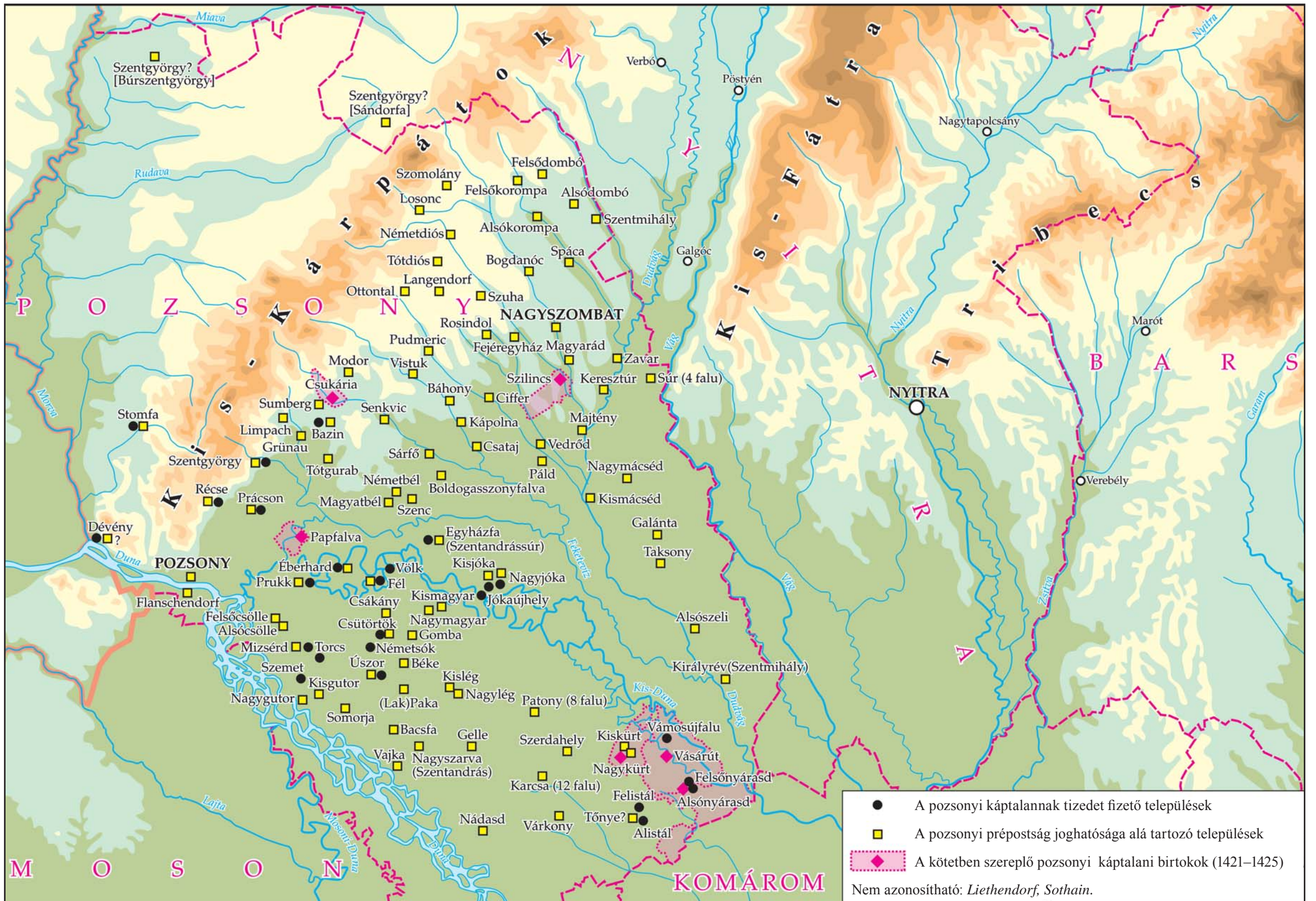

C. Tóth Norbert–Lakatos Bálint–Mikó Gábor

A POZSONYI PRÉPOST ÉS A KÁPTALAN VISZÁLYA (1421–1425)

A szentszéki bírászkodás Magyarországon
– a pozsonyi káptalan szervezete és működése
a XV. század elején

C. TÓTH NORBERT-LAKATOS BÁLINT-MIKÓ GÁBOR

A POZSONYI PRÉPOST ÉS A KÁPTALAN VISZÁLYA
(1421-1425)

A szentszéki bíráskodás Magyarországon
– a pozsonyi káptalan szervezete és működése
a XV. század elején

SUBSIDIA AD HISTORIAM MEDII Aevi
HUNGARIAE INQUIRENDAM 3.

C. TÓTH NORBERT–LAKATOS BÁLINT–MIKÓ GÁBOR

**A pozsonyi prépost
és a káptalan vizsgálata
(1421–1425)**

A szentszéki bíráskodás Magyarországon
– a pozsonyi káptalan szervezete és működése
a XV. század elején

BUDAPEST, 2014

A kötet megjelenését támogatta és kiadta a Magyar Tudományos Akadémia
Támogatott Kutatócsoportok Irodája

ISBN 978-963-08-7391-8

ISSN 1787-9213

© C. Tóth Norbert–Lakatos Bálint–Mikó Gábor
Minden jog fenntartva!

A szlovák fordítást Vida Beáta, a német fordítást
Radek Tünde és Szilágyi-Kósa Anikó készítette.
Lektorálta Szuromi Szabolcs DSc

A borítón Pozsony város látképe, részlet
Georg Braun-Franz Hogenberg: Civitates orbis terrarum IV.
Cologne, 1588. 44. metszet
MNM Történelmi Képcsarnok

A térképet szerkesztette
Nagy Béla

Felelős kiadó: Veszprémy László,
a Magyar Tudományos Akadémia–Hadtörténelmi Intézet és Múzeum
–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának vezetője

Készült 300 példányban

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. végezte.
Felelős vezető: Marosi Attila
Tördelés, nyomdai előkészítés: AbiPrint Kft.

Printed in Hungary

Tartalomjegyzék

Előszó	7
--------------	---

TANULMÁNYOK

1. A magyarországi középkori egyházi (szentszéki) bíróságokról	11
1.1. A téma kutatástörténete, historiográfiai áttekintés.....	11
1.2. Az egyházi bíróságok szervezete	14
1.3. Illetékességi körük.....	20
1.4. Az esztergomi szentszéki bíróság működése	
Vicedomini Máté vikáriussága alatt	23
1.4.1. Pecséthasználat a vikárius bíróságán	24
1.4.2. A bíróság működése elnöke távollétében	28
1.4.3. A bíróság tagjai – a bírótársak és jegyzők feladatai	32
1.4.4. A bíróság előtt tárgyalta ügyek.....	36
1.4.5. Tanulságok.....	39
2. A pozsonyi káptalan felépítése és személyi viszonyai (1421–1425)...	41
2.1. Az örkanonok és a dékán	42
2.2. A dékán jogköre és feladatai.....	45
2.3. A pozsonyi prépost bírói joghatósága.....	47
2.4. A javadalmak elnyerése és betöltése	59
3. A szentszéki peres eljárás részei és menete általában.....	65
3.1. A bírósági előkészítés, a kereset és az idézés.....	68
3.2. A perfollyamat	71
3.3. Az ítélet kihirdetése és végrehajtása	78
3.4. A szentszéki ülészakok és ülésnapok	80
4. A pozsonyi ügy menete és ismertetése	93
4.1. A keresetlevél és préposti ellenkereset	
(1424. május). A vádpontok.....	94
4.2. A per delegált bírakra bízása és Pozsonyba való áttétele	
(1424. november)	101
4.3. A tárgyalás rendje Pozsonyban	
(1424. november 14–december 15.).....	104

4.4. A felek érvelési stratégiája a vádpontok tárgyalásakor	109
4.5. Az ítélethozatal, a bírságok és az ítéletlevelek kiállítása (1425. január 20.)	155
4.6. A prépost „fellebbezése” és a másodfokú ítélet.....	161
5. A pozsonyi káptalant illető tizedek eredete és a belőlük befolyó jövedelem	163
5.1. A káptalant illető tizedek eredete	163
5.2. A káptalani tizedekből befolyó jövedelem	175
6. Az egyház részvétele az ország védelmében. Az 1397. évi törvény 63. cikkelyének végrehajtása a pozsonyi káptalan példáján.....	179

ADATTÁRI RÉSZ

1. Életrajzok.....	203
1.1. Bodonyi Domokos (Gál fia).....	203
1.2. Sóvári Sós László (János fia).....	208
1.3. Vicedomini Máté (Matteo Vicedomini de Piacenza)	214
2. Prozopográfiai adattár	223
3. A pozsonyi káptalan birtokainak adattára	237
4. Kronológia	241

OKLEVÉLTÁRI RÉSZ

A kiadás elvei	247
Szószedet	249
Oklevelek	251

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM	353
--	-----

MUTATÓ.....	365
-------------	-----

Der Streit zwischen dem Propst zu Pressburg und seinem Kollegiatkapitel (1421–1425)	391
Regesten.....	417
Spor prešpurského (bratislavského) prepošta a kapituly (1421–1425).....	430
Listiny	452

Előszó

2012 decemberében a Zsigmondkori oklevéltár XII., az 1425. esztendő tartalmzó kötetének lektorálása közben Mikó Gábor egy január 20-i közjegyzői oklevél szövegének ellenőrzését végezte, amely a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (MNL OL) diplomatikai adatbázisa szerint három eredeti és több másolati példányban maradt fenn. Az egyik eredeti szövegének hiányai miatt egy másolati példány digitális fényképét is megnyitotta. Tizenöt sor után azonban a másolat szövege eltért, és mint kiderült, az oklevél végét leszámítva teljesen más szöveget tartalmaz. Nyomozásunk, az egyes példányok tüzetes összehasonlítása végül 12 különböző (az átiratokkal együtt 15) oklevelet tárt fel, amelyekből egy, a pozsonyi káptalan és prépostja közötti nagyszabású és meglehetősen bonyolult egyházi bírósági per képe bontakozott ki. Az ügy jelentősége és a középkori magyarországi szentszéki bíraskodás kutatásának még mindig számottevő hiányosságai egyaránt arra késztettek bennünket, hogy az okleveleket teljes szövegükben hozzáférhetővé tegyük. Roppanó terjedelmük azonban szétfeszítette volna az akkor már majdnem teljesen elkészült oklevéltári kötet kereteit. Így az önálló könyvben való kiadás mellett döntöttük, annál is inkább, mivel a szövegek átírása, kollacionálása és ellenőrzése során a szentszéki peres eljárás elemeinek megismerése mellett számos olyan érdekes és figyelemre méltó részlet került elő a pozsonyi káptalan működésére, gazdálkodására és személyi kapcsolatrendszerére vonatkozóan, ami alaposabb elemzésre és részletes bemutatásra érdemesnek bizonyult. Ráadásul a forráscsoport arra is kiválóan alkalmas, hogy az esetet tágabb köztörténeti, társadalomtörténeti és jogtörténeti összefüggésrendszerbe ágyazva ne csupán a korabeli egyházi bíraskodási gyakorlatot, a tárgyalás menetét és a felek érvelési stratégiáját mutassuk be, hanem azt is mérlegelhessük, hogy ez a pozsonyi eset mennyiben tekinthető tipikusnak. Arra azonban természetesen nem vállalkozhattunk, hogy az eset minden részletét egyaránt feltárjuk és minden szempontból a teljesség igényével vizsgáljuk. Hagytunk tehát teret a további kutatásoknak is.

Kötetünk négy fő részből áll. Egyrészt az ügyet több különböző szempontból feldolgozó, a résztémák mentén hat fejezetre, hat tanulmányra tagoló főszövegből, másrészt a pert vezető két bíró, illetve az alperes prépost életrajzát, a per iratanyagában szereplő személyeket tartalmazó prozopográfiai adattárat, a birtokok lajstromát, valamint a per kronológiáját tartalmazó adattári részből. Ezután következik harmadikként a viszálykodás teljes iratanyagát, valamint az előzményeket és következményeket megvilágító okleveleket is tartalmazó oklevéltár, végül negyedik helyen, a kötet végén egy teljes körű személy- és helynévmutató. Mivel az eset — helyszíne és szereplői miatt is — a

magyar mellett a szlovák és az osztrák történetkutatás számára is érdekes lehet, a tanulmányok rövidített szövegét, illetve az oklevelek tartalmi kivonatait (regesztáit) német és szlovák nyelven is közöljük.

Kedves kötelességünknek tartjuk, hogy e helyütt is megköszönjük mindazok segítségét, akik a kötet létrejöttében közreműködtek. Tarján Máriának és Sütöri Ágnesnek, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Könyvtára munkatársainak a kánonjogi szakirodalomban való eligazodáshoz nyújtott segítségét, Majorossy Juditnak a pozsonyi Ventur-házak lokalizálásában adott tanácsait, Vida Beátának a szlovák, Radek Tündének és Szilágyi-Kósa Anikónak a német nyelvű összefoglalók fordítását, Nagy Bélának a térkép kivitelezését, Abinéri Gábornak pedig a kötet tördelését. Legfőképpen azonban hálásak vagyunk Szuromi Szabolcs Anzelmnek, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektorának, hogy önzetlenül vállalta a könyv lektorálását.

A kötet igazi csapatmunkaként készült. A szöveg hármunk közös munkája, amelyben ki-ki a saját érdeklődésének megfelelő résztémákat dolgozta fel. Az oklevelek átírását és kollacionálását is közösen végeztük. Az átírt szövegek ellenőrzése Lakatos Bálint munkája. A prozopográfiai adattárat és a mutatókat C. Tóth Norbert készítette. Bízunk abban, hogy kötetünket a magyar középkorkutatás mellett a külföldi kollégák is haszonnal forgatják majd, és hogy feldolgozásunk hozzájárul ennek a látszólag mellékes, de valójában alapvető fontosságú, még sok izgalmas és megoldandó kérdést tartogató terület, a magyarországi egyházi bíraskodás történetének eredményesebb vizsgálatához.

Budapest, 2014. május 21.

C. Tóth Norbert, Lakatos Bálint, Mikó Gábor

TANULMÁNYOK

1. A magyarországi középkori egyházi (szentszéki) bíróságokról

1.1. A téma kutatástörténete, historiográfiai áttekintés

A magyarországi középkori egyházi bíraskodásról alkotott képünk annak ellenére sem nevezhető teljesnek, hogy a témával többen is foglalkoztak már. Ennek oka a szűkös forrásadottságok mellett kétségkívül a téma sokrétűségében és kontinuitásában keresendő: a kora újkori, sőt újkori egyházi, azaz szentszéki bíraskodás, éppen annak kánonjogi háttere és többé-kevésbé változatlan egyházszerkezeti keretrendszere miatt egészen a XX. századig a középkori gyakorlat szerves folytatásának tekinthető. Így a XVIII–XIX. századi eljárásjogi szakmunkák is csak annyiban tekinthetők történetieknek, amennyiben egy saját korukban teljesen élő joggyakorlat, jogalkalmazás korábbi előzményeit is tárgyalták.¹

A XIX–XX. század fordulóján megjelent jogtörténeti monográfiák még megelégedtek a szentszékek elé tartozó ügytípusoknak, valamint az itt folyó peres ügyek fázisainak általános ismertetésével.² A magyar történettudományi kutatás szempontjából a kezdőpontot Bónis György egy mindmáig alapvetőnek számító, 1963-ban megjelent tanulmánya jelenti, amely az 1526 előtti magyar egyházi bíraskodás fejlődését tekinti át. Ez a tanulmány azonban először németül látott napvilágot,³ és csak jóval később jelent meg magyarul.⁴ Írása bevezetőjében Bónis felhívta a figyelmet arra, hogy „a magyar jogtörténeti irodalom az egyházi törvénykezés kérdéskörét meglehetősen elhanyagolta”, többek közt maga a szentszéki bíraskodási tevékenység is „érintetlen területnek számít”.⁵ A szerző e bevallottan átfogó jellegű munkájában a problémakört csak vázlatosan ismertette, ám kitért például az ítélőszékeken működő közjegyzőkre, a pecsételési szokásokra és a bírák képzettségére is.⁶

A jeles középkorkutató-jogtörténész e munkái mögött az a hatalmas anyaggyűjtése állt, amelyet évtizedeken át folytatott részint a Magyar Országos Levéltár⁷ Diplomatikai Levéltárának (DL) állományában, részint az Eszter-

¹ Khlósz: Praxis; Gózon: Egyházi törvénykezés; Kazaly: Egyházjogtan (a II. 608–609. oldalon további XVIII–XIX. sz.-i európai és magyar szakmunkák felsorolásával); Surányi: Rendtartás; Bózing: Egyházi törvénykezés.

² Hajnik: Bírósági szervezet 113–119.; Timon: Alkotmánytörténet 472–473.

³ Bónis: Entwicklung.

⁴ Bónis: Egyházi bíraskodás.

⁵ Bónis: Entwicklung 177–178.; Uő: Egyházi bíraskodás 621.

⁶ Bónis: Entwicklung 202–206., 218–223.; Uő: Egyházi bíraskodás 637–639., 647–651.

⁷ Jelenlegi nevén: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL).

gomi Prímási Levéltárban, a gyulafehérvári Batthyaneumban, Pannonhalmán, Veszprémben, Pozsonyban és a vasvári káptalan levéltárában, valamint a kiadott okleveles anyagban. A mintegy 4377 kivonatot felölelő gyűjteménye csak bő évtizeddel a halála (1985) után, 1997-ben jelent meg.⁸ Annak ellenére, hogy főként az időközben létrehozott Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF) alapján a kollekciót bővíteni lehet — példának okáért a kötetünk tárgyát képező per ítéletlevelei közül mindössze egy szerepel benne,⁹ de ugyanez tűnik ki a Piti Ferenc által pár éve közzétett, a Vay család berkeszi levéltárában fennmaradt vikáriusi okleveleket számba vevő jegyzékből is¹⁰ — Bónis gyűjtése napjainkig a legjobb segédlet a hazai helynöki bírászkodás behatóbb vizsgálatához.¹¹

Bónis még életében számos további munkájában foglalkozott egyes, a szentszéki bírászkodást érintő problémákkal. Többek közt egy konkrét pert kiválasztva elemezte a közjegyzők egyházi jogszolgáltatáson belüli szerepét, foglalkozott az olasz származású hazai helynökökkel, külön tanulmányban foglalkozott az egyházi bíróságok hatáskörével.¹² Sajnos azonban idős kora abban már megakadályozta, hogy a forrásanyag feltárása után a hazai középkori egyházi bírászkodásról önálló monográfiát írjon, jóllehet a feladat elvégzésére vitán felül ő lett volna a leghivatottabb. Ebben a korszak tudománypolitikája sem segítette: az egyházi bírászkodás kutatása 1989 előtt inkább csak megtűrt területnek számított Magyarországon.

Az 1990-es években a kánonjogász Erdő Péter is több tanulmányt szentelt a témának. Ezekben mindenekelőtt a magyarországi helynöki bírászkodás európai, főleg térségbeli (lengyel) párhuzamait kereste.¹³ Erdő még e tanulmányai megjelenése előtt, 1989-ben összeállította a hazai vikáriusi bíróságok rendjében az általuk kiadott oklevelek jegyzékét.¹⁴ E segédlet — Bónis említett gyűjteményéhez hasonlóan — a DF alapján számos esetben bővíthető. Erdő nevéhez fűződik egy, a magyarországi felsőoktatásban jelenleg is használt, több kiadást is megélt egyházjogi tankönyv is, amely a jelenlegi kánonjogi gyakorlat megismeréséhez, így a középkori jelenségek kontextualizálásához és értékeléséhez nyújthat segítséget.¹⁵

Erdő írásainak megjelenése után, 2000-ben jelent meg könyv formájában Balogh Elemér jogtörténésznek a középkori bajor egyházi bírászkodást bemutató disszertációja. Ez ugyan — mint a címéből is kiderül —, nem a hazai forrás-

⁸ Bónis: Szentszéki regeszták. – Lásd még a 11. jegyzetet!

⁹ Bónis: Szentszéki regeszták 2237. sz.

¹⁰ Piti: Vikáriusi oklevelek.

¹¹ A kötethez mindmáig nem készült el a sajtó alá rendező által a bevezetőben ígért tárgymutató. – A munka használhatóságának korlátaira lásd C. Tóth: Recenzió.

¹² Lásd minderre a saját maga által összeállított jegyzéket: Bónis: Szentszéki regeszták 7.

¹³ Erdő: Officiális bírászkodás emlékei 89–90.; Uő: Esztergomi protocollum 101–102.; Uő: Officiális bírászkodás intézményei 119–124. – A tanulmányok első megjelenési helyeit lásd az idézett oldalakon.

¹⁴ Erdő: Ungarn.

¹⁵ Erdő: Egyházjog.

anyag vizsgálatán alapul, ám a két terület között a középkorban fennálló szoros kapcsolatok miatt analógiaként felhasználható, és olyan adatai is hasznosnak bizonyulnak, amelyeket a sokkal szűkösebb magyarországi forrásanyagban hiába is keresnénk.¹⁶ A kánonjog hazai kutatói közül újabban Szuromi Szabolcs Anzelm munkásságát kell megemlítenünk, aki a kánonjogi szabályozás és a zsinati határozatok felől közelít a középkori magyarországi viszonyokhoz. Egy, az érett középkori egyházi bíráskodást széles európai kitekintéssel bemutató írását munkánk során haszonnal forgattuk.¹⁷

Végül, de nem utolsó sorban feltétlenül említést érdemel Körmendy Kingának egy 2002-ben napvilágot látott munkája, amelyben az esztergomi káptalan középkori könyvvállományát vizsgálva térképezte fel egyes kanonokok képzettségét, tanulmányainak helyét. Ennek során olyan kéziratokat is megvizsgált, amelyek XV. századi érseki vikáriusok tulajdonában voltak egykoron. Ez a kutatás teljesen új irányt képviselt a középkori magyar egyháztörténet-írásban. A szerző ugyan megjegyezte, hogy dolgozata közvetlenül az esztergomi szentszék középkori működéséhez új adatokkal nem járul hozzá,¹⁸ az egyes kanonokok képzettsége kapcsán azonban munkája megkerülhetetlen, így nem egy esetben számunkra is jól használhatónak bizonyult.

Mindennek ellenére azt kell azonban mondanunk, hogy a középkori Magyar Királyság egyházi bíróságai szervezetének és működésének *részletes és pontos* ismertetésével még mindig adós a magyar középkorkutatás. Ez annak köszönhető, hogy a közép-európai térség más országaihoz képest a Magyar Királyság területéről az egyházi bíróságok saját iratanyaga a középkor időkából, a mohácsi csatát megelőzően gyakorlatilag nem maradt fenn (az esztergomi főegyházmegye bíróságának egy 1525-ből való jegyzőkönyvének töredékét ismerjük csupán), így működésükre a középkor évszázadait tekintve egy-egy formuláskönyv szövegeit leszámítva kizárólag az általuk kibocsátott oklevelek szolgálnak forrásul.¹⁹ Ennek a forrástípusnak a megoszlása is igen egyenetlen: a középkori Magyar Királyság déli, az oszmán hódítás által érintett egyházmegyéiből nagyon kevés, csak szórványos forrásaink vannak, addig például az esztergomi főegyházmegye területéről nagyságrendekkel több oklevél maradt meg. A jelen kötetben feldolgozott ügy oklevelei is az 1920-ig az esztergomi főegyházmegyéhez tartozó pozsonyi káptalan gazdag középkori anyagot rejtő magánlevéltárában maradtak fenn.

Ahhoz, hogy ezt a szentszéki pert részleteiben megértsük, először is legalább röviden szükséges bemutatni a késő középkori, XV. század eleji állapotot alapul véve — amely forrásunk keletkezésének időszaka is egyben — a magyarországi egyházi bíráskodás intézményrendszerét. Ezután a kötet tárgyát

¹⁶ Balogh: Középkori bajor. Lásd még rövid összefoglalását is: Balogh: Egyházi és világi bíróságok.

¹⁷ Szuromi: Bíráskodás.

¹⁸ Körmendy: Kéziratok források 157–188., különösen 182–188.

¹⁹ Erdő: Ungarn 124–125.; Uő: Officiálisi bíráskodás emlékei 90–96.; Uő: Álteste Protokollbuch 73–74.

képező perben is eljáró esztergomi szentszék korabeli működését részletezzük esettanulmány-szerű jelleggel. Ezt követi a pozsonyi társaskáptalan bemutatása. Végül az ügy részleteinek megértéséhez a szentszéki peres eljárás elvi sémáját nyújtunk. Mindezek segítségével tekintjük majd át a per részleteit.

1.2. Az egyházi bíróságok szervezete

Az egyházjog vagy más néven kánonjog alatt azon jogi normák, szabályok (kánonok) összességét értjük, amelyek a (katolikus) egyház szervezetét, működését, azaz belső életét, tagjainak viszonyrendszerét és az egyház sajátos, szakrális küldetésével kapcsolatos tevékenységét szabályozzák.²⁰ A kánonjog a reformációig fontos helyet töltött be Magyarországon is a jogszolgáltatás bizonyos területein, és a római jog közvetítésében is jelentős szerepet játszott. Ez összefüggött azzal a bíraskodási rendszerrel is, hogy az élet bizonyos területein, bizonyos típusú ügyekben nem világi, hanem egyházi bíróságok voltak illetékesek és ezek ítéleztek. Az egyházi bíróságokat (*fori spirituales*) más néven szentszéki bíróságoknak vagy szentszékeknek (*sacrae sedes consistoriales*) nevezzük. (A nagybetűs Szentszék az Apostoli Széket vagyis a pápaságot, a pápai kúriai bíróságot, átvittebb értelemben magát a pápai államot jelöli.)

Az egyház hierarchikus szervezetének megfelelően a legfőbb egyházi bíró a pápa; bírói hatalmát a késő középkorban is a római kúriai bíróságokon (Sacra Romana Rota, Signatura Apostolica) keresztül gyakorolta.²¹ A pápa által kiküldött és bírói hatalommal is felruházott legátusok egy-egy területen megbízatásuk keretei között járhattak el a szentatya nevében.²² Az egy-egy egyházmegyében folyó bíraskodás fejének (egyes, főesperesek által helyben is megítélhető kisebb jelentőségű ügyektől eltekintve)²³ mindig is az ordinárius megyéspüspök számított — és számít ma is, hiszen bírói hatalma az egyházkormányzati hatalmának szerves része.²⁴ Az ítélezést azonban Európa-szerte megfigyelhető módon a püspökök is már korán, a XII–XIII. század folyamán másra ruházták, így alakult ki az официális, illetőleg vikárius által vezetett szentszéki szervezet. A két külön elnevezés két külön tisztségre és szervezeti típusra utal. Míg az официális (*officialis*) csak a püspöke bírói hatalmát gyakorolja, addig a vikárius (*vicarius*) vagy magyarul helynök a püspök más egyházkormányzati feladatköreit is elláthatja, így az egyházi peres eljárások mellett büntetőjogi hatalma is lehet. Az официális rendszer a német, francia, angol és lengyel területeken (Erdő Péter elnevezését követve: „északi típus”), a viká-

²⁰ Erdő: Egyházjog 51. (11. bek.)

²¹ Szuromi: Bíraskodás 155–157.; Erdő: Egyházjog 697–699. (2707–2715. bek.)

²² Szuromi: Bíraskodás 152.

²³ Angliában is működtek főesperesi bíróságok: Donahue: Law, Marriage and Society 34. – A magyar viszonyokra: Erdő: Officiális bíraskodás intézményei 112–113., 120.; Surányi: Rendtartás 15. A főesperesi bíraskodást a trienti zsinat szüntette meg.

²⁴ Erdő: Egyházjog 676. (2607. bek.), 690. (2669. bek.)

riusi az ibériai, itáliai, dalmáciai egyházmegyékben és Magyarországon („déli típus”) figyelhető meg.²⁵ A két típust azonos intézménynek tekintették a korszakban.²⁶ Magyarországon a helynöki rendszer elterjedését joggal, bár talán némileg leegyszerűsítve az erős itáliai hatásnak szokás tulajdonítani, ezt a pápai legátusoknak a XIII–XIV. század folyamán Magyarországon folytatott jelentős tevékenységéhez, a szentszéki bírók — leginkább az esztergomi szentszéki bírók — gyakori olasz nemzetiségű voltához, illetve az itáliai egyetemeknek a jogi képzettség megszerzésében játszott komoly szerepéhez egyaránt kapcsolhatjuk.²⁷ Magyarországon a megyéspüspök helyett a delegált bírászkodás a XIII. században jelent meg,²⁸ és a megbízott személyének megnevezésében a kezdeti bizonytalankodás után a XIII–XIV. század fordulójára a helynök név állandósult.²⁹ Az elnevezésben egyébként még az is közrejátszhatott, hogy a magyarországi késő középkori latinságban az officiális a világi, illetve egyházi birtokok tisztartóját, jószágkormányzóját jelölte,³⁰ annak ellenére, hogy az egyházmegyei hierarchikus rendszeren belüli bevett szóhasználatban továbbra is megmaradt annak eredeti jelentéstartalma. A hazai egyházi terminológiában egyébként a tisztán világi ügyekkel foglalkozó helynök megnevezésére sem a vikárius (*vicarius in temporalibus*) megjelölést, hanem általában a püspöki udvarbíró / kormányzó (*provisor / administrator curiae episcopalis*) kifejezést alkalmazták.³¹

²⁵ Erdő: *Älteste Protokollbuch* 74–76.; Uő: *Esztergomi protocollum* 101–102.; Uő: *Officiális bírászkodás emlékei* 89–90.; Szuromi: *Bírászkodás* 152. Lásd még Balogh: *Középkori bajor* 36–42., különösen 39–40., 57. Itt Agostinho Barbosa (1589–1649) portugál kánonjogász *Juris ecclesiastici universi libri III.* című munkájának I. részéből (*De personis*), XV. cap. 12. §-t idézi: „Romanae autem Curiae stylus observat, ut in expeditionibus seu delegationibus ad Italiam, Hungariam, Dalmatiam, Epyrum et Cretam et partes Orientales, Siciliam et Corsicam concernentibus Cancellaria verbo *vicario* utatur, sed ultra montes Alpinas, ut in Hispania, Gallia, Germania, Polonia, Anglia et in ultramarinis, ut in Africa, *officiales* nuncupantur.” (Kiemelés tőlünk.)

²⁶ Erdő: *Esztergomi protocollum* 101. (6. jegyz.); Uő: *Officiális bírászkodás intézményei* 119. – A két tisztség funkcionálisan azonos volta a korabeli források szóhasználatára alapján is igazolható. A tárgyalat perben eljáró Vicedomini Máté esztergomi vikáriust két alkalommal is az esztergomi érsek officialisaként nevezték meg az esztergomi szentszék közjegyzői: 1399: DF 248999.; 1414: Karwasínska: *Lites* 16. Utóbbi oklevél a lengyel király és a Német Lovagrend közötti diplomáciai tárgyalás részeként kelt, így a megnevezést az érintett területeken szokványos formához igazították. A tárgyalásról lásd Vicedomini életrajzát az *Adattárban*.

²⁷ Erdő: *Officiális bírászkodás intézményei* 113., 119–120.; Bónis: *Olasz vikáriusok*; Uő: *Egyházi bírászkodás* 648–649. – A pápai legátusok magyarországi tevékenységére — igaz, főként az Árpád-korban — lásd: Waldmüller: *Synoden*; Barabás: *Papsttum*; Kiss: *Pápai legátusok*.

²⁸ Bónis: *Entwicklung* 203.; Uő: *Egyházi bírászkodás* 637.

²⁹ Uo. 203.; Uo. 637.; Erdő: *Officiális bírászkodás intézményei* 120.

³⁰ Bónis: *Entwicklung* 203.; Uő: *Egyházi bírászkodás* 637.; Erdő: *Officiális bírászkodás intézményei* 119.; vö. Fügedi: *Az érsekség gazdálkodása* 124–125.

³¹ Az adatokra lásd a MNL OL adatbázisát: DL és DF. A teljesség igénye nélkül a megnevezések az alábbi egyházmegyékben fordulnak elő: *provisor curie, administrator*: Esztergom, Kalocsa, Várad; *provisor*: Nyitra, Pécs (a birtokszervezet élén a várnagy áll, itt 1478-tól fordul elő az udvarbíró említése, lásd Fedeles: *A püspökség gazdálkodása* 431–435.); *administrator*: Vác.

Korszakunkban, a XV. század elején a helynőkök szinte kivétel nélkül már szakképzett jogászok, kellő jogi tudással és kánonjogi jártassággal, doktori fokozattal. (A külön egyházi bírói tisztség kialakulásában, ahogy azt Balogh Elemér a bajor egyházmegyék példáján bemutatta, éppen a szakképzettség igénye jelentette az egyik mozgatórugót a XIII. században.)³² Mivel a helynök (illetőleg az officiális) püspöki felhatalmazásból végezte munkáját, széküresedés esetén tisztsége is megszűnt, esetleg erre a köztes időszakra a káptalantól kaphatott felhatalmazást.³³ A tapasztalt és „bevált” bírósági szakemberek azonban általában több püspök alatt is, újbóli és újbóli kinevezéssel akár több évtizeden keresztül is tevékenykedtek. Ennek a személyi állandóságnak a hátterében az is állt, hogy a szentszéki bírók rendszerint egyúttal a székeskáptalan kanonokjai is voltak, illetve más egyházmegyei javadalmat is betöltöttek.

A helynök ugyan a szentszékek egyszemélyi vezetője volt általában – az ítéletlevelek mindig a helynök nevében keltek –, de rendszerint nem egyedül, hanem bírótársakkal együtt ítélkezett, és munkájában különböző, szintén a püspök által kinevezett személyek segítettek. Ezek helybeli tekintélyes egyháziak, kanonokok lehettek, akik vagy szakértőként, jogtanácsosként, ülnökökként (*assessore*s, *consiliarii*) vagy bizonyos tárgyalások, vizsgálatok lefolytatásával megbízott személyekként (*commissarii*), a bírósági munka részfeladataiban közreműködő, például a bizonyítékokat összegyűjtő, a tanúkat kihallgató személyekként (*auditores*, ügyhallgatók) vagy legalábbis az ítélet tanúiként szerepelnek az oklevelekben.³⁴ A kollektivitás tükröződhet egyébként abban is, hogy a hazai szentszékeket az 1460-as évektől kezdik *sedes consistorialis* néven hívni.³⁵

A szentszéki bírászkodásnak fontos megkülönböztető jegye volt a magyarországi világi bírósági gyakorlathoz képest az írásbeliség nagyobb szerepe. Az 1215-ben üléselő IV. Lateráni zsinat 38. kánonja az esetleges csalárdságok és visszaélések elkerülésére ugyanis elrendelte, hogy „mind a rendes mind a rendkívüli bíróságon a bíró mindig alkalmazzon vagy egy közhitelű személyt,

A zágrábi egyházmegyében rendhagyó módon *vicarius in temporalibus episcopatus Zagrabiensis* néven általában világi nemesek szerepelnek. Lásd még LLMAeH I. 72–73. s. v. administrator.

³² Balogh: Középkori bajor 41–42.

³³ Szuromi: Bírászkodás 152.; Surányi: Rendtartás 38. – A káptalani helynök tisztségére kánonjogi szempontból általában lásd: Radványi: A káptalani helynök. – A jelenlegi szabályozás szerint a bírósági helynök és helyettesei a püspöki szék megüresedésekor nem vesztik el hivatalukat, de az új püspök részéről megerősítésre szorulnak. Erdő: Egyházjog 691. (2677. bek.). – Így történt ez például a kötetünk tárgyát képező per egyik bírójának, Vicedomini Mátéknak az esetében is, lásd erre az életrajzát az Adattárban.

³⁴ Szuromi: Bírászkodás 152. Vö. Balogh: Középkori bajor 46–51. – A XIX. századra nézve Kazaly: Egyházjogtan II. 614–616.; Gózon: Egyházi törvénykezés 49–52.; Surányi: Rendtartás 38–39. egyaránt az *ülnök* szót használják. Ez az *assessor* fordítása. Ugyanők és Khlósz: Praxis, 18–19. (tit. I. nr. 1.) megkülönböztetik a *vicarius spiritualis generalis* és az *auditor generalis* tisztséget, noha hangsúlyozzák, hogy általában ezeket ugyanaz a személy viseli. Kazaly: Egyházjogtan II. 607. említi, hogy a *generalis causarum auditor* akkor a szentszék vezetője, amikor a vikárius nem lát el bírászkodási feladatot.

³⁵ Bónis: Entwicklung 219.; Uő: Egyházi bírászkodás 648. Német területeken a dómdekán által vezetett szentszéki bíróságot is gyakran így hívták: Szuromi: Bírászkodás 151.

ha lehetséges, vagy pedig két arra alkalmas embert, akik az összes bírósági cselekményt híven írják össze, ti. az idézéseket és a perhalasztásokat, a visszautasításokat és a kifogásokat, a kereseteket és a válaszokat, a kihallgatásokat és a vallomásokat, a tanúk esküit és a bizonyítékbeutamatásokat, a közbenszóló ítéleteket és a fellebbezéseket, a pertől való elállásokat és a perbezárásokat, és minden egyebet, ami felmerülhet; ezek megfelelő rendben összeírandók a helyszínen, az időpont és a résztvevők megjelölésével, majd miután mindent így összeírtak, osszák ki a feleknek, úgy, hogy az eredeti példányok az írnokoknál maradjanak, hogyha a bíró eljárásával kapcsolatban jogvita merülne fel, ezek révén tisztázható legyen az igazság, amennyiben az írásos bizonyíték bemutatásával az a tisztességes és mértéktartó bírók tudomására jusson, hogy a gondatlanok és a rosszindulatúak miatt az ártatlanok igazsága ne szenvedjen csorbát.”³⁶

Tehát a szentszék előtt zajló minden fontosabb aktusról és így a perek minden eleméről részletes jegyzőkönyv (*protocollum, registrum*) készült, amelyet közjegyző (*notarius publicus*) vezetett.³⁷ Természetesen az idők során itt is differenciálódás következett be, a szentszék sokszor több írnoknak (*scriba*) adott munkát. Ezek az írnokok azonban általában a közjegyzők alkalmazottai voltak; az ítéletleveleket a közjegyző ellenjegyezte állandó jelleggel.³⁸ A közjegyzői záradék a szentszéki kiadványoknak elengedhetetlen kelléke volt, hiszen az egyházi bíróságok gyakorlatában csak a közjegyzői hitelesítés számított. Ez persze nem jelentette azt, hogy a helynöknek ne lett volna pecsétje. Az a bírói joghatóságát szimbolizálta, és a világi bíróságok előtt autentikusnak számított.

A megyéspüspök azonban nem kizárólagosan a vikáriusán keresztül gyakorolhatta bírói hatalmát, hanem hivatalát egyes egyedi esetekben vagy meghatározott időre külön megbízottakra is átruházhatta. Ugyanígy maguk a helynökök is átruházhatták, delegálhatták egy-egy megbízottra bírói jogosítványukat.³⁹ Fontos különbség, hogy amíg a helynök bíráskodását (mivel a püspök képében ítélkezik) a püspökével azonosnak tekintették, és ezért a

³⁶ Const. conc. Lat. IV., can. 38., 4–16. sorok (pp. 80–81.): „statuimus, ut tam in ordinario iudicio quam extraordinario iudex semper adhibeat aut publicam, si potest habere, personam, aut duos viros idoneos qui fideliter universa iudicii acta conscribant, videlicet citationes et dilationes, recusationes et exceptiones, petitiones et responsiones, interrogationes et confessiones, depositiones testium et productiones instrumentorum, interlocutiones et appellationes, renuntiationes et conclusiones et cetera que occurrerint competenti ordine conscribenda, designando loca, tempora et personas, et omnia sic conscripta partibus tribuantur, ita quod originalia penes scriptores remaneant, ut si super processu iudicis fuerit suborta contentio, per hoc possit veritas declarari, quatenus hoc adhibito moderamine sic honestis et discretis deferatur iudicibus, quod per improvidos et iniquos innocentium iustitia non ledatur.” – A rendelkezés a Corpus iuris canonicibe is bekerült: X 2. 19. 11. Friedberg II. 313–314.

³⁷ Szuromi: Bíráskodás 153. Vö. Surányi: Rendtartás 40.

³⁸ Vö. Bónis: Entwicklung 221.; Uő: Egyházi bíráskodás 649.; Balogh: Középkori bajor 54., 121. Lásd alább az 1.4.3. részben!

³⁹ Bónis: Entwicklung 204.; Uő: Egyházi bíráskodás 638., példákkal. Vö. Kazaly: Egyházjogtan II. 605–606.; Gózon: Egyházi törvénykezés 47–48.

helynöktől nem lehetett a püspökhöz fellebbezni,⁴⁰ a megbízott bírák ítéletei ellen igen.⁴¹ A püspök egyébként a per bármely szakaszában magához vonhatta az ügyet, a helynököt pedig delegált bíróval is helyettesíthette vagy végső soron személyesen is mondhatott ítéletet.⁴²

A Magyar Királyságban az egyházmegyei központok, azaz püspöki vagy érseki székhelyek szentszéki bíróságain (Bács, Csanád, Diakóvár, Eger, Esztergom, Győr, Gyulafehérvár, Kalocsa, Knin, Modrus, Nyitra, Pécs, Vác, Várad, Veszprém, Zágráb), és a területi és joghatósági autonómiával bíró szentmártoni (pannonhalmi) főapát egyházi bíróságként is működő konzisztóriumán kívül az erdélyi, esztergomi és zágrábi egyházmegyében működtek további állandó bíróságok.⁴³ Ezek megléte azonban kivétel nélkül sajátos egyházszervezeti okokra vezethető vissza. Az erdélyi egyházmegye hegyen inneni, vagyis Erdélyből nézve a Meszesen túli részein a XIV–XV. században a földrajzi távolság miatt állandósult egy külön vikárius működése. E feladatot rendszerint a szatmár(németi) plébános vagy még inkább az erdélyi püspök tasnádi uradalmának mezővárosában szolgáló tasnádi plébános (tasnádi vikárius) látta el.⁴⁴ A zágrábi egyházmegyében a hiteleshelyként is működő császmái társaskáptalan azaz prépostság préposti tisztsége volt vikáriusi bírósággal összekötve. Ezt azonban személyesen nem a zágrábi káptalan tagjaként rendszerint Zágrábban tartózkodó császmái prépost látta el, hanem helytartója (*locumtenens*) útján gyakorolta.⁴⁵ (Ebben az esetben is megfigyelhető, hogy a zágrábi püspök helybéli uradalmának központja, illetve az egyházi testület kiváltságos volta egyaránt indokolhatja a helyszínt.) Az esztergomi főegyházmegye roppant területén kétféle alakulatot figyelhetünk meg. Egyrészt az érseki székhelytől igen távol eső és önkormányzattal rendelkező erdélyi szász területek egy része tartozott exempt formában az esztergomi egyházmegyéhez: két dékánóságuk, a brassói és a szebeni dékán gyakorolt püspök módjára egyházi bírói jogkört.⁴⁶ Különleges jogállása volt továbbá az egyházmegye területén pozsonyi és szepesi társaskáptalan prépostjainak, akik a saját prépostságuk,

⁴⁰ Szuromi: Bíraskodás 152.; Balogh: Középkori bajor 42., 45.; Erdő: Egyházjog 690. (2672. bek.)

⁴¹ Bónis: Entwicklung 205.; Uő: Egyházi bíraskodás 638. szerint a helynök ítélete is megfellebbezhető. Egyetlen 1348-as egri példát hoz, itt „ad specialem presentiam episcopi” történik a fellebbezés. De az általa a 128. jegyzetben megadott jegyzet: „1348: Károlyi I. 200.” hibás, a Károlyi-oklevéltárban sem oldal- sem tételeszám, sem az év alatt nem sikerült megtalálnunk.

⁴² Bónis: Entwicklung 219.; Uő: Egyházi bíraskodás 648.

⁴³ Felsorolja és levéltári anyagukat számbaveszi: Erdő: Ungarn; eml. Uő: Officiálisi bíraskodás emlékei 97–98. Kalocsa–Bács szervezetileg kétközpontú egyházmegye két székhellyel, két káptalannal, két vikáriussal, de egy főpásztorral. Erre és Pannonhalmára lásd Uő: Officiálisi bíraskodás intézményei 122.

⁴⁴ Bónis: Entwicklung 204.; Uő: Egyházi bíraskodás 638.; Erdő: Officiálisi bíraskodás intézményei 121. Vö. Karácsonyi: Erdélyen kívüli 38–39. Utóbbi tanulmány nem a vikárius tevékenységét, hanem az alája tartozó főesperességek területi kiterjedését ismerteti. A témáról legújabbán lásd Hegyi: Tizedszedés.

⁴⁵ Erdő: Officiálisi bíraskodás intézményei 122.

⁴⁶ Uo. 121–122.

illetőleg főesperességük területén vikáriusi jogokat gyakoroltak, pontosabban maguk helyett vikáriusokat neveztek ki. A pozsonyi prépost vikáriusi joghatóságát az általunk tárgyalt korszaknál később, 1469-ben szerezte meg, ekkortól az esztergomi érsek officialisának és általános helynökének számított.⁴⁷

A kalocsai, illetve az esztergomi érsek szentszéke saját egyházmegyéjükben elsőfokú, az alárendelt szuffraganeus egyházmegyékből fellebbezett ügyekben másodfokú illetékességgel bírt az egyházkormányzati hatalom hierarchiájának megfelelően.⁴⁸ Az esztergomi érseki szék a főpap primási joga folytán azonban az 1394/95-től állandósuló szokásjog szerint az egész Magyar Királyság összes egyházmegyéjéből harmadfokú fellebbviteli fórumnak számított.⁴⁹ Elvben nyitva állt a fellebbezés a római kúriába is – a pápához korszakunkban is „a per bármely fokán és bármely szakaszában” a közbenső fellebbviteli fórumok kihagyásával bárkinek joga volt fellebbezni (*appellatio per saltum*)⁵⁰ –, ezt azonban a magyar királyok Zsigmond óta⁵¹ több-kevesebb sikerrel igyekeztek korlátozni. Törvényekben rögzítve csak az 1480-as évektől kezdve találkozunk ezzel (Mátyás uralkodása alatt az ún. *Decretum maiusban*: 1486:44–45. tc., II. Ulászló idején pedig az 1492:45., 1495:10., 1498:63. törvénycikkekben),⁵² és főleg annak érdekében, hogy a pereket helyben, a megyéspüspök fóruma előtt kezdjék meg a pereskedők, a fellebbvitel rendjét pedig a világi bíraskodás rendszeréhez hasonlóan tartásuk be.

⁴⁷ Uo. 121. A szepesi prépost vikárius voltáról lásd Khlósz: Praxis 19. (tit II. nr. 1.) – A lipitói esperes (vicearchidiaconus) egyházi bíraskodásának kérdését itt mellőzzük. – A pozsonyi prépost joghatóságának korábbi időszakára lásd a 2.3. fejezetet.

⁴⁸ Uo. 122., 124. Vö. Erdő: Egyházjog 687. (2658. bek.), 695. (2695. bek.) A salzburgi érsekség példája: Balogh: Középkori bajor 108. Az elsőfokú bíróságok egymással egyenrangúak.

⁴⁹ A primási rangot és a *legatus natus* címet először Kanizsai János esztergomi érsek kapta meg IX. Bonifác pápától 1394-ben előbb személyében az esztergomi egyháztartományra (ZsO I. 3382. sz.), majd 1395-ben a kalocsai egyháztartományra kiterjesztve, az esztergomi egyháztartományra nézve pedig örökletesen (ZsO I. 3885. sz.), lásd Kiss: Királyi egyházak 35.; Szuromi: Bíraskodás 160. A primátust és a *legatus natus* rangot biztosító bullákat V. Miklós 1452. márc. 24-én adta ki (Theiner II. 600. és 601.) és X. Leó pápa 1513-ban erősítette meg, ill. írta át (Theiner II. 593–594, és 597., 603–606.), és mindmáig hatályban vannak. (A fellebbezésről uo. 604.) Szervezetileg ma az Érseki Főszentszék (első- ill. másodfokú bíróság) és a Primási Főszentszék (harmadfokú bíróság) két külön intézmény: Erdő: Egyházjog 700–701. (2717–2719. bek.) Lásd még Khlósz: Praxis 9–10. (tit. 1. nr. 5.), ill. 129. (tit. 5. nr. 12.) Utóbbi idézi: Surányi: Rendtartás 33. A XIX. sz.-i fellebbezési struktúra hasonló, csak az érsekségek száma több, lásd uo. 37.

⁵⁰ Surányi: Rendtartás 16., 27., de: 142.; Bónis: Entwicklung 215.; Uő: Egyházi bíraskodás 645.; Erdő: Egyházjog 688. (2662. bek.) – A XVIII–XIX. sz.-i gyakorlatban ez nem volt lehetséges: Khlósz: Praxis, 7–10. (tit. 1. nr. 5.); Gózon: Egyházi törvénykezés 228.

⁵¹ DRH 1301–1457. 238. Vö. DF 237455., p. 2.

⁵² CIH I. 508–511., 568–569., 630–631.; DRMH IV. 22–25., 60–61., 128–129.

1.3. Illetékességi körük

A szentszékek működését alapvetően az egyetemes egyházjog (az egyetemes zsinatok kánonjai formájában) és részkérdésekben a szokásjog mellett a területi zsinatok határozatai mint részleges jog szabályozzák. „Az ókor végétől fogva különbséget tettek világi és »lelki« ügyek között. Fokozatosan kialakultak azok az elvek, amelyek szerint az állami és egyházi bíróságok illetékességét egymástól elhatárolták. Ennek során az egyházi bíróságok hatásköre az »egyházi személyekkel«, valamint a személyek bizonyos csoportjaival összefüggő, továbbá a – koronként és helyenként más-más terjedelemben értelmezett – lelki és lelkiekkel kapcsolatos ügyekre korlátozódott.”⁵³ Éppen emiatt – tehetjük hozzá – az illetékességi kör sohasem volt tételesen szabályozott, hanem a szokásjog, a különböző zsinati határozatok vonatkozó elemei és az egyes esetekben hozott precedensértékű pápai döntések összefüggésében formálódott (illetve került be a késő középkori Corpus iuris canonicibe). Történeti szempontból az illetékességi kör éppen a XIII–XIV. században mondható a legtágabbnak, és ezzel némileg összefügg, hogy átfogó igényvel először az 1215-ben tartott IV. Lateráni zsinat kánonjai rendelkeztek az egyházi peres eljárás elveiről és feltételeiről, valamint a lefolytatásukra vonatkozó fegyelmi kérdésekről is.⁵⁴ Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a szentszékek voltak jogosultak dönteni 1. a klerikusok bíraskodási kiváltsága (*privilegium fori*, azaz hogy klerikus nem idézhető világi fórum elé) jegyében az egyházi személyek peres és büntető ügyeiben, továbbá 2. a *miserabilium personarum*, azaz gyámoltalanok, szegények, özvegyek és árvák azon nem tulajdonjogi ügyeiben, amelyekben a világi bíróság az igazságszolgáltatást megtagadta vagy késleltette, 3. a házassági perekben, 4. a gyermekek törvényességével kapcsolatos ügyekben, 5. az örökösödési, özvegyi és hozományügyekben, 6. esküszegési (és eskü alatt kötött szerződésekkel kapcsolatos) ügyekben, 7. az egyházi javadalmakkal, a kegyurasággal és a tizeddel kapcsolatos ügyekben, 8. végrendeleti, illetve a kegyes alapítványokra és az egyházi temetésre vonatkozó ügyekben, 9. minden olyan ügyben, amelyben a hit és erkölcs kérdése érintve volt (például szentségek, eretnokség, illetve kiközösítést maguk után vonó tettek: klerikusok és nők megsebesítése, vérontás, kifosztás), illetve amiben világi bíróság nem volt hajlandó ítélezni.⁵⁵ Magyarországon a XIV. század derekán, egy Erdélyre vonatkozó 1344. évi királyi rendelkezésben a fentieknek megfelelően, talán kissé más hangsúlyokkal ekképpen összegezték a szentszékek által megítélhető ügyek körét: 1. házassági ügyek, 2. özvegyi, hajadoni jog és leánynegyed, 3. klerikusok és nők bántalmazása, 4. szűzek és asszonyok megerőszakolása

⁵³ Erdő: Egyházjog 673. (2592. bek.), vö. 676. (2608. bek.) – Az újkori ügykörre: Khlósz: Praxis, 28. (tit. II. nr. 7); Gózon: Egyházi törvénykezés 65–161.

⁵⁴ Ezek a 35–49. kánonok, szövegük: Const. conc. Lat. IV. Lásd még Szuromi: Bíraskodás 151., 157–161.; Uő: IV. Lateráni zsinat 141–143.

⁵⁵ Surányi: Rendtartás 9–11., 19–21.; Gózon: Egyházi törvénykezés 65–66.; Szuromi: Bíraskodás 159–160. A *miserabiles personae* ügyeire lásd még Balogh: Középkori bajor 64–65.

(vérontás nélkül), 5. házasságtörés (ez büntényként viszont már világi bíróság elé tartozott), 6. végrendeleti ügyek.⁵⁶ Mindkét csoportosításban közös, hogy egyaránt szerepelnek alanyi kategóriák (klerikusok és a gyámoltalan személyek) és tárgyi kategóriák (lelkiismereti ügyek, házassági ügyek, alternatív bíráskodás a világi fórumok helyett).⁵⁷

Ilyen széles illetékességi kör egy idő után törvényszerűen vezetett annak szűkítéséhez. A XIV. századtól, amikor Európa-szerte a világi hatalom jogszolgáltatása annyira megerősödött, hogy az egyházi bíróságoktól át tudták venni az ítélezés egy részét, szükségszerűen bekövetkezett egyrészt a szentszéki és a világi bíráskodás konkurálása, másrészt az államhatalom részéről a szentszéki bíróságok illetékességének korlátozására, az ügy világi vagy egyházi természetének eldöntésére való törekvés. Egész Európában többé-kevésbé megfigyelhető, hogy a vagyoni, birtokjogi vonatkozású ügyekben, illetőleg a *privilegium fori* rovására egyes országokban már korán igyekeztek különböző módokon korlátozni az egyházi bíráskodást.⁵⁸

Magyarországon mindez némi késéssel érzékelhető: Bónis szerint „a hazai jog előretörése”, valamint a magyarországi klérus Rómától való függetlenedése, a magyar király törekvései és országgyűlési tiltások mentén inkább XV. század elejétől figyelhető meg, éppen korszakunk idején, Zsigmond király politikájában.⁵⁹ Bónis az erről rajzolt képen ugyanakkor az állam és az egyház szembenállását, és az egyházi bíráskodás hatáskörének szűkítésére való állami törekvést hangsúlyozza. Azonban magukból a Zsigmond, illetve a később Mátyás és II. Ulászló királyok idejében hozott törvénycikkekből nem annyira a hatásköri szűkítésnek, hanem inkább a szentszékeknek az ekkorra már kiforrott magyarországi bírósági rendszerbe való betagozódásának az igénye világlik ki. Mindez az államhatalom szempontjából tökéletesen érthető törekvés volt. Az állami szabályozás három dolgot igyekezett – jobbára sikerrel – megvalósítani:

1. A világi és szentszéki bíróságok illetékességének elhatárolását. Ehhez rögzíteni kellett, hogy egyik fórum sem illetékes a másik elé tartozó ügyekben (1405. évi első vagy kisebb dekrétum 14 tc., 1405. évi második dekrétum 12. tc., 1447:38. tc., 1458:35. tc., 1492:46. tc., 1498:60–61. tc.).⁶⁰

2. A vegyes ügyek hovatartozásának eldöntésére, illetve a hatásköri összeköttetések elbírálására alapvetően a király legyen jogosult (1405. évi első dekrétum 14. tc., 1405. évi második dekrétum 12. tc., alkalmazására: 1486:28. tc.).⁶¹

⁵⁶ Bónis: *Entwicklung* 224–225.; *Uő*: *Egyházi bíráskodás* 640.; *Fejér* IX/1. 193–194. (Zsigmond-kori átírása: DF 286639., többszörös átírásokban: DF 277426., 277552., 286553., 292065.) De a püspök birtokvitában nem közösíthet ki senkit.

⁵⁷ Az alanyi és tárgyi illetékesség megkülönböztetésére lásd Balogh: *Középkori bajor* 61–71.

⁵⁸ Balogh: *Középkori bajor* 78–79. (Anglia), 80–81. (Franciaország), 86. (német területek).

⁵⁹ Bónis: *Entwicklung* 212–213., 224–227.; *Uő*: *Egyházi bíráskodás* 646., 651–652.

⁶⁰ CIH I. 220–221., 236–237., 510–511., 628–631. (az 1447:38. és 1458:35. tc. ebben nem szerepel); DRH 1301–1457. 202–203., 371.; DRH 1458–1490. 102.; DRMH IV. 24–25., 126–127.

⁶¹ CIH I. 220–221., 236–237., 428–431.; DRH 1301–1457. 202–203., 222–223.; DRH 1458–1490. 283.

– A jelenséget alátámasztó források azok a szentszékekhez intézett átterelő-parancsok, amelyekben egy adott országos bíróság vagy maga a király utasította a szentszéket, hogy az ügyet világi fórumhoz küldje át.⁶² A hatásköri túllépések szankcionálása, illetőleg az egyházi bíró esetleges megbüntetésének kérdése viszont inkább már a XV. század második felében kerül elő (1458:35. tc., 1492:46. tc., 1498:61. tc.)⁶³

3. Ugyanilyen későbbi igény az, hogy a szentszéki bíróságok ne élhessenek vissza a kiközösítés eszközével (1486:28. tc., 1498:61. tc.)⁶⁴

Az egyházi és világi ítélkezés szétválasztásához viszont azt is meg kellett határozni, hogy mely ügyek világiak és melyek az egyházi bíraskodás hatáskörébe tartozó lelkiek. Érdekes módon erre csak Mátyás király uralkodásának előestéjén, a Szilágyi Mihály kormányzó által hozatott cikkelyekben tettek először kísérletet, felsorolás formájában (1458:9. tc.), amelyet azután Mátyás intronizálása után újból törvénybe foglaltak (1458:35. tc.). Legszisztematikusabban, illetve legrészletesebben az 1462:3 tc. sorolja fel a szentszéki illetékeségű ügyeket, a későbbi törvénycikkek (1464:17. tc., 1471:17. tc., 1492:46. tc.) pedig mind ezeket az előzményeket visszhangozzák. Az 1462:3. tc. szerint tehát az egyházi bíróságok hatáskörébe a következő ügyek tartoztak: 1. szentségi ügyek, 2. hit és eretnesség kérdései, 3. végrendeletek és ezt kiegészítő jogügyletek, 4. tágan értelmezett házassági ügyek: hitbér-, hozomány és leánynegyed ügyek, nem földbirtok formájú jegyajándék, 5. tizedfizetési ügyek (dologi és személyi jogviták), 6. uzsora, 7. özvegyek és árvák bántalmazása (ha nem birtokügyek), 8. esküszegés és hamis eskü, 9. minden egyéb olyan ügy, amely kiközösítést von maga után.⁶⁵ Ha ezen a ponton visszaidézzük magunk elé az egyházi bíraskodás kánonjogi szabályozásáról fentebb mondottakat, látható, hogy a magyarországi szabályozás egyáltalán nem tér el attól. Sőt: egyes magyarországi törvénycikkek mai szemmel felületesnek, és hiányosnak tűnő meghatározásai arról, hogy egyébként még több más ügy is a szentszékek elé tartozik, amelyek „nem világi természetűek” (lásd például az 1464:17. és az 1492:46. törvénycikkeket) éppen azt tükrözik, hogy a korban az egyházi bíraskodás hatásköre közismert és mindenki által tiszteletben tartott volt, márcsak azért is, mivel minden keresztényre nézve kötelező volt. Az persze más kérdés, hogy a gyakorlatban hogyan és mennyiben próbálták az általánosságban megfogalmazott szabályokat saját érdekeiknek megfelelően értelmezni, valamint meg- vagy kikerülni. Ebből a szempontból jelzésértékű, hogy a magyar törvényekben ugyanezekben a felsorolásokban fel-felbukkan, hogy a földbirtokkal kapcsolatos jogvitákat — még akkor is, ha hitbérrel, jegyajándékkal, leánynegyeddal kapcsolatosak — nem az egyházi, hanem a világi bíróságok

⁶² Bónis: Egyházi bíraskodás 653–654.

⁶³ CIH I. 510–511., 628–631. (az 1458:35. tc. ebben nem szerepel); DRH 1458–1490. 102.; DRMH IV. 24–25., 126–127.

⁶⁴ CIH I. 428–431., 628–631.; DRH 1458–1490. 283.; DRMH IV. 126–127.

⁶⁵ CIH I. 340–343.; DRH 1458–1490. 126–127. Vö. Bónis: Entwicklung 224–225.; Uő: Egyházi bíraskodás 651.

tárgyalják (1462:3. tc., 1498:62. tc.).⁶⁶ Ide vonható, hogy a középkor végén a királyi szabad városok (főleg a tárnoki és bányavárosok) polgárainak egymás közötti ingatlanforgalmi, végrendeleti vagy adósságügyeiből, amelyekben a szokásjog szerint is a városi magisztrátus volt az illetékes, igyekeztek a szentszékeket kizárni (1500:33. tc.).⁶⁷ Mindezek párhuzamos jelenségek a korabeli európai gyakorlattal.⁶⁸

Ennek ellenére, amíg Európa-szerte inkább az a jellemző, hogy a szentszékek ítélezési gyakorlatában a házassági ügyek nagyon hangsúlyosak és sok területen ezek adják a peres ügyek zömét,⁶⁹ a fennmaradt magyarországi forrásanyagban viszont éppen az figyelhető meg, hogy inkább a házassági vagyoni jogi kérdések, főleg a leányegyeddel kapcsolatos birtokviták teszik ki az ügyek nagyobb részét.⁷⁰ A könyvünk tárgyát képező ügy tehát – mint egyháziak közötti jövedelmekkel kapcsolatos jogvita – mind szereplőire, mind tárgyára nézve a korabeli magyarországi forrásanyagban a ritkább, ugyanakkor jelentősebb esetek közé számítható.

1.4. Az esztergomi szentszéki bíróság működése Vicedomini Máté vikáriussága alatt

Az eddig írtakból világosan kitűnik, hogy a középkori Magyarországon működő szentszéki bíróságokról mindeddig született munkák a problémakör elemzésekor általános, összefoglaló szempontokat tartottak szem előtt. A témáról természetesen lehetséges volna eddig feltáratlan adatok felhasználásával újabb, a korábbiaknál bővebb összefoglaló tanulmány(oka)t írni, úgy véltük azonban, ettől kevés új eredmény lenne várható. Ezért döntöttünk úgy, hogy a hazai szentszékek működését, tevékenységét egy merőben új, eddig ki nem próbált módszerrel fogjuk megvizsgálni, mégpedig egyetlen helynök tevékenységén keresztül. A kötetünkben tárgyalt per egyik delegált bírójára, a Piacenzából származó Vicedomini Máté (Matteo di Vicedomini) több mint három évtizeden

⁶⁶ Lásd előző jegyz. és CIH I. 630–631.; DRMH IV. 126–127. Az 1500:16. tc. pedig általánosságban azt szabja meg, hogy hitbér- és jegyajándék ügyeket rövid határidővel (a következő bíróság nyolcadon) bíráljanak el: CIH I. 652–653.; DRMH IV. 148–149.

⁶⁷ CIH I. 662–663.; DRMH IV. 154–155. (Utóbbi kiadásban visszautalnak az 1492:60. tc.-re – egyházi bíróság elé világi ügyben ne idézzenek senkit – minthogy annak a megerősítéséről volt szó.) Vö. Bónis: *Entwicklung* 229–231.; Uő: *Egyházi bíráskodás* 654.; Erdő: *Officiális bíráskodás intézményei* 123.

⁶⁸ Balogh: *Középkori bajor* 78–79., 86. – A XIX. század eleji (tehát 1868 előtti) magyarországi illetékességi kört részletesen taglalja Gózon: *Egyházi törvénykezés* 67–161., legnagyobb teret érhetően a házassági pereknek szentelve.

⁶⁹ Vö. Balogh: *Középkori bajor* 178. Árnyaltabb megközelítésre figyelmeztet Donahue: *Law, Marriage and Society* 622–632. Nem minden régióban voltak a házassági ügyek hangsúlyosak, Európában egy déli és északi régió közötti megkülönböztetést érdemes tennünk. Uo. 631–632.: ez a társadalmak házassági stratégiáitól is függött.

⁷⁰ Erdő: *Officiális bíráskodás intézményei* 123. – Lásd alább az 1.4.4. részt!

át tartózkodott Magyarországon, és ennek az időszaknak a nagy részében az esztergomi érseki vikárius tisztségét viselte. Az, hogy e funkciót meglehetősen hosszú időn át betöltötte, továbbá, hogy éppen az ország legfelsőbb egyházi bíróságán tevékenykedett, arra engedett következtetni, hogy feltehetően sokféle ügytípus került eléje. Egyúttal abban is bízunk, hogy az általa vezetett bíróság alaposabb megismerésével közelebb jutunk magának Vicedomininak a személyéhez is: milyen háttérrel, rutinnal rendelkezett, amikor a kötetünk tárgyát képező, meglehetősen szövevényes per tárgyalásainak – mint az érsek által delegált bíró – nekivágott. Az magától értetődő, hogy egyetlen személy kiválasztásával már eleve tartózkodnunk kell az esetlegesen az egész középkorra érvényes szabályok megállapításától. Ebben a részben csakis azzal foglalkozunk, amiről az oklevelek szólnak. Ugyanakkor abban bízunk, hogy ily módon olyan szempontokra is fel tudjuk hívni a figyelmet, amelyek az eddigi kutatások során – éppen azok átfogó jellege miatt – háttérbe szorultak.

1.4.1. Pecséthasználat a vikárius bíróságán

Vicedomini Máté az esztergomi szentszék vezetésén kívül – arról lemondani kényszerülve – rövid ideig a zágrábi püspöki bíróság élén is állt. Erről azonban mindössze három oklevele tanúskodik, így működésének ezzel a szakaszával itt nem foglalkozunk.⁷¹ Tanulmányunk alapjául a helynök 1417. április 25-én, Konstanzban kelt oklevelét választottuk.⁷² Ennek az egyszerű oka az, hogy ekkor Vicedomini biztosan *nem* volt a székhelyén, vagyis a szentszéki bíróság nem működhetett mindennapi rutinja szerint. Ennek köszönhetően várható, hogy az ekkor kelt forrásokban olyan adatok is felbukkannak, amelyek segítségével más szempontokból is vizsgálni tudjuk egy szentszék működését, mint azt a korábbi tanulmányok szerzői tették.

Vicedomini mintegy száz, vikáriusként kiadott oklevele közül egy híján ez az egyetlen olyan, amelyik nem Esztergomban kelt. A másik kivétellel, egy 1399 májusában kelt budai kiadványával⁷³ sokra nem megyünk, mert abból az évből ez az első ismert diplomája, a következő pedig októberből való. Más a helyzet a konstanzi oklevél esetében, ennek címzettje ugyanis bírói helyettese (*locumtenens in vicariatu*), András komáromi főesperes volt. A vikáriushelyettes feladata egyértelműnek tűnik: nyilvánvalóan a szentszék vezetését vette át. Vicedomini hivatalviselése alatt András főesperes volt az egyetlen, aki ezt a tisztséget betöltötte, és ő is egy jól körülhatárolható időben: legelőször egy 1416. augusztus 16-án kelt oklevélben említik,⁷⁴ utoljára pedig tíz hónappal

⁷¹ Mindezekről lásd életrajzát az Adattárban.

⁷² ZsO VI. 367. sz. (DF 228178.)

⁷³ ZsO I. 5871. sz.

⁷⁴ ZsO V. 2212. sz.

később, 1417. június 7-én.⁷⁵ Mivel a vikárius konstanzi oklevele ezen dátumok közé esik, okkal tételezhetjük fel, hogy e két időpont hozzávetőlegesen megadja Vicedomini székhelyétől való távollétének idejét, amikor legnagyobb valószínűséggel – Kanizsai érsekkel együtt⁷⁶ – a konstanzi zsinaton tartózkodott. Abból pedig, hogy ezt az időszakot leszámítva nem ismerünk olyan esetet, amely Vicedomini helyettesítését említené, azt is feltehetjük – jóllehet ez pusztán *argumentum ex silentio* –, hogy hasonlóan hosszú időtartamra más esetben nem hagyta el hivatalát.

Hogyan lehetne még pontosabban meghatározni András főesperes hivatalviselési idejét? Ehhez Vicedomini pecséthasználata kínál további támpontot, amit már csak azért sem árt alaposabban elemezni, mert a hazai szentszéki helynöki pecséthasználattal kapcsolatban nem sok eddigi kutatásra lehet támaszkodni.⁷⁷ Bónis György az egyházi bíráskodást ismertetve a 15. század első feléből több adatot idézett arra, hogy egyes helynöki székek önálló hivatali pecséttel is rendelkeztek, bár a helynökök saját személyes pecsétjüket is használhatták.⁷⁸ Esztergomban – Vicedomini helynöksége alatt legalábbis – semmiféle nyoma nincsen a vikárius személyétől független, „hivatali” pecsétnek. A vikárius ugyanis két pecsétet használt, amelyeket minden oklevelén zöld viaszba nyomtak. A nagyobb pecsét egy körülbelül 3,5 cm átmérőjű körpecsét, amelyben díszes gótikus keretben angyal által tartott címer (háromszögű pajzs, mezejében balharánt hullámos damaszkolás) található, körirata pedig a vikárius nevééről és doktorátusáról tudósít. Erről több viszonylag ép lenyomat is fennmaradt,⁷⁹ és külön szerencse, hogy legelső és legutolsó ismert magyar-

⁷⁵ ZsO VI. 533., 534. sz.

⁷⁶ Kanizsai 1416 januárjában indult a királyhoz Konstanzba: Kondor: A királyi kúria 420.; Uő: Absente rege 136. Ezt követően ismerjük egy 1416. jún. 28-án Bazelben kelt oklevelét (ZsO V. 2064. sz.), majd Konstanzból a következő év áprilisából többet is: ZsO VI. 356., 357., 372. sz. Biztosan hibás a DL 10557. jelzetű, Csornán kelt oklevelének 1417. év áprilisára való datálása (lásd ZsO VI. 303. sz.), mert az oklevélben hiányzik az évszám, az említett kelet hely pedig ellentmond az érsek konstanzi tartózkodásának.

⁷⁷ Szentpétery: Oklevéltan 222.; Kumorovitz: Pecséthasználat 76., 80.

⁷⁸ Bónis: Entwicklung 218.; Uő: Egyházi bíráskodás 647. Ugyanerről ír Szentpétery: Oklevéltan 222. is: „az egyházi törvényszéki ügyeket ... a püspök vicarius a ... intézi és ő ad ezekről oklevelet, a XV. században olykor a vicariatus külön pecsétje alatt.”

⁷⁹ DF 286638. (UGDS III. 138.), DL 10685. (Sztáray oklt. II. 198.), DF 286567. (UGDS IV. 344.) – Az első két példány itt-ott sérült köriratainak leírását egymással összevetve, majd ellenőrzésképp a vikárius egy 1414. okt. 6-án (DL 10261.) és egy 1417. nov. 22-én kiadott, a pozsonyi káptalan magánlevéltárában fennmaradt oklevelének (DF 228166.) a monasterium.net oldalon elérhető színes fényképével (Monasterium.net, Súkromný archív Bratislavskej kapituly, 533. sz.) párhuzamba állítva a következő körirat rekonstruálható: D(OMINI) MATHEI • DE [• VICEDOMIN(IS) •] IUR(IS) • UT(RI)USQ(E) • DOCT(ORIS). – A köriratok szakszerű összeolvasását és a korábbi leírások korrigálását Keglevich Kristófnak köszönjük. – A Vicedomini család kora újkori címere hasonló: kék mezőben öt ezüst hullámos pólyát ábrázol. Fiori: Visdomini, lásd külön a szócikkhez tartozó címertáblát: 548., tavola XIX.

országi oklevelét egyaránt ezzel a pecséttel erősítette meg.⁸⁰ Új pecsétnyomót tehát — legalábbis a *sigillum maior* esetében — rangjainak változásával sem készítettett. Ugyanez állapítható meg a *sigillum minor* esetében is. Pontos körirat ugyan ennek az esetében nem rekonstruálható, de tartalmazta a vikárius nevét, továbbá a körülbelül 2 cm átmérőjű pecsét ugyanazt a címert ábrázolja mint a nagypecsét.⁸¹ Mindkét *sigillum* a saját pecsétje volt tehát. A vikárius a méltóságosoros és/vagy közjegyzői záradékkal rendelkező okleveleken, továbbá általában minden ítéletlevelén⁸² a *sigillum maiort* használta, és ugyanígy tett a privilégiumot biztosító diplomák esetében,⁸³ illetve minden esetben ezzel erősítette meg az újonnan megválasztott plébánosokat hivatalukban.⁸⁴ Ez utóbbi megállapítást erősíti egy 1415. május 11-én kelt oklevél is, amelyben a vikárius Nagyszombati Miklós pozsonyi kanonokot az *extra muros Posonienses* fekvő Szent Lőrinc-plébánia élére nevezte ki, a diplomát pedig nagyobb pecsétjének távollétében kisebb pecsétjével erősítette meg.⁸⁵ A többi oklevelen a *sigillum minort* találjuk.

Az érseki helynök már említett egyetlen konstanzi oklevele nem maradt fenn eredeti formájában, csak a pozsonyi káptalan még ugyanazon évben kelt átiratában. Ráadásul — a szokásostól eltérően — a diploma pecsételési zára-

⁸⁰ UGDS III. 138., IV. 344. Valószínű, hogy Vicedomini már Itáliában, piacenzai prépostként, kanonokként is ezeket a pecsétet használta.

⁸¹ DL 28948. (1400), 78514. (1402), 56952. (1414), 53854. (1415), 10659. (1418), DF 228085. (1424, színes fényképe: Monasterium.net, Súkromný archív Bratislavskej kapituly, 453. sz.), DL 62578. (1428; a címer a pecsét nyomában vehető ki). A legépebb példányon (DL 28948.) a név egy része is kivehető: MATH[...] | D(E) l. Ezt követően értelemszerűen a Vicedomini név valamilyen rövidített alakja állhatott.

⁸² Kivételt jelentenek épp a kötet tárgyát képező ítéletlevelek közül azok, amelyek rányomott pecsétekkel vannak ellátva, ezeken ugyanis Vicedomini kisebb pecsétjét látjuk. Ennek okát egyelőre nem tudjuk meghatározni, hiszen fennmaradt oklevelei között van arra példa, jóllehet mindössze két esetben, hogy Vicedomini nagypecsétjét ítéletleveleken nem függő, hanem rányomott formában használták (ZsO VI. 1144. sz. [DF 228166.], X. 1075. sz. [DF 228102.]) Az tehát, hogy az ítéletlevelekre nem függőpecsét került, nem indokolja a kisebb pecsét használatát (a rányomott pecséttel ellátott ítéletlevelek anyaga egyébként mind papír; lásd a 4.5. fejezetben a 160. oldalon). Hogy a függőpecsétes ítéletleveleink a kisebb vagy a nagyobb pecsét volt, nem lehet megállapítani, mert a pecsétek elvesztek. (A pecsételési záradékok egyik esetben sem térnek ki a pecsétek milyenségére.) Vicedomini 1425. jan. 20-án, tehát az ítéletlevelek keltekor bizonyosan Esztergomban volt, hiszen egy ugyanezen a napon kelt oklevelét a nagyobb pecsétjével erősítette meg (ZsO XII. 77. sz.). A nagypecsét hiányát azzal sem lehet magyarázni, hogy az ügyben eljárta nem volt vikárius, hiszen egyrészt a pecsétjén e rangjára semmi nem utal, másrészt 1395-ben sem volt vikárius, mégis a nagypecsétet használta (ZsO I. 3867. sz.).

⁸³ ZsO I. 3867., II. 49., III. 2024., VII. 1653., 1654., IX. 469. sz.; UGDS IV. 344. A brassói és szebeni dékánoknak szóló privilégiumok többek közt presbiteri fokozatig bezárólag papszentelésre és a szentelt olaj bármely püspöknél való beszerzésére.

⁸⁴ ZsO II. 936., 1304., 5974. (utóbbi zágrábi vikáriusként), VII. 2394., XII. 77. sz. (ez esetben a pozsonyi Szent Márton-egyház Krisztus teste-oltára igazgatójának lemondása után a város által választott utódjának megerősítéséről van szó); DF 239463.

⁸⁵ ZsO V. 616. sz.

dékot sem tartalmaz.⁸⁶ Ettől függetlenül csakis a nagypecsétre gondolhatunk, ugyanis a *sigillum minor* 1416 augusztusa és 1417 júniusa között folyamatosan Esztergomban mutatható ki.⁸⁷ Ennek ismeretében Vicedomini Magyarországra való visszatérének időpontját nem elsősorban a vikáriushelyettes forrásokból való eltűnésével, hanem azzal kell összekapcsolni, hogy a helynök nagypecsétje újból megjelenik Esztergomban. Ettől függetlenül megnyugtató, hogy a két adat nem mond ellent egymásnak: 1417. július 29-ről ismert hosszabb idő után először nagypecsétes vikáriusi oklevél,⁸⁸ helyettese pedig, mint láttuk, az előző hónapban keltezett utoljára.⁸⁹

Azt azonban, hogy Vicedomini mikor hagyta el Esztergomot és utazott Konstanzba, a pecséthasználatáról megtudottak alapján sem tudtuk pontosan megállapítani. A *terminus post quem* az a már említett 1416 augusztusában kelt oklevél jelöli ki, amelyben András vikáriushelyettes először szerepel, mert ezt még – jóllehet nem a nagypecsétje alatt – maga Vicedomini adta ki. Ezt követően a *sigillum maiorral* megerősített oklevelek hiányoznak egészen a már említett 1417 júliusi esetig.

A vikárius pecséthasználatának ismeretében adódik a kérdés, miért épp a legfőbb hazai egyházi bíróságnak nem volt „hivatali” pecsétje. Bónis adatai azonban efféle pecsétek létezésére a XV. század első feléből valójában nem igazán meggyőzőek. Állítása alapjául a pecsételési záradékok egyes formuláit vette: *sigillum nostri vicariatus*, *sigillum nostri vicariatus officii*. Azonban ilyen vagy hasonló formulát tartalmazó, idézett oklevelei között van olyan, amelyik csak átírásban maradt fenn,⁹⁰ vagy épp a pecsétje veszett el,⁹¹ így aztán, hogy valójában miféle *sigillummal* erősítették meg őket, nem tudjuk. Amikor azonban az idézett záradékok egyikét tartalmazó diplomának a pecsétje is fennmaradt, akkor azzal szembesülünk, hogy az a vikárius személyes pecsétje.⁹² Ugyanakkor Bónis önálló, vikáriatusi „hivatali” pecsétre vonatkozó elképzelése mégsem utasítható el, csupán annak megjelenését kell pár évtizeddel későbbre datálni. Basthonyai János pécsi helynök⁹³ egy 1449-ben kiadott oklevelének zöld viaszba nyomott, 2,2 cm átmérőjű pecsétjén két egymást keresztező kulcs látható,

⁸⁶ DF 228178.

⁸⁷ ZsO V. 2214., 2341., 2425., VI. 146., 389., 493. sz.; DL 90691.

⁸⁸ ZsO VI. 749. sz.

⁸⁹ Vö. 75. jegyz. Egy, talán 1417. máj. 17. és szept. 15. között kelt datálatlan okirat (ZsO VI. 447., 752. sz.) András főesperest a pozsonyi káptalannak és klérusnak Pozsony város ellen folytatott perében az érsek által specialiter kiküldött commissariusnak nevezi, vikáriushelyettesi rangját pedig nem említi. Ennek azonban nincs jelentősége, lévén szó nem András főesperes saját kiadványáról. Az irat datálása nem egyértelmű, lásd még a 110. jegyzetet!

⁹⁰ DL 42584.

⁹¹ DL 10511.

⁹² DL 42956., 43426. Szintén egyes vikáriusok pecsétjeit, és nem vikáriatusok hivatali sigillumait ábrázolják azok a fotók, amelyeket Bónis Kumorovitz L. Bernátnak a középkori magyar pecséthasználatot tárgyaló munkájából idézett: Bónis: *Entwicklung* 218–219.; Uő: *Egyházi bírásokodás* 647. (186. jegyz.); vö. Kumorovitz: *Pecséthasználat* 133.

⁹³ Fedeles: Pécsi székeskáptalan 323.

körülötte pedig az alábbi körirat: VICARIATUS QUINQUEECCLESIENSIS.⁹⁴ (A kulcs mint címerkép szerepeltetésének magyarázata, hogy a pécsi székesegyház Szent Péter tiszteletére van szentelve.) Ugyanez a pecsét található Garai Pál pécsi vikáriushelyettes⁹⁵ egy 1451-ben kiadott diplomáján,⁹⁶ Dénes tolnai főesperes és vikárius⁹⁷ egy 1470. évi oklevelén⁹⁸ és Dúlházi János helynök⁹⁹ 1474. évi kiadványán is.¹⁰⁰ A XVI. század elejéről fennmaradt pécsi vikáriusi okleveleken egy, az előbbivel azonos átmérőjű pecsét látható, amely szintén két, egymást keresztező kulcsot ábrázol, csupán a körirat tartalmaz több rövidítést.¹⁰¹ (Efféle hivatali pecsétet ekkor egyébként esztergomi vikáriusok kiadványain is lehet már találni.)¹⁰² A XV. század első évtizedeiben azonban a pécsi vikáriusok — amennyire ezt a rendkívül töredékes forrásanyag megállapítani engedi — még saját pecsétjeikkel erősítették meg okleveleiket.¹⁰³ Ugyanezt látni a győri¹⁰⁴ és az erdélyi helynökök¹⁰⁵ oklevelein is. Ugyan a vikáriusi pecsétek használata önálló kutatás tárgya lehetne, az említett három helynökség példája meggyőzött minket arról, hogy Vicedomini vezetése alatt az esztergomi szentszék pecséthasználata nem tért el az országban a korszakban szokásostól.

1.4.2. A bíróság működése elnöke távollétében

Hogyan működött a szentszék a vikárius távollétében? Az ekkor kelt okleveleket két csoportra oszthatjuk. Az elsőbe azok tartoznak, amelyek a vikárius, a másodikba azok, amelyek a vikáriushelyettes neve alatt jelentek meg. A Vicedomini neve alatt kiadott diplomákon a kisebb pecsétjét találjuk, míg András főesperes — természetesen — saját pecsétjével erősítette meg okleveleit. A két oklevéltípus közötti különbség világít rá András főesperes feladataira.

A Vicedomini neve alatt kelt oklevelek közt találunk idézési parancsot egy végrendelet körül forgó ügyben,¹⁰⁶ oklevelek felmutatására kötelező utasí-

⁹⁴ Bónis: Szentszéki regeszták 2647. sz. (DL 14227.)

⁹⁵ Fedeles: Pécsi székeskáptalan 357.

⁹⁶ Zichy IX. 299. (DL 81030), idézi Bónis: Entwicklung 219.; Uő: Egyházi bíráskodás 647. (187. jegyz.)

⁹⁷ Fedeles: Pécsi székeskáptalan 349.

⁹⁸ DL 17036.

⁹⁹ Fedeles: Pécsi székeskáptalan 351.

¹⁰⁰ Zichy XI. 160. (DL 81767); Bónis: Szentszéki regeszták 3246. sz.

¹⁰¹ DL 22328, 22707, 24047. – A körirat az utolsó, legépebb példány alapján a következő: SIGIL(LVM) • VICAR(IATUS) • Q(VI)NQ(VE)EC(LESIENSIS).

¹⁰² Pl. DL 103094., 22355., 37450., 47493.

¹⁰³ DL 9566., 10671. – vö. még DF 252378., 252427. (pecsételési záradékok).

¹⁰⁴ DL 61283., 61335., 61388., 61411., 48683., 43883., 102458.

¹⁰⁵ DL 67240–67242., 74003., 74080.

¹⁰⁶ ZsO V. 2341. sz.

tást,¹⁰⁷ bírságoló oklevelet¹⁰⁸ és két perhalaszást.¹⁰⁹ Ezek mind olyan oklevelek, amelyeket a bíróság rutinszerűen kiállíthatott. A vikáriushelyettes esetében két olyan ügyről van tudomásunk, amelynek tárgyalásában közreműködött. Az egyik ügyben két oklevele maradt fenn. Ezekből kiderül, hogy Vicedomini és Kanizsai érsek utasítására, Zsigmond kérésének megfelelően hozzálátott a pozsonyi káptalan és klérus által a város ellen benyújtott panaszok vizsgálatának. A pontosan sajnos nem rekonstruálható ügyben bizonytalan számú, de legalább egy tárgyalási fordulót biztosan tartottak András főesperes előtt,¹¹⁰ mielőtt azt az időközben hazatért vikárius átvette volna.¹¹¹

A másik per, amelyben a vikáriushelyettes bizonyíthatóan eljár, korábban, még 1416-ban indult maga Vicedomini előtt.¹¹² Ezt az esztergomi érsek mint felperes kezdeményezte Pozsony város ellen a Pozsonypüspöki faluban történt papgyilkosságok ügyében. Az ügy menete nem teljesen rekonstruálható. Anynyi bizonyos, hogy 1416 szeptemberének közepén a kiküldött *commissariusok* felvették a tanúvallomások egy részét,¹¹³ majd azt pár nappal később elküldték a vikáriusnak címezve.¹¹⁴ Jóllehet konkrét irat nem maradt ránk, ezt követően András főesperes vikáriushelyettesi minőségében — minden bizonnyal Vicedomini Konstanza távoztával — átvette az ügy tárgyalását. Fennmaradt ugyanis a per aktái között két — szempontunkból nézve tartalmában csaknem teljesen egyező — irat, amelyekben a város ügyvédjének adott, kánonjogilag alátámasztott tanácsok olvashatók arról, miként lehet kétségbe vonni a szóbanforgó ügyben a vikáriushelyettes bírói illetékességét.¹¹⁵ (A beadvány — ügy tűnik — célt ért, legalábbis 1417 májusának végéről arra van adatunk,

¹⁰⁷ ZsO VI. 146. sz.

¹⁰⁸ DL 90691.

¹⁰⁹ ZsO VI. 389., 493. sz.

¹¹⁰ A per menete nem rekonstruálható pontosan. A káptalan hozzá eljuttatott panaszai nyomán 1417. ápr. 18-án Zsigmond az érseket, annak vikáriusát vagy annak helyettesét jelölte ki, hogy védje meg a káptalant jogaiban (ZsO VI. 326. sz.), egyúttal pedig figyelmeztetést intézett a városhoz (ZsO VI. 325. sz.). Kanizsai érsek öt nappal később Vicedominit vagy helyettesét bízta meg a feladat végrehajtásával (ZsO VI. 356. sz.), amire két nappal a vikárius valamivel részletesebb utasítást küldött András főesperesnek a foganatosítandó intézkedésekről (ZsO VI. 367. sz.). A vikáriushelyettes jún. 7-én kibocsátott két oklevelében is kiközösítéssel fenyegette mindazokat, akik nem engedelmessé válnak a király parancsának (ZsO VI. 533., 534. sz.). E két oklevélben András főesperes vikáriushelyettesi címe mellett magát mint az érsek által specialiter kirendelt *commissariust* is megnevezi. Fennmaradt továbbá egy datálatlan okirat (jelzetét lásd alább), amely a káptalan és klérus város ellenében benyújtott 41 pontból álló keresetét tartalmazza. Ennek datálása probléma elé állította már a Zsigmondkori oklevéltár kiadóit is, az iratot ugyanis — keresztutalók nélkül — két dátum alatt (1417. máj. 17–jún. 7., ill. 1417. júl–aug.) is felvették (ZsO VI. 447., 752. sz.). Ez esetben nyilván arról van szó, hogy valamelyik datálást utóbb módosították, de tévedésből mindkettő benne maradt a kötetben.

¹¹¹ ZsO VI. 925. sz. Az ítéletlevelet lásd uo. 1144. sz.

¹¹² ZsO V. 2058. sz. (idézési parancs), uo. 2211., 2212., 2214. sz.

¹¹³ ZsO V. 2299. sz.

¹¹⁴ ZsO V. 2317. sz. Az eset részletes ismertetését lásd Csukovits: A püspöki templom ostroma.

¹¹⁵ ZsO V. 2390., 2391. sz. Az iratok datálatlanok, a per más irataival együtt maradtak fenn.

hogy a pert halasztották, majd 1418 márciusából pedig arra, hogy Zsigmond – Magyarországra való visszatérte után – maga akart az ügyben ítélni.)¹¹⁶

András főesperesnek tehát – cseppet sem meglepő módon – olyan *nagyobb* perekkel kellett foglalkoznia, amelyek vagy a vikárius távollétében indultak, vagy nem tűrhettek olyan hosszú halasztást, amíg a helynök székhelyétől távol volt. A vikáriushelyettes pedig a saját nevében, és – mint említettük – saját pecsétje alatt ítélt. Ez alapján magától értetődne, hogy Vicedomini olyasvalakit választott helyetteséül, aki a kánonjog doktora – miként ő maga, és vikárius elődei közül ketten, Pesarói (Pensaurumi) Lénárd és Pontói Antal is azok voltak, akárcsak utódja, Temesvári Miklós.¹¹⁸ Az esztergomi káptalanban 1416-ban egyvalaki rendelkezett – magán a vikáriuson kívül – ilyen fokozattal: Pöstyéni Tamás honti főesperes, aki később, 1423 decembere és 1425 januárja között – nyilván képzettségének köszönhetően – magát a vikáriusi tisztséget is betöltötte.¹¹⁹ Ő azonban ekkor feltehetően szintén Konstanzban volt.¹²⁰ András komáromi főesperes esetében arra sincsen adatunk, hogy a kánonjogban akár a *baccalaureusi* fokozatot is elérte volna, jóllehet mind a padovai, mind pedig a bolognai egyetemet látogatta.¹²¹ Azt, hogy miért eshetett rá a vikárius választása, a következő részben fogjuk megmagyarázni.

Térjünk vissza most az oklevelek másik csoportjára, azokra a kiadványokra, amelyek Vicedomini nevében, kisebb pecsétje alatt jelentek meg. Ezekről említettük, hogy a helynöki bíróság „rutinszerű” ügyeiben keletkeztek. Ki kezelte a vikárius távollétében kisebb pecsétjét? Logikusan a vikáriushelyettes, jóllehet a pecsételést nyilván nem maga végezte. Van azonban két olyan eset, amikor a pecséték segítségével igazolni lehet Vicedomini Esztergomtól való távollétét, helyetteséről azonban nem tudunk. Az első az a már korábban említett oklevél, amelyet a vikárius nagyobb pecsétjének távollétében erősítettek meg a *sigillum minorral*.¹²² A másik, amely bár a *sigillum maior* távollétére megfelelő záradékában nem utal, felfüggesztett kisebb pecséttel lett megerősítve.¹²³ A *sigillum minor* felfüggesztett használatára e két oklevélen kívül további példánk nincs, így nyugodtan nevezhetjük különleges esetnek, amelynek oka csakis a helynök

¹¹⁶ Perhalasztás a vikárius előtt: ZsO VI. 493. sz. Zsigmond 1418. évi oklevelét lásd Csukovits: A püspöki templom ostroma 118. A per végkimenetele nem ismert: uo. 120.

¹¹⁷ Miként ez a két, eredeti formájában ránk maradt, fentebb már idézett okleveléből kiderül: ZsO VI. 533., 534. sz.

¹¹⁸ Pesarói Lénárd: Körmendy: Studentes 182. (56. sz., Pensaurói); Pontói Antal: legelső, vikáriusként kiadott oklevelében már szerepel a cím: Fejér X/2. 372.; Temesvári Miklós: Körmendy: Studentes 187. (78. sz.)

¹¹⁹ Ezen adatokra lásd C. Tóth: Az esztergomi káptalan.

¹²⁰ Zsigmond 1415 szeptemberében követként Ferdinánd aragón királyhoz küldte. Ezt követően 1418-ig nincs rá adat, ebből következően a zsinaton tartózkodhatott. Körmendy: Studentes 184–185.

¹²¹ Körmendy: Studentes 180–181.

¹²² ZsO V. 616. sz.

¹²³ Zala oklt. II. 402. (DF 201189). Tekintve, hogy vikáriusi ítéletlevélről van szó, a nagypecséttel való megerősítés lenne indokolt.

távolléte lehetett. Az első oklevél 1415. május 11-én kelt, előtte április 20-ról még ismerünk nagypecsétes oklevelet,¹²⁴ a következő illet pedig augusztus 9-ről.¹²⁵ Vicedomini tehát ez esetben *legfeljebb* három hónapot volt távol Esztergomtól, de az is lehet, hogy jóval kevesebbet. A második oklevél 1416. március legvégén kelt. A nagypecsét előtte egy 1415. augusztus eleji oklevélen mutatható ki, utána pedig már csak 1417. július 29-én, azon az oklevélen, amellyel a vikárius Konstanzból hazatértét igazolni lehet.¹²⁶ Ez esetben pár nap híján *két évig* nem ismert *sigillum maiorum* megerősített okirat. Viszont, mint fentebb már szó esett róla, pecsétől függetlenül a vikárius 1416 augusztusában Esztergomban lehetett.¹²⁷ Összegzésként tehát azt mondhatjuk: Vicedomini 1415 május eleje és augusztus eleje között egyszer, továbbá ugyanezen augusztus és a következő, 1416. év augusztusa között valamikor — de március végén mindenképpen — szintén távol volt Esztergomtól. Ezekből az időszakokból nem ismerünk vikáriushelyettest. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem is volt, sőt, ennek az ellenkezője a valószínű. Ha a vikárius akár csak egyetlen hónapra távozott, minden bizonnyal kijelölt egy helyettest, legalábbis a *sigillum minor* kezelésére. Az, hogy az említett két időszakból nem tudjuk, ki töltötte be a tisztséget, csak annyit jelent, hogy nem ismerjük okleveleiket. Ez azonban a rossz forrásadottságok miatt nem meglepő, hiszen a vikáriushelyettesi posztot hosszabb ideig betöltő András főesperestől is csak kettőt ismerünk, lévén, hogy saját nevében csak fajsúlyos ügyekben járt el. Ugyanezt látjuk Vicedomini vikárius utóda, Temesvári Miklós első helyettesének, Márton esztergom-szentgyörgymezei prépostnak az esetében is. A helynök 1433 júniusának legvégétől kezdve évekig a bázeli zsinaton tartózkodott, Márton főesperes első helynökhelyettesi kiadványa ellenben csak 1434 márciusából ismert.¹²⁸

E ponton kell utalni arra a fontos tényre, hogy az esztergomi szentszéki bíróságról eddig megtudottak — a nagypecsét és a kispecsét egyidejű, de különböző helyeken való használata, illetve a helynök bírói helyettesének feladatköre — arra világítanak rá, hogy e szervezet működése nagyban hasonlított az ország világi nagybírúinak ítélkezési rendszerére. Az utóbbiak működése persze sokkal összetettebb volt és nagyobb apparátust igényelt — gondoljunk csak arra, hogy nádori oklevéladás számtalan esetben zajlott párhuzamosan a nádori kúriában, illetve valamely vidéki bírósági közgyűlésen, természetesen különböző, esetenként nem is nádori vagy nádori ítélőmesteri pecsétek használatával.¹²⁹ A világi ítélőszékekkel még további párhuzamok is felfedezhetőek — erről a szentszéki bíróságok felépítését tárgyaló következő részben még szó esik.

¹²⁴ ZsO V. 529. sz.

¹²⁵ ZsO V. 927. sz.

¹²⁶ Lásd 88. jegyz.

¹²⁷ Lásd 74. jegyz.

¹²⁸ C. Tóth: Az esztergomi káptalan.

¹²⁹ Minderről (nem csak a nádorokra kiterjedően) ad éppen a XIV–XV. század esetében részletes áttekintést Bónis: Kúriai irodák, ill. C. Tóth: Nádori hivatal; Uó: Rozgonyi Simon; Uó: Szabolcs megye 115–126.

1.4.3. A bíróság tagjai – a bírótársak és jegyzők feladatai

A szentszék pecséthasználatának és a vikáriushelyettes feladatainak tisztázása után lássuk, kik voltak az esztergomi helynöki bíróság tagjai. A források meglehetősen szűkszavúak. A vikáriuson kívül a függőpecsétetes oklevelek egy részének végén olyan személyekről olvasunk, akik az ítélezéskor jelen voltak. Mivel arra nincsen adatunk, hogy a listákban szereplőknek pontosan milyen feladatuk volt, így jobb híján – a fentebb, az 1.2 részben írtaknak megfelelően¹³⁰ – bírótársaknak nevezzük őket. Alaposabban megvizsgálva a méltóságos oklevelek csoportját, ezeket a többi függőpecsétetes oklevéltől az is megkülönbözteti, hogy kivétel nélkül mindegyiken találunk közjegyzői záradékot.¹³¹ A bírótársak száma esetről-esetre eltér, jóllehet megfigyelhető, hogy a kánonjogban képzettek rendszerint szerepelnek.¹³² Azonban önáluk is többször, egy kivételével az összes említett oklevélben találkozunk András főesperessel mint bírótárrsal.¹³³ Itt lelhetünk tehát rá annak magyarázatára, miért őt jelölte Vicedomini helyettesének konstanzi távolléte idejére. Az adatok alapján úgy tűnik, András állandó tagja volt a vikáriusi bíróságnak, amely – természetesen – nem csupán egy-egy per végső ítéletének kihirdetésekor ült össze.¹³⁴ Kiemelt szerepét két további adat is alátámasztja. Egyfelől 1416-ban a vikárius őt küldte ki delegált bíróként a tihanyi apát és a veszprémi káptalan tizedvitájában vizsgálandni és ítéletet hozni.¹³⁵ Két évvel később egy méltóságosorban Vicedomini *comes*eként említik, amelyet ez esetben – a szó eredeti latin jelentésének megfelelően – kísérőként vagyis bírótársként kell értelmezni.¹³⁶

A bírákon kívül az oklevelek említenek még közjegyzőket és jegyzőket. Az utóbbiakkal kizárólag egyes oklevelek ellenőrzését vagy éppen írását igazoló jegyzetek (például *lecta-*, *correcta-*jelek) formájában találkozunk – egyébként meglehetősen ritkán. A XIV–XV. század fordulóján éveken keresztül működött egy Márton nevű jegyző a helynöki bíróságon: tisztét Pesarói Lénárd,

¹³⁰ Szuromi: Bíraskodás 152. Vö. Balogh: Középkori bajor 46–51.

¹³¹ BTOE III. 616. sz.; ZsO IV. 2539. sz.; PRT III. 473–474.; ZsO V. 927. sz.; Sztáray II. 198.; ZsO X. 605., 803., XII. 65–76., 784. sz.; DF 272768., 201240., vö. még ZsO IV. 1017. sz. is.

¹³² Pöstyéni Tamás kánonjogi doktor, nyitrai főesperes szerepel 1418-ban (Sztáray II. 197.), 1423-ban (ZsO X. 803. sz.), 1425-ben (Oklevéltár 6–17. sz.) és 1427-ben is (DF 201240.). Bodonyi Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost 1423-ban kétszer is (ZsO X. 605., 803. sz.), 1426-ban (DF 272768.) és 1427-ben is (DF 201240.). Domokos ezenkívül 1424-ben a kötetünk tárgyát képző perben kiküldött bíró volt, Tamás ilyen tisztséget egy évvel később szintén betöltött (ZsO XII. 784. sz.).

¹³³ Az előző jegyzetben idézett oklevelek között az egyetlen kivétel: ZsO X. 803. sz.

¹³⁴ Vicedomini első, bírótársakat is megemlítő oklevele 1413. januárból való (BTOE III. 616. sz.). Feltehetően azonban András főesperes e kitüntetett szerepre már azután szert tett, hogy Vicedomini 1411-ben másodjára elfoglalta az esztergomi vikáriusi posztot.

¹³⁵ Zala oklt. II. 402. Vö. Bónis: Szentszéki regeszták 2042. sz.

¹³⁶ Sztáray II. 197. hibásan, felhívja rá a figyelmet Körmeny: Studentes 181. A *comes* szó illetén értelmezésére lásd LLMAeH II. 191. Az, hogy András főesperesen kívül egyetlen másik bírósági tagot sem említenek soha ilyen címmel, feltétlenül kiemelt szerepre utal.

Pontói Antal és Vicedomini mellett is betöltötte. Találkozunk vele oklevelek írnokaként¹³⁷ és ellenőrzőjeként is.¹³⁸ Ezek közül a kronológiailag legkorábban kelt diplomán – amelynek írnoka is ő volt – ezt olvassuk: *per me Martinum apostolicali et imperiali auctoritate publicum notarium*, amelyből kiderül, hogy egyúttal közjegyzői engedélye is volt. Három olyan oklevelet is találtunk – ugyanabból az időszakból, amikor jegyzőként is felbukkan –, amelyet Turnowyai János fia Márton, prágai egyházmegyei klerikus megnevezéssel közjegyzői záradékkal látott el.¹³⁹ A két személy vitán felül azonos. Az 1410-es években, Vicedomini második vikáriussága idején, 1412-től kezdve több oklevélen feltűnik Conradus notarius kézjegye.¹⁴⁰ Ő azzal a Wartburgi Konrád közjegyzővel azonosítható, aki ugyanebben az időszakban Vicedomini több oklevelét is közjegyzői aláírással látta el.¹⁴¹ 1419-ben szerepel először egy diploma *correcta*-záradékában Franciscus notarius,¹⁴² majd 1420-ból és 1421-ből is ránk maradt egy-egy oklevél, amelyeket egy, a nevét csak F betűvel rövidítő írnok ellenőrzött.¹⁴³ Feltehetően ugyanarról a személyről lehet szó.¹⁴⁴ Kérdés, hogy vajon azonosítható-e azzal a Sasfalvi Ferenc közjegyzővel és kanonokkal, aki ebben az időben tűnik fel a forrásokban.¹⁴⁵ Mivel egyetlen ellentmondó adatot sem találtunk, ez lehetséges,¹⁴⁶ ugyanakkor, mint láttuk, a helynöki bíróságon dolgozó két másik, hosszabban adatosható jegyzőről igazolható, hogy egyúttal közjegyzői engedélyük is volt, és a szentszék e funkciójukban is alkalmazta őket. De ugyanez a helyzet az esztergomi szentszéken az 1420-as évektől közjegyzősködő Szemerédi Balázs,¹⁴⁷ vagy például az 1460-as évekből Ibfalvi Tamás esetében is, aki szentszéki jegyzőként és közjegyzőként egy

¹³⁷ DF 291965. (Pesarói Lénárd oklevele).

¹³⁸ DF 239166. (Pontói Antal oklevele), DL 8557. (Vicedomini Máté oklevele).

¹³⁹ DF 272240. (Pesarói Lénárd oklevele), 237422. (Pontói Antal oklevele), 249000. (Kanizsai érsek oklevele).

¹⁴⁰ ZsO III. 2024. sz. (1412), V. 1713. sz. (1416), VI. 493., 533., 534. sz. (1417)

¹⁴¹ BTOE III. 616. sz. (1413); ZsO V. 510. és 927. sz. (1415), VI. 1826. sz. (1418). Wartburgi Konrád közjegyzői záradéka egy 1399. évi oklevélen már feltűnik (DF 249001.), ezt követően viszont 1412-ig nincs rá adat.

¹⁴² ZsO VII. 1098. sz.

¹⁴³ ZsO VII. 2346., VIII. 118. sz.

¹⁴⁴ A magát F betűvel jelölő írnok két ellenőrző jegye teljesen azonos írás, és a *notarius* csak az oklevelek ellenőrzését végezte: DF 266443., DL 62570., DF 266446. A harmadik, időben legkorábbi oklevélen (DF 273513.) a „notarium” szó írásképe a fenti kettőtől kissé eltér. A *Franciscus* szó kezdőbetűjét a pecsét maradványai eltakarják. További összehasonlítható anyag hiányában a logikusabb feltevést, hogy a két jegyző azonos.

¹⁴⁵ Kanonokságát Hohenlohe Györgytől kapta, majd 1424-ben a pápa is megerősítette (ZsO XI. 1215. sz.). Első ismert közjegyzői oklevele 1421. jún. 28-ról való: DF 201218., vö. ZsO VIII. 696. sz. (kiadott oklevél révén a közjegyző említése nélkül).

¹⁴⁶ Az előző jegyzetben említett oklevélén kívül ismert még közjegyzői oklevele 1423. máj. 15-ről (ZsO X. 605. sz.), 1425. márc. 8-ról (ZsO XII. 258. sz.), valamint 1427. aug. 8-ról (DF 291390.), amelyiknek ő volt az írnoka is. Az esztergomi káptalan 1426. máj. 6-án igazolta közjegyzőségét (DF 289071.).

¹⁴⁷ Közjegyző: ZsO XII. 784., 837. sz. A DL–DF-adatbázisban négy további datált oklevélben szerepel kiadóként közjegyzői jegyével, amelyek közül az utolsó 1434-ben kelt (DF 238317). Is-

időben tűnik fel.¹⁴⁸ A két Ferenc azonosságára vonatkozó feltevést a hazai közjegyzőségről eddig született munkák is megerősítik, amelyek azt a valószínű fejlődési folyamatot vázolják, hogy minden közjegyző fokozata megszerzése előtt egyszerű jegyzőként dolgozott.¹⁴⁹ A fentiek alapján egyértelmű, hogy a jegyzők, még amennyiben közjegyzői engedélyre szert is tettek, *notariusként* is tovább tevékenykedtek. Ennek az lehet az egyszerű oka, hogy munkájuk nagy része — oklevelek kiállítása, másolása, ellenőrzése — jegyzői és nem speciálisan közjegyzői feladat volt.

A vizsgált korszakban Esztergomban kelt vikáriusi oklevelek írnokainak száma — amint az egyes oklevelek írásképe megállapítani engedi — sokkal több írnok vagy jegyző alkalmazását igazolja, mint a három fenti, név szerint is megismert — közjegyzői engedéllyel is rendelkező — *notariusét*.¹⁵⁰ Márton, Konrád és Ferenc jegyzők valójában a szentszéki bíróság írnoki testületének vezetői lehettek, akiknek egy-egy esetet leszámítva az oklevelek ellenőrzése volt a fő feladatuk. Feltűnő, hogy működésük időben körülhatárolható: nincs olyan időszak, amikor Vicedomini vagy helyettese kiadványait egyszerre többben látnák el lecta-jelzéssel. Ebből is levonható az az egyébként is valószínű következtetés, hogy még ha az érseki bíróságon egy időben több *notarius* is rendelkezett közjegyzői engedéllyel, a testület vezetése mindig egyetlen *notarius publicus* alá volt rendelve.

Mindezek helyességét alátámasztja egy olyan oklevél is, amelyik több, egy időben Esztergomban tevékenykedő közjegyzőt is felsorol, és szerencsére különböző rangjaikat is megemlíti. Ebben az 1426 májusában kelt oklevélben az esztergomi káptalan Ozorai Pipo kérésére igazolta mindazon közjegyzők legitimitását, akik az ő rokonai, Andrea Scolari váradi püspök és Matteo Scolari végrendeletét — felnyitásuk után — autentikus formában újból kiállították. Az oklevél három *notarius publicus*t nevez meg, majd — szerencsénkre — mond is róluk pár szót. A már említett Sasfalvi Ferencet a káptalan kanonokjának és az esztergomi vikáriusi széken működő császári közjegyzőnek nevezi, Szemerédi Balázs császári közjegyzőt az esztergomi vikáriusi szék protonotariusának, Báznai János császári és pápai közjegyzőt pedig az érsek írnokának, aki ezen kívül a káptalan számára is készít okleveleket.¹⁵¹ Hogy ezek a jegyzői kollégiumon belül valóban különböző rangok lehettek, az is alátámasztja, hogy

merünk még egy oklevelet 1438-ból, amelyen megtalálható közjegyzői záradéka: DL 50341. Jegyzőként bukkan fel: DF 238316. (1429), 248501. (1439).

¹⁴⁸ DL 95380. (jegyző), DF 242775. (közjegyző). Mindkét oklevél 1465-ből. Ezen adatokra lásd C. Tóth: Az esztergomi káptalan.

¹⁴⁹ Érdűhelyi: Közjegyzőség 146–149.; Bónis: Sasadi tizedper 104–109. számos példán keresztül mutatja be a közjegyzők és segédek (írnokaik) közötti munkamegosztást.

¹⁵⁰ Ezt alátámasztják egyes közjegyzői záradékok is, amelyekben előfordul a „me aliis occupato negotiis per alium fideliter scribi feci”-formula (vagy ennek egy variánsa), a záradékot író kéz pedig jól láthatóan eltér az oklevél írójának kezétől, pl. PRT III. 473–474.; Sztáray II. 198. (Wartburgi Konrád záradékai). Egédi Gergely pergamenoklevelekre írt hasonló záradékait lásd az Oklevéltárban, Függelék I/a–b. sz.

¹⁵¹ DF 289071.

egy-egy közjegyzői aláírásokban is visszaköszönnek. A kötetünk tárgyát képező ügyben kelt végső érseki ítéletlevelet közjegyzői aláírással ellátó Bázna János ugyanis épp „az érsek írnokának” nevezi magát az általa írt záradékban.¹⁵² A korábban megismert Wartburgi Konrád Vicedomini Máté vikárius és bírósága írnokának címezte magát.¹⁵³ Turnowyai Márton intitulatúrájában a *iudex ordinarius* kitétel is szerepelt,¹⁵⁴ ami arra utalhat, hogy a tárgyalásokon bíró(társként) is felléphetett. Ez adaléku­l szolgálhat Bónis György ama feltevéséhez, mely szerint a jegyzők „állandoan a *vicarius generalis* székhelyén tartózkodva jelentős mértékben befolyásolták a konzisztórium bíraskodását”.¹⁵⁵ A magas pozícióba jutott (köz)jegyzők közül többen utóbb kanonoki stallumot is szereztek.¹⁵⁶ Mindez megfelel az egyházi bíróságokon az írásbeliség szerepének fontosságáról, és a közjegyzők feladatának jelentőségéről korábban mondottaknak.

A helynöki bíróság összetételének rekonstruálása után még röviden térjünk ki arra, hogy a vikáriusnak (és helyettesének) miért csak néhány olyan oklevelét ismerjük, amelyeken a *notariusok* kollégiumát vezető jegyzők feltüntették a szöveg ellenőrzését.

Ha az efféle jelzéssel ellátott darabokat alaposabban is megvizsgáljuk, feltűnő, hogy Wartburgi Konrád neve négy okiraton szerepel, és ezek közül három biztosan a vikárius távollétében kelt.¹⁵⁷ Mindez akkor válik érdekessé, ha párhuzamként idevonjuk a királyi és a nagybírói bíróságok korabeli lecta-jelölési szokásait. Az utóbbiakkal hatalmas forrásbázis alapján részletesen foglalkozó Bónis György szerint az, hogy a jegyzők bármilyen formában *rendszeresen* feltüntették volna a nevüket egy oklevélen, a XV. század első évtizedeiben sem a királyi különös jelenlétben, sem az országbírói, sem a nádori kúriában nem volt jellemző. Az egyetlen kivételt azok az időszakok jelentették, amikor a királyi főkancellári, a nádori vagy az országbírói szék üresedésben volt, vagy valamelyik bíró távolléte miatt az okirat kiállításához szükséges pecsét nem állt rendelkezésre.¹⁵⁸ Nem lehet nem észrevenni azt a párhuzamot, ami a vikáriusi jegyző kézjegyeinek felbukkanásával megállapítható. Sasfalvi Ferenc három oklevél alá írta a nevét. Ezek közül az egyik, két példányban kiállított diploma

¹⁵² Lásd az Oklevéltárban, Függelék II. sz.

¹⁵³ Lásd a 140. jegyzetben idézett okleveleket.

¹⁵⁴ Lásd a 138. jegyzetben idézett oklevelekben.

¹⁵⁵ Bónis: Sasadi tizedper 104. Az előző jegyzetben idézett, a *notarius publicus* esetleges bírói funkciójára utaló adata azonban a hivatkozott cikkében sincs.

¹⁵⁶ Az említettek közül (a már említett kanonok Sasfalvi Ferencen kívül) Szemerédi Balázs 1438 és 1457 között gömöri főesperes, 1449-ben vikáriushelyettes. A kötet tárgyát képező ügyben kelt ítéletlevelek közjegyzője, Egédi Gergely 1447 és 1450 között kanonok. Az adatok forrása: C. Tóth: Az esztergomi káptalan.

¹⁵⁷ ZsO III. 2024. sz. (1412), V. 1713. sz. (1416), VI. 533., 534. sz. (1417). A második a felfüggesztett kisebb pecséttel lett megerősítve, az utolsó kettő pedig András vikáriushelyettes kiadványa.

¹⁵⁸ Bónis: Kúriai irodák 213–218.

számos javítást tartalmaz. Ez esetben ez indokolhatta az ellenjegyzést.¹⁵⁹ A másik két esetben az ellenőrzés okát nem lehetett megállapítani.¹⁶⁰ Turnowyai Márton legkorábbi ellenjegyzett oklevele egy olyan búcsúengedély, amelyet Pesarói Lénárd vikárius és Lajos esztergomi segédpüspök adtak ki, ám a két engedélyt nem egy oklevélbe, hanem egymás alá írta a jegyző, majd — értelemszerűen — két függőpecséttel látták el.¹⁶¹ Ebben az esetben a meglehetősen ritka oklevélforma indokolhatta az ellenjegyzést. A második egy függőpecsétes privilégium, ilyen oklevelek átnézésére utaló jegyzetek a világi bíróságoknál is előfordulnak a korban.¹⁶² A harmadik esetben egy idézésről van szó, ebben is található egy, feltehetően a korrektor jegyző általi javítás, bár pusztán ezzel a *notarius* nevének feltüntetését nem magyarázhatjuk.¹⁶³

Ebből a néhány adatból az derül ki, hogy a vizsgált korszakban a helynöki bíróságon nem csupán az oklevelek ellenőrző jelekkel való szisztematikus el látása nem volt szokásban — jóllehet bizonyos párhuzamok a központi világi bíróságok szokásaival felfedezhetők —, hanem maguknak az egyes okiratoknak az ellenőrzése sem követhetett kialakult sémát. Másként szólva, a vikáriusi bíróság adminisztrációja ekkor még kevésbé tűnik formalizáltnak, mint a világi nagybírák ítélőszékein már kiépült rendszer.¹⁶⁴

1.4.4. A bíróság előtt tárgyalt ügyek

Azoknak az ügyeknek az átfogó — tehát nem oklevelenként részletező — értékelése, amelyek az érseki vikárius elé kerültek, szintén érdekes feladat. Az 1.3. részben már összefoglaltuk azokat az ügýtípusokat, amelyek — legalábbis a kánonok, illetve a törvények szerint — az egyházi bíróságok joghatósága alá tartoztak.

A Vicedomini előtt tárgyalt esetek megerősítik az illetékességről tett eddigi általános megállapításokat. Legnagyobb számban a leánynegyeddel, hitbérrel és jegyajándékkal összefüggő ügyek szerepelnek,¹⁶⁵ de természetesen talá-

¹⁵⁹ DL 62570., DF 266446.; vö. ZsO VIII. 118. sz., ám az ott olvasható jegyzettől eltérően mindkét példány eredeti.

¹⁶⁰ ZsO VII. 1098., 2346. sz.

¹⁶¹ DF 291965.

¹⁶² Bónis: Kúriai irodák 213.

¹⁶³ DL 8557.

¹⁶⁴ Ezt az oklevelek solvit-jeleinek hiánya is alátámasztja. Ezek a nádor és az országbíró diplomáin már a XIV. század közepétől nagyobb számban előfordulnak: Bónis: Kúriai irodák 202. Vicedomini helynöki oklevelein ilyen feljegyzés csak egyetlen alkalommal bukkan elő: UGDS III. 523. (DF 286561.)

¹⁶⁵ DL 28948., 28950., 8557., 87783.; ZsO III. 638., 2975., IV. 485., 2099. sz.; DL 10099.; Abaffy–Dancs–Hanvay 136/174. sz.; DL 49193., 58911.; ZsO V. 1303. sz.; DL 90691.; ZsO VI. 2131., 2671. sz.; DF 281870.; ZsO VII. 402., 2020., 2346. sz.; DF 243956.; ZsO VIII. 118., 350. sz.; DL 62578.

lunk köztük egyházi személyek vagy testületek közti pereket,¹⁶⁶ illetve olyan eseteket, amikor — a *privilegium fori* érvényesülvén — csak az egyik peres fél tartozik az egyházhoz,¹⁶⁷ valamint végrendeletekkel kapcsolatos ügyeket.¹⁶⁸ Egy további csoportot alkotnak azok a már említett nagypecsétes oklevelek, amelyeket az egyházi javadalmakról tett intézkedések jelentenek: vagy egy új plébános hivatalában való megerősítése céljából adta ki őket a vikárius,¹⁶⁹ vagy pedig a brassói és szebeni dékánok részére kibocsátott privilégiumokat foglalnak magukban.¹⁷⁰

Érdekesebb problémát vet fel annak a vizsgálata, vajon az ország mely területeiről kerültek ügyek Vicedomini bírósága elé. Ezek elméletileg három csoportba oszthatók: elsőfokon tárgyalta (esztergomi egyházmegyes), másodfokon tárgyalta (az esztergomi egyháztartomány püspökségeiből fellebbezett), illetve — mint már szó esett róla — harmadfokon tárgyalta (az érsek primási rangja okán a XIV–XV. század fordulójától a kalocsai egyháztartományból fellebbezett) ügyekre.

Olyan ügyet, amely vagy fellebbezés révén került az érseki szentszékhöz, vagy egy alsóbb bíróság küldte oda át, mindössze néhányat ismerünk. Először 1415-ben találkozunk ilyen esettel: ezen év májusában az egri helynök kérte egy ügy tárgyalását az esztergomi érseki bíróságon,¹⁷¹ Vicedomini azonban a pert a tanúkihallgatások elégtelenségére hivatkozva visszautalta az egri szentszékre, és a helynököt újbóli vizsgálatra utasította.¹⁷² Valamikor később a per mégis az érseki bíróságon folytatódott, ugyanis a ránk maradt következő irat, Zsigmond király egy 1419. évi oklevele felszólítja Vicedominit, hogy oldja fel az ügyben érintett pervesztes Kállói Lőkös fia Miklós kiközösítését, amelynek a helynök eleget is tett.¹⁷³ 1415-ből ismert egy másik ügy is: az év decemberében a vikárius egy oklevelében Eberhard zágrábi püspök transmissionális levelére hivatkozott — ez esetben tehát ismét perátételről volt szó, ráadásul egy olyan egyházmegyéből, amelyik a kalocsai egyháztartományhoz tartozott, feljebbviteli bírósága tehát az ottani érseki szentszék lett volna.¹⁷⁴

Egy 1416 novemberéből fennmaradt diploma szerint János egri vikárius előtt per zajlott egyrésztől Kisvárdai Mihály, Domokos és Pelbárt, másrésztől Hosszúmacsi Sandrinus özvegye között a Bihar megyei Hosszúmacs birtokon lévő Szent György- és Szent Mihály-egyházak fölött bírt jogokról. A helynök

¹⁶⁶ DF 235823.; ZsO III. 2649., IV. 32., 2539., 2747., V. 205., 505., 529., 615., 927., 1713., VII. 1590., X. 1075., XII. 784. sz.

¹⁶⁷ DF 281427., 281429.; ZsO II. 3203., III. 851., V. 2058., 2211–2212., 2299–2300., VI. 367., 446–447., 533–534., 925., 947., 1044., 1144., VII. 2., X. 74., 605. sz.

¹⁶⁸ ZsO V. 266., 2341., 415. sz.; Bónis: Szentszéki regeszták 2261., 2285., 2286., 2306. sz.

¹⁶⁹ Lásd 84. jegyz.

¹⁷⁰ Lásd 83. jegyz.

¹⁷¹ ZsO V. 577. sz.

¹⁷² ZsO V. 1118. sz.

¹⁷³ ZsO VII. 539., 755. sz.

¹⁷⁴ DL 35922. A kalocsai érseki szék azonban ekkor már hosszabb ideje üresedésben volt: Engel: Archontológia I. 65.

ítéletével szemben a Kisvárdaiak az érseki székhez fellebbeztek.¹⁷⁵ A pert Vicedomini (valójában András vikáriushelyettes) a következő évben királyi rendeletre annak hazatértéig elhalasztotta.¹⁷⁶ Zsigmond 1419-ben a specialis presentia elé idéztette a feleket,¹⁷⁷ ám aztán az ügyet tovább halasztotta,¹⁷⁸ míg végül 1424-ben visszautalta az esztergomi szentszékre.¹⁷⁹ 1423-ban pedig a brassói és a szebeni dékán közti perben az utóbbi fellebbezett Vicedomini delegált bírója, a muzsnai plébános ítélete ellen.¹⁸⁰

Vicedomini fennmaradt kiadványainak számához viszonyítva a fellebbezett esetek száma nagyon alacsony. Az említett négy pernek a sokszorosát tesszik ki azok, amelyek esztergomi egyházmegyei ügyben vagy az esztergomi egyházmegyének alárendelt külön testület vagy terület ügyében zajlottak.¹⁸¹

Végezetül az ügyeknek van még egy harmadik csoportja, amelyek ugyan nem az esztergomi egyházmegyében zajlottak, mégis a vikárius ítélkezett bennük – ezek azonban az esztergomi érsek alá tartozó püspökök, káptalanok, apátságok között zajlottak, így nem fellebbezésekről van szó, hanem Vicedomini szentszéke elsőfokú bírói fórumuk volt. Ilyen volt egy, az óbudai apácák és a budai káptalan között folyó tizedper,¹⁸² a győri püspök és a mórchidai premontrei monostor közti hasonló tárgyban folyó per,¹⁸³ egy, a veszprémi prépost és a szentmártoni (pannonhalmi) apát közti vitás ügy,¹⁸⁴ valamint egy, a veszprémi prépost és káptalanja közötti per.¹⁸⁵

Az, hogy ennyire kevés ügy került peráttétel vagy fellebbezés útján az érseki helynök elé, leginkább arra enged következtetni, hogy az egyházmegyékben működő püspöki szentszékek hatékonyan látták el bírói feladataikat. Ezt a képet valamennyire árnyalja, hogy a fellebbezés plusz költségekkel járt, így előfordulhatott, hogy kisebb perekben a pervesztesnek értelmetlen lett volna az ügyet a magasabb bíróság elé vinni. Másrészt azt is figyelembe kell venni,

¹⁷⁵ Zichy VI. 428.

¹⁷⁶ ZsO VI. 389. sz., vö. még uo. 146. sz.

¹⁷⁷ ZsO VII. 292. sz.

¹⁷⁸ ZsO VII. 577. sz.; DL 79575.

¹⁷⁹ ZsO XI. 1465. sz. Az ügyben ránk maradt utolsó iratokat lásd ZsO XII. 320., 333. sz.

¹⁸⁰ UGDS IV. 179.; ZsO X. 49. sz.

¹⁸¹ ZsO I. 3867., 5871. sz.; DL 8557., 28128., 28948., 28950., DF 281429., 237986., 235823., 281427., 228214.; ZsO III. 1948., 2024.; DL 43145.; ZsO III. 2765., 2975., IV. 485. sz.; DL 10099.; Abaffy–Dancs–Hanvay 136/174. sz.; ZsO IV. 1698. sz.; DL 49193.; ZsO IV. 2233., 2241. sz.; DL 73092–73093.; ZsO V. 266., 615., 927., 2058., 2211–2212., 2214., 2299–2300., 2341., VI. 367. sz.; DL 90691.; ZsO VI. 493., 533–534., 749., 925., 947., 1044., 1144., 1393., 1412., 1481., 1826., 1887., 2131., 2148–2149. sz.; Palásthy cs. lt. 182. sz.; ZsO VI. 2646., 2671., VII. 2., 367., 402., 446., 738., 1098., 1560., 1590., 1653–1654., 1774., 1896., 2020., 2249., 2346., 2394., VIII. 118., 350., 557., IX. 90., 156., X. 74., 605., 803., 914., 1075., XII. 52., 112. sz.; Bónis: Szentszéki regeszták 2261., 2285. sz.; DL 62578.; UGDS IV. 344.

¹⁸² ZsO IV. 32. sz.

¹⁸³ ZsO IV. 2539. sz.

¹⁸⁴ ZsO IV. 2747., V. 204., 510. sz. A pannonhalmi apát a monostor kiváltságaira hivatkozva kétségbevonta a vikárius bírói illetékességét. (uo.)

¹⁸⁵ ZsO V. 205., 404., 529., 680. sz.

hogy valamelyik peres fél a királyhoz is fordulhatott világi bíróság elé való perátküldésért. Ilyenre a Vicedomini elé került ügyek között is volt példa, az uralkodói rendelkezéseknek pedig a vikárius mindig eleget is tett.¹⁸⁶ Csupán egyetlen kivétel akad, amikor egy egyháziak közötti perben Vicedomini a kifejezett királyi tiltás ellenére hozott végső ítéletet — ez esetben azonban talán egyes, az ügyben kelt oklevelek nem maradtak ránk.¹⁸⁷ Mivel világiak és egyháziak egyaránt fordultak a királyi bíróságok valamelyikéhez az ország legfelsőbb egyházi bíróságának ítéletei ellenében, Bónis György fentebb idézett megállapítását arról, hogy a XV. században a hazai világi bíróságok a szentszékek betagozására törekedtek, ez a pár további adat is alátámasztja.

1.4.5. Tanulságok

Összességében megállapíthatjuk: a Vicedomini Máté működése idején keletkezett szentszéki kiadványok vizsgálata önmagában sem lett volna érdektelen. Egyes problémák, amelyeket ezzel az esettanulmány-szerű megközelítéssel az okleveles anyag felvetett — mint például a vikáriusi pecséthasználat vagy a szentszékeken tárgyalt ügyek típusai — a korábbi hazai szakirodalomban is helyet kaptak, ám sokkal inkább átfogó, mint részletező jelleggel. Más témák, úgymint a helynöki székek működése a vikárius távollétében vagy egy konkrét szentszéki *notariusi* testület felépítése eddig még kevésbé voltak ismertek. Azon kívül, hogy ezeket a rendelkezésre álló oklevelek alapján körüljárni, majd ezek alapján az ország legfelsőbb egyházi bíróságának XV. század eleji működését bemutatni igyekeztünk, arra kell rámutatnunk, hogy az egyházi bíráskodás működésének további vizsgálata még sok részlettel gazdagítható, és a sokkal jobb forrásadottságú Mátyás-, de még inkább a Jagelló-korban nagyszámú további új eredmény volna várható.

¹⁸⁶ 1400: DL 28128. – az alperesi ügyvéd *cum litteris regalibus prorogatoriis* jelent meg, a vikárius pedig a tárgyalást *de mandato regio* elhalasztotta; 1413: DL 10099.: *de speciali mandato regio* halaszt pert a vikárius; 1417: Zichy VI. 443.: perhalasztás a király országba való visszatértéig (valójában András vikáriushelyettes az oklevél kiadója); 1419: lásd a 173. jegyzetet.

¹⁸⁷ Zsigmond király a budai káptalan és az óbudai apácák között régóta folyó tizedperben a vikáriust 1411 júliusában az apácák kérésére az ügy királyi kúriába való átküldésére utasította, amelynek Vicedomini eleget is tett. Ezután Rozgonyi Simon országbíró a pert a káptalan javára döntötte el, ítélete ellen azonban az apácák a személyes jelenléti bíróságra fellebbeztek. Ugyanekkor a káptalan kérésére az érsek, mivel *ipsa causa fuisset decimalis et ad suum et sedis eiusdem spirituale et non seculare pertinet iudicium*, Vicedomininek a felek megidézését és az ügyben végleges ítélet kimondását parancsolta, aki a perlekedőket 1412 júniusában jelenléte elé idézte. Zsigmond azonban már 1412 februárjában az apácák javára hozott ítéletet, majd még ugyanazon év szeptemberében megtiltotta az érseki vikáriusnak, hogy az általa már lezárt ügyben ítélkezzen. Ennek ellenére Vicedomini 1413. jan. 9-én kiadott ítéletlevelében a káptalan javára döntött. BTOE III. 616. sz., vö. uo. 591. és 609. sz.

2. A pozsonyi káptalan felépítése és személyi viszonyai (1421–1425)

A pozsonyi Szent Márton- másképp Üdvözítő-társaskáptalan alapításának időpontjáról, az alapítójának személyéről, illetve magának az alapításnak körülményeiről és annak helyszínéről a mai napig viták zajlanak.¹ E diskurzusba itt egyáltalán nem kívánunk bekapcsolódni, már csak azért sem, mert az általunk vizsgált időszakban a korai történet kérdései már nem játszottak szerepet: a káptalan szervezete kiforrott állapotában jelenik meg előttünk. A társaskáptalan testületét a préposton kívül 14 kanonok alkotta, akik közé a Szent Márton- másik nevén Üdvözítő-egyház és a Pozsony város falain kívül fekvő Szent Lőrinc-egyház plébánosa is tartozott. Az utóbbiakkal kapcsolatban rögtön egy pontosítást is tennünk kell: a város és a káptalan között 1348-ban létrejött egyezés szerint a Szent Mártonról nevezett plébánia felett a kegyúri jogot a város gyakorolta, de a plébánost a kanonokok közül kellett választaniuk, akit az esztergomi érseknek vagy vikáriusának kellett bemutatni.² A városfalakon kívül fekvő Szent Lőrinc-egyház kegyurasága ügyében ugyan nem ismert hasonló megállapodás, mivel azonban a plébánost itt is a város választotta a kanonokok közül, mindenképpen létezhetett ilyen.³ Mindenesetre a vizsgált időszakban már semmilyen kérdés vagy kétely nem merült fel ezzel kapcsolatban. Állításunkat ráadásul valamivel korábról származó adatokkal meg is tudjuk erősíteni. A mondott Szent Lőrinc-plébánia élén 1397 eleje óta álló *Schryner/Snierer* Ulrik⁴ fia István 1415 elején elhunyt,⁵ kanonoki javadalmát *Pesko* János⁶ nyerte el, míg a plébániát nagyszombati Kálmán fia *List* Miklós kanonok kapta meg: 1415. május 3-án a Szent Lőrinc-egyházban összegyűltek a város és a káptalan képviselői, majd a városiak megválasztották Miklós kanonokot plébánossá, a káptalan pedig beleegyezése jeléül bemutatta őt az

¹ Lásd az álláspontok ismertetését Köblös: Egyházi középréteg 13–14.; Šedivý: Pozsonyi egyházak 100–111.; Šedivý: Bratislavská kapitula 197–211.; Šedivý: Schriftkultur 28–33.; Thorockay: Nyitra és Pozsony 365–367.; Koszta: A nyitrai püspökség 291–293. – A szlovák szerzők által a pozsonyi káptalanról írt munkák ismertetését lásd Buják: Historiográfiai áttekintés 34–39.

² Vö. Kwpodem Pál fia Márton kanonok esztergomi vikárius általi megerősítéséről 1401. szept. 12-én (ZsO II. 1304. sz.) kiadott oklevelet.

³ Köblös: Egyházi középréteg 13., 16.; Mályusz: Egyházi társadalom 110. (DF 228321., 238721.) – Az ügyben 1302-ben is született már egyezés. (MES II. 505–506.; Anjou oklt. I. 188. sz.)

⁴ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 116.

⁵ Utoljára 1415. jan. 29-én (ZsO V. 150. sz.) szerepel.

⁶ István 1415. máj 3-án (ZsO V. 585. sz.) már néhai. *Pesko* János első említése 1417. szept. 15. (ZsO V. 925. sz.)

esztergomi érseknek, illetve vikáriusának. A leendő plébános megválasztása előtt engedelmességet fogadott a káptalannak, továbbá kötelezte magát, hogy elődeihez hasonlóan a plébánia ünnepnapján megfizeti nekik a szokásos járandóságokat, valamint hogy ezentúl állandóan ott fog lakni. Mindezeket túl vállalta, hogy visszaadja a káptalannak azokat a holmikat (könyveket) és javadalmakat (ház, szőlő), amelyeket annak idején tőlük kapott.⁷ Erre minden bizonnyal azért volt szükség, mert a plébániának a társaskáptalantól elkülönített javadalma volt.

Amint már említettük, a társaskáptalannak a préposton kívül 14 tagja volt.⁸ Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy a prépost a vizsgált néhány évben, illetve a tágabb korszakban rendelkezett-e kanonoki javadalommal. A kérdés felvetését egy 1521. évi adat indokolja, amely szerint a prépost nem viselhet kanonokságot.⁹ Korábbi kutatásaink alapján magunk is úgy látjuk, hogy a vizsgált korszakban a prépost nem rendelkezett kanonoksággal.¹⁰ A pozsonyi társaskáptalan szervezete, amennyiben elfogadjuk Köblös József meghatározását, nem követte a klasszikus 24 vagy 12 fős modellt, azaz „a méltóságviselő kanonokok kara hiányos: egyedül őrkanonok léteznek.”¹¹ Ugyanakkor meglátása szerint az őrkanonok sem volt igazi méltóság, mivel gyakran vett részt a külső hiteleshelyi munkában, valamint sokszor viselte a dékáni tisztséget.¹²

2.1. Az őrkanonok és a dékán

A pozsonyi társaskáptalanban a préposton kívül csak az őrkanonok és néha a dékán — róla még lesz szó — mutatható ki. A korábbi szakirodalom eredményeit azonban csak bizonyos korlátok között tudjuk elfogadni. Kevésbé ismeretes,¹³ hogy az 1330-as években a pozsonyi káptalan ünnepélyes okleveleinek végén — mégha nem is mindegyiknek — méltóságsor-szerűen feltüntették a prépost, az őrkanonok és a jegyző nevét. Az első ilyen oklevél Piacenzai Jakab

⁷ 1415. máj. 3. (ZsO V. 585., 587. sz.) – Vicedomini Máté esztergomi vikárius megerősítése uo. 616. sz. – A plébánia ügyében a káptalan és a város között folyt perre lásd DL 108193.

⁸ Šedivý: *Schriftkultur* 85. oldalán arról ír a korábbi szakirodalomra hivatkozva, hogy a káptalan létszáma 12 és 14 fő között ingadozott a XIV. században. Külön kutatásokat nem végeztünk a tárgyban, így érdemi döntést sem tudunk hozni a kérdésben, de egy 1341. évi adatra mindenképpen fel kell hívni a figyelmet: egy kanonoki kinevezés miatt kitört perben a kanonokok között tartott eskü alatti tanúvallatás során egyikük elmondta, hogy a pozsonyi egyházban régi szokás szerint a prépost és 14 kanonok van. (Anjou oklt. XXV. 845. sz.; Knauz: *Pozsonyi prépostság* 64.)

⁹ Köblös: *Egyházi középírás* 16., 102. 77. jegyz. (DF 228154.)

¹⁰ Vö. C. Tóth: *Pozsonyi társaskáptalan* 110.

¹¹ Köblös: *Egyházi középírás* 16.

¹² Uo.

¹³ Kivéve Juraj Šedivýt, aki munkájában (*Schriftkultur* 126.) felfigyelt egy mondat erejéig a jelenségre.

prépostságának idejéből származik,¹⁴ utóda, Szécsényi Mihály javadalomviselése idején pedig végig kimutatható megléte.¹⁵ Az 1332 és 1341 közötti méltóságsorok közös jellemzője, hogy jegyzőként mindegyikben Márk fia Miklós neve van feltüntetve. (A méltóságsorok eltűnését az oklevelekből talán a Miklós halála miatt bekövetkezett jegyzőváltás okozhatta.)¹⁶ Ráadásul a XIV. század folyamán az őrkanonok többször is feltűnik mint a prépost helyettese.¹⁷ Mindez azt jelenti számunkra, hogy az őrkanonoki stallumot viselő személyt nemcsak tisztség-, hanem méltóságviselőnek is nevezhetjük.¹⁸ Hasonló a helyzet a XV. század első négy évtizedében is. Az őrkanonokságot sorrendben ekkor a következő személyek viselték: 1401-ig Csölösztői János, 1406 elején egy bizonyos Hertlinus, majd 1406 második felétől két éven át *Ganas* Vencel, végül 1409 júniusától 1433 november végéig egy helybéli kereskedőnek, Jánosnak a fia, Jakab töltötte be.¹⁹ (Személyével a kötetünk tárgyát képező perben többször is találkozunk.) Jakab őrkanonok amellet, hogy sokszor járt el a káptalan nevében ügyvédként, illetve forrásokkal igazolhatóan több esetben is hiteleshelyi kiküldöttként tevékenykedett,²⁰ a Sós Lászlót követő prépostok egyikének helyetteseként is kimutatható: 1433-ban a vezetésével helyezték be a király jelöltjét egy korábban megüresedett kanonokságba.²¹ Sőt, mint a későbbiekben látni fogjuk, legalább egy esetben a dékáni tisztséget is viselte. Ezzel szemben a dékánok közül az 1300 és 1440 közötti időszakból mindösszesen négyet²² ismerünk: nagyszombati Kálmán fia *List* Miklós, Jakab őrkanonok, rozsnyói Miklós fia *Cristannus* és nagyszombati Jakab fia *Koler* Mihály nyerte el társaik jóvoltából a tisztséget.²³ Feladatuk, a többi káptalanhoz hasonlóan, a pozsonyiban is a birtokok igazgatása, a káptalani jövedelmek beszedése és adminisztrálása volt. A pozsonyi dékánokra vonatkozó rendkívül kevés adat ellenére annyit óvatosan kijelenthetünk, hogy a vizsgált időszakban a káptalan igyekezett betölteni a dékáni tisztséget. Ezt az erre vonatkozó források hiánya mellett mással is

¹⁴ 1332. márc. 19. (DF 251905.), máj. 17. (DF 226851.), jún. 30. (DL 3450.), okt. 25. (DF 226836.), dec. 24. (DL 38779.)

¹⁵ 1333. máj. 30., VII. 13. (Anjou oklt. XVII. 273., 346. sz.), 1334. okt. 26. (DF 226699.), dec. 13. (DL 3451.), 1335. febr. 24., nov. 10. (Anjou oklt. XIX. 82., 683. sz.), 1336. máj. 13. (DF 226585.), aug. 14. (DF 273453.), 1337. máj. 1. (DF 226602.), okt. 31. (DF 226701.), nov. 8. (DF 226838.), 1339. jún. 21. (Anjou oklt. XXIII. 361. sz.), 1340. nov. 2. (Anjou oklt. XXIV. 625. sz.), 1341. nov. 11. (Anjou oklt. XXV. 789. sz.)

¹⁶ Vö. Šedivý: *Schriftkultur* 125–126.

¹⁷ Az adatokat lásd alább!

¹⁸ Ezen nem változtat IX. Bonifác pápa 1390. dec. 17-i (Mon. Vat. I/3. 108.) bullája sem, amelyben az olmtüzi egyházmegyei Balázs fia Péternek adományozta a Bernát őrkanonok halálával megüresedett kanonokságot, kápolnajavadalmat és az őrkanonokságot, mondván, az őrkanonokság egyszerű hivatal (*custodia simplex officium est*), ezért nem összeférhetetlen a másik két javadalommal. Nem tudunk róla, hogy Péter elfoglalta volna a javadalmakat.

¹⁹ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 111.

²⁰ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 117.

²¹ DF 228111.

²² 1412-ben név nélkül említik. (ZsO III. 1812. sz.)

²³ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 111.

alá tudjuk támasztani. A jelen kötetben elemzett vizsály egyik oka éppen a prépost beavatkozása volt a káptalan gazdasági ügyeibe: egyrészt nem engedte meg a kanonokoknak, hogy dékánt válasszanak, másrészt pedig nem tette lehetővé a dékánnak hivatala gyakorlását.²⁴

A XIV. században ugyan nem ismeretes dékánra vonatkozó adat, de feladatkörét ettől függetlenül olyasvalaki — adataink alapján általában a prépost által kinevezett személy — látta el, aki több esetben együtt viselte a lelki és a világi helynök címét is. A XV. század elején viszont változás következett be: a kanonokok és a prépost között vita támadt a dékáni tisztség betöltéséről, illetve ennek nyomán a jövedelmeknek a társaskáptalan javadalmasai közötti megfelelő szét- és megosztásáról. Ennek első jele Vicedomini Máté esztergomi vikárius 1415. május 11-i oklevele, amelyből a következőkről értesülünk: a kanonokok elpanaszolták neki, hogy a prépost megakadályozta az általános lelkiekbeni vikárius és a dékán megválasztását, ugyanis amikor ők Kanizsai János érsek korábbi parancsa értelmében a vikárius megválasztására készültek, akkor megjelent előttük Miklós, a körmöcbányai Szűz Mária-egyház oltárjavadalmasa és azt állította, hogy őt nevezte ki a prépost a saját és a káptalan vikáriusává. Az esztergomi vikárius megtanácskozván a dolgot az esztergomi káptalan kanonokjaival, úgy döntött, hogy a pozsonyi kanonokok a prépost távollétében is megválaszthatják a vikáriust és a dékánt is.²⁵ A rendelkezés rövid távon biztosan nem ment át a gyakorlatba, mivel az év végén már ismét gondok adódtak a jövedelmek, ezúttal a káptalannak járó tizedek szétosztásával: 1415. december 8-án Kanizsai János érsek ezért engedélyezte, hogy a szüret idején a káptalannak az egyes hegyekre kiküldött tizedszedője mellé a prépost is küldhet embert, aki a prépostnak járó rész kiadását felügyeli.²⁶ A tizedek ügye ezután éles fordulatot vett. Valamikor a következő év tavaszán ugyanis a kanonokok és a prépost együttesen megfosztották kanonoki javadalmától Kálmán fia Miklóst, a falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház plébánosát, mivel állításuk szerint nem számolt el tisztességesen a tizedekkel.²⁷ Az ügyben végül a két fél között 1416. szeptember 18-án olyan megállapodás született, hogy a vita eldöntését két fogott bíróra — Trelec András pozsonyi bíróra és Szilveszter kánonjogi borostyánkorszori augsburgi kanonokra — bízzák.²⁸ Ennek megfelelően 1417. február 18-án Miklós kanonok-plébános kiegyezett a préposttal és a káptalannal.²⁹ Mindezek után némileg meglepő módon e Miklós három év múlva dékánként kerül elő egy oklevélben. Mérai Tamás hevesi főesperes, erdélyi és pozsonyi kanonok 1419. április 20-án Visegrádról levelet intézett a pozsonyi káptalanhoz, amelyben közölte velük, hogy neki Jakab örkanonok és Miklós dékán által Székesfehérváron bemutatott regisztrumuk szerint, valamint Pé-

²⁴ Vö. a kanonokok 7. vádpontjával. (Oklevéltár 11. sz. oklevél.)

²⁵ ZsO V. 615. sz.

²⁶ ZsO V. 1308. sz.

²⁷ ZsO V. 2064. sz.

²⁸ ZsO V. 2302. sz.

²⁹ ZsO VI. 125. sz.

ter esztergomi nagypréposttal kötött megegyezése értelmében 16 aranyforint járna húsvétkor. Azonban, mint megtudta, ők nemhogy nem akarják kifizetni neki ezt az összeget, amely a káptalan ügyeiben végzett szolgálatainak költségei fejében járna neki, de még le is vontak járandóságából.³⁰ (Mérainak, jól lehet forrásainkban továbbra is szerepel, ez volt az utolsó említése pozsonyi kanonokként.) Az 1419-es levél alapján felmerül, hogy Kálmán fia Miklós már 1416-ban is viselte a dékánátust, éppen csak a forrásban nem nevezték így. (Ennek lehetőségét az Oklevéltárban közölt 11. számú oklevél szóhasználata is alátámaszthatja, amelyben az szerepel, hogy a káptalan *unum officialem seu decanum* szokott választani, azaz forrásainkban nem feltétlenül a *decanus* megnevezést kell keresnünk.) Mérai Tamás levelének kelte és a káptalan gyakorlata alapján, amely szerint a dékánt a káptalan régi és dicséretes szokása szerint György-napon (április 24-én) választják,³¹ a négy ismert dékán hivatalviselése a következőképpen néz ki: Kálmán fia Miklós kanonok-plébános az 1415/16., 1418/19., illetve 1420/21. év,³² pozsonyi János fia Jakab őrkanonok 1421/22. év,³³ rozsnyói Miklós fia Cristannus az 1422/23. év, végül nagyszombati Jakab fia Koler Mihály az 1424/25. év gazdasági feladatait látta el.³⁴

2.2. A dékán jogköre és feladatai

Ha fentebb úgy fogalmaztunk, hogy rendkívül kevés a pozsonyi dékánokra fennmaradt adat, még inkább ezt kell mondjuk a dékánok jogköréről szóló források esetében. Az előző részben felsorolt oklevelek legnagyobb része ugyanis erről semmiféle információval nem szolgál. Gyakorlatilag kizárólag a kötet tárgyát képező perben született ítéletleveleket tudjuk hasznosítani.

Ezek közül a legrészletesebb leírást az Oklevéltárban 11. számot viselő oklevélben találjuk. Ebben a kanonokoknak négy, prépostjuk ellen benyújtott panasza szerepel, amelyek mindegyike kapcsolatban áll a dékán tevékenységével. Sós László prépost már hivatalba lépésétől kezdve megakadályozta a dékán megválasztását, akit az addig követett szokás szerint minden évben György-napkor választott együttesen a prépost és a káptalan egy év időtartamra. A tisztségviselő feladata volt a prépost és a kanonokok közös birtokainak igazgatása, innét az adók és jövedelmek beszedése — amelyről évente két alkalommal, Szent Márton-napján, majd hivatalának lejártakor, György-napkor számadással tartozott mind a prépostnak, mind a káptalannak —, továbbá e birtokokon a bíraskodás, amelyből a befolyó jövedelmek (bírságpénzek) öt

³⁰ ZsO VII. 331. sz.

³¹ Lásd a következő, a dékán jogkörét tárgyaló 2.2. részt!

³² Az 1420-as dékáni tisztségére közvetett adatunk van: 1420. nov. 30-án nyugtatja Hans Gweltel pozsonyi esküdtet, hogy a város megfizette a gabonátizednegyedét a káptalannak. (ZsO VII. 2373. sz.)

³³ Oklevéltár 12. sz., lásd a 37. jegyzetet is!

³⁴ Vö. C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 111.

illették.³⁵ (E közös birtokok Csukária, Szilincs, Nyárasd és Vásárút voltak.)³⁶ Szintén a dékán hatáskörébe tartozott a halak, ajándékok és általában minden közös jövedelem elosztása, amelyet a prépost és a káptalan által delegált egy vagy két kanonok jelenlétében, saját házában végezhetett.³⁷ A kanonokok négy vádpontja közül kettő csak közvetve érintette a dékáni joghatóságot: ezekben arról esik szó, hogy Sós László az említett birtokok élére saját officiálisait állította, akik ezeket önkényesen igazgatják, illetve önkényes adókat vetnek ki a lakosokra – az officiálisok tehát részben a dékán feladatait vették át.³⁸ A per delegált bírának e vádakkal kapcsolatos ítélete további részleteket árul el a dékán feladatairól. A közös birtokokról származó jövedelmek beszédésén túl a befolyt összeget a továbbiakban kezelte is, legalábbis erre utal, hogy a kanonokoknak tilos volt akár a prépostot és a káptalant együttesen, akár csak a káptalant illető pénzekből bármit is magukhoz venniük, a dékán távollétében befolyt pénzt a sekrestyében kellett őrizni, és, amennyiben az csak a káptalant illette, akkor a kanonokok összehívásával, ha pedig a prépostot is, akkor az ő vagy emberének jelenlétében lehetett róla dönteni.³⁹ A közös jövedelmekből a prépostnak járó negyedrészi kiadása magától értetődően szintén az ő feladata volt.⁴⁰ A dékán és a préposti officiálisok jogállásának különbségét magyarázva az érseki bírák kiemelték, hogy az előbbi a prépost és a káptalan alá van rendelve, míg az officiálisokat a prépost maga nevezte ki. Míg az utóbbiak így egyedül a prépostnak kell engedelmessékedjenek, addig a dékánt bármilyen visszaélés esetén a káptalan nevében vonhatják felelősségre és büntethetik akár birtokainak elvételével is.⁴¹

A további, töredékes adatokból megállapítható, hogy a dékánnak munkájáért fizetés járt, amelyet a káptalan bevételeiből fizettek. Ennek nagyságáról

³⁵ Oklevéltár 286/17–29., 293/2–3. Lásd a 4. fejezetben is!

³⁶ Uo. 290/17–18.

³⁷ Uo. 288/1–8. Vö. a 12. sz. káptalani vádponttal is, amely szerint 1421-ben a prépost a káptalannal közös tulajdonú vízből fogott halakat erőszakkal a saját házába vitette. Az osztozkodást leírva nem esik szó a dékánról, csak arról, hogy azt „az örkanonok és az egész káptalan” végezte. (Oklevéltár 297/24–25.) Ennek magyarázatául három lehetőség kínálkozik: vagy arról van szó, hogy a korban az örkanonokságot viselő Jakab (Lásd C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 117.) egyúttal dékán is volt, vagy a dékán az osztozás időpontjában nem tartózkodott Pozsonyban, és az örkanonok a teljes (?) káptalannal együtt helyettesítette, vagy pedig az, hogy az 1421/22-es gazdasági évre valamilyen okból egyáltalán nem választottak dékánt. Utóbbira lehetne példa az 1415-ös év, ám, tekintve, hogy mind az 1420/21-es, mind pedig az 1422/23-as években be volt töltve a dékáni tisztség, ez a lehetőség a legkevésbé valószínű. Konkrét érvet leginkább a dékán távolléte mellett lehet felhozni, a pert lezáró érseki ítélettelvél egyik pontja ugyanis úgy szól, hogy amennyiben a halak szétosztásakor a dékán távol van, az osztást a káptalan végezze, a prépost pedig a szétosztott részekből választhat egyet. Ez pontosan megfelel a 12. vádpontra adott préposti válaszban leírtaknak, amely szerint az osztást a káptalan és az örkanonok végezték.

³⁸ Oklevéltár 287/7–12., 24–32.

³⁹ Uo. 292/26–30., 35–42.

⁴⁰ Uo. 293/4–6.

⁴¹ Uo. 290/25–34.

egyetlen, mégpedig a 6. számú ítéletlevélben esik szó, amelyben többek közt azt a káptalani panaszt olvashatjuk, hogy a prépost 1424-ben egy halfogó rekesztély építési költségeihez nem járult hozzá. Ennek kapcsán említik a dékán „éves fizetését” (*sallarium annuum*), amely 24 forintot tett ki.⁴² Zavaró azonban, hogy ezen összeget a halfogó rekesztély összes éves költségéhez számították, mégpedig a halászok fizetségével voltaképp egyenrangúnak minősítve. Az összeg nagysága ugyanakkor arra utalhat, hogy ez a 24 forint a dékánnak talán nem csak a halfogó építésének felügyeletéért (?) azévből kapott fizetése lehetett, hanem évi tiszteletdíja. Végezetül fontos megemlíteni, hogy — bár konkrét adatunk szintén nincs rá —, de valószínűnek tűnik, hogy az oklevelekben számos alkalommal szereplő, a káptalan bevételeit és kiadásait tartalmazó regisztrumok összeállítása is a mindenkori dékán feladatai közé tartozott.

2.3. A pozsonyi prépost bírói joghatósága

A pozsonyi prépost és káptalan között a dékán megválasztása mellett további vitát okozott, hogy melyikük illetékes a lelki ügyekben állított vikárius (*vicarius in spiritualibus generalis*) megválasztásában.⁴³ A fentebb már idézett, 1415. május 11-i oklevélben leírtakkal kapcsolatban több kérdés is felmerül: miért állított a prépost vagy a káptalan vikáriust; mióta mutatható ki ez a gyakorlat, és végül a legfontosabb, a pozsonyi prépost rendelkezett-e bírói joghatósággal, és ha igen, akkor milyen jogosítványokkal bírt és illetékessége mekkora területre terjedt ki.

A pozsonyi prépostok bírói joghatóságáról alapvetően kétféle nézet alakult ki. A Rimely Károly és Ortway Tivadar nevével fémjelzett álláspont szerint a prépostok a XIII. századig püspöki jogosítványokkal rendelkeztek: bírászkodtak, kiközösítettek, helynököt állítottak és a főesperesekhez hasonlóan szedték a *cathedraticumot*. E jogaikat az esztergomi érsekek a XIV. század folyamán egyre inkább visszaszorították, s végül 1390-ben sikerült megszerezniük a prépost kinevezésének jogát is.⁴⁴ Velük szemben Knauz Nándor azzal magyarázta a prépost „különleges” joghatóságát, hogy azt főesperesi jogon gyakorolta, a *cathedraticumot* pedig a szebeni és a szepesi prépostok mintájára ugyanezen a címen kapta. Helynököt pedig akkor állított, amikor távol volt székhelyétől.⁴⁵ A kérdéssel legutóbb foglalkozó Kölblös József azon túl, hogy Knauz állításait fogadta el, további érveket hozott fel ezek mellett: az 1397-es esztergomi egyházlátogatási jegyzőkönyvben a pozsonyi prépost az első helyen áll az érsek

⁴² Uo. 259/26–27.

⁴³ Lásd például ZsO V. 615. sz. (1415)

⁴⁴ Idézi Kölblös: Egyházi középréteg 14.

⁴⁵ Knauz: Pozsonyi prépostság 54–58.; Kölblös: Egyházi középréteg 14. – Ugyanezen a véleményen van Juraj Šedivý is, aki szerint a prépost a távollétében helyettest állított *vicarius, administrator* és *viceprepositus* címmel. A helyettes a lelki ügyek mellett általában a dologi ügyekben is eljár. (Šedivý: Schriftkultur 84.)

joghatósága alá tartozó egyházak között. 1469-ben pedig az akkori esztergomi érsek, Zrednai⁴⁶ (Vitéz) János felhatalmazta Schomberg György prépostot, hogy a prépostság területén érseki helynökként járjon el, illetve főpapi jelvényeket viselhessen.⁴⁷ Jóllehet Knauz Nándor és Köblös József állításai meggyőzőbbnek tűnnek és más példákkal is alátámaszthatóak, de véleményüket nem árt fenntartással kezelni. A szerzők által idézett 1390. május 14-i oklevélben Pesarói Lénárd kánonjogi doktor, zágrábi főesperes és esztergomi érseki vikárius a pozsonyi plébánosok panaszára ugyanis nem úgy ítélt, hogy az esztergomi érseket illeti a prépost kinevezésének joga, hanem úgy, hogy a pozsonyi javadalmak és javadalmasok, illetve végrendeleti hagyatékuk felett a pozsonyi prépostnak nincsen joghatósága, mivel az magát az érseket illeti.⁴⁸ A másik, érvelésükben kétséges pont az esztergomi vizitáció egyik adatára történő hivatkozás. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv vonatkozó helyén a következőt találjuk: „Továbbá a pozsonyi Szent Márton-egyház prépostság, amelyet a csehországi Jubar János mester visel, préposti címének, kanonokságainak és javadalmainak adományozása az esztergomi érseket illeti.”⁴⁹ Az idézett passzussal, azonkívül, hogy a vizitáció szövegének keletkezése nem köthető egyetlen időponthoz, a fő probléma az, hogy Jubar János 1407. január 17-én mutatható ki először a prépostság élén.⁵⁰ Így természetesen az adat semmilyen módon nem egyeztethető össze az egyházlátogatási jegyzőkönyvben szereplő és a szakirodalom által elfogadott 1397-es évszámmal. Ugyanakkor ismeretes egy Zsigmond király által Kanizsai János érsekhez címzett, 1404. április 18-án kelt

⁴⁶ Korábban, Galeotto Marzio és Antonio Bonfini nyomán egységesen Vitéz Jánosnak nevezték, de Csapodiné Gárdonyi Klára (Vitéz János neve 27.) és Pajorin Klára (Vitéz János neve 18–19.) az irodalomtörténet, majd nemrégiben Pálosfalvi Tamás a családtörténet oldaláról végérvényesen bebizonyították, hogy János érsek nem volt a (Kamarcai) Vitéz család tagja. (Pálosfalvi: Vitézek és Garázdák 15.)

⁴⁷ Köblös: Egyházi középréteg 14. (A főpapi jelvények viselését II. Pál pápa engedélyezte 1469. aug. 13-án! Vö. Császár: Academia Istropolitana 113–114.)

⁴⁸ „Nos itaque considerantes omnibus et singulis propositis productis et allegatis coram nobis dictum Laurentium prepositum prohibentes et successores suos et tenore presentium prohibemus ab inquietatione et molestatione predictorum institutionemque et destitutionem ac omnimodam dispositionem canonicatum, plebanatum et aliorum quorumcunque beneficiorum inter et extra muros Posonienses existentium pertinuisse et spectasse, pertinere et spectare ad prefatum dominum archiepiscopum Strigoniensem et successores suos decrevimus et per presentes etiam declaramus et decernimus ipsos canonicos, plebanos et certos beneficiatos prelibatos manutenendos esse in consuetudine actenus observata in dispositione testamentari bonorum suorum ipsumque dominum prepositum non posse, nec valere ipsos perturbare et inquietare in predicta testamentari dispositione et ad ipsum non spectare, nec pertinere, aliqui ipsorum beneficiatorum de bonis occupare si et in quantum occupari deberent, sed omnimodam iurisdictionem in predictis ad dominum archiepiscopum et eius successores spectasse et pertinuisse, spectare et pertinere.” – DF 228133. (ZsO I. 1499. sz., a kiadások felsorolásával az Oláh Miklós érsek általi átirásból: DF 278935.)

⁴⁹ „Item prepositura Sancti Martini episcopi et confessoris de Posonio, quam tenet magister Iohannes Jubar de Bohemia, cuius prepositure, canonicatumque et prebendarum collatio spectat ad dominum archiepiscopum Strigoniensem.” – Kollányi: Visitatio 243.

⁵⁰ C. Tóth: Préposti arch. 58.

oklevél, amelyet a korábban idézett munkák nem hasznosítottak. Az oklevél szövege szerint a Pozsonyban tartózkodó király Uski János pozsonyi prépostot és a budai Szűz Mária-egyház plébánosát, királyi titkoskancellárt, valamint a két egyházban és nekik alávetett helyeken lévő egyháziakat — hivatkozva az érsek, a vikáriusai és tisztségviselői által elkövetett sérelmekre —, kivette joghatóságuk alól és közvetlenül a saját fennhatósága alá rendelte őket.⁵¹ Hogy mit jelentett ez a gyakorlatban, a későbbiekben a prépost és kanonokok kinevezése során fogunk válaszolni.

A következő érvként szolgáló oklevelet János esztergomi érsek 1469. április 26-án adta ki. Ebben a pozsonyi prépostot kinevezte az érsekség (egyik) vikáriusává a prépostság joghatósága alá tartozó terület felett,⁵² majd az érsek részletesen leírta a prépost vikáriusi joghatóságának területét. Ezek szerint a pozsonyi főesperesség területe az érseki egyházmegye a Vág folyó áttelnes oldalán fekvő felső részére terjed ki, azaz keleti határa a Vág folyó a Dunától Morvaország határáig (értsd a nyitrai főesperesség déli határáig), a nyugati határa a Morva folyó Dévény váráig (azaz az országhatár), illetve a Csallóköz azon területe, amelyre eddig is kiterjedt a joghatósága.⁵³ (Ez utóbbi mondat értelmezésére még visszatérünk.) Az így meghatározott pozsonyi főesperesség, azaz Pozsony megye területén működő káptalan tagjai, továbbá az esperesek, plébánosok és más egyházi személyek, valamint a területen élő emberek ezen túl minden ügyükben a pozsonyi prépost mint vikárius, illetve helyettese alá tartoznak, előtte mint rendes bírójuk előtt kötelesek megjelenni.⁵⁴ Mivel a szak-

⁵¹ Fejér X/4. 312–314.; ZsO II. 3124. sz. – Az oklevelet a budai Szűz Mária-egyház jogállása kapcsán idézi Kiss: Királyi egyházak 90.

⁵² „eundem matura deliberatione prehabita in officialem seu vicarium in spiritualibus tam in foro conscientie, quam in contentioso, quo ad ipsum ecclesiam Posoniensem et sub metis et terminis infra denotatis elegimus, fecimus et constituimus, imo facimus et instituimus per presentes, dantes et concedentes eidem plenam auctoritatem, que similibus officialibus de iure dari et concedi consuevit in omnibus casibus et causis spiritualibus tam civilibus, quam criminalibus cognoscendi, iudicandi, processus iuridicos faciendi, sententias fulminandi, de criminibus inquirendi, divini cultus defectus et negligentias et vitas vitiosorum reformandi et, si opus fuerit, castigandi, sententias interlocutorias, diffinitivas, penales et privationis ferendi latasque executioni demandandi, si modo non fuerit ab huiusmodi sententiis vel aliqua earum iuridice ad sedem nostram appellatum.” – Pozsonyi kápt. mlt. A-3-2. (Monasterium. net), kiadása Császár: Academia Istropolitana 110–111. (A pozsonyi és az esztergomi [DF 249050.] példányok felhasználásával.)

⁵³ „Termini autem seu mete iurisdictionis sue sint in superiori diocesis nostre, quam fluvius Wagh ab alia parte inferiori disternat ita, quod incipiat ipsa iurisdictionis a flumine Wagh secundum fluxum eius usque ad Danobium et tendat usque ad metas Moravie ac deinde secundum cursum fluvii Morava sub castro Teben in Danobium cadit, in insula autem Challockeez ipsa iurisdictionis in tantum se extendat, quantum pretenditur iurisdictionis archidiaconatus Posoniensis.” – Uo., kiadása Császár: Academia Istropolitana 111.

⁵⁴ „Quocirca vobis honorabilibus fratribus nostris capitulo dicte ecclesie Posoniensis seu Hystropolitane omnibusque vicearchidiaconis nostris, plebanis ac ecclesiasticis parochialium quarumcunque rectoribus, item cunctis nobilibus ac toti populo et universi plebi diocesis nostre sub prefatis terminis et metis inclusis harum serie firmiter precipimus et mandamus, quatenus a modo et imposterum prefato Georgio preposito vicario ac officiali vestro in

irodalom és a források ütköztetéséből az utóbbiak kerültek ki győztesen, nem tehetünk mást, mint igyekeztünk minden olyan adatot összegyűjteni, amely a prépostok bírói joghatóságára vonatkozik. Figyelmünket két forráscsoportra irányítottuk: előbb azokat az okleveleket kerestük, amelyeket pozsonyi vikárius adott ki, majd a pozsonyi prépostok által kibocsátott okleveleket néztük végig.

A legkorábbi adatunk pozsonyi vikáriusra 1332-ből származik, amikor a káptalan által birtokolt tized(negyed)ek ügyében Tamás vikárius, viceprépost és kanonok jelent meg az esztergomi érsek előtt.⁵⁵ E Tamás kanonok egészen Szécsényi Mihály püspöki kinevezéséig, 1341-ig a prépost általános helynöke maradt,⁵⁶ aminek oka a vajda fiának kiskorúságában,⁵⁷ illetve abban keresendő, hogy ekkor még csak az alacsonyabb egyházi rendeket viselte. A következő adataink Guillermus de Pusterla konstantinápolyi pátriárka pozsonyi prépostsága idejéből származnak: a pátriárka adminisztrátora, lelkiekben és világiakban vikáriusa 1345-ben és a következő évben Deprecht fia⁵⁸ Márton dömösi prépost,⁵⁹ 1348-ban pedig már lengyelországi⁶⁰ Péter örkanonok volt. Az utóbbi foglalta írásba az április 24-én Pozsony városa és a káptalan kö-

omnibus negotiis et causis secudum formam supradicte institutionis et dispositionis nostre tamquam iudici vestro ordinario obedire et obtemperare iudicioque eiusdem astare ac in singulis casibus et causis tam in foro conscientie, quam contentioso ad eum accedere et recurrere debeatis." – Uo., kiadása Császár: Academia Istropolitana 111–112.

⁵⁵ 1332. ápr. 26. (MES III. 208., DF 272120.) „vicarius et viceprepositus ac canonicus". Az oklevél információira lásd részletesen az 5.1. fejezetet!

⁵⁶ 1335. aug. 22. (MES III. 439.; Anjou oklt. XIX. 520. sz.) „per Thomam eiusdem ecclesie nostre concanonicum, vicarium nostrum pro nunc generalem"; 1338. febr. 55. (MES III. 441.) „Thome vicario nostro"; 1339. nov. 7. (Anjou III. 602.; Anjou oklt. XXIII. 668. sz.) „sacerdos viceprepositus Poseniensis"; Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1339. nov. 23-i átírásban: „litteras ... vicarii magistri Michaelis prepositi ecclesie Poseniensis, filii nostri" (Anjou III. 602.; Anjou oklt. XXIII. 707. sz.) szerepel; 1341. febr. 19. (MES III. 440.; Anjou oklt. XXV. 11. sz.) „per nostrum vicarium dominum videlicet Thomam".

⁵⁷ Vö. 1341. jan. 7. (Anjou oklt. XXV. 11. sz.)

⁵⁸ A „vezetékneve" ugyan a forrásban „de Pert(i)" (vö. Thoroczky: Dömösi prépostság 427.; Anjou oklt. XXVI. 503. sz.) formában szerepel, de az Márton apja nevének, a *Deprecht*nek félrehallása révén alakulhatott ki (vö. Surányi: Pozsonyi bíródinasztiák 175., 178., 185.). Deprecht fia Márton 1324. máj. 17-től (Anjou oklt. VIII. 261. sz., testvére az akkori pozsonyi bíró, Jakab volt: uo. 373. sz., illetve Surányi: Pozsonyi bíródinasztiák 175.) mutatható ki pozsonyi kanonokként, dömösi prépostsága 1329. jan. 20-tól (Anjou oklt. XIII. 38. sz., Thoroczky: Dömösi prépostság 426.) 1357. nov. 8-ig (DL 41322.) adatható, utána pozsonyi prépost lett (lásd lentebb).

⁵⁹ 1345. nov. 19. (MES III. 588.; Anjou oklt. XXIX. 830. sz.) „magister Martinus Demesiensis ecclesie prepositus et amministrator prepositure Poseniensis"; „magistrum Martinum Demesiensis ecclesie prepositum domini Gwillermi Poseniensis in spiritualibus et temporalibus generalem vicarium"; 1346. máj. 1. (MES III. 599.) „contra dominum Martinum prepositum Demesiensem et administratorem, ut dicitur, ecclesie Poseniensis"; 1346. jún. 7. (MES III. 604.) „inter ... Martinum prepositum Demesiensem et administratorem prepositure Poseniensis". – Márton már 1328-ban, 1338-ban és 1340-ben is képviselte a pozsonyi káptalant egy, a királyi kúriában folyó perben (MES III. 119., 319., 360.).

⁶⁰ Vö. Bossányi: Reg. suppl. II. 401. (ccxcvi.) „de Polonia".

zött a Szent Üdvözítő- másképp Szent Márton-egyház ügyében létrejött és a fejezet elején már idézett megállapodást.⁶¹ Ugyanebben az évben, augusztus 26-án a magyarbéli nemesek közötti leánynegyed ügyében adott ki oklevelet.⁶² A következő vikárius által kiadott oklevél ugyan csak nyolcvan évvel később-ről ismeretes — 1423. július 17-én *Kwpodem* Pál fia⁶³ Márton kanonok, a Szent Márton-egyház plébánosa volt a prépost által állított vikárius⁶⁴ —, de Tamás esztergomi érsek 1367. augusztus 23-i parancslevelében említést tett a prépost vikáriusáról.⁶⁵

A vikáriusi adatok mellé a fentiek ismeretében továbbiakat is tehetünk: 1378. október 15-én és 1380. július 25-én János örkanonok volt a prépostság adminisztrátora.⁶⁶ 1381. július 11-én Demeter esztergomi érsek káplánja, Lőrinc pozsonyi kanonok volt a prépost helyettese.⁶⁷ 1412. június 8-án a pozsonyi káptalan nevében többek között Jubar János prépost helyettese, nagyszombati Kálmán fia *List* Miklós pozsonyi kanonok kérte bizonyos oklevelek megerősítését a királytól.⁶⁸ 1433. november 19-én pedig Jakab örkanonok szerepelt egy kanonoki installálásnál a prépost helyetteseként.⁶⁹ Mindezek alapján annyit már most meg tudunk állapítani, hogy a pozsonyi káptalan 1415. évi panaszában leírtak — amely szerint a prépost nem engedte meg a kanonoknak, hogy vikáriust válasszanak, hanem azt ő nevezte ki — a korábbi és korabeli gyakorlatnak nem felel meg. Érdemes ezek után, mivel 1469-ig nem találtunk további vikáriusi okleveleket,⁷⁰ figyelmünket a prépostok által kiadott oklevelekre fordítanunk.

Kutatásunkat nem várt siker koronázta: a legkorábbi olyan oklevél, amelyet a pozsonyi prépost mint egyházi bíró adott ki — jöllehet ezt nem tüntették fel az oklevél intitulációjában —, 1289. február 14-én kelt. Ebben Domokos mester pozsonyi prépost emlékezetül adta, hogy Kápolnai Farkas fia János a nővére hitbére és jegyajándéka ügyében a felsorolt olgyai nemeseket perbe hívta a prépost elé (*coram nobis traxisset in causam*), de aztán a felek fogott bírásko-

⁶¹ MES III. 661. (DF 228321., 238721.) „custos, vicarius et aministrator ... domini Gwillermi de Pusterla patriarcho Constantinopolitani in prepositura ecclesie Sancti Salvatoris alias Sancti Martini in Posonio collegiata Strigoniensis dyocesis”.

⁶² MES III. 668–669. „custos Poseniensis et aministrator prepositure eiusdem in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis”. – 1348. aug. 20-ról (ZsO I. 1518. sz., DL 7545. „der custer zu den czeiten ein verweser und phleger der probstey ze Prespurg”) is ismeretes egy oklevele.

⁶³ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 119.

⁶⁴ ZsO X. 967. sz. (DF 251883.) „vicarius in spiritualibus venerabilis domini Ladislai Soos prepositi loci eiusdem”.

⁶⁵ DF 238842. „preposito ecclesie Posoniensis vel eius vicario nunc constituto et pro tempore constituendo”.

⁶⁶ DF 238968., 238983., mindkettőben: „custos et amministrator prepositure ecclesie nostre predictae”.

⁶⁷ DF 238994. „viceprepositus et canonicus Posoniensis, capellanus”.

⁶⁸ ZsO III. 2246. sz. „vicesgerens domini Iohannis Jubar prepositi ecclesie Posoniensis”.

⁶⁹ DF 228111. „viceprepositus Iacobus custos”.

⁷⁰ DL 37528. (1469. máj. 16.), a Váli János vikárius által kiadott oklevél már pozsonyi prépost érseki helynöki kinevezése után kelt.

dás útján megegyeztek, és mindezt Domokos mester írásba foglalta részükre.⁷¹ A következő prépost, Szerafin 1301. március 22-én adott ki a Vatai, Magyarai és Völki családok között hitbér és jegyajándék ügyében zajló perben oklevelet.⁷² Szerafin további bírói tevékenységére van adat a pozsonyi káptalannak a prépost halála után, 1311. április 22-én kibocsátott oklevelében. E szerint az előttük megjelent jányoki nemesek elmondták, hogy ők néhai Szerafin prépost előtt sokáig pert folytattak hitbér, jegyajándék és leánynegyed ügyben, de most fogott bírák segítségével megállapodtak.⁷³ A következő olyan adatra azonban, amelyben a prépost bíraskodásáról van szó, egészen 1384-ig kell várnunk.

Az okleveles adatok sorában ugyanis komoly változást hozott Mezőlaki (Zámbó⁷⁴) Lőrinc prépostsága (1384–1402).⁷⁵ Ennek első jeleként a prépost 1384. október 22-i, a Szent Lőrinc-egyház plébánosa és a Szent Antal-ispotály káplánja között zajló perben a következő figyelemre méltó önmegnevezéssel és címmel bocsátotta ki oklevelét: „Lőrinc pozsonyi prépost, a prépostsága révén rendes bíró, a prépostságában és máshol fekvő plébánosokhoz és vikáriusokhoz, valamint a pozsonyi polgárokhoz és a többi világi, bármilyen rendű és rangú személyhez.”⁷⁶ 1387. november 5-én egy hitbér és jegyajándék tárgyában a kiliti és görgetegi nemesek közötti zálogosítást foglalt írásba.⁷⁷ 1388. március 7-én a pozsonyi kanonokokkal és nemesekkel ítélkezve a Karcsaiak és a Csenfalviak közötti, szintén ugyanilyen ügyben folyó perben adott ki nyugtát.⁷⁸ 1400. szeptember 26-án a sári és csukárfalvi nemesek közötti perben távolmaradás miatt bírságolta meg az egyik felet.⁷⁹ Noha a következő prépost, Uski János idejéből (1402–1406) nem maradtak fenn e minőségében kiadott oklevelei, de a pozsonyi káptalan 1404. november 25-i okleveléből arról értesülünk, hogy János prépost hitbér és jegyajándék ügyében a Kilitiek javára hozott ítéletet.⁸⁰

Utódja, Jubar János pozsonyi prépost 1420. május 22-én hozott ítéletet a (bodó)bári kápolna kegyurai és más ott élő nemesek között a kápolnában tör-

⁷¹ DL 37465. (Hazai oklt. 112.)

⁷² Anjou oklt. I. 26. sz. (DF 226847.)

⁷³ MES II. 639. (Anjou oklt. III. 41. sz.) „in presentia discreti viri magistri Seraphyni, prelati nostri, bone memorie, diu ordine iudiciario fuissent altercate”.

⁷⁴ DL 42762.

⁷⁵ C. Tóth: Préposti arch. 58. (Az ott leírtakkal ellentétben nem a krakkói, hanem a prágai egyetem tanulója volt.)

⁷⁶ „[N]os Laurentius prepositus Sancti Martini Posoniensis Strigoniensis dyocesis, iudex ordinarius ratione dicte prepositure partium infrascriptarum universis et singulis plebanis curatis et non curatis et vicariis in dicta prepositura nostra et alias ubilibet constitutis civibusque Posoniensibus ac ceteris personis secularibus cuiuscunque status aut preeminentie existant, ad quos presentes littere pervenerint, salutem in Domino.” – DF 228288. (Említi Köblös: Egyházi középréteg 101. 47. jegyz., Rimely Károly és Ortvy Tivadar munkája nyomán; Bónis: Szentszéki regeszták 1482. sz.)

⁷⁷ ZsO I. 277. sz. („accedens in nostram presentiam” – DL 104941.)

⁷⁸ DF 280586. „nos ... unacum dominis fratris nostris de capitulo et aliis nobilibus in sede nostra iudiciaria consedissemus ..., coram nobis”.

⁷⁹ DF 227074. „coram nobis comparere debuissent”.

⁸⁰ ZsO II. 3510. sz.

tendő temetkezés jogában. E szerint a faluban élő mindkét nembeli nemes és nem nemes (kivéve az oklevél végén név szerint felsorolt kegyurakat), ha az egyházban kíván temetkezni, akkor az egyház építkezéseire és más szükségleteire egy új márkát köteles fizetni. A pénzt az egyházra hagyott egyéb javakkal együtt a mindenkori templomgondnok a plébános tudtával és a népből való néhány öreggel szedje be, az összeg felhasználásáról pedig évente számoljanak el, érintetlenül hagyván a rektort illető kánoni részt. Mindez nem történhet a gellei anyaegyház plébánosának kárára, hanem a főesperesi jogokhoz tartozó esedékes adó megfizetésére szolgál (*in subsidium competens ad iura archydiaconalia persolvenda*).⁸¹ A prépost ítéletével szemben a bárri nemesek és nem nemesek közül néhányan az esztergomi szentszékhöz fellebbeztek, ám a Vicedomini Máté vikárius vezette bíróság keresetüket elutasította és helyben hagyta a prépost ítéletét.⁸² A következő két adatunk Pozsony és Moson megyék nemessége részére 1421 júliusában tartott bírói közgyűlésén kiadott parancslevelekből származik. Az azonos napon, július 22-én kiállított oklevelek egyike a sámoti és illyésvatai nemesek között leánynegyed, a másik a jókai nemesek között hitbér és jegyajándék ügyében született, ám közös bennük, hogy a birtokok becslésére kiküldött személyeknek a pozsonyi prépostnak mint az ügy rendes bírójának (*tamquam iudici eorum ordinario*) kellett jelentést tenniük azért, mert azok alapján a prépost meghozhatja majd ítéletét.⁸³ Kötetünk főszereplőjétől, Sóvári Sós László préposttól egyetlen olyan oklevél maradt fenn, amely bírói joghatóságára utal: 1422. január 23-án megparancsolta csallóközi esperesének, a magyar plébánosnak, hogy egyházi büntetések terhe alatt idézze meg a felsorolt jókai nemeseket Féli Péter ellenében bizonyos jegyajándék tárgyában.⁸⁴

Mielőtt rátérnénk a pozsonyi prépostok bírói joghatóságának jellemzésére, még meg kell említenünk, hogy forrásaink szerint a pozsonyi prépostok a Csallóközben fekvő települések plébánosai közül időről időre espereseket⁸⁵ neveztek ki. Az esperesekre vonatkozó adatok meglehetősen szórványosak a vizsgált közel 140 évből — aminek elsődleges oka a források feltártságának hiányában keresendő, illetve minden bizonnyal az volt, hogy az ügyeket még ekkor is elsősorban szóban intézhették⁸⁶ —, de így válik a helyi egyházi bíráskodási struktúráról alkotott képünk teljessé. Az eddigiekben részletesen leírtakról, a könnyebb érthetőség végett táblázatot készítettünk, hogy ez alapján folytathassuk elemzésünket.

⁸¹ ZsO VII. 1758. sz.

⁸² ZsO VII. 2249. sz.

⁸³ ZsO VIII. 795–796. sz.

⁸⁴ ZsO IX. 75. sz. (Zichy VIII. 47., a pecsételési záradékból, amely szerint Márton, a Szent Márton-egyház plébánosa és kanonok pecsétjével erősítette meg a levelet, sejthető, hogy a prépost pecsétje még nem készült el.)

⁸⁵ Steinhübel: The County of Bratislava 13.

⁸⁶ Fügedi: Verba volant, passim, illetve 450–456.

1. táblázat. A pozsonyi prépostok,⁸⁷ helyetteseik és csallóközi espereseik (1294–1444)

prépost és prépostságának ideje	helyettese és tisztsége ⁸⁸	csallóközi esperesek
Szerafin 1294. VII. 29–1311. IV. 22. e. ⁸⁹		
Fülöp doct. decr. 1311. V. 15/18–VII. 25. ⁹⁰		
Albert [1316]–1317. II. 2. ⁹¹		
Dörögdi Miklós 1320. IX. 27–1329. IV. 1. ⁹²		János gellei plébános, csallóközi esperes 1324. III. 24. ⁹³
Jacobus de Placentia 1331. I. 6–1332. XII. 24. ⁹⁴	Tamás kanonok; vicarius generalis / viceprepositus 1332–1341.	
Szécsényi Mihály 1333. V. 30–1342. VII. 8. ⁹⁵		Tamás patonyi plébános, csallóközi esperes 1341. III. 9. ⁹⁶
Imbertus de Puteo bíboros 1342. X. 6., 14. ⁹⁷		
Guillelmus de Pusterla de Mediolano 1343. IV. 29–1352. I. 13. ⁹⁸	Deprecht fia Márton dömösi prépost, pozsonyi kanonok; administrator prepositure / vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis 1345–1346. Péter örkanonok; vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis / administrator prepositure 1348.	
Kozma fia Balázs 1352. I. 13– 1354. VII. 4. ⁹⁹		
[üresedés 1355. XI. 13.] ¹⁰⁰		

⁸⁷ Az 1294 és 1352 közötti prépostokra lásd Knauz: Pozsonyi prépostság 141–169.

⁸⁸ Az adatok forrásait lásd fentebb a jegyzetekben!

⁸⁹ MES II. 355., 639. (Anjou oklt. III. 41. sz.) – 1309. júl. 22-én (MES II. 607.) még élt.

⁹⁰ Anjou oklt. III. 62., 119. sz.

⁹¹ MES II. 717. (Anjou oklt. IV. 232. sz., vö. Knauz: Pozsonyi prépostság 143–144.); MES II. 729. (Anjou oklt. IV. 397. sz.) – Vö. még Anjou oklt. IV. 841. sz. (1320. júl. 4., ekkor már minden bizonytalansággal néhány.)

⁹² Anjou oklt. V. 895. sz., MES III. 145.; egyúttal a nyitrai főesperesség adminisztrátora is. (1326. aug. 22.: Anjou oklt. X. 348. sz.) – Vö. Szende: Dörögdi III. Miklós 157.

⁹³ Anjou oklt. VIII. 125. sz.

⁹⁴ Anjou oklt. XV. 16. sz. (kinevezése), DL 38779. – 1333. márc. 29-én (Anjou oklt. XVII. 153. sz.) már volt prépost, csanádi püspök.

⁹⁵ Anjou oklt. XVII. 273. sz., XXVI. 366. sz.

⁹⁶ Anjou oklt. XXV. 152. sz.

⁹⁷ Piti: Kiegészítések (1342) 78.; Lukcsics–Fedeleš–Tusor: Cameralia II. 83/955. sz.

⁹⁸ Anjou oklt. XXVII. 224. sz. (kinevezése); Bossányi: Reg. suppl. II. 228.

⁹⁹ Bossányi: Reg. suppl. II. 228. (Engi néven, pápai rezerváció; előtte hántai prépost volt), Anjou oklt. XXXVIII. 355. sz. – 1352. máj. 11-én (VO 134.) egyúttal veszprémi vikárius is volt.

¹⁰⁰ DF 272991. (bizonytalan adat: Pozsony megye nemessége részére tartott bírói közgyűlésen a káptalan két kanonokja csak a maga meg a káptalan nevében íratott át a káptalant érintő oklevelet.)

prépost és prépostságának ideje	helyettese és tisztsége ⁸⁸	csallóközi esperesek
Deprecht fia Márton [1358.] X. 26–1359. VII. 3. ¹⁰¹		
[üresedés 1361. IX. 15.–1363. IX. 26. ¹⁰²]		
Ellerbach Burkhard 1366. XI. e. ¹⁰³ –1373. I. 12. ¹⁰⁴	„N” vicarius 1367. János örkanonok; administrator prepositure 1378–1380. Lőrinc kanonok; viceprepositus 1381.	
Petrus de Corsino 1374. VIII. 11. ¹⁰⁵		
Mezőlaki Zámbó Lőrinc 1384. X. 22–1402. V. 29. ¹⁰⁶		
Uski János 1402. VII. 24–1406. XII. 15.		
Jubar János 1407. I. 17–1421. VII. 26.	List Miklós kanonok; vicesgerens 1412. Miklós körmöcbányai oltárjavadalmas; vicarius in spiritualibus 1415.	
Sóvári Sós László 1421. XII. 22–1429. II. 27.	Kwpodem Pál fia Márton kanonok-plébános; vicarius in spiritualibus 1423.	Mihály magyar plébános, csallóközi esperes 1422. I. 23–1423. V. 25., 1426. III. 26. ¹⁰⁷ Jakab majtényi plébános, esperes 1425. XII. 28. ¹⁰⁸
Siegfried Degenberg 1429. V. 13–1430. II. 21.		
Iohannes de Hammelburg 1432. XI. 22–1444. VII. 20.	Jakab örkanonok; viceprepositus 1433.	

¹⁰¹ DF 243745. (az oklevél éve a kiadója, Péter nógrádi főesperes vikáriussága alapján [1357. márc. 20. [DL 24424.] – 1359. júl. 3.] lett meghatározva), DF 273028. (Bónis: Szentszéki regeszták 1259. sz.) – E Márton 1357. nov. 8-án (DL 41322.) még dömösi prépost és pozsonyi kanonok, 1361. márc. 25-én (DF 228171.) viszont már néhai.

¹⁰² DF 228029., 228032. – Egyelőre csak közvetett adatokkal bizonyított feltevés, alapját azok az oklevelek szolgáltatják, amelyekben az ügyvédként megjelenő pozsonyi kanonokok csak magukat és a többi kanonokot képviselték. További adat: 1362. aug. 8. (DF 228030.)

¹⁰³ Miklós esztergomi érsek (1358. okt. 8–1366. nov. 20.) idején már pereskedett a káptalannal. (Vö. DF 228133. = Baththyány: Leges III. 285.) Telegdi Tamás esztergomi érsek 1367. aug. 23-án (DF 238842.) kelt levelében név nélkül szerepel a prépost. Az első konkrét adat: 1369. okt. 27. (DL 100125.)

¹⁰⁴ DF 227825.

¹⁰⁵ Bossányi: Reg. suppl. II. 162., pápai kinevezése; bizonytalan, hogy elfoglalta-e a prépostságot. A Zsigmond-kori prépostokra lásd C. Tóth: Préposti arch. 58.

¹⁰⁷ ZsO IX. 75. sz., X. 516. sz., XII. 1072. sz.; plébános: 1411. nov. 5. (DF 226180.) – 1426. márc. 26. (ZsO XII. 1072. sz.)

¹⁰⁸ ZsO XII. 1205. sz., Oklevéltár 8. sz. oklevél; plébános: 1415. ápr. 28. (DF 225643.) – 1417. jún. 26. (ZsO VI. 504. sz.)

A korábban felsorolt adatok alapján a pozsonyi prépost, aki tisztségében időről-időre kinevezett helyetttest, kétségkívül rendelkezett bírói joghatósággal, kérdés azonban, hogy ez mekkora területre terjedt ki. Már csak az esetlegesen felbukkanó esperesek székhelye alapján is kézenfekvő: a Csallóközre.¹⁰⁹ Ezt másfelől is meg tudjuk támogatni néhány adattal: egyrészt a pozsonyi prépostok egyházi bíróként kiadott okleveleiben felbukkanó nemesek lakhelyének meghatározásával, másrészt olyan esperesek keresésével, akik nem a Csallóközben tevékenykedtek. A préposti oklevelekben évről-évre a következő nemesi családokkal és intézménnyel találkozunk: Kápolnai és Olgyai (1289), Vatai, Magyarai és Völki (1301), Jányoki (1311), pozsonyi Szent Antal-ispotály (1384), Kiliti és Görgetegi (1387), Karcsai és Csenfalvi (1388), Sári és Csukárfalvi (1400), Kiliti (1404), (Bodó)bári (1420), Sámoti, Illyésvatai és Jókai (1421), Jókai és Féli (1422).¹¹⁰ Ezen családok névadó települései mind a Csallóköz területén találhatók. A második esetre, a Csallóközön kívüli ún. „nagyobb Pozsony megye” területén eljáró esperesekre csak néhány adattal rendelkezünk a vizsgált időszakból: a pápai tizedszedők összeírásaiban 1332 és 1337 között említenek egy Bertalan esperest,¹¹¹ akit a kutatás – mivel a helynév hiányzik – a pozsonyi (hegyalatti) esperessel azonosít.¹¹² Nagyjából ugyanebben az időben (1336. augusztus 14.) bukkan fel az ekkor még szintén Pozsony megyéhez számított Dudvág melletti esperesség vezetője, János presbiter, (a pozsonyi) Szent Mihály-egyház rektora.¹¹³ Mint látható, Pozsony megye Csallóközön kívüli részén a XIV. század első harmadában még két esperesség osztozott, e helyzetten valamikor ezután történt változás, és a század közepén ez már az esperesség elnevezésében is megjelent: János vízkeleti plébános és nagyobb Pozsony megyei esperes 1346. március 5-i jelentésében tájékoztatta arról Jakab esztergom-szenttamási prépost esztergomi vikáriust, hogy parancsa értelmében megidézte a Szentgyörgyi Gróf család tagjait György-nap nyolcadára jelenléte elé.¹¹⁴

Közvetett bizonyítékaink alapján tehát – a szakirodalommal egybehangzóan – kijelenthető, hogy a pozsonyi prépost, illetve *vicarius in spiritualibus generalis*a rendelkezett bírói joghatósággal, ám az – az eddigi álláspontokkal szemben – csak a „kisebb Pozsony megyére”, vagyis a Csallóköznek Pozsony

¹⁰⁹ A szakirodalomban van olyan nézet is, amely szerint a pozsonyi prépost alá kezdetektől három, a hegyalatti, a dudvági (vízközi) és a csallóközi esperesség tartozott (Steinhübel: Uhorský hrad Prezlava 371–374.; ismerteti Buják: Historiográfiai áttekintés 44–45.), de ez – mint később látjuk – az 1469-től létező helyzet visszavetítése az az előtti időszakra.

¹¹⁰ A forrásadatokat lásd fentebb a jegyzetekben!

¹¹¹ Mon. Vat. I/1. 202.

¹¹² Steinhübel: Uhorský hrad Prezlava 371–374. (Ismerteti Buják: Historiográfiai áttekintés 44–45.)

¹¹³ MES III. 289. „dyaconus prope Dudvág”.

¹¹⁴ DL 84265. (Bónis: Szentszéki regeszták 1024. sz.) „Domino suo reverendo magistro Iacobo preposito Sancti Thome martiris Iohannes sacerdos de Viskeleth ac vicearchidiaconus de comitatu maiori Posoniensi et se subiectum”. – A mondott Jakab kánonjogi doktor, prépost és vikárius 1340. nov. 18. (Anjou okl. XXIV. 670. sz.) – 1347. jún. 3. (DL 3879.) között mutatható ki javadalmában és tisztségében.

megyéhez tartozó részére terjedt ki. E bírói joghatóság a terület lakói számára elsőfokú volt, másodfokon már az esztergomi vikárius járt el.¹¹⁵ Mindezzel összefüggésben a szakirodalomban felmerült már az a kérdés, hogy a prépost egyházi bírói tiszte honnan származott. Az egyik álláspont (például Rimely Károly és Ortvay Tivadar) az alapítás korának viszonyaiból – azaz hogy a prépost a XIII. századig a püspökökhöz hasonló jogokkal rendelkezett – vezette le a bíraskodási jogkört. Ezzel szemben mások (például Knauz Nándor, Thoroczky Gábor) szerint a prépost bírói joghatóságot főesperesi címen gyakorolt, aminek egyik jele, hogy a neki alávetett plébániáktól az egyházi felügyelet fejében ő kapta meg *cathedraticumot*.¹¹⁶ Továbbiakban tehát arra érdemes válaszolnunk, hogy területileg összeegyeztethető-e a Csallóközre vonatkozó bírói joghatóság az 1390-es oklevélben felsorolt (mivel *cathedraticum* fizetésére nincsen adatunk), a pozsonyi prépostság alá tartozó plébániákkal.

Pesarói Lénárd kánonjogi doktor, zágrábi főesperes és esztergomi vikárius 1390. május 13-i privilégiuma szerint a minap (értsd: azév április 23-án) Kanizsai János érsek által tartott zsinaton Márton esztergomi kanonok és alőr Lőrinc pozsonyi prépost, valamint a felsorolt, a pozsonyi prépostság alá tartozó templomok plébánosai és igazgatói ellenében (*contra et adversus Laurentium prepositum ... et plebanos seu rectores ... sub prepositura dicte ecclesie Posoniensis existentes*) elmondta, hogy a plébánosok vagy rektorok lefitymálva és megvetve az ő esztergomi anyai és főegyházukat a krizmáért és a többi szent olajokért az említett pozsonyi préposthoz folyamodnak, és azokat ott kapják meg; továbbá magához az esztergomi egyházhoz a gyertyák és tisztelet tekintetében tartozó jogokat a prépost maga számára foglalja le és saját hasznára fordítja. Mindez az esztergomi egyház nagy sérelmére és kárára van, aminek az orvoslását kérte. A prépost nevében Lőrinc pozsonyi kanonok azt válaszolta, hogy a mondott, a prépostság alá tartozó plébánosok a szent olajokért állandóan a pozsonyi egyházba szoktak jönni, azokat ott kell átvenniük és a szokott tiszteletet leróniuk, a Szent Márton-egyház mindenkori plébánosa pedig a krizmáért és a szent olajokért az esztergomi egyházba szokott menni vagy küldetni. Végül a felek a hosszas viták után megegyezésre jutottak és a vikárius színe előtt kérték ennek megerősítését. A megegyezés szerint a Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyház mindenkori plébánosa a krizmáért és a szent olajokért Esztergomba köteles menni vagy küldetni, és miután azokat megkapta, csak a mondott prépostság alá tartozó plébánosoknak vagy rektoroknak ossza ki. Ezért tőlük az

¹¹⁵ Vö. Henrik pozsonyi kanonok 1389. máj. 1-jei (DF 241379.), az esztergomi vikáriushoz szóló jelentésével, illetve némi óvatossággal idevonhatjuk Vicedomini Máté vikárius 1400. máj. 16-i (DL 8557) oklevelét is, amelyben Elefánti András fiai kérésére megidézttette maga elé Lőrinc pozsonyi prépostot *in facto dotis et rerum parafernaliūm*, de mivel nem tudunk róla, hogy köztük bármilyen rokonság lett volna (vö. Fügedi: Az Elefánthyak 166–167.), így arra gondolunk, hogy a prépost mint bíró ellen nyújtottak be panaszt és egy, a prépost előtt zajlott ügyet akartak a vikáriussal felülvizsgáltatni.

¹¹⁶ Vö. Knauz: Pozsonyi prépostság 54–59.; Thoroczky: Nyitra és Pozsony 369.; Ambroš: Postavenie 60–61. (Ismerteti Buják: Historiográfiai áttekintés 40.)

esztergomi egyház régi szokása szerint 40 darab egy tenyér hosszú gyertyát és 4 dénárt kapjon. A gyertyák felét György-nap nyolcadán Esztergomba köteles elvinni vagy elküldeni az egyház kegyes és szükséges kivilágítására, a másik felét pedig Pozsonyban ugyanerre célra kell felhasználnia.¹¹⁷ Az ítélet szövegénél számunkra most fontosabbak a felsorolt plébániák.¹¹⁸ Térképre vetítve az oklevélben szereplő egyházakat (lásd a belső borítón lévő térképet), feltűnő, hogy jó néhány olyan jelentős település található köztük, amelyik nem a Csallóközben, hanem „nagyobb Pozsony megye” területén fekszik. Mindebből viszont az következik, hogy a pozsonyi prépost bírói joghatósága valamikor elvált a múltban gyökerező főesperesi jogkörétől, és így a két hatáskör nem fedte egymást. Ez a helyzet 1469-ben változott meg, amikor az esztergomi érsek a pozsonyi prépostot kinevezte érseki helynökévé és bírói joghatósága alá helyezte Pozsony megye Csallóközön kívüli nagyobb részét is. Ekkortól esett egybe kettő: a főesperesi és egyházi bírói joghatósága.¹¹⁹ Mindez a prépost és a Pozsony megyeiek számára azt jelentette, hogy ekkortól a szentszéki perek

¹¹⁷ Fejér X/8. 313., X/2. 130. (csak a rendelkező rész, valószínűleg az 1425. évi tartalmi átírásból) (ZsO I. 1498. sz., DF 228245., a pozsonyi; DF 237979., az esztergomi káptalani példány; mindkettőnek kettős dátuma van: ápr. 26. és máj. 13. Ennek magyarázata talán az lehet, hogy a korábbi dátum idején hangzott el a panasz, a későbbi dátum pedig a megegyezés írásba foglalását jelenti.) – Az ítéletlevelet tartalmilag átírták 1425. jan. 20-án (Oklevéltár 8. sz. oklevél, 270/10-22., ápr. 26-i kelettel), majd teljes egészében a pozsonyi káptalan 1464. ápr. 6-án Bernát székesegyházi plébános és kanonok kérésére (DF 228249.). Az 1425. évi oklevelet átírta 1556. febr. 1-jén Oláh Miklós esztergomi érsek Halli János pozsonyi örkanonok, vikárius és Zákányi János jegyző, pozsonyi kanonok kérésére. (DF 228145.)

¹¹⁸ Sorrendben: Dévény vagy a csallóközi Tönye (*Tewna*), pozsonyi Szent Márton-, Szent Lőrinc- és Szent Mihály-egyház, Szentgyörgy (*Sanctus Georgius*), Somorja (*Satmania*), Pudmeric (*Pudmurich*), Langendorf (*Longavilla*), Szuha (*Zwh*), Nagyszombat (*Tyrnavia*), Újváros (*Novacivitas*), Magyarád (*Mogorodorf*), Kosolya (*Kuslna*), Spáca (*Spacha*), Dombó (*Dombo*), Bogdanóc (*Bodenchi*), Vedród (*Bodorad*), Nádasd (*Nadasd*), Bacsfa (*Payka*), Ciffer (*Cifer*), Szenc (*Zemch*), Bél (*Beel*), Losonc (*Losnich*), Csataj (*Hahayth*), Prácson (*Prachan*), Récse (*Rechesdorff*), Bazin (*Bozin*), Limpach (*Limpah*), Sumberg (*Sumberg* [Bazintól ÉNY, ma Liečebné]), Modor (*Modra*), Senkvic (*Sankawch*), Vistuk (*Wystah*), Ottontal (*Ottontal*), Báhony (*Bohna*), Flanschendorf (*Fanchosdorff*), Szomolány (*Lewstors*), Fejéregyház (*Alba ecclesia*), Liethendorff, Stomfa (*Stompha*), Grünau (*Greenaw*), Tót- és Németdiós (*villa Nucum Sclavonicalis et Teutonicalis*), Felső- és Középkorompa (*Superioris et Mediocris Crompa*), Csölle (*Watizdorff*), Sothain(?), Kápolna (*Capella*), Fél (*Selendorff*), Rosindol (*Rossontal*), Szele (*Zelee*), Királyrév, azaz Szentmihály (*Sanctus Michael*), Gurab (*Grwab*), Páld (*Paldi*), Sárzó (*Sarfew*), Zavar (*Zawar*), Keresztúr (*Sancta Crux*), Majtény (*Mayteh*), Súr (*Swr*), Mácséd (*Machid*), Galánta (*Galantha*), Taksony (*Taxon*), Kürt (*Kywrth*), Gelle (*Gelye*), Patony (*Pathon*), Szerdahely (*Zerdahel*), Magyar (*Magiar*), Paka (*Paka*), Béke (*Beke*), Csákány (*Chakan*), Karcsa (*Karcha*), Várkony (*Warkon*), Boldogasszonyfalva (*villa Marie*), Gutor (*Guthor*), Prukk (*Prukk*), Csallóközcsetörtök (*villa Lyopoldi*), Vajka (*Wayka*), Éberhard (*Eberhard*), Szentandrás, azaz Nagyszarva (*Sanctus Andreas*), Jóka (*Ilka*), Úszor (*Vzur*), Szentandrásúr, azaz Egyházfa (*Zenthanderiasur*), Búsztgyörgy vagy Sándorfa, azaz Szentgyörgy (Nyitra m.) (*Sanctus Georgius*), Gomba (*Gumba*), Mizsérd (*Misser*), Lég (*Leeg*). – DF 228245. (Fejér X/8. 313., ZsO I. 1498. sz.) – A helységek azonosításához Engel Pál digitális térképét (Engel: Térkép, Neumann: Vízköz 418., 419. 1. térképét és Rábik: Trnavské príjmy 106–110. használtuk.

¹¹⁹ A szlovák szakirodalom nem tett különbséget a kettő között, vö. Ambroš: Postavenie 60–61. (Ismerteti Buják: Historiográfiai áttekintés 42.)

első fokon mindenképpen a prépost vagy vikáriusa előtt, Pozsonyban zajlottak és csak az érsekhez történő fellebezést követően kellett a pereskedőknek Esztergomot felkeresniük.

2.4. A javadalmak elnyerése és betöltése

A káptalani testület számának, valamint méltóság- és tisztségviselőinek áttekintése után még egy nem kevésbé fontos és érdekes kérdéssel kell foglalkoznunk: ki rendelkezett a kanonoki (és préposti) javadalmak felett? (A továbbiakban a rendelkezés jogát, az idézett szakirodalommal összhangban kegyúri jognak fogjuk nevezni, tudván, hogy a fogalomhasználatunk nem pontos: az esztergomi érsek ugyanis mint *ordinarius* megyéspüspök egyházkormányzati hatalma folytán eleve rendelkezhetett a préposti és kanonoki javadalmakkal. A kegyúri jog több részjogosítványból tevődött össze: a bemutatás [*presentatio*], az ajánlás [*commendatio/postulatio*] és az adományozás [*collatio/provisio*].¹²⁰) A kérdéssel legutóbb Köblös József foglalkozott, aki arra a megállapításra jutott, hogy 1479 és 1526 között ezt időről-időre más és más gyakorolta: Schomberg György (1455–1486), Sánkfalvi Antal (1486–1498) és Balbi Jeromos (1515–1521) prépostok rendelkeztek ugyan vele, ellenben Sánkfalvi Zele Miklós (1500–1513) nem, az ő idejében Bakóc Tamás esztergomi érsek, majd később, Balbi távozása után szintén az érsekek gyakorolták azt. Ám az esztergomi érsek sem saját hatáskörükből adódóan rendelkeztek a kegyúri joggal, hanem — amint azt Köblös megállapította — az 1458 utáni időszakban „a király, vagy az a személy nevezte ki vizsgált kanonokainkat, akinek kezében királyi adomány folytán a kegyúri jog volt.”¹²¹ 1458 előttre vonatkozóan a korábbi szakirodalom (Knauz Nándor, Mályusz Elemér) alapján úgy vélekedett, hogy a pozsonyi prépost utoljára „1341-ben nevezett ki kanonokot, a hatvanas években ez már az esztergomi érsek kezében volt, sőt az 1397-es *canonica visitatio* már ‘régijogon’ tulajdonítja az érseknek a prépost kinevezését is.”¹²²

Az Anjou-kor első feléből valóban több adatunk van arra, hogy a prépost adományozott kanonokságot vagy más kisebb javadalmat.¹²³ Ez a helyzet Szécsényi Mihály prépost távozásával (1342) változott meg. Ekkortól kezdve nem a prépostok, hanem a király, illetve az uralkodópár vagy az esztergomi érsek ajánlására a pápa nevezte ki a kanonokokat.¹²⁴ A változás minden bizonnyal annak tulajdonítható, hogy 1342 után évtizedekig olyan prépostja volt a káptalannak, akinek a pozsonyi javadalom csupán „fizetéskiegészítésként”

¹²⁰ Vö. Tuszor: Az esztergomi bíborosi szék 27.

¹²¹ Köblös: Egyházi középréteg 20–21.

¹²² Köblös: Egyházi középréteg 19.

¹²³ Pl. 1326. aug. 22. (MES III. 82.; Anjou oklt. X. 348. sz.); 1335. febr. 24. (MES III. 438.; Anjou oklt. XIX. 82. sz.), vö. még Knauz: Pozsonyi prépostság 119–120., 164.

¹²⁴ Pl. Miklós fia Jakabot 1366. jún. 23-án (Bossányi: Reg. suppl. II. 447. [cdxiv. sz.]) a királyi pár ajánlására nevezték ki.

szolgált, illetve nem tartózkodott Magyarországon. Talán erre válaszul vonhatta el a király, illetve az érsek a káptalani javadalmak feletti rendelkezés jogát. A helyzet Ellerbach Burkhard kinevezése után mérgesedett el, aki megkísérelte visszaszerezni a jogosítványait — sikertelenül.¹²⁵ A szakirodalom által emlegetett másik forrásra, az esztergomi egyházlátogatási jegyzőkönyv adataira — mint fentebb már jeleztük — csak óvatosan lehet építeni. Éppen a pozsonyi prépostságról szóló rész esetében mutatható ki egyértelműen, hogy 1406 utáni lejegyzéssel kell számolnunk: a benne szereplő Jubar János prépost 1407 januárjától mutatható ki a prépostság élén. Mindezzel jól összevág az, amit legújabban Kiss Gergely mondott ki az exempt egyházakról írt munkájában. A szerző szerint a pozsonyi társaskáptalan esetében „az 1397-es esztergomi canonica visitation kívül semmilyen más forrás nem támasztja alá, hogy valaha is kiváltságolt helyzetű lett volna,¹²⁶ vagyis, hogy — mint eleve az esztergomi főegyházmegye területén fekvő intézmény — az esztergomi érsek kormányzati joghatósága alá tartozott. Mindezek után a Zsigmond király uralomra jutásától kezdődő, dolgozatunk tárgya szempontjából kiemelt fontosságú időszakra vonatkozó adatokat fogjuk megvizsgálni, és arra keressük a választ, hogy az 1420-as években kinek a kegyúri joga érvényesült a társaskáptalan felett. Először a korábbi szerzők által többször idézett, az esztergomi vikárius által 1390-ben kiadott ítéletlevelet, illetve Zsigmond királynak Uski János pozsonyi prépost és budai plébános részére adott kiváltságlevelét fogjuk szemügyre venni.

Az esztergomi vikárius, Pesarói Lénárd kánonjogi doktor, zágrábi főesperes és esztergomi kanonok 1390. május 14-i oklevele szerint a minap lezajlott esztergomi zsinaton megjelent három pozsonyi kanonok, Lőrinc, Mihály, a Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyház plébánosa valamint Miklós, és panaszt tettek a maguk meg egyházuk valamennyi plébánosa, javadalmasa, vikáriusa és rektora nevében Lőrinc pozsonyi prépost ellen: a prépost gyakran zargatja és zaklatja őket, javadalmaik jogcímét vizsgálja, továbbá visszautasítja, hogy az érsek által kinevezetteket a birtokba bevezesse, azt bizonygatva, hogy a mondott javadalmak feletti rendelkezés teljes egészében hozzá tartozik. Ezeken túl több, az elődeik által tett végrendelet végrehajtását akadályozza és a szent kanonok, rendelkezések és szokások ellenére a javaik lefoglalására és saját hasznára fordítására törekszik. Ezért kérték panaszaik orvoslását az érsektől. Miután az érsek az ügy elintézését a vikáriusra bízta, a panaszosok nevében Demeter mesterkanonok Lőrinc prépost jelenlétében a helynök előtt bemutatta a néhai Miklós esztergomi érsek (1358–1366)¹²⁷ két oklevelét:¹²⁸ az egyik szerint amikor Burkhard volt a pozsonyi prépost, követelte a kanonokoktól, plébánosoktól és más javadalmasoktól, hogy mutassák be a jogcímeikre vonatkozó ira-

¹²⁵ Mályusz: Konstanzi zsinat 85.

¹²⁶ Kiss: Királyi egyházak 80.

¹²⁷ Hegedús: V. Miklós 175.

¹²⁸ Mindenképpen figyelemre méltó, hogy Miklós érsek egyik oklevele sem maradt fenn eredetiben.

tokat, az érsek azonban megtiltotta ezt nekik, tekintettel arra, hogy részint az általános jog, részint pedig a szokások alapján a javadalmak feletti mindenféle rendelkezés a mindenkori esztergomi érseket illeti. A másik oklevelében Miklós érsek úgy határozott, hogy a kanonokok és javadalmások szokás szerint szabadon végrendelkezhetnek saját javaikról. Miután Lőrinc prépost a bemutatott oklevelek ellenében semmit sem tudott felhozni, a vikárius a prépostot és utódait eltiltotta a kanonokok, plébánosok és más javadalmások végzálásától és a velük kapcsolatos mindenféle intézkedéstől, mivel az az esztergomi érsek és utódai rendelkezése alá tartozik. Ezenkívül a mondott kanonokokat, plébánosokat és más javadalmásokat a végrendelkezési jogukban megerősítette, mivel az a korábbi szokások értelmében megilleti őket, és javaikat a prépost nem foglalhatja le, hanem felettük az érsek joghatósága érvényesül.¹²⁹

A következő prépost, Uski János (aki egyúttal a budai Szűz Mária-egyház plébánosa is volt) azonban kihasználva Kanizsai János érsek kegyvesztettségét, illetve saját titkoskancellári tisztségét a Pozsonyban tartózkodó uralkodóval 1404. április 18-án egy parancslevelet adatott ki. Ezzel sajátos módon gyakorlatilag megszüntette az érsek kormányzati joghatóságát a társaskáptalan felett: az uralkodó Uski panaszára, amely szerint ámbár az esztergomi vikáriusoknak semmilyen joghatósága nincsen felettük, mivel egyedül az érsek hatalma alá tartoznak, mégis a mondottak arra törekednek, hogy a prépost-plébánost meg a pozsonyi prépostság, illetve a budai Szűz Mária-egyház joghatósága alá régtől és szokásosan tartozó egyházak tagjait a saját joghatóságuk alá vonják. A király ezért megtiltja, hogy a vikárius vagy helyettese a mondottakat maga elé vagy akár Rómába idézze és bármi módon zaklassa őket; sőt kiveszi az érsek és vikáriusai joghatósága alól és közvetlenül a maga fennhatósága alá(!) rendeli őket. Továbbá a minap hozott decretuma (*placetum regium*)¹³⁰ értelmében megtiltotta az érseknek, hogy a prépost ellen a Kúriában vagy azon kívül pert kezdjen.¹³¹

A jelek szerint a pozsonyi prépost által szerzett és kánonjogilag abszurdnak tekinthető mentesség a társaskáptalan kanonokjai számára korántsem volt örvendetes. Alig két év múlva, 1406. június 26-án ugyanis, amikor Kanizsai János érsek újra Pozsonyban tartózkodott, megjelentek előtte a társaskáptalan tagjai és elmondták, hogy Lőrinc préposttal 1398-ban káptalani ülést tartottak és több kérdést is megvitattak, majd a következőképpen határoztak: „valahányszor haláleset, lemondás, szerzetesrendbe lépés vagy csere következtében megüresedik egy kanonokság és prebenda, az új kanonok befogadása alkalmával köteles megesküdni az egyházuk szabályai szerint arra, hogy egy éven belül első jövedelméből 12 aranyforintot vagy ezzel azonos értékű összeget letétbe fog helyezni a szükséges egyházi felszerelésekre, amidőn pedig ily beszerzésekre már nin-

¹²⁹ DF 228133. (ZsO I. 1499. sz., a kiadásokkal, az 1556-ban átírt esztergomi példány [DF 278935.] alapján.) – Tartalmilag átírták a perben, lásd Oklevéltár 8. sz. oklevél!

¹³⁰ Mályusz: Konstanzi zsinat 92.

¹³¹ Fejér X/4. 312–314.; ZsO II. 3124. sz., vö. Lukcsics: Uski János 4. – Az oklevelet a budai Szűz Mária-egyház jogállása kapcsán idézi Kiss: Királyi egyházak 90.

csen szükség, az egyház más céljaira. Az új kanonok, ha nem tesz eleget kötelezettségének, mint esküszegő az érsek vagy az érseki bírói szék által, miként az jogosan következik, lesz megbüntetve (*per nos aut per nostram sedem, prout de iure fuerit, relinquetur puniendus*), jövedelmeiből pedig a káptalan fogja az összeget saját hatalmából (*propria auctoritate*) levonni.” Mindezek után a kanonokok kérték az érseket az előbbi rendelkezés megerősítésére, amelyet Kanizsai János érsek pecsétje ráfüggesztésével meg is tett.¹³² (Meglepő, hogy a kanonokok csak nyolc évvel a meghozott határozat és négy évvel a prépost halála után gondoltak azok megerősítésére.) A káptalani statútumból most számunkra az utolsó rész a fontos, azaz, hogy a kanonokok az érseket, illetve vikáriusát – gyakorlatilag a király felmentése ellenére – elismerték felettes joghatóságuknak.

Az ügy ezzel korántsem juthatott nyugvópontra, mivel Sós László prépostsága kezdetén szintén összeütközésbe került a kanonokokkal végrendelkezésük tárgyában. Elmondásuk szerint a prépost megsérti a végrendelkezési jogukat és az elhunyt kanonokok javait lefoglalta. Mindezek után igazuk bizonyítására bemutatták Lénárd esztergomi vikárius fentebbi 1390. május 14-i ítéletlevelét. A kiküldött bírák, Vicedomini Máté és Bodonyi Domokos ítélete szerint a prépost jogtalanul járt el, ezért a kanonokok javára döntöttek.¹³³

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a prépostok törekvése a káptalani javadalmak és javadalmak feletti ellenőrzésért nem járt sikerrel és káptalanjukon belül nem tudták visszaszerezni korábbi jogosítványaikat (nem nevezhettek ki kanonokot, nem intézkedhettek a kanonokok és más javadalmak ügyeiben). Mindez egyrészt következett abból, hogy a pozsonyi préposti cím és jövedelme megfelelő nagyságú volt ahhoz, hogy a királyok, illetve pápák megjutalmazták vele híveiket: az Anjou-korban még megosztottak e tekintetben, hiszen szinte fele-fele arányban találunk a pápai kúriában dolgozó tisztségviselőt, illetve a magyar királyi udvarban karriert építő, majd a pozsonyi prépostságot közbenső állomásként elnyerő személyt. Zsigmond király trónralépte és Zámbo Lőrinc prépost halála után azonban megváltozott a helyzet, amit jól jelez, hogy attól kezdve egyetlenegy prépost sem pápai jelöltként foglalta el a stallumot. Ami pedig még feltűnőbb, hogy mindegyik esetben biztosak lehetünk abban, hogy a kinevezést az uralkodó kezdeményezte.¹³⁴ Ennek igazolása Uski János esetében a legegyszerűbb, mivel ismerjük 1402. július 24-én kelt pápai kinevező bulláját, amely szerint IX. Bonifác pápa Uski János kérésére maga is kinevezte őt préposttá. Erre azért volt szükség, mivel a prépost kételyeinek adott hangot az iránt, hogy a stallumot ugyan a (fő)kegyúri jogára hivatkozó Zsigmond királytól már elnyerte, és aki őt az érseknek a törvényes időn belül be is mutatta, ám vannak olyanok, akik nem fogadják el azt, hogy a király

¹³² ZsO II. 4835. sz. (DF 228122.)

¹³³ Lásd az Oklevéltárban a 8. sz. oklevelet!

¹³⁴ Knauz Nándor az érsekekre és püspökökre vonatkozóan írja, hogy „aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a káptalanok tulajdonképpen csak a király által előre kijelölt egyénekből választhattak.” – Knauz: Pozsonyi prépostság 73.

rendelkezik a pozsonyi prépostság kegyúri jogával.¹³⁵ (Annak idején Balázs prépostot is a király kérésére nevezte ki a pápa.¹³⁶) Az Uski János által elmondottakkal szemben a pápai megerősítésre valószínűleg javadalomhalmozása miatt volt szüksége, mert budai plébánossága mellett a pécsi székeskáptalan prépostja is volt.¹³⁷ Az őt követő prépostok kinevezésének mikéntjéről nincsenek adataink, így személyükön keresztül közelítünk a kérdéshez. Jubar János a XV. század elején érkezett Csehországból¹³⁸ és Uski János titkoskancellár társaságában Zsigmond király két, 1402-ben kiadott oklevelének kancelláriai jegyzetében tűnik fel.¹³⁹ E két adat alapján valószínűleg Uski János kancellár jegyzője volt. Így könnyű megmagyarázni, hogyan került pozsonyi káptalan élére: mivel Uskinak a korábban már idézett pápai kinevezése szerint egyik javadalmát záros határidőn belül le kellett tennie,¹⁴⁰ mind a király, mind a titkoskancellár számára adódott Jubar János személye, aki Zsigmond utazásai során már bizonyította rátermettségét. Kinevezése mögött annál is inkább a királyt sejthetjük, mivel ekkoriban az uralkodó éppen egyik pápával sem ápolt barátságos viszonyt,¹⁴¹ Kanizsai János érseknek pedig még nem ért véget kegyvesztettsége. Ráadásul Stibor erdélyi vajda 1403 végétől 1407 végéig uralma alatt tartotta az esztergomi érsekséget,¹⁴² így Kanizsainak sok beleszólása nem lehetett az ügybe. Ugyanakkor mindezt jól kiegészíti az az ismert tény, hogy Uski János rövid ideig Stibor vajda „személyi titkára” volt.¹⁴³ A következő prépost, Sóvári Sós László személyét szintén a királyi akarathoz köthetjük, mivel kinevezése idején az esztergomi érsekség üresedésben volt, kormányzója pedig Hohenlohe György passauai püspök volt.¹⁴⁴ A püspökről amellet, hogy a király bizalmasa volt, egyet biztosan feltételezhetünk: Sós László nógrádi főesperest nem ismer- te korábról. Az ő utána következő két prépostról – Siegfried Degenberg és Iohannes de Hammelburg személyéről – viszont tudjuk, hogy mindketten orvostudományból doktoráltak. Így kinevezésük a pozsonyi társaskáptalan élére, ismerve Zsigmond király egészségi állapotát,¹⁴⁵ különösnek éppen nem mondható: a javadalmat fizetéképpen kaphatták a király gyógyítása fejében.

¹³⁵ Mon. Vat. I/4. 453. (*Sigismundus rex ... asserens, ius patronatus et presentandi personam ydoneam in prepositum dicte ecclesie cum prepositura eiusdem ... ad regem Ungarie ... pertinere, ... Iohannem ad ... preposituram ... Iohanni archiepiscopo Strigoniensi infra tempus legitimum presentaverat*), lásd még Lukcsics: Uski János 2–3.

¹³⁶ Knauz: Pozsonyi prépostság 111.

¹³⁷ C. Tóth: Préposti arch. 55.

¹³⁸ Kollányi: Visitatio 243.

¹³⁹ 1402. júl. 13., Český Krumlov (Národní archiv, Archivy českých klašterů zrušených za Josefa II. [1115–1760], ŘC zl. Koruna 1030.) és 1402. szept. 29., Pozsony (DF 287047., ZsO II. 1937. sz., reg.): „De mandato domini regis per dominum Iohannem prepositum Quinqueecclesiensem cancellarium, Iohannes Jubar.”

¹⁴⁰ Lásd erre Mályusz: Konstanzi zsinat 136. 33. jegyz.

¹⁴¹ Mályusz: Konstanzi zsinat 109. és az utána következő oldalak.

¹⁴² C. Tóth: Szentistváni vizitáció 13–15.

¹⁴³ Bónis: Jogtudó értelmiség 97.

¹⁴⁴ C. Tóth: Esztergomi szék üresedése 887–888.

¹⁴⁵ Vö. Mályusz: Zsigmond uralma 122.

Mint látható, az érsekek a pozsonyi prépostok kinevezésébe nem tudtak érdemben beleszólni,¹⁴⁶ a kanonokok, javadalmasok kinevezése ügyében folyó küzdelembe viszont igen. A fentebb idézett oklevelekből kirajzolódó kép azonban nem teljesen világos, azt gondolhatnánk, hogy az esztergomi érsekek a XIV. század második felében megszerzett pozícióikat 1390-ben megerősítették, majd némi XV. század eleji (1404) megingás után 1406-ban és 1425-ben ismét elnyerték, és így a prépostokkal a káptalan tagjai feletti rendelkezési jogokért folytatott harcból győztesen kerültek ki. Éppen ezért itt az ideje vizsgálatunkba bevonni azon adatainkat, amelyek a XV. század első négy évtizedének egyes kanonoki javadalmainak betöltéséről¹⁴⁷ tudósítanak.

2. táblázat. Az ismert kanonok-kinevezések (1407–1433)

Név és stallum	Időpont	Forrás	Kinek a kezdeményezésére?
Schosperger Fülöp kanonok	1407. I. 22. e.	ZsO II. 5256. sz.	Kanizsai János érsek
Uski Balázs kanonok	1413. IX. 15.	BTOE III. 637. sz.	Kanizsai János érsek
pozsonyi János fia Jakab örkanonok	1414. V. 30.	DF 288758. (ZsO IV. 2041. sz.)	Zsigmond király presentatiójára és Kanizsai János érsek institutiójára
Maurpergi Mihály kanonok	1418. V. 7.	Lukcsics I. 88. sz.	Zsigmond király presentatiójára
Soproni György kanonok	1418. X. 30.	Lukcsics I. 146. sz.	Kanizsai János érsek
Zsigmond fia Péter kanonok	1430. IX. 28.	Lukcsics I. 1426. sz.	Zsigmond király
nürnbergi János fia, Jaxo Jakab kanonok	1433. XI. 19.	DF 228111.	Zsigmond király

A hat kanonoki és egy örkanonoki kinevezés alapján annyit nagy biztonsággal kijelenthetünk, hogy a stallumot az esztergomi érsek a király bemutatása/ajánlása/kijelölése alapján adta a megnevezett személynek. Az uralkodó a kijelöléskor mindig a kegyúri jogára hivatkozott, az érsek pedig a joghatóságára tekintettel adományozta a javadalmat a király által javasolt személynek. (Az első két esetben nincsenek bővebb információink a kinevezésre, de figyelemre méltó, hogy az érsek mindkét esetben csak mint a kanonokság átadója szerepel.) Mindebből viszont az következik, hogy a pozsonyi társaskáptalan feletti teljes kegyúri jogot, azaz a prépostok és a kanonokok kinevezésének jogát Zsigmond király gyakorolta, amihez a mindenkori érsek a beleegyezését adta, illetve kényszerült adni.

¹⁴⁶ A XIV. századi, a XV. század végi és XVI. századi kinevezésekre lásd Knauz: Pozsonyi prépostság 109–115.

¹⁴⁷ Vö. Knauz: Pozsonyi prépostság 115–120.

3. A szentszéki peres eljárás részei és menete általában

A szentszéki peres eljárást a kánonjog szabályozza. A *Corpus iuris canonici*-ben javarészt a IX. Gergely pápa által összeállított és 1230-ban jóváhagyott, *Liber Extrának* nevezett dekretálisgyűjtemény első és második könyvében található a peres eljárásra vonatkozó, a késő középkorban is érvényben lévő szabályok.¹ Ezek azonban nem alkotnak rendszeres és tételes perrendtartást: az egyes konkrét esetekben hozott zsinati, illetve pápai rendelkezések csupán bizonyos részleteket szabályoznak, tehát a gyűjtemény inkább az elveket rögzíti és a kereteket jelöli ki. Ezeket a kereteket a szentszéki bírósági gyakorlat töltötte meg a helyi egyházmegyei vagy egyháztartományi szinten elfogadott szabályok, illetve a szokásjog adta tartalommal.

Ennek a bírósági gyakorlatnak megismeréséhez azok a korabeli kézikönyvek használhatók legjobban, amelyeket maguk a bíróságok is forgattak. A kézikönyv-típus neve *ordo iudiciarius*, amelyet magyarul bírósági rendtartási szabályzatnak, bírósági szakkönyvnek nevezhetünk.² Ezek az ordók Európa-szerte elterjedtek voltak.³ Talán a leghíresebb, legismertebb ezek közül Guillaume Durand (latinosan: Guilielmus Durandus vagy Durantis, 1230 kö-

¹ A *Decretales Gregorii IX.* vagy *Liber Extra* (szokásos jelölése az utóbbi név után: X) összesen 5 könyvre (liber), azon belül címekre (titulus) és fejezetekre (capitulum) oszlik. (A könyveket és az alegységeket egyaránt arab számmal jelöljük, utána a Friedberg-féle kiadás kötet- és oldalszámát tüntetjük fel.) A peres eljárásra vonatkozó szabályok például: X 1. 31–32. Friedberg II. 186–194. (a bíró), X 1. 38. Friedberg II. 211–218. (az ügyvéd), X 2. 1. Friedberg II. (az ítélethozatalról), X 2. 3. Friedberg II. (a keresetlevél), X 2. 8. Friedberg II. 268–270. (a kifogások), X 2. 18. Friedberg II. 305–306. (a bevallásról), X 2. 19–20. Friedberg II. 306–340. (a bizonyítás, a tanúk és a tanúvallomások), X 2. 22. Friedberg II. 344–353. (az okleveles bizonyítékok), X 2. 23–24. Friedberg II. 353–374. (a vélelem és az eskü), X 2. 27. Friedberg II. 393–409. (az ítélet), X 2. 28. Friedberg II. 409–443. (a fellebbezésről). A *Liber Extrá*ban foglaltakat a VIII. Bonifác által 1298-ban összeállított *Liber Sextus* néhány ponton kiegészítette (ennek a szokásos jelölése: „in Sexto”, „in VI” vagy legegyszerűbben: VI, szövegbeosztása, könyv-, cím-, és fejezetszámozása éppen a kiegészítés szándéka miatt a *Liber Extrá*t teljesen követi).

² Egyúttal a perrendtartás latin megnevezése is *ordo iudiciarius* vagy *iudicialis*: Surányi: Rendtartás 67.

³ Ludwig Wahrmund több XII–XIII. sz.-i hosszabb-rövidebb szentszéki perrendtartást is kiadott az általa alapított *Quellen zur Geschichte des Römisch-kanonischen Processes im Mittelalter* című sorozatban (QGRkPM I–V.1.). Ezek egy része a pereskedők dolgát megkönnyítő summa, vagy különböző iratmintákat, formulákat is tartalmazó, a bíróság és a közjegyzők által is használható traktátus, általában a peres eljárás rendjében tagolva; a memorizálás kedvéért egyes részleteket versbe is szedtek, de pl. Eilbert von Bremen 1191–1204 körülre datált *ordo iudiciarius* eleve hexameterekben írt 397 sornyi vers: QGRkPM I., Heft 5., 1906.

rül–1296) francia kánonjogász, mendei püspök *Speculum iudiciale* című, 1271-ben összeállított, majd 1286-ban és 1291-ben átdolgozott, összesen négy részből álló enciklopédia-szerű gyakorlati kézikönyve.⁴ A szerző a római és a kánonjog szintéziseként a polgári és büntetőperes eljárást ismerteti: az első részben (nagyjából a *Liber Extra* fejezeteinek sorrendjét követve) a bíró személyét, alkalmasságát, a perbeli személyeket és segítőiket, a bírósági személyzetet és a tanúkat mutatja be, a második részben tárgyalja a peres eljárás részeit, elemeit és okiratait, illetve a perorvoslatokat. A harmadik részben a bűnesetekről, a negyedikben pedig a különböző jogállású személyekről, eljárási és ügytípusokról, valamint az ezekhez kapcsolódó joggyakorlatról ír. A munka népszerűségét jól jelzi, hogy a XIV. században több kommentárt, illetve tárgymutatót is készítettek hozzá, és a gyakorlatban egészen a XVIII. századig használták.⁵ Magyarországról a munka több középkori kódextöredéke ismert.⁶

A kifejezetten magyarországi bíraskodási gyakorlat megismeréséhez az okleveles anyagon túl a későbbi, újkori perrendtartások – Khlósz Pál, Gózon György, Kazaly Imre, illetve Surányi János munkáinak adatai is komoly segítséget jelentenek a perfolyamat elemeinek értelmezéséhez és magyar elnevezéseikhez, gyakorlati megjegyzéseik pedig analógiaként használhatók fel. Magukhoz a magyarországi szentszéki bíraskodás során keletkezett iratokhoz ezen kívül a formuláskönyvek nyújthatnak némi segítséget.⁷ Ezek általában a világi bírósági iratminták mellett vegyesen több-kevesebb szentszéki vonatkozású oklevélszöveget is tartalmaznak, de keletkezési idejüknek megfelelően a Kovachich Márton György által kiadott XIV. századi *Ars notarialist* leszámítva főleg a XV. század második feléből, illetve a XVI. század elejéről.

Amit legelőször meg kell jegyeznünk, az a nyilvánosság, illetve az írásbeliség kérdése. Az egyházi bírósági gyakorlatban alapvetően csak azok közreműködésére volt a tárgyaláson szükség, akiknek a jelenlétét a jog vagy a bíróság megkívánta. A szentszéki perek nem voltak a mai fogalmaink szerint nyilvánosak, bár ez korszakonként, területenként és az eljárás módjának és tárgyának megfelelően is változhatott, például a házassági pereket és a klerikusok fegyelmei ügyeit sokkal inkább „zárt ajtók mögött” tárgyalták.⁸ Általában mindkét fél egyidejűleg volt jelen a tárgyaláson, bár a bolognai egyházmegyé-

⁴ Colli: *Speculum* 517., 520., 529. (A szövegahagyományt összefoglaló tanulmány a szerző életére és művére vonatkozó bőséges szakirodalommal.)

⁵ Colli: *Speculum* 517–518., 543. Az általunk használt kiadás a Giovanni d’Andrea által 1346-ban kiegészített, Baldo degli Ubaldi által a XIV. század végén kommentált, tartalom- és tárgymutatóval ellátott szöveget tartalmazza, amely 1574-ben jelent meg két kötetben: *Speculum*. (Ezen kiadás kötet- és oldalszámaira, zárójelben a rész, *particulum*, *rubrum*, § és szakasz sorszámára hivatkozunk. A kiadás Magyarországon elérhető reprint példánya: PPKE HTK Kari Könyvtár, MTA-PPKE Liturgiatudományi Kutatócsoport közgyűjteménye, 40/1–2.)

⁶ Erdő: *Officiális bíraskodás emlékei* 93.

⁷ Ezek magyarországi darabjait felsorolja: Erdő: *Officiális bíraskodás emlékei* 93–95.

⁸ Surányi: *Renderntartás* 88. szerint csak a perfelvétel és a kikiáltás a nyilvános. Erdő: *Egyházjog* 723. (2839. bek.) – A bírósági személyzet tagjai eleve titoktartásra voltak kötelezve. A *Speculum iudiciale* a kérdésre való utalást nem tartalmaz.

ben állítólag létezett olyan gyakorlat is, hogy a feleket külön-külön hallgatták meg.⁹ Ez nyilván az írásbeliség miatt volt lehetséges. A világi bírósági fórumoktól ugyanis a középkor időszakában leginkább az írásbeliség kiemelt szerepe, az írásbeliség elvének alkalmazása különböztette meg a szentszékeket. Eszerint mindent rögzíteni kell írásban: az ügy cselekményeit, vagyis némi leegyszerűsítéssel a per tárgyát (*actus causae*) és a perbeli eljárás cselekményeit (*actus processus*) egyaránt.¹⁰ Ez – mint fentebb említettük – zsinati előírásokon alapult. A világi bírósági gyakorlathoz képest a (köz)jegyzők közreműködése hangsúlyos: a jegyző elvben minden bírósági ülésen jelen volt, és az akkor készített jegyzőkönyvet a következő ülés elején hitelesítés végett felolvasta.¹¹ Ugyanő ismertette általában a periratot, illetve jegyzőkönyvezte a tanúvallomásokot. A jegyző feladata volt mindezekon kívül a bírósági végzések és ítéletek megszerkesztése is.¹² A perirat neve *acta iudicialia* vagy röviden – ahogy a pozsonyi per ítéletleveleiben is emlegetik – *acta*. Ha alakilag kifogástalan, közhitelűnek számít.¹³

A peres eljárás a középkorban is kétféle lehetett: rendes vagy sommás (*causa summaria*), régibb magyar nevén rövidleges. Utóbbit alkalmazták akkor, ha a vitás kérdés egyszerűen eldönthető volt, azaz ítélethozatal után a pervesztes fél bizonyosan nem élt jogorvoslással.¹⁴ A rendes eljáráshoz képest jóval egyszerűbb szerkezetű, főleg abban különbözött, hogy nem kellett keresetlevelet benyújtani, egy tárgyalás alatt meg lehetett hozni az ítéletet, tehát nem tagolódott különböző perfázisokra. Ezért nem volt szükséges részletes írásba foglalásra sem.¹⁵ A rendes eljárásban ellenben minden törvény és szokásjog által megszabott formaságot és ünnepélyességet megtartottak. Az eljárás szakaszait, a perfázisokat az egyházi jogi szakirodalom általában három részre szokta tagolni: 1. bírósági előkészítés (a keresetlevél összeállításától és beadásától az idézésig), 2. perfolyamat vagy eljárás (az idézéstől a perfelvételen át a bizonyítékok összegyűjtésén és a tanúk kihallgatásán keresztül a perdöntő ítéletig), 3.

⁹ Lásd Donahue: *Law, Marriage and Society* 37.

¹⁰ Vö. Surányi: *Rendtartás* 86.

¹¹ Surányi: *Rendtartás* 40. – Vö. az 1.4.3. fejezettel (különösen 155–156. jegyzetek).

¹² Surányi: *Rendtartás* 40.

¹³ X 2. 19. 15. Friedberg II. 315. (az *acta* a másodfokú bíróság előtt is hiteles); Erdő: *Egyházjog* 723. (2842. bek.), 760. (3040. bek.); Surányi: *Rendtartás* 87. Formailag a következő elemek szerepelnek benne: hely, idő, cselekmény megjelölése, felolvasásának és helybenhagyásának feltüntetése, a bírósági személyzet aláírásai.

¹⁴ *Speculum* I. 152. (I. 1. De *summaria cognitione*, §8, 18.) – Bónis: *Szentszéki regeszták* 1114., 1231., 1313., 1338., 1543., 1797., 1900., 2023., 2605., 2614. sz. (1350–1450 közötti adatok; sommás pereket elrendelő pápai parancsok is szerepelnek.) A sommás eljárásra utaló formula: „*simpliciter et de plano*” vagy „*summarie et de plano*”.

¹⁵ Khlósz: *Praxis* 30–31. (tit. II. nr. 8.) a felek meghallgatásának szükségességét emeli ki, Gózon: *Egyházi törvénykezés* 164. megtartandó elemként az idézést és a kihallgatást, 216–217. és alkalmazásának körét az egyházi javadalmak, méltóságok ügyeire, ill. uzsoraügyekre stb. határozza meg; az ítélet írásbeliségét is említi Surányi: *Rendtartás* 68.; Balogh: *Középkori bajor* 284–285. – A *Speculum iudiciale* szerint a keresetlevél benyújtása csak büntetőperek esetében szükséges ilyenkor is: *Speculum* I. 151. (I. 1. De *summaria cognitione*, §8, 10. és 14.)

az ítélet kihirdetése és végrehajtása.¹⁶ Az alábbiakban ezek mentén tekintjük át a szentszéki peres eljárást, olyan mértékben, amennyiben a pozsonyi ügy megértéséhez általában szükséges. (Áttekintésünket főleg a *Speculum iudiciale*, Khlósz, Gózony, Kazaly és Surányi munkái nyomán állítottuk össze.) A házassági ügyekre, illetve az egyházi büntetőügyekre vonatkozó részletekre itt most nem térünk ki, és nem foglalkozunk külön a bírói illetékesség kérdéskörével sem.

3.1. A bírósági előkészítés, a kereset és az idézés

A szentszéki peres eljárás (*processus*) megindítására hivatalból (*ex officio*) nem kerülhetett sor, kivéve abban az esetben, ha az alperes nyilvánosan gyanúsított, például közismert eretnek volt.¹⁷ (A szentszéki ügyész fogalmát a középkor nem ismerte.)¹⁸ Másképpen szólva a bíróság csak a felperes fél által benyújtott kereset alapján, és csakis az abban megjelölt kérdésekben járhatott el.

A felperes ahhoz a bírósághoz tartozott fordulni, amelyik az alperes szempontjából illetékes (*actor sequitur forum rei*).¹⁹ A per a keresetlevél (*libellus, libellus actionalis*) benyújtásával (*oblatio libelli*) kezdődött.²⁰ A keresetlevél formailag három részből kellett, hogy álljon: egyrészt a felperes megnevezte magát, törvényes képviselőit és hogy kit akar perbe hívni, másrészt előterjesztette a per tárgyát (a tényállást, illetve a saját jogalapját), harmadrészt pedig kérte a bíróságot ebben a meghatározott kérdésben az eljárásra: az alperes megidézésére

¹⁶ A tagolásban Szuromi: Bíraskodás 161. beosztását követtük, vö. Erdő: Egyházjog 726. (2855. bek.). – *Speculum* I. 353. (II. 1., bevezetés) a bírósági előkészítést nem az idézésig, hanem a perfelvételig (*litis contestatio*, lásd alább) számítja. Surányi: Rendtartás 67–68. tárgyalási, határozati és végrehajtási szakaszt különböztet meg, tehát az előkészítést nem számítja. Balogh: Középkori bajor 270–277. három részre tagolja (idézés és perkezdés, bizonyítás, ítélet), előkészítést szintén nem számol.

¹⁷ *Speculum* I. 140. (I. 1. De officio omnium iudicum, §2, 1.), Balogh: Középkori bajor 141. (Az 1463. évi bambergi rendtartás 10. cikkelye); Szuromi: Bíraskodás 154., vö. Gózony: Egyházi törvénykezés 201.

¹⁸ Vö. Khlósz: Praxis 24., Surányi: Rendtartás 42–44.

¹⁹ *Speculum* I. 390–391. (II. 4. De competentis iudici aditione, §1, 1.). A peres felek lakás, ill. lakóhely szerinti hovatarozását részletesen tárgyalja Khlósz: Praxis 11–14. (tit. I. nr. 7–13.) Lásd még Gózony: Egyházi törvénykezés 43.; Surányi: Rendtartás 48.; Erdő: Egyházjog, 685. (2646. bek.) – A felperes perképességének kérdésével itt nem foglalkozunk, lásd Khlósz: Praxis 20. (tit. II. nr. 2.); Gózony: Egyházi törvénykezés 58–60.

²⁰ X 2. 3. 1–3. Friedberg II. 255–256.; *Speculum* I. 490–491. (II. 1. De libelli oblatione); Khlósz: Praxis 41. (tit. III. nr. 10.); Gózony: Egyházi törvénykezés 165.; Surányi: Rendtartás 70–72.; Erdő: Egyházjog 727–727. (2856–2862. bek.) – A középkori házassági perekben a kereset benyújtásáról: Donahue: Law, Marriage and Society 35–37. Vö. Balogh: Középkori bajor 272.

és az ítékezésre.²¹ A kereset szabta meg tehát a per tárgyát, és jelölte ki a bíró és a peres felek feladatát.²²

Ha a keresetet a bíróság előtt felolvasták²³ és az elfogadta, köteles volt az alperest színe elé megidézni, perbe hívni, vagyis citálni. Az idézés általában írásban történt, idézési parancslevéllel (*mandatum citatorium*).²⁴ Az idézést a panaszosnak adták ki, aki a helyi plébánosnak, káplánnak adta át; nekik kellett azt foganatosítaniuk.²⁵ A perbehívásnak nappal, háznál vagy birtokon, „alkalmas időben és kellő módon” kellett megtörténnie.²⁶ Az idézést felolvasták a megidézetteknek, és az idézés körülményeiről az idézési parancslevél hátára feljegyzést készítettek (*indorsatum*), majd az idézőparancsot a bíróságnak visszajuttatták.²⁷ Legalábbis a kora újkorban. A középkori magyarországi forrásanyagban nem ez a jellemző, hanem hogy az idézés megtörténtéről – a világi országos bíróságok, illetve a hiteleshelyek gyakorlatához teljesen illeszkedő módon – az idézést végrehajtók külön jelentést készítettek, esetenként magát a parancslevelet is átírva.²⁸ Az idézés megtörténtétől számított 15 napon belül

²¹ X 2. 3. 2–3. Friedberg II. 256.; Speculum I. 356–366. (II. 1. De actione seu petitone, §2. Qualiter et qua cautela actiones proponi debent), ill. uo. 374–376. (II. 1. §5. De nominibus actionum), és 400–401. (II. 1. De competenti iudicis aditione, §3, 1.). Keresetlevél-minták: Kitionich: Directio methodica, cap. XII, quaestio 13. (pp. 129–130. keresetlevél-minta, 1563 utánról); Khlósz: Praxis 42–47. (tit. III. nr. 10., latin nyelvű, 3. személyben írt iratminta); XIX. századi magyar nyelvű minták: Gózon: Egyházi törvénykezés 269–277. Az újkori keresetlevél tartalma és szerkezete: Gózon: Egyházi törvénykezés 165–166. (165: versike a keresetlevél elemeiről: „Hogy ki, kitől, mi jogn, mit kér, ki előtt, mikor, és hol?”, ez gyakorlatilag Khlósz: Praxis 41. közölt latin distichon adaptációja). Ha a keresetlevél formailag nem megfelelő, az alperest fel kell menteni: X 2. 1. 15. Friedberg II. 245.

²² Speculum I. 140–141., 145–146., 369. (I. 1. De officio omnium iudicum, §2, 2. és §6, 2., 5–6., II. 1. De actione seu petitione, §4, 8.: „iudicis potestas non extenditur ultra libellum...”) Vö. Surányi: Rendtartás 70. („Actio regulat iudicem et partes.”) – Nem véletlen, hogy a kereset előadását a világi törvények (1504:25. tc.) is előírták annak érdekében, hogy a világi fórum elé tartozó ügy pusztán a kereset célzatos megfogalmazása miatt ne kerüljön indokolatlanul szentszéki bíróság elé. DRMH IV. 172–173.

²³ Vö. Surányi: Rendtartás 73.

²⁴ Az idézés fajtáit felsorolja Khlósz: Praxis 31–35. (tit. III. nr. 1–2.), megkülönböztetve szóbeli, írásbeli, egyszerű, ill. insinuatív idézést. Gózon: Egyházi törvénykezés 166–167. Vö. Surányi: Rendtartás 73. A szóbeli idézést a jegyző vagy a bíróság kiküldöttje hajtja végre a bíró szóbeli meghatalmazására, és csak személyesen a megidézettel lehetett közölni, míg írásbeli idézésnél elég volt a megidézett családjának, háznépe tagjának jelen lennie. Khlósz: Praxis 34–35.

²⁵ Kitionich: Directio methodica, cap. XIII, quaestio 13. (p. 129), vö. Surányi: Rendtartás 73., 75. Gózon: Egyházi törvénykezés 250.: az 1770-es díjszabás szerint a feladatra kiküldött plébános napidíja koszt és kvártély nélkül 1 Ft 50 dénár, ellátással 75 dénár. – vö. Bónis: Szentszéki regeszták 2127. sz.

²⁶ Gózon: Egyházi törvénykezés 168., uo. 249.: az 1770-es díjszabás szerint az idézés díja 75 dénár, az okleveles idézés 1 Ft 25 dénár, többedik idézéskor 75 dénár volt fizetendő.

²⁷ Khlósz: Praxis 34–37. (tit. III. nr. 2–3.), 36–37: az indorsatum szövegmintájával; Gózon: Egyházi törvénykezés 169.; Surányi: Rendtartás 75.

²⁸ Pl. Bónis: Szentszéki regeszták 1207., 1433., 1723., 1811., 1907., 2001., 2193., 2437. sz. (ez utóbbi jelzete helyesen DL 12933.); de ellenkezőleg uo. 1993. sz. (= ZsO IV. 2249. sz. = DL 73092.

(vagy az idézéskor közölt határnapra) kellett az alperesnek bírság terhe alatt megjelenni. (Meg nem jelenése esetén a magyarországi világi bírósági gyakorlathoz hasonlóan másodszori azaz *superhabundans* idézéssel, bírsággal, illetve harmadik alkalommal jogvesztő határidejű haladéktalan megjelenést parancsoló idézéssel, *admonitio peremptoriával* kellett számolnia. A világi bírósági gyakorlatban a XV. század végéig szokásos háromvásáros kikiáltás helyett²⁹ az idézésnek a templomkapura való kifüggesztése, az *edictum valuale* volt gyakorlatban.)³⁰ Ha az alperes egymás után háromszor ok nélkül nem jelent meg, makacsnak (*contumax*) bizonyult, és makacssági ítéletet hozhattak ellene, ami kiközösítést vont maga után.³¹

A kitűzött napon a bíróság előtt megjelent felperes (vagy írásbeli meghatalmazással a képviselője, azaz ügyvédje)³² bemutatta a keresetlevelet, az idézőparancsot és az idézés megtörténtét igazoló írást, a jegyző ezután szólította az alperest.³³ Amikor mindkét fél már ott állt a bíróság előtt, megnevezték képviselőiket (ügyvédjeiket) – vagy sokkal gyakrabban eleve azok jelentek meg megfelelő írásbeli meghatalmazással³⁴ –, a bíróság számba vette az érintett (alperes és felperes) személyeket, megállapította, hogy ténylegesen illetékes-e az ügyben, majd a felek megtehették esetleges kifogásaikat (*exceptio*). A kifogás

Vicedomini vikárius egy idézési parancsára a szöveg alá jegyezték fel az idézés megtörténtét.) Lásd még Kovachich: *Formulae* 54. (88. sz., plébános jelentése idézésről).

²⁹ Hajnik: Bírósági szervezet 197–198.

³⁰ Pl. Bónis: Szentszéki regeszták 1811., 1922., 2352., 2359., 2417. sz.

³¹ X 2. 14. 1., 6., 10. Friedberg II. 291., 293–294., 297. Harmadszori idézés iratmintája: Kovachich: *Formulae* 94. (146. sz.) Az idézés eseteiről: *Speculum* I. 424–428. (II. 1. De citatione). A többszöri idézés fordulóról, módozatairól és a kiszabható büntetésekről részletesen: Khlósz: *Praxis* 47–50., 52–60. (tit. III. nr. 11–15., 19–23.). Az idézéshez a modern gyakorlat szerint általában csatolandó a keresetlevél egy példánya is: Surányi: *Rendtartás* 73.; Erdő: *Egyházjog* 731. (2882. bek.). A megjelenés határidejére lásd Khlósz: *Praxis* 47–48.; Gózon: *Egyházi törvénykezés* 169. (a távollággal a megjelenési határidő hosszabbodik), 173–178.; Surányi: *Rendtartás* 74., 76–77. (többszöri idézés, a felek meg nem jelenése), 85. – Általában makacsságnak nevezik mindazt, amikor a pereskedő nem teszi azt, amit a bíróság meghagy neki: X 2. 1. 1. és X 2. 14. 1–10. Friedberg II. 239., 291–297.; *Speculum* I. 448–450., 458–459. (II. 1. De contumacia, §1, 1–3., De primo et secundo decreto, §2, 1–2.) és II. 169. (III. 1. De dolo et contumacia, §15.). Vö. Khlósz: *Praxis* 144–146. (tit. VI. nr. 12.)

³² X 1. 38. 1. Friedberg II. 211. Lásd még VI 1. 19. Friedberg II. 991.: laikus is lehet szentszéki perben ügyvéd.

³³ Khlósz: *Praxis* 37–38. (tit. III. nr. 4., *levata causa*). Az alperes szólítását kikiáltásnak (*proclamatio*) hívják, azaz a jegyző az ülésterem bejáratánál háromszor fennhangon kikáltja az alperes nevét: 40–41. (tit. II. nr. 9.); Gózon: *Egyházi törvénykezés* 172–173.; Kazaly: *Egyházjogtan* 629. – A magyarországi világi bírósági gyakorlatban általában az alperes fél is kapott az idézés megtörténtéről szóló jelentésből példányt, hogy a bíróság előtt a felperes meg nem jelenése esetén is tudjon cselekedni. Hajnik: Bírósági szervezet 193.; Kazaly: *Egyházjogtan* 629–630.

³⁴ A kánonjogban az ügyvéd neve *advocatus*, a törvényes képviselő neve a *procurator*, míg a magyarországi latinságban ez utóbbi szolgál az ügyvéd megnevezésére. A *littere procurationis*: *Speculum* I. 206. (I. 3. De procuratore, §1, 7.), iratminták: 220–225. (I. 3. De procuratore, §4. De formis procurationum). Az ügyvéhez lásd még uo. 259–282. (I. 4. De advocato). A sasadi tizedperben a XV. század derekán azonos időpontban szerepel *advocatus* és *procurator* is (DF 237615., p. 7.), vagy *procurator et syndicus* (DF 264682., 1460. jan. 3.).

az alperes joga: bírói jogvédelem kérése a felperessel szemben, magyarul az alperes olyan tényeket igyekszik felhozni, amellyel a keresetet magától elháríthatja. Érvényesítése szempontjából a kifogás pergátló vagy perdöntő kifogás (*exceptio peremptoria*) lehet, utóbbi a keresetet magát semmisíti meg (például hogy az ügyben már született döntés, a kereset elévült), illetve perhalasztó kifogás (*exceptio dilatoria*), amely a későbbi perbeli cselekmények hatékonyságát vagy érvényességét veszélyeztethető hibák előzetes kijavítását célozza (például hogy a bíró illetéktelen, részrehajló, a felperes nem perképes, az idézés szabálytalan, stb.)³⁵ A bíróságnak mérlegelnie kellett a kifogásokat, elfogadhatta vagy elutasíthatta azokat. Előbbi esetben a felperes köteles volt kitűzött határidőre választ adni. Az alperes nem csupán kifogással élhetett, nemcsak a felperes keresetének elutasítását kérhette, hanem magának a felperesnek az elmarasztalását is, azaz viszontkeresetet (*reconventio* vagy *mutua petitio*) nyújthatott be. A viszontkeresetet a keresettel együtt kezelték, ugyanazon bíró előtt kellett tárgyalni, akinek közös ítéletet kellett hoznia.³⁶

3.2. A perfolymat

Miután a felek mindegyike a keresettel, illetve az arra való válaszóalással a bíróság előtt elismerte, hogy közöttük jogvita áll fenn, beállt a perfüggés, és megkezdődhetett a tárgyalás. Az eljárás megkezdését, az érdemi jogvita megindulását perfelvételnak, régebbi magyar nevén perelvallalásnak vagy perbeboocsátkozásnak (*litis contestatio*) nevezzük.³⁷ Ez a *Speculum iudiciale* szerint úgy történt, hogy azon a tárgyaláson, amelyen mindkét fél megjelent, a felperes először felolvasta keresetét, és kérte a bíróságot, hogy az alperest kötelezze, hogy feleljen a vádra. (*Domine iudex, postulo, ut faciatis litem contestari super libello meo.*) A bíróság erre még egyszer rákérdezt, hogy meggyőződése szerint jogosan kéri-e, amit kér. Igenlő válasz esetén az alperest felszólitotta a válaszóadásra, és megkérdezte tőle, hogy igaz-e, amit a vád állít. Az alperes erre kijelentette, hogy a vádnak ellentmond, és magát jogosan védelmezi meg azzal szemben. (*Litem contestando non credo in libello proposita vel nescio me teneri ad ea,*

³⁵ A kifogásokról általában: X 2. 25. 1–14. Friedberg II. 374–382.; *Speculum* I. 492. (II. 1. De dilationibus, §1, 4. szerint 7 nap áll rendelkezésre a kifogások betérjesztésére), 507–531. (II. 1. De exceptionibus et replicationibus, §1–4.); Gózon: Egyházi törvénykezés 178–180.; Kazaly: Egyházjogtan 632.; Surányi: Rendtartás 77–78.; Erdő: Egyházjog 710. (2765–2766. bek.).

³⁶ X 2. 4. 1. Friedberg II. 256–257.; *Speculum* I. 546–547. (II. 1. De reconventionibus, §1, 1.); Surányi: Rendtartás 78., Gózon: Egyházi törvénykezés 222.; Kazaly: Egyházjogtan 632–633.

³⁷ X 2. 5. 1. és 2. 6. 1–4. Friedberg II. 257–265.; *Speculum* I. 563–570. (II. 2. De litis contestatione), ebből a definíció: 563. (uo. §1: „est principalis negotii apud competentem iudicem facta narratio et ad eam secuta responsio”), ill. 564. (§2, 5.: „litis contestatio dicitur, cum iudex per narrationem causam audire coepit.”); Gózon: Egyházi törvénykezés 181–182.; Surányi: Rendtartás 79–80.; vö. Erdő: Egyházjog 733–734. (2890–2897. bek.) — A *litis contestatio* mint jogi műszó a szentszéki bíraskodás sajátja, a magyarországi világi bírósági gyakorlatban nem honosodott meg. Vö. Kazaly: Egyházjogtan 633.

quae in libello petuntur vel narrantur ... salvo omnibus iuribus et defensionibus mihi competentibus.) Ezzel felvette a pert. Mindezt az időpont megjelölésével jegyzőkönyvben rögzítették.³⁸ Ezután a kereseten már nem volt szabad változtatni, a per tárgya rögzült.³⁹ A felek (vagy képviselőik) a tárgyalás megkezdésekor, a perfelvétel után közvetlenül patvarkodási esküt (*iuramentum de calumnia seu credulitatis*) és igazmondási esküt (*iuramentum de veritate dicenda*) tettek.⁴⁰ Ezzel egyrészt kijelentették azt, hogy az eljárásban hamisság nélkül vesznek részt, másrészt, hogy az igazat és lelkiismeretük szerint a teljes igazságot választják majd. (Ha a felperes mulasztotta el letenni, keresetét elutasították, ha az alperes, az beismerő vallomással ért fel, tehát pervesztes lett.)⁴¹ — Az újkorra a szentszéki bírósági gyakorlatból ez az eskü már kikopott, a későbbi perrendtartásokban már nem szerepel.⁴²

A perfelvétel ismertetése után a *Speculum iudiciale* hosszasan taglalja a *positiókat*. Ezek a másik fél számára állító formában feltett kérdések, pontosabban kijelentések (ma úgy is mondhatnánk: tételmondatok) voltak, amelyre az ellenfélnek reagálnia kellett. Funkciójuk a tárgyalás lerövidítése, a bizonyítás menetének leegyszerűsítése.⁴³ A *positiók* elsősorban a pápai Kúria bírósági gyakorlatában, illetve a francia és itáliai területeken lehettek szokásban,⁴⁴ de a magyarországi forrásanyagban is lehet találkozni velük, bár általában azonosak a vádpontokkal.⁴⁵ A kötetünk tárgyát képező pozsonyi perben a *positio* szót csak általánosságban, kérdőpont, állítás értelemben használják.⁴⁶

³⁸ Speculum I. 564. (II. 2. De litis contestatione, §2, 8–10.)

³⁹ X 2. 16. 1–5. Friedberg II. 300–302.; Speculum I. 145. (I. 1. De officio omnium iudicum, §6, 2.), 569. (II. 2. De litis contestatione, §6, 1.), II. 175. (III. 1. Ut lite pendente nihil innovetur).

⁴⁰ Speculum I. 570–580. (II. 2. De iuramento calumniae; részletesen szabályozza a feltételeit, fajtáit, letételének módját és elmulasztásának szankcionálását). Bizonyos esetekben nem a perfelvétel után, hanem azelőtt teszik le, lásd uo. 571 (§1, 4.). A két eskűfajta között nagyjából az a különbség, hogy a patvarkodási esküt tulajdonnal kapcsolatban (birtokügyben), illetve büntetőügyben, az igazmondási esküt lelkiismereti kérdésben tették le (valamint szavahihe-tőségi tanúzás esetében, lásd alább), uo. 571–572. (§1, 12.), felperes eskűmintája: 577. (§4, 1.), igazmondási eskü szövege: 578. (§4, 6.). Lásd még: Donahue: Law, Marriage and Society 37, 39–40.

⁴¹ Speculum I. 578–580. (II. 2. De iuramento calumniae, §5.)

⁴² Bózinger: Egyházi törvénykezés 147–148., 2. jegyz.

⁴³ Speculum I. 580–603. (II. 2. De positionibus) részletesen taglalja perbeli helyét, formáit, feltételének megfogalmazásának szabályait és a válaszolás módját. Két definíció 581. (uo. §1.): „positio est loco interrogationis positum”, a másik a szerző szerint a római jogból átvett meghatározás: „Positio est brevis verborum formula, mentem ponentis continens ad veritatem eliciendam concepta.” Csak a peres felek tehetik fel egymásnak, mivel a bíró a kikérdezés (*interrogatio*) eszközével él, mégpedig a perbeocsátkozás előtt, uo. 582–583. (uo. §3, 1–3.), de a felek közül először a felperesnek kell kérdeznie: 584. (uo. §4, 10–11.), mégpedig írásban: uo. 586. (uo. §5, 12.), vö. Donahue: Law, Marriage and Society 37.

⁴⁴ Vö. Speculum I. 584. (II. 2. De positionibus, §5, 1.): „Sed in Curia Romana et quasi ubique positiones formantur.”

⁴⁵ Pl. ZsO V. 2211. (DF 239372., 3. kép „positiones et articulos”).

⁴⁶ Oklevéltár 288/29., 306/15., 332/16. sorok.

A bíróságok a tárgyalás során meghallgatták a perbeszédet (*allegaciones*). A felek saját álláspontjuk jogos voltáról igyekeztek a bíróságot meggyőzni.⁴⁷ A perbeszéd száma legalább kettő, hiszen az alperesnek joga és kötelessége volt védekeznie, tehát a felperes vádjaira (*actio*) választ (*responsio*) adott. Erre a felperes replikálhatott, azaz viszontválaszt (*replicatio*) adhatott, amelyre az alperes újból válaszolhatott.⁴⁸ Mindezt természetesen kizárólag írásban: a választ is, viszontválaszt is írásban kellett megszerkeszteni és a bíróságnak benyújtani, ezeket mindig a tárgyaláson olvasták fel.⁴⁹ Ha a bíróság engedélyezte az újabb választ, akkor a másik félnek is lehetősége volt az újabb viszontválaszra.⁵⁰ A felek bíróság előtti egyenrangúságából következően az alperes félre volt az utolsó szó.

A bizonyítás (*probatio*) bizonyítékok bemutatásával történt, erre a bíróság szólította fel a feleket.⁵¹ A bizonyítást is értelemszerűen a felperesnek kellett megkezdenie.⁵² A bizonyítás lehetett közvetlen vagy közvetett. Előbbi esetben a perbeli tény jogi bizonyosságát igazolták (beismerés, tanúvallomás, okirat, eskü), utóbbi esetben előbb más ténykörülményt, amelyből azután logikusan következett magának az állításnak az igazsága.⁵³ Nem szorult bizonyításra a bíróság előtt is közismert tény (*notorietas, evidentia*).⁵⁴ A bírósági kézikönyvek és a szakirodalom is a bizonyítási eszközöket általában részletekbe menően csoportosítják fajtáik és erejük szerint a bírósági munka megkönnyítésére. Alapvetően a bizonyíték lehetett teljes értékű (*plena*) – azaz alkalmas az ítélet kimondásához – vagy nem teljes (*semiplena*), azaz további megerősítésre,

⁴⁷ Speculum I. 743. (II. 2. De disputationibus et allegationibus advocatorum, §1, 1): „allegare seu disputare est intentionem suam per probationes in iudicium deductas ostendere et eam iuribus asservare et colorare.”

⁴⁸ Speculum I. 743. (II. 2. De disputationibus et allegationibus advocatorum, §2); Khlósz: Praxis 51. (tit. III., nr. 17) szerint perbeszédnek számít maga a kereset (*petitio*) is, erre az alperes válaszol (*replica*), majd felperes viszontválasza (*duplica*) után ismét alperesi *replica*, azután *triplica*–*replica*, *quadruplica*–*replica*, *quintuplica*–*replica* következik, az ötödik szóváltás a maximum. Surányi: Rendtartás 81., 3. jegyz. a magyar neveket is megadja: kereset (*actio*), ellenirat (*exceptio, prescriptio, pretextus*), válasz (*replica*), viszontválasz (*duplica*), végirat (*triplica*), ellenvégirat (*quadruplica*). Gózon: Egyházi törvénykezés 182. szerint a keresetnek negyedbeli (*quadruplica*) szóváltással, ritkán ötödfelelettel (*quintuplica*) be kell bizonyosodnia. Ezt Kazaly: Egyházjogtan 634. ötödszóváltásnak nevezi. (Negyedik szóváltás előfordul pl. a sasadi tizedper során is: DF 237615., p. 7)

⁴⁹ Vö. Surányi: Rendtartás 83., 86–87.

⁵⁰ Erdő: Egyházjog 760. (3040. bek.) A XIX. sz.-i szabályozás szerint a perbeszédet benyújtási ideje 15 nap, az iratokat két példányban kell benyújtani, ebből az egyik a bíróságé, a másik a perbeli ellenfélé. Surányi: Rendtartás 84. Vö. Kazaly: Egyházjogtan 634–635. (7+7, azaz 15 nap).

⁵¹ Khlósz: Praxis 84. szerint a bizonyítás definíciója: „Actus Judicialis, quo per idonea Instrumenta, de re, in Iudicio controversa, Judici sit plenaria fides.” Vö. Kazaly: Egyházjogtan 635.

⁵² Speculum I. 619. (II. 2. De probationibus, §1, 17)

⁵³ Surányi: Rendtartás 94–95.

⁵⁴ Kazaly: Egyházjogtan 635. 3. jegyz.; Surányi: Rendtartás 96–97.

esküvel való kipótlásra szorult.⁵⁵ A bizonyítékok közül itt most csak a tanúkihallgatással, az okirati bizonyítással, az esküvel és a vélelemmel foglalkozunk röviden.⁵⁶

Tanúkat annak a félnek kellett állítania, annak kellett tanúkkal bizonyítania, amelyik valamit állított.⁵⁷ A másik félnek jogában állt ellenbizonyítással (*reprobatio*) mindezt megcáfolni.⁵⁸ A bizonyításnak határideje volt (*dilatio probatorialis, spatium probatoriale*), amelyet a bíróság állapított meg. Ha a félnek új, addig nem ismert bizonyítékai voltak, ezt az ítélethezatalig még benyújthatta.⁵⁹ A tanúskodásnál az volt a fontos, hogy a bíróság megállapíthassa a tanúzási képességet.⁶⁰ Ennek feltételei: vallomásra való képesség, épelméjűség, megfelelő életkor, önkéntes vallomás, kifogástalanság, azaz jogi szempontból jó hírűség. Jogilag tanúképteleneknek számítottak a büntetésüket töltők, a kiközösítettek, eretnekek, pogányok és zsidók, a közismert erkölcstelének, illetve a bírák saját perükben.⁶¹ Viszonylagos tanúképtelenséget jelentett a rokoni, gondnoki, megbízotti vagy szerzetesi viszony, ilyen tanúkat csak a perbeli ellenfél beleegyezésével, illetve a szerzeteseket csak előljárói engedéllyel lehetett kihallgatni.⁶² A nők tanúképesek voltak, házassági köteléki és bűnügyekben is.⁶³ A tanúvallomás előtt a tanúknak esküt kellett tenniük, előtte a bíróságnak figyelmeztetnie kellett őket a hamis tanúzás következményeire.⁶⁴ Mivel a tanú-

⁵⁵ Speculum I. 616–629. (II. 2. De probationibus), ebből 623–628. a bizonyítás nevei (uo. §3., kissé összerosódva a bizonyítékok fajtáival): tanúk, beismerés, okiratok, tett közismertsége, vélelem, szóbeszéd, megkínált eskü, „per libros antiquos”, „per litteras sigillatas”, nyilvános kihirdetés, macacsság. Khlósz: Praxis 84–87. (tit. IV. nr. 2–3.); Kazaly: Egyházjogtan 636.; Gózony: Egyházi törvénykezés 182–207. A teljes bizonyítás nevei (uo. 183.): beismerés, hiteles oklevelek bemutatása, két egybehangzó kifogástalan tanúvallomás, tettenérés, törvényi és törvényes feltevés. A fél bizonyíték büntetőperekben nem elégséges. Surányi: Rendtartás 94–129. A bizonyítékok fajtái: köztudomás, beismerés, tanúvallomás, szakértői vélemény, okirat, jogvélelem, eskü, ill. az önmagában még nem bizonyító szóbeszéd (közhír).

⁵⁶ Vö. Balogh: Középkori bajor 273–274. A bizonyítás három fajtája a tanúvallomás, az oklevél és az eskü. A modern egyházjogban a bizonyítékok fajtái a következők: okiratok, tanúvallomások, szakértői vélemények, bírói kiszállás és szemle, bírósági vélelmek: Erdő: Egyházjog 738–739. (2917. bek.). Az eskü ma már nem önálló bizonyíték: uo. 740. (2926–2927. bek.) A mai okirati bizonyításról, a tanúvallomásokról, ill. a tanúkihallgatásokról vö. uo. 742–743. (2934–2942. bek.) és 743–749. (2943–2983. bek.).

⁵⁷ Donahue: Law, Marriage and Society 41.

⁵⁸ Surányi: Rendtartás 89–90.

⁵⁹ Surányi: Rendtartás 93.

⁶⁰ Surányi: Rendtartás 99. a Tripartitum P. II. tit. 27. (köztudományvétel) részére is hivatkozik.

⁶¹ Speculum I. 289–290., 295–296., 299–300., 302. (I. 4. De teste, §1, 25–34., 56., 59., 75–76., 80., 88.), Khlósz: Praxis 94–100. (tit. IV. nr. 9–10.); Gózony: Egyházi törvénykezés 186–190.; Kazaly: Egyházjogtan 639–641.; Surányi: Rendtartás 99–105.

⁶² X 2. 20. 24. Friedberg II. 323.; Speculum I. 285–287., 290–291. (I. 4. De teste, §1, 1–17., 36.); Khlósz: Praxis 95., 96. (tit. IV. nr. 9/4. és 6–7. alpont); Surányi: Rendtartás 102–104.

⁶³ X 2. 19. 14. és II. 20. 3. Friedberg II. 314–315., 316.; Speculum I. 300–301. (I. 4. De teste, §1, 83.); vö. Surányi: Rendtartás 105. Ellenkezőleg nyilatkozik Kazaly: Egyházjogtan 640–641.

⁶⁴ Speculum I. 311., 324. (I. 4. De teste, §4, 1., §7, 3.); Khlósz: Praxis 94. (tit. IV. nr. 8., neve: *iuramentum corporale*). Az eskü nélkül tett tanúvallomások vagy előző tájékozódásra szolgál-

nak tisztában kellett lennie ezekkel, ezért egyrészt szükséges volt az a feltétel, hogy értelmének és érzékszerveinek birtokában legyen (jogilag felnőtt korú, nem elmebeteg vagy fogyatékos), másrészt vallomásának bíróság előtti hihetőségéhez az is elengedhetetlen volt, hogy jogi szempontból személye legyen feddhetetlen.⁶⁵

A tanúknak vagy előszóval kellett vallaniuk a bíróság előtt, vagy a lakóhelyükön kiküldött bizottság, kérdezőbiztosok (*inquisitores, examinatores*) előtt.⁶⁶ Kihallgatásukhoz (*examen testium*) bírói tanúvallató parancs (*mandatum compulsorium*) volt szükséges.⁶⁷ A tanúvallomásoknak a felek távollétében, egyenként kellett történnie.⁶⁸ A tanú vallomását a kérdezőbiztosok meghatározott helyen és időben és meghatározott módon, előre összeállított kérdőpontokra adott, a jegyző által lehetőleg szóról szóra feljegyzett feleleteik formájában egyenként vették jegyzőkönyvbe, majd előttük felolvasták és pecséttel hitelesítették.⁶⁹ A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kellett a tanú adatait (név, jogállás, életkor), illetve a vallomás forrását (honnan tudja a tanú, amit tud).⁷⁰ Fontos, hogy egyrészt csak közvetlen tudomáson alapuló tanúskodásnak volt bizonyító ereje.⁷¹ Másrészt a vallomásoknak egybehangzóknak kellett lenniük: ha két aggálytalan tanú vallomása ellentmondó volt, az a bizonyítékot megsemmi-

---

tak (előleges vagy oldalagos, *collateralis*) vagy utólag esküvel kellett megerősíteni (hitelesített, *authenticata*), hogy bizonyító erejük legyen. A tanúvallomás fajtáira lásd Khlósz: Praxis 87. és 100–103. (tit. IV. nr. 4., 11–12.); Gózon: Egyházi törvénykezés 191.; Kazaly: Egyházjogtan 640.; Surányi: Rendtartás 111.

⁶⁵ Surányi: Rendtartás 126. – A hamis eskü (*perurium*): Khlósz: Praxis 103–104., 115–116. (tit. IV. nr. 13., 25.); vö. X 2. 24. 10. Friedberg II. 362.

⁶⁶ Vö. Erdő: Egyházjog 747. (2963. bek.) A bírói kiszállásról és a bírói szemlérlől lásd uo. 752. (2996–2997. bek.)

⁶⁷ Speculum I. 307., 310. (I. 4. De teste, §3, 6. és 22.); Khlósz: Praxis 87–89. (tit. IV. nr. 5., latin iratminával: 88–89.). Magyar újkori iratmintája: Gózon: Egyházi törvénykezés 305. – Tanúkihallgatási parancslevelek pl. Bónis: Szentszéki regeszták 1475., 1776., 1778., 1890., 1929., 1932., 2039., 2106., 2238., 2546., 2609. sz.

⁶⁸ Surányi: Rendtartás 109–110., 112. A kánonjog elvileg megengedi a felek jelenlétét, pontosabban megesketésük az ellenfél jelenlétében történt: Speculum I. 312. (I. 4. De teste, §4, 5.), ill. kevés számú tanúnál és egyszerű ügynél nem tilos az együttes kikérdezés sem: uo. 325. (I. 4. De teste, §7, 9.).

⁶⁹ X 2. 50. 52. Friedberg II. 339–340. (a tanúkat egyenként kell kihallgatni); Speculum I. 325–327. (I. 4. De teste §7, 6., 8., 11–13., 21–22.; 11. pont: latin iratminta 3. személyben fogalmazva); Khlósz: Praxis 89–90. (tit. IV. nr. 6.); Surányi: Rendtartás 113–115. A tanúkihallgatás a tanú nyelvén történik. – Vö. a tanúvallomási jegyzőkönyv visszautasítása formai okokból: ZsO V. 1118. sz.; lásd még Donahue: Law, Marriage and Society 40–41. és Erdő: Egyházjog 747–748. (2966. bek.) – A tanúkihallgatás technikai és szociológiai aspektusait mutatja be a körmendi kolostorper tanúvallomásai alapján Erdélyi: Kolostorper 64–72., Uó: Register lxx–lxxviii.

⁷⁰ Speculum I. 322. (I. 4. De teste, §6., 19.); Khlósz: Praxis 90–94. (tit. IV. nr. 7.), uo. 91–93. latin nyelvű jegyzőkönyv-mintával. Gózon: Egyházi törvénykezés 311–315. is közöl iratmintát latinul és magyarul. Jelentések tanúvallomásokról például (1375–1450 közöttől): Bónis: Szentszéki regeszták 1391., 1602., 1813., 1891., 2049., 2065., 2109., 2110., 2191., 2389., 2401., 2598., 2608., 2655., 2658. sz. – A jegyzőkönyv vezetése kötelező volt: Donahue: Law, Marriage and Society 40.; ma is az, vö. Erdő: Egyházjog 748. (2973. bek.)

⁷¹ Speculum I. 294. (I. 4. De teste, §1, 52–53.); Surányi: Rendtartás 107–108., 110.

sította. Teljes bizonyítást két kifogástalan tanú eskü alatt tett egybehangzó és határozott vallomása adott a közvetlen tudomásuk szerinti tényről. (Egy tanú vallomása csak félbizonyítékot adott.) Több tanú egybehangzó, de több ellenkező vallomása esetén a bíró mérlegelt és a tekintélyesebbekre, a hitelesebbekre alapozott, egyenlőségük esetén a többség vallomásaira. A megerősítő vallomások nyomósabbak voltak, mint a merőben tagadók.⁷² A peres felek rendszerint megkapták az írásba foglalt tanúvallomások egy-egy példányát, amelyet a tárgyaláson számukra közzétettek (*publicatio*), és ez alapján további kifogásokat tehettek vagy válaszolhattak.⁷³ Az iratok másolatai értelemszerűen az ügyvédeknek is kiadhatók voltak.⁷⁴

Az okirati (régebbi magyar nevén levélnemű vagy levélszer) bizonyításra ugyanolyan szabályok vonatkoztak, mint a világi bíróságok előtt.⁷⁵ Az okiratok (*instrumenta litteraria, documenta*) a bizonyítékok fajtái között kitüntetett szereppel bírtak, bizonyító erejük a tanúkét is megelőzte.⁷⁶ Az okirati bizonyíték fajtája szerint lehetett közokirat (törvény által feljogosított személyek hivatalos minőségben és saját ügykörben kiadott iratai: bíróságok, plébánosok, jegyzők, megyék, városok, stb.), illetve magánokirat (szerződés vagy végrendelet, stb.), továbbá formájára nézve eredeti, hitelesített vagy egyszerű másolat.⁷⁷ A közokirat teljes bizonyító erővel bírt, de ennek az volt a feltétele, hogy érvényes és ép legyen.⁷⁸ Az okirati bizonyítéknál tehát a valóság bizonyítása játszott lényeges szerepet.⁷⁹

Az esküvel (*iuramentum, iurisiurandum, sacramentum*) a bizonyító Isten nevének segítségül hívásával fejezi ki az igazság megvallása melletti elkötelezettségét.⁸⁰ Az esküvés jogi-személyi feltételeit a tanúzásnál már említettük. Az eskü történhetett bírói parancsra vagy a másik fél ajánlatára, de alapvetően a bíró és a perbeli ellenfél beleegyezése nélkül nem volt lehető, és csak a per tárgyára vonatkozhatott. Az eskü fajtája szerint lehetett főeskü, amikor más bizonyíték nem állt rendelkezésre, illetve póteskü vagy pótlóeskü (*iuramentum*

⁷² X 2. 20. 32. Friedberg II. 326–327.; Speculum I. 300., 303., 317., 335–338. (I. 4. De teste, §1, 82., 92., §5, 18., §11, 7., §12); Kazaly: Egyházjogtan 644–645.; Surányi: Rendtartás 110–111.

⁷³ Speculum I. 306–307., 329–331. (I. 4. De teste, §3, 2., §8, 1–2.); Balogh: Középkori bajor 273–274.; Gózon: Egyházi törvénykezés 199. – A tanúvallomási jegyzőkönyv a perakta többi részéhez hasonlóan nem nyilvános: X. II. 20. 30. Friedberg II. 325.

⁷⁴ Vö. Erdő: Egyházjog 757. (3027. bek.); Bónis: Szentszéki regeszták 1773. sz. (DL 53155.)

⁷⁵ Vö. Hajnik: Bírósági szervezet 360–367., 372–377.

⁷⁶ Khlósz: Praxis 86–87. (tit. IV. nr. 3.)

⁷⁷ Speculum I. 652–655. (II. 2. De instrumentorum editione, §1, §6, 17, §7); Gózon: Egyházi törvénykezés 184–185.; Kazaly: Egyházjogtan 637–638.; Surányi: Rendtartás 118–119.

⁷⁸ X 2. 22. 1. Friedberg II. 344.; Speculum I. 656. (II. 2. De instrumentorum editione, §8, 1.)

⁷⁹ Speculum I. 655–664. (II. 2. De instrumentorum editione, §8.) és II. 178–179. (III. 1. De fide instrumentorum); Surányi: Rendtartás 120–122. – Vö. X 2. 22. 2. (hitelesség kelléke a pecsét vagy közjegyzői jelvény), 6. (sérült, ázott irat nem bizonyít), 10. (az okirat hitelessége tanúkkal bizonyítható), 13. (ugyanazon hatóság által kiállított ellenkező rendelkezésű irat nem érvényes) Friedberg II. 344–352.

⁸⁰ Speculum II. 183. (III. 1. De iureiurando, §12.)

suppletorium), amikor egy valószínűsített dolgot tett bizonyossá, teljes értékű bizonyítékká.⁸¹ A főeskü perbeli szerepe szerint lehetett megkínált eskü (*iuramentum delatum*), illetve visszutasított vagy visszakínált eskü (*iuramentum relativum*). Előbbi esetben a bizonyító fél kínálta fel perbeli ellenfelének, hogy az általa bemutatott bizonyíték hamis voltára tegyen esküt, utóbbiban a másik fél háritotta vissza a bizonyító félre az esküvési kötelezettséget. A dologgal azonban nem lehetett játszani: a felkínált eskü letétele ügydöntő volt; ha a másik fél a felkínálást nem fogadta el, kötelező volt visszakínálnia. A felkínálás azonban annak elfogadása után már nem volt visszavonható, ráadásul a felkínálónak a visszakínált esküt kötelező volt letennie.⁸² Az esküt a szentszéki bíróságokon is lehetett a magyar országos szokásjog szerint eskütársakkal együtt letenni.⁸³

A vélelem (*praesumptio*) valamilyen bizonytalan dolog valószínű feltételezése a bíróság részéről.⁸⁴ „A bíróság négy fajta vélelemmel élhetett: az erkölcsi megbízhatóság vélelmével; a tett elkövetése lehetőségének vélelmével; a sérelem vélelmével; végül a szükséges, vagy magánál a jognál fogva fennálló jog vélelmével.”⁸⁵ A vélelem ereje is négyféle lehetett: könnyű (nem bizonyít), hihető (félbizonyítást ad), nyomós (teljesen bizonyít), illetve törvényi (mindaddig áll, amíg az ellenkezője be nem bizonyosodik). Akinek a javára a vélelem szólt, mentesülhetett a bizonyítás alól.⁸⁶

Amikor a bizonyítékok felvonultatása és a bizonyítás befejeződött, a perbevégezés vagy perbezárás (*conclusio causae*) következett. A bíró az eljárást befejezetteknek nyilvánította, a felek pedig ítélet alá bocsátották azt (*submitio causae*),

⁸¹ Khlósz: Praxis 104–106. (tit. IV. nr. 14–15.); Kazaly: Egyházjogtan 648–650.; Surányi: Rendtartás 126–127. – Némileg más logika szerint csoportosít a Speculum I. 741. (II. 2. De iuramenti delatione, §1, 1.), mivel a perfolyamat során máskor tett esküvel együtt tárgyalja a témát. Uo. 742. (uo. §1, 8.) szerint a bíróságnak annak a félnek a számára kell megítélnie az esküt, amelyik jobban bizonyított.

⁸² Speculum I. 741–742. (II. 2. De iuramenti delatione, §1. 5.) azt is elemzi, mire kell a megkínált eskü esetén a bíróságnak figyelnie; Surányi: Rendtartás 127–128.; Khlósz: Praxis 104–106. (tit. IV. nr. 14. és 16.), ill. Gózon: Egyházi törvénykezés 194. az esküt egyaránt háromféleképpen veszi: 1. pótló (*suppletorium*): a felperes teszi le, ha félig bizonyított; 2. ajánlott vagy átengedett (*delatorium*): a felek egyike teszi le, ha mindkettő csak félbizonyítást nyújtott; 3. tisztító vagy tisztítózkodó (*purgatorium*): az alperesnek szokták megajánlani, amelynek elmulasztásával pervesztes lett. Lásd még a megkínált esküről: Speculum I. 625–626. (II. 2. De probationibus §3, 7.).

⁸³ Ennek részleteiről és az eskütársak számának meghatározásáról: Khlósz: Praxis 106–110. (tit. IV. nr. 16–18.).

⁸⁴ Speculum I. 625. (II. 2. De probationibus, §3, 10.) és 736. (II. 2. De praesumptionibus, §1.); Erdő: Egyházjog 752. (2998–3000. bek.), lásd részletesen: Fiori: Praesumptio. Itt köszönjük Szabolcsnak, hogy az utóbbi tanulmányra felhívta figyelmünket.

⁸⁵ Erdő: Egyházjog 752. (2999. bek.). Ezek latin nevei a Speculum I. 737. (II. 2. De praesumptionibus, §2.) alapján sorrendben: praesumptio temeraria, praesumptio probabilis, praesumptio violenta, illetve praesumptio iuris de iure.

⁸⁶ Gózon: Egyházi törvénykezés 197–198. A nyomós bizonyíték alkalmas, hogy ítéletet alapozzanak rá: X 2. 23. 2., de vö. uo. 14. Friedberg II. 353. és 357–358. – Büntetőügyben viszont nincs helye vélelemnek, ott mindig más bizonyíték kell: Speculum I. 739. (II. 2. De praesumptionibus, §2, 7.).

tehát kérték a bírót az ítélethozatalra. A perbezárás után új bizonyítékokat már nem fogadtak el (kivéve házassági, egyházfegyelmi és büntetőügyekben, illetve utólagos bizonyíték felbukkanásakor).⁸⁷ A perbezárás aktusához kötődött a jegyző részéről a periratok becsomózása (*inrotulatio*), majd a jegyzőkönyvnek a bíróság tagjai közötti köröztetése.⁸⁸

3.3. Az ítélet kihirdetése és végrehajtása

Az eljárást bírósági ítélet zárta le. Erre a végtárgyaláson (*peractio causae*) került sor: a kitűzött napon a teljes peraktát felolvasták, ezután következett az ítélethozatal, amelyben a bíró mint a bíróság elnöke szavazásra bocsátotta az ügyet az ülnökök, bírótársak között, akik szavazattöbbséggel döntöttek.⁸⁹ A bíróság ítélete leggyakrabban a perben kihallgatott tanúk előadására épült.⁹⁰ A döntés vonatkozhatott az ügy egy lényegi elemére vagy az egész ügyre.⁹¹ Az ítéletek közé szokás számítani az ún. közbenszóló ítéletet (*sententia interlocutoria*), de ezek legtöbbje valójában — a magyar világi bíróságokon zajló ügyekhez hasonlóan⁹² — csupán közbenső bírói intézkedés, azaz az eljárás szabályos vezetéséhez szükséges — például a per halasztásáról szóló határozat —, kisebb részben pedig a főkérdés eldöntésének előfeltételét jelentő mellékkérdés(ek)e)t dönti el.⁹³ A közbenszóló ítéletet a bíróság megváltoztathatta.⁹⁴ Az ügydöntő, azaz a per tárgyát eldöntő határozatot végső ítéletnek, rövidebben végítéletnek (*sententia diffinitiva/definitiva*) nevezzük.⁹⁵

A végítéletről kiállított irat tartalmazta a kereset alapján az ügy összefoglalását, a bizonyítás ismertetését, a bíróság által a bizonyítékokról alkotott véle-

⁸⁷ Speculum I. 754–761. (II. 2. De renuntiatione et conclusione) és 766–767. (II. 2. De petitione sententiae et eius cautela); Khlósz: Praxis 50–51. (tit. III. nr. 16.); Gózony: Egyházi törvénykezés 207–208.; Kazaly: Egyházjogtan 650.; Surányi: Rendtartás 130–131.

⁸⁸ Surányi: Rendtartás 131.

⁸⁹ Speculum I. 779–784. (II. 3. De sententia et de his, quae ipsam sequuntur, §3–5.); Surányi: Rendtartás 131–132. Az ítélet feltételei: illetékes bíróság, 5 ülnökkel hozzák, a szavazás az ülnökök között szabályos legyen. Bözinger: Egyházi törvénykezés 169. is az ítélet szótöbbséggel való meghozatalának szükségességét említi.

⁹⁰ Balogh: Középkori bajor 273.

⁹¹ Khlósz: Praxis 75–78. (tit. III. 30–32.); Szuromi: Bíraskodás 161.; Kazaly: Egyházjogtan 651–653.; Gózony: Egyházi törvénykezés 208. Előbbi neve a közbenszóló ítélet.

⁹² Hajnik: Bírósági szervezet 387–388.

⁹³ Utóbbi Surányi: Rendtartás 85. *sententia interlocutoria vim definitivae habens* formában nevezi meg. (Ugyanezt Khlósz: Praxis 76. mixta jelzővel illeti.) Lásd még Speculum I. 776. (II. 3. De sententia et de his, quae ipsam sequuntur, §2, 1–2.). A perdöntő ítéletig nem szükséges külön közbenszóló ítéletek meghozatala, a mellékes kérdések a végítéletben is eldönthetők. Erdő: Egyházjog 761. (3046–3047. bek.) – iratminták magyarul: Gózony: Egyházi törvénykezés 316–320.

⁹⁴ Const. conc. Lat. IV., can. 36. (p. 79.)

⁹⁵ Speculum I. 776–777. (I. 3. De sententia et de his, quae ipsam sequuntur, §2, 3.); Surányi: Rendtartás 85.

ményt, és ezek alapján az indoklással ellátott bírósági határozatot.⁹⁶ (A büntetések nemeiről, fajtáiról itt nem szólunk.)⁹⁷ Az ítéletet, a bírság megfizetésének, illetve teljesítésének a biztosítékaként a középkor végére formulaszerűvé vált kiközösítési szankcióval is ellátták: ha az elítélt nem tesz eleget az ítéletnek, kiközösítik.⁹⁸ Az általunk vizsgált pozsonyi ügyben kelt ítéletlevelek is általában már az ítélet kihirdetésének tényét (*lecta, lata et pronunciata est hec sententia diffinitiva*) is tartalmazzák. A kihirdetés az ítélet nyilvános közlését jelentette, ettől fogva kezdődött a fellebbezési határidő. A kihirdetéskor a bíró vagy a jegyző, illetőleg a bíróság egyik tagja a bíró, a bírósági személyzet, a felek és tanúk jelenlétében ünnepélyes keretek között felolvasta az ítéletet,⁹⁹ és az ítéletlevél tényleges kiállítására a jegyző részéről általában csak ezt követően került sor.¹⁰⁰

Az ítéletet bármelyik fél megtámadhatta, azaz jogorvoslatot (*remedium iuris*) kérhetett, törvényes határidőn (*fatalia*) belül. Ennek mai szemléletünk szerint két különböző fajtája lehetséges:¹⁰¹ ha az ítélet tényében vitatják, és — általában alaki hiányosságokra hivatkozva — érvénytelenségét akarják kimondatni, akkor semmisségi panaszt (*querela nullitatis*) lehetett benyújtani. Semmisségi feltételeket eljárási hibák vagy külső okok egyaránt jelenthetnek: a bíróság illetéktelen az ügy eldöntésére, az eljárásban méltatlan, például kiközösített személyek működtek közre, az ügyvéd nem volt meghatalmazva, hamis tanúvallomás történt, az ítélethozatal során alaki hibát vétettek, például napnyugta után vagy nem teljes számban hozták.¹⁰² Ha az ítélet tartalmát vitatták, akár minden pontjában, akár csak részben, akkor fellebbezést (*appellatio, provocatio*) kellett benyújtani. Ez utóbbi nem módosítja a per tárgyát és jogcímét, hiszen

⁹⁶ Speculum I. 783–786. (II. 3. De sententia et de his, quae ipsam sequuntur, §5, 13–§6, 19., iratformulákat is közöl); Balogh: Középkori bajor 276–277., vö. Erdő: Egyházjog 761–763. (3044–3064. bek., az ítélet tartalmi elemei és formája); újkori latin iratminta: Khlósz: Praxis 78. (tit. III. nr. 32.); XIX. sz.-i magyar nyelvű iratminták: Gózon: Egyházi törvénykezés 320–324.

⁹⁷ A büntetések fajtáit felsorolja, majd részletesen tagolja pl. Khlósz Pál kézikönyvének VI. részében. Lásd Khlósz: Praxis 138–139. (tit. VI. nr. 2.).

⁹⁸ Balogh: Középkori bajor 243., 295., 297–301.

⁹⁹ A kihirdetéskor az újkori gyakorlat szerint a bíró ítélőszékén ülve, az assessorok jelenlétében, égő gyertyák és feszület előtt tanúk jelenlétében hirdeti ki az ítéletet, amelyet a jegyző vagy valamelyik ülnök is felolvashat. Khlósz: Praxis 77. (tit. III. nr. 30., 32.); lásd még Erdő: Egyházjog 768–769. (3083–3088. bek.); vö. X 2. 27. 16. Friedberg II. 401.

¹⁰⁰ Surányi: Rendtartás 133–134.; Gózon: Egyházi törvénykezés 250. Az 1770-es díjszabás szerint az elsőfokú ítéletlevélért 6 forint volt fizetendő.

¹⁰¹ Régebbi szerzők minden, a per folyamata alatt alkalmazható jogeszközt ideszámítanak: Khlósz: Praxis 116. (tit. V. nr. 1.): mandatum declinatorium (áttérelőparancs), revocatio procuratoris (ügyvéd visszavonása), depositio causae (perletétel), appellatio (fellebbezés), novum iudicium (perújítás); Gózon: Egyházi törvénykezés 219–237.: elmellőző (áttérelő)parancs, viszontkereset, perletétel, ügyvédszó visszavonása, fellebbezés, perújítás, visszaadás; Surányi: Rendtartás 136–150.: ügyvéd visszavonása vagy perszómásítás, perleszállítás, perletétel, kiegyezés, fellebbezés, perújítás.

¹⁰² Szuromi: Bíraskodás 162.; Surányi: Rendtartás 147–148.; az érvényes ítélet feltételei: Gózon: Egyházi törvénykezés 209–210.

csak az elsőfokú bíróság döntését sérelmezik,¹⁰³ viszont felfüggeszti az ítélet végrehajtását.¹⁰⁴ A semmisségi panaszt és a fellebbezést is az ítélet kihirdetésekor szóban, illetve az ítélelhozataltól számított 10 napon belül írásban kellett megtenni.¹⁰⁵ Fellebbezésnél a sérelmező fél az elsőfokú bíróságtól 30 napos határidővel átkérő vagy átküldő levelet (*litterae transmissionales* vagy görög eredetű névvel *apostoli*) volt köteles kérni, ennek kíséretében küldték meg a felsőbb bíróságnak a periratokat.¹⁰⁶ Ha a semmisségi panaszt elutasították, valamint ha a fellebbezés után a magasabb fokú bíróság is az előzővel egyező ítéletet hozott, akkor az ítélet jogerőre emelkedett.

Az ítéletet annak a megyéspüspöknek kellett személyesen vagy megbízott útján végrehajtania, akinek az egyházmegyéjében az elsőfokú ítéletet hozták, hiszen ez már nem a bíróság feladata:¹⁰⁷ a végrehajtás már a világi hatóságokra tartozott.¹⁰⁸

3.4. A szentszéki ülészakok és ülésnapok

A középkori magyarországi szentszéki bíraskodás „hivatali” idejét, az ülésezés rendszerét ezirányú kutatások hiányában részleteiben és pontosan még nem ismerjük. A kereteket a kánonjog ugyanakkor ebben a kérdésben is megszabta. A *Liber Extrá*ban található egy ünneplista; ennek sajátossága, hogy Szűz Mária és az apostolok ünnepeit nem sorolja fel tételesen.¹⁰⁹ A listát a *Speculum iudicia-*

¹⁰³ A semmisségi panasz mai szabályozására lásd Erdő: Egyházjog 770–773. (3093–3107. bek.). A fellebbezésre lásd uo. 773–776. (3108–3129. bek., különösen 3121–3122., 3127. bek.).

¹⁰⁴ *Speculum* I. 827–882. (II. 3. De appellatione) és II. 189–200. (III. 1. De appellationibus); Erdő: Egyházjog 776. (3127. bek.); Surányi: Rendtartás 145.; Gózon: Egyházi törvénykezés 230–232.

¹⁰⁵ A *Liber Sextus*ban: VI 2. 15. 3., 7–8. Friedberg II. 1015., 1017–1018.; vö. *Speculum* I. 492. (II. 1. De dilationibus, §1, 25.) és 843–845. (II. 3. De appellationibus, §5, 1–2., 10.) fellebbezés iratminája: uo. 847. (uo. §6, 17.); Khlósz: Praxis 129. (tit. V. nr. 12.); Gózon: Egyházi törvénykezés 211., 219.; Surányi: Rendtartás 153. Vö. Kovachich: Formulae 57–58. (95. sz., a fellebbezés iratmintája).

¹⁰⁶ VI 2. 15. 6. Friedberg II. 1017.; *Speculum* II. 195–197. (III. 1. De appellationibus, §3., iratminták); vö. Khlósz: Praxis 130–132. (tit. V. nr. 13–16.); Surányi: Rendtartás 143–145. (részletezi az átküldő levelek fajtáit is), 153. (30 napos határidő a kikérésre); Gózon: Egyházi törvénykezés 325–326. (iratminta), lásd még 227., 229.; uo. 249.: az 1770-es díjszabás szerint az átküldőlevél nem volt olcsó mulatság, 12 forintot kellett érte fizetni, míg az ítéletlevélért csak ennek felét!

¹⁰⁷ Erdő: Egyházjog 779. (3144. bek.)

¹⁰⁸ *Speculum* I. 812–827. (II. 3. De executione sententiae). A végrehajtáshoz az újkorban is megkereső levelet (*compassuales*) bocsátottak ki. Khlósz: Praxis 80–83. (tit. III. nr. 32., 34., utóbbi részben megkeresések iratmintái); Gózon: Egyházi törvénykezés 213.; Kazaly: Egyházjogtan 654–655.

¹⁰⁹ X 2. 9. 1. és 5. Friedberg II. 270–273. Utóbbi pontnál (p. 272.): „festivatum omnium Virginis gloriosae, XII Apostolorum, et precipue Petri et Pauli”. A kánonjog ugyanakkor leszögezi, hogy az ünnepek rendje regionálisan változhat: X 2. 9. 2. Friedberg II. 271. – A Mária-ünnepek közül újkori ünnep a Kármelhegyi Boldogasszony (júl. 16.), a Mária nevenapja (szept. 12.), a Rózsafüzér királynéja (okt. 7.), és a Magyarok Nagyasszonya (okt. 8.), ezeket nem vettük fel a listába.

le is tartalmazza, némileg kibővítve.¹¹⁰ Ezek szerint tilos volt idézni, bírósági tárgyalást tartani, esküt tenni és ítéletet hozni az Úr napján, azaz vasárnaponként, továbbá a liturgikus év rendjében az alábbi ünnepeken (a Mária-ünnepek és az apostolok ünnepeinek tételes felsorolásával a listát mi egészítettük ki): Eketiltó Boldogasszony (december 8.),¹¹¹ Szent Tamás (december 21.), karácsony (december 25.), Szent István protomártír (december 26.), Szent János evangélista (december 27.) és az aprószentek (december 28.) ünnepén, Szent Szilveszter és újév napján (december 31–január 1.), vízkeresztkor (január 6.), Szűz Mária eljegyzése (január 23.), Pál fordulása (január 25.), Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.), Péter székfoglalása (február 22.), Mátyás apostol (február 24.) valamint Gyümölcscsoltó Boldogasszony (március 25.) ünnepén; a nagyhéten, húsvétkor és az utána következő egy héten, Urunk mennybemenetele ünnepének, azaz áldozócsütörtök (húsvét utáni 40. nap) hetében, pünkösdvasárnap (húsvét utáni 50. nap) és a következő két napon, Szent Fülöp és Jakab apostolok (május 1.), illetve a Szent Kereszt feltalálásának ünnepén (május 3.), Keresztelő Szent János születésének ünnepén, azaz Szent Ivánkor (június 24.), Szent Péter és Pál ünnepén és Szent Pál emlékezetének napján (június 29–30.), Sarlós Boldogasszony (július 2.), Szent Jakab apostol (július 25.), Szent Péter vasaszakadása ünnepén (augusztus 1.), Havas Boldogasszony (augusztus 5.) és Szent Lőrinc napján (augusztus 10.), Nagyboldogasszony (augusztus 15.), Szent Bertalan apostol (augusztus 24.), Kisboldogasszony (szeptember 8.), valamint a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepén (szeptember 14.), Szent Máté (szeptember 21.), Szent Mihály (szeptember 29.), Szent Simon és Júdás Tádé apostolok ünnepén (október 28.), mindenszentek napján (november 1.), Szent Márton (november 11.), Szűz Mária bemutatása ünnepén (november 21.),¹¹² valamint Szent András napján (november 30.).

Ezeken felül mindegyik ünnepnapon, amelyet az egyes egyházmegyékben a püspökök a papság és a nép számára megszabtak – ez általában a székesegyház védőszentjének, illetve egy adott helyen az adott plébániatemplom tituláris ünnepe volt. Mindezen felül a törvénykezésben szünetet jelentett a világi hatalom által alkalmi módon meghatározott egy-egy ünnepnap (királykoronázás, királyi esküvő vagy trónörökös születése),¹¹³ a büntetőperек tekintetében a nagybőjt időszaka, amikor nem lehetett az efféle pereket tárgyalni,¹¹⁴ továbbá az aratás és a szüret ideje (*feriae indictae sive rusticae*), előbbi gyakorlatilag július–augusztus, utóbbi szeptember–október hónapok egy-egy időszakát

¹¹⁰ Speculum I. 503–504. (II. 1. De feriis, §1, 1.): csak itt szerepelnek az áldozócsütörtök előtti keresztjáró napok (Rogationes), pünkösöd a következő két nappal, Szent Márton ünnepe és a Szent Kereszt ünnepei.

¹¹¹ Erről a Speculum I. 503. említi, hogy nem számítható a törvénytörési napok közé, de a helyzet nem egyértelmű.

¹¹² Ennek a középkori törvénytörési volta kétséges, mivel éppen a pozsonyi ügyben ezen a napon folyt tárgyalás. (Lásd a per tárgyalásának kronológiáját az Adattárban!)

¹¹³ Speculum I. 504. (II. 1. De feriis, §1, 3.)

¹¹⁴ Speculum I. 504. (II. 1. De feriis, §1, 2.)

jelentette, értelemszerűen az adott vidék földrajzi viszonyainak megfelelően.¹¹⁵ Aratás és szüret idején a pereskedés a felek beleegyezéséhez volt kötve, de gyakorlatilag ez is törvényszünetnek volt számítandó.¹¹⁶

Az ünnepnapok eloszlásából jól látszik, hogy a karácsony és vízkereszt közötti, a húsvéthoz, az áldozócsütörtökhöz (Urunk mennybemenetelének ünnepéhez) és a pünkösdhöz eleve több egymás utáni naptól álló egybefüggő törvényszüneti időszak tartozik; máskor, például augusztus vagy szeptember folyamán pedig több, egymáshoz közel eső ünnepnap tagolja az időt, szinte kínálva magát hosszabb törvényszünetek kialakítására. Ugyanakkor a bírások szünetelése nemcsak kánonjogi, hanem technikai kérdés is volt, így térségenként más és más lehetett a gyakorlat, nem beszélve arról, hogy egyes Mária-ünnepok vagy bizonyos apostolok ünnepnapjai nem mindenhol lehettek ugyanolyan jelentősek, amire a kánonjogi felsorolás sommás volta is utal.

A bíróság ülésezésének eltérő gyakorlatát csak három európai példán szeretnénk érzékeltetni. Katalóniában a barcelonai szentszéki bíróság 1460 márciusában például a hónap 20 különböző napján ülésezett, tehát az ünnep- és vasárnapok kivételével gyakorlatilag minden nap. (Tegyük hozzá: ennek az aktivitásnak az is lehetett az oka, hogy azévből a húsvét április 13-ra esett, így április legalább fele részében szünetelt a bíróság munkája.) Ugyanezekben az években egy átlagos angol szentszéki bíróság ülésezése ezzel szemben – talán a kisebb ügyforgalomnak köszönhetően is – ritkásabb volt: a bíróság háromhetente egyszer ült össze, viszont akkor az ügyek számától függően akár három-négy napig folyamatosan dolgoztak.¹¹⁷ Térbeli és időbeli közelsége okán viszont talán legjobban használható párhuzam a salzburgi érseki szentszék gyakorlata. Itt a bíróság minden vasárnapon és fontosabb ünnepnapon ülésszünetet tartott, továbbá az adventi és karácsonyi időszakban december 20-tól vízkeresztig, húshagyó kedden és a böjt első hetében (ez a fenti listánkban külön nem is szerepelt!), nagyhéten és a húsvét hetében, továbbá pünkösdkor. Ezeket túl az aratás okán volt egy nyári szünet (*ferie messum*) is az apostolok széteszítésének ünnepétől (július 15.) Szent Bertalan napjáig (augusztus 24.).¹¹⁸

¹¹⁵ Speculum I. 504. (II. 1. De feriis, §1, 4.): „Indictae sive rusticae seu publicae sunt, quae propter rem rusticam seu propter publicam utilitatem conceduntur, scilicet pro messibus et vindemiis colligendis: quae etiam quandoque solennes vocantur ... et hic restituuntur a iure hoc modo, scilicet in aestate pro messibus ab octavo Cal. Iulii usque in Cal. Augusti, in autumnum vero pro vindemiis a X Cal. Septembris usque in Idus Octobris. Medio autem tempore, scilicet a Calendis Augusti usque in X Cal. Septembris possunt causae agitari ..., verumtamen feriae istae indicuntur secundum qualitates et consuetudines regionum quandoque tardius, quandoque citius, ideoque dicuntur indictae.”

¹¹⁶ X 2. 9. 5. Friedberg II. 273.; Speculum I. 504. (II. 1. De feriis, §1, 4.) – ugyanakkor lehetnek rendkívüli és szükségshelyzetek, amikor lehet intézkedni: Speculum I. 505. (II. 1. De feriis, §2, 1–3.), ill. rendkívüli ügyek, amelyek indokolt esetben „ünnep- vasárnapokon és nagyhéten kívül mindenkor folyhatnak.” – Gózon: Egyházi törvénykezés 67.

¹¹⁷ Helmholz: Spanish and English 418.

¹¹⁸ Balogh: Középkori bajor 113.

(Mivel a területen a bortermelés nem volt jelentős, így a szüreti szünet hiánya is érthető.)

Mindhárom esetben az a közös, hogy az ügyintézés, az ítélezés az említett hosszabb-rövidebb szünetektől eltekintve úgy tűnik, nem tagolódott külön időszakokra, nem figyelhetők meg a magyarországi világi bírósági gyakorlatban a XV. század második felétől érvényesülő bírósági ülésszakok, oktávák. Mi a helyzet a magyar gyakorlatban? Ahogy arról már az első fejezetben is szó esett, a magyarországi szentszéki bírósági gyakorlat bizonyos vonásaiban és elemeiben a világihoz hasonlított, azzal állt termékeny kölcsönhatásban: ahogyan a kánonjogi normák erőteljesen hatottak a szokásjogból kifejlődő világi joggyakorlatra, úgy maga a szokásjog is hatott a hazai szentszékek működésére. E tényt már a kora újkori jogászok is említették.¹¹⁹ Ennek szem előtt tartásával érdemes vizsgálódnunk az ülésnapokat illetően is. Az újkori állapot egyértelmű: a magyarországi szentszéki bíróságok is ülésszakok és rendes törvényszüneti idők szerint működtek. Gózonny szerint a rendes törvényszüneti idők: 1. karácsonyi (Szent Tamás napjától a vízkereszt utáni 1. vasárnapig), 2. húsvéti (feketevasárnaptól húsvét 2. vasárnapjáig), 3. aratási (Szent Lászlótól Szent István napjáig), 4. szüreti (Szent Mihálytól Szent Mártonig), továbbá 5. farsangi (ennek utolsó hete), 6. pünkösdi (egy hét). Ugyanekkor a rendes törvénykezési terminusok, azaz az „ország közönséges törvényszéki” száma négy: 1. vízkereszt, 2. húsvét utáni, 3. Szent Istvánkor, 4. Szent Mártonkor.¹²⁰ (Khlósz a kérdést csak röviden tárgyalta,¹²¹ Surányi pedig gyakorlatilag Gózonny munkáját kivonatolhatta.)¹²² A kérdés megválaszolásához azonban tudnunk kell, hogy a magyarországi említett világi országos bírósági ülésszakok rendszerét, az oktávák kezdetét és tartamát is csupán a XV. század közepétől szabályozták törvényileg, ekkor rögzült az évi négy, két nagyobb és két kisebb

¹¹⁹ Kitionich: *Directio methodica*, cap. XII., quaestio 12., §. 2. (az 1734-es kiadásban nem található, idézi és fordítja: Gózonny: *Egyházi törvénykezés* 40–41., ill. Surányi: *Rendtartás*, 30.): „quia tamen consuetudo usum etiam legum patriarum et formam procedendi majori ex parte similem illi, qua utuntur tribunalia regni secularia in forum istud ecclesiasticum jam ab immemoriali indixit; ideo ab huiusmodi consuetudine recedere videtur amplius non esse integrum.” A kérdésre utal még Bónis: *Entwicklung* 223.; Uő: *Egyházi bíraskodás* 650.

¹²⁰ Gózonny: *Egyházi törvénykezés* 215–216. Mivel XIV. Kelemen pápa 1771-es rendelkezése a kötelezően megüendő egyházi ünnepek körét szűkítette, már csak utal a korábbi helyzetre. Gózonny az ünnepek között Szent Márk evangélista ünnepét (ápr. 25.) is említi.

¹²¹ Khlósz: *Praxis* 77. (Tit. III. nr. 31.) az 1723:29. tc.-re utal, bár a szentszékeken az ott megszabott napokon is folyhat jogszolgáltatás. A törvényszünet neve *iuristitium*.

¹²² Surányi: *Rendtartás* 158. A dekretális napok (*dies decretales*), amikor ítéletet nem volt szabad hirdetni, 1844-től nem számítottak törvényszünetnek. Ezek között két olyat is említi, amely az eddigiekben nem szerepel: Szent Gellért (szept. 24., translációja: febr. 24.), Szent Miklós (dec. 6.). A rendes törvényszüneti idők: 1. karácsonyi (vízkereszt utáni hétfőig), 2. húsvéti: virágvasárnaptól húsvét 3. vasárnapjáig), 3. aratási (Szent Lászlótól Szent Mihályig), 4. szüreti (Szent Mihálytól Szent Mártonig), továbbá 5. farsangi (1 hét), 6. pünkösdi (1 hét). A rendes törvénykezési terminusok teljesen Gózonnyal egyeznek. – Egy másik utalása szerint „régente” hetente tartottak törvényszéket. Surányi: *Rendtartás* 76.

nyolcad (Szent György, Szent Mihály, illetve vízkereszt, Szent Jakab).¹²³ A XIII. század közepétől Hajnik Imre megállapítása szerint a XV. század közepéig több, évi 5–6 különböző nyolcad fordul elő; ezek ténylegesen az adott ünnep nyolcadik napján kezdődtek.¹²⁴ Tekintsük át ezek után, hogy milyen képet kapunk az egyházi ülésnapokból egyrészt vizsgált pozsonyi ügy anyaga, másrészt a többi magyarországi gyakorlatban fennmaradt bírósági irat alapján.

A feldolgozott pozsonyi ügyből annyi világos, hogy vasárnap nem ülésezett a bíróság, de ahogyan az Adattárban található kronológiai összeállításból is látszik, a két kiküldött bíró Pozsonyba való megérkezésétől kezdve, november közepétől december közepéig minden hétköznap zajlottak a tárgyalások. Nem minden napra vannak adataink, így magából a forrásból csak annyi egyértelmű, hogy Mária bemutatásának ünnepén (november 21.), illetve Szent András napján (november 30.) folyt tárgyalás, tehát ezek biztosan nem tartoztak a törvénytiszti napok közé. Mivel azonban a pozsonyi tárgyalás általunk megismerhető szakasza delegált bírók előtt, kihelyezett módon történt, a feleknek és a bíróságnak is az volt az érdeke, hogy minden lehetséges ülésnapon tárgyaljanak, így mindez nem segít a szentszékek korabeli általános ülésezési gyakorlatának felderítésében.

Azt a megoldást választottuk tehát, hogy egy statisztikailag értékelhető, országos adatmennyiségből igyekeztünk kigyűjteni a szentszéki oklevelekben előforduló határnapokat, különös tekintettel az idézési és perhalasztó oklevelekben, a tanúkihallgatással kapcsolatos parancslevelekben és jelentésekben megjelölt, illetve az ítéletlevelekben feltüntetett időpontokra. Bónis György szentszéki regesztáinak 1350–1450 közötti, összesen 1573 tételét (1111–2684. szám) néztük végig. Ott, ahol a regeszta szövege nem volt egyértelmű, az időpontokat minden egyes esetben az oklevelekben ellenőriztük. Mivel a regesztákból indultunk ki, értelemszerűen az azokból kifelejtett keltezesek kimaradhattak, illetve hibák csúszhattak be, de ez az adatmennyiség értékelhetőségét nem befolyásolja. A pápai oklevéladás darabjait kihagytuk a tételek közül, lévén ezek nem a magyarországi egyházi bírászkodás termékei. Ezek a vizsgált anyag nagyjából ötödét-hatodát jelentik. Bónis gyűjtése természetesen nem teljes a vizsgált időszakra, de az arányok érzékeltetésére így is alkalmas. A gyűjtés során világossá vált, hogy bár a szentszéki bíróságok működésében egyes ünnepek 8., illetve 15. napjának jelentősége van, a tárgyalások és a perbeli cselekmények időpontjai igen változatosak lehetnek. Az alábbi táblázat a liturgikus év rendjében, advent elejétől tartalmazza azon ünnepek nyolcadik és tizenötödik napjait, amelyek az oklevelekben 1350–1450 között felbukkanak. (A táblázatban a nyolcadok és quindenák származéknappait, tehát például amikor a tárgyalásról tudjuk, hogy az ünnep nyolcadának negyedik napján történt, vagy amikor a tanúkihallgatásra a nyolcad huszadik napját jelölték ki,

¹²³ Hajnik: Bírósági szervezet 209–214.

¹²⁴ Hajnik: Bírósági szervezet 209. – A nyolcadok liturgikus szerepéről: Mihályfi: A nyilvános istentisztelet 102–105.

a nyolcad alá vettük fel. Abban az esetben, ha a cselekmény időpontjának meghatározásakor az ünnepnek nem a nyolcadik vagy tizenötödik napjához, hanem magához az ünnep napjához viszonyítottak, az adatot a harmadik, „más-kor” oszlopba soroltuk.)¹²⁵

3. táblázat. Ünnepek, nyolcadaik és tizenötödek az egyházi bíraskodásban

az ünnep neve	8. nap	15. nap	máskor	összesen
Szent András (nov. 30.) ¹²⁶	10	0	2	12
Szent Borbála (dec. 4.) ¹²⁷	3	0	0	3
Eketiltó Boldogasszony (dec. 8.) ¹²⁸	1	0	0	1
Szent Tamás (dec. 21.) ¹²⁹	0	1	0	1
Karácsony (dec. 25.) ¹³⁰	1	0	0	1
Újév (jan. 1.) ¹³¹	7	1	0	8
Vízkereszt (jan. 6.)¹³²	26	2	2	30
Gyertyaszentelő Boldogasszony (febr. 2.) ¹³³	7	0	0	7
Szent Péter székfoglalása (febr. 22.) ¹³⁴	1	0	0	1

¹²⁵ A táblázatban az adott ünnep nevéhez tett jegyzetben soroljuk fel az oda tartozó tételeket; az egyszerűség kedvéért Bónis regesztájának számára hivatkozunk, zárójelben az esetleges megjegyzések szerepelnek. A regesztaszám után közvetlenül zárójelbe tett „(q)” a tizenötödöt (*quindena*) jelenti, egyéb esetben, jelölés nélkül a nyolcadot. Néhány esetben az oklevél keltezését vettük fel, de külön az oklevelek keltezését nem vizsgáltuk, mert ezek nem feltétlenül a bennük foglalt jogi cselekmény megtörténtének idejét jelentik.

¹²⁶ Bónis: Szentszéki regeszták 1580., 1808., 1964., 1966. (keltezés), 1999., 2034., 2089. (kereset: dec. 9-én, hónap+nap kelettel; ez András-nap nyolcadának 2. napja lehet), 2106. (a tárgyalás a nyolcad negyedik napján volt), 2265., 2403., 2404., 2581. sz.

¹²⁷ Uo. 2318. (*propter termini prioritatem*), 2319., 2320. sz.

¹²⁸ Uo. 1808. sz.

¹²⁹ Uo. 2682.(q) sz.

¹³⁰ Uo. 1808. sz.

¹³¹ Uo. 1178.(q), 1403., 1441., 1445. (a halasztás újév nyolcadára történik), 1486., 1496. (vízkereszt 3. napja, ez újév nyolcadik napjával azonos), 1642., 1723. sz.

¹³² Uo. 1540.(q), 1872. (a tárgyalás vízkereszt nyolcadának 5. napján folyt, az idézés erre a nyolcadra szólt, a felperes nem jelent meg), 1917., 1971., 2006., 2009., 2052. (az év helyesen: 1415., ZsO V. 1303.), 2089. (1418. vízkereszt nyolcadának 20. napjára, febr. 1-re szabnak a bizonyításra határidőt), 2105., 2209., 2234., 2235., 2321., 2322., 2345. (a terminus az ünnep 20. napja), 2359., 2374., 2375. (az egyezsége kitűzött idő az ünnep 2. napja, jan. 7., ha az egyezés meghiúsul, az ünnep nyolcadán jelenjenek meg a bíróság előtt; a nyolcadhoz vettük fel), 2383., 2425., 2461., 2492., 2493., 2554., 2605., 2628., 2642., 2647.(q), 2657., 2658. sz. (a tanúvallomásra az ünnep 3. napján került sor).

¹³³ Uo. 1207., 1642., 1873., 2106., 2109., 2110. (keltezés), 2376. sz. (Bónisnál tévesen febr. 8.)

¹³⁴ Uo. 2408. sz. (a per *in octavis* zajlott).

az ünnep neve	8. nap	15. nap	máskor	összesen
Hamvazószerda ¹³⁵	8	0	0	8
Gyümölcsoltó Boldogasszony (márc. 25.) ¹³⁶	2	0	0	2
Böjtközép ¹³⁷	10	0	0	10
Szent György (ápr. 24.)¹³⁸	21	2	2	25
Húsvét ¹³⁹	8	1	0	9
Áldozócsütröttök (Urunk mennybemenetele) ¹⁴⁰	2	1	0	3
Pünkösöd ¹⁴¹	6	1	0	7
Úrnapja ¹⁴²	1	1	0	2
Szent Barnabás (jún. 11.) ¹⁴³	0	1	0	1
Keresztelő Szent János születése (jún. 24.) ¹⁴⁴	11	3	0	14
Szent Jakab (júl. 25.)¹⁴⁵	15	0	0	15
Szent Lőrinc (aug. 10.) ¹⁴⁶	0	1	1	2
Nagyboldogasszony (aug. 15.) ¹⁴⁷	8	3	0	11

¹³⁵ Uo. 1487., 1764., 1796., 1808., 1834., 2106., 2329., 2376. sz.

¹³⁶ Uo. 1796., 2079. sz.

¹³⁷ Uo. 1424., 1462., 1518., 1524. (*ratione prioritatis termini*), 1526., 1582., 1642., 2009., 2233., 2383. sz.

¹³⁸ Uo. 1154., 1178.(q), 1416., 1441., 1460.(q, valamint az ítélethirdetés kitűzött ideje az ünnep 15. napjának 24. napja, de ezt nem számítjuk külön tételnek), 1490., 1642., 1773., 1808., 1861., 1873., 1912., 1913. (a dátum és a DL-jelzet hibás, az oklevél ez alapján nem azonosítható), 1968., 1971. (a pert az ünnep 2. napjára halasztják), 2039., 2089. (a halasztás az ünnep 6. napjára, azaz ápr. 29-re történik), 2377., 2383., 2384., 2389., 2647., 2662., 2668., 2669. sz.

¹³⁹ Uo. 1416., 1528., 1970., 2020., 2089. (1418. húsvét nyolcadára, ápr. 3-ra, majd ennek 6. napjára is halasztanak), 2135., 2170.(q), 2331., 2470. sz.

¹⁴⁰ Uo. 1707.(q), 2039., 2477. sz. (a tárgyalás napja áldozócsütröttököt követő szombat, 1438. máj. 24., de ez az ünnep nyolcada lehet, mivel a kelet az ünnep nyolcada utáni péntek, azaz 2. nap, máj. 30.)

¹⁴¹ Uo. 1529., 1649., 1773., 1808., 1861., 2164., 2170.(q) sz.

¹⁴² Uo. 2528., 2338.(q) sz.

¹⁴³ Uo. 2546.(q) sz.

¹⁴⁴ Uo. 1410. (a tárgyalás a nyolcad 4. napján zajlott), 1469., 1489., 1519., 1808., 1915., 1926., 1984.(q), 2089.(q), 2221.(q), 2392., 2450., 2614., 2669. sz.

¹⁴⁵ Uo. 1157., 1428., 1442., 1490., 1808., 1983., 2047., 2061., 2096. (a szentszéki bíró Vicedomini átteszi az országbíró elé Jakab-nap nyolcadára, tehát a két fórum kompatibilis. ZsO VI. 2148. sz.), 2113., 2169., 2262., 2390., 2482., 2598. sz. (keltezés)

¹⁴⁶ Uo. 1262.(q), 2546. sz. (az ünnep 20. napján jelenjenek meg a megidézettek)

¹⁴⁷ Uo. 1276.(q), 1391., 1463., 1928., 1954., 2089. (az ünnep nyolcadán nyújtottak be keresetet), 2058., 2226.(q), 2398., 2547., 2677.(q) sz.

az ünnep neve	8. nap	15. nap	máskor	összesen
Szent Bertalan (aug. 24.) ¹⁴⁸	1	0	1	2
Szent István király (aug. 20.) ¹⁴⁹	3	0	0	3
Keresztelő Szent János fővétele (aug. 29.) ¹⁵⁰	0	1	0	1
Kisasszony (szept. 8.) ¹⁵¹	9	2	2	13
Szent Kereszt felmagasztalása (szept. 14.) ¹⁵²	0	1	0	1
Szent Mihály (szept. 29.)¹⁵³	25	1	1	27
Mindenszentek (nov. 1.) ¹⁵⁴	14	0	0	14
Szent Imre (nov. 5.) ¹⁵⁵	0	1	0	1
Szent Márton (nov. 11.) ¹⁵⁶	10	0	1	11
Szent Erzsébet (nov. 19.) ¹⁵⁷	1	0	0	1
Összesen	211	24	12	247

A magyarországi szentszéki bírósági gyakorlatban 1450 előtt összesen 32 ünnep esetében tudjuk a nyolcad vagy tizenötöd meglétét kimutatni, összesen 235 (a néhány egyéb adatot hozzávéve mindösszesen 247 esetben). Ezek a nyolcadok a Hajnik által említett módon ténylegesen az ünnep nyolcadik napját jelentették; a különböző oklevelek felváltva, következetlenül beszélnek ugyanolyan esetekben az adott ünnep nyolcadáról, illetve nyolcadik napjáról. Ez főleg a leggyakoribb ünnepek esetében fordul elő. A XV. század második felének fejlődését mintegy megelőlegzi, hogy a sok nyolcad közül már ebben a száz évben jól láthatóan kiemelkedik az a négy nyolcad (a táblázatban ezeket

¹⁴⁸ Uo. 1953. (a tárgyalás Egyed-nap (szept. 1.) előtti szerdán (aug. 30.) történik, amely Bertalan utáni 7. nap vagy Nagyboldogasszony 15. napja utáni 1. nap), 1992. sz.

¹⁴⁹ Uo. 1391., 1410., 2146. sz.

¹⁵⁰ Uo. 2227. sz.

¹⁵¹ Uo. 1398.(q), 1778., 1779., 1907., 1928., 1951. (az idézés az ünnep 2. napjára, szept. 9-re történik, ZsO IV. 1023. sz.), 1955. (az ünnep 2. napjára, ZsO IV. 1072.), 1995., 2047., 2064.(q), 2262., 2315., 2422. sz.

¹⁵² Uo. 2227. sz.

¹⁵³ Uo. 1460. (az ünnep nyolcadának 4. napján történt a tárgyalás), 1453., 1492., 1495., 1517., 1537., 1808., 1929. (nyolcad, a vizsgálat ideje), 1929. (q, a jelentéstétel határnapja), 1955. (az ünnep 8. napjának 15. napjára, okt. 20-ra halasztják a pert, ZsO IV. 1072. sz.), 1994., 1997., 2062., 2063., 2068., 2146., 2150., 2168., 2230., 2262., 2345. (a terminus az ünnep 20. napja), 2375., 2376., 2400., 2425., 2459., 2580. sz.

¹⁵⁴ Uo. 1154., 1401., 1408., 1412., 1481., 1714., 1778. (nyolcad, de Bónisnál tévesen nov. 7.), 1901., 1932., 1964. (keltezés), 2374. (keltezés), 2422., 2461., 2572. sz.

¹⁵⁵ Uo. 2035.(q) sz.

¹⁵⁶ Uo. 1418., 1596., 1663., 1778., 1932., 1962., 1965., 2150., 2230., 2284., 2518. sz. (*in vigilia Martini* kelt az oklevél, az ettől számított 8. nap helyesen csak az ünnep 7. napja)

¹⁵⁷ Uo. 2317. sz.

vastagított szedéssel jeleztük), amelyek azután a világi bírósági gyakorlat oktá-vái is lesznek: vízkereszt, Szent György, Szent Jakab és Szent Mihály napjának nyolcadai. A vizsgált anyagban a leggyakoribb majdnem „holtversenyben” a vízkereszt (26 esetben), illetve a Mihály-napi nyolcad (25 esetben), majd valamivel lemaradva a György-napi (21 eset) és a nyári Jakab-napi (15 eset) nyolcad. Mihály- és Jakab-nap nyolcadainak jelentőségét erősítheti, hogy az előbbihez kapcsolódhat a Mindenszentek, utóbbihoz a Keresztelő Szent János- vagyis Szent Iván-napi nyolcad, ezeket 14, illetve 11 esetben említették. A tizenötöd napok száma a nyolcadokéhoz képest csekély, de Jakab-nap és Mindenszentek kivételével az eddig említett ünnepek mindegyikénél megfigyelhető.

A táblázat többi tétele három csoportba sorolható. Jól elkülöníthető néhány kisebb jelentőségű, de a száz év folyamán többé-kevésbé végig előforduló, általában a négy nagyobb nyolcad közé vagy egyikük „környékére” eső nyolcad (Szent András, Gyertyaszentelő, Nagyboldogasszony, Kisasszony, Szent Márton), ezek egy része ráadásul mozgó ünnep (hamvazószerda, böjtközép, húsvét, pünkösd). A többi ünnep nyolcadának említése ellenben szórványos: részben egyedi esetekre gyanakodhatunk (mint például Szent István király, Szent Borbála, Szent Erzsébet, Eketiltó Boldogasszony vagy karácsony nyolcada esetében), vagy olyan mozgó ünnepek nyolcadai ezek, amelyek nem rendszeresen szerepelnek a bírósági keltezesek között (áldozócsütörtök, úrnapja). Újév nyolcada pedig csak a XIV. század végéig szerepel: a XV. század közepére gyakorlatilag kikopik a keletmeghatározások közül, mivel helyét a vízkereszt nyolcad vehette át. Végül a harmadik csoportot azok a tizenötödök jelentik, amelyek egyszer-ször fordulnak elő, úgy, hogy az ünnepek kapcsolódó nyolcadáról nincs adatunk. Ezekben az esetekben inkább azt feltételezhetjük, hogy mivel ezek a tizenötöd napok időben valamely másik ünnepre magára vagy annak nyolcadához estek közel, valójában inkább ahhoz számítandók. (Szent Imre ünnepének 15. napja, november 19. például Szent Erzsébet ünnepével azonos, amely egyúttal Szent Márton nyolcadát — november 18. — követő nap, tehát a Márton-napi nyolcad második napját jelenti.)

A nyolcadokon és a tizenötödökön, illetve ezek adott napjain kívül természetesen vannak olyan esetek is, amikor az oklevélben egy adott hétköznapot jelölnek meg.¹⁵⁸ Azonban elsőre zavaró módon előfordulnak ezek között olyan

¹⁵⁸ Pl. uo. 1400. sz. (az oklevélben említett tanúvallatás 1376-ban *feria sexta proxima ante Omnium Sanctorum* történt a helyszínen), 1493. sz. (az idézés *ad feriam quartam proximam ante dominicam Ramispalmarum*, tehát 1413. ápr. 12-re történik, ZsO IV. 381. sz.), 1997. sz. (a per 1414. „XI. mensis aprilis” indul, ez húsvét utáni szerda, elvileg ünnep lenne). A tanúkihallgatás után a felek ügyvédjei kifogásokat tesznek a tanúkkal kapcsolatban aug. 18-án (szombat), ennek orvoslására és a végső ítélelhozatalra Mihály-nap nyolcadát (*ad octavam diem*, ez szombat) tűzte ki Vicedomini helynök, ZsO IV. 2539. sz.), 2052. sz. (a per tárgyalása *in vigilia festi Sancti Nicolai confessoris* kezdődött, 1415. dec. 5. ZsO V. 1303. sz., Bónisnál tévesen 1416. év alatt), 2274. sz. (a tanúvallomásra az oklevél kiállításának napján, Oculi vasárnap előtti pénteken került sor), 2370. sz. (az oklevél keltétől, Mihály nap utáni szombattól, 1433. okt. 3. utáni 15. napra, okt. 17., szombatra szól az idézés), 2518. sz. (a tárgyalás *feria secunda ante festum Beati Martini confessoris*, 1439. nov. 9-én zajlott), 2664. sz. (1450-ben *feria quarta post dominicam ludica* zajlott a

időpont-megjelölések is, amikor teljesen egyértelmű, hogy egy cselekmény ünnep- vagy vásárnapra esett. A bírósági cselekményeknek ünnepre való „lokalizálása” két dolgot jelenthet. Egyrészt, hogy a bíróság ténylegesen nem ezen a napon, hanem az ezt követő hétköznapon ülésezett.¹⁵⁹ 1449-ben a pécsi helynök egyik okleveléből ez egyértelműen ki is derül: a helynök meghagyja, hogy az alperes „bizonyítson előttünk Szent György nyolcadik napján, ha az törvényszéki nap és mi vagy megbízottunk bírói székében ül, máskülönben a rákövetkező ülésnapon, amikor mi vagy megbízottunk törvényt lát.”¹⁶⁰

Ugyanakkor igenis vannak olyan ünnepnapok a magyarországi szentszéki gyakorlatban, amikor bírósági cselekmény is folyhatott.¹⁶¹ A Bónis alapján kiragadott néhány példa azt mutatja, hogy ezek olyan esetek, amikor a cselekmény (tanúkihallgatás, becslés) nem a bíróság színe előtt zajlik, ezért történhet ünnepnapon. Az esketés vasárnapra időzítése elvileg a kánonjog szerint nem megengedett, pedig az eskü szükséges volt a tanúvallomások hiteléhez. Hogy a tanúkihallgatást mégis vasárnapon tartják, talán úgy magyarázható, hogy az esküt nem aznap vették ki a tanúktól. Vagy esetleg ha mégis, akkor vagy nem törődtek a kánonjogi előírásokkal, vagy megengedőleg értelmezték azokat, nem akarván a tanúkihallgatás lefolytatását még jobban megbonyolítani. (A kérdést érdemes volna külön is megvizsgálni.)

A vizsgált anyag egyes tételei alapján az egyes szentszékek ülésezési gyakorlatára is következtethetünk. Lássunk egy XIV. századi példát! 1377-ben a szepesi prépost helynöke Máté apostol ünnepe előtti pénteken (1377. szeptember 18.) ült bírói széket egy birtok leánynegyede ügyében. Az alperes a válaszdásra 15 napot, tehát Remig-nap utáni pénteket kapta (október 2.), ekkor újabb 15. napra, Lukács-nap előtti péntekre (október 16.) halasztottak. Ezen az alperes tanúk előállítására újabb 15 napot, azaz Mindenszentek előtti pénteket (október 30.) kapta. Az újabb határnapon az alperes távolmaradt, megbírságotlák, és idézték 15 nappal későbbre, Márton-nap utáni péntekre (november

tárgyalás és *ad diem sabathi ante dominicam Ramis palmarum* történik a halasztás; a jelzet helyesen: DL 97223.)

¹⁵⁹ Pl. uo. 2366–2367. sz. (az oklevél keltétől, Keresztelő Szent János fővételét követő hétfő, 1433. aug. 31. számított 15. napra idéznek, ez 1433. szept. 14. azaz Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe, de a következő nap, szept. 15. viszont Kisasszony nyolcada), 2373. sz. (a tárgyalás kitűzött időpontja a 11 ezer szűz ünnepének 15. napja, 1433. nov. 4., majd az oklevél keltét követő 8. napra halasztanak, ez viszont vasárnapra esne, nov. 15-re).

¹⁶⁰ DL 14227. „*probaret coram nobis in octavo die festi Beati Georgii item venturi, si iuridica foret et nos vel nostrum surrogandum pro tribunali sedere contingeret, alioquin die immediate sequenti et iuridica, quo nos vel nostrum surrogandum ad videnda iura sedere contingeret.*” (Bónisnál 2647. sz., a regeszta ezt a szövegrészt nem tartalmazza.)

¹⁶¹ Pl. uo. 1925. sz. (a kihelyezett tanúbizonyításra jún. 5-én, Szentháromság vasárnapját követő 8. napon, amely szintén vasárnap, kerüljön sor), 2291. sz. (a tanúvallatásra 1428. Kisasszony napja előtti vasárnapot tűzik ki), 2481. sz. (a vizsgálatot a helyszínen aug. 24-én, Bertalan-napon tartásák, és ennek 6. napján jelentsenek), 2611. sz. (fogott bírói ítélet ápr. 13-án, *feria quinta proxima post festum Pasce* lesz; elvileg ez bírósági ülészünet), 2668. sz. (Keresztelő Szent János születésének ünnepén és további napokon történjék a becslés, és ennek oktavájára kell jeleníteni), stb.

13.), majd a bíróság a tárgyalást 5 héttel későbbre, Luca-nap utáni szombatra (december 19.) halasztotta. (Az előző péntekre nem esik parancsolt ünnep, így valami más oka lehet a szombati napnak.) Az újabb tárgyalási napon csak a felperes és tanúi jelentek meg, ezért az alperest megidézték karácsony nyolcadik napja utáni szombatra (1378. január 2., Szent István protomártír ünnepének nyolcadik napja egyúttal), majd másodszer (*superhabundans* módon) 9 héttel későbbre, Invocavit vasárnap előtti szombatra (március 6.), majd ismételt távolmaradása miatt harmadszor jogvesztő hatállyal 3 héttel későbbre, Oculi vasárnap utáni péntekre (március 26.). Ekkor megjelent az alperes és okirati bizonyításra (irat megkeresésére) határidőt kért és kapott, György-nap nyolcadát (május 1.), de közben a vitás birtok megbecslésére a bíróság húsvét harmadik napját (1378. április 20., ez elvileg még bírósági szünnap) jelölte ki azzal, hogy ennek eredményét húsvét nyolcadán írásban jelentsék. (Mivel húsvét nyolcadik napja vasárnap, ez gyakorlatilag a következő tárgyalási napot, május 1-jét, azaz György-nap nyolcadát is jelenti egyúttal.) A május elseji tárgyalási napon az alperes különböző érvek alapján nem mutatta be az oklevelet, amire a felperes válaszolt, majd a felek ítéletet kértek. A helynök a felperes javára ítélt: az alperesnek ki kell adnia a vitás birtok leánynegyedét és meg kell fizetnie a bírságait. A helynök elrendelte a birtok becsülésének szükség esetén történő megismétlését és a felperes bevezetését pünkösöd előtti szerdán (június 2., erről még lásd alább), és hogy erről tegyenek jelentést úrnapja 9. napjára (június 25. – ez pénteki nap, és azért 9. nap, mert úrnapja nyolcadik napja éppen Keresztelő Szent János ünnepére esett ebben az évben). A szóban forgó időpontban a felperes megjelent a helynök emberével, és jelentették, hogy a pernyertes felperest az alperes távollétében vezették be a birtokba a pünkösöd előtti pénteken (tehát az előzőekben az oklevélben megadott dátum vagy elírás volt vagy a bevezetést ekkor kivitelezték, június 4-én). A bíróság a hitbér és jegyajándék miatt még egyszer a szentszéki jegyzőt is kiküldte (dátum említése nélkül), aki a felperest az alperes jelenlétében újabb telkekbe bevezette. Az ügyről szóló oklevél kiállítási dátuma Mária-Magdolna ünnepének nyolcadik napja (1378. július 29.), ez egy csütörtöki nap volt.¹⁶²

Példánkból jól látható, hogy a szepesi szentszék szokásos ülésnapja a péntek volt, ezt egyébként a vizsgált korszakból az intézmény más kiadványai is megerősítik.¹⁶³ Ez a pénteki nap csak ünneppel való egybeesés vagy általunk

¹⁶² DL 13485. (Bónis: Szentszéki regeszták 1416. sz.)

¹⁶³ 1415. jan. 20. (ZsO V. 111. sz., Bónis: Szentszéki regeszták 2009. sz.) A tárgyalás Gál-napot követő pénteken (1414. okt. 19.) kezdődött, a felek akaratából halasztás Mindenszentek utáni péntekre (nov. 2., 3 héttel később), a tanúbizonyítás Márton-nap utáni péntek (nov. 16., 15 nappal később), a tanúkihallgatási jegyzőkönyv publicatiója András-napon (nov. 30. péntek, 15 nappal később, ezek szerint nem szünnap), ekkor a felek kérésére Luca-nap utáni péntekre (dec. 14., 2 héttel későbbre) halasztották a pert. – 1419. júl. 1. (ZsO VII. 723. sz., Bónis: Szentszéki regeszták 2122. sz.) Péter-Pál-nap utáni pénteken (jún. 30., péntek, elvileg ez is ünnep lenne), az oklevél vizsgálatát másnapra (júl. 1. szombat, Ker. Szt. János nyolcada) halasztják, amely peröntő bizonyítéknak bizonyul, az alperest felmentik. – 1432. jún. 30. (DL

nem ismert technikai okok miatt tolódhatott másik napra; a külső helyszínen végzett cselekmények napja azonban nem volt feltétlenül kötött. Más helyeken a heti egy ülésnap nem ennyire egyértelmű, ebben közrejátszhatott a nagyobb ügyforgalom is. Esztergomban például a hétfő, szerda, csütörtök, szombat egyaránt kimutatható.¹⁶⁴ Az egyes szentszékek ülésezési rendszerének feltárása tehát a jövő lényeges kutatási feladata.

Összességében megállapítható, hogy a magyarországi szentszéki bíróságokon a vizsgált időszakban több rövidebb, általában valamelyik jelesebb ünnep nyolcadik napjától kezdődő ülészak volt szokásos, de ez a gyakorlat nem volt kizárólagos és rögzített. A sok különböző határnap és tárgyalási nap azt is jelzi, hogy a bíróságok munkája – leszámítva a húsvéti és karácsonyi időszakot, illetve az aratás időszakát – gyakorlatilag folyamatosnak mondható. Mindez egybevág a korabeli magyarországi világi fórumok gyakorlatával, tehát a szentszékek ülésezése már a XV. század első felében is együtt mozgott a világiakéval, így megelőlegezve a későbbi fejlődést, a nyolcadok kijegecesedésének folyamatát.

83663., Bónis: Szentszéki regeszták 2354. sz.) A bíróság esküt rendel *feria sexta infra octavas festi Visitationis Beate Marie*. 1434. máj. 28. (DL 83681., Bónis: Szentszéki regeszták 2396. sz.) A tárgyalás Márton-nap utáni pénteken (nov. 13.), az alperes számára 15 nap (*in quindenis ipsius ferie sexte*, nov. 27., péntek), a felperes bizonyítására 15 napot, Luca-nap előtti pénteket (dec. 11.) kapja, ez *prima dilatio*; több tanú kihallgatásához újév utáni pénteket (1434. jan. 8.) kapja (ti. jan. 1. is péntek; ez kétszeres határidő, mert a 15. nap éppen karácsony napja, dec. 25. lenne), a tanúvallomások publicatióját Antal-nap (1435. jan. 17., vasárnap) utáni hétfőre tűzték ki, az alperes a válaszlásra 15 napot kapott: Quasi modo utáni hétfőt (1434. ápr. 5.). Ekkor az alperes beadta kifogásait, a felperes új ügyvédje kérte ezek másolatát, és a válaszlásra következő pénteket kapta (ápr. 9.). Ekkor a felperes beadja írásbeli válaszát; a statutióra Tíborc és Valér előtti keddet (ápr. 13.) tűzték ki. Ekkor megállapítják az alperes macacsságát, és megidéztek áldozócsütörtök nyolcadik napja utáni péntekre (máj. 14.), ekkor a pert bezárták, és úrnapja utáni péntekre (máj. 28., ez az oklevél keletnapja) ítélethozatalt tűztek ki, amikor az alperest elmarasztalták.

¹⁶⁴ Bónis: Szentszéki regeszták 1997. sz. (ZsO IV. 2539. sz.) A per 1414. ápr. 11-én indul, ez húsvét utáni szerda, elvileg még ülészünet lenne. A tanúkihallgatás után a felek ügyvédjei kifogásokat tesznek a tanúkkal kapcsolatban aug. 18-án (szombat), ennek orvoslására és a végső ítélethozatalra Mihály-nap nyolcadát (*ad octavam diem*, szombat) tűzték ki. – Uo. 2338. sz. (DL 12391., a dátum helyesen 1431. okt. 4.). A tárgyalás kezdete úrnapja 15. napja (1431. jún. 14., csütörtök), az alperes a válaszra 15 napot kap (jún. 28., csütörtök), a perhalasztások utáni tárgyalás Mihály-nap 6. napja (okt. 4., csütörtök), a tanúvallomások napja Tapolcsányban Simon-Júda-nap előtti csütörtök (okt. 25.), a felperes Esztergomban bizonyítson mindenszentek utáni hétfőn (nov. 5.; maga mindenszentek esik csütörtökre, parancsolt ünnep). – Uo. 2488. sz. (DL 50341.). Tárgyalási napok (hónap+nap keltezéssel): 1438. máj. 31. (szombat), jún. 2. pünkösdhétfő(!), jún. 11. (szerda), jún. 16. (hétfő), aug. 6. (szerda), aug. 13. (szerda), nov. 2. (vasárnap, nyilván az utána következő hétfőn üléseztek), nov. 12. (szerda).

4. A pozsonyi ügy menete és ismertetése

A pozsonyi ügy tárgya szerint egyházfegyelmi és jövedelemvita volt. A viszály Jubar János prépost halála, 1421. július 26.¹ után, a Zsigmond király kegyeltjeként a javadalmat elnyerő új prépost, Sóvári Sós László színrelépésével kezdődött, aki a jelek szerint új alapokra kívánta helyezni a prépost és a káptalan tagjainak viszonyát. A jogvita a testület által különböző jogcímenek szedett bevételek újraelosztásának prépost általi megváltoztatása miatt alakult ki, amely természetesen nem nyerte el a kanonokok maradéktalan tetszését. Emellett járulékosan egyházfegyelmi kérdések is terítékre kerültek. A vádpontokban foglalt események időköre 1421–1424 közötti történéseket ölel fel, tehát László prépostnak a tisztségbe kerülése óta gyűjtögették a kanonokok sérelmeiket. Noha elvileg az ügy kipattanásában közrejátszhatott a káptalan-nak Pozsony városával folytatott, bizonyos káptalani házak miatt folyamatban lévő pere is (ez a préposttal való pereskedés lezárulta után is tovább tartott),² de mivel erre egyáltalán semmi utalás sincs a per fennmaradt forrásai között — pedig a káptalan tagjai a prépostot akár azzal is vádolhatták volna, hogy érdekeiket nem képviseli megfelelően vagy elég hatékonyan —, nem ez lehetett a pereskedés oka. A vádpontok alapján inkább az a benyomásunk, hogy a kanonokok számára az utolsó csepp a pohárban László prépost évek óta ismétlődő túlkapásain túl a testületben valószínűleg ellenzékét alkotó kanonokok³ elleni személyes támadása volt. Erre 1423 decemberében vagy 1424 elején került sor; februárban a prépost Fülöp kanonokot erőszakkal be is börtönözte.⁴ Ekkor már tapintható lehetett a feszültség, és a prépost számíthatott is arra, hogy előbb-utóbb fellépnek ellene. Ezért azzal igyekezett megelőzni kanonokjait, hogy a király előtt préposti jogai és szabadságai csorbulása miatt bepanaszolja őket.⁵ A káptalan erre léphetett.

¹ ZsO VIII. 822. sz.

² Az előző prépost, Jubar János és a pozsonyi káptalan még 1417-ben indított pert Pozsony városa ellen a borkimérési szabadságaik megsértése, járadékok fizetése és zaklatásaik miatt. ZsO VI. 448. = uo. 752. sz. (DF 228179.) de a per végét nem ismerjük, és egyelőre nem tudjuk, hogy a házak után járó cenzus ügye, amelyre Sós László a 3. sz. oklevélben 1423-ban céloz: 252/1–2. külön ügy-e. (Az Oklevéltár okleveleire, ha az oklevél száma nem lényeges, oldal-szám/sorszám formában hivatkozunk.)

³ Tudjuk az egyik oklevél megjegyzéséből, hogy Jakab mester örkanonok a prépost „kapitális ellensége” volt. Oklevéltár 264/34–35.

⁴ Lásd a 10. sz. oklevelet, 281/32–33., 40–42. (az aquileiai pátriárka említése az eseményeket 1423 decemberére vagy 1424 legelejére keltezi), 282/1–5. („anno de presentis mensis Februarii”).

⁵ Ennek részleteit nem ismerjük; ténye a 10. sz. oklevélben foglalt káptalani keresetből (3. vádpont, lásd alább) derül ki.

4.1. A keresetlevél és préposti ellenkereset (1424. május). A vádpontok

1424 májusának elején a pozsonyi káptalan tehát megindította a pert prépostja, Sós László ellenében az esztergomi szentszéken. A fennmaradt oklevelekben az összes többi napra pontos keltezéshez képest ennek idejére forrásaink csak általánosságban utalnak: „május eleje körül” (*circa principium mensis Maii*). Az ülésnapok általános gyakorlatának ismeretében azonban a keltezés mégis értelmezhető: május elseje Szent György-nap nyolcadik napjával azonos, tehát a keresetet a György-napi bírósági nyolcad valamelyik első napján nyújthatták be Esztergomban. Nap szerint 1424. május 1–2. (hétfő–kedd), illetve május 4–6. (csütörtök–szombat) jöhet szóba, mivel május 3. a Szent Kereszt feltalálásának ünnepe, május 7. pedig vasárnapi nap volt; május 8-án pedig már – mint hamarosan szó lesz róla – a prépost is lépett az ügyben.

A kanonokok a pert körültekintően készítették elő, a keresetlevelet is gondosan megkomponálták: igyekeztek „mennységileg” is meggyőző módon fellépni, sérelmeiket tematikusan és erősségük szerint csoportosítani.⁶ Az elsőfokú ítéletlevelek mindegyikében szereplő indoklás szerint a pert a káptalan „számos szabadsága, szokása és joga miatt, amelyekben tisztelendő prépostjuk, Sós László úr magát a káptalant zaklatta, nyugtalanította és megzavarta, továbbá azon adósságok, károk, kártételek és jogtalanságok miatt, amelyekben a prépost úr magának a káptalannak és egyes kanonok uraknak egyenként adósa és okozója” nyújtották be a prépost ellen.⁷

A bíróság számára a kanonokok azzal is igyekeztek a sok vádpontot áttekinthetőbbé tenni, hogy ezeket sorszámmal látták el. A *libellus* eredetije ugyan nem maradt fenn, de az ítéletlevelekben átirrt perakta szövegéből nagy bizonyossággal kihámozható, hogy a vádak eredetileg is be voltak számozva. A Bónis György regesztái segítségével áttekintett forrásanyag alapján azt mondhatjuk, hogy a korabeli magyarországi gyakorlatban nem volt általános a keresetlevél vádpontjainak beszámozása, igaz, az esetek többségében a ke-

⁶ Korabeli libellusok: 1412. s. d., PRT III. 475. = Bónis: Szentszéki regeszták 1938. sz. (A győri püspök és káptalan keresete az esztergomi szentszéken a szentmártoni azaz pannonhalmi gubernátor és a konvent ellen Győr környéki falvak tizednegyedének elbitorlása miatt; a libellus 1415. okt. 23-i oklevél átírásában, item-ekkel tagolva, hét tétel); 1413. ápr. 11., ZsO IV. 621. sz. = Bónis: Szentszéki regeszták 1997. sz. (A győri püspök libellusa a mórchidai premontrei prépost és konvent ellen, átirat, nincs pontokba szedve; DL 10261., és DL 38121.); 1414. nov. 26., PRT III. 471. (Péter veszprémi vikáriusnak a szentmártoni azaz pannonhalmi gubernátor és a konvent elleni keresete nem fizetés miatt; 1415. ápr. 15-i átírásban; egy vád); 1416. aug. 16., ZsO V. 2211. sz. János esztergomi érseknek Pozsony város ellen a pozsonypüspöki templom ostroma ügyében folyó szentszéki perének libellusa, másolat: DF 239372. (3. kép); a vádak 1–5-ig beszámozva, utánuk szerepel a tanúk kihallgatása is, lásd ZsO V. 2299. sz.); 1448. s.d., DF 201325. (A veszprémi káptalan libellusának fogalmazványa; item-ekkel tagolva).

⁷ Lásd az oklevéltárban legelőször a 6. sz. oklevélben, 256/39–257/1–5., a többi oklevélben is így.

reset általában egy, illetve kyszámú vádpontot tartalmazott.⁸ A korabeli forrásanyagban azonban éppen a pozsonyi káptalan magánlevéltárában őrződött meg egy néhány évvel korábbi keresetlevél a város és a kanonokok közötti már említett perben.⁹ Ebben is meg vannak számozva a vádpontok: számuk még az itt elemzett ügynél is több, szám szerint 41 — tehát a kanonokok és ügyvédjeik 1424-ben sem hagyták el a járt utat a járatlanért. A keresetlevelet a szabályoknak megfelelően a vikáriusnak nyújtották be, de az esztergomi érseket (*vestra reverenda paternitas*) szólítják meg a beadványban, kérve a prépost megbüntetését, illetve kártérítésre szorítását.¹⁰

Az ítéletlevelek azt is tudatják, hogy az érsek, illetve képében a vikárius az ügyet megismerve „rögvest bizonyos ügyhallgatókat vagyis megbízottakat” jelölt ki annak tárgyalására, akik előtt a perfelvétel és a perbeszédék zajlottak, és akiknek jelentést is kellett tenniük az ügy állásáról.¹¹ A szövegből azonban sem az nem derül ki, hogy ezek kik és hányan voltak, sem az, hogy az esztergomi bíróság rendes tagjaiként (tehát a vikáriust alkalmilag helyettesítve vagy segítve) vagy már eleve delegált bírókként jártak el. A *delegatio* eredetileg római jogi kategória, „a jogszolgáltatás ellátásának korlátozott, személyes, helyettesítő átruházását” jelenti,¹² ez esetben egy adott, megszabott ügyben való eljárásra és ítélelhozatalra jogosított fel. A későbbiekből kiderül majd, hogy az érsek 1424 novemberében valóban két bírót delegált az ügy elintézésére, Vicedomini Mátét és Bodonyi Domokost. Elképzelhető és életszerű, hogy a korábbi ügyhallgatók is éppen ők voltak, hiszen amennyiben még májusban bekapcsolódva a bíróság munkájába az ügyet már ismerték, kézenfekvő dolog volt később őket megbízni. Ugyanakkor, ha ők lettek volna ezek a májusban megbízottak, saját magukat csak említették volna az ítéletlevelekben, illetve ha már eleve delegált bírók lettek volna, nem lett volna szükség novemberben külön újabb érseki megbízólevélre. Ezért, ha tényleg őket próbáljuk meg beelátni az említett *auditores seu commissarii certi* személyeibe, akkor inkább mint szentszéki társas bíróság tagjaiként kell tekintenünk őket; ha nem, akkor azt mondhatjuk, hogy az ügyet annak jelentőségére való tekintettel a kezdetektől fogva az adott esetre delegált bírók előtt tárgyalták, akiknek viszont a személyéről és a jogo-

⁸ Később, az újkorban a szentszéki ügyész feladata az, hogy a keresetlevél tartalmát pontokba szedve kivonatolja és az alperes számára ebben a formában kiadja. Bözinger: Egyházi törvénykezés 149–150.

⁹ ZsO VI. 448. = 752. sz. (DF 228179. = Monasterium.net 540.) A beszámolás utólagosnak látszik, mivel vastagabb tollszárral és sötétebb tintával készült.

¹⁰ Oklevéltár 288/27–40.

¹¹ Az oklevelekben: „et statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram quibus factis revisionibus ac replicationibus datisque articulis de novo hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive processum.” Oklevéltár 257/8–13., 268/12–17., 273/34–21/1., 280/6–12., 285/12–17., 295/39–46/4., 305/15–21., 309/40–310/5., 318/39–319/4., 324/9–14., 331/21–26.

¹² Balogh: Középkori bajor 56. – Gózon: Egyházi törvénykezés 43. bírórendelésnek nevezi.

sítványairól semmit sem tudunk. A kérdést további források hiányában nem tudjuk eldönteni.

Az viszont biztos, hogy az esztergomi tárgyalások egy részében több bíró előtt folyt a tárgyalás. Ezeknek a bírónak nyújtotta be 1424. május 8-án Sós László prépost Esztergomban — a 13. számú oklevél egy utalása szerint — az ellenkeresetét.¹³ Azt nem tudjuk, hogy vajon mint alperes a per megkezdése előtt élt-e kifogással. Minden valószínűség szerint nem, de erre az általa választott eszköz, a viszontkereset miatt nem is lehetett szükség. A nyilvánvalóan a káptalan vádjainak csökkentését, elhárítását szolgáló ellenkereset ugyanis tárgyilag összefüggött a főkeresettel és a szentszéki bírósági gyakorlat szerint — mint fentebb már ismertettük — tárgyalására ugyanaz a bíróság volt jogosult; a két pert együtt kellett lezárni.¹⁴ Azzal, hogy a prépost viszontkereset nyújtott be, az az előny is járt, hogy vádpontjait a káptalan által benyújtott főkeresettel együtt, egyidejűleg kellett tárgyalni.¹⁵ Számunkra ugyanakkor ez azért hátrány, mivel a perakta hiányában az ellenkereset részleteiről alig tudunk meg valamit.

A pozsonyi káptalan magánlevéltárában ugyanis a per egykori iratanyagából csupán az *ítéletlevelek* maradtak fenn. Pontosabban azok nagyobb része, mivel a náluk őrzött oklevelek közül az évszázadok során kiselejtezték azokat, amelyek a káptalan mint testület jogaira nézve a későbbiekben jogbiztosításra nem voltak felhasználhatók, például a prépostnak az egyes kanonokok felé való tartozásait rögzítő darabokat. A megmaradtak egyike is csak későbbi, kora újkori átírásban őrződött meg (8. sz.). Fennmaradt továbbá a prépost által bizonyítandó vádpontokat összefoglaló (13. sz.), a prépost büntetési tételeit összegző oklevele (17. sz.), illetve az esztergomi érsek másodfokú, néhány ponton az elsőfokú ítéletet enyhítő ítéletlevele (18. sz.). Mivel tehát nem vagyunk olyan szerencsések, hogy a per teljes aktáját lapozgathassuk, ezek alapján az ítéletlevelek alapján kell az ügyet megismernünk. A vádpontokat az alábbi táblázat segítségével tekintjük át. Az első oszlopban a vádpont számát, a másodikban a vádpont tartalmát tüntettük fel, a harmadikban és a negyedikben pedig, hogy melyik számú oklevélben található a vádpont ismertetése és tárgyalása, illetve melyik oklevelekben utalnak rá ([ ]-ben a kikövetkeztetett adatok szerepelnek):

¹³ Lásd 13. sz. oklevél, 306/19: „coram comissariis”.

¹⁴ X 2. 4. 1. Friedberg II. 256–257.; Speculum I. 550–551. (I. 1. De reconventione, §4, 2., 4.); vö. Erdő: Egyházjog 711. (2772. bek.)

¹⁵ Vö. Erdő: Egyházjog 720. (2819. bek.), 721. (2825. bek.)

4. táblázat. A káptalani vádpontok

sz.	tárgy	okl.	eml.
[1.]	[Tartalma nem ismert]	-	-
2.	Jövedelméből a prépost nem tartott káplánt a matutinum és a prima (laudes) vezetésére	(9)	(17)
3.	A prépost a káptalan tagjait indokolatlanul panaszolta be a király előtt	(10)	(17)
4.	A prépost Fülöp kanonokot jogtalanul tartotta fogva	(10)	(17)
5.	A prépost az idősebb kanonokokat börtönnel és javaik elvételével fenyegette	(10)	(17)
[6.]	[Tartalma nem ismert, a kanonok zaklatásával kapcsolatos]	[(7)]	(11, 17)
7.	A prépost kifogásolta a közös birtokok jövedelmeinek kezelésére választott dékán munkáját	(11)	(17)
8.	A prépost dékán helyett saját offciálisokat nevezett ki	(11)	(17)
9.	A prépost offciálisai a közös vizát nem küldték be Pozsonyba, hanem hagyták megromlani	(12)	(17)
10.	A préposti offciálisok tevékenysége a közös birtokok elnéptelenedésével fenyeget	(11)	(17)
11.	A jövedelmek elosztását a prépost a saját házában intézi	(11)	(17)
12.	A prépost a vizákból önkényesen többet tartott meg (1421)	(12)	(17)
[13.]	A prépost a vizákból aránytalanul többet tartott meg (1424)	(6)	(17)
[14.]	A prépost a halfogó rekesztély építési költségeihez nem járult hozzá	(6)	(17)
15.	[Összevonták a következővel, valószínűleg ez is vizafogással kapcsolatos]	(12)	(13)
16.	A prépost a káptalan tudta nélkül önkényesen más halfajtákból is házába vitetett	(12)	(17)
17.	A prépost nem járult hozzá a halfogó rekesztély építéséhez, hajók, hálók vásárlásához és a halászok fizetéséhez	(14)	(17)
[18.]	A prépost nem járult hozzá egy curia visszaváltásához	-	(17)
19.	A prépost elődjének, Jubar Jánosnak a királyi adó kapcsán támadt adósságait vonakodik kifizetni	(15)	(17)
20.	A prépost nem fizette a tizedszedőknek a bortized behajtási költségeinek rá eső részét és 9 hordó bort lefoglalt	(16)	(17)
[21.]	A prépost Kálmán fia Miklós kanonoknak a Dunán túli, árvíz által megromgált curia 3 évnyi cenzusát nem fizette ki	-	(17)
22.	Nyárasd közös birtokuk jövedelmeiből a prépost kizárta a káptalant	(12)	(13, 17)
23.	Kürt közös birtokot a prépost jogtalanul adóztatta	(12)	(13, 17)
24.	Vásárút közös birtokot a prépost jogtalanul adóztatta	(12)	(13, 17)

sz.	tárgy	okl.	eml.
25.	Vásárút közös birtokon a prépost lovasait jogtalanul szállásolták be	(12)	(17)
26.	Vásárút közös birtokra beszállásolt préposti familiárisok egy jobbágy borát elfogyasztották	(12)	(17)
27.	A prépost a csukáriai plébánost jogtalanul büntette meg 16 forintra	(12)	(17)
28.	Csukária falura a prépost a fegyveresei által 24 forint szükségtelen költséget terhel	(12)	(17)
[29.]	[Tartalma nem ismert]	-	-
30.	A teljes egészében a káptalannak járó stomfai tizednegyedből a prépost 300 dénárt jogtalanul elvett	(12)	(17)
[31.]	A prépost egyes kanonokoknak (György, Kálmán fia Miklós, Budai Jakab) nem fizette meg a tartozásait	-	(17)
32.	„quod sepius summa missa”	-	(13)
K1	A prépost a kanonoki végrendeletekben található javakat végrendelezési szabadságuk ellenére lefoglalta	(8)	(17)
K2	A szent olajokat és a gyertyákat a prépost majtényi esperese a káptalan jogai ellenére magához vette (1424)	(8)	(17)

A fennmaradt forrásanyagban a káptalan által benyújtott vádpontok száma 34 (32 pont és két pótlólag, kiegészítőleg benyújtott vád, amelyet K betűvel jelöltünk), de ebből hat nincs számmal ellátva. Mivel a számozott vádpontok között nyolc hiátus mutatkozik, a számozatlanokat ezekre a helyekre próbálhatjuk meg beilleszteni, figyelembe véve a vádpontok sorrendjének mintázatát, a panaszok témáját. Hiányként könyvelhetjük el az 1. és 29. vádpontot, mivel ezekre sem ítéletlevél, sem más oklevélbeli utalás nem maradt fenn. Néhány további vádpont (18., 21., 31.) tartalmát sajnos csupán csak a büntetési tételeket összesítő oklevélből ismerjük, mivel a külön ezeket taglaló megfelelő ítéletlevél nem maradt fenn. Így összességében a 6., 18., 21. és 31. ponttal azonosított három vád helye és periratbeli logikai sorrendje nem teljesen biztos. Hasonlóképpen a 15. és 32. pontot csak említés szintjén ismerjük abból az összesítő oklevélből, amelyik a prépostnak az egyes vádpontokra adott válaszai közül a bizonyítandókat sorolta fel, illetve a bizonyítás hiányában a káptalan ezek alóli felmentését tartalmazza. A káptalan 1424. május 10-én további két kiegészítő vádpontot is benyújtott. Ezeknek a kiegészítő vádaknak a tárgyalásáról az ezt rögzítő ítéletlevélből (8. sz.) értesülhetünk.¹⁶

A káptalani vádak nem időrendben, hanem tematikusan vannak rendszerezve. Logikailag négy csoportba oszthatók: 1. a prépost liturgikus kötelezettségeinek mulasztásai, illetve a káptalan ebben való akadályozása ([1]–2.

¹⁶ Benyújtásuk idejéről a 8. sz. oklevélben: 269/6–8. Hogy csak kettő volt, arra biztos utalásunk van ugyanott 270/9.: „Super ultimo vero seu secundo articulo fuit productum”.

vádpont); 2. a kanonokok elleni személyi támadások (3–6. vádpont); 3. a káptalannak a birtokkezeléssel, jogtalan haszonvételekkel és adósságokkal okozott gazdasági károk, többek között a dékán jogkörének csorbítása (7–32. vádpont); 4. pótlólag benyújtott két vádpont, amelyek tematikailag a liturgikus mulasztás és a személyi támadás vádjait egészítik ki (K1–2. vádpont). A hiányzó 1. vádpont tematikailag a prépost liturgikus mulasztásával, a 29. pont a közös káptalani birtokokon történt préposti károkozással kapcsolatos vád lehetett.

A káptalan vádjaihoz képest a prépost május 8-án, tehát György-nap tizenötödén az esztergomi szentszék előtt benyújtott ellenkeresete jóval kevesebb vádpontot tartalmazhatott.¹⁷ Ezek közül mindössze egyet ismerünk teljes terjedelmében, a Budai Jakab és György kanonokokkal való összetűzéséről szólót, de ennek nincs a megfelelő oklevélben (7. sz.) feltüntetve a száma.¹⁸ Ez tematikailag a hiányzó káptalani 6. vádponttal állhatott átfedésben, valószínűleg ezért is maradt fenn a káptalani magánlevéltárban őrzött megfelelő ítéletlevélben. Néhány szavas említésből ismerjük a bizonyítást igénylő préposti válszokat felsoroló oklevélből (13. sz.) a többi préposti vádpontot, mégpedig szám szerint a P1–3. vádpontot és további négy vagy öt vádpontot, számozás nélkül, közöttük az előbbi teljesen ismertet is. A 7. számú oklevél szövege azonban nem szól arról, hogy a Budai Jakab és György kanonokokkal való összetűzésről szóló vádpontot még Esztergomban nyújtották be: értelmileg az is lehetséges lenne, hogy ez már a kihelyezett pozsonyi tárgyalás alkalmával történt meg. Emellett szólna, hogy az említett 13. számú oklevélben csak az első három vádpont van számmal ellátva, a többinél — közöttük elsőként ennél — számjelölés már nem szerepel. Ezt a feltételezést azonban fenntartással kell kezelnünk. Nemcsak azért, mert kevésbé életszerű, hanem mert kánonjogilag sem lehetséges a perfelvétel után ugyanabban a perben újabb vádpontokat betervezni. Viszont az nem kizárt, hogy a számozatlan négy pontot a prépost nem a teljes káptalan ellen, hanem csak egyes kanonokok ellen nyújtotta be.¹⁹ Összességében azt mondhatjuk, hogy az, hogy mikor, hogyan és hány vádpontot terjesztett be László prépost az ellenkeresetben, nem dönthető el egyértelműen, ezért az egyszerűség kedvéért az összes préposti vádpontot egyetlen ellenkereset elemeiként kezeljük a továbbiakban. A pontokat a következőképpen lehet rekonstruálni (az oszlopok beosztása és jelölései az előző táblázatával azonosak, de mivel a tartalomról keveset tudunk, a tárgy megjelölésénél az oklevélben szereplő latin nyelvű meghatározást tüntettük fel; a vádpontokat a káptalaniaktól megkülönböztetésül P betűvel jelöltük):

¹⁷ A benyújtás időpontjára lásd a 13. sz. oklevelet, 306/17., a vádpontokról is ebből az oklevélből tudjuk meg a legtöbbet.

¹⁸ A táblázatban P4. vádpontként szerepel.

¹⁹ Lásd a 7. számú oklevélben, 262/11–12.: „contra et adversus magistris Georgium et Iacobum artium professorem canonicos Posonienses”.

5. táblázat. A préposti vádpontok

sz.	tárgy	okl.	eml.
P1.	„domino regi accusabat canonicos etc.”	-	(13)
P2.	„domini certi de capitulo ipsum prepositum coram doctoribus et honorabilibus personis non cessabant diffamare”	-	(13)
P3.	„custos et alii antiquiores canonici recusaverunt, noluerunt sibi astare, dum celebrare voluit”	-	(13)
[P4.]	Jakab kanonok becsmélte mások előtt a halászhelyen, György kanonok pedig fegyveresen a házába tört	(7)	(13)
[P5.]	„habet super insidiis sibi machinatis”	-	(13)
[P6.]	„dominus Nicolaus dixisse asserit ad intentum suum”	-	(13)
[P7.]	„compellit dominos intrare”	-	(13)
[P8.]	„ponit ultimo: spectant ad nostram reformationem”	-	(13)

A nyúlfarknyi utalások annyiban értelmezhetők, hogy ezek a vádpontok a préposttal szembenálló kanonokok mesterkedéseire vonatkoznak (bepanaszolták a királynál, mások előtt nyilvánosan becsméltek, nem adják meg neki a kellő tiszteletet, megsértik méltóságában, illetve egyikük fegyveresen a házára tört). Elképzelhető, hogy a káptalannak a prépost felé fennálló adósságairól is szólhattak további préposti vádpontok, hiszen az efféle témájú kanonoki vádakra — mint alább látni fogjuk — a prépost általában úgy válaszolt, hogy éppen a káptalan az, amelyik tartozik neki. Erre azonban a fennmaradt forrásanyagban nem találunk utalást. A préposti ellenkereset ugyanakkor funkciójánál fogva nem is lehetett olyan tematikusan szerkesztett mint a káptalani.

A felperes káptalan sem hagyta annyiban a dolgot, ennek bizonyítéka a pótlólag két nappal később, május 10-én beterjesztett két kiegészítő vádpont.²⁰ A benyújtás időpontját az ezeket tárgyaló 8. számú oklevélből ismerjük. A beterjesztés idejével egybevág, hogy az említett kánonjogi szabályozás szerint a felperes keresetén a perfelvétel, a *litis contestatio* pillanatától kezdve már nem volt szabad változtatni,²¹ ezért is cselekedhettek olyan gyorsan. A két kiegészítő ponttal a káptalan szempontjából legerősebb és leginkább sikerrel kecsegtető, a prépost liturgikus kötelezettségeinek és a joghatóságának szabálytalan gyakorlását felrovo vádakát kívánták megerősíteni, és ezekre — mint a máso-

²⁰ Erre utal az ítéletlevelek elején a közös, ismétlődő szövegrészben a „datisque articulis de novo” kifejezés, lásd például a 6. számú oklevélben 257/11. — Surányi: Rendtartás 86. Az ellenkereset miatt a felperes eleve válaszra volt kötelezve.

²¹ Az újkori gyakorlatban van példa a keresetlevelekben a változtatás jogát fenntartó záradékra is: Gózon: Egyházi törvénykezés 166. Az esetleges változtatásokhoz ez esetben is a bíróság jóváhagyása kellett, és nyilván nem lehetett akármikor változtatni.

dik fejezetben már láthattuk — teljes értékű okleveles bizonyítékokkal is rendelkeztek.

A perakta hiányában a kezdeti tárgyalások részleteiről csak annyi tudható, hogy a per első tárgyalási fordulóra még 1424 májusában és nyarán sor került, amelyeken a perbeszédék közül az alperes prépost válaszait és a káptalan visszontválaszait is meghallgatták.²² (Egy megjegyzés erejéig visszatérve a több bíró személyének kérdésére: lehetséges, hogy a helyzet a valóságban a fentebb taglaltnál még bonyolultabb volt, mivel egyes káptalani replikációkban a bíróságot ismét egyes számban szólítják meg, ami jelentheti azt is, hogy időközben ismét a vikárius vette vissza a per tárgyalását.)²³ Az egyik ítéletlevél néhány sora a pozsonyi kihelyezett tárgyalás elejéről szólva is több perbeszéd-fordulóra utal, mondván: a bíróság a feleknek a periratból kimásoltatott és bizonyítás céljából átadott „számos artikulust a felek által már említett módon Esztergomban egyfelől és másfelől beterjesztett vádpontok, válaszok, viszontválaszok és állítások szerint”.²⁴ Annak ismeretében, hogy ennyi vádpont tárgyalása Pozsonyban is majdnem egy hónapnyi időbe telt, a felek esztergomi szóváltásaira is több, akár 10–20 tárgyalási napot kell számolnunk, nem beszélve arról, hogy a válaszra kötelezett félnek mindig rendelkezésre állt a 15 napnyi idő az írásbeli válasz benyújtására. (Nem számítjuk az ügyvédi fortélyként esetleg beterjesztett perhalasztó kifogásokat, amelyek az eljárást képesek voltak jócskán megnyújtani,²⁵ mivel erről még említés szintjén sem tudósítanak az ítéletlevelek, ezért a jelek szerint a felek nem éltek kifogásokkal.) A perbeszédék folyamatos megtartása az előző fejezetben taglalt törvénykezési szünetek miatt sem lehetett egyenletes. 1424 augusztus–szeptemberében a pozsonyi káptalant is közléről érintő szüreti időszak alatt vélhetően szünetelt a per tárgyalása is.

4.2. A per delegált bírákra bízása és Pozsonyba való áttétele (1424. november)

Az esztergomi vikárius, Pöstyéni Tamás kánonjogi doktor, esztergomi kánonok és nyitrai főesperes tehát valamikor még nyáron, minden bizonnyal nyár végén elhalasztotta a pert és 1424. november 8-át (azaz mindenszentek ünnepének nyolcadik napját) jelölte ki a folytatásra. Ám a feleknek ezúttal már nem Esztergomban kellett megjelenniük, hanem Pozsonyban, ahová egyetérté-

²² Pl. nov. 15-én Pozsonyban a káptalani ügyvédeknek a 2. vádpontban replikációjuk bizonyítását kellett elvégezniük. 9. sz. oklevél, 274/33-35. A vád és a válasz szövegét a peraktából beillesztették az ítéletlevélbe. 10. sz. oklevél 3–5. pont: ugyanez: 281/1-2. „cum responsionibus et repplicationibus eorundem” — A per tehát Khlósz műszavaival az *actio-replica, duplica (replica)* fordulói jutott, tehát a perbeszédékből másfél kör folyt le.

²³ 281/19–22.

²⁴ 17. sz. oklevél, 332/15–18. „nonnullos articulos de articulis, responsionibus, repplicationibus et positionibus partium Strigonii, ut premittitur, hincinde productis”.

²⁵ Vö. Balogh: Középkori bajor 267.

sükkel helyezte át a tárgyalást az ügy bonyolultságára, az érseki székhelytől való távolságra és a felek költségeinek kímélésére hivatkozva.²⁶ (A küszöbön álló tanúkihallgatások költségeit ugyanis a felek viselték, adott esetben nem is lett volna megoldható az, hogy – mint látni fogjuk – egyes vádpontok miatt egész falvak lakosságát utazzassák fel Esztergomba.) Az a vikáriusi bíróság előtt is teljesen világos volt, hogy a per nagysága és összetettsége miatt nemcsak a helyszín megváltoztatása célszerű, hanem az újabb, kihelyezett tárgyalásra, annak lefolytatására és az ítélelhozatalra delegált bírót vagy bírókat is ki kell nevezni és ki kell küldeni. A tárgyalás napja közeledvén, Pálóci György esztergomi érsek 1424. november 2-án kelt oklevelében két bírót nevezett ki az ügyben keletkezett per tárgyalásának befejezésére és az ítélet meghozatalára: Vicedomini Mátét, mindkét jogi doktort és esztergomi olvasókanonokot, illetve Bodonyi Domokos kánonjogi doktort, esztergom-szentistváni prépostot.²⁷ A pozsonyi káptalannak címzett értesítésében csak annyi szerepel, hogy az esztergomi érsek a két személyt az ügyben teljes jogkörrel látta el, ezért mindenben ugyanúgy engedelmeskedjenek nekik is, mint ahogyan az érseknek tennék.

Vicedomini és Bodonyi címe csak a későbbi ítéletlevelekben szerepel; ezekben mint *visitatores, reformatores, iudices et commissarii ... specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Posoniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate ... constituti et deputati* jelennek meg. Címük nyakatekertsége jelzi, hogy kánonjogilag igyekeztek pontosan körülírni feladatukat, hatáskörüket. Megbízatusuk eseti jellegű (*specialiter*), azaz csupán a pozsonyi prépost és káptalanja ügyeire vonatkozik (a többes számot a kereset és ellenkereset, illetve a perrel összefüggő más kérdések tették indokolttá),²⁸ viszont érseki felhatalmazás alapján, teljes jogkörrel (*cum plena potestate*) járhatnak el ezekben. Egyrészt vizitátorok, tehát a helyszínt keresik fel, ott ellenőrzik az egyház állapotát. Másrészt reformátorok, tehát az intézmény működése szempontjából szükségesnek ítélt változtatásokat szabhatják meg, avagy a korábbi állapot visszaállítását rendelhetik el. (A káptalani keresetlevél egyes pontjai ennek hangsúlyozását is szükségessé tették.) Harmadrészt kijelölt és kiküldött bírók és megbízottak, azaz eljárhatnak az ügyben és ítéletet mondhatnak. (A kiküldött bírák megnevezése egyébként a korabeli forrásanyagban is elég változatos: a salzburgi gyakorlat-

²⁶ Lásd az Oklevéltárban legelőször a 6. sz. oklevélben 257/13–14., a további oklevelekben ugyanígy.

²⁷ Ez a peres felekhez intézett értesítéséből is kiderül (Oklevéltár 4. sz.); a kinevező oklevél nem maradt fenn, hiszen nem került be a káptalan levéltárába, hanem Vicedominiéknál maradt, és a per lezárulta után már hatályát veszítette. Az ítéletlevelekben utalnak a kinevezésre: 257/23–26., 268/27–31., 274/11–15., 280/22–26., 285/28/31., 296/14–17., 305/31–35., 310/15–19., 319/14–17., 324/24–28., 331/36–40.

²⁸ Vö. a 17. sz. oklevél néhány sorával: 332/23–24. „Aliquas tamen causas inter prepositum et singulares canonicos vertentes determinavimus.” Ez pl. Pozsony városának a káptalannal bizonyos városi házak ügyében folyó perére vagy javadalmak betöltésére (5. sz.) vonatkozhat.

ban például a *commissarius* mellett a *iudices et inquisitores deputati* címek is szoktak szerepelni, nyilván az ügyek jellegének megfelelően.)²⁹

Az ügy jelentőségének és nagyságának másik jele, hogy az érsek nem egyetlen delegált bíróra, hanem rögvest kettőre bízta az ítélethozatalt. Az a fennmaradt forrásanyag alapján nem állapítható meg, hogy Vicedomini és Bodonyi milyen munkamegosztásban vezették a tárgyalást vagy az ítélethozatalnál milyen módon döntöttek. Tevékenységük nem tekinthető egyértelműen társas bíróságnak, hiszen ehhez általában páratlan számú bíró volna szükséges, akik az ítéletet szótöbbséggel hozták meg.³⁰ A kánonjog azonban a delegált bírók esetében ismerte a kétfős bíraskodást,³¹ és a későbbi gyakorlattal is összecseng az, hogy a tanúkihallgatásra a szentszékekről általában kétfős bizottságokat volt szokás kiküldeni.³²

Vicedomini és Bodonyi tehát Pozsonyba utaztak, de a tárgyalások nem november 8-án, hanem néhány nappal később, a következő hét elején kezdődtek csak meg. Egyrészt az előkészítéshez is nyilván szükség lehetett egy-két napra – ha a bírók egyáltalán megérkeztek november 8-ára –, másrészt, hogy a pozsonyi Szent Márton-templom közbeeső, november 11-i búcsúnapját (1424-ben ez szombati napra esett) és annak a káptalan minden tagját és a prépostot egyaránt érintő szertartásait ne zavarja meg a pereskedés. (Kánonjogilag ez amúgy is törvényszünetnek számított, lévén a helyi egyház tituláris ünnepe.)³³ Az ünnep és a hétvége elmúltával azonban megkezdődhetett az érdemi munka: a tárgyalások november 13-án, hétfőn indultak újra. Vicedomini és Bodonyi összehívták a feleket és közjegyző, valamint tanúk jelenlétében (ezek személyét nem ismerjük) bemutatták egyrészt megbízólevelüket, másrészt az érseknek a peres felekhez szóló, engedelmességre felszólító értesítését.³⁴ Ezt a felek tudomásul vették és elfogadták. György és Tamás pozsonyi kanonokok mint a káptalan ügyvédjei ezután megidéztek a prépostot a következő napra, kedd reggelre.³⁵

²⁹ Balogh: Középkori bajor 127., vö. a salzburgi érsekségben a 15. század második felében működő *commissarius generalis* rangú megbízottakkal: uo. 116. – Speculum I. 9–29. (I. 1., De iudice delegato), Gózon: Egyházi törvénykezés 48. az *extraordinarius, datus, commissarius* elnevezéseket adja meg. Az egyházi ügyekben a kiküldött bíró világi személy nem lehetett.

³⁰ Erdő: Egyházjog 703. (2728. bek.). A társas bíróságot a jelenlegi szabályozás szerint 3 vagy 5 fő kell, hogy alkossa, ennek a pozsonyi ügy két bírója nem felelne meg. A társas bíróság ítélethozatali szótöbbségéről lásd még uo. 765. (3072. bek.).

³¹ X 1. 29. 6. Friedberg II. 162–163. Ha az ügyet két delegáltra bízták, nem ítéltel egy.

³² Gózon: Egyházi törvénykezés 199.

³³ Liturgikus szempontból: Mihályfi: A nyilvános istentisztelet 107.

³⁴ Ennek leírása legelőször a 6. oklevélben 257/28–33., a többiben is ugyanígy. Az érsek értesítése, mint említettük, a káptalani levéltárban fennmaradt, az Oklevéltárban 4. sz. alatt szereplő dokumentummal azonos.

³⁵ Oklevéltár 6. sz., 257/37–40. „ad horam tertiarum de mane”. A kánoni órák szerint ez a napfelkelte utáni harmadik óra (a nappalt mindig 12 órára osztották fel), tehát mai fogalmaink szerint az adott novemberi napon reggel kb. 8 óra 30 perccel felel meg. Lásd Gyulai: Időszemlélet 255.; Tringli: Imaórák 284.

4.3. A tárgyalás rendje Pozsonyban (1424. november 14–december 15.)

A tárgyalások, a bírósági munka éppen egy hónapon át tartott a szabad királyi városban. A delegált bírók a vádpontok egy részét vizsgálattal tisztázták, a többit pedig tárgyaláson a felek perbeszédeivel; az ügyel a perbezárásig jutottak előre, és ezen felül más, a perhez nem tartozó esetekben is ítéleztek.³⁶

A tárgyalásokon Vicedomini és Bodonyi nem az artikulusok szerinti sorrendben haladtak, hanem a tartalmilag összetartozó, illetve előreláthatóan hasonló bizonyítási eljárást – például tanúkihallgatást vagy esküt igénylő – kérdéseket együvé vették. Ugyanilyen csoportosításban kerültek be a vádpontok a periratba is, mivel a büntetési tételeket összegző oklevél (17. sz.) is a fennmaradt ítéletlevelek rendjében halad, nem a vádpontok szabta sorrendben. Egy-egy ítéletlevelben több vádpont tárgyalása is szerepelhet. Így például a 10. számú oklevélben a káptalani 3–5. vádpont (a káptalan tagjainak zaklatása), a 11. számúban a 7–8. és 10–11. vádpont (a dékán helyett a préposti officialisok tevékenysége), a 12. számú oklevélben pedig mind közül a legtöbb, összesen egy tucat vádpont (9., 12., 15–16., 22–28., 30.; vizafogás és a káptalani birtokokon elkövetett jogtalanságok) tárgyában hozott ítéletet találjuk.

Maga a perfolyam (válasz és viszontválasz) is természetesen írásban zajlott: ezért kellett másolati példányokat kiállítani a vádpontokról, ezért kellett a káptalani számadáskönyvek megfelelő részét másolatban kiállítani és a periratba beleilleszteni, ezért idézik szöveg szerint a perbeli ellenfél szövegét,³⁷ ezért utalnak a szövegben számos helyen arra, hogy a részletek a periratban találhatóak meg (*ut ex actis constare potest*³⁸, *apud acta continetur*³⁹, *apud acta conscripta existunt*⁴⁰). Sokatmondó az is, hogy az összesítő, 17. számú oklevélben az összeg és a névsorrend megegyezik a 16. számú oklevél ítélet részével, ebből

³⁶ 17. sz., 332/15–24.: „nonnullis articulis de articulis responsionibus, replicationibus et positionibus partium Strigonii, ut premititur, hinc inde productis extraximus et partibus ad probandas easdem tradidimus, aliqua(!) vero ex predictis articulis productis reservavimus volentes per modum inquisitionis officii nostri debito requirente super eisdem procedere nonnullaque per personas etiam singulares canonicos et etiam per prepositum hincinde producta temporibus suis fuerant, super quibus, quantum cum Deo et iustitia potuimus, processimus usque ad conclusionem. Aliquas tamen causas inter prepositum et singulares canonicos vertentes determinavimus.”

³⁷ Szép példa a 14. sz. oklevélben: a 314/3. sorban idézet: „placent itaque mihi”, ennek megfelelően a 312/20–21. sorban „placere itaque sibi” alak szerepel.

³⁸ Ez a leggyakoribb formula: 257/13., 268/17., 274/1., 280/12., 285/17., 296/4., 305/21., 310/5., 319/4., 324/14., 331/26. — változatai kissé más szavakkal: „prout ex actis constat luculente”, 301/19.; „ex actis clare constat”, 314/34., 315/23.; „prout ex actis constat”, 326/6.; „prout ex actis ... conscriptis clare apparet”, 315/30–31., „prout ex actis constat evidenter”, 336/34.

³⁹ Pl. 274/33., 286/9., 296/35., 310/37., 319/35., 325/6., 329/8. — változatai: „prout in actis continetur”, 325/29., 306/13., 325/29.; „repositum fuit apud acta”: 314/36., 315/15., 18.; „apud acta reposito constat”: 327/7.; „prout hec omnia apud acta continentur et conscripta existunt”: 332/28–29.

⁴⁰ Pl. 306/23., 332/37. — változatai: „apud acta semper petitum existit”, 336/19.; „apud acta plenarie conscripta existunt”: 307/15.; „prout apud acta conscriptum existit”: 291/2–3.; „apud acta conscripta”: 306/23.

jól látszik, hogy az ítéletleveleket a peranyag megfelelő részeiből szerkesztették össze. Ugyanebből a szerkesztési módszerből adódott az írnok figyelmetlenségéből becsúszott egy-két szöveghiba is.⁴¹

A tárgyalási napok időrendje (a kronológiát lásd az Adattárban)⁴² az ítéletlevelek alapján csak részben rekonstruálható, mivel ezek a források funkciójuk szerint az ügy végeredményét rögzítik, ezért a tárgyalás részleteiről nem, vagy mindössze egy-két elejtett megjegyzés erejéig tájékoztatnak. Több részlet teljesen hiányzik a képből. Nagy vonalakban mégis azt mondhatjuk, hogy a bírósági munka eléggé hatékony volt: az első héten már megnyitották a 32 káptalani vádpont nagyobb részének, húsz pontnak a tárgyalását, továbbá a préposti ellenkereset pontjainak egy részét is elővették, legalábbis a 6. vádpontnak megfeleltethető negyedik préposti vádról (P4) ezt ki tudjuk mutatni. November 15. volt a „csúcsnap”, ekkor került sor a legtöbb vádpont tárgyalásának megkezdésére, és e napon kötelezték a prépostot is több, még Esztergomban benyújtott válasza bizonyítására.⁴³ A hét péntekjén és szombatján (november 17–18.) a delegált bírók már néhány újabb választ is meghallgattak (a káptalani regisztrumok hosszadalmas bemutatási procedúráját igénylő 17., 19–20. pontok esetében). Mivel a perbeszédekben Esztergomban – mint fentebb említettük – a káptalani vádpontok rendjében a felperes viszontválaszáig jutottak, ezért Pozsonyban az egyes vádpontokban alapvetően vagy az alperes prépost ellenviszontválaszával, vagy korábbi válasza bizonyításával kellett folytatni a pert (utóbbira ékes bizonyíték, hogy egy külön oklevelet is összeállítottak a prépost által bizonyítandó állításokról),⁴⁴ vagy harmadik lehetőségként a káptalani viszontválaszban felsorolt tanúk kihallgatását kellett lebonyolítani. A sok vádpont tárgyalásának egyidejű megnyitására azért volt tehát szükség, hogy a prépost soron következő esetleges perbeszédeit, illetve a tanúk meghallgatását a következő napokra-hetekre el tudják osztani. (A préposti ellenkereset tárgyában az egyetlen ismert P4. vádpont pozsonyi tárgyalása az alperes kanonokok válaszával kezdődik, ezek szerint abban az esztergomi szentszék nem jutott korábban annyira előre.)

A következő hetekről még töredékesebbek az adataink: a második héten (november 20–26.) a fennmaradt források csak a hétfői és keddi ülésnapról (november 20–21.) tudósítanak. Úgy tűnik, ekkor már bizonyítási eljárások is folytak, legalábbis a felperes káptalan élt az okirati bizonyítással (a 6., illetve a 20. pontot illetően), így feltételezhetjük, hogy a szerdai–szombati napokon is zömmel hasonló cselekmények zajlottak, annál is inkább, mivel például a 2–5. pontok tárgyalásában már eleve a káptalan vagy a prépost bizonyítása volt soron. A tárgyalás harmadik hetéből (november 27–december 3.) ismét csak a

⁴¹ Pl. a 12. sz. oklevélben 302/8–10.: az „et capitulum solvit decem florenos” szövegrész az előzőleg említett vádpontból (uo. 5. sor) tévedésből került be ide is.

⁴² Az alábbi bekezdésben említett tételek hivatkozását lásd ott.

⁴³ 306/17., 21–22.

⁴⁴ Ez a 17. sz. oklevél, amelynek a funkciójára az elsőfokú ítéletről szóló 4.5. fejezetben még visszatérünk.

17., 19–20. pontokban adott replikációkat és a káptalan bizonyítékainak hosszúra, több napra nyúló bemutatását ismerjük, bár nyilván más vádpontokról is folytathattak tárgyalást. A negyedik hét (december 4–10.) azonban már alapvetően a tanúkihallgatások lefolytatására és egyes kérdések eldöntésére megítélt eskük letételére, illetve valószínűsíthetően a bíróság vizsgálataira szolgált. A tanúvallatásokról (a 12., 16., 22–28. és 30. pontok ügyében a közös préposti és káptalani birtokok lakóit hallgatták ki) nem tudjuk, pontosan mely napokon folytak, de többségüknek az időrendből kikövetkeztethetően e héten kellett megtörténnie. Az eskükre a hétfői és szombati napon (december 4. és 9.) került sor, amikor a 17. és 20. pontban a felperes káptalan tagjai tettek esküt.

Mindezek a cselekmények a bíróság szempontjából kellő eredményességgel történtek meg, mivel az ötödik hétre (december 11–17.) csupán a maradék ügyek elintézése maradt: ekkor vették elő a pótlólagosan benyújtott két káptalani vádpontot (K1–2.), amelyekről a káptalan be is mutatta okleveles bizonyítékait. A perbezárás december 15-én, pénteken következett be,⁴⁵ az ítélelhozatalra Vicedomini és Bodonyi vízkereszt tizenötödik napját jelölte ki. A rákövetkező szombati napon még egy, a per tárgyához nem kapcsolódó oltárjavadalom ügyében intézkedtek, de a következő napokban már bizonyosan elhagyták a várost és visszatértek az érseki székhelyre, Esztergomba.

A káptalant és a prépostot a per során egyaránt két-két ügyvéd képviselte. A káptalan, jogi személy lévén, eleve csak törvényes képviselő útján vehetett részt a perben.⁴⁶ Saját tagjaik közül két tekintélyes és tanult kanonokra bízta a per vitelét: Soproni Györgyre és Bellusi Tamásra. György 1418 végétől pozsonyi kanonok, Tamás először 1422 végén szerepel akként; mindketten részesei voltak a perben taglalt eseményeknek is. Az egyik ítéletlevél egy utalásából tudjuk, hogy mindketten a szabad művészetek professzorai is voltak,⁴⁷ tanulmányaikat egyaránt Bécsben folytathatták. Tamás a bécsi egyetemre 1415-ben iratkozott be, pozsonyi kanonoki javadalmát is minden jel szerint tanulmányai fedezésére kapta. 1423-ban a jogi karra is járt.⁴⁸ György személyét a bécsi diákok között feltételesen azzal a pozsonyi György borostyánkoszorússal azonosíthatjuk, aki 1414 januárjában jelentkezett licenciátusi vizsgára, majd márciusban engedélyezték neki egyetemi előadás tartását.⁴⁹

⁴⁵ Nem csupán a perben, hanem más, ezzel nem összefüggő ügyeket is ezen a napon zártak le; ahogyan az ítéletlevelek mindegyikében szerepel: „causis omnibus ibidem conclusis” 259/32., 266/2., 271/2., 277/31., 282/36., 290/9., 302/31., 307/18–19., 316/6., 321/15–16., 329/11., és a legrészletesebben: 332/23–24., 25–26.

⁴⁶ Lásd az előző fejezet 34. jegyzetét! — Surányi: Rendtartás 51–54., Vö: Erdő: Egyházjog 709. (2759. bek.) Az ügyvédvalló levelek (legalábbis a XVI. sz.-ban) a világi joggyakorlathoz hasonlóan ugyancsak egy évig voltak érvényesek: Kitonich: Directio methodica, cap. XII, quaestio 11. (p. 128.), az 1578:17. tc.-re hivatkozik.

⁴⁷ Egyetemi fokozatokra: 7. sz. oklevél, 265/24–25. sorok (itt ügyvédi tisztségük feltüntetésével, de más ilyen nevű kanonokokat nem ismerünk a korszakból). A többi adatot lásd a Protopográfiai adattárban!

⁴⁸ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 122., 138. jegyz., Schrauf: Bécs 42., 171. alapján.

⁴⁹ C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 115., 105. jegyz., ZsO IV. 1527., 1779. sz. alapján.

Sós László prépost ügyvédjei ellenben — érthető módon — nem kanonokok, bár mindketten kötődnek a testülethez. Ágoston nevű ügyvédjéről csak annyit tudunk, hogy a káptalani iskolának volt a diákja, nyilván ezután lépett a prépost szolgálatába. Másik embere, Gergely viszont a préposttal együtt Sárosból érkezett Pozsonyba. Róla tudjuk, hogy a Sóvári Sós család ügyvédje volt korábban, ebbéli szolgálataiért is szerzett neki patrónusa 1423 végén egy pozsonyi oltárjavadalmat.⁵⁰ Másrészt a per forrásanyagában és következő évben is a prépost jegyzőjeként és írnokaként szerepel.⁵¹ Bár mindkét préposti ügyvéd egyszerre jelen volt a tárgyalásokon, úgy tűnik, hogy tisztségeinél fogva és gyanítható korábbi praxisa miatt Gergely lehetett László prépost bizalmasa és a rangidős a védelem irányításában.

A felek egyébként lépten-nyomon, válaszaik és viszontválaszaik alkalmával hangsúlyozzák a bíróság iránti tiszteletüket, a kanonokok pedig külön a prépost hivatalának tiszteletben tartását. Ezt nem pusztán az illendőség diktálta, hanem a közfelfogás szerint is elvárt magatartásforma kifejeződése volt: a szentszéki bírósági gyakorlatnak is az volt az alapja, hogy a jogvitákat lehetőleg békés úton oldják meg és a feleket méltányos megegyezésére ösztönözzék.⁵² (A dékáni osztási gyakorlatról szóló vádpontokról folytatott vitában a megegyezés igényének hangsúlyozása meg is figyelhető a prépost részéről.)⁵³ Ha a megegyezés nem is sikerült, a feleknek azért is volt szükséges illedelmesen viselkedniük egymással a bíróság előtt, mivel egymás becsmérése (nyelvváltás, *emendae linguae*), valamint a bíróság sértegetése (széksértés, *violatio sedis*) miatt a bíróság pénzbüntetést szabhatott ki rájuk — legalábbis az újkori gyakorlat szerint.⁵⁴ Nem melleleg: a perbeli ellenfeleknek a per után is el kellett viselniük egymást.

A fennmaradt források a káptalan egyre magabiztosabb sikereit és a sarokba szorított prépost egyre lanyhább, majd sértődött távolmaradását hozó védekezését láttatják. Ez a kép némi árnyalásra biztosan szorul: nem ismerjük a préposti ellenkereset részleteit, ráadásul mivel a bizonyítás a felperes káptalant terhelte,⁵⁵ az alperes fél reakciói általában ezekhez a bizonyítékokhoz igazodnak. A védekezés logikája szerint ugyanis a válaszban a perhalasztó kifogásokkal kellett élni (László prépost tudomásunk szerint nem élt ezekkel Esztergomban), majd a kereset jogalapját, jogcímét kellett megkérdőjelezni tagadással vagy perdöntő kifogások előterjesztésével (az előbbire néhány példát

⁵⁰ Lásd Oklevéltár 3. sz.

⁵¹ Mindkét személyre az adatokat lásd a prozopográfiai adattárban! C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 112., 86. jegyz. az 1426. évi adatot Gergelyre mint káptalani jegyzőre vonatkoztatja. A prépostnak márcsak bírói feladatainál fogva is nyilván volt külön (köz)jegyzője.

⁵² Speculum I. 148. (I. 1. De officio omnium iudicum, §6, 21.); vö. Erdő: Egyházjog 715. (2793. bek.). A bíróság és egymás iránti iránti köteles tiszteletről: Surányi: Rendtartás 50.

⁵³ A 11. sz. oklevélben idézik a prépost keresetének végét: 288/42–289/9.

⁵⁴ Khlósz: Praxis 140. (tit. V. nr. 4.); Gózon: Egyházi törvénykezés 247. A széksértés miatt elmarasztalt bírságának megfizetéséig nem pereskedhet tovább.

⁵⁵ Vö. Surányi: Rendtartás 48.

látunk, az utóbbi nem kerül elő a préposti válaszokban). Ezután az alperes általában ellentámadásképpen a felperes bizonyítékainak elfogadhatatlanságát igyekezett bizonyítani, végül lehetőség szerint az ellenfél érvelésében a számára beismerést tartalmazó ellenbizonyítékokat, a felperes által nem bizonyított elemeket kellett ismertetnie, kérve a bíróságot az érvek megfontolására.⁵⁶ Ami a káptalani vádak cáfolatát illeti, a préposti érvelés nem tűnik túl ötletesnek. Amelyik vádpontnál ismerjük vagy biztonsággal kikövetkeztethetjük a préposti választ, ott egy-két esetet leszámítva mindössze három-négy motívumból építkezik és ezeket időnként önállóan, időnként kombinálva alkalmazza. Így tudjuk a motívumokat csoportosítani:

A) „nem úgy, csak”: nem úgy történt az eset, ahogyan a káptalan állítja, ő csupán a saját jogos érdekeit, javait védelmezte, csak éppen úgy alakultak a dolgok, stb.

B) „nem, ellenkezőleg”: éppen pontosan ellenkezőleg történt az eset, ahogyan a káptalan állítja.

C) „ők adósok”: nem ő károsította meg a káptalan, nem ő foglalta le jogtalanul az őt illető jövedelmeken túl a kanonokoknak járó javakat, hanem a káptalan adósa neki vagy ők a gondatlanok, ők nem fizették meg az ő jogos járandóságát. (Ez a per jövedelemvita-jellege miatt, tartalmi szempontból számítható külön esetnek, egyébként logikailag az előző típushoz is sorolhatnánk, bár célja szerint több annál: nem pusztán tagad, hanem igyekszik visszafordítani is a vádat a káptalanra.)

D) „ők beleegyeztek”: a káptalan beleegyezésének hangsúlyozása: éppen a kanonokok kérték, hogy tegyen vagy ne tegyen valamit; ő maga a tudtukkal és beleegyezésükkel járt el. (Ezzel saját érdekeinek megfelelően tudta beállítani és láttatni a történeteket.)

A motívumok közül az első három önállóan is előfordul (A: 3., 12. vádpont; B: 10., 17., 19., 23., 25. vádpont; C: 2., 7., 20., 22., 30. és kikövetkeztethetően a 31. vádpont), a D-típus viszont csak az A-hoz kapcsolódva fordul elő, az érv erősítését szolgálja (A+D: 4., 8., 26., 28. vádpont). A variációk szerint szerepel együtt még az A+B (27. vádpont), az A+C (9. vádpont), és a B+C (15–16. vádpont) is. Az ismert préposti válaszok közül három esetben csak annyit tudunk, hogy László prépost nemmel válaszolt (5., 13., 14. vádpont); itt a válasz vagy eleve kivonatolva olvasható vagy indoklását az ítéletlélbe már nem írták bele. Egyetlen esetben találkozunk préposti válaszban azzal a nem túl elegáns megoldással, hogy László prépost egyszerűen úgy tesz, mintha nem is tudna az esetről (24. pont). Ez nyilván a bíróságnak sem lehetett ínyére. De „ügyesebb” manipulációra itt a prépostnak valahogy nem futotta.

A bizonyítással persze Sós Lászlónak általában nem volt egyszerű dolga, hiszen kezdettől fogva tisztában lehetett azzal, hogy a káptalani vádak cáfola-

⁵⁶ Surányi: Rendtartás 82. — A Speculum I. 743. (II. 2. De disputationibus et allegationibus advocatorum, §3, 1.) fordítva gondolkozik: a szerző szerint a perbeszédekben előbb a tényeket kell ismertetni, azután kell a jogokkal előhozakodni.

tára nyilván nem tud kellő számú és megfelelő tanút állítani, sem a pozsonyi káptalan által bírt falvak jobbágyságai közül (hiszen sokszor éppen nekik okozott kárt),⁵⁷ sem a kanonokok vagy más helybéli klerikusok köréből (a kanonokok elég egységesen álltak ki ellenében). Tisztségébe kerülése óta ugyanis — legalábbis a források által megismerhető kép szerint — nem nagyon törekedhetett a kanonokok vagy általában a pozsonyi közvélemény megnyerésére, vele rokonszenvező, hozzá hű csoport kialakítására; embereit (mint Gergely ügyvédet is) valószínűleg jobbra magával hozhatta. Őket egyébként a szabályok szerint eleve nem állíthatta ki tanúkként. Talán néhány Pozsony megyei nemesel alakíthatott ki jobb kapcsolatot, akiket egyik válaszában a közös birtokok szomszédjaiként aposztrofál, de ezeknek sem ismerjük a nevét, tényleges tanúskodásukra nem biztos, hogy egyáltalán sor került. Érdekes, de persze megválaszolhatatlan kérdés, hogy vajon Pozsony város polgársága vagy a városvezetés tagjai mozgósíthatók lettek-e a peres felek valamelyike oldalán. De éppen a várossal a káptalani házak ügyében folyó másik per miatt mintha mindkét fél tartózkodott volna attól, hogy a várost megpróbálja bevonni, a maga számára megnyerni. Ez lehet az oka annak, hogy az ügyben György kanonok vaszoravendégein kívül (6. azaz P4. vádpont) egyáltalán nem találkozunk városi polgárokkal sem.

Mindezek figyelembevételével is szembeötlő, hogy a prépost és ügyvédjei egyáltalán nem próbálkoztak meg a kanonokok okirati bizonyítékainak megdöntésével, ellenbizonyítékok felmutatásával, nem próbálták meg legalább néhány vádpont tárgyalásakor átvenni a kezdeményező szerepet, sőt, egy idő után mintha feladták volna a küzdelmet. A prépost életútjának ismeretében azonban talán nem tévedünk nagyot, ha ezt is tudatos stratégiának tekintjük. Sós László a királlyal, illetve az érsekkel meglévő jó kapcsolataiban bízva és az esztergomi perfordulók kedvezőtlen tapasztalatai, az ügy számára nem túl biztató állása miatt egyszerűen nem „erőlködött” a per pozsonyi tárgyalása során.

4.4. A felek érvelési stratégiája a vádpontok tárgyalásakor

Ahhoz, hogy a per tárgyalásának színvonalát értékelhessük és a peres felek stratégiáját jobban megfigyelhessük, szükséges, hogy a pert a tárgyalás időrendjétől elvonatkoztatva a káptalani vádpontok sorrendjében tekintsük át. (A préposti vádpontokról érdemben semmit sem tudunk, így ezeket ehelyütt mellőzzük.) Az időrendi keretek közül való átmeneti kilépés azt is lehetővé teszi, hogy a még Esztergomban lezajlott perbeszédet, a pozsonyi bizonyítási szakaszt és — megelőlegezett módon — az ismét Esztergomban meghozott elsőfokú ítéleteket egységes keretben láthassuk. (A perbeszédéknél a káptalant

⁵⁷ Egy kivételt említhetünk: Vásárút (Újkürt) számára Sós László prépost eszközölt ki vásárendélyt 1422-ben. Weisz: Vásárok és lerakatok 156. (ZsO IX. 509. sz.)

K-val, a prépostot P-vel jelöltük. A perbeszédék szövegét kivonatoltuk, de a prépost által egyes szám első személyben elmondottakat az érzékletesség kedvéért így is tüntettük fel.)

1. [tartalma nem ismert]

2. Jövedelméből a prépost nem tartott káplánt a matutinum és a prima (laudes) vezetésére

(Oklevéltár 9. sz., az ítélet említve: 17. sz.) A vádpont első tárgyalására november 15-én került sor. A bírók ekkor meghagyták a káptalan ügyvédjeinek, hogy a még Esztergomban benyújtott replikációjukat bizonyítsák; a kérdés fontosságára való tekintettel a vád és a préposti válasz szövegét is felvették a perakta alapján az ítéletlevélbe. A vádnak a keresetbeli helyét indokoltá teszi, hogy az egyház nyilvános imája, a zsolozsma végzése a javadalommal bíró egyháziak számára kötelező, elhanyagolása súlyos vétség, ezért az illetőt jövedelmeinek részbeni vagy egészbéli visszatérítésére kötelezhetik.⁵⁸ A prépost számára tehát volt tétje a vádnak.

K (actio): a prépost a hajnali zsolozsmák: a *matutinum* és *prima*⁵⁹ terhét ígéretei ellenére nem viseli a kanonokokkal együtt. Noha a jövedelem negyedét élvezi, a zsolozsmákon részt vevő negyedik személyt nem fizeti, pedig erre ígéretet is tett. Így a káptalan azt helyette teljesíti. Ezt az aquileiai pátriárka, a Rozgonyiak, Pozsony városa és Pozsony megye is tanúsíthatja.⁶⁰

P (responsio): ha a káptalan ténylegesen folyósítaná a teljes jövedelmet, kész lennék káplánt tartani. De a gabonated engem jogosan illető negyedét egyáltalán nem kapom meg tőlük, ráadásul ők maguk a gondatlanok a hajnali zsolozsmában, mivel azt szüret idején elhanyagolták. Emiatt Márton plébános és kanonok is kérlett, hogy nézzem el, de ezt nem tettem meg, ráadásul tudomásom szerint Márton kétszínű módon a hátam mögött becsap engem.⁶¹

K (replicatio): visszautasítják állításait. Mindig az egész negyedét a prépostnak juttatták. A gabonated negyede viszont privilégiumaik értelmében a káptalané, nem a préposté. (Erről még a 30. vádpontban is szó lesz.) Mindig rendben teljesítették liturgikus kötelezettségeiket, mint ahogy a vádpontjuk is tartalmazza. A szüret idején pedig régi szokás szerint mindenki engedélyt kapott a szőlőbe való menetelre — az iskolások segédkezni, a kanonokok a nekik

⁵⁸ Mihályfi: A nyilvános istentisztelet 331–334. (A 4. kiadást használtuk.)

⁵⁹ A matutinum az éjféλι vagy hajnali (napfelkelte előtti) zsolozsmát (kari imádságot) jelenti, a prima (más néven laudes) pedig a 12 órára felosztott nap (összesen hét alkalom) első imaóráját. Gyulai: Időszemlélet 255., Tringli: Imaórák 284., Mihályfi: A nyilvános istentisztelet 325–328.

⁶⁰ 274/39–275/8.

⁶¹ 275/9–29.

járó tized, az oltárjavadalmasok pedig a szőlőikből járó must begyűjtése miatt —, ez legfeljebb 12-14 napig tart összesen, de ezeken a napokon is van mise (*summa missa*) és vecsernye.⁶² A Márton plébános és kanonok elleni vádaskodás merő rágalom.⁶³

A bíróság a viszontválasz bizonyítására nem tudjuk, milyen határidőt szabott, a káptalan részéről a bizonyításra december 9-én került sor. (Ez Andrásnap nyolcadik napja utáni második nap; november 15. óta négy hét és 3 nap telt el: néhány nappal vagyunk a perbezárás előtt.) Bemutatták Demeter bíboros, esztergomi kormányzó 1384. július 25-i oklevelét, amely igazolta, hogy övek a gabonated negyede. Ez teljes bizonyítékot jelentett.⁶⁴ A prépost érvelése tehát megdőlt. Noha ugyanezen a napon a prépost ügyvédje, Gergely esküt tett, hogy 1422 húshagyó keddjétől „nagyjából” (*quasi*)⁶⁵ Szent Mihály napjáig (tehát február 24. és elvileg szeptember 29. között) megbízója helyettesítőjeként zsolozsmázott reggelente, ez nem változtatott a tényen, hogy a prépost valóban nem tartott helyettest a zsolozsma végzésére, tehát a vádpont első fele igazolódott. Egyébként 1422-ben László prépost tavasszal, május elejéig Zsigmond király oldalán a morvaországi hadakozásban vett részt,⁶⁶ a helyettes állítása tehát ekkor indokolt volt a részéről. Nyáron és ősszel azonban már Pozsonyban volt, tehát Gergely ügyvéd a „nagyjából” szóval elmaszátolva a dolgot feltehetően a saját szolgálatának idejét igyekezett megnyújtani, megbízója számára kedvezőbb helyzetet teremtve. Esküje azonban csak arra volt jó, hogy igazolja: László prépost nem volt teljesen hanyag a zsolozsmázásban.

A bíróság azonban az érseki felhatalmazás alapján a liturgikus rend csorbulásának megelőzésére vizsgálatot is kezdeményezett a jövedelmek és a zsolozsmázás terheinek tisztázására.⁶⁷ A számadásokat megvizsgálták (nyilván itt azoknak a káptalani számadásoknak bizonyos darabjairól van szó, amelyeknek a bortizedekről szóló darabjait a kanonokok a 20. vádpont bizonyításához már felhasználták néhány nappal korábban, a november végi tárgyalási napokon), és úgy találták, hogy bár László prépost tisztségviselésének kezdete óta a prépostnak járó negyedrészt ugyan valóban bírja, ellenben a káptalannak más jövedelmei is vannak, amelyekből a prépostnak nem jár. A vizsgálat (pontosabban kánoni vizitáció)⁶⁸ alkalmával tehát összegezték a jövedelmeket. A káptalané két pozsonyi ház (évi) cenzusa: 270 dénár, bizonyos pozsonyi szőlők cenzusa: kb. 4 csöbör (*ternarius*) bor, a Ventur-háznál három kis telekrész, Papfalva birtok háromnegyede; a préposté a dévényi szőlőhegyről 1 csöbör

⁶² A *summa missa* kifejezés a napi ünnepélyes (fő) szentmisét jelentheti, amelyet a plébánia-templom főoltáránál celebráltak. A vecsernye (vesperás) a napnyugtakor mondott zsolozsma. Tringli: Imaórák 284.; Mihályfi: A nyilvános istentisztelet 324–328., 412–413.

⁶³ 275/30–276/10.

⁶⁴ 276/14. sor: „plene probatum fuit”.

⁶⁵ 276/28.

⁶⁶ Lásd a prépost életrajzában, ill. a 12. sz. oklevelet (300/19–31.).

⁶⁷ 276/20–23.

⁶⁸ 277/1. sor: „ex visitatione per nos habita reperimus”.

bor, a Ventur-háztól a prépost házával szomszédos föld után 1 dénármárka, és ugyanott van egy kis telekrésze is; ezeken felül Papfalva birtok negyede. Minden más birtokban a prépostnak negyede van, és övé a pozsonyi főesperesség területéről az összes főesperesi járandóság, továbbá a *cathedraticum*, a plébánosoktól járó ajándékok, kivéve a falakon belüli Szent Márton-egyház, a falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház, valamint Csukária és Szilincs egyházainak plébánosaitól járókat.⁶⁹ (Az első a társaskáptalan székhelye és városi plébániatemplom, a második templom plébánosa, mint azt a 2. fejezetben már tárgyaltuk, szintén a kanonokok közül került ki, a harmadik és negyedik pedig káptalani birtok egyháza.) Bár főesperesi tisztsége az esztergomi egyházhoz köti, de ennek *servitiumot* nem fizet.⁷⁰

A tételek között földesúri jövedelmek, ingatlantulajdonból származó örökberleti bevételek, tizedbevételek és más járandóságok is találhatók. A tizedjövedelmekkel a következő fejezetben részletesen foglalkozunk még (ráadásul a 20. és 30. vádpont is efféle jövedelmekre vonatkozik), a prépost főesperesi joghatóságról pedig már volt szó. A káptalani házak cenzusa okán folytatta a testület Pozsony városával a már említett szentszéki pereskedést. A Ventur-ház kérdése némi topográfiai nyomozás után teljesen érthetővé válik: a mai Ventur utca alsó végén, a Szent Márton-plébániatemplom szentélye mögött helyezkedtek el a pozsonyi elithez tartozó Ventur-család telkei, amelyek szomszédosak voltak a templom mögött fekvő préposti kúria telkével; az ebből örökberletként kapott telekrészért a család 1388 óta fizetett.⁷¹ Összességében tehát a prépostnak bőven voltak olyan, különböző jogcímeken élvezett jövedelmei, amelyekből a káptalan nem részesült, így — mivel a gabonatized negyedéről a káptalan az okirati bizonyítással egyértelművé tette, hogy az nem a prépostot illeti — semmiféle indoka nem maradt arra, hogy miért hanyagolta a hajnali zsolozsma teljesítését.

ÍTÉLET: a prépost a negyedjövedelem fejében felfüggesztés terhe alatt köteles személyében vagy alkalmas helyettes által a matutina és prima órákon jelen lenni és szolgálatot teljesíteni.⁷²

3. A prépost a káptalan tagjait indokolatlanul panaszolta be a király előtt

(Oklevéltár 10. sz., az ítélet említve: 17. sz.) A káptalan ügyvédjei november 14-én kérték a bíróságot ennek a vádpontnak is a megtárgyalására. A bíróság következő napon, november 15-én kiadta az Esztergomban lezajlott perbeszédeknek a másolatát, és meghagyta a felperes félnek, hogy a viszontválaszt bizonyítsa. A 3., 4. és 5. vádpontot azzal az indokkal kezelték együtt, hogy mindegyikben

⁶⁹ 277/6–26.

⁷⁰ Uo. 26–29.

⁷¹ A kérdést lásd részletesen a Birtokok adattárában. Köszönjük Majorossy Juditnak a kérdés tisztázásához nyújtott segítségét!

⁷² 278/9–15.; 17. sz. büntetésösszesítő oklevélben 335/4–12.

kánoni vizsgálat (vizitáció) segítségével tisztázzák az igazságot.⁷³ E három vádpontnak a tárgyalás szempontjából kisebb jelentőségét jól mutatja, hogy az ítéletlevélben a 2. vádponthoz képest rövidebben, csonkolva idéznek a perakta szövegéből.

K (actio): a prépost káptalanját a király, meg bárók és főpapok, ispánok, valamint más nemes és nemtelen laikusok előtt ok nélkül megvádolta, és a vádaskodásokkal nem hagyott fel.⁷⁴

P (responsio): nem vádoltam őket a király vagy más előtt, csupán prépostságom szabadságainak és jogainak védelmében nyújtottam be panaszt a királynál.⁷⁵

K (replicatio): azt, hogy vádaskodott, válasza is tartalmazza közvetve, ráadásul a panaszt az esztergomi szentszék mellőzésével tette.⁷⁶

A prépost érvelése gyenge lábakon áll és formális (nem vádaskodott, éppen csak panaszt tett); a felperesi válaszban viszont a káptalan ügyvédjei jó ellenérvet hoznak fel: a préposti panasz kánonjogi szempontból jogtalan, mivel panaszát — a klerikusokra vonatkozó *privilegium fori*, illetve a megyésfőpásztori joghatóság értelmében — az illetékes egyházi fórum, tehát az esztergomi szentszék előtt kellett volna megtennie. (Ez tartalmilag nyilvánvaló a szövegből, bár forrásunkban az idézetet egy „etc.”-vel lezárták.) A bíróság kánoni vizsgálata tehát utóbbi érv bizonyítását szolgálta.

A viszontválasz bizonyításának idejéről és részleteiről semmit sem tudunk. Mivel ez a káptalan számára okirati bizonyítással egyszerűen megoldható volt, valószínűleg néhány napon belül került rá sor, a két másik vádponttal egyidejűleg. A bíróságnak bemutatták a prépost és a káptalan közötti perfüggest tanúsító, a prépost által kieszközölt királyi okleveleket. (Ezekről az iratokról semmi közelebbit nem tudunk.) Ezek az okiratok és egyéb, nem részletezett bizonyítékok a vizsgálatot lefolytató bírónak egyértelműen bizonyították a vádat.⁷⁷

ÍTÉLET: a prépost jogtalanul járt el, ezért bűnös.⁷⁸ A büntetési tétel nincs részletezve; a 17. sz. büntetésösszesítőben is csak ennyi szerepel, összevontan a 4. és 5. vádpont ítéletével, tehát pénzbüntetésre külön nem ítélték.⁷⁹

4. A prépost Fülöp kanonokat jogtalanul tartotta fogva

(Oklevéltár 10. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd az előző pontnál előjáróban elmondottakat.

⁷³ 280/41–281/1.

⁷⁴ 281/3–8.

⁷⁵ 281/9–13.

⁷⁶ 281/14–22.

⁷⁷ 282/16–20.

⁷⁸ 283/6–7., a három vádpont indoklása egybevonva.

⁷⁹ 336/12–16.

- K (actio): a prépost több kanonokot börtönnel fenyegetett, de Fülöpöt ténylegesen be is börtönözte, ráadásul a király és más bárók előtt javadalma és jövedelmei elvételén mesterkedve be is vádolta.⁸⁰
- P (responsio): tagadom a vád első részét. Fülöpöt a káptalan tanácsából két-három órára csukattam le, hogy ezzel jobb belátásra bírjam, mivel Fülöp a káptalannal szemben vétkezett, ami az aquileiai pátriárka számára is nyilvánvaló volt.⁸¹
- K (replicatio): Fülöpöt a káptalan tudta nélkül csukta le, szabadságától megfosztotta (*mancipavit*), megcsonkította (*intruncavit*) és javait lepecsételtette, lovát elvette, és majdnem egy teljes hónapig a hatalmában tartotta. Az aquileiai pátriárka szabadította ki nagy nehezen a prépost kezéből.⁸²

A prépost tehát magát a tény, Fülöp lecsukását nem tagadta, csak ezt fegyelmi kérdésnek állította be, és a király előtti bevádolásáról nem szólt; a káptalan viszont igyekezett dramatizálni az esetet (tényleges megcsonkítás nyilván nem történt). Mindkét fél az aquileiai pátriárkára hivatkozott. Mivel Ludwig von Teck herceg, aquileiai pátriárka — mellesleg Zsigmond király tanácsosa⁸³ — 1423. december 4-én Pozsonyban tartózkodott,⁸⁴ és ezután 1424 júniusában már Budán időzött,⁸⁵ az eseményekre 1423 decemberében vagy 1424 elején került sor. (A pátriárka útjának vagy missziójának állomásait és részleteit egyelőre nem ismerjük.)

A bíróság a prépostot bizonyításra kötelezte,⁸⁶ de ő nem tette ezt meg, azaz nem bizonyított semmit. Ennélfogva beigazolódt, hogy a káptalan beleegyezése nélkül, jogtalanul járt el. A bíróság megállapította, hogy a prépost főesperesi joghatósága nem jogosítja fel klerikus bebörtönzésére, csak abban az esetben, ha a vétkesnek a megyéspüspök (jelesül az esztergomi érsek) elé való vitele másképpen nem volna biztosítható.⁸⁷

ÍTÉLET: a prépost jogtalanul járt el, ezért bűnös.⁸⁸ A büntetési tétel nincs részletezve; a 17. sz. büntetésösszesítőben is csak ennyi szerepel, összevontan a 4. és 5. vádpont ítéletével, tehát pénzbüntetésre külön nem ítélték.⁸⁹

⁸⁰ 281/23–28.

⁸¹ 281/29–33.

⁸² 281/34–42.

⁸³ Lásd a Prozopográfiai adattárban!

⁸⁴ ZsO X. 1482. sz.

⁸⁵ Uo. XI. 760. sz. (1424. jún. 28.)

⁸⁶ Oklevéltár 10. sz., 282/23–24., ugyanezt a 13. sz. oklevélben is említik: 306/24–25.

⁸⁷ 282/23–31.

⁸⁸ 283/6–7., a három vádpont indoklása egybevonva.

⁸⁹ 336/12–16.

5. A prépost az idősebb kanonokokat börtönnel és javaik elvételével fenyegette

(Oklevéltár 10. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 3. pontnál elöljáróban elmondottakat.

K (actio): a prépost 1424 februárjában kétszer is megfenyegette a káptalant három idősebb kanonok útján, hogy bebörtönzi őket és javaikat teljesen elveszi, stb.⁹⁰

P (responsio): teljes egészében tagadom a vádat, stb.⁹¹

K (replicatio): Márton plébánossal, Kálmán fia Miklóssal és Seratoris Jánossal kifejezetten tudatta ezt, továbbá a halfogó rekesztélynél tartózkodó kanonokokat szidalmazta és fenyegette jobbágyaik és más nemesek előtt.⁹²

Feltűnő, hogy a prépost milyen sommásan utasítja el a vádat. Bár a peraktából nem idézték tovább válaszát, ami nyilván valamiféle indoklást is tartalmazott, lényege mégis ez lehetett. (A perrendtartások szerint az alperes köteles érdemben válaszolni: ha nem akar beismerő vallomást tenni, akkor érvekkel és bizonyítékokkal alá kellett támasztania válaszát, mivel indoklás nélkül tagadni nem lehet.)⁹³ Az előző ponthoz hasonlóan a prépostnak itt is a vád ellenkezőjét kellene bizonyítania ahhoz, hogy győzzön. A felperes kanonokok érvelése viszont jól felépített: a viszontválaszban újításként újabb ténykörülményt hoznak fel:⁹⁴ a prépost a kanonokokat mások előtt máskor is megfenyegette. (Ezzel egyébként a következő, 6. pontban, pontosabban az ezzel egyező préposti ellenkereset P4. pontjára adott káptalani válaszban is találkozunk még.) Ezzel a másik fél érvelését tovább gyengítették. A bíróság ezt a pontot is kánoni vizitáció révén, vizsgálattal döntötte el. Ezt nem részletezik az ítéletlevélben, csak eredményét: a vád teljes egészében igazolódott.

ÍTÉLET: a prépost jogtalanul járt el, ezért bűnös.⁹⁵ A büntetési tétel nincs részletezve; a 17. sz. büntetésösszesítőben is csak ennyi szerepel, összevontan a 4. és 5. vádpont ítéletével, tehát pénzbüntetésre külön nem ítélték.⁹⁶

[6.] [Egyes kanonokok bántalmazása] =

[P4.] György és Jakab kanonokok becsmérése és bebörtönzése

(A P4. vádpont: Oklevéltár 7. sz., tartalmi említése 13., 17. sz., másodfokon: 18. sz.) A káptalani 6. vádpont létét a 11. számú ítéletlevél egyetlen utalásból is-

⁹⁰ 282/1–5.

⁹¹ 282/6.

⁹² 282/7–15.

⁹³ Khlósz: Praxis 84. (tit. IV. nr. 1.)

⁹⁴ Az újításról, új ténykörülményekről: Surányi: Rendtartás 82–83.

⁹⁵ 283/6–7., a három vádpont indoklása egybevonva.

⁹⁶ 336/12–16. sor.

merjük, de ez a vád tartalmára nézve semmi közelebbit nem árul el.⁹⁷ Mivel – ahogyan a 4.1. fejezetben már indokoltuk – a préposti ellenkeresetből egyetlen vádpont tárgyalása maradt fenn a káptalan magánlevéltárában megőrzött ítéletlevelek közül, és mivel a káptalani vádpontok közé tematikailag erre a helyre még egy kanonokok elleni préposti támadás illeszkedne a legjobban, ezért nagy valószínűséggel a két vádpont tartalmi átfedésben lehetett; tárgyalásuk együttesen történt. Feltételezésünket megerősítheti, hogy a 13. számú oklevélben a prépost által bizonyítandó pontok között, valamint a 17. számú oklevélben a préposti büntetési tételek között egyaránt szerepel ez az ügy, csak sajnos mindkét esetben szám nélkül.⁹⁸

A P4. vádpont tárgyalását tartalmazó 7. számú ítéletlevél eleje egyébként a többinél jóval rövidebb, a per esztergomi fordulóról, Pöstyéni Tamás vikárus perhalasztásáról és a tárgyalás Pozsonyba való áthelyezéséről egyáltalán nem szól. Csak arról, hogy a prépost két ügyvédje november 16-án benyújtotta a vád szövegét. Ennek az lehetett az oka, hogy préposti ellenkereset pontjairól a perbeszédnek nem zajlottak le, Pozsonyban tárgyalásuk a káptalani válasszal kezdődött. Mint fentebb már említettük, maga a szöveg azt is megengedné, hogy az ellenkeresetet, pontosabban ezt a pontot ténylegesen a pozsonyi helyszínen nyújtották volna be Vicedomininek és Bodonyinak a prépost ügyvédjei (a vád szövegében a bíróság megszólítása többes számban is áll),⁹⁹ ezt meg is teheték volna, ha tényleg nem a teljes káptalan, hanem csak György és Jakab kanonokok ellen terjesztették be, ahogyan ez az oklevélben szerepel. (A káptalannal már perfüggésben volt a prépost, így újabb váddal értelemszerűen nem állhatott velük szemben elő.) Am a tárgyalás további menetéből kiderül, hogy Jakab már másnap, november 17-én, György pedig november 18-án már válaszolt is, ami túl rövid idő a válaszolásra adható törvényes 15 naphoz képest, tehát ezt a préposti vádat is minden valószínűség szerint korábban, még Esztergomban vezették elő.) A vádpontot is, a választ is jobbra objektív fogalmazással, harmadik személyben idézik az ítéletlevélben, azért is, hogy a szövegben szereplő több egyenes párbeszédet jobban elkülönüljön. (Ezeket az Oklevéltárban idézőjelekkel szedtük.) A bíróság a két megvádolt kanonokot válaszára kötelezte, akik két egymást követő napon, 1424. november 17-én és 18-án feleltek.

P (actio): Jakab kanonok 1423-ban a prépostot más nemesek jelenlétében becsmérelte a halászóhelynél, mondván, hogy ő jobb ember mint

⁹⁷ 286/38–39. „respondetur (a kápt. részéről a 7. pont első részére, hogy ti. nincs a prépost a dékán vagyonekezelésével megelégedve), ut supra immediate in replicatione contra responsiones ad articulos quintum et sextum factas.” Vlsz. ez arra vonatkozik, hogy (az 5. pont alapján:) „Márton plébánossal, Kálmán fia Miklóssal és Serator Jánossal kifejezetten tudatta ezt” azaz ők a tanúk az esetre.

⁹⁸ 307/6–7.; 335/38–336/5.

⁹⁹ 262/39. Ezzel kapcsolatban már írtuk, hogy a 13. számú oklevél szövege szerint a préposti ellenkeresetet nem magának a vikáriusnak, hanem bizonyos megbízottaknak nyújtotta be a prépost (306/19.: „coram commissariis”); ennek oka ismeretlen.

a prépost; ezt többször máskor is mondta; saját prépostját zsrnoknak is titulálta. Ezért nem is akarták a préposttól jobbágiai árendába venni halászhely-részét. Így azt György kanonoknak adta bérbe 4 vizáért. De ezért majdnem 100 új forintnyi kárt szenvedett. (Nem közli, miért.) Továbbá György az éjszaka harmadik órájában¹⁰⁰ lármázva fegyveresekkel a házába tört, és kérdésére, hogy mit akar, nem válaszolt, hanem az utcára kivonulva fennhangon becsmérelte és nyíltan fenyegette.

K (reponsio 1., Jakab): tagadja a vádat. A halászhelynél a vizák osztásánál voltak jelen György kanonokkal a káptalan képviselőiben, és nem akartak beleegyezni a káptalan számára hátrányos és igazságtalan elosztásba. László prépost ugyanis az osztás jogát és Koller Mihály, valamint Schlossberger Fülöp kanonokok részét egyaránt magának követelte. (Utóbbit, emlékezhetünk a 4. vádpontból, lecsukatta.) Jakab felvilágosította, hogy addig nem jár senkinek sem rész, amíg az egyház adósságát a vizákból ki nem egyenlítették, utána a fennmaradó részen lehet majd osztani. Erre a prépost az ő részét is el akarta venni és becsmérelte (rablónak nevezte), továbbá megfenyegette, hogy vasra verve viszi Pozsonyba. Ezért a helyszínről a préposttól való félelmében eltávozott, miközben a prépost még több napig ott maradt. A 100 újforintnyi kár kérdésében kéri a vád pontosítását, hogy ez a bérbeadásra vagy az ő állítólagos szavaira vonatkozik-e. Minthogy a préposttól számos alkalommal szenvedett jogtalanságot, sokszor szidalmazta és becsmérelte, ezért a maga számára 1000 forint kártérítés megítélését kéri.¹⁰¹

K (reponsio 2., György): tagadja a vádat, mivel egészen máshogy történt. (A vallomás inntól kezdve végig egyes szám első személyben folytatódik.) A prépost Gergely nevű embere (nem tudjuk, azonos-e a prépost perben szereplő egyik ügyvédjével; a szövegben a „quidam familiaris” kifejezés akár erre is utalhat)¹⁰² ájtött hozzám, — miközben vendégeimmel, Mihály kanonokkal, Mártonnal, a pátriárka jegyzőjével, Ortolf pozsonyi polgárral és ennek fiával, Ulrik pappal vacsoráztam¹⁰³ —, és a prépost számára kért két szekercét favágáshoz. De nem tudtam odaadni neki, mivel a halászhelynél hagytam őket. Gergely erre magyarul becsmérelni kezdett vendégeim előtt. Erre felkeltem az asztal mellől és személyesen átmentem a préposthoz és familiárisa megbüntetését

¹⁰⁰ A nappalt is, az éjszakát is 12 egyenlő órára osztották fel; a napnyugta utáni harmadik órától lehet szó, tehát mai fogalmaink szerint évszaktól függően este 8–10 óra körül. Gyulai: Időszemlélet 255.

¹⁰¹ 263/3–42., a 28. sortól a válasz végéig egyes szám első személyű maradt a szöveg.

¹⁰² 264/4–5. sor.

¹⁰³ 264/20. sor a *cena* szót használja. Lásd LLMAeH II. 87., *cena*, 1a szakasz.

kértem, és hogy a továbbiakban ne küldje embereit a saját házába a szidalmazásomra, mert különben magam torolom ezt meg. A prépost erre börtönnel fenyegetett meg, mégpedig azzal, hogy én szerinte Jakab kanonoknak, az ő fő ellenségének támogatója és védelmezője vagyok. Bár közöltem, hogy erre neki nincs joga, de ezzel nem törődve megparancsolta embereinek, hogy zárjanak be, e szavakkal: „Vidd el, vidd el, hamar vidd el!”¹⁰⁴ Ákos nevű szolgálóm útján megkértem Jakab örkanonokat, Márton plébánost, Maurpergi (azaz ifjabb) Mihály és Budai Jakab kanonokokat, hogy a prépostot engeszteljék meg. Mihály, Budai Jakab kanonokok, továbbá Márton pátriárkai jegyző, Ortolf fia Ulrik és Mihály jelenlegi dékán testvére, Péter el is jöttek Ákossal együtt a prépost házához, hogy közbenjárjanak értem, de nem engedték be őket. Így panaszkodva eltávoztak, közben engem még mindig a prépost familiárisai tartottak őrizetben a zárka közelében (*prope locum carceris*), majd aztán a prépost a hatodik órában¹⁰⁵ végre hazaengedett. A jogtalanság és az erőszakoskodás miatt kérem a prépost kiközösítését, amíg bocsánatot nem kér tőlem.¹⁰⁶

Mind a két fél a történetből a számára kedvező részleteket, az ellenfél jogtalanságát és a szidalmazást hangsúlyozta, a saját magatartásának ismertetését mellőzve, kisebbítve vagy kedvezőbb színben feltüntetve. Mindkét történetben így több fehér folt is maradt. A halászóhely-jelenet esetében nem derül fény a jelenlévők kilétére, illetve a prépost részének árendálására és hogy a kára hogyan keletkezett; a prépost házánál történtek kapcsán nem egyértelmű, hogy hogyan tudta György kanonok Ákos nevű szolgálóját megbízni, és miért nem azok jöttek tiltakozni a préposthoz, akiket erre a kanonok kigondolt, miért inkább a vacsoravendégei, továbbá, hogy volt-e náluk fegyver, ahogyan a prépost állította. György válasza alapján az sem egyértelmű, hogy valóban be volt-e csukva a zárkába vagy csak lefoglalták. Szembeötlő, hogy mindkét kanonok valószínűtlenül nagy elégtételt követelt (1000 forint, illetve bocsánatkérés kiközösítés terhe alatt; utóbbi a prépost személyéről eddig elmondottak alapján szintén elég nehéz dolog lehetett László prépost számára.)

A bíróság mindenesetre úgy döntött, hogy a viszontválaszhoz másolatot kell a prépost ügyvédjeinek kiadni; a replikációra a következő hétfőt (1424. november 21.) tűzték ki.¹⁰⁷ Azt várnánk, hogy a préposti viszontválasz igyekszik, ha nem is a válaszokban foglaltakat cáfolni, de legalább újabb részletek bevonásával a kanonokok érveit gyengíteni (például, hogy György nem volt ténylegesen börtönben, csak rá akart ijeszteni; ténylegesen behatoltak volna a házába; emberét, Gergelyt valóban felelősségre vonta volna a kanonok pana-

¹⁰⁴ A szövegben ez a 264/40. sor magyarul szerepel!

¹⁰⁵ Ez nagyjából délben történhetett.

¹⁰⁶ 264/4–15/18.

¹⁰⁷ 265/19–21.

szára). Emellett ügyvédjeinek pontosítaniuk kellene azt, hogy az árendálással a prépostot Jakab ténylegesen hogyan károsította meg, hiszen a vádban ennek bizonyítására a prépost maga is tett utalást.¹⁰⁸

A viszontválasz benyújtásának napján azonban László prépost ügyvédjei érvelés vagy bizonyítás helyett — már-már érthetetlen módon — esküt kínáltak meg a kanonokok számára. Ezzel egyértelművé tették, hogy nem kívánnak további perbeszédekkel érvelni, másrészt egyáltalán nem akarják állításait bizonyítani. (A bizonyítás mindig alapvetően a felperes felet terheli, jelen esetben a prépostot.) Ennek okát csak találgathatjuk, bár az igaz, hogy míg a kanonokoknak mindkét esetben több potenciális tanújuk akadt volna, László prépost a saját oldalán valószínűleg nem sok embert tudott volna mozgósítani. (A parancsára a György lefogását foganatosító embereit, illetve Gergely nevű familiárisát nem is tudta volna elfogulatlan tanúként szerepeltetni, más szemtanúról pedig a történetek elmondásából nem értesülünk.) A préposti ügyvédek tehát közölték, elfogadják, hogy Jakab részéről György és Tamás professzorok és Budai Jakab tegyenek esküt (Bellusi Tamás jelenlétét a halászhelynél eddig egyik fél sem említette, valószínűleg azért, mivel ő maga a tárgyaláskor a káptalan ügyvédjeként volt jelen), György részéről pedig elég magának Györgynek az esküje.¹⁰⁹ Jakabnak tehát harmadmagával, Györgynek ellenben egymagában kellett esküt tennie.

A bíróság György és Budai Jakab kanonokokat meg is eskette, az éppen Bécsben tartózkodó Tamást pedig írásban kérdezték ki a történetekről, aki saját kezű levélben válaszolt. Ennek jogi értelmezése kérdéses, valószínűleg közjegyzői megerősítéssel ellátott oklevélről van szó, de akkor is inkább tanúvallomásnak tekinthető. Tamás levele mindenestre két társával egybehangzó módon erősítette meg, hogy minden Jakab panaszának megfelelően történt. György ügyében maga György pedig letette az esküt állításai igazolására.¹¹⁰

ÍTÉLET: a prépost jogtalanul járt el, ezért bocsánatkérésre ítélik, amelyet 1 hónapon belül köteles megtenni 20 forint terhe alatt. (Ugyanez szerepel a 17. büntetésösszesítő oklevélben is.)¹¹¹ — Világos azonban, hogy az ítélettel Vicedomini és Bodonyi nem támogatták a két kanonok már-már irracionális igényét sem, hiszen sem a prépost kiközösítését, sem anyagi kártérítést nem ítélték meg számukra, csak erkölcsi elégtételt, ami a történetek ilyen fokú ismeretében teljesen reálisnak tekinthető.

7. A dékán munkájának kifogásolása

(Oklevéltár 11. sz., az ítélet említve: 17. sz., másodfokon: 18. sz.) A bíróság a vádpont tárgyalását a káptalani ügyvédek előző napi kérésére november 15-

¹⁰⁸ 262/26–27.

¹⁰⁹ 265/22–29.

¹¹⁰ 265/30–41.

¹¹¹ 335/38–336/5.

én, szerdán nyitotta meg. A káptalani jövedelmekkel kapcsolatos nagy vádcsoportból többet — tematikai összefüggéseik, illetve eljárástechnikai okokból, azaz a tanúkkal történő bizonyítás módja miatt — még az előző tárgyalási fordulók alkalmával kisebb egységekbe rendezve összevonva tárgyaltak. A 7. vádpont így még Esztergomban másik kettővel (8., 10.) került egy kalap alá, mivel mindegyik a prépost által tisztartókkal pótoltt dékáni tisztség visszaállítását célozta. A pozsonyi kihelyezett tárgyaláson Vicedomini és Bodonyi ehhez a 11. pontot is hozzávonta, és a négy vádpontnak a felperes káptalan általi bizonyítását rendelte el. A peraktából ezeknek a pontoknak a perbeszédeit az ítéletlevélben szerencsénkre szinte teljes terjedelmükben átírták.

K (actio): a káptalan és a prépost szokás szerint mindig egy dékánt választ a közös birtokok kezelésére évente Szent György napján. A dékán feladata ezeket igazgatni, lakói felett bíraskodni (a bírságok őt illetik), a jövedelmeket begyűjteni és azokról évente kétszer számot adni. A prépost mindezt a gyakorlatot köztudomásúlag kifogásolja és ellene van az egyház és a közös birtokok kárára.¹¹²

P (responsio): nem vagyok a dékán vagyongazdálkodásával megelégedve, mivel megkárosítottak. Beiktatásomtól számított másfél év alatt mindössze 16 dénárt kaptam a dékántól.¹¹³

K (replicatio): a válasz első felére ugyanaz a válaszuk mint az 5. és 6. pontra adott préposti válasz esetében. (Az 5. vádpontnál azt replikálták, hogy a prépost ne tagadja vádjukat, mivel több kánonnal kifejezetten tudatta véleményét. Sajnos nem tudjuk pontosan, miről van szó.) A válasz második felére: azért kaptam csak 16 dénárt, mert a szokást áthágva a dékán megkerülésével mindig kivette a közösből a negyedrészt, ezen felül tisztségviselése első évében még 15 vizát és 25 hordó bort is kapott.¹¹⁴

A dékán munkáját a káptalani vád és viszontválasz kulcsfontosságúnak látatja, míg a prépost itt (és a további idevont vádpontokban is hasonló hangvétellel) a dékáni jövedelemkezelési rendszer alkalmatlanságával, kényelmetlenségével és a saját pénzének hiányos folyósításával érvel; újítása ésszerűségét kívánja igazolni. Bármilyen tetszetős is lehet azonban ez mai szemmel, László prépost érvelése egyáltalán nem bizonyult hatásosnak. Az ítéletlevélben a 11. vádpont után egy átkötő szövegrészt találunk, amely a bíróság eljárását van hivatva indokolni. A káptalani keresetlevél szövegéből, illetve valószínűleg a prépost ellenkeresetéből egyenes idézetet illesztettek be az ítéletlevélbe, amely a négy összekapcsolt vádpont mindegyikére vonatkozik. Eszerint a káptalan a László prépost által elszenvedett jogtalanságok miatt a perköltségeknek a prépost általi megfizetését kérte a bíróságtól (ezzel az ítélethozatal ismertetésekor részletesebben még foglalkozunk). Sós László ellenben engedékenyebb hangot

¹¹² 286/17–29.

¹¹³ 286/30–35.

¹¹⁴ 286/36–287/6.

ütött meg, és a káptalannal olyan egyezség bíróság általi megkötését kérte, ami biztosítja az ő jövedelmeinek a teljes folyósítását is.¹¹⁵

Erre hivatkozva folytatta le Vicedomini és Bodonyi a vizsgálatot. A 7–8., 10–11. pontok mindegyikében Gergely préposti ügyvéd jelenlétében megeskettek, majd kihallgatták a káptalan által állított tanúkat. Ezek nevét, számát, a vallatás idejét és részleteit – ahogyan azt a tárgyalás időrendjéről szólva már említettük – az ítéletlevél nem tartalmazza. Csak azt, hogy a tanúkihallgatási jegyzőkönyv és más köztudott dolgok alapján bizonyítékokat nyertek.¹¹⁶ A négy vádpont bizonyítékait külön-külön részletezik. A vallomások alapján a 7. vádpont beigazolódtott, a dékán alkalmazásának gyakorlata valóban réges-régi és bevett, ugyanakkor a prépost válasza is „megfelelő” volt.¹¹⁷ (Ennek megemlítése talán ismét Vicedomini és Bodonyi kiegyensúlyozásra, objektivitásra való törekvésének jele lehet; formálisan a préposti válasz sem valótlan.)

ÍTÉLET (közös a 7–8., 10–11. pontokban, az indoklást lásd a 11. pontnál): mivel a dékán alkalmazása a préposti offiálisok helyett igazságosabb és megfelelőbb, a pozsonyi káptalanban dékánt kell alkalmazni az eddigi szokások szerint. A bíróság rendelkezik az osztozás módjáról is.

8. A prépost offiálisokat állított a közös birtokok élére a dékán helyett (Oklevéltár 11. sz., az ítélet említve: 17. sz., másodfokon: 18. sz.) Lásd a 7. pontnál előljáróban mondottakat. A peraktából ennek a vádpontnak a perbeszédeit is teljes egészében átírták.

K (actio): a prépost 1421-től önkényesen offiálisokat nevezett ki a közös birtokok kezelésére, akik tetszése szerint mindmáig igazgatják azokat, a bírságokat beszedik és rendkívüli pénzeket is kicsikarnak, emiatt a birtokokról számos jobbágy elköltözött.¹¹⁸

P (responsio): a vádpont középső és utolsó részét tagadom. Csak szándékozom offiálisokat állítani egy káptalani offiálissal együtt, aki az enyémet rangban megelőzné. Az offiálisokat a saját jövedelmeim kezelésére állítanám.¹¹⁹

K (replicatio): vásáruiti összes jobbágyukat, valamint a birtok szomszédjait tanúnak állítják állításuk igazolására.¹²⁰

A bíróság a 7–8., 10–11. pontok mindegyikében Gergely préposti ügyvéd jelenlétében megesketette, majd kihallgatta a káptalan által állított tanúkat. Ennek részleteit, mint említettük, a perakta hiányában nem ismerjük.¹²¹ Az ítélet-

¹¹⁵ 288/30–40., 288/42–289/9.

¹¹⁶ 289/10–18.

¹¹⁷ 289/19–24.

¹¹⁸ 287/7–12.

¹¹⁹ 287/13–18.

¹²⁰ 287/19–23.. Szó szerint *remittit se*, azaz a káptalan ráutalja magát ezekre a személyekre; ugyanezt a kifejezést használják a 2. vádpontnál is.

¹²¹ 289/10–18.

levélben a négy vádpont bizonyítékait külön-külön részletezik. Eszerint a 8. vádpontot a Szilincs és Vásárút falvakból való tanúkkal a káptalan teljesen bizonyította. (Szilincs a káptalani viszontválaszban még nem szerepel, földrajzilag sem a Csallóközben feküdt, tehát nem határos Vásárúttal; nem tudjuk, hogy a tanúkihallgatás során miért szerepeltek idevalósi tanúk is. Elképzelhető, hogy valami a perakta szövegében már kontaminálódott.) A tanúvallomások szerint a prépost itt tényleg officiálisokat állított és ezek Szilincsen valóban sérelmes dolgokat műveltek. Ha a prépost „szándékát teljesen megvalósítaná”, ez valóban a kis közös birtokok jobbágyságának kárára lenne, akik még egyedül a dékáni terheket is alig bírják.¹²²

A fenti indoklás kissé talányos. Vagy arra enged következtetni, hogy az officiálisok még nem az összes közös birtokon működtek (a kis közös birtok megjelölés a négy káptalani falura, Csukáriára, Szilincsre, Nyárasdra és Vásárútra utal, ahogy az a 11. vádpont indoklásából kiderül), hanem „csak” Szilincsen és Vásárúton, illetve valójában az ezzel egy tömbben lévő Nyárasdon és Kürtön. Vagy esetleg megint arról van szó, hogy formálisan a prépost választát is részben elfogadták az együttműködés vagy kiegyezés jeleként. (A 7. pontnál már szó volt róla, hogy a prépost azt kérte a bíróságtól, hogy hozzanak létre méltányos megegyezést közte és a káptalan között a közös birtokok kezeléséről.)

ÍTÉLET: (közös a 7–8., 10–11. pontokban, az indoklást lásd a 11. pontnál):
 mivel a dékán alkalmazása a préposti officiálisok helyett igazságosabb és megfelelőbb, a pozsonyi káptalanban dékánt kell alkalmazni az eddigi szokások szerint. A bíróság rendelkezik az osztozás módjáról is.

9. A prépost officiálisai a közös vizát nem küldték be Pozsonyba, hanem hagyták megromlani

(Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz.) A káptalani sérelmek harmadik részében a legnagyobb csoportot a préposti officiálisok által a kifogott vizákról és a káptalani birtokokon ténylegesen okozott kártételeikről szóló tizenkét vádpont (9., 12., 15–16., 22–28., 30.) jelenti; ezek együttes kezelését a tényleges anyagi károk tematikája, illetve a másik csoporthoz hasonlóan a bizonyítás hasonló volta: a közös tanúvallatás egyaránt indokolták. Pozsonyi tárgyalásukat Vicedomini és Bodonyi az előző pontokhoz hasonlóan a káptalanok előző napi kérésére 1424. november 15-én, szerdán kezdték meg. Az Esztergomban elhangzott perbeszédeket a peraktából szinte teljes egészükben átírták. Azonban éppen ennél a vádpontnál a káptalani viszontválasz — valószínűleg az írnok figyelmetlenségéből — hiányzik.

¹²² 289/25–30.

K (actio): a prépost tisztartói 1422-ben nem hagytak beszállítani Pozsonyba egy kifogott vizát,¹²³ amely közösnek számított, hanem önkényesen maguknál tartva hagyták félig megrothadni.¹²⁴

P (responsio): akkor 4 vizát fogtak, és mivel én a király szolgálatában Sopronban voltam, egyet a szolgám préposti negyedként visszatartott (itt a szöveg nem egyértelmű, mivel a mondat úgy folytatódik, hogy azt a vizát a káptalan rendelkezésére bocsátotta), viszont a vizák a szokásosnál háromszor értékesebbek voltak, ám a káptalan csak felet adott nekem, a másik fele miatt elégtételt kérek.¹²⁵

K (replicatio): [a bírósági indoklásból kikövetkeztethetően vitatják a préposti választ továbbá tanúkat állítva és a viza értékét 6 százdenáros forintra becsülve¹²⁶ kérik káruk megtérítését.]

A prépost válasza az eddigiekben már látott mintát követi: éppenhogy a káptalan adós neki. A vádban préposti officialisokról, a prépost válaszában egyetlen famulusról esik szó; a történetben homályos marad, hogy a vizát a prépost embere vagy emberei miért tartották vissza, az is értékesebb (nagyobb) volt-e a szokásosnál, és hogy a prépostnak tényleg járt volna még egy fél. (Nem derül ki ugyanis a vizák összértéke.) A 13. számú oklevélben azt is említik, hogy a prépostnak bizonyítania kell a választát, jelesül azt, hogy a négy vizából csak egy felet kapott, de ezt nem tette meg.¹²⁷ (Ezek szerint a prépost válaszána lényege mégis az volt, embere átadta a halat a káptalannak.)

A bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban különböző tárgyalási napokon számos tanút hallgatott ki; ezeket Gergely préposti ügyvéd jelenlétében meg is eskette. A vallomások részletei az ítéletlevélben a többi tanúkihallgatáshoz hasonlóan szintén nem szerepelnek, „mivel azt a perakta tartalmazza”; csak arra utalnak, hogy a kihallgatások „a szokott formában” történtek meg.¹²⁸ A vádpontok bizonyítékait viszont itt is külön-külön ismertetik. Eszerint a 9. vádpontot a vallomások teljességgel igazolták. A káptalan kárigénye 6 százdenáros forint, de Vicedomini és Bodonyi csak 4 forintra taksálta.¹²⁹ A megromlott hal értéke ennél nagyobb is lehetett, bár adataink általában a feldolgozott, azaz sózással tartósított vizahúsról vonatkoznak.¹³⁰ (A vizafogó a 13–14. vádpontnál még szóba kerül.)

¹²³ A viza (Huso huso) a tokhalfélék családjának legnagyobb halfaja; a kifejlett viza 3-4 m hosszú, 5-600 kg súlyú, maximális mérete 9 m és 1500 kg is lehet. Pintér: Magyarország halai 26–27. A vizafogásról a 13–14. vádpontnál még szólunk.

¹²⁴ 296/41–297/3.

¹²⁵ 297/4–12.

¹²⁶ vö. 301/23.

¹²⁷ 306/26–27.

¹²⁸ 301/18–19.

¹²⁹ 301/22–24.

¹³⁰ A vizák értékére pl. 1411-ben: ZsO III. 205. (DF 270126.): Perényi Péter nyugtája többek között arról, hogy a kassai polgárok 7 újforint értékben adtak neki egy vizát. Alapy: Csallóközi ha-

ÍTÉLET: a prépostot (a 17. számú büntetésösszesítőben is említve „*ratione unius usonis semiputerfacti*”)¹³¹ 4 Ft-ra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.¹³²

10. A préposti offiálisok miatt a közös birtokok elnéptelenednek (Oklevéltár 11. sz., az ítélet említve: 17. sz., másodfokon: 18. sz.) Lásd a 7. vádpont elején írtakat.

K: (actio) a prépost kért minket, hogy saját birtokait maga igazgathassa. Ebbe a káptalan az addig történt és a jövőbeli kellemetlenségek miatt nem egyezett bele, mivel a közös birtokok jobbágysai eléjük járultak és panasztolták, hogy ha prépostunk offiálisai továbbra is tevékenykednek, akkor ők teljesen el akarnak költözni a birtokokról.¹³³

P: (responsio) nem néptelenedtek el miattam a birtokok, ellenkezőleg: prépostságom kezdete óta a már teljesen elnéptelenedett birtokokra számos jobbágyot telepítettem le több alkalommal.¹³⁴

K: (replicatio): a birtokok jobbágysai és a szomszédos birtokosok tanúk ennek ellenkezőjére.¹³⁵

A bíróság a 7–8., 10–11. pontok mindegyikében Gergely préposti ügyvéd jelenlétében megeskette, majd kihallgatta a káptalan által állított tanúkat.¹³⁶ (Mint fentebb említettük, ennek részleteit nem ismerjük.) A négy vádpont bizonyítékait külön-külön részletezik. Eszerint a 10. vádpont első része a felek perbeszédei révén, a második fele „*per omnia*”, azaz mindenféle bizonyítékok (itt a szövegből kikövetkeztethetően tanúvallomásokra gondolnak) révén igazolódott be. Ami a prépost feleletét illeti, a tanúk vallomása alapján csupán az első vásárúti látogatásakor vitt magával egy jobbágyot, akinél egyszer a halászat idején megszállva familiárisai feltörték a pince zárját és boroztak. A jobbágyot 10 százas forinttal kárpótolta. (Ez az eset a 26. vádpontban még külön is előkerül.) Ez a jobbágy Komáromba kapott engedélyt elköltözni. A káptalani a tanúk révén bebizonyosodott, hogy a prépost ottani viselt dolgai miatt Kürtön és Vásárúton jó kilenc jobbágytelek néptelenedett el, és hét jelenleg is üres.¹³⁷

ÍTÉLET: (közös a 7–8., 10–11. pontokban, az indoklást lásd a 11. pontnál): mivel a dékán alkalmazása a préposti offiálisok helyett igazságosabb és megfelelőbb, a pozsonyi káptalanban dékánt kell al-

lászat 73., az új kiadásban 91. (1480-as évekbeli adatok a Hippolit-kódexek alapján), továbbá a kora újkorra: uo. 86–88., az új kiadásban 104–107. (1553–1562. évi számadásokból).

¹³¹ 333/18–21.

¹³² 253/11–12., 30–32.

¹³³ 287/24–32.

¹³⁴ 287/33–37.

¹³⁵ 287/38–41.

¹³⁶ 289/10–18.

¹³⁷ 289/31–40/2.

kalmazni az eddigi szokások szerint. A bíróság rendelkezik az osztozás módjáról is.

11. A jövedelmek elosztását a prépost a saját házában intézi

(Oklevéltár 11. sz., az ítélet említve: 17. sz., másodfokon: 18. sz.) Lásd a 7. vádpont elején írtakat. A 11. vádpont szövegét teljes egészében átmásolták a peraktából.

K (actio): a közös jövedelmek, ajándékok, halak elosztására régi szokás szerint a dékán jogosult a prépost és a káptalan által melléje választott egy-két kanonok segítségével. A prépost mégis mindenáron azt akarja, hogy az osztozás általa és az ő házában történjék; az efféle elosztások így is történtek a káptalan nagy kárára.¹³⁸

P (responsio): nem alkalmasabb-e az elosztást az én házámban elintézeni, mivel akárhol is történjék, az emberemnek így is, úgy is jelen kell lennie a pozsonyi egyház és más társaskáptalanok szokása szerint.¹³⁹

K (replicatio): az esztergomi egyház szokása szerint is és emberemlékezet óta az elosztás mindig a dékán házában történik. A vikárius elődjei is már régóta meghatározták, hogy a prépostoknak a pozsonyi egyház szokásai szerint kell eljárniuk, ahogy az a privilégiumlevelekben szerepel, és ezért újításokat ne vezessenek be. Ezért fordultak kérelmükkel az érsekhez.¹⁴⁰

A káptalan tehát a 7–8. és 10. vádponthoz hasonlóan itt is a dékáni rendszer régi, jól bevált módját emeli ki, míg a prépost az osztozás megújításának ésszerűségével érvel.¹⁴¹ Válaszában ugyanakkor a többi együtt tárgyalt vádponthoz képest új elem, hogy a préposti ember jelenlétéről szólva ő is a szokást hozza fel, mégpedig a helyi és más hasonló intézmények gyakorlatára hivatkozik. A káptalan viszontválaszában ebbe is beleakaszodik; jelzésértékű, hogy a felettes esztergomi egyház szokására hivatkoznak, és arra, hogy a dékáni jövedelemkezelés rendszerét már korábban hivatalosan is jóváhagyatták és biztosították Esztergomból.

A bíróság a 7–8., 10–11. pontok mindegyikében Gergely préposti ügyvéd jelenlétében megeskette, majd kánoni vizsgálat keretében kihallgatta a káptalan által állított tanúkat.¹⁴² Mint említettük, ennek részleteiről az ítéletlevél nem tájékoztat, viszont a négy vádpont bizonyítékait külön-külön részletezik. Eszerint a 11. vádpont teljes egészében bizonyítást nyert. Noha a prépost válasza tartalmilag elfogadható, ugyanakkor kiderült, hogy 1421-től kezdve a vizákat hatalmasul házába szállíttatta, ahol a jobbakat magának megtartva intézte a

¹³⁸ 288/1–8.

¹³⁹ 288/9–15.

¹⁴⁰ 288/16–27.

¹⁴¹ Ez azonban nem hatotta meg a bíróságot, ahogy az ítélet indoklásában is szerepel: 290/20–22.

¹⁴² 289/10–18.

válogatást, ahogyan a 12. vádpontban szerepel.¹⁴³ (Azaz mégiscsak abban áll a jogsértése, hogy az elosztás nem a dékán házában történt.)

A bíróság hosszas indoklása szerint¹⁴⁴ nem ok nélkül volt a dékánra bízva a négy kis közös birtok, Csukária, Szilincs, Nyárasd, és Vásárút kezelése. A dékán ugyanis felelősségre vonható és büntethető, a prépost officiálisai uruk akaratára nélkül nem, mivel maga a prépost is részes lehet túlkapásaikban, ahogy erre más összefüggésben is volt példa.¹⁴⁵ (A bíróság ezzel a 6. azaz P4. vádpont azon részletére célozhat, amikor György kanonok kérése ellenére László prépost nem volt hajlandó megbüntetni Gergely nevű pimasz familiárisát.) Az elosztás is a dékán útján ésszerűbb, mivel nem önkényeskedhet annyira mint a prépost és emberei, ahogyan az bizonyoságot is nyert. A prépost ellenérve, hogy ti. saját kocsijait küldi ki, és azzal szállítja be külön költség nélkül a jövedelmeit,¹⁴⁶ nem tartható. (Ez az elem majd a 12. pontban kerül még elő.) Ugyanis a prépost emberei igazolhatóan a bortized beszállításakor a bíróknál megszállva lovaikkal sok kiadást és kárt okoztak, és önkényeskedve megterhelték a szegényeket. Ha a dékán megy ki személyesen, akkor a szokatlan kiadások ellen tudnak tiltakozni. Jobb, ha az elosztás a dékán házában történik mint ha a prépostéban; a prépost emberének úgyis jelen kell lennie. Ugyanis ahányszor a prépost magánál intézte az elosztást, mindig önkényeskedve (*leonina divisio* módjára; itt a 11. vádpont viszontválaszának egyik fordulatára utalnak vissza)¹⁴⁷ a jobbik részt kaparintotta meg magának a tiltakozást soha nem véve figyelembe. Azzal érvelt, ha az idősebb kanonokok jobb részt választhatnak maguknak a fiatalabbakat megelőzve, akkor ő prépostként miért ne tehetné.¹⁴⁸ A bíróság ugyanakkor leszögezte, hogy a kánoni vizsgálat során az idősebb kanonokok ezen gyakorlata valóban megfigyelhető volt; ez hibás és a kánonjoggal ellenkezik (*est contra iustitiam et dispositionem iuris canonici*),¹⁴⁹ így méltán használhatta fel a prépost a saját igazságtalan eljárásának igazolására. Mivel a felek meg akarnak a kérdésben egyezni, az idősebb kanonokok osztozási előjogának gyakorlatát is el kell törölni.

ÍTÉLET: (közös a 7–8., 10–11. pontokban; a bíróság részletesen szabályozza az osztozást is):¹⁵⁰ a pozsonyi káptalanban dékánt kell alkalmazni az eddigi szokások szerint. A prépost ellenkező törekvései jogtalanok, officiálisait ezért visszahívják és az osztozás módjáról örök hallgatást parancsolnak neki. Az ajándékok és halak osztása a jövőben úgy történjék, hogy a prépost embere jelenlétében négy egyenlő részt alakítsanak ki, majd sorshúzással döntsék el, melyik

¹⁴³ 290/3–7.

¹⁴⁴ 290/15–291/31.

¹⁴⁵ 290/15–34.

¹⁴⁶ Ez egyenes idézetként áll a szövegben: 290/38–40.

¹⁴⁷ 290/4. és 291/13.

¹⁴⁸ Ez is egyenes idézet: 291/16–18.

¹⁴⁹ 291/22.

¹⁵⁰ 291/39–293/39.

a préposté; a másik három a kanonokoké, akik között ugyancsak sorshúzással döntsnek, hogy ki ki után vegye ki a részét. A bortized megosztása hasonlóképpen történjen (ez a 20. vádpontban taglaltakhoz kapcsolódik), és sorhúzás útján döntsék el, melyik kanonok melyik szőlőhegy tizedszedője legyen. A prépost, hogy kárt ne szenvedjen, a tized tizedének negyedére mindegyik szőlőhegyről jogosult, ehhez embereit kiküldheti. A kanonokok egyike se merjen kiközösítés és három márka terhe alatt magához venni közös vagy csak a káptalant érintő pénzüvedelmet a dékánon kívül. (A kiközösítést csak az esztergomi szentszék oldhatja fel, miután a három márkát megfizette a kiközösített. Ennek harmada jusson a pozsonyi egyháznak, kétharmada az esztergomi vikáriusnak.) Ha a dékán távollétében pénz érkezne, két kanonok pecsétje alatt őrizték a sekrestyében (*in conservatorio*), majd, ha prépostot is illeti, a káptalan és a prépost vagy embere jelenlétében döntsnek róla, ha csak a káptalant, akkor a kanonokok összehívásával. A dékán az eddig szokásos rend szerint évente kétszer, Szent György és Szent Márton napján tartozik elszámolással, és köteles a prépost negyedrészt teljességgel kiadni, a prépost távollétében akár emberének is. (Külön részletesen rendelkeznek a halfogó rekesztély építési költségeinek a prépost és a káptalan közötti rendezéséről; ezt alább is lásd a 14. és 17. pontnál!)

12. A prépost a közös vizákból önkényesen többet tartott meg

(Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz., másodfokon érintőlegesen 18. sz.)
Lásd a 9. pont elején elmondottakat.

K (actio): 1421-ben a közös vízben fogott vizákat a prépost erőszakkal magához szállította be, ezekből 16 lett osztozásra elkülönítve; ezek közül 4 nagyobbat magának tartott meg, közülük az egyik kétszer akkora volt mint a káptalanéi.¹⁵¹

P (responsio): Ez így nem igaz. A vizákat fogó szegény emberek behozván a városba a halakat látták, hogy az én házam nyitva van, oda vitték be. Ebből a 60 halból 15 járt nekem az osztozáskor.¹⁵²

K (replicatio): a prépost nem válaszolt a vádpont második felére. Válasza első felének ellenkezőjét a halakat behordók tanúskodásával lehet bizonyítani.¹⁵³

Ez a vádpont az egyik legkorábbi: az eset maga a per tárgyalásához képest három évvel korábban történt. A szövegből nem derül ki, hogy a vizafogás a

¹⁵¹ 297/13–19.

¹⁵² 297/20–25.

¹⁵³ 297/26–31.

novemberi vagy a tavaszi, íváshoz kötődő márciusi–májusi időszakban¹⁵⁴ történt-e, viszont mivel azt többek között a 25. vádpontból is tudjuk, hogy 1421 novemberében Sós László már prépost volt, így a késő őszi időszak a biztos. Az ügy minden jel szerint László prépost egyik első, a kanonokok által sérelemként megélt „ténykedése” lehetett. A 9. ponthoz hasonlóan a felek érdekeinek megfelelően a halak összértéke, és az osztozás módja nem világos. A prépost válaszában önkényességét igyekszik tompítani azzal, hogy „véletlenül” hozzá szállították be a halakat. Ekkor még nem állított tisztartókat a dékán helyett, mivel az osztozásról szólva utal arra, ez „az örkanonok és az egész káptalan” részvételével történt.¹⁵⁵ Az utalás úgy fejthető meg, hogy mivel ebből az évből nem ismerjük a dékánt, ugyanakkor az egész korszakban Jakab viseli az örkanonokságot,¹⁵⁶ így 1421 őszén feltehetően egyúttal ő volt a dékán is, csak a prépost magasabb méltósága szerint említette.

A bírók a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban közös tanúvallatást tartottak valamikor 1424 decemberének elején, ennek részleteit nem ismerjük (lásd még a 9. pontot). Az ítéletlevélben a vádpontok bizonyítékait külön-külön ismertetik, eszerint a 12. vádpont első felét a vizákat kocsin beszállítók vallomásai igazolták, a második felét az osztozásnál jelenlévő kanonokok. A káptalan kárigénye 16 százdénáros forint volt, ezt Vicedomini és Bodonyi csak 8 forintra becsülte.¹⁵⁷ (Nem tudjuk, hogy ez pontosan hány hal értéke volt. A felperes fél részéről itt és a többi kárigény esetében is megfigyelhető felülbecslést a bírók lejjebb szállították, jelen esetben megfizették.)

ÍTÉLET: a prépostot 8 forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.¹⁵⁸

[13.] *Vizák aránytalan elosztása 1424-ben*

(Oklevéltár 6. sz., az ítélet említve 17. sz., másodfokon 18. sz.) A vádpont száma logikailag kikövetkeztetett a 14. ponttal együtt, mivel egyik számát sem tüntetik fel az ítéletlevélben. Formailag eltérő a többi ítéletlevéltől a szövegezése; megadja, hogy 1424. november 13-án a káptalani ügyvédek megidéztek a prépostot következő nap reggelre, valamint a keresetlevél és a válasz szövegét egyes szám harmadik személyben beledolgozták az ítéletlevél szövegébe. (Az is elképzelhető, hogy nem két, hanem egy vádpontból van szó, mindenestre a jobb érthetőség kedvéért is külön kezeljük őket.)

K (actio): a prépost amellet, hogy a halfogó rekesztély építési költségeihez és a halászok fizetségéhez nem járult hozzá (lásd a 14. és 17. vádpontot is), a kifogott 39 vizából az osztozásnál szokásos szétosztási mód ellenére önkényesen többet, 10-et tartott meg, ezek

¹⁵⁴ Pintér: Magyarország halai, 26.; Alapy: Csallóközi halászat 84. (az új kiadásban 103.) szerint a vizafogás „kora tavasszal és ős derekán” zajlott.

¹⁵⁵ 297/25.

¹⁵⁶ Lásd a Prozopográfiai adattárban!

¹⁵⁷ 301/25–28.

¹⁵⁸ 303/12–13., 30–32., a 17. sz. oklevélben is említve: 333/22–24.

a jobbak és nagyobbak (*potiores*) voltak. Hiába próbálták meg a prépostot válaszra és fizetésre bírni.¹⁵⁹

P (responsio): nem volt jelen az osztozásnál. (A következő, 14. vádpont-hoz is értendő:) Kész elégtételt adni, ha a káptalan Szent György-napi és Szent Mihály-napi census neki járó negyedével elszámol, amit eddig még nem tettek meg.¹⁶⁰

A halfogó rekesztély, más néven rekesz vagy cége a folyóág szélében levert cölöpsoron vízszintesen fektetett gerendából és ehhez sűrűn támasztott rögzített karósorból állt, amely a teljes folyóágot elzárta. Középen hagytak csak nyílást rajta, amelybe a hálócsapdát, varsát állították. A viza az egyedüli kapun átúszva a hálóba került.¹⁶¹ Oláh Miklós valamivel egyszerűbb formában írja le a rekesztélyt a XVI. század elején, eszerint csak egyszeri karósorból állt: „Belgrád és Pozsony városa között több hely van a Duna medrében, ahol a víz mélyebb is, örvénylőbb is, mint máshol, ezekben van a vizáknak mintegy a beszálló fogadója. November hónapban a jég megjelenése előtt a Duna egész szélét átfojgják egyenlő távolságra leszúrt gerendákkal (*trabibus tota Danubii latitudo paribus intervallis compingitur*), s a meder közepén szabad helyet hagynak, amit varsával vagy erre a célra készített hálóval kötnek át (*relicto in medio ipsius alvei loco vacuo, qui nassa vel reti ad id parato communitur*). A gerendák alatt a halászok csónakjukból feszítik ki hálóikat. Közben a Duna partján ágyúlövésekkel mintegy mennydörgést keltenek, ettől a vizák rejtekhelyeikből felriadnak, és valamifajta erőttől hajtva körbe-körbeúsznak a Dunán, s aztán, miután a hálóba kerültek, a halászok olyan könnyen vonják őket partra, hogy semmi nehézséget sem éreznek. Nem egyszer egy helyen és egy vizahalászatkor, nem is számítva a többi kisebb halat, ezret, sőt többet is fognak, köztük van nem is egy, mely tizenkét lábnaál is hosszabb.”¹⁶²

A vizák a tengerből évente két időszakban úsztak fel a folyókba, így a Dunába is ívni: egyrészt ősszel, augusztustól decemberig, majd télen a víz fenekén egy-egy mélyedésben vagy gödörben átteleltek. A másik részük csak tavasszal kezdi meg a vándorlást és május végén vonult fel a Dunán. Ikráikat március–május közötti időszakban rakták le, majd visszaúsztak a tengerbe.¹⁶³ A halfogás ezen körülményeiből következik, hogy egyrészt a rekesztélyt rendszeresen fel kellett újítani, karban kellett tartani, hiszen a különböző árvizek és a jégzajlás időről-időre megrongálták. Másrészt a vizahalászat eszköz- és emberigényes

¹⁵⁹ 258/4–11.

¹⁶⁰ 258/11–17.

¹⁶¹ Solymos: Dunai halászat 118.; Alapy: Csallóközi halászat 85., az új kiadásban 103. Közlése szerint ritkábban hálóval is fogtak vizát.

¹⁶² Oláh: Hungária (Németh Béla ford.) 48–49. Az eredeti latin szövegben: Olahus: Hungaria, cap. XVIII. sententiae p. 32/23–27. A szövegrész tartalmi kritikája: Alapy: Csallóközi halászat 76. és 96., az új kiadásban 95. és 115.

¹⁶³ Pintér: Magyarország halai 26.; Herman: Magyar halászat II. 757., mint fentebb említettük, Alapy: Csallóközi halászat 84. (az új kiadásban 103.) szerint a vizafogás „kora tavasszal és ős derekán” zajlott.

vállalkozás volt: egy-egy alkalommal számos halászra volt szükség a zsákmány elejtéséhez. (A halászokkal több vádpontban is találkozunk.) A pozsonyi káptalannak nem Pozsonynál, hanem a Kis-Duna alsó szakaszán, Gúta és a Dudvág torkolata felett, Kürt és Nyárasd birtokok határában lehetett halászhelye.¹⁶⁴

A válaszban említett két cenzus a dékán évi két elszámolásával eshet egybe, azaz az 1423. évi őszi és az 1424. évi tavaszi számadással. Káptalani viszontválaszt az oklevél nem tartalmaz, pedig valószínűleg volt, és a tartalma az lehetett, hogy a káptalan kész állítását tanúkkal bizonyítani. A bíróság ugyanis vizsgálatot tartott, tanúk meghallgatásával (nincs részletezve, a személyek nincsenek megnevezve). A 12. számú oklevélben foglalt tucatszámú vádponthoz hasonlóan nyilván a káptalan tanúit hallgathatták meg. Ennek eredménye igazolta a vádat. A prépost Jakab szerdahelyi plébánost és Péter posztómetőt, vásárúti villicust bízta meg és küldte a halfogó rekesztélynél tartózkodó dékánhoz és társához, kérve a felosztást. A dékán ezt először a kanonokok beleegyezéséhez köthette, de aztán ráállt, ha a prépost a negyedéért fizet a halászoknak. Ezt a megbízottak tudatták a préposttal, aki kérte tőlük a felosztás kivitelezését és melléjük adta Mátyás fia János vásárúti jobbágyot is azzal, hogy még vegyenek maguk mellé másokat is. Ezek mind a helyszínen előbb három vizát vettek ki a prépostnak, amit Simon vásárúti jobbágy szekerekkel vitettek be Pozsonyba. (Ez a történetben zavaros, mert később ebből csak egy lesz a préposté.) A többi 36 vizából kilenc négyes kupacot csináltak, amelyekből a prépost (tehát jelen volt?) először egyet és a kanonokok hármát, majd sorban váltogatva hol a kanonokok, hol a prépost választottak. Az egyik kupacban négy nagyobb volt, ezt a prépost magának akarta. Saját osztással megbízott emberei és a kanonokok mondták, hogy ezt nem lehet. De ő a dékán tiltakozása ellenére kivett 9 nagyobb vizát, a korábbi háromból pedig az egyik nagyobbat.¹⁶⁵ (Ez utóbbit a 17. számú, büntetések összesítő ítéletével szerint „*inconsulte recepit*”).¹⁶⁶

ÍTÉLET: a prépost a vizákat egyenlőtlenül osztatta szét, és magának önkényesen a részén felül többet tartott meg, ezért 20 forintra büntetik, amelyet 25 napon belül kiközösítés és duplázás terhe alatt köteles megfizetni.¹⁶⁷

[14.] Halfogó rekesztély építési költségei

(Oklevéltár 6. sz., említve 11. sz. végén, az ítélet említve 17. sz.) Lásd az előző vádpont elején elmondottakat. Itt sem közlik a káptalani viszontválaszt, sőt a

¹⁶⁴ Gútát Oláh Miklós (aki 1518-tól esztergomi kanonok és komáromi főesperes volt, tehát ismer-
te a környéket) is említi a Hungáriában: „Gúta mezővároshoz érünk, mely a Vág folyó torko-
latánál helyezkedik el, nem messze tőle van a vizahalak halászhelye.” (Németh Béla ford.)
Az eredeti latin szövegben: Olahus: Hungaria, cap. X. sententia p. 17/12. Nem tudjuk, vajon
nem a pozsonyi káptalan akkor még működő rekesztélyére vonatkozik-e ez a megjegyzése
vagy inkább az esztergomi érsekére.

¹⁶⁵ 258/22–259/18.

¹⁶⁶ 333/2.

¹⁶⁷ 260/11–17., 21–25. A 17. sz. összesítőben ugyanígy szerepel: 332/40–333/3.

préposti válasznak is csak a kivonata szerepel. Az előző pontból következőleg, és mivel évet nem említenek, valószínűsíthetően a rekesztély tárgyévi, azaz 1424 tavaszán történő újjáépítéséről, kijavításáról van szó.

K (actio): a prépost a halfogó rekesztély építési költségeihez nem járult hozzá.¹⁶⁸

P (responsio): [ide értendő az előzőből: kész elégtételt adni, ha a káptalan a Szent György-napi és Szent Mihály-napi census neki járó negyedével elszámol, amit eddig még nem tettek meg.]

A bíróság a vizsgálatot a káptalani registrumok megtekintésével végezte el.¹⁶⁹ Ennek eredménye: a két idei census összevétele 200 forint és 6 dénár azaz a préposti negyed 50 forint és 1,5 dénár. A halfogó rekesztély teljes építési költsége a halászok salláriumával és a dékán évi salláriumával együtt (ez utóbbi 24 forint) összesen 255 forint 65 dénár.¹⁷⁰ Leszámítva 50 forintot a halászhely költségei és a dékáni tiszteletdíj fejében a prépost adós a káptalannak 13 forint 88 dénárral.¹⁷¹ (A 11. sz. oklevélben részletesen szabályozzák a rekesztély költségterheit, lásd a 17. vádpont végén!)

ÍTÉLET: a prépostot 13 forint 88 dénárra büntetik, amelyet 25 napon belül kiközösítés és duplázás terhe alatt köteles megfizetni.¹⁷²

15–16. A prépost a káptalan tudta nélkül önkényesen más halfajtákból is házába vitetett

(Oklevéltár 12. sz., említve: 13., 17. sz.) Lásd a 9. vádpont elején elmondottakat. A vád a fennmaradt forrásanyagban hol mint 15–16., hol csak mint 16. pont fordul elő; a 13. számú oklevélben utalnak egyedül arra, hogy a prépost a 15. pontra külön is válaszolt.¹⁷³ Az összevonásnak tartalmi átfedés lehetett az oka, de ezt a perakta hiányában nem igazolható teljesen; a vád szövegének a végét az ítéletlevél nem idézi. Tartalmilag a vád a 12. ponthoz szorosan kapcsolódik, mivel az abban említett négy viza itt is szóba kerül.

K (actio): a prépost a négy vizával együtt 1 tokhalat (*tucconem*) 1 kecségét (*sthurgonem*)¹⁷⁴, pontyokkal együtt (*cum carponibus*) a házába szállított és saját javára fordított.¹⁷⁵

¹⁶⁸ 258/4–6., 259/19–21.

¹⁶⁹ Mivel ez nem közokirat, csak félbizonyítást ad, szükséges lehetett ezt pótlóesküvel megtoldani.

¹⁷⁰ Az összeg nagyságát vö. az Alapy: Csallóközi halászat 97., az új kiadásban 116. közzölt, az aszódi cégék karbantartási költségeire vonatkozó 1555–1581 közötti adatokkal.

¹⁷¹ 259/21–30.

¹⁷² 260/17–25. A 17. sz. összesítőben ugyanígy szerepel: 333/4–8.

¹⁷³ A 13. sz. oklevélben mint 15–16. pont: 306/28–31., a 17. sz. oklevélben csak 16. vádpont: 333/25–27.

¹⁷⁴ A *sturio* szó tokhalat is jelenthet; hangzása miatt az alábbiakban a *tukko/tucco* szót fordítjuk tokhalnak. Mindkét halfajta a tokfélék (*Acipenseridae*) családjába tartozik. Vö. Olahus: Hungaria, cap. XVIII. sententia p. 31/19.: „Piscium praeterea antaceorum non ossibus, sed cartilaginibus compactorum, quos Hungari lingua patria wyzam, Germani huzones vocant, sturionum, thook, keczyge, quos Plinius pelamides appellat”.

¹⁷⁵ 297/32–35.

P (responsio): a mondott vizákat a kanonokok tudtával vitettem el, és a nagyobbakat nekik adtam. A két tokhalat (*duos tuconnes*) több ponttyal és más halakkal (*cum pluribus carponibus et aliis piscibus*) a kanonokok tudtom nélkül vitették el, és maguknál rejtették el, ezekről igazságot kérek.¹⁷⁶

K (replicatio): a káptalan csak egy tokhalat (*unum tuconnem*) vitt el, amit a prépost beleegyezésével megosztottak, és ebből megkapta a negyedét. A többi halat mind a prépost és emberei tudtával használták fel a konyhán.¹⁷⁷

A vádpont tanúsága szerint vizák mellett más halfajták dunai halászata is jelentős volt a káptalan korabeli jövedelmei szempontjából.¹⁷⁸ A tokhalat és a kecségét valószínűleg szintén cégével és varsával fogták (a vádpont szövege szerint egyidejűleg a vizákkal), mivel a közönséges tok testtömege eléri a 80 kilogrammot, hossza a 1,5–2 métert, míg a kecsége „csak” 1–2 kilogramm, hossza 60 centiméter körüli.¹⁷⁹ A káptalani viszontválasz szövege azt is alátámasztja, hogy élelmezési szerepük jelentős, ráadásul húsup sózással tartósítható,¹⁸⁰ és fogyasztásuk a böjti napokon is lehetséges.

A perbeszédekből a halak össz mennyisége nem derül ki. Érdekes, hogy míg a káptalan egy tokhalról és egy kecségéről, a prépost – saját érdekeinek megfelelően, kárát felnagyítandó – két tokhalról beszél a pontyokon kívül. Mindkét fél a másikat vádolja károkozással; a prépost ismét a káptalanra igyekszik visszahárítani az ügyet.

A Pozsonyban folyó tárgyaláson tehát az oklevelekből kikövetkeztethetően a bíróság először a prépostot kérte fel válasza bizonyítására (ezt a 13. számú oklevélben is említik),¹⁸¹ de az nem bizonyított semmit.¹⁸² A bizonyítás így a káptalannak jutott. A bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban egyaránt (az oklevélben nem részletezett módon) tanúvallomást tartott; a szövegben az egyes pontoknál a bizonyítékokat külön-külön ismertetik. Eszerint a 16. vádpont bizonyos kanonokok eskü alatt tett vallomása révén nyert igazolást (*probatur per depositiones*), akiket a prépost ügyvédje tanúként elfogadott (*ad quos procurator prepositi se remisit*).¹⁸³ A szóhasználat a saját tanúk állításánál használatos; meglehet, hogy arról van szó, hogy a prépost, miután nem bizonyított semmit, a 6. (azaz P4.) vádponthoz hasonlóan esküt kínált meg a fel-

¹⁷⁶ 297/36–40.

¹⁷⁷ 297/41–298/5.

¹⁷⁸ Oláh: Hungária (Németh Béla ford.) 48., Olahus: Hungaria, cap. XVIII., sententiae pp. 31–32/19–21. Mint említettük, itt más halfajtákat is említ a vizán kívül (tok, kecsége, harcsa, süllő, pisztráng), és szól a rákokról is. A pontyfélékre lásd: Pintér: Magyarország halai 60–134.; a pontyra uo. 119–126.

¹⁷⁹ Pintér: Magyarország halai 29–30. (sima tok), 32–35. (kecsége)

¹⁸⁰ Pintér: Magyarország halai 27.; Alapy: Csallóközi halászat 78., az új kiadásban 97.

¹⁸¹ 13. sz., 306/28–31.

¹⁸² 301/32–33.

¹⁸³ 301/29–30.

peres félnek. A káptalan halak utáni kárigénye mindenesetre 6 százdénáros forint volt, amit a bíróság 4 forintra csökkentett.¹⁸⁴

ÍTÉLET: a prépostot 4 forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.¹⁸⁵

17. A prépost adósságai az 1421. és 1423. évből (nem járult hozzá a halfogó rekesztély építéséhez, hajók, hálók vásárlásához és a halászok fizetéséhez)

(Oklevéltár 14. sz.) Az egyik leghosszabb és legbonyolultabb vádpont. Szerencsénkre a bizonyítás hosszadalmas, ezért a tényleges pozsonyi eseményeket is ismerjük. (A számítási pontatlanságok miatt a tényleges összegeket [ ]-ben közöljük az egyes adatok után.) A tárgyalás Pozsonyban a többi vádponthoz hasonlóan e pontról is november 15-én kezdődött. Vicedomini és Bodonyi kérték a felpereseket, hogy pontosítsák (*specificatio*) a vádpontot.¹⁸⁶ A korábbi, Esztergomban beterjesztett vád és válasz ismertetését az oklevél nem mulasztja el:

K (actio): noha a káptalan sokszor kérte a prépostot, hogy a halfogó rekesztély, hajó- és hálóvásárlás, továbbá a halászok fizetsége és a közös birtokok védelme miatt a saját negyedrészt illetően törlesszen, ezt mindeddig visszautasította.¹⁸⁷

P (responsio): nem tartozom a kanonokoknak semmivel, mivel nemrég, amikor Pozsonyból elutaztam, már fizettem több mint 200 újforintot, adósságaimmal elszámoltunk. Ezt lelkiismeretükre bírom.¹⁸⁸

K (replicatio): a legújabb számadás alkalmával tartozott a káptalannak a prépost, és jelenleg is tartozik 20 forint 20 dénár összeggel azon összegeken felül, amiket a közös birtokokból vett magához (lásd a 22., 23. és 24. pontokat [így benne a szövegben!])¹⁸⁹

Ezután következett a vádpont pozsonyi pontosítása 1424. november 15-én, szerdán:

K (*specificatio*):¹⁹⁰ 1421-ben a prépost és a káptalan a rekesztély építésére 124 forint 40 dénárt adott ki. Ebből a préposti negyeddal: 33,5 forint 10 dénárral¹⁹¹ tartozik a prépost. Ugyanebben az évben a káptalan ajándékokra a prépostnak, a királynak, a legátusnak, az esztergomi érsekség adminisztrátorának, a hadiadóra, a legátusnak a káptalant és a prépostot illető privilégiumok kiállítására, továbbá a pozsonyi polgárok elleni perben összesen 142 százdénáros fo-

¹⁸⁴ 301/30–31.

¹⁸⁵ 303/13–14., 30–32. A 17. sz. büntetési összesítő ugyanezt említi: 333/25–27.

¹⁸⁶ 310/37–39.

¹⁸⁷ 310/40–311/3.

¹⁸⁸ 310/4–11.

¹⁸⁹ 311/12–18.

¹⁹⁰ 311/22–312/2.

¹⁹¹ Helyesen: 31,1 forint. Az alább bemutatott regisztrumban 27,225 forint szerepel.

rintot és 61 dénárt költött, amiből a prépost tartozik a káptalannak 40 forint 67 dénár [35,65 forint] összeggel. (1422. év nincs említve.) 1423-ban a közös birtokok bevételeivel a prépost és a káptalan a prépost házában elszámoltak, ennek alapján a prépost a káptalannak 20 dénár híján 20 forinttal [19,80 forinttal] tartozik. (Nem világos, hogy ez a maradék tartozás a 40-ből vagy újabb összeg. Lejjebb a kanonokok vallomásában is 4 dénár híján 20 forint az összeg.)

Gergely préposti ügyvéd két nappal később, november 17-én, pénteken válaszolt.¹⁹² (E napon válaszolt a 19. és 20. pontra is, továbbá ugyanekkor a préposti ellenkeresetből a 6. vádponttal azonosított P4. pontban is folyt tárgyalás.)

P (responsio duplica, az áttekinthetőség kedvéért pontokba szedtük):¹⁹³

1. 1423-ban Vásárút és Csukária pro taxa regali beszedett adójából a királynak való fizetés után a maradványösszeg Csukárián 40 nagy font (*libre magne*) és 500 dénár, Vásárúton 70 százdénáros forint volt, de ebből a prépost semmit sem kapott, ezért elégtételt kér.¹⁹⁴
2. Ami az ajándékokra vonatkozó vádat illeti, Jubar prépost idején ugyanúgy adóztatták a falvakat mint az ő idejében a királyi hadiadó miatt, abból is volt maradványösszeg, efelől igazságot kér.¹⁹⁵ (Lásd még a kérdést a 19. vádpontban is!)
3. A halfogó rekesztély 1423-as elszámolásával kapcsolatban: ő mindennel elszámolt a kanonokok (Miklós plébános, Illés, Jakab és Schlosser János) jelenlétében a házában; az elszámolást Illés a káptalan részéről aláírta.¹⁹⁶
4. Jubar prépost idejében a patriarcha legátusnak stb. adott ajándékokról: az örkanonok szedte be annak a jövedelmét, és azt szabadon fordíthatták amire csak akarták, így neki is úgy tetszett („*placeret itaque sibi...*”), hogy a királynak, a legátusnak, stb. való kiadásokat állják ők egyedül, ő szívesebben lenne részes az ajándékok költségeiben.¹⁹⁷

A felperes kanonokok még a november 21-i tárgyalás alkalmával, amikor a 6. azaz P4. vádpont bizonyíték bemutatása volt soron, bemutatták a legátus azévi okleveleit *unacum conservacione regis*, amit itt is felhasználtak igazolásra.¹⁹⁸ A választ viszont november 28-án adták meg,¹⁹⁹ tehát a törvényes 15 napos határidőn belül:

¹⁹² 312/3.

¹⁹³ 312/5–23. A pontokba szedést az erre következő második káptalani replikáció egy utalása támogatja (lásd alább).

¹⁹⁴ 312/5–9.

¹⁹⁵ 312/9–13.

¹⁹⁶ 312/14–17.

¹⁹⁷ 312/18–23.

¹⁹⁸ 315/39–42. Ezeket az okleveleket sem ismerjük.

¹⁹⁹ 312/24–25.

K (replicatio):²⁰⁰

1. A maradványösszeg bizonyos részét valóban a halfogó rekesztélyre fizették ki, a másik részéből viszont a káptalan egyes tagjai a káptalan nevében a prépostnak fizettek, ahogy ez a regisztrumokból világos.²⁰¹
2. Nem igaz. Jubar idejében, 1421-ben, amikor az ajándékok miatt voltak kiadásai, megadóztatták ugyan a falvakat, de nem úgy, ahogy a prépost állítja. Készek erről a beszedett adóról készített számadást a bíróság meghagyására bemutatni.²⁰²
3. (kettévágja a negyedik választ, be van abba ékelve): készek felvonultatni tanúként a prépost által említett kanonokokat.²⁰³
4. (*qui coincidit cum articulo tertio*²⁰⁴): hogy az órkanonok vette magához Jubar prépost jövedelmeit: valójában az a helyzet, hogy Jubar 1420. György-nap körül egy meghatározott összegért bérbe adta az órkanonoknak a jövedelmeit 1 évre, az árendáslevél szerint. (Ezt egyidejűleg be is mutatták a bíróságnak.)²⁰⁵ Jubar azévből távol volt, nem vetettek ki azévből taxa régiát sem, így 1421. György-nap táján Jubar a bérlet végeztével átvette az akkor neki járó jövedelmet. Keresztelő Szent János ünnepe körül megérkezett a király Pozsonyba és nádori közgyűlés (*iudicium palatinale seu generale*) megtartását rendelte el ugyanide.²⁰⁶ Ezen a káptalannak a préposttal együtt a pozsonyi polgárok elleni perüket az egyház szabadságainak megvédelmezése érdekében kellett megindítania, de mivel akkor éppen semmilyen közös jövedelmük nem volt, a káptalan a kilencedből akarta Jubart kifizetni, de a kilenced begyűjtése előtt Jubar meghalt, és László prépost az egész jövedelmet magához vette és ebből a káptalannak nem fizetett semmit. Így a káptalannak magának kellett az összes költséget kifizetnie, ahogy az a regisztrumból is kitűnik.²⁰⁷ Az ajándékok ügyében a válasz másik felére, a „*placeret itaque mihi*”-kezdetű részhez azt válaszolják, hogy ha a prépostnak *pro utilitate ecclesie* a káptalan egyetértésével volnának vagy lennének kiadásai, akkor kész a káptalan ezekre megfelelni. (A válasznak megvan a lezárása is:) a káptalani ügyvédek kéri a bíróságot, hogy a számos perbeszéd ellenére a prépostot a negyedrészt miatt büntessék meg, és az összes kanonok nevében ítéletet kérnek.²⁰⁸

²⁰⁰ 312/25–314/12.

²⁰¹ 312/26–32.

²⁰² 312/33–42.

²⁰³ 313/32–35.

²⁰⁴ 313/1.

²⁰⁵ 316/2–4. E dokumentumot sem ismerjük.

²⁰⁶ Mégpedig Pozsony és Moson megye nemessége számára, Margit-nap előtti pénteki (júl. 11.) kezdettel. A nádori közgyűlést meg is tartották, lásd pl. ZsO VIII. 784., 786., 792–796., 808–809., 822–824. sz., stb.

²⁰⁷ 313/1–31.

²⁰⁸ 314/7–12.

A bíróság a következő napon, november 29-én a prépost ügyvédjei számára másolatot készített a vádpontokról és válaszra kötelezi őket, nem véve figyelembe a prépost makacsságát vagy távolmaradását. Kéri a káptalant a bizonyításra: a kiadásokról, bevételekről és adósságokról szóló számadások bemutatására másnapra.²⁰⁹

K (probatio, nov. 30.): bemutatják a préposti ügyvéd jelenlétében a regisztrumot 1423-ra vonatkozóan. Ebből kiderült: 171 százas forint maradt a falvak adójából, ezt a halfogó rekesztélyre fizették ki, továbbá a prépost adós maradt 20 dénár híján 20 forinttal. Erről augusztus 23-án elszámolást készítettek a prépost házában az említett kanonokok jelenlétében, ezt Illés készítette, ahogy az a november 21-i tárgyalási aktákból is nyilvánvaló (*ex actis clare constat de XXI etiam factis*). Az akkor este még összeolvasott és egyeztetett másolati példányt a periratba berakták.²¹⁰

K (probatio, dec. 1.): bemutatják a préposti ügyvéd jelenlétében a regisztrumot 1422-re vonatkozóan. Ebből kiderült: a kiadások a falvak befolyó adóján kívül 3 forint 37 dénárt tettek ki. Az összeolvasott és egyeztetett másolati példányt a periratba berakták.²¹¹

K (probatio, dec. 1.): bemutatják a préposti ügyvéd jelenlétében a regisztrumot 1421-re vonatkozóan. Ebből kiderült: 1. hogy a prépostnak ebben az évben hány hordó bor járt, és hogy negyedrésze felől mennyivel maradt adósa a kanonokoknak a hegyi tizedszedési kiadások miatt. 2. A falvakból befolyó Szent Mihály-napi jövedelem, és hogy ebből mennyi jut a prépostra. 3. A halfogó rekesztély építési költségei 1421-ben 124 forint 40 dénárba rúgtak. A falvakból a prépostnak járó negyedlet leszámítva(!) a prépost adós maradt 27 forint 22,5 dénárral az 1421. november 21-i bejegyzés szerint. [A pontosításban 33,5 forint 10 dénár szerepel.] 4. A királynak, a legátusnak és a nádori közgyűlés során kifizetett költségek 162 forint 61 dénárt tettek ki. Ebből leszámítandó 4 forint, amit a legátusnak és vikáriusának adtak, így marad 158 forint 61 dénár. Ennek a negyedével tartozik a prépost, azaz 39 forint 50 dénárral [helyesen 39,65 forinttal]. Az összeolvasott és egyeztetett másolati példányt a periratba berakták.²¹²

A prépost teljes tartozása: 86 forint 63 dénár. [Az iménti értékeket összeadva viszont 89,895 forint jön ki.]

A bíróság december 4-én, hétfőn hallgatta ki a tanúkat. Megeskették Miklós plébánost, Illés, Jakab és Seratoris János kanonokokat, hogy a préposttal való számadásról igazat mondanak. Bemutatták az Illés által írt számadást; a tanúk

²⁰⁹ 314/13–23.

²¹⁰ 314/24–38.

²¹¹ 315/7–15.

²¹² 315/16–316/4.

eskü alatt vallották, hogy a prépost valóban adósa maradt a káptalannak 4 dénár híján 20 forinttal. Illés vallotta, hogy a számadás másodpéldányát átadta a prépostnak.²¹³

ÍTÉLET:²¹⁴ a prépost a vizafogóban (*in piscatura usonum*) 1423-ban adós 61 forinttal a falvak maradványbevételeiből. Préposti negyede után adós 20 dénár híján 20 forinttal. [A 17. számú büntetésösszesítő oklevélben egyezik az összeg.] A halfogó költségeiben 1421-ből negyede szerint adós 27 forint 17,5 dénárral. [A 17. számú oklevélben fél dénár híján egyezik az összeg.] A nádori közgyűlés költségeiben és a legátus előtt a pozsonyi házak ügyében folyó per költségeiben adós 39 forint 50 dénárral. [A 17. számú oklevél szerint csak 39 forinttal.] Mivel az elődje adósságaiért is felelős, azokat is meg kell fizetnie. A bírságot a káptalannak 2 hónapon belül kettőzés és kiközösítés terhe alatt meg kell fizetnie. (Lásd a 11. számú oklevélben a 7–8., 10–11. vádpontokról hozott ítéletben egy kitétel: a halfogó rekesztély áradások utáni évi javítási költségeihez aki nem járul hozzá faanyaggal, az az abból származó jövedelmet a rekesztély elkészülte és a halászat megkezdése után ne élvezze abban az évben, hacsak nem fizeti ki a ráeső költségek kétszeresét.)²¹⁵

18. A prépost nem járult hozzá egy curia visszaváltásához

(Oklevéltár 17. sz.)²¹⁶ Az ügyet csupán a büntetéseket összesítő ítéletlevél egyetlen rövid utalásából ismerjük, ott a vádpont számát sem közlik. Mivel a prépost nem járult hozzá egy bizonyos kúria visszaváltásához a préposti negyede árnyában (amit nyilván a felperes káptalan bizonyítani is tudott), ezért a bíróság emiatt 4 százdénáros forint megfizetésére ítéli. A teljesítési határidőt nem ismerjük.

19. A prépost elődjének, Jubar Jánosnak a királyi adó kapcsán támadt adósságait vonakodik kifizetni

(Oklevéltár 15. sz., az ítélet említve 17. sz., másodfokon 18. sz.) A 17. vádpont-hoz hasonlóan bonyolult vádpont. Ahhoz hasonlóan a pozsonyi tárgyalása is káptalani specifikációval kezdődik november 15-én, a perbeszédre és a bizonyítékok bemutatására is zömmel ugyanazokon a napokon került sor. Az ítéletlevél a kontextus miatt itt is részletesen közli az Esztergomban elhangzott perbeszéd szövegét. (A 17. vádponttól eltérően itt azonban a káptalani replikáció vagy elmaradt, vagy hiányzik.)

²¹³ 314/39–315/6.

²¹⁴ 316/20–317/5.

²¹⁵ 293/6–39.

²¹⁶ 336/9–11.

K (actio): néhai Jubar prépost a királyi adó kifizetése miatt adósa lett a káptalannak, és halálos ágyán úgy rendelkezett, hogy ezt utódja a préposti jövedelmekből fizesse ki. Ezt azonban a jelenlegi László prépost mindmáig megtagadta.²¹⁷

P (responsio): mindig igyekeztem a káptalannal egyetértésben és békeségben lenni, eddig nem volt a kanonokoknak panaszuk, lelkiismeretükre bízom.²¹⁸

A prépost válasza elég semmitmondó, általánosságokban mozog. Vice-domini és Bodonyi e pontban is kérték a felperes káptalant a vád pontosítására. Erre november 15-én szerdán került sor.

K (specificatio):²¹⁹ elzálogosították 12 csöbörnyi szőlőskert *terragiumát* András szőlője felett 60 aranyforintért. Jubar prépost és a káptalan Walicon Jakabtól kölcsönvett 30 aranyforintot, amelyből évente 3 forintot Márton pozsonyi plébánosnak fizettek ki. Lőrinc prebendáriustól Jubar prépost és a káptalan Lőrinc prebendájához tartozó 60 aranyforintot kapott kölcsön, amelyből évi 6 forintot fizettek ki Lőrincnek bizonyos, részint a prépostot, részint a káptalant terhelő királyi adó fedezésére. Ezekből László prépostnak a szőlő kiváltására és a visszafizetésre 38 és fél forintot kell fizetnie, továbbá évente tartozna fizetni a káptalannak 3 csöbör bort, illetve a szóban forgó évben Mártonnak és Lőrincnek járó census negyedét, ahogyan Jubar is fizetette bornegyedét és az említett census negyedét. Noha számos alkalommal figyelmeztették a prépostot, hogy három csöbör bort adjon a káptalannak és a census negyedét fizesse, ezt mindeddig visszautasította, így a káptalan fizette helyette beiktatása óta.

P (responsio duplica, nov. 17.):²²⁰ a Jubar János idejében elzálogosított szőlőről: ez nyolc vagy tíz éve történt; ahogy szó volt róla, Jubar minden jövedelmét bírták, nem volt szükséges emiatt a zálogosítás; engem a maradék általuk történő megadása érdekel, mivel tudott dolog, hogy Jubar prépost nem élt nagy háztartással és nem használta kúriáját, és ezért nem mulasztom el mindezt visszaszerezni.

K (responsio, nov. 28.): ez nem igaz. Jubar idejében a káptalan a legkevésbé sem diszponált a préposti jövedelmek felett úgy, ahogy most László prépost, aki a sajátjával meg nem elégedve a káptalan jövedelmét is számos alkalommal részben lefoglalja. Ezért kéri

²¹⁷ 319/38–320/2.

²¹⁸ 320/3–7.

²¹⁹ 320/8–33.

²²⁰ Megnevezését *responsio ad hanc replicationem* formában tüntették fel, talán azért, mert a specifikációt válasznak tekintették. 320/34–42.

a bíróságot, hogy a préposti negyedét illetően szorítsák fizetésre.²²¹

ÍTÉLET: mivel a prépost semmit sem adott a káptalannak állítása ellenére, és mivel a kiadások a prépostot is illetik, ahogy ez egy, a 200 aranyforint hadiadó kivetéséről és következő évi (1411) megfizetéséről szóló 1410-es királyi oklevélből is kitűnik,²²² továbbá más hasonló előttünk bemutatott oklevelekből, kivéve a 30 aranyforintot, *de quibus clare constare non possit*; mivel az előd tartozásai utódára szállnak, ezért László prépostot kétszer 60 aranyforint, továbbá a Lőrinc prebendáriusnak járó évi 6 aranyforint összegének negyedében, tehát 36 aranyforintban elmarasztalják, amit négy hónapon belül kell megfizetnie kiközösítés és kettőzés terhe alatt.²²³

20. A prépost nem fizette ki a tizedszedőknek a bortized behajtási költségeinek rá eső részét és 9 hordó kanonoki bort lefoglalt

(Oklevéltár 16. sz., az ítélet említve: 17. sz.) A 17. és 19. ponthoz hasonlóan ez is bonyolult, sok részösszegeből álló ügy, ezért a bíróság itt is pontosításra utasítja a felperes káptalan képviselőit.²²⁴ Előtte azonban szerencsére a perakta alapján az esztergomi perforduló perbeszédjeit is kivonatolják az ítéletlevélben. Figyelemre méltó, hogy a többi vádponthoz képest — a hosszadalmas bizonyítás miatt is — számos tárgyalási napon elővették az ügyet, ugyanakkor az időrend a kivonatos közlés miatt kissé zavaros.

K (actio): a prépost egyes embereknek tartozik a bortized tizedének a javadalomba kerülésének évében, 1421-ben keletkezett beszédsi költségeivel, amelyeket a saját bortizedrésze után nem fizetett meg, noha ezt a káptalannal való elszámoláskor önként megígérte. Továbbá egyes kanonokoknak felé más adósságai is vannak, amelyet szintén nem fizetett ki.²²⁵

P (responsio): éppen hogy ők adósok nekem: ők maguk szedték be a teljes bortizedet és csináltak kiadásokat, és tetszésük szerint adták ki a részemet.²²⁶

Az ítéletlevél szövege innen tematikusan csoportosítva, kivonatolva mutatja be a tárgyaláson történeteket.

²²¹ 321/1–13.

²²² Ezeket nem ismerjük, mivel nem maradtak ránk; a hadiadó megfizetését igazoló 1420. és 1421. évi nyugtákat analógiaként lásd Oklevéltár 1. és 2. sz. — A hadiadó kérdésére lásd a 6. fejezetet!

²²³ indoklás: 321/21–35., ítélet: 322/6–15. A büntetés összege egyezik a 17. sz. büntetésösszesítő oklevélben lévővel: 334/24–29.

²²⁴ 325/8.

²²⁵ 325/9–15.

²²⁶ 325/16–20.

K (specificatio, nov. 15.): elmondták a bortizedszedés kiadásait és tételesen az adóságokat.²²⁷

P (responsio duplica, nov. 17.): az említett évben, amiről azt mondták, hogy tartozik, csak 16 hordó bort kapott a kanonoktól, amivel meg nem elégedve a káptalan előtt kérte, hogy kapjon többet, de a számadáskor is az általa remélt 10 helyett csak 4 további hordó bort kapott. Ezzel a békesség kedvéért beérte. Ők viszont azt állítják, hogy adósuk, pedig nem az, nem tartozik nekik semmivel, és ha számadást készített erről az évről, remélte, hogy éppen fordítva szerepel a dolog abban. Ha valakinek a jövőben adósa lesz, kész törleszteni. A perbeszéd végén kérte a bíróságot, hogy szorítsák rá a kanonokokat a számadás elkészítésére lelkiismeretük szerint, és hogy hagyjanak fel az ő végzálásával.²²⁸

A bíróság tehát elrendelte a felperes fél bizonyítását.

K (probatio, nov. 20.): bemutatták az 1421-es bortized beszédéről készített számadást. A prépost úgy tesz, mintha nem kellene a része szerint fizetnie a tizedszedés költségeit.²²⁹ (Nem tudjuk, hogy ez a mondat a prépost tényleges magatartására vonatkozik-e, vagy a kanonokok részéről tett megállapítás. A prépost csak november 17-én válaszol, ugyanakkor ennek a dátumnak a második előfordulásakor kézenfekvő lenne arra gondolni, hogy esetleg elírással van dolgunk.)²³⁰

K (nov. 28. replicatio a préposti válaszra):²³¹ a prépost a szüret idején foglalta el javadalmát (ti. 1421-ben), ekkora már a kanonokok a tizedszedést elvégezték. A prépostnak a szokás szerinti negyede fejében 16 hordó bor járt, ezt meg is mondták neki és oda is szállították. Amikor a 16 hordót a káptalan költségén eljuttatták neki a házába, a prépost úgy nyilatkozott László pozsonyi tizedszedő előtt, hogy megelégszik a neki járó mennyiséggel.²³² (A bíróság előtt is ezt vallotta.)²³³ A 16 hordó beszállítása után a prépost azt kezdte hinni, hogy a kanonokok rászédtek, és nem akart a 16 hordóval megelégedni, hanem követelte a kanonoktól, hogy minden egyes szőlőhegyből járjon neki a tényleges negyedrésze. A kanonokok a békesség kedvéért nem ellenkeztek, de azzal a kikötéssel, hogy a prépost negyede fejében a szállítás, begyűjtés és az egyes személyek kiadásai miatti költségeket kifizeti. Ezt a

²²⁷ 325/21–25.

²²⁸ 325/31–326/2.

²²⁹ 325/27–30.

²³⁰ A római XXII egy betűcserével könnyen XVII-nek olvasható; az oklevélben mindenesetre XVII szerepel: 325/31.

²³¹ 326/3–328/9. Kivonatos.

²³² 326/6–15.

²³³ 326/14–15. „coram nobis”.

prépost el is fogadta.²³⁴ A számadásból kitűnt, hogy az egyes hegyekről a prépostnak összesen 25 hordó és 7 csöbör bor jár, és így kapott a 16 hordó mellé még 9 hordónyt, mégpedig Kálmán fia Miklóstól 2 hordót, akivel a prépost további 2 hordót megosztott a 21,5 forint költség negyede fejében, amivel tartozik. Cristannus tartozik kiegészítésként a prépostnak adni 1 hordó bort, ezt helyette a mondott Miklós adta. Erről azt mondják, hogy a prépost Károly comesnek adta el Miklós pincéjében. Továbbá a prépost kapott Seratoris Jánostól 2,5 hordó bort, Fülöptől 1 hordó bort, György tartozik neki fél hordó borral. A káptalan az iskolamesternek a prépost helyett adott 5 csöbör bort, és így kijön a 25 hordó.²³⁵

A bíróság (december 4-én reggel) esküt vett ki Fülöp, Seratoris János, György, Jakab és Mihály kanonokoktól, hogy tizedszedökként tényleges költségeikről helyes számadást készítettek, és hogy a prépost tényleg adósuk maradt.²³⁶

A bíróság ezenkívül december 9-én, eskü alatti tanúvallomásokat is felvett.²³⁷ Ez perbeli funkciója szerint pótlóeskü volt a felperes javára, mivel a registrumok magánokiratnak számítottak, ezért csak fél bizonyítékot nyújthattak. Vicedomini és Bodonyi tehát megeskette az említett kanonokokat, hogy tényleg odaadták a prépostnak a bort és a számadáskönyv ezt pontosan tartalmazza, hogy a prépost a szőlőhegyekből bizonyos pénzt a számadás szerint még kapott, hogy a préposti negyedével arányosan ennek egy részét a költségek fedezésére a tizedszedőknek adták, de mivel nem volt akkora a jövedelem, hiányzott belőle, viszont ezt a prépost nem akarta a plébánosnak és Kálmán fia Miklósnak megadni, míg a káptalan a számadásaik szerint a háromnegyedét a költségeknek kifizette a tizedszedőknek, a prépost ellenben a saját részét nem.²³⁸

A tizedszedők a következők voltak (zárójelben, hogy hol szedte a tizedet, utána, hogy mennyivel tartozik neki a prépost):²³⁹ Fülöp (Dévény): 4,2 forint, Seratoris János (Récse) 10,96 forint (azaz 4 dénár hóján 11 forint), Jakab (Dombó) 7 forint, Mihály (Bazin) 5,75 forint, György (Modor): 14,33 forint. György ugyanakkor tartozik a prépostnak fél hordó borral. (Ez már feljebb is szerepelt, ugyanezzel a mennyiséggel.) A perbeszéd végén a káptalan ügyvédjei kérték a bíróságot, hogy szorítsa a prépostot fizetésre.²⁴⁰

A bíróság indoklása szerint a prépost hibás, mivel először meg volt elégedve a 16 hordó borral. A tizedszedők nem neki, hanem a káptalannak tartoznak

²³⁴ 326/16–23.

²³⁵ 326/23–42. Valóban: $2+2+1+2,5+1+0,5 = 9$ és $9+16 = 25$ hordó.

²³⁶ 326/39–329/9.

²³⁷ 327/2–3.

²³⁸ 327/3–18.

²³⁹ A bizonyítékbeutatási részben lévóvel egyezik: 327/19–329/9.

²⁴⁰ 327/19–328/9.

elszámolni, ezt meg is tették és a káptalan költségeik háromnegyedét rendben ki is fizette. Mivel a prépost a káptalani tagok jóindulatából teljes tizedrészt (borban és pénzben) megkapta, nem jogos, hogy ne lenne köteles kifizetni a negyedrészt költségeit. Noha a prépost az egyes tizedszedők egyéni elszámolásait kérte, de mivel ezek a káptalannal számoltak el, az egyes személyi számadásokat nem őrizték meg és azóta már három év telt el. Az a számadásból is világos, hogy a prépost megkapta a neki járó negyedét pénzben és borban, 25 hordónyit; ha nem elégedett a káptalan regisztrumával, akkor kellett volna az egyéni számadásokat kérnie.²⁴¹

ÍTÉLET: a prépost adós a bortized-beszedés költségeinek ráeső részével, amit 1 hónapon belül ki kell fizetnie kiközösítés és kettőzés terhe alatt az egyes tizedszedő kanonokoknak (Fülöpnek 4,2 forint, Seratoris Jánosnak 10,96 forint, azaz 4 dénár híján 11 forint, Jakabnak 7,25(!) forint, Mihálynak [A 17. sz. oklevél szerint: Mihály dékának]²⁴² 5,75 forint, Györgynek 14,33 forint összeget).²⁴³

21. Kálmán fia Miklós kanonoknak a Dunán túli, árvíz által megrongált curia 3 évnvi cenzusát nem fizette meg

(Oklevéltár 17. sz.)²⁴⁴ A vádpontot szám nélkül csak a büntetésösszesítő oklevél utalásából ismerjük. Eszerint László prépostot vétkesnek találták abban, hogy Kálmán fia Miklós kanonoknak egy Dunán túli, már az árvizek által elpusztított kúria 3 évnvi cenzusát nem fizette meg, ezért 120 dénár megfizetésére kötelezik. Mivel a cenzus hátraléka három évet ölelt fel, évi 40 dénár volt a cenzusa. Továbbá mivel László prépost 1421 végén került Pozsonyba, ez a három év 1422, 1423 és 1424 lehetett, év közbeni fordulóval. Az épület talán 1424 elején, egy esetleges tavaszi áradáskor dőlhetett romba.

22. Nyárasd közös birtokuk jövedelmeiből a prépost kizárta a káptalant

(Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. vádpont elején mondotakat. A 22–28. terjedő pontok egy rendszerezett alcsoportot alkotnak abból a szempontból, hogy a közös káptalani birtokok: Nyárasd (22.), Kürt (23.), Vásárút (24–26.) és Csukárd vagyis Csukária (27–28.) valamelyikén történt préposti károkozásokat tartalmaznak. A vádpontok kisebb jelentőségűek; a perakta szövegéből az esztergomi perbeszédék közül a viszontválaszt általában nem idézik teljes terjedelmében.

K (actio): Nyárasd közös birtokról 1421-ben és 1422-ben a prépost a gabonatizedet és a gyapjúcenzust a káptalan kizárásával magának szedette be.²⁴⁵

²⁴¹ 328/12–38.

²⁴² 333/15.

²⁴³ 329/25–37. Az összesítő, 17. sz. oklevélben az összeg és a névsorrend megegyezik a 16. sz. oklevél ítéletrészével: 333/9–17.

²⁴⁴ 336/6–8.

²⁴⁵ 298/6–9.

P (responsio): Pozsonyból való legutóbbi elutazásom előtt az adósságaimat mind számadásom rendjében kifizettem a káptalannak, így én is azt várom el, hogy az adósságaikat fizessék ki nekem.²⁴⁶

K (replicatio): Nyárasd gabonatedéről és gyapjúcenzusáról nem esik szó ebben a számadásban.²⁴⁷

A pozsonyi tárgyaláson minden bizonnyal a préposti válaszban említett számadás bemutatására is sor kerülhetett. (Bár László prépost ez irányú kötelezettségét a 13. számú oklevélben nem említik.) A számadásban valószínűleg tényleg nem szerepelhetett Nyárasd birtok, így a jövedelem nagyságáról vizsgálatot kellett tartani. Erre célozhat az oklevél, amikor a bírók azt írják, hogy az évi tizedjövedelem és census összegéről nyertek bizonyítékot, és az összeg igazolhatóan 4 százdénáros forintot és 48 dénárt tesz ki.²⁴⁸ (Nyilván itt a két évi összegről van szó, mert az ítéletben is ez a summa szerepel.) Vicedomini és Bodonyi ugyanis – mint szó volt már róla – a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban közös tanúvallatást tartott, amelynek részleteit nem ismerjük. Az egyes vádpontok bizonyítékait azonban külön-külön sorolják fel. Eszerint a 22. pont esetében a vád beigazolódott, és a prépost válaszána ellenkezőjét egyrészt tanúk, másrészt a kanonokok lelkiismerete (azaz esküje) bizonyítja.

ÍTÉLET: a prépostot 4 forintra és 48 dénárba büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁴⁹

23. Kürt közös birtokot a prépost jogtalanul adóztatta

(Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. és az előző, 22. vádpont elején mondottakat. A vádpont kisebb jelentőségű; a perakta szövegéből az esztergomi perbeszédék közül a viszontválaszt itt sem idézik teljes terjedelmében.

K (actio): Kürt birtokon a prépost 200 dénárnyi, teljes egészében a káptalannak járó taksát kapott. A jobbágyok szegénységük miatt nem tudták rögvést kifizetni az összeget a káptalannak, mivel a prépost jogtalanul, a káptalan megkérdezése nélkül 600 dénár taksát szedtetett be tőlük.²⁵⁰

P (responsio): amit kaptam a jobbágyoktól, megosztottam a káptalannal, ennek igazolását lelkiismeretükre bízom.²⁵¹

K (replicatio): ezt tagadják. A káptalannak ebből semmit sem adott.²⁵² (Az elhagyott folytatásban nyilván az szerepelt, hogy a birtok jobbágyait állítják tanúnak a vád igazolására.)

²⁴⁶ 298/10–16.

²⁴⁷ 298/17–20.

²⁴⁸ 301/34–36.: „de censibus et decimis unius anni probatur ... et summa facit quatuor florenos per centum, denarios XLVIII. ”

²⁴⁹ 303/20–21., 30–32. A 17. sz. büntetéseket összesítő oklevélben ugyanez szerepel: 333/28–30.

²⁵⁰ 298/21–26.

²⁵¹ 298/27–29.

²⁵² 298/30–33.

A beszédés évéről a perbeszédékből nem értesülünk. A szövegből az sem világos, hogy a kétszáz dénár a 600 dénáros összeg része-e, vagy a prépost azon felül szedte be. László prépost válasza indoklást nem tartalmaz, a kánonok lelkiismeretére bízva a kérdés eldöntését. Valóban, a pozsonyi tárgyalás alkalmával a prépost által bizonyítandó válaszokat számba vevő 13. számú oklevélben ez a pont sem szerepel, és a bíróság is ezt rögzítette az ítélet indoklásakor.²⁵³

A bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban tartott közös tanúvallomások alapján megállapította, hogy ez a vádpont is teljes egészében bizonyítást nyert. A kárösszeg a káptalan viszontválaszában szereplő 6 százdénáros forint.²⁵⁴

ÍTÉLET: a prépostot 6 forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁵⁵

24. Vásárút közös birtok jobbágyait a prépost jogtalanul adóztatta (Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. és a 22. vádpont elején mondottakat.

K (actio): noha Vásárúton a bíró és esküdtek a káptalan szükséges kiadásai fedezésére a jobbágyok tudtával és beleegyezésével a taxa régián felül még 500 dénárt kivetettek, a prépost ezt a bírótól fenyegetésekkel a káptalan tudta nélkül kicsikarta magának.²⁵⁶

P (responio): semmit sem tudok erről.²⁵⁷

K: (replicatio): a válasz ellenkezőjét a vásárúti bíró és esküdtek tanúskodásával lehet bizonyítani.²⁵⁸

A per szempontjából a vádpont kisebb jelentőségű, és mivel a prépost gyakorlatilag meg sem próbálkozik a védekezéssel, hanem szabálytalanul indoklás nélkül elutasítja a vádat, a kérdés a káptalan tanúi segítségével pofonegyszerűen eldönthető volt. A bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban tartott közös tanúvallomás során a vásárútiakat is kihallgatta, a vádat Péter bíró vallomása igazolta.²⁵⁹ A kárösszeg a vádpontban említett 500 dénárral azonos, azaz 5 forint.²⁶⁰

ÍTÉLET: a prépostot 5 százdénáros forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁶¹

²⁵³ 301/38–39. „Item responsionem suam ad istum articulum prepositus non probavit”.

²⁵⁴ 301/38–40.

²⁵⁵ 303/21–22., 30–32. A 17. sz. büntetéseket összesítő oklevélben ugyanez szerepel: 333/31–32.

²⁵⁶ 298/34–42.

²⁵⁷ 299/1–2.

²⁵⁸ 299/3–6.

²⁵⁹ A káptalani perbeszédékben bíró (*iudex*; 298/34., 299/5.), de a bíróság csak falunagynak (*villicus*) nevezi: 301/41., 333/33. A bíró nevét a 13. vádpontból ismerjük.

²⁶⁰ 301/41–42

²⁶¹ 303/22–23., 30–32. A 17. sz. büntetéseket összesítő oklevélben ugyanez szerepel: 333/33–34.

25. Vásárút közös birtokon a prépost lovasait jogtalanul szállásolták be (Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. és a 22. vádpont elején mondottakat.

K (actio): a prépost 1421 novemberében Vásárúton 21 vagy több lovassal 6 napon át 52 mérő zabot élt fel a széna nélkül, ezért a faluból többben elköltöztek vagy erre hajlanak.²⁶²

P (responsio): Nem voltam ott annyi lovassal, és nem úgy történt, ahogy a vád állítja. A vásárúti jobbágyok sem ezért költöztek el, hanem azért, mert a káptalan a vásárúti halastó (*piscina*) halfogójának építéskor több mint 100 napig dolgoztatta őket, ezért nem tudtak aratni, és emiatt mentek többen el, pedig mondogatták a kanonokok, hogy a királyi adó miatt mennek el. Én ellenben, amennyire tudtam, igyekeztem mindig a birtokok népének számát gyarapítani, erre tanú minden megyebeli nemes és nem nemes.²⁶³

K (replicatio): a válasz ellenkezőjét a vásárúti bíró, esküdtek és lakosok tanúskodásával tudják bizonyítani.²⁶⁴

Az ügy a kanonokok legkorábbi sérelmi rétegéhez tartozhat; közvetlenül László prépost Pozsonyba érkezése utáni időszakban történhetett.²⁶⁵ A vádnak a sorrendbeli helyét, egyúttal a keresetlevél megkomponáltságát jelzi, hogy ugyanazon birtokkal kapcsolatos: erre a vád szövegében az „*in eadem possessione Wasaruth*” kifejezés is utal.²⁶⁶ A lovasok száma egyébként egy szerényebb vagy átlagos nagyságú préposti kíséretet jelent: a préposti méltóságnak „kijárt” legalább ennyi lovas.²⁶⁷ A prépost válasza érdemlegesnek tűnik, bár a vége tartalmilag a 10. vádpontra adott feleletével mutat egyezést.²⁶⁸ Sőt, ezúttal még tanúkat is ígér állítása igazolására! Azt nem tudjuk, hogy a bíróság valóban utasította-e válasza bizonyítására, de sokatmondó, hogy a bizonyítandó állításait felsoroló 13. számú oklevélben e vádpont sem szerepel. A káptalan által állított tanúkat viszont meghallgatta a bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30.

²⁶² 299/7–11.

²⁶³ 299/12–21.

²⁶⁴ 299/22–25.

²⁶⁵ Lásd a prépost életrajzát az Adattárban!

²⁶⁶ 299/8.

²⁶⁷ A valamivel későbbi sasadi tizedperből néhány kiragadott párhuzam: Balázs gömöri főesperes esztergomi káptalani ügyvéd, *prout dignitas eiusdem exposcebat*, 6 lovassal utazott Veszprémbe (1452 vége). Szemerédi Balázs gömöri főesperes és Trevisói Simon olvasókanonok egy alkalommal *iuxta decentiam sue dignitatis* 4 ló húzta kocsin 20 lovassal ment Veszprémbe (1453 eleje). Az esztergomi káptalan ügyvédjei 16 lovassal mentek Szécsénybe (1458. aug.). Bencenci János esztergomi és fehérvári kanonok a szekszárdi és bátai apáttal együtt 12 lovassal és a 8 ló húzta szekérrel kocsizott Pécsváradra (1462. okt.). Temesvári András fehérvári olvasókanonokért 8 ló húzta kocsit küldtek 8 lovassal (1463. febr.). Budai András veszprémi vikáriusért és öt társáért Esztergomba utaztukkor szintén 8 lovat küldtek és valószínűleg egy kocsit (1463. febr.). Kelemen váci vikárius és Egyed csongrádi főesperest szintén 8 ló húzta kocsival és 8 lovas emberrel vitték Esztergomba. (1463. febr.). Az adatok forrása: DF 237615. p. 3., 6., 7., 20., 21–22.; C. Tóth: Sasadi tizedper 19., 22–23., 36.

²⁶⁸ Lásd 287/33–37.

pontokban tartott tanúvallatás alkalmával. Eszerint a vallomások igazolták a vádat, és hogy a nehézségek miatt valóban többen eltávoztak a faluból. A költségeket a bíróság 8 százdénáros forintra becsülte.²⁶⁹ Az ítélethozatal előtt azonban 1425 elején Esztergomban György káptalani ügyvédnek még esküt kellett tennie közjegyző és tanúk jelenlétében, hogy a káptalan kárigénye a bíróság által meghatározott összeggel azonos.²⁷⁰

ÍTELET: a prépostot 7 és fél forintra büntetik (a kárösszeg fentebb még 8 forint!), amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁷¹ (A 17. számú oklevélben ugyanez szerepel, ugyancsak 7 és fél forintos bírsággal.)²⁷²

26. Vásárút közös birtokra beszállásolt préposti familiárisok egy ottani jobbágy borát elfogyasztották

(Oklevéltár 12. sz., említve: 13. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. és a 22. vádpont elején mondottakat.

K (actio): a prépost 1423 novemberében Vásárúton familiárisaival feltörette egy helyi jobbágy lakásának vagy pincéjének (*commodium*)²⁷³ zárját, és jó sok bort vittek el onnan erőszakkal, megfenyegetve és szidalmazva a jobbágyot. Ezzel 10 százás forintnyi kár okoztak. Ha a káptalan nem kárpótolta volna, elköltözött volna a birtokról.²⁷⁴

P (responsio): nem én törettem fel a zárat, az érintetlen maradt. A bort dikaként kaptuk egy asszonytól két ott tartózkodó kanonok beleegyezésével halászaink számára, és a negyedrészemről elszámoltam a káptalannak.²⁷⁵

K (replicatio): a válasz ellenkezőjét a vásárúti bíró, esküdtek és lakosok, valamint a károsult jobbágy tanúskodásával lehet bizonyítani.²⁷⁶

A vásárúti törvénytelenésekre vonatkozó harmadik vád időrendileg két évvel későbbi esetre vonatkozik mint az előző. A préposti familiárisokat és a károsult jobbágyokat a felek nem nevezik meg (ellentétben például a 13. vádponttal, ahol több vásárúti jobbágy és a bíró neve szerepel). A csallóközi, Kis-Duna mellett fekvő Vásárút nem szőlőtermő vidék, a jobbágy a bort a közeli Kis-Kárpátokból, Pozsony vagy Nagyszombat környékéről szerezhette be. A falu az itteni halfogó rekesztély miatt volt jelentős, ahogy ez a prépost válaszában uta-

²⁶⁹ 302/1–4.

²⁷⁰ 303/15–18.

²⁷¹ 303/14–18., 30–32.

²⁷² 333/35–37.

²⁷³ Az oklevél szövegében *comodum* alak áll: 299/29. és 30. A 10. vádpont bizonyításánál ugyanerre az esetre utalva a *celarium* (pince) szót használják: 289/37.

²⁷⁴ 299/26–36.

²⁷⁵ 299/37–42.

²⁷⁶ 300/1–4.

lásából is világos, hogy ti. a bort állítólag a halászok számára vette át. A jobbágy borkészlete a kár nagyságából következően (például a vizák árával összevetve) jelentős lehetett, még akkor is, ha más vádpontok esetén nyilvánvalóan túlzott káptalani kárigényből itt is leszámítunk valamennyit. (A 10. vádpont egy utalásból egyébként tudjuk, hogy a károsult jobbágy engedélyt kapott Komáromba való elköltözéséhez.²⁷⁷ A vádpont szövegével való ellentmondás megmagyarázható azzal, hogy ez 1424 nyarán vagy őszén, már a per alatt történhetett.) A préposti válasz ismét a káptalan tudtára és beleegyezésére építve nem tagadja a bor „átvételét”, de ezt teljesen békés, sőt adóként járó dolognak láttatja, valószínűleg valamilyen más eseménnyel összemossa. A káptalan e pontban is rövidre zárja a kérdést a tanúbizonyítás bejelentésével.

Vicedomini és Bodonyi azonban először a prépost számára biztosított bizonyításra lehetőséget. Ez a 13. számú oklevélből is kiderül, ahol e vádpontot is felsorolják a bizonyítandó, de a prépost távolmaradása miatt egyáltalán nem igazolt tételek között.²⁷⁸ Így a káptalanon volt a sor; a kérdést a bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban tartott közös tanúvallatás során tudta tisztázni. A vallomások igazolták a vádat, és a káptalan valóban 10 forintot fizetett ki saját pénzéből a jobbágyaknak.²⁷⁹

ÍTÉLET: a prépostot 10 százdénáros forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁸⁰

27. A prépost a csukáriai plébánost jogtalanul büntette meg 16 forintra (Oklevéltár 12. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. és a 22. vádpont elején mondottakat. A két csukárdi vádpont egyike.

K (actio): Csukária közös birtok plébánosát a prépost 16 százas forintra adóztatta, továbbá látogatásakor 3 napig nála lakott 15 lóval, ezzel 8 forint kiadást vagy valamivel többet okozott neki.²⁸¹

P (responsio): nem 15 lóval voltam ott. A plébánosnak ágyastartás vétke miatt kell büntetéspénzt fizetnie (az összeget nem említi, de nyilván ez a 16 forint) és azért, mivel nem jött zsinatra. De még nem fizette meg.²⁸²

K (replicatio): a válasz ellenkezőjét a csukáriai plébános, a bíró és esküdtek, valamint az esperességi (*in eodem districtu*) más plébánosok tanúskodásával lehet bizonyítani.²⁸³

A préposti joghatóságról a 2. fejezetben mondottak alapján, mivel a prépostok vikáriusi joghatósága csak 1469-től terjedt ki a Csallóközön túlra, csak úgy tudjuk magyarázni László prépost szavait, hogy mivel itt káptalani birtokról

²⁷⁷ 289/34–39.

²⁷⁸ 306/32–33.

²⁷⁹ 302/5–7.

²⁸⁰ 303/23., 30–32. A 17. sz. oklevélben ugyanez szerepel: 333/38–40.

²⁸¹ 300/5–10.

²⁸² 300/11–14.

²⁸³ 300/15–18.

van szó, a plébános ezért tartozott a prépost lelki joghatósága alá. Így megtehetete, hogy a plébánossal büntetést fizettetett. Azt nem tudjuk, hogy esperessége területén tartott zsinatra vagy valamiféle esztergomi egyházmegyei zsinatra céloz-e a válaszában, mivel e zsinatról semmilyen forrásunk nem maradt fenn. A 15 lovas mindenesetre megfelel egy szerényebb préposti kíséretnek.²⁸⁴ Figyelemre méltó, hogy a káptalan vádjának második felére, a beszállásolás költségeire való válaszolást a prépost egyszerűen mellőzi azzal, hogy nem annyi lovassal járt a helyszínen. A káptalan az előző vádpontoknál már látott módon tanúkat állított igaza bizonyítására. A prépost nem élt a bizonyítás lehetőségével (e pontot a 13. számú oklevélben nem találjuk). A bíróság azonban, mivel egyházfegyelmi kérdésről volt szó, a csukáriai plébános magaviseletéről kánoni vizsgálatot tartott. Ennek keretében nyilván a káptalani tanúkat is meghallgatták, de hogy ezeken kívül még kit és hogyan, azt az ítéletlevél szövegéből nem tudjuk meg. Ennek eredményeképpen megbizonyosodtak arról, hogy a plébános tiszta életű és jó hírű, közvetlenül a pozsonyi prépost és káptalan alá tartozik, és (ezért) nem szokott zsinatra járni (töredékes a szövegrész, nem világos, hogy tényleg zsinatra kellene-e járnia), és a prépost jogtalanul büntette 16 forintra. Ha az ágyastartás vádja miatt szedte volna be, akkor is a zsinati határozatok szerint a felét Esztergomba kellett volna beszolgáltatnia, ráadásul (még ha a plébánosnak kellene is járnia a zsinatra) akkor sem rendelkezhet a prépost a zsinati büntetéssel. Ezért csak a látogatása költségeinek fedezésével kellett volna megelégednie, és nem csikarhatott volna ki többet.²⁸⁵

ÍTÉLET: a prépostot 16 százdénáros forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁸⁶

28. Csukária falura a prépost a fegyveresei által 24 forint szükségtelen költséget terhel

(Oklevéltár 12. sz., említve 13. sz., az ítélet említve: 17. sz.) Lásd a 9. és a 22. vádpont elején mondottakat. A csukáriai vádpontok másika. A perbeszéd végét az ítéletlevélben lehagyták, de a felek állításai megismerhetők.

K (actio): 1422-ben a prépost több alkalommal megszállt Csukárián a bíró házában anélkül, hogy a falu szempontjából bármi érdemlegeset végzett volna. A bírónak 24 százás forintjába került a vendéglátás, ami az ő és a község nagy kárára volt.²⁸⁷

P (responsio): a hadseregnek a Csehországba való átvonulása idején a kanonokok kérésére néhány familiárisomat a falu megvédelmezésére küldtem, azonkívül amikor meglátogattam a falut, a bíró az esküdtekkal elem járult és mivel a hadsereg ott szállt meg a

²⁸⁴ Lásd a 25. vádpontnál a jegyzetben a sasadi tizedper „krónikájából” (DF 237615.) idézett adatokat. (C. Tóth: Sasadi tizedper 19., 22–23., 36.)

²⁸⁵ 302/10–18.; a szövegrész vége is az oklevél sérülése miatt töredékes.

²⁸⁶ 303/23–24., 30–32., a 17. sz. oklevélben ugyanezt említik: 333/41–42.

²⁸⁷ 300/19–24.

faluban, kérte, hogy magam is éjszakázzam ott. Így is tettem, de másnap már kora hajnalban el is jöttem, stb.²⁸⁸

K (replicatio): a káptalan valóban kérte a prépostot, hogy egy familiárisát küldje ki a birtok megvédelmezésére egy vagy két kanonokkal együtt, de azt nem kérték tőle, hogy személyesen menjen el, stb.²⁸⁹

A vádpont köztörténeti vetülete miatt is érdekes; az 1422. évi morvaországi hadjárat csapatmozgásaihoz szállít aprócska adalékot.²⁹⁰ A Csukárián megszálló egység nyilván itt kelt át a Kis-Kárpátokon Malacka városa és a Morva völgye felé (vagy esetleg valamivel északabbra, Nagyszombat felett a Nádaszoroson); a birtok megvédelmezése a korabeli hadtápvizonyok ismeretében valóban reális kihívás volt. A prépost válaszában a már bevált módon itt is a káptalan egyetértésére hivatkozott, jelesül éppen az ő kérésükre intézkedett; a kanonokok ezt ugyan nem tagadták, de a prépost személyes csukáriai tartózkodásának indokaként elhárították. A beszállásolás körülményeiről nem tudunk meg részleteket (hány fős kísérettel érkezett oda a prépost; csatlakozott-e akkor a sereghez vagy sem). A kárösszeg nagyságrendjéből következően többfős lovaskíséret ellátását kellett a bírónak állnia. Mindkét fél beszéde végén a későbbiekből kikövetkeztethetően az állt, hogy kész állításait bizonyítani. A prépost, hogy kérésre és csupán egy éjszakára szállt meg,²⁹¹ a káptalan pedig, hogy ennek ellenkezőjét a helybéli bíró, esküdtek és lakosok tanúsíthatják.

A bíróság a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban tartott, külön nem részletezett tanúvallatások alkalmával ebben az ügyben is vizsgálódott. Ennek eredményeképpen a vádpont teljességgel igazolást nyert,²⁹² mivel a prépost válaszában azon részét, hogy meghívták éjszakára, nem bizonyította,²⁹³ ennek ellenkezőjét, a prépost vendégül látásának költségeit viszont a káptalani tanúk vallomásai igen. A kár valóban 24 százdénáros forint, amelyet a bíróság is ennyire taksál.²⁹⁴

ÍTÉLET: a prépostot 24 forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.²⁹⁵

29. [tartalma nem ismert]

30. A teljes egészében a káptalannak járó stomfjai tizednegyedből a prépost 300 dénárt jogtalanul elvett

²⁸⁸ 300/25–31.

²⁸⁹ 300/32–37.

²⁹⁰ Lásd a prépost életrajzában is az Adattárban!

²⁹¹ Vö. 302/22.: *invitatus intravit, etc.* (Ugyanezt eml. a 13. sz. oklevélben, 306/34–35.)

²⁹² Mint említettük, a 302/8–9. sorban az írnok figyelmetlenségéből a közvetlenül előtte tárgyalt 26. vádpontból hibás kárösszeg csúszott át; a tételt lejjebb, a 19–23. sorokban megismételték.

²⁹³ 302/21–22.

²⁹⁴ 302/19–23.

²⁹⁵ 303/24–25., 30–32. Ugyanez szerepel a büntetésösszesítőben is: 334/1–2.

(Oklevéltár 12. sz., említve 13. sz., az ítélet említve: 17. sz.)

K (actio): ebben az évben a prépost László pozsonyi tizedszedőtől a káptalannak járó (stomfai) gabonated negyedéből 300 dénárt kapott, annak ellenére, hogy a káptalan privilégiumlevele szerint ez teljes egészében őket illeti.²⁹⁶

P (responsio): azt kaptam, ami engem megillet ebből, sőt, a kanonokok tartoznak nekem, aminek a kiegyenlítését kérem.²⁹⁷

K (replicatio): a káptalan privilégiumaival bizonyítható, hogy a stomfai tizednegyed teljesen a kanonokokat illeti. Kéri a bíróságtól a prépost megbüntetését az eddigi és jövőbeli költségekkel együtt.²⁹⁸

E vádpont tárgya a kanonokok legfrissebb sérelmei közé tartozik. Mivel a vád szövegében az idei évet (1424) jelölték meg, a prépost a tizedszedőtől az év első hónapjaiban kaphatta meg a pénzt. Arról nem szólnak a perbeszéddek, hogyan; feltehetőleg nem fenyegetéssel és erőszakkal csikarta ki, mert akkor ezt a kanonokok biztosan nem mulasztották volna el hangsúlyozni. A vádpontok mintázatából úgy tűnik, hogy a kérdést a felperes káptalan – a környező pontokkal együtt – már kisebb jelentőségűnek tekintette és kezelte. Számukra a vádirat benyújtásakor is már nyilvánvaló lehetett, hogy a megfelelő privilégiumlevél felmutatásával ebben a kérdésben biztosan az ő javukra fognak dönteni. A prépost is tisztában lehetett ezzel, de megpróbálta a másik szokásos érveléssel visszaverni a vádat: éppen hogy a kanonokok tartoznak neki. Vicedomini és Bodonyi talán épp amiatt vonták ide a vád tárgyalását (tárgyalhatták volna akár a következőkkel együtt is), hogy a préposti tanúk kihallgatásának teret adjanak, mivel a káptalanról már tudták, hogy okirati bizonyítással kívánnak élni. A bíróság által a 9., 12., 15–16., 22–28., és 30. pontokban tartott közös tanúvallatás sorából ez a pont ezért ki is lóg valamelyest a sorból.

A prépost ugyanis (a bizonyítandó állításait felsoroló 13. számú oklevél tanúsága szerint is) nem bizonyította, hogy az összeget a neki járó tizednegyed negyede fejében kapta.²⁹⁹ A káptalan viszont bemutatta Demeter bíboros, esztergomi adminisztrátor privilégiumát, amely szerint a gabonated csak a káptalant illeti (*ad solum capitulum spectat*).³⁰⁰ Így a prépost jogtalanul kapott 3 forintot.³⁰¹

ÍTÉLET: a prépostot 3 százdénáros forintra büntetik, amelyet kiközösítés és kettőzés terhe alatt 3 hónapon belül kell megfizetnie.³⁰²

²⁹⁶ 300/38–42. A Stomfa helységnév a vádban nem szerepel, csak a válaszban és a replikációban.

²⁹⁷ 301/1–4.

²⁹⁸ 301/5–12.

²⁹⁹ 302/27–29., 306/38–39. Utóbbi helyen a szövegben a gabona helyett vlsz. az írrok figyelmetlenségéből bortized szerepel.

³⁰⁰ 1384. július 25. Süttő: Anjou II. 114/205. sz.

³⁰¹ 302/24–29.

³⁰² 303/25–26., 30–32., a büntetésösszesítő oklevélben ugyanez: 334/3–4.

[31.] A prépost egyes kanonokoknak (György, Kálmán fia Miklós, Budai Jakab) nem fizette meg a tartozásait

(Oklevéltár 17. sz.)³⁰³ A vádpont csak a büntetésösszesítő oklevélből ismert; részben tudjuk rekonstruálni. A megfelelő ítéletlevél valószínűleg azért hiányzik, mivel a prépost nem az egész káptalannak, hanem bizonyos kanonokoknak volt adója. (Nem elképzelhetetlen, hogy a három kanonok ügye három külön vádpontot alkotott, ezért nincs a vádpont a forrásban megszámozva.) A három kanonok mindegyike a prépost káptalanbeli ellenzékének, illetve károsultjának számított. György mester és Budai Jakab a 6. (P4.) vádpontban szerepeltek, Kálmán fia Miklós a 20. és 21. vádpontban került már elénk. A vádra a prépost nyilván azt válaszolta, hogy ő bizony nem tartozik az illetőknek, vagy hogy éppen ők tartoznak neki. Állítása bizonyítására a bírák esküt ítéltettek meg neki, amelynek letételére a pozsonyi tárgyaláson az esztergomi ítélethozatal napját, 1425. vízkereszt tizenötödét tűzték ki számára; ezen személyesen kellett volna megjelennie. Mivel távolmaradt, ezután hozhatták meg az ítéletet, amelyben a felpereseknek adtak igazat; a kárigényt Vicedomini és Bodonyi valószínűleg teljes egészében elfogadta.

ÍTÉLET: A prépost köteles a három kanonokkal szemben fennálló tartozását teljesíteni (azt nem tudjuk, milyen határidőre). 1. György mesternek fizessen 3 és fél forintot, és adja meg a 100 dénár értékű üres csöbör és egy 40 dénár értékű kis hordó ellenértékét (vagy magát a csöbröt; kötelezettsége tehát összesen 490 dénár).³⁰⁴ 2. Kálmán fia Miklósnak adja vissza az új mérleget,³⁰⁵ fizessen a három hordóért 3 forintot dénárt (a három hordó már a 20. vádpont tárgyalásakor is előkerült), továbbá egy hordónak a szürettől áldozócsütörtökig való megtöltéséért 2 forintot (kötelezettsége tehát összesen 500 dénár azaz 5 forint).³⁰⁶ 3. Budai Jakabnak a gerendákért fizessen 240 dénárt.³⁰⁷

32. „sepius summa missa”

(Oklevéltár 13. sz.)³⁰⁸ A vádpont csak a prépost bizonyítandó válaszait felsoroló oklevél említéséből ismert; innen tudjuk meg a számát is. Tartalmát csak találgathatjuk. A „scilicet quod sepius summa missa etc.”-szövegrész nem világos, hogy (fő)misére vagy valamilyen pénzösszegre, annak átadására vonatkozik-e inkább. A *summa missa* kifejezés a napi ünnepélyes (fő) szentmisét jelenti, amelyet a plébániatemplom főoltáránál celebráltak. Ez a 2. vádpontban a

³⁰³ 334/30–335/3.

³⁰⁴ 334/34–36.

³⁰⁵ 312/7. Vagy esetleg pénzről van szó, tehát új fontot.

³⁰⁶ 334/36–335/1. A hordó megtöltését nem tudjuk pontosan értelmezni (nyilván a kanonok adta el a bort a prépostnak).

³⁰⁷ 335/1–3.

³⁰⁸ 306/36–37.

vesperás említésével együtt ugyan előfordul,³⁰⁹ de a vádirat tematikus beosztásáról megismertek alapján inkább valamilyen pénz visszatartására gondolhatunk. Esetleg éppen a kettőt összekapcsolva: a főmiséért a káptalannak járó összegek ki nem fizetésére.

[K1.] Végrendelkezési jog megsértése

(Oklevéltár 8. sz., az ítélet említve 17. sz.) Az Esztergomban 1424. május 10-én két pótlólag benyújtott pontot a pozsonyi tárgyalási időszak legvégén, december 12-én, kedden vették elő. A káptalan két ügyvédje közül csak György volt jelen, mivel Bellusi Tamás ekkorra már elutazott Bécsbe. (Ottani tartózkodásáról a 6. azaz P4. vádpont tárgyalásakor értesülünk, hogy ti. távollétében írásban kérdezték ki Jakab kanonok és a prépost halászhelyénél történt veszekedéséről.³¹⁰ Mivel a préposti replikáció kitűzött időpontja 1424. november 21. volt,³¹¹ feltételezhetjük, hogy Tamás elutazására valamikor november végén került sor. Nyilván a tanúkihallgatások december eleji lebonyolításánál már nem volt rá szükség.) A két vádpont esztergomi tárgyalásáról az oklevélben említettek alapján nem tudjuk, hogy a prépost válaszára sor került-e. Mivel mindkét vádpontban a káptalan már eleve okleveles bizonyíték felmutatását helyezte kilátásba, ezért az alperes válaszára akár elég lehetett ez után sort keríteni.

K (actio): a prépost a kanonokok végrendeleti javait magának foglalja le annak ellenére, hogy a káptalannak (Kanizsai) János esztergomi érsek által adott privilégiuma van a kanonokok szabad végrendelezési jogáról.³¹²

A kanonokok végrendelezési jogának kérdését az ügy előzményeivel a 2.4. fejezetben már ismertettük; ehelyett inkább egy technikai apróságra szeretnénk felhívni a figyelmet. Ugyanis míg a vádpontban János érsek (egyébként 1406. évi) oklevelére hivatkoznak a kanonokok,³¹³ addig az adott tárgyalási napon, december 12-én állításuk bizonyítására nem ezt, hanem ennek előzményeül szolgáló, Pesarói Lénárd esztergomi vikárius 1390. május 14-i ítélettel³¹⁴ mutatták be szabad végrendelezési jogukról.³¹⁵ (Pontosabban az ítélettel csak ez utóbbi bemutatását említi.)

Ezután négy nappal később, november 16-án került volna sor a prépost válaszára, de László prépost november 18-án eltávozott a bíróság színe elől, és ügyvédje, Gergely a bíróság hívására december 12-én kijelentette, hogy a vádpontot illetően a káptalan állítására semmit sem tud vagy akar mondani.³¹⁶

³⁰⁹ 276/7.

³¹⁰ 265/32–37.

³¹¹ 265/19–21.

³¹² 269/9–14.

³¹³ ZsO II. 4835. sz. (DF 228122.)

³¹⁴ ZsO I. 1499. sz. (DF 228133.)

³¹⁵ 269/34–270/8.

³¹⁶ 258/23–30.

ÍTÉLET: Mivel a kapzsiság és nagyravágyás miatt gyakran előfordul, hogy a főpapok a kanonokok javait elrabolják és eltékozzolják, a pozsonyi káptalan kanonokjai szabad végrendelkezési jogukat továbbra is sértetlenül élvezzék, és a prépostnak felfüggesztés és kiközösítés terhe alatt tilos ezekről rendelkeznie, de a végrendelet nélkül elhunyt javadalmasok hagyatékát jogosan foglalhatja le.³¹⁷

[K2.] A szent olajokat és a gyertyákat a prépost majtényi esperese magához vette

(Oklevéltár 8. sz., az ítélet említve 17. sz.) Lásd a K1. pont elején elmondottakat.

K (actio): a prépost ezévben írásban megparancsolta esperesének, a majtényi plébánosnak, hogy a prépostság plébánosait az ő nevében arra utasítsa, hogy azok a szent olajokat (*sacros liquores*) mostantól tőle vegyék át. Ezt eddig a Szent Márton-templom plébánosától vették át, akinek e jogát privilegium biztosítja; eszerint egyébként a szent olajok fejében a plébánosoktól járó ajándék (a szövegben: jogok, *iura*) felerészben a pozsonyi prépostságé, felerészben az esztergomi anyaegyházé. Az új rendelkezés tehát a pozsonyi egyház kipróbált szokása ellen való és botrányt okoz, ezért kéri a bíróságot a kérdés rendezésére.³¹⁸

A krizmaszentelésre és a szent olajok kiosztására mindig a nagycsütörtöki szertartás keretében kerül sor az egyházmegye székesegyházában, amikor az egyházmegyes papság a megyéspüspökhöz utazik.³¹⁹ A hatalmas területű esztergomi egyházmegyében ez a középkorban nem volt egyszerűen kivitelezhető, így a pozsonyi prépostság abban a kiváltságban részesült, hogy a pozsonyi esperesség területén a szent olajokat a társaskáptalan székhelyéről, pozsonyi Szent Márton-plébániától kell átvenniük. E privilegiumlevél tartalmát (Pesarói Lénárd esztergomi vikárius 1390. évi oklevelét) is már ismertettük a 2.3. fejezet végén.

Az előző vádpont tárgyalásával egyidejűleg tehát az adott tárgyalási napon (1424. december 12-én) György káptalani ügyvéd felmutatta a szóban forgó oklevelet is, amelyet a bíróság tartalmilag át is írt.³²⁰ Eszerint a pozsonyi esperesség plébánosai a Szent Márton-egyháztól kötelesek a szent olajokat átvenni, továbbá mindegyikük 40 darab egy tenyér hosszú gyertyát és 4 dénárt köteles adni a plébánosnak, amelynek a felét Esztergomba kell küldeni Szent György nyolcadán, a másik felét Pozsonyban kell felhasználni a templom kilátására.

³¹⁷ 271/13–29. – Érdekes az elmélkedésszerű általános indoklás.

³¹⁸ 269/15–33.

³¹⁹ Mihályfi: A nyilvános istentisztelet 144.

³²⁰ 270/9–22.

A prépost válasza a vádra következő napra, november 16-ra volt kitűzve, de — ahogy az előző pontnál már szó volt róla — november 18-án eltávozott a bíróság elől, és a bírók megkeresésére ügyvédje, Gergely december 12-én úgy nyilatkozott, hogy a prépost nem akar nyilatkozni a kérdésben.³²¹

ÍTÉLET: az esztergomi egyház rendelkezése a gyertyákról kegyes és jogos, ezért a jövőben is sértetlenül meg kell tartani. A prépost jogtalanul, indokolatlanul és erőszakkal járt el, ezért neki és majtényi esperesének kiközösítés terhe alatt örök hallgatást parancsolva rendelkezését azonnali hatállyal megsemmisítik, továbbá egyházi fenyték kilátásba helyezésével kötelezik őket arra, hogy a gyertyákat saját költségükön ténylegesen adják át és szolgáltatassák vissza.³²²

***

Mi mondható el összességében a vádpontok tárgyalásáról? Ami a bíróság szerepét illeti, Vicedomini és Bodonyi munkájáról az ítéletlevelek által megismerhető töredékes kép alapján is az lehet a benyomásunk, hogy szakmailag kifogástalanul, elfogulatlanul, a részletekre figyelve és a korabeli gyakorlatnak megfelelően jártak el. Nem próbálták meg a prépost vétkeinek súlyát kisebbíteni, ugyanakkor a káptalannak sem kedveztek: a kanonokok által egyes vádakhöz benyújtott, túlzó kárigény összegét több esetben (pl. 9., 12., 15–16. pontok) csökkentették. Alapvetően a konfliktus megoldásának, lecsillapításának szándéka vezette őket, az ellentéteket igyekeztek feltárni. Hangsúlyos a liturgikus kötelezettségek vizsgálatakor (2. pont), illetve a közös jövedelmek kezelésének részletes szabályozása esetében (11. pont) az a célkitűzésük, hogy a pozsonyi társaskáptalan egyházfegyelmi és kánonjogi szempontból helyesen lássa el feladatait.

A prépost érveléséről, illetve a káptalan felkészültségéről már az előzőekben szóltunk; ehelyütt inkább röviden a bizonyítási módokat érdemes szemügyre vennünk. A 30 tartalmilag ismert vádpont tárgyalását változó mélységig ismerjük; figyelemre méltó, hogy az ítéletlevelek éppen a bizonyítási eljárás részleteit sokszor elmellőzik, mivel inkább a vádpont tartalmi ismertetésére törekednek. Ezért több vádpontnál semmit sem tudunk meg a bizonyítás módjáról (18., 21., 29., 32. pontok), illetve négy esetben csak azt adják tudtunkra, hogy az alperes prépost nem bizonyított — de hogy a káptalan milyen bizonyítással élt, nem ismertetik (4., 15–16., 31. pontok). (A 4. vádpontban egyébként a prépost csak a káptalani vád első részét, a rágalalmazását tagadta, a kanonok lecsukását nem,³²³ így bizonyítása híján a káptalannak már eleve nyert ügye lehetett.) További egy esetben csak azt tudjuk meg az ítéletlevélből, hogy a

³²¹ 258/23–30.

³²² 271/30–272/2.

³²³ Lásd 282/21–24.

bíróság vizitációt végzett, és mindent nyilvánvalónak talált (5. pont),³²⁴ de hogy ez közelebből mit jelentett, nem közlik.

Ami ezeken a bizonytalanságokon felül marad, az alapvetően három bizonyítási forma: az okirati, az eskü, illetőleg a tanúk révén történő bizonyítás. Minden efféle esetben magától értetődően a káptalan bizonyított. Az írásbeli bizonyítékok közül közokiratot mutattak be hat esetben (2–3., 19., 30., K1–2. pontok), míg magánokiratot, leginkább több különféle számadást négy esetben (2., 14., 17., 20. pontok). Utóbbinál a teljes bizonyításhoz pótlóeskü letételére is kötelezték a kanonokokat három esetben (14., 17., 20. pontok). A 2. vádpontnál erre azért nem volt szükség, mivel a káptalan egy privilégiumlevelet is bemutatott. Idevonható a 22. pont, ahol először a prépost számadását tekinthették meg a bírók, de miután kiderült, hogy ez nem bizonyít, a káptalan állított tanúkat. Esküvel történő bizonyításról csak a préposti ellenkereset egyetlen fennmaradt darabja, a (6. vádpontnak megfeleltetett) P4. pont esetében tudunk, itt a felperes prépost esküt kínált meg a kanonokoknak, amelyet azok le is tettek.

A tartalmilag ismert vádpontok pontosan felében, összesen 15 esetben azonban a bíróság tanúkihallgatással gyűjtött bizonyítékot (8–13., 15–16., 22–28. pontok). A 11. vádpont viszontválaszában a kanonokok privilégiumlevelükre hivatkoztak, de végül ennek a kérdésnek az eldöntésére is tanúkat hallgattak ki, legalábbis az ítéletlevél utalása szerint. A tanúkat nem ismerjük név szerint, de a válaszból vagy viszontválaszból néhány alkalommal legalább csoportos hovatartozásukra fény derül. Eszerint kihallgatták a közös birtokok (Csukária, Szilincs, Kürt, Nyárasd, Vásárút) lakosait — külön említi Vásárút és Csukária bíróit és esküdtjeit, a csukáriai plébánost, a pozsonyi esperesség plébánosait, illetve a közös birtokok szomszédságát, nemeseit. Ennek fényében összességében elmondható, hogy a kihelyezett tárgyalás ésszerű döntés volt, hiszen ennyi ember ennyi vádpontból való kikérdezése, továbbá az egyes kérdésekben lefolytatott vizsgálatok idő- és energiaigényesek voltak, amelyeket helyben lehetett legmegfelelőbben elvégezni. Az ismert bizonyítások mindegyikében a káptalan állítása bizonyosodott be, László prépost az összes vádpontban alulmaradt. Ilyen események után került tehát sor a perbezárásra 1424. december 15-én.

4.5. Az ítélethozatal, a bírságok és az ítéletlevelek kiállítása (1425. január 20.)

Az ítélet meghozatalára a Vicedomini és Bodonyi által az erre kitűzött napon, 1425. január 20-án azaz vízkereszt ünnepének tizenötödén az esztergomi székesegyház nyugati előcsarnokában lévő Szent Miklós-oltáránál³²⁵ került sor

³²⁴ 282/32–34.

³²⁵ Az oltár a hajdani székesegyház előcsarnokának északnyugati sarkában állhatott; a romok újkori leírói ide helyezik: Széless: Esztergomi székesegyház 63. és 162–163., 42. jegyz. (Marosi

napnyugta előtt (*hora vesperorum vel quasi*).³²⁶ Az ítélethozatalban a két esztergomi kisprépost mellett négy főesperes és három mesterkanonok, továbbá az esztergom-újvárosi plébános működött közre, legalábbis őket sorolják fel név szerint. Jelen volt közöttük Pöstyéni Tamás nyitrai főesperes, kánonjogi doktor is, akit néhány nappal korábban, január 7-én még vikáriusnak címeznek, de a vízkereszti nyolcad idején már nem ő, hanem ismét Vicedomini Máté töltötte be ezt a tisztséget.³²⁷

A jeles napon csak a felperes ügyvédje, György jelent meg a maga, illetőleg a káptalan és egyes kanonokok képviselőjében a káptalan saját ügyvédvalló levelével.³²⁸ László prépost ellenben, noha személyesen kellett volna ott lennie, hogy a 30. vádpontban állítása bizonyítására számára e napra rendelt esküt letehesse,³²⁹ előre látható módon nem jelent meg, és ezzel makacsságot tanúsított.

A makacsság (*contumacia*)³³⁰ az alperesnek a tüntető távolmaradását, bíró iránti engedetlenségét jelenti. Megjelent fél ugyanis nem távozhat a bíróság színe elől engedély nélkül.³³¹ A makacsság sem a perfelvétel előtt, sem utána nem akadályozta meg a peres eljárás lefolytatását.³³² A felperes bizonyítékai (leggyakrabban a tanúvallomások) kielégíthették a bíróságot, így az alperes távolmaradása esetén is befejezhatték a pert és ítéletet hozhattak.³³³ A makacssági ítéletet a prépost távolmaradása miatt a felperes káptalan kérésére hozta meg a bíróság.³³⁴ Bár a makacsság büntetése (különösen a perfelvétel előtti fázisban) általában felfüggesztés vagy a legsúlyosabb egyházi büntetés, a kiközösítés (*excommunicatio*), a szentszéki bírósági gyakorlat szerint más módon, például a perköltségek és a kiadások törlesztésével, pénzbeli jóvátétellel is büntethető.³³⁵ A *Speculum iudiciale* is említi és az újkori magyarországi egyházi bíróságokon is az volt a gyakorlat, hogy a felperes, győzelme esetén, saját elha-

Ernő jegyzete); Máthes: Veteris arcis 32–33. és Tab. IV., az alaprajzon G betűvel jelölt helység. Vö. MRT 5, 104. (A vonatkozó szövegrész Horváth István munkája.) További vizsgálatot igényelne, hogy ez az esztergomi szentszéki gyakorlatában szokásos vagy rendkívüli ítéletmondati helyszín volt-e inkább.

³²⁶ A bírósági munka csak nappal folyhatott; vö. Speculum I. 780. (II. 3. De sententia et de his, quae ipsam sequuntur, §4.) szerint „in die non feriato et ante crepusculum noctis” kell az ítéletet meghozni.

³²⁷ Lásd Vicedomini életrajzát az Adattárban!

³²⁸ 332/29–34. A 266/4–5. sorok szerint a maga és Jakab kanonok képviselőjében (ez a préposti ellenkereset oklevele).

³²⁹ 334/33–34.

³³⁰ Balogh: Középkori bajor 146. (Idézi az 1463. évi bambergi bírósági perrendtartást, 30. cikkely)

³³¹ Speculum I. 448. (II. 1. De contumacia, §1, 1.)

³³² Erre is utal az ítéletlevelek azon szokásos formuláris fordulata, hogy a makacs távolmaradását Isten jelenléte pótolja ki (*quam presentia Dei suppleat*). Vö. Speculum I. 786. (II. 3. De sententia et de his, quae ipsam sequuntur, §6, 19.)

³³³ Surányi, Rendtartás 85., Balogh: Középkori bajor 180. (házassági per kapcsán tárgyalja, latin formulát hoz), 271–272., 275–276. Vö. Erdő: Egyházjog 754. (3010. bek.)

³³⁴ Vö. Khlósz: Praxis 145–146. (tit. VI. nr. 12.)

³³⁵ Speculum I. 453–454. (II. 1. De contumacia, §3, 8., 10., §4.)

tározásából kérhette a bíróságot, hogy a pervesztes alperest kötelezzék a perköltségek megfizetésére is.³³⁶ Ugyanezt látjuk a pozsonyi per esetében: György káptalani ügyvéd ugyanis az ítélethozatal előtt arra kérte a bíróságot, hogy László prépostot a büntetéseken felül az összes perköltségben is marasztalják el.³³⁷

De mik is voltak a büntetések? Milyen nem anyagi jellegű jóvátételre volt László prépost kötelezve, illetve mekkora összeget kellett lefizetnie? A büntetést az elkövetett cselekmény jelentősége vagy kár nagysága (*pro debiti quantitate*) szerint szabták ki.³³⁸ (Abból, hogy büntetésként a kár nagyságának megfelelő összegeket szabott ki a bíróság, még nem következik az, hogy azt a felperes ténylegesen mind meg is kapta, hiszen a világi bíróságok gyakorlata szerint annak kétharmada a bírót illette.)³³⁹ A büntetéseket a vádpontok rendjében az alábbi táblázatban tekinthetjük át. (A bírságokat egységesen százdénáros forintra számoltuk át; „kötelezik” szóval jelöltük a nem pénzbeli büntetéseket, „jogtalan” szóval a külön jóvátételt elő nem író vádpontokat; n.a. a „nincs adat” jelölésre szolgál. Mivel az összegek kis mértékben eltérnek az ítéletlevelekben és a büntetésösszesítőben, az utóbbit fogjuk figyelembe venni.)

5. táblázat. Sós László prépost büntetései

szám	bírság összege	határidő	szám	bírság összege	határidő
[1.]	[n. a.]		[18.]	4	[n. a.]
2.	kötelezik		19.	36	4 hónap
3.	jogtalan		20.	42,54	1 hónap
4.	jogtalan		[21.]	1,2	[n. a.]
5.	jogtalan		22.	4,48	3 hónap
[6.]	bocsánatkérés	1 hónap	23.	6	3 hónap
7.	kötelezik		24.	5	3 hónap
8.	kötelezik		25.	7,5	3 hónap
9.	4	3 hónap	26.	10	3 hónap
10.	kötelezik		27.	16	3 hónap
11.	kötelezik		28.	24	3 hónap
12.	8	3 hónap	[29.]	[n. a.]	

³³⁶ Speculum I. 899–900. (II. 3. De expensis, §1, 10. és §3, 2.); Khlósz: Praxis 79–80. (tit. III. nr. 33.)

³³⁷ A 17. sz. oklevélben, 336/17–23.

³³⁸ Vö. Balogh: Középkori bajor 275.

³³⁹ Hajnik: Bírósági szervezet 403–404., 440., 443.; vö. Surányi: Rendtartás 133.

szám	bírság összege	határidő	szám	bírság összege	határidő
[13.]	20	25 nap	30.	3	3 hónap
[14.]	13	25 nap	[31.]	12,3	[n. a.]
15.	[n. a.]		32.		
16.	4	3 hónap	K1	kötelezik	
17.	85,38	2 hónap	K2	kötelezik	

A törlesztésre, a büntetés megfizetésére az elmarasztalt alperesnek a bíróság határidőt tűz ki, ez általában 4 hónap szokott lenni.³⁴⁰ Itt a 19. pontnál találkozunk egyedül ezzel a határidővel, a többi esetben a bíróság „szigorúbb” volt, mert a legtöbb, tucatnyi esetben 90 napon, azaz 3 hónapon belüli (a közösen tárgyalt 9., 12., 15–16., 22–28. és 30. vádpont), egy-egy esetben 2, illetve 1 hónapon (17., 20. vádpont), két esetben (13–14. vádpont) pedig 25 napon belüli teljesítést vagy jóvátételt szabtak meg. A büntetési összeg nagysága és a fizetési határidő nem korrelál egymással: a legnagyobb, több mint 40 forintos büntetésekre a prépost mindössze kettő-egy hónapos határidőt kapott. 3 hónapon belül kell további 91 forint 98 dénárt megfizetnie, és 4 hónapot kapott még (a 19. pontban kirótt) 36 forintra, illetve a 6. pont szerint, ha egy hónapon belül nem kér bocsánatot Jakab és György kanonokoktól, akkor újabb 20 forint büntetést kell fizetnie. A büntetesként fizetendő teljes összeg nem volt kevés: 306 forint 40 dénár rúgott!

Ezekon felül kellett volna még az összes perköltséget is megfizetnie a prépostnak. Az egyetemes egyházjog a perköltségeket nem szabályozza, hanem a megyéspüspök hatáskörébe tartozik annak megállapítása.³⁴¹ Sajnos ezekről a perakta hiányában semmit sem tudunk meg, de hozzávéve, hogy László prépost az ellenkeresetet is elvesztette, mindez a perköltségekkel együtt négyszáz forint körüli összeget bizonyára eredményezett. Persze a káptalannak is voltak kiadásai, bár joggal remélhették, hogy a perköltségeket: az idézéseket, a bíróság napidíját, a tanúkihallgatások költségeit, az ügyvédek tiszteletdíját, az írnokok és a közjegyzők fizetségét, és minden egyebet tényleg megfizeti a prépost. Azt sajnos nem tudjuk, hogy ebbe az ítéletlevelek megírása és kiállítására is beletartozott-e, de ez sem volt olcsó multság.³⁴²

³⁴⁰ Speculum I. 496–497. (II. 1. De dilationibus, §1, 24.) — Bónis: Szentszéki regeszták 2041. sz. (2 hónap)

³⁴¹ Erdő: Egyházjog 781. (3159. bek.); Surányi: Rendtartás 162. a bíróság állapítja meg „a körülményekhez képest”, lásd még Gózon: Egyházi törvénykezés 211. — vö. Speculum I. 903. (II. 3. De expensis, §4, 1. és §6, 1–2.), a bírótól kell kérni a költségek megállapítását.

³⁴² Gózon: Egyházi törvénykezés 250. közöl egy 1770-es szentszéki taxajegyzéket, eszerint az elsőfokú ítéletlevél kiállítása 6 forint, miközben az írnokokat a peraktánál laponként mindössze 12 dénárral fizetik. — A sasadi tizedperben az esztergomi káptalan 1452 szeptemberében szintén 6 forintot fizetett egy kormányzói parancslevélért, míg 1463 februárjában 50

Az ítéletlevelek közül tizenkettő maradt korunkra. Közös jellemzőjük, hogy mindegyiket az ítélet meghozatalának dátumával (azaz vízkereszt ünnepének 15. napjával) látták el, noha egyértelmű, hogy később, és nem egy napon keletkeztek. A közös datálásra a jogérvény is kínál magyarázatot, hiszen a kánonjog szerint a delegált bíró megbízatása az ítélelhozattal megszűnik.³⁴³ (Igaz, közben Vicedomini lett a vikárius.)

Az ítéletlevelek tartalmazzák az ítélet kihirdetését is. Az, hogy később állították ki őket, nyilvánvaló, de a 17. számú büntetésösszesítő egy részlete külön is alátámasztja, amely szerint a prépostnak a 30. vádpontban megítélt esküt az ítélelhozatal napján kellett volna letennie. Mivel távolmaradt, ezután hozták meg az ítéletet, amelynek a dátuma egyúttal az ítéletlevél kelte is. Mint említettük, az írnok a meglévő írásbeli perakta megfelelő részeiből másolta össze az oklevél szövegét. Az egyes együtt tárgyalt vádpontokról közös ítéletleveleket állítottak ki, ezeken kívül a biztonság kedvéért külön oklevelet készítettek, amelyben a káptalant a prépost bizonyítása hiányában felmentették az ott felsorolt vádpontok alól (13. sz.).

Formai szempontból az ítéletlevelek teljesen megfelelnek a korszak gyakorlatának, a szöveg szokásos alkatrészeit — *invocatio*, *intitulatio*, felek megnevezése, a tényállás megnevezése (leíró rész), *dispositio* (indoklás és döntés), záradékok, keltezés, tanúk (vagy bírótársak) felsorolása, közjegyzői aláírás³⁴⁴ — itt is maradéktalanul megfigyelhetjük. Mindegyiket — a szokott módon³⁴⁵ — a jelenlévő közjegyző, Egédi András fia Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző erősítette meg záradékával és jelvényével.³⁴⁶ Az eredetiben fennmaradt példányok írásképe alapján azonban két írnokot különböztethetünk meg, őket A-val és B-vel jelölhetjük. Az A írta a 6., 7., 12., 14., 15. és 16. számú okleveleket, míg a B valamivel kevesebb példányt: a 9., 10., 11. és 17. számúakat. (Csak későbbi másolatban vagy átírásban maradt fenn a 7., 8. és 13. számú ítéletlevél.) A két kéz között egy jellegzetes tévesztés is megkülönböztető jegy: a per tárgyának megjelölésében B írnok mindig eltévesztette a *iuribus* alakot, és mindhárom oklevélben *iniuriis* alakot írt. Igaz, egy alkalommal, a 16. számú oklevél írásakor A is hasonlóan lépre ment, de szövegében jól láthatóan saját kezűleg kijavította a hibás szóalakot. (Az ítéletlevelek iniciáléit megnézve feltehető, hogy az N-kezdőbetűk a szöveg íróihoz képest más kéz munkái. Formája alapján az iniciálé rajzolata több típusba is sorolható, amelyek mind az A mind a B kéz által megírt okleveleken felbukkannak, és nem eleve a hártán található csak a díszesebbek.)³⁴⁷

forintot(!) fizetett az esztergomi érsek és bírótársai által hozott ítélet kiállításáért. DF 237615., p. 5. és 22., lásd még C. Tóth: Sasadi tizedper 23.

³⁴³ X 1. 29. 4. és 9. Friedberg II. 160.

³⁴⁴ Mai formája is hasonló, vö. Erdő: Egyházjog 762–763. (3053–3064. bek.)

³⁴⁵ Vö. Csukovits: Közjegyzők 68.

³⁴⁶ Függelék I/a és I/b, az oklevelek felsorolásával. Lásd még: Csukovits: Közjegyzők 71.

³⁴⁷ Típusok: kereszt az N száraiban: 6., 9., 16. sz.; fehér vonalkontúr a betű körül: 9., 10., 11., 14., 15., 16. sz.; szőlő- és indadísztés: 6., 9., 11., 15., 16. sz.; belső mezőben pálmalevél: 9. és 11. sz.

A záradék szövege, a hordozóanyag és az ítélet tartalma között egy további összefüggés is felismerhető. Egédinek két záradékát különböztethetjük meg: a Függetlenségben I/a alatt közölt szöveg külön közjegyzői jelvényt nem tartalmaz, míg az I/b típus igen. Utóbbi, egyébként mind B által írt oklevelek (9–11. szám) anyaga kivétel nélkül hártya, és olyan pénzbüntetéssel nem járó ítéleteket tartalmaznak, amelyeknek általánosabb érvénye is van. A 9. számú oklevél a 2. vádpont tárgyában megszabja, hogy a prépostnak valóban kell káplánt tartania a hajnali zsolozsmák végzésére. A 10. számú oklevél (3–5. vádpont) a prépostnak a káptalan tagjai elleni személyi támadásait (rágalmazás a királynál, fenyegetőzés) ítéli el. A 11. számú oklevél (7–8. és 10–11. vádpontok) a dékán választását írja elő, megszabva feladatait és szabályozva a káptalani jövedelmek elosztásának módját. Csupán másolatban maradt fenn a 8. sz. oklevél, amelyben a kiegészítő két káptalani vádpont (kanonokok szabad végrendelkezése, szent olajok és gyertyák ügye) tárgyában született ítélet, de az átíró oklevelek szerint ez is hártyan és közjegyzői jelvénnel lett kiállítva.

Az ítéletlevelek későbbi történetéhez még hozzátartozik, hogy ezek az általánosabb érvényű szabályozást is tartalmazó okleveleket később is felhasználták a pozsonyi kanonokok, a XV. század végén, illetve a XVI. század elején néhány alkalommal, mégpedig a liturgikus kötelezettségek teljesítése, valamint a dékánválasztás és osztozás ügyében. A 9. sz. oklevél esetében, amely a 2. vádpontot tartalmazza (jövedelméből a prépost nem tartott káplánt a hajnali zsolozsmák végzésére) az eredeti ítéletlevélén túl átírások is fennmaradtak: 1464-ből (győri káptalan, 22. sz.), és 1505-ből (esztergomi káptalan, 23. sz.). Ugyanis az 1505–1508-as káptalani pereskedés és a káptalani statútumok összeállításakor is támaszkodtak az 1425-i rendelkezésekre.³⁴⁸ Hasonló módon, a XVI. század derekán használták fel, és írták át a 8. számú oklevelet, amely a két kiegészítő káptalani vád tárgyalását tartalmazta. Erről az oklevélről 1551-ben egyszerű másolatot, 1556-ban Oláh Miklós esztergomi érsek által teljes átírást és megerősítést (24. sz.) készítettek. Ezt nagyobb becsben is tarthatták, mivel az eredeti oklevél később el is veszett. Végül meg kell említenünk a 11. számú oklevelet is (ez is hártya; a dékán feladatairól és az osztozás módjáról szól) — itt nem készítettek az eredeti oklevélről másolatokat, de a margón későbbi használatot tanúsító *Nota bene*-jelzés és keresztjel figyelhető meg. (Az 1508-as pozsonyi káptalani statútumokhoz ugyanis ezt az oklevelet is felhasználták.)³⁴⁹

Díztelen a 7. és 17. számú oklevél iniciáléja, a 12. számú oklevélen található kezdőbetű pedig egyenesen befejezetlennek hat.

³⁴⁸ Knauz: Codices 36., 55., 59.

³⁴⁹ Uo. 55–56.

4.6. A prépost „fellebbezése” és a másodfokú ítélet

Az ítéletlevelet a bíróságon elvileg az ítélethozataltól számított egy hónapon belül ki kellett állítaniuk.³⁵⁰ Mivel ítéletleveleink az ítélethozatal napjára, pontosabban az ítélet kihirdetésére vannak keltezve, ezt megerősíteni a forrás alapján nem tudjuk. A prépost „fellebbezése” utáni másodfokú érseki ítélet 70 nappal későbbi, ebbe az ítéletlevelek kiállítására belefér.

Sós László prépost ugyanis nem fellebbezett kánonjogilag szabályosan. Egyáltalán: kánonjogilag nem is fellebbezhetett volna, hiszen a makacssági ítélet fellebbezési képtelenséget von maga után! (A tényt említő újkori bírósági perrendtartások VIII. Kelemen pápa 1600. október 6-i rendelkezésre hivatkoznak,³⁵¹ de a tilalom már a *Speculum iudicialé*ban is szerepel.³⁵²) László prépost ehelyett ismét az egyházi fórumok megkerülésével cselekedett (amivel a kanonokok vádolták is keresetükben): leghatalmasabb pártfogójánál, magánál Zsigmond királynál tett panaszt az ítélet igazságtalanságára és a büntetés terhes voltára hivatkozva. (Utóbbi egyébként igaz is volt.) A prépost jól időzítette kérelmét, mivel ekkor György érsek Zsigmond királlyal és sok más méltóságviselővel egyetemben éppen Tatán tartózkodott. Az uralkodó pedig hallván Sós László panaszát, „megengedte”, hogy az érsek új ítéletet hozzon.³⁵³ A király György esztergomi érseknek megparancsolta, hogy vizsgálja felül az ítéletet.³⁵⁴ Végeredményben tehát „fellebbezésről” beszélhetünk.³⁵⁵

Pálóci ott helyben a jogban járatos emberekkel megtanácskozta az ítéletet,³⁵⁶ majd meghallgatta a feleket, és végül 1425. március 30-án kibocsátotta ítéletét, amely néhány pontban enyhítette a prépost (pénz)büntetését. A fizetési határidők mindegyikénél könnyítést adott, mondván, hogy azok 1425 húsvétjától (április 8.) számítsanak.³⁵⁷ László prépostot a kínos bocsánatkérés alól (6. pont) felmentette, de azzal a kitételrel, hogy a jövőben efféléket ne kövessen el ellenük, a káptalan pedig engedelmeskedjék prépostjának.³⁵⁸ Továbbá elengedte a 4 hónapon belül a Jubar prépost adósságai nyomán megfizetendő 36 forint büntetését is (19. pont).³⁵⁹ Érdekes jelenség, de sajnos a perakta hiányában nem tudjuk felgöngyölíteni, hogy az érsek az előbbi tételre mint 11. számú, utóbbira mint 6. számú ítéletre hivatkozik oklevelében. Ezek a számok a vádpontoktól eltérnek, és a fennmaradt oklevelek hátlapján sincs erre utaló jelzés.³⁶⁰ Ezeken

³⁵⁰ Ez a jelenlegi szabályozás: Erdő: Egyházjog 767. (3082. bek.)

³⁵¹ Kazaly: Egyházjogtan 660.; Bözinger: Egyházi törvénykezés 176.

³⁵² *Speculum* I. 830. (II. 3. De appellatione, §2, 1. Contumacis appellatio non sit admittenda)

³⁵³ 18. sz., 339/22–27.

³⁵⁴ Uo.

³⁵⁵ Vö. Erdő: Egyházjog 773. (3108. bek.) meghatározásával.

³⁵⁶ 339/27–31.

³⁵⁷ 340/42–91/1.

³⁵⁸ 341/15–19.

³⁵⁹ 341/1–9.

³⁶⁰ 341/1., 13.

felül György érsek a jövedelmek szétosztásáról pedig röviden megjegyezte, hogy az a dékán feladata, távollétében a káptalan intézze a szétosztást, és a négy adag szétszortírozása után a prépost választhat elsőként.³⁶¹

Összességében tehát az érsek a büntetési tételek közül csak egyet engedett el, és az oklevélben le is szögezte, hogy a Vicedomini és Bodonyi által lefolytatott eljárás szabályos, törvényes és alakilag hibátlan volt, így egyebekben az ott általuk hozott ítéleteket megerősíti.³⁶² (Ez áttételesen Vicedomini és Bodonyi szakértelmét és eljárásának jogosságát is dicséri, illetve ezzel az érsek az egyházi bíraskodás „becsületét” is megvédte.) Azonban Sós László prépost számítása azért annyiban bevált, hogy valamivel kevesebb pénzt kellett befizetnie és hosszabb határidővel, ráadásul a számára komoly megaláztatással felérő bocsánatkérést is megúszta.

Hogy a per illetén eredménye hogyan és mennyiben befolyásolta prépost és káptalanja viszonyát, nem tudjuk. A végrehajtásról nincsenek közelebbi adataink. László prépost 1429 első feléig maradt székében, ezután Zsigmond király szándékának megfelelően az ország túlsó végébe, Pécsváradra került át, hogy a pécsvárad apátság kormányzója legyen.³⁶³ Ebbéli minőségében az esztergomi székeskáptalan indított ellene és a pécsvárad konvent ellen pert a sasadi tizedek ügyében, de ez már egy másik történet.

³⁶¹ 341/10–12.

³⁶² 340/33–40.

³⁶³ Lásd életrajzát az Adattárban!

5. A pozsonyi káptalanról tizedek eredete és a belőlük befolyó jövedelem

5.1. A káptalanról tizedek eredete

Az előző fejezetben, a prépost és a káptalan közötti vitás kérdések kapcsán már több szó esett arról, hogy a legnagyobb ellentét a jövedelmek, azon belül is a tizedek megosztása miatt keletkezett. A most következő részben tehát arra kívánunk válaszolni, hogy mekkora jövedelemről lehetett szó. A káptalan számára beszédett tizedekből befolyó jövedelem nagysága mellett arra a nem kevésbé fontos kérdésre is választ kell adnunk, hogy mikor kapta meg a pozsonyi káptalan a mondott tizedrészeket. Egy biztos, erre mindenképpen 1332 előtt került sor, de hogy pontosan mikor, arra az elkövetkezendőkben kívánunk felelni. Érdekes módon a pozsonyi társaskáptalanról, illetve a Pozsony városi egyházi intézményekről író Rimely Károly, Knauz Nándor és Ortvy Tivadar egyike sem emlékezett meg valamiért a tizedből származó jövedelmekről, noha mindegyikük részletesen kitért a káptalani birtokokra, házakra, révekből és vámokból származó jövedelmekre, mentességekre, kiváltságokra.¹ Így első lépésként a többi egyházi intézmény példájához folyamodnánk, sajnos azonban az analógia e témában aligha lesz segítségünkre, mivel nem készült átfogó munka ebben a tárgyban. Jól jellemzi a helyzetet, hogy a „tized” címszó a *Korai magyar történeti lexikon*ban sem található meg², noha a témával a források engedte mélységig az utóbbi időben többen is foglalkoztak.³

Fügedi Erik az esztergomi érsekség XV. század végi gazdálkodásáról a Hippolit-féle számadások alapján írt munkájában a Pozsony megyében szedett tizedekre is kitért. Egyrészt az érsekség tizedkezeléséről megállapította, hogy ugyan megkülönböztettek nagyobb és kisebb tizedeket, de ez korántsem a nyugat-európai gyakorlat alkalmazását jelentette, amely szerint a nagyobb tizedek közé a gabona, bor, a kisebbek közé a méh, veteményes, aprómarha számított, hanem területi illetékeséget jelzett: az érsekség esetében nem a kétféle tized közötti különbséget jelölte, ellenben a nagy, megyei, egybefüggő tizedek a „maiores decimae”, míg a kisebb tizedkerületeket a „minores decimae” néven emlegették a számadásokban.⁴ A pozsonyi tizedeket Hippolit érseksége idején

¹ Vö. Rimely: *Capitulum ecclesiae Posoniensis* 95–120.; Knauz: Pozsonyi prépostság passim; Ortvy: Pozsony I. 176–180., II/4. 416–462.

² Vö. KMTL.

³ Korábban, 1953-ban Mályusz Elemér írt a témában (Mályusz: Tizedkizsákmányolás). Legújabbban, a tizedszedés eredetéről és kánonjogi szabályozásáról Szuromi Szabolcs Anzelm írt egy áttekintést: Szuromi: Szempontok.

⁴ Fügedi: Az érsekség gazdálkodása 145–146.

nem a nagyobb tizedek között, hanem a többi tizedekéstől eltérően külön, saját kezelésben tartották.⁵ E gyakorlat már „régii hagyománya volt az esztergomi érsekségnek”⁶ és ezzel a „több évtizedes gyakorlattal” csak 1491-ben hagytak fel, amikor Szentgyörgyi Gróf Péternek 4000 forintért bérbe adták a tizedeket.⁷

A pécsi püspökség felállításának millenniumára megjelent kötetek vonatkozó fejezetében Fedeles Tamás az egri és az esztergomi egyházak példáira támaszkodva megállapította, hogy a pécsi püspökök jövedelmének a XV/XVI. század fordulóján kb. a 3/4-e származott a tized és más egyházi bevételekből, és csak a maradék negyedrésze a földesúri jövedelmekből. Pécssett, csakúgy mint az országban máshol (szemben Fügedi véleményével), megkülönböztették a nagyobb (gabona, bor, stb.) és kisebb (méh, aprójóság) tizedeket.⁸

Legutóbb Hegyi Géza az erdélyi püspökség Meszesen túli részeinek tizedszedési gyakorlatával foglalkozott, témánk szempontjából legfontosabb megállapításai a következők: az általa vizsgált forrásokban felsorolták ugyan a különböző tizedköteles dolgokat, de nem tettek különbséget köztük aszerint, hogy a nagyobb vagy a kisebb tizedek közé tartoznak-e.⁹ A második, hogy a gabonatizedek tényleges begyűjtésére legkésőbb február 2-ig került sor.¹⁰ Végül a harmadik, hogy a Meszesen túli részek teljes tizedbevétele elérhette a 4000 forintot.¹¹

Visszatérve immáron a pozsonyi káptalanra, a birtokukban lévő tizedre utaló első adatot a XIV. század elejéről ismerjük. Tamás esztergomi érsek 1313. március 7-én Pozsonyban tartózkodván minden bizonnyal az előtte megjelent kanonokok kérésére elődje és nagybátyja, Lodomér érsek példájára hivatkozva úgy döntött, a pozsonyi kanonokok saját vagy jobbágyaik szőlői után, mivel Lodomér érsek idejében nem kellett, az ő idejében sem kell tizedet fizetniük.¹² Az oklevél alapján tehát óvatosan annyit feltételezhetünk, hogy a kanonokok valamikor Lodomér érseksége idején, 1279–1298 között¹³ megkapták az érsektől a káptalan saját birtokaiból az esztergomi érseknek járó tizedeket. A következő adatunk 1327-ből származik, amikor XXII. János pápa a pozsonyi prépost panaszára, amely szerint nem kevesen vannak olyanok, akik elfoglalva tartják az egyházuk birtokait, földjeit, házait, stb., illetve megtagadják a nekik járó jövedelmek, köztük a tizedek megfizetését, meghagyta a pannonhalmi apátnak, tegyen intézkedéseket annak érdekében, hogy megszűnjön a jogsértő

⁵ Fügedi: Az érsekség gazdálkodása 156.

⁶ Fügedi: Az érsekség gazdálkodása 157.

⁷ Fügedi: Az érsekség gazdálkodása 160.

⁸ Fedeles: A püspökség gazdálkodása 443.

⁹ Hegyi: Tizedszedés 286.

¹⁰ Hegyi: Tizedszedés 294. Ez Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe.

¹¹ Hegyi: Tizedszedés 297.

¹² „statuimus et volumus irrefragibiliter observantes, ut de quacumque vinee fratrum vel canonicorum Poseniensium aut iobagionum eorundem decime tempore eiusdem non sunt solute, nec etiam nostro tempore persolvantur” – MES II. 675. (Anjou oklt. III. 459. sz., DF 208784.)

¹³ Zsoldos: Archontológia 82.

állapot.¹⁴ A következő oklevél alig öt évvel később keletkezett. 1332. április 26-án megjelentek Esztergomban Tamás pozsonyi vikárius és viceprépost, Tibold, Bécsi Pál, Ivánka mesterek (*magistri*)¹⁵ és Péter plébános, mindannyian pozsonyi kanonokok és az egész káptalan nevében elpanaszolták Telegdi¹⁶ Csanád érseknek, hogy a káptalannak Stomfa, Dévény, Bazin és Szentgyörgy várak uradalmaiból, továbbá Récse, Prácson, Iványi, a pályázóközi Szentandrás (azaz Egyházfa) és Jóka, valamint a csallóközi Prukk, Éberhard és Völk falvakból a termények és méz, valamint a bárány és kecske utáni tizedekből járó negyedük,¹⁷ amelyeket az érsek elődei idejétől kezdve a mai napig békésen szedtek és szednek,¹⁸ most mégis annak egy része birtokában az érsek tizedszedői zavarják őket és maguknak részt követelnek abból.¹⁹ Ezért kérték az érsektől, hogy orvosolja sérelmüket és erősítse meg őket a mondott negyedek²⁰ birtokában. Csanád érsek azonban, mivel a negyedekről és a magisztrális [jogukról]²¹ nem tudta az igazságot,²² megkérdezte az egri püspököt, Dörögdi²³ Miklóst, aki korábban pozsonyi prépost volt, vajon a mondott negyedet a kanonokok valóban birtokolták és szedték-e. Az érsek az egri püspök, illetve a mondott várak uradalmaiban fekvő egyházak plébánosai és igazgatói²⁴ elmondásából megtudta, hogy a mondott negyedeket a kanonokok és a káptalan emberemlékezet óta békésen birtokolják és beszedik, valamint gyakran a kanonoktól bizonyos összegért bérelték azokat.²⁵ Az érsek tehát meggyőződve az igazságról, valamint a kanonokok könyörgésére, minthogy ő egyházának tagjaihoz atyai érzéssel viszonyul, miként az lelkipásztori hivatalából is következik,²⁶ a pozsonyi káptalant a mondott negyedek birtokában újból (*de novo*) megerősítette, egyúttal meghagyta mostani és jövőbeni tizedszedőinek, hogy érseki tize-

¹⁴ MES III. 115. (1327. IV. 27. Anjou oklt. XI. 168. sz., DF 227755.)

¹⁵ Lásd erre Rác: Magisztrátus-jog 182.

¹⁶ Engel: Archontológia I. 63.

¹⁷ „quarte decimarum nostrarum frugum et apum necnon agnellorum et edorum ad districtus castrorum, videlicet de Stompha, de Deven, de Bozin et de Sancto Georgio, item villarum de Reche, de Prachan et de Ivany, item de Sancto Andrea de Palazoukuz et de Ilka, necnon villarum Pruk, Eburharth et de Wilk in Calloukuz existentes habitarum” – MES III. 208. (DF 272120.) – A Pályázóköze: Neumann: Vízköz 418.

¹⁸ „ipsorum essent et constitutus temporibus predecessorum nostrorum archiepiscoporum usque ad hoc tempus pacifice et quiete percepissent et nunc perciperent” – Uo.

¹⁹ „nunc autem decimatores nostri in aliqua parte dictarum quartarum suarum indebite perturbarent et de eisdem pro se ipsis usurparent” – Uo.

²⁰ „prenominatis quartis ipsorum ... confirmare dignaremur” – Uo.

²¹ A szó valószínűleg tollban maradt. Vö. Rác: Magisztrátus-jog 192.

²² „de prenominatis quartis et magistratus veritas non constabat” – MES III. 208. (DF 272120.)

²³ Engel: Archontológia I. 68.

²⁴ „per cuius veridica informatione(!), necnon etiam per plebanos et rectores ecclesiarum ad predicta castra pertinentes” – MES III. 208. (DF 272120.)

²⁵ „ipsas quartas idem canonici et capitulum pacifice possedissent et percepissent et multoties ab ipsis canonicis pro sumpma quantitatis pecunie conduxissent” – Uo.

²⁶ „tamquam membro ecclesie nostre paternaliter inclinati, prout nostre incumbit officio pastoralis” – Uo.

dének a káptalant illető negyed részét (*quartas prefatarum decimarum nostrarum ipsum capitulum tangentes*) engedjék nekik beszédni.²⁷

Az oklevélben leírt eseménynek ismerjük alig tíz évvel későbbi párját, amelynek segítségével talán közelebb juthatunk az idézett oklevélben felmerülő kérdések megválaszolásához is. Valamikor a XIV. század első felében kiújult a vita a győri és a vasvári káptalanok között abban a kérdésben, hogy kiket illet a Vasvár környéki plébániák tizednegyede. Ezt a XIII. század elejétől már a vasvári társaskáptalan birtokolta, de Kálmán győri püspök ismeretlen időpontban visszavette tőlük azokat és saját káptalanjának adta. 1342 szeptemberében ezért a vasvári káptalan név szerint felsorolt tagjai megjelentek Győrben és kérték Kálmán püspököt, hogy adja vissza nekik azokat. A püspök a káptalan egyetértésével és beleegyezésével a felsorolt plébániák és filiáik magisztrális negyedeket avagy jogait (*quartas magistralses seu iura magistralia*) október 1-jei oklevelével visszaadta a vasvári káptalannak és megerősítette őket azok birtokában.²⁸ A győri káptalan minderről a hónap végén, október 28-án bocsátott ki oklevelet. A székeskáptalani szövegnek van egy számunkra is figyelemre méltó kitétele, mégpedig arról, hogy miért is adták vissza a mondott magisztrális negyedeket (*quartas magistralses*): e szerint a Szent Mihály iránti tiszteletükön túl azért mondtak le arról a vasvári káptalan részére, „mivel az a győri egyházból vált ki” (*quia dicta ecclesia de membro ecclesie nostre fore dignoscitur*).²⁹ Ha már most visszagondolunk az esztergomi érsek által a pozsonyi káptalannak adott oklevélre, akkor abban a fentiekhez kísértetiesen hasonló dolgok szerepeltek: ugyanúgy felsorolták a pozsonyi káptalanhoz tartozó plébánosokat és igazgatókat (*plebanos et rectores ecclesiarum*), szó esett, mégha csonka formában is, a magisztrális negyedekről (*de prenomínatis quartis et magistratus*), valamint a szöveg későbbi részében arról, hogy a pozsonyiak „egyházunk tagjai” (*membrum ecclesie nostre*). Továbbá a pozsonyi társaskáptalanról is tudott, hogy a vasvárihoz hasonlóan, meglehetősen kevés jövedelemmel rendelkezett.³⁰ Ennyi egyezést nem lehet pusztán a véletlen számlájára írni, így joggal gondolhatjuk, hogy a hasonló fordulatokkal leírt eset valóban párhuzamba állítható a vasvári példával és Pozsonyban hasonló események játszódtak le, mint a győri egyházmegyében. A pozsonyi társaskáptalan valószínűleg a XIII. század folyamán kapta meg valamelyik érsektől a Pozsony megyében fekvő plébániák és filiáik magisztrátusi jogát.³¹ Ez aztán a XIV. század elején bekövetkező változásnak

²⁷ MES III. 208. (DF 272120. – Átírta és megerősítette Demeter bíboros, az esztergomi érsekség kormányzója 1384-ben: DF 228195.)

²⁸ Anjou okl. XXVI. 519. sz. (DF 279334.)

²⁹ Anjou okl. XXVI. 561. sz. (DF 279335.) – Az esetet részletesen elemezte Rác: Magisztrátus-jog 192. (Az idézett rész ugyanonnan.)

³⁰ Vö. Tamás esztergomi érsek 1306. nov. 29-i, a vereckyei révvám jövedelmének tizedrészét a pozsonyi káptalannak adományozó oklevelével, amely szerint a prépostság az akkor folyó beháború miatt igen elszegényedett. (Anjou okl. II. 88. sz.; Ortway: Pozsony II/4. 416.)

³¹ Rác György idézett tanulmányában (Magisztrátus-jog 196.) még csak a vasvári társaskáptalan esetében tudta kimutatni e jog birtoklását, a pozsonyi példa ismeretében talán nem nagy me-

megfelelően, amikor is a vidéki plébániák által a kanonokoknak magisztrális jogon fizetett jövedelemadóiból kikopott az eredeti neve és csak a tizednegyedből való részesedésük maradt meg,³² átalakult és immáron csak tizednegyed néven emlegették (lásd még alább). A pozsonyi káptalan esetében ezt a váltást az is elősegítette, hogy ők valóban negyedeket szedtek be a mondott plébánosoktól és igazgatóktól. Végül még egy dologra kell felhívni a figyelmet: a pozsonyiak pontosan akkor tiltakoztak jogaik csorbítása ellen és kérték tizednegyedük megerősítését, miután XXII. János pápa 1331-ben Dörögdi Miklós egri püspöknek engedélyezte, hogy magisztrátusi jogokat adományozhasson az esztergomi egyházmegyében.³³

Fentebbiek alapján tehát a pozsonyi káptalan a Pozsony megyei településeken élők által a termények után az esztergomi érseknek fizetett tizedekből a XIII. század folyamán kapta meg a negyedeket, s ezen jogukat 1332-ben az akkori érsekkel is megerősítették. Kérdés ugyanakkor, hogy az ettől lényegében különböző bortizedből mikor kapták meg a tizedet (azaz a bor század részét)? A következőekben erre keressük a választ.

A tizednegyed ügye 1332 után egy ideig nyugalomban volt, ám 1349-ben ismeretlen okból újra előtérbe került. Valamikor 1349 júniusában a pozsonyi káptalan útjára indította ügyvédjét – mint későbbi adatokból kiderül – István kanonokot, aki július 1-jén Esztergomban Telegdi Csanád érsektől 40 napi búcsút eszközölt ki a Szent Údvözítő-egyházban indítandó építkezésre,³⁴ majd a jelek szerint jó ideig ott maradt az érsekség székhelyén. Végül a hónap közepén felkerekedhetett, hogy mondandóját előadhassa a királynak is. Időközben azonban Lajos király elhagyta az ország központját³⁵ és a pestis elől³⁶ délre vonult. Július 25-én már Temesváron tartózkodott,³⁷ és mintegy két hétig ott is maradt.³⁸ István pozsonyi kanonok itt érte utol, és augusztus 6-án három parancslevelet eszközölt ki az uralkodótól. Az egyik Dörögdi Miklós egri, a má-

---

részség arra gondolnunk, hogy a székeskáptalani kanonokokhoz hasonlóan a társaskáptalani kanonokok is megkapták azt az egyházmegyéjük főpapjától. (Ha nem is teljesen egyezik ezzel, de nagyban hasonló eset történt 1337. ápr. 23-án is, amikor Telegdi Csanád érsek az esztergomi Szent György-társaskáptalant újr alapította és bizonyos negyedeket a kanonokok részére rendelt. MES III. 294. [Anjou oklt. XXI. 197. sz.]) Mindezt azonban a további kutatásoknak kell majd igazolniuk.

³² Rác: Magisztrátus-jog 195–196.

³³ Rác: Magisztrátus-jog 168.

³⁴ DF 273032.

³⁵ 1349. júl. 5-én még Budán volt. (DL 30001., a nagypecsét alatt: „Relatio Nicolai notarii magistri Alberti.”)

³⁶ Vö. Hóman: A magyar nagyhatalom 198.

³⁷ DL 4064., a nagypecsét alatt: „Nicolai prepositi Strigoniensis, comitis capelle cum litteris regis.” – Buda és Temesvár között a király júl. 17-én „in Halyagh” (Erdélyi Okm. III. 517. sz.) kelezett. Az oklevél regesztázói a Valkó megyei Halyag helységgel azonosították a kérdéses települést, ez azonban nem túl valószínű. Ugyanakkor az azonosításhoz nem nyújt segítséget az oklevélben szereplő Doboka megyei nemesek neve sem.

³⁸ 1349. aug. 10. (DL 4067., titkospecsét.)

sik Szécsényi³⁹ Mihály váci püspökhöz, a harmadik pedig a győri káptalanhoz szólt, de mindhárom tartalma azonos volt (a győri káptalanhoz szóló példány értelemszerűen egy-két ponton különbözött a püspöki példányoktól): A király előtt István kanonok elmondta, hogy a Pozsony megyei bortizedek tizedrésze és a Pozsony városi termények tizednegyed része a káptalané; azok minden jogon őket illetik⁴⁰ és azokat emberemlékezet óta és különösen az ő és elődeik prépostsága idejében is a káptalan szedte és szedette be, illetve most is szedi.⁴¹ Ezért a király meghagyta a címzetetteknek, hogy válaszoljanak arra a kérdésre, hogy pozsonyi prépostságuk idején valóban beszédtek-e a mondottakat, avagy nem. (A győri káptalannak vizsgálatot kellett erről tartania.) Válaszukat pedig írják meg neki.⁴²

A három parancslevéllel István pozsonyi kanonok odahagyta a királyi udvart és északnak vette az útját. Először Egerbe ment, ahol augusztus 24-én jelent meg a volt pozsonyi prépost, Dörögdi Miklós egri püspök előtt, aki a következő választ adta a kérdésre: amikor ő pozsonyi prépost volt, akkor a Pozsony városi és megyei bortized tizedrésze és a városi terménytized fele a pozsonyi egyházhoz, avagy a pozsonyi préposthoz és káptalanhoz tartozott és ő meg a káptalan zavartalanul beszédtek azt.⁴³ A kanonok innen Vácra ment Szécsényi Mihály püspökhöz, aki augusztus 26-i válaszában szóról szóra ugyanezt mondta el.⁴⁴ Végül, legutolsóként Győrött a székeskáptalant kereste fel, akik szeptember 8-án vizsgálatot tartottak és a nemesektől, nem nemesektől meg különféle más jogállapotú emberektől, különösen a nagyszombati és pozsonyi polgároktól kérdezősködve megtudták, hogy a bortized tizedét és a terménytized negyedét emberemlékezet óta a pozsonyi káptalan szedte be és szedi be ma is.⁴⁵

A figyelmes olvasó észrevehette, hogy a volt pozsonyi prépostok és a káptalani vizsgálódás eredménye egy ponton nem egyezik egymással. Mindkét püspök azt mondta, hogy a terménytized fele illeti a káptalant, míg a győ-

³⁹ Engel: Archontológia I. 75.

⁴⁰ „decima pars decime vinorum comitatus Posoniensis et quarta pars decime frugum civitatis nostre Posoniensis ipsorum esset et omni iure ad ipsos pertinentes” – DF 228210. (az egri püspökhöz), DF 273023. (a váci püspökhöz), DF 228417. (a győri káptalanhoz). – A *decime* szó csak káptalani példányban szerepel. (DF 228417.)

⁴¹ „quas decimam vinorum dicte decime et quartam partem frugum ipsi ab ipso tempore, quo non exstaret memoria et etiam in vestris ac predecessorum prepositorum temporibus percipissent et pro se ipsas recipi fecissent et nunc recipissent” – Uo.

⁴² DF 228210. (az egri püspökhöz), DF 273023. (a váci püspökhöz), DF 228417. (a győri káptalanhoz).

⁴³ „quod tempore, quo prepositus Posoniensis exitimus, decima pars decimarum vini civitatis et comitatus Posoniensis et medietas decimarum frugum eiusdem civitatis ad ecclesiam Posoniensem seu ad prepositum et capitulum pertinebat et per nos ac ipsum capitulum percipiebatur absque contradictione aliquali” – MES III. 692–693. (DF 228210.)

⁴⁴ MES III. 694–695. (DF 273023.)

⁴⁵ „decimam decime vinorum et quartam partem decime frugum ipsi de capitulo Posoniensi Sancti Salvatoris ab eo tempore, cuius non extitisse memoria, percipissent et pro se ipsas recipi fecissent et nunc recipere deberent” – MES III. 696–697. (DF 228417. 1349. szept. 10.)

ri vizsgálat a kanonokok állítását erősítette meg: a tized negyedét szedik be. Az eltérés okát nem tudjuk, következményeit azonban ismerjük. Egyrészt a későbbiek során a káptalani jelentést, ellenben a két püspök válaszával,⁴⁶ nem íratta át a pozsonyi káptalan, ugyanakkor a terményekből továbbra is negyedét szedtek be, amint az a következő oklevélből világosan kiderül. Az 1363. április 16-án Pozsonyban tartózkodó Miklós⁴⁷ esztergomi érsek minden bizonnyal a pozsonyi káptalan tagjainak kérésére levelet intézett tizedszedője, de Surdis⁴⁸ János egri prépostnak, választott váci püspöknek Pozsony megye nagyobb és kisebb, azaz csallóközi részeire a termény és bor után az érsekségnek járó tizedek beszedésére kiküldött tizedszedőihez és intézőihez.⁴⁹ E szerint, mivel az ottani valamennyi tizedét, kivéve a pozsonyi káptalan és az ottani kanonokok negyedét⁵⁰ János püspöknek adta, ezért megparancsolja nekik, hogy a káptalant és a kanonokokat illető negyedeket, úgy a terményekből és borból, mint a többi dologból hagyják meg nekik és ne szedjék be.⁵¹

A következő adatot tartalmazó forrás több, mint húsz évvel később, 1384. július 25-én, Budán keletkezett. E napon megjelent Bernát pozsonyi őrkano-nok Demeter bíboros, az esztergomi érsekség kormányzója előtt és bemutatta neki Telegdi Csanád érseknek az 1332. évi, a terménytizedek negyedéről szóló oklevelét, majd kérte annak átírását és megerősítését a bíborostól. Demeter kormányzó eleget téve a *custos* kérésének örökre és visszavonhatatlanul megerősítette a negyedekről szóló privilégiumot.⁵²

Kanizsai János esztergomi érseksége idején többször is kénytelen volt intézkedni a pozsonyi káptalan ügyeiben. Az első ismert parancslevele Budán, 1410. február 5-én kelt: ebben meghagyta Pozsony városi jelenlegi és jövőbeni tizedszedőinek,⁵³ hogy a pozsonyi egyház prépostját és káptalanját, mint közvetlenül az esztergomi egyház lelki hatósága alá tartozókat⁵⁴ régi jövedelmekben és jogaikban ne károsítsák meg.⁵⁵ A második alkalomra alig három év múlva került sor: a pozsonyi káptalan képviselői Esztergomban keresték fel az

⁴⁶ Vö. pannonhalmi konvent 1502. jún. 21. (DF 273022.), illetve a győri káptalan 1407. márc. 4-i (DF 228211., Mihály váci püspök oklevele) és márc. 5-i (DF 228196., Miklós egri püspök) okleveleivel.

⁴⁷ Engel: Archontológia I. 64. Apáti („Keszei”), illetve vö. Hegedűs: V. Miklós 175.

⁴⁸ Engel: Archontológia I. 75.

⁴⁹ „universis decimatoribus et procuratoriis decimarum nostrarum frugum et vini comitatus Posoniensis maioris et minoris et districtus de Challockwz per honorabilem virum dominum Iohannem prepositum Agriensem, electum Wachyensem, decimatorem nostrum deputatis” – DF 228194.

⁵⁰ „decimas nostras frugum et vini exceptis quartis capituli Posoniensis et singularum personarum de eadem” – Uo.

⁵¹ „universas quartas predicti capituli Posoniensis vel singularum personarum de eodem, tam de frugibus et vinis, quam de aliis” – Uo.

⁵² DF 228195.

⁵³ „decimatoribus nostris Posonii nunc constitutis et in futurum constituendis” – ZsO II. 7321. sz. (DF 228237)

⁵⁴ „iurisdictione spirituali dicte ecclesie nostre Strigoniensi et nobis immediate subiectos” – Uo.

⁵⁵ Uo.

érseket, aki kérésükre 1413. január 18-i levelével megparancsolta a pozsonyi tizedkésben állított tizedszedőinek, hogy a pozsonyi egyház kanonokjainak az érseki tizedekből járó szokásos negyedtet teljes egészében adják ki nekik.⁵⁶ Úgy tűnik a tizedek átadása, illetve meghagyása terén nem ment minden gördülékenyen – noha az is elképzelhető, hogy csak megelőzés céljából –, a káptalan képviselője a következő évben is felkereste az érseket és kieszközölt tőle egy parancslevelet. Kanizsai János augusztus 17-én Esztergomból intézett levelet atyafiához⁵⁷ (*compatri et fratri nostro*), Hédervári Györgyhöz, hogy a pozsonyi érseki tizedekből a pozsonyi kanonokokat illető negyedeket és jogokat épségben adja át nekik.⁵⁸ Kérdés, hogy ezúttal János érsek miért nem a tizedszedőihez intézte parancsát. A válasz erre talán az lehet, hogy – jóllehet más forrásunk nincsen erre – Hédervári György bérbe vehette a Pozsony megyei érseki tizedeket és ezért kapott a pozsonyi káptalan érdekeit védő levelet. (Talán feltűnhetett, hogy Kanizsai János érsek leveleiben általánosságban csak negyedekről beszélt és nem részletezte, hogy a terményből a tized negyede, a borból pedig a tized tizede jár a pozsonyiaknak. Ez valószínűleg a fentebbiekben idézett magisztrális jognak a reminiscenciája lehet, azaz jóllehet a bortizedből csak tized járt a társaskáptalannak, de összefoglalóan – akár formulaként is – negyedként emlegették azokat.) Végül, zárásképpen Pálóci György érsek egy, első olvasásra nem témába vágó levelét kell idéznünk. (Az oklevél szövegét onnan ismertük meg, hogy a fentiekkel együtt íratta át Vépi János pozsonyi kanonok a győri káptalannal 1464-ben, mint később kiderült, eredeti példánya szintén fennmaradt.) Az érsek 1439. január 19-én Esztergomból a pozsonyi káptalanhoz küldött levelében a következőket írta: megkapta azon levelüket, amelyben arról írtak, hogy noha az esztergomi vikárius előtt hosszú ideje pert folytatnak az esztergomi Szent Adalbert-oltár igazgatójával, Demeterrel bizonyos negyedek beszedése ügyében (*occasione perceptionis quarundam quartarum*), de most Demeterrel együtt arra kérik, mivel ők a pert Bécsben jogban jártas fogott bírák határozata révén meg akarják szüntetni, adja ehhez beleegyezését, illetve az általuk hozandó döntéshez adja jóváhagyását.⁵⁹ Az érsek hozzájárulását adta és előre megerősítette a megegyezést.⁶⁰ Furcsa ugyanakkor az egészben, hogy tulajdonképpen egy olyan oklevelet erősítettek meg, amely teljesen

⁵⁶ „decimatoribus nostris in et sub cultello decimationis nostre Posoniensis constitutis ... quartas consuetas honorabilium virorum dominorum de capitulo ecclesie Posoniensis ab eisdem decimis nostris ipsis debentes more alias hactenus observato, eisdem integraliter remittere et extradare debeatis et debeat” – ZsO IV. 73. sz. (DF 228359., átirása: DF 228237.)

⁵⁷ LLHAeH II. 230. (compater 2.)

⁵⁸ „quartas et iura dominorum de capitulo ecclesie Posoniensis de decimis nostris Posoniensibus ipsis provenire debentes, eisdem integraliter reddi et restitui facere velitis” – ZsO IV. 2378. sz. (DF 228202., átirása: DF 228237., az év tollban maradt.)

⁵⁹ „eadem causa per probos et iurisperitos viros in Vienna per ambas partes eligendos arbitretur et arbitrando inter partes sopiretur nostrum consensum primum adhibere ac tandem laudem et arbitrivam dispositionem per eosdem faciendo auctoritate nostra ordinaria ratificare approbate vellemus et confirmare” – DF 227435. (Bónis: Szentszéki regeszták 2494. sz.)

⁶⁰ Uo., átirása: DF 228237.

irreleváns információkat tartalmazott és bizonyításra tökéletesen alkalmatlan volt. Már amennyiben azt gondoljuk, hogy 1464-ben értelmezni tudták az oklevélben leírtakat. Mert miről is van szó az oklevélben? Demeter oltárigazgató bizonyos negyedek ügyében összetűzésbe került a pozsonyi kanonokokkal, e negyed pedig nem lehetett más, mint amiről Rác György írt a már idézett tanulmányában, ti. a magisztrális jogon járó, de később már csak negyed néven emlegetett jövedelem.⁶¹ Szerencsére azonban nem kell sötétségben tapogatóznunk, mivel a pozsonyi káptalan magánlevéltárában megtalálható a fogott bírói döntésről szóló közjegyzői oklevél is.⁶²

Königsbergi Gerlacus fia Miklós császári közjegyző 1439. május 11-én foglalta írásba az akkor már több hónapja zajló fogott bíraskodás történetét és magát a döntést: e szerint az érseki engedély kiadása után alig kilenc nappal, 1439. január 28-án Demeter esztergomi kanonok, a Szent Adalbert-oltár igazgatója és a pozsonyi káptalan képviselőjében [Poroszországi]⁶³ Gáspár mester, kanonok megjelentek Bécsben a jogász kollégium egyik szobájában (*in stuba ... collegii iuristarum*) Iohannes Polczmacher,⁶⁴ Conradus de Halstat⁶⁵ és Martinus de Waldhausen (*Walhausen*)⁶⁶ kánonjogi doktorok, a bécsi jogi kar lectorai, valamint Lépes Miklós mester,⁶⁷ [dobokai] főesperes és erdélyi kanonok előtt, és elmondták, hogy ámbár közöttük bizonyos, a Csallóköz terület falvaiból járó tizednegyed ügyében⁶⁸ per és vizsály keletkezett, de ők ezt a nagy költséggel járó pereskedést meg kívánják szüntetni, és a vizsály megoldását a felsorolt személyekre kívánják bízni. Egyúttal megfogadták, hogy az általuk kijelölt időpontban bemutatják összes oklevelüket a tárgyban, továbbá kötelezték magukat a fogott bírói döntés elfogadására. A fogott bírák először február 8-án gyűltek össze, ahol Demeter és Gáspár 1000 aranyforint büntetés terhe alatt, amelynek a felét a bécsi jogi kar könyvtárának (*pro structura librerie facultatis iuris studii Wiennensis*), a maradékot pedig a másik félnek kell megfizetni, vállalták, hogy a határozatot elfogadják. Az ügyet végül április 25-re halasztot-

⁶¹ Rác: Magisztrátus-jog 167.

⁶² Az előzményeket szintén megvilágítja a pozsonyi káptalannak valamikor 1438 folyamán kelt kérvénye, amiből arról értesülhetünk, hogy Miklós esztergomi vikárius korábban már Demeter oltárigazgató javára ítelt a tizednegyedek ügyében, de a káptalan fellebezett az ügyben. (DF 228191. = Bónis: Szentszéki regeszták 2489. sz.) A jelek szerint a felek költségkímélés céljából bízhatták ügyüket a fogott bírákra.

⁶³ Személyére lásd C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 115.; Köblös: Egyházi középréteg 461/45. sz.

⁶⁴ Személyére lásd MWRF 81.; Urbane Musik und Stadtdesign (http://www.susanazapke.com/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=55&lang=de [a látogatás időpontja: 2013. október 21.]

⁶⁵ Személyére lásd MWRF 65.

⁶⁶ Személyére lásd MWRF 87.

⁶⁷ János fia; György erdélyi püspök unokaöccse. Vö. Engel: Genealógia, Treutel-rokonság 2. tábla: Lépes (váraskeszi).

⁶⁸ „super quibusdam quartis decimarum in certis villis districtus Czallokws provenientium et earum occasione” – DF 228199.

ták. (A tanúk Szentgyörgyvölgyi Gergely mester,⁶⁹ Lábatlani András mester⁷⁰ esztergomi kanonokok, Vencel pozsonyi oltárigazgató, Rozsnyói [*de Roznavia*] Mátyás, Gyulafehérvári János, Fridericus Aychner de Grem, az esztergomi, erdélyi és passauai egyházmegyékből.) Április 25-én, szombaton Iohannes Polczmacher lakhelyén (*in habitationi solita*) jöttek össze, ám ezúttal mivel a fogott bírák nem voltak elegenden az ítélet meghozatalához, május 11-re halasztották a döntést, mégpedig úgy, hogy a határidő lejárta előtt bármelyik napon jogukban áll a döntésüket kihirdetni.⁷¹ A tanúk ezúttal Augustinus Wichardi de Kunitz klerikus és Stephanus Molituris de Eyscavia laikus, deák a pomerániai egyházmegyéből és Eichstätt (*Eysteten*) városából voltak. Végül május 9-én ismét a kollégiumi szobában gyűltek össze, ahol is a felek jelenlétében Iohannes Polczmacher hangosan felolvasta egy papírlapról a javasolt megegyezést, amelyet aztán a közjegyző szóról szóra lejegyzett. Ezek szerint a kánonjogászok és Lépes Miklós, aki a magyar viszonyok ismerete miatt kerülhetett a társaságba, az alábbi kompromisszumos megegyezést hozták létre a felek között zajló viszályban.⁷²

Először is a pozsonyi káptalan a mondott döntés kihirdetésétől kezdve a jövőben mindig szabadon beszédheti és birtokolhatja a Csallóköz területben fekvő falvakból származó nagyobb és kisebb, azaz a termények, méz, kecske és bárány után járó tizedek negyedét.⁷³ E falvak a következők: Szentgyörgyi Gróf László Prukk, Éberhard és Fél, az apácák Jóka nevű falva, a Jókai nemesek Jóka nevű falva, Tyukod, a mondott Gróf László Csütörtök nevű és Bazini Gróf Miklós szintén Csütörtök nevű falva, Németsok, Lakpaka, Vámosújfalú, Nyárasd, Istál, Kürt, Mizerséd, Szemet, Úszor, Torcs.⁷⁴

Másodszor Demeter a döntés kihirdetéséig beszédett tizednegyedekből semmit sem köteles átadni és semmivel sem tartozik a káptalannak, valamint a káptalannal szemben mindenféle kötelezettség alól felmentik.⁷⁵

⁶⁹ Személyére lásd MWRF 72.

⁷⁰ Személyére lásd MWRF 61.

⁷¹ „ita tamen, quod cottidie ante lapsum diei eiusdem suum arbitramentum sive laudum in causa huiusmodi libere valeat promulgare” – DF 228199.

⁷² DF 228199.

⁷³ „a tempore presentis nostre pronuntiationis in futurum et peramplius percipere et levare, possidere sibique inbursare habeant et debeant libere et quiete quartas decimarum, maiorum et minorum videlicet frugum, apum, agnellorum et edorum in villis infradescriptis in districtu Czallakwz situatis” – Uo.

⁷⁴ „in villa Pruk Ladislai comitis ad Sanctum Georgium, in villa Eberhard, in villa Fel Ladislai predicti, item in villa Ilka monialium, item in villa Ilka nobilium, item in villa Tykod, item in villa Czetertek Ladislai predicti, item in villa Czetertek Nicolai comitis in Bosyn, item in villa Németsok, item in villa Lakpak, item in villa Lukon, item in villa Nyarasd, item in Ystal, item in villa Kurth, item in Vsamer, item in Zemeth, item in villa Ausser, item in villa Tarcz” – DF 228199. – Tyukodra (Lencsetarló) lásd ZsO IX. 52., 480., 701. sz.

⁷⁵ „occasione fructum ex dictis quartis ante tempus huiusmodi nostre pronuntiationis et in preteritum perceptorum canonicis et capitulo ecclesie Posoniensis prenarrate in nullo obligatus peramplius existat, sed penitus liber et quitus ab omni impetitione iudiciali et extraiudiciali ratione fructuum eorumdem” – Uo.

Továbbá 1. a vizsály során felhalmazott költségek fejében egyik fél sem tartozik a másiknak, ezeket kölcsönösen elengedik egymásnak, sőt, legyenek teljesen mentesek,⁷⁶ 2. amelyik fél nem fogadja el a megegyezést, annak az esztergomi érsekség kincstárába 400, a másik félnek szintén 400, míg a bécsi jogász kollégium említett könyvtárának pénztárába 200 aranyforintot köteles fizetni.⁷⁷ A megegyezés felolvasásának tanúi a mondott Gergely és András mesterek, valamint Rozsnyói Mátyás voltak.⁷⁸

A felek az ítélet felolvasása után távoztak, két nap múlva azonban visszatértek, mivel kétségeik támadtak a második pont végrehajtását illetően. Elmondták, hogy nem tudják, mi legyen azokkal a negyedekkel, amelyeknek a beszédét már elrendelték, de még nem fizették ki. A fogott bírák úgy döntöttek, hogy azokat a negyedeket, amelyeket már kivettek, de még ténylegesen nem fizették ki, két egyenlő részre kell osztani Demeter kanonok és a pozsonyi káptalan között.⁷⁹ Az oklevelet a közjegyzői kézjegy és záradékon kívül pecsétjével megerősítette Iohannes Geuss (*Geus*),⁸⁰ a szabad művészetek és a teológia professzora, a bécsi Szent István- másképp Mindenszentek-egyház dékánja – Iohannes Polczmacher, Petrus Pachmulner⁸¹ kánonjogi doktor, Conradus de Halstat, Thomas Hadmar a mondott egyház kanonokjai és Martinus de Waldhausen nevében is, mivel nekik nincsen itt a pecsétjük⁸² – és Lépes Miklós erdélyi kanonok.⁸³ A fogott bírói döntés tartalmát, mint ismeretes, Pálóci György érsek „látatlanban” megerősítette,⁸⁴ az utódával, Szécsi Dénes érsekkel 1452. március 17-én Várad Benedek⁸⁵ és Poroszországi (*de Prussia*) Gáspár, a szabad művészetek mesterei, pozsonyi kanonokok erősítették meg.⁸⁶ Majd azt,

⁷⁶ „super expensis occasione litis et discordie in presenti causa hincinde quovismodo factis neuter partium alteri teneatur in iudicio ac extra quovismodo, quin ymo res et causa dicte controversie sit totaliter et penitus sine dolo et fraude sopita” – Uo.

⁷⁷ „pars prefatum nostrum laudum et pronunctiamentum seu aliquod eius partem non servans, camere archiepiscopali Strigoniensi quadringentos et parti alteri huiusmodi nostrum pronunctiamentum servanti quadringentos, necnon pro fabrica librarie in collegio iuristarum Wiene ducentos florenos auri Hungaricales irremissibiliter persolvere teneatur” – Uo.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ „fructus quartarum dictarum pronunc ubicunque extantes et nondum alicui parti effectualiter solutos equa divisione pro una medietate dominus Demetrius percipiat et pro alia medietate canonici et capitulum ecclesie Poseniensis, nec ulla partium aliquid ultra habet, exigat ac alteri parti impedimentum prestat in divisione predicta sub pena superius expressata” – Uo.

⁸⁰ Személyére lásd Worstbrock: Geuß 37–41.

⁸¹ Személyére lásd MWRF 94.

⁸² „propter carentiam propriorum usi sunt pro presenti” – DF 228199.

⁸³ DF 228199.

⁸⁴ DF 227435.

⁸⁵ Személyükre lásd C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 114., 115.

⁸⁶ DF 228199. – Az oklevél rövid regesztáját lásd Bónis: Szentszéki regeszták 2506. sz. (Innen idézi Körmendy: Studentes 115.)

immáron a következő század elején, Rosarius Máté és Mettenpeck Simon pozsonyi kanonokok⁸⁷ 1500. július 24-én a győri káptalannal átírták.⁸⁸

A fentebbi bírói döntés ismeretében már értelmet nyer az, hogy 1464-ben miért csak Pálóci György érsek engedélyét és megerősítését írták át a győri káptalannal: a pozsonyi káptalan magánlevéltárában a többi, tizednegyedekről szóló oklevéllel ellentétben ennek a megegyezésnek nincsen meg az eredeti példánya, csak az 1452. évi megerősítése ismert. Ebből viszont az következik, hogy az 1439. május 11-i közjegyzői oklevél valamiért nem került be a káptalan levéltárába, illetve ha igen, akkor valamilyen úton-módon eltűnt onnan. Másik figyelemre méltó dolog, hogy az esztergomi káptalan tagjai, különösen a Szent Adalbert-oltár igazgatói nem egykönnyen mondtak le korábbi járandóságairól. Mindezt kiválóan bizonyítják az ún. 1397. évi esztergomi egyházlátogatási jegyzőkönyvben leírtak: az oltárigazgató elpanaszolta, hogy a Pozsony megyei negyedekből származó jövedelme időközben lecsökkent a tizedszedők — akik a tizedeket össze szokták gyűjteni —, önkénye miatt.⁸⁹

Adataink végére értünk, ám mielőtt levonnák következtetéseinket, kiegészítésképpen még az egyes oklevelek utóéletéről kell szólnunk, mivel azok hasznos adalékkal szolgálnak a tizedek birtoklásához. Az első, tizedügyben átíratott oklevél Telegdi Csanád érsek 1332. április 16-i privilégiuma volt, ezt előbb Bernát pozsonyi örkanonok Demeter bíboros, esztergomi kormányzóval 1384. július 25-én megerősítette,⁹⁰ majd Demeter és Csanád okleveleit külön-külön 1407. március 5-én István pozsonyi kanonok a győri káptalannal íratta át csakúgy, mint Lajos király 1349. augusztus 6-i levelét és Dörögdi Miklós egri püspök 24-i válaszát.⁹¹ Egy nappal korábban, március 4-én István kanonok Szécsényi Mihály váci püspök 1349. augusztus 26-i válaszát, amely szintén tartalmazta Lajos király levelét, íratta át.⁹² Hat év múlva Nagyszombati Miklós pozsonyi kanonok jelent meg a győri káptalan előtt és ezúttal Demeter bíboros Telegdi Csanád érsek 1332. évi oklevelét megerősítő privilégiumát foglaltatta oklevélbe.⁹³ Hosszabb szünet után, 1464. május 17-én Vépi János pozsonyi kanonok egy oklevélbe íratta össze a győri káptalannal Miklós érsek 1364., Kani-szai János érsek 1410., 1413., 1414., és Pálóci György érsek 1439. évi okleveleit.⁹⁴

⁸⁷ Személyükre lásd Köblös: Egyházi középréteg 464/56. sz., 461/47. sz.

⁸⁸ DF 228207. (A győri káptalan oklevelét átírták 1513-ban, mivel a csallóközi tizedek ügyében 1509-ben Bakos György, a Szent Adalbert-oltár rektora újra indította a pert Ferrarai Amadé Tamás kánonjogi doktor, esztergomi vikárius előtt, de végül Iohannes Staphileus sebenicói püspök [1512–1528. HC III. 299.], pápai kiküldött bíró 1513. júl. 27-i ítéletével ismét a pozsonyi káptalant erősítette meg a tizedek birtokában.)

⁸⁹ „de quartis suis de comitatu Posoniensi interdum modicum habere potest, propter potentiam decimatorum, qui decimas ipsas conducere solent” – Kollányi: Visitatio 245.

⁹⁰ DF 228195.

⁹¹ DF 228196.

⁹² DF 228211.

⁹³ DF 228197.

⁹⁴ DF 228237.

Végül 1502. június 21-én Miklós pozsonyi prépost íratta át Lajos király, Dörögdi Miklós egri és Szécsényi Mihály váci püspökök 1349. évi okleveleit.⁹⁵

Látható, hogy a pozsonyi káptalan igen nagy gondot fordított a tizedjogait biztosító oklevelek megőrzésére, nyilván az egyes átírási időpontok olyan eseményeket előztek meg vagy követtek, amelyek a káptalan számára esetlegesen negatív hatásokkal járhattak. Ugyanakkor, mivel a jelek szerint minden olyan oklevelet átírtak ilyen alkalmakkor, amelyek valamilyen módon igazolták a tizednegyedhez, illetve a tized tizedéhez való jogukat, biztosak lehetünk benne, hogy nem volt több oklevelük erre. Ez viszont azt jelenti, hogy nem tudjuk pontosabban meghatározni, hogy mikortól gyakoroltak magisztrális jogokat a Pozsony megyei plébániák felett, de annyi bizonyos, hogy a XIII. század vége felé, Lodomér érseksége idején már birtokolták. E magisztrális jogból aztán a XIV. század első negyedére már csak a jövedelem, „a negyed” maradt meg és élt tovább az évszázadok során. A pozsonyi káptalannak tizednegyedet fizető falvakat az 1332-es és az 1439-es oklevelek alapján könnyedén összeállíthatjuk, ezek tehát a következők: Bazin, Dévény, Stomfa és Szentgyörgy meg uradalmak, Prácson, Récse, Prukk, Éberhard, Szentandrás (azaz Egyházfa), Jóka és Jókaujhely, Mizersd, Völk, Fél, Tyukod (Lencsetarló), Csütörtök, Németsok, Vámosújfalu, Nyárasd, Istál, Szemet, Úszor és Torcs. (Lásd a belső borítón lévő térképet!)

5.2. A káptalani tizedekből befolyó jövedelem

A perben a kanonokok a prépostot több pontban is azzal vádolták, hogy a részesedésénél nagyobb részt kívánt a káptalant illető tizedekből. Így a 2. vádpontjukban elmondták, hogy a prépost igényt tart a gabonátizedek negyedére, holott az csak a kanonokokat illeti, és ennek bizonyítására bemutatták Demeter bíborosnak, az esztergomi érsekség kormányzójának 1384. július 25-i privilégiumát.⁹⁶ E vádponttal összefüggésben a 30. pontban Sávári Sós Lászlót azzal vádolták meg, hogy 1424-ben a stomfai gabonátized negyedéből 300 dénárt jogtalanul elvett. A kanonokok állításukat ezúttal is Demeter kormányzó oklevelével támasztották alá, amely szerint a gabonátized negyede teljes egészében a káptalant illeti.⁹⁷ A káptalan másik panaszát a 20. vádpontban fogalmazta meg. E szerint a prépost az 1421-es évre tartozik a bortized tizedének reá jutó beszédési költségeivel a tizedszedőknek,⁹⁸ ráadásul a neki járó negyedrészen, azaz 16 hordó boron felül még többet követelt magának. A kanonokok ezzel kapcsolatban a számadásokra hivatkozva elmondták, hogy Sós László akkor foglalta el a prépostságot, amikor a tizedszedést már befejezték, és ők a szo-

⁹⁵ DF 273022.

⁹⁶ Oklevéltár 9. sz. (274/39–42., 275/1–42., 276/1–19).

⁹⁷ Uo. 12. sz. (300/38–42., 301/1–11., 302/24–29).

⁹⁸ Uo. 16. sz. (325/10–11.).

kások szerint a prépostnak átadták a költségek levonása után a tizedbor negyedét, 16 hordó bort, amivel Sós László akkor meg is elégedett, amint azt a pozsonyi tizedszedőnek, Lászlónak el is mondta. Am később követelte, hogy minden egyes hegyről kapja meg a tényleges tizednegyedét, amit a kanonok a béke kedvéért megtettek: átadtak neki még 9 hordó és 7 csöbör bort azzal, hogy ebből a prépost kifizeti a beszédés költségeit (szállítás, beszédés, tizedszedők egyéb kiadásai). Sós László azonban erre azóta sem volt hajlandó. A bírák a számadások átvizsgálása után viszont úgy ítélték, hogy a prépost köteles a tizedszedés költségeinek reá jutó negyed részét, azaz 42 forintot és 49 dénárt megfizetni a káptalannak.⁹⁹ Mindez viszont azt jelenti, hogy óvatosan ugyan, de kísérletet tehetünk az 1421. évi pozsonyi bortermés – gyakorlatban persze a must¹⁰⁰ – nagyságának megállapítására és a bortizedből származó bevételek meghatározására. Nézzük először az előbbi. Mint láttuk, a prépost a költségek levonása nélkül 25 hordó és 7 csöbör bort kapott, ez a káptalannak járó bortized tizede negyedének felel meg, azaz a káptalan a bortized tizede fejében 103 és fél hordóval rendelkezett.¹⁰¹ Ennek tízszerese megfelel a Pozsony megyében termelt bor mennyiségének tizedével, azaz 1035 hordó bornak (ennek 9/10-e, azaz 931 és fél hordó illetve az esztergomi érseket). Mindebből viszont az következik, hogy Pozsony megyében 1421 őszen legalább 10 350 hordónyi must termelt, ami 11 120 hektoliternek felel meg.

A következő kérdés, hogy meghatározható-e a káptalannak a Pozsony megyei tizedekből jutó összeg nagysága? Két biztos adattal rendelkezünk arra nézvést, hogy a Pozsony megyében szedett tizedek hány forint jövedelmet jelentettek az esztergomi érsek bevételeiben. Forrásunk keletkezésének évében, 1425. július 16-án megjelent az esztergomi káptalan előtt Perényi Miklós királyi lovászmester, nyitrai ispán és írásba foglaltatta velük azt, hogy Pozsony megye valamennyi, azaz bor-, gabona- és méztizedét az abból járó negyedek kivételével¹⁰² Pálóci György esztergomi érsektől 4000 aranyforintért bérbe vette, még pedig úgy, hogy az összeg egyik felét február 2-án, a másikat április 24-én köteles kifizetni.¹⁰³ Másik adatunk 14 évvel későbből maradt fenn. Pálóci György érsek halála után Albert király Csetneki László¹⁰⁴ nyitrai választott

⁹⁹ Uo. 16. sz., ill. lásd a 4.4. fejezetben a 20. vádpontot.

¹⁰⁰ A káptalan a szüret idején a helyszínen gyűjtötte be a járandóságát, amelyet beszállított Pozsonyba. Vö. Oklevéltár 16. sz. (326/21-22.: *pro vectura, collectura ac expensis singularibus personis ... satisfacere deberet*). – A bortizedelés módjára lásd még ZsO XI. 1076. sz. és Solymosi: Bortizedfizetés 314–318.

¹⁰¹ Egy pozsonyi hordó = 8 csöbörrel, a pozsonyi hordó mérete 107,44, a csöböré 13,43 liter volt. Bogdán: Mértékegységek 164., 183.

¹⁰² „universas et quaslibet decimas comitatus Posoniensis, videlicet vinorum, bladorum et apum anno in presenti provenientes et provenire debentes, salvis quartis in eisdem permanentibus” – Fejér X/6. 733. (ZsO XII. 821. sz. = DF 237914.)

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Kanizsai János érsek halála után, 1419 májusától már az érsekség kormányzója volt egy éven át. (C. Tóth: Esztergomi szék üresedése 895.)

püspököt, Bátmonostori Töttös László főkincstartót¹⁰⁵ és Báznai Jánost — korábbi érseki kancellárt¹⁰⁶ — bízta meg az érsekség kormányzásával, akiktől¹⁰⁷ 1439. július 24-én Pozsony városa királyi engedéllyel¹⁰⁸ 4000 aranyforintért bérbe vette a pozsonyi tizedekből az esztergomi érsekségnek járó valamennyi termény-, bor-, méz- és kisebb tizedeket a szokásos negyed és tized részek kivételével¹⁰⁹ azzal, hogy bérlet összegét február 2-ig megfizeti.¹¹⁰

A kitűzött fizetési határidő azonban rövidesen módosult, a király ugyanis szeptember 26-án Futakról megparancsolta a városnak, hogy az összeget mihamarabb adják át Csetneki Lászlónak, az érsekség kormányzójának, akinek azt át kell adnia Stiborici Miklósnak az általa a határvédelemre nyújtott 7000 forintos kölcsön törlesztése céljából.¹¹¹ A levél először azonban Esztergomba érkezett meg, ahonnan október 9-én Csetneki László saját levele mellékleteként továbbította a városnak, meghagyva egyúttal, hogy a 4000 aranyforintot azonnal fizessék meg neki, mivel a kölcsön határideje november 11-én lejár.¹¹² Az ügyben azonban — érthető módon sem ekkor, sem később¹¹³ — nem történt előrelépés, ezért az Esztergomba megérkező király október 18-én ismét megsürgette a pénz kifizetését.¹¹⁴ A következő fizetési meghagyást már az országnagyok Győrben tartózkodó csoportja a hónap végén küldte Pozsonyba,¹¹⁵ mivel időközben, október 27-én a király elhunyt Neszmélyen.¹¹⁶ A következő

¹⁰⁵ Vö. Engel: Archontológia I. 53., alig egy hónappal ez előtt lett kincstartó.

¹⁰⁶ Személyét lásd a Prozopográfiai adattárban!

¹⁰⁷ „a ... Ladislao de Chythnek electo Nitriensi et ... Ladislao Thethws de Bathmonostra sumpmo thesaurario regie maiestatis, necnon ... Iohanne de Bazna gubernatoribus archiepiscopus Strigoniensis” – DF 239727.

¹⁰⁸ „domini nostri regis ipsis in hac parte attributa” – Uo.

¹⁰⁹ „universas decimas frugum seu bladorum, vinorumque, apum necnon aliarum rerum minutarum decimari solitarum archiepiscopatui ecclesie nostre Strigoniensis predictae in cultello decimationis Posoniensis provenientibus et provenire debentibus, pro quatuor milibus florenis auri Hungaricalibus, veri et iusti ponderis, salvis quartis et decimis ipsarum more solita remanentibus in arendam conduxissent” – Uo.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ Fejér XI. 216. (DF 239728., Commissio propria domini regis.)

¹¹² DF 239730.

¹¹³ Vö. a pozsonyi káptalan 1439. nov. 18-i oklevelével, amely szerint *Sarrach* Bertalan és *Imgettel* Péter „concives civitatis Posoniensis in utroque comitatu Posoniensi anni in presenti decimatores”, a maguk meg a város nevében tiltakoztak, hogy „ipsi, prout iustum foret, statim peracta presentis anni vindemia et posterius continue usque ad festum Beati Martini sub singulis montibus ad Posonium spectantibus, prout moris est, circuitum celariorum facere voluissent, sed ipsi domini et nobiles sub eisdem montibus commorantes cum ipsorum familiaribus id fieri perhibentes nullomodo admisissent”, maguknak megtartották és nem adták át. (DF 239737.)

¹¹⁴ DF 239731., „Commissio propria domini regis in consilio.”

¹¹⁵ 1439. okt. 31. Győr. A felsorolt országnagyok — Rozgonyi Simon veszprémi, Benedek győri püspökök, Hédervári Lőrinc nádor, Pálóci László udvarmester, Marcali György asztalnokmester, Pálóci Simon és Lindvai Bánfi Pál — levele Pozsony városához, hogy a mondott 4000 forintot „ratione decimarum cultelli Posoniensis” azonnal fizessék meg. (DF 239734.)

¹¹⁶ 1439. okt. 27. Tata. Rozgonyi István levele Pozsony városához. „Serenissimus dominus noster gratiosissimus hodie in opido Nezmell vitam suam finivit temporalem.” (DF 239733. =

leveleket már Albert özvegye küldte Pozsony városának, akik a többszöri felszólítás ellenére sem fizették meg a bérleti díjat,¹¹⁷ míg végül a királyné bizonyos feltételekkel elengedte azt.

A fentebb emlegetett, csak a Pozsony megyei tizedek (valójában a gabona tizedének $\frac{3}{4}$ -e és a bor $\frac{1}{10}$ -e) fejében kialakult 4000 aranyforintos összeg az esztergomi érsekség évi bevételeinek mintegy hatodát jelentette,¹¹⁸ nagyságrendileg pedig megfelel az erdélyi püspökség Meszesen túli részein beszedett teljes tizednek.¹¹⁹ Am ebből az összegből, mivel nem részletezték a tizedfajtákat, illetve arányait, a pozsonyi káptalan részesevése nem számítható ki. Ugyanakkor nemcsak ezért nem tudjuk felhasználni ezt az adatot a káptalani gabonanegyed és bortized meghatározására. Ha emlékszünk még, mindkét tizedbérleti oklevélben szerepel az a kitétel, hogy a bérbe adás nem érinti az abból származó negyedét, illetve negyedét és tizedet. Az oklevelekben ugyan nem szerepel, hogy kinek a részéről van szó, de nagy biztonsággal állítható, hogy e helyeken a pozsonyi káptalanról, a termények tizedének negyedéről és a bortized tizedéről van szó. Mivel mindkettőt a 4000 aranyforinton felül szedte be magának a káptalan, így ebből az adatból annak nagyságát nem tudjuk kiszámolni. Ellenben a prépost és a kanonokok között folyó per során elősorolt, a prépostot illető tizedjövedelmekkel kapcsolatos panaszokból kísérletet tehetünk, legalábbis a bortized tizedéből befolyó jövedelem megbecslésére. A kanonokok — mint említettük — a 20. vádpontban azt vetették a prépost szemére, hogy 1421-ben a bortized tizedének beszedési költségeihez nem járult hozzá, holott megígérte. Az egyik káptalani tizedszedőnek, Kálmán fia Miklósnak azonban megfizette a tizedszedés költségeinek, 21 és fél forintnak a reá eső negyedrészt. Tette ezt pedig úgy, hogy nem pénzt adott a kanonoknak, hanem két hordó bort hagyott nála.¹²⁰ Ebből viszont az következik, hogy 1 (pozsonyi) hordó bor ára 2,7 száz dénáros forintnak felel meg. Az így kiszámolt hordó/forint viszonytal azonban illik óvatosan bánnunk, mivel ez minden bizonnyal meglehetősen alacsony árat jelent; ebből a hordó bor tényleges piaci értéke nem derül ki. Mindenesetre ennek figyelembe vételével annyit biztosan állíthatunk, hogy legalább 2,7 forintot kértek egy hordó borért. Mivel a prépost negyedrésze fejében 25 hordó és 7 csöbör bort kapott, így a teljes, a Pozsony megyei bortizedekből a káptalannak járó tizedrész 103 és fél hordónyi volt, ami 279,45 forintnak felel meg. Összehasonlításképpen a veszprémi székeskáptalan XVI. század eleji adatait idézhetjük, akik 1524-ben a budai hegyekben fekvő *Magnum Foliatum* és Nándor nevű kések bortizedét 250 forintért adták bérbe.¹²¹

Bratislava 229/1633. sz.)

¹¹⁷ 1439. nov. 3. (DF 239735.); 1440. jan. 9. (DF 239742.); 1440. jan. 22. (DF 239746.), 1440. jan. 28. (DF 239747.)

¹¹⁸ Vö. C. Tóth: Esztergomi szék üresedése 893.

¹¹⁹ Hegyi: Tizedszedés 297.

¹²⁰ Oklevéltár 16. sz. (326/26-30.).

¹²¹ Solymosi: Bortizedfizetés 315.

6. Az egyház részvétele az ország védelmében. Az 1397. évi törvény 63. cikkelyének végrehajtása a pozsonyi káptalan példáján

„Országunk bárói és nemesei elrendelték, hogy valamennyi egyházi minden jövedelmének felét az ország határvidékeinek védelmére köteles átadni addig, amíg a pogányok elleni mostani háború tart,¹ és az országlakosok a tizedek felét, amely jobbágyaik jövedelméből az egyháziaknak jár,² csak azoknak adják át, akiket a bárókkal és a nemesekkel együtt e jövedelmek beszedésére kiválasztottak,³ mégpedig úgy, hogy ezeket a jövedelmeket semmilyen más célra, csak az ország határainak védelmére lehet felhasználni.”⁴ — Az 1397 októberében Temesváron tartott országgyűlésen e szavakkal vezették be azt az egyháziakra kivetett rendkívüli adót, amely alapján jövedelmeiknek felét a király részére az általa kiküldött adószedőknek kellett átadniuk. A cikkely gördülékenyebb végrehajtása érdekében ugyanezen törvény 65. cikkelyével felfüggesztették I. Lajos király 1351. évi kiváltságát,⁵ illetve elrendelték, hogy a tizedet a török elleni háború végéig nem természetben, hanem — legalábbis az adó alá eső részét — pénzben kell megváltani.⁶

Az egyházi jövedelmek felének a királyi kincstár részére történő beszedésével először és gyakorlatilag utoljára egy bekezdés erejéig Deér József foglalkozott egyik munkájában. Ő úgy találta, hogy „ez a hadicélú egyházi adózás Zsigmond egész uralkodása alatt megmaradt. A 30-as években azt látjuk, hogy a király évente egyszer összeül országa érdekelt egyházi férfijaival és velük egyetértésben szabja meg a következő évi hozzájárulásukat. Miután az új adónem kifejezetten hadi költségekre szolgál, hova fordításában kételkednünk

¹ „Extitit etiam per barones et nobiles regni nostri antedictos ordinatum, ut universi viri ecclesiastici mediam partem omnium proventuum ipsorum pro tuitione confiniorum dicti regni nostri durante dumtaxat guerra presentis paganorum prescriptorum dare deberent et aministrare teneantur” – DRH 1301–1457. 172., a fordítás a Szemelvények II. 15. felhasználásával készült.

² „et quod nullus regnicolarum nostrorum mediam partem decimarum quarumvis a iobagionibus eorum provenientium ipsis viris ecclesiasticis” – Uo.

³ „sed talibus, quos pro ipsis mediis fructibus et proventibus colligendis ac aministrandis non una cum baronibus et nobilibus regni nostri eligemus, dare teneantur” – Uo.

⁴ „sic videlicet, quod tales proventus non ad alia aliqua facta, nisi pro tuitione regni nostri prenotata exponantur” – Uo.

⁵ Vö. 1351. évi törvény 6. cikkelyével. (DRH 1301–1457. 132.)

⁶ „ideo per barones et nobiles regni nostri ... propter facta paganorum prescriptorum unanimi voluntate sancctum extitit pariter et ordinatum, ut usque tempus prefixum universi proventus ecclesiasticarum personarum, qui actenus cum frugibus recipi consueverunt, cum denariis recipi et aministrari possint” – DRH 1301–1457. 172.; vö. Szemelvények II. 16.

nem lehet, már azért sem, mivel a pénzt több esetben a határvidék védelmével megbízott főtisztviselők veszik fel.”⁷ Kimondatlanul, de Deér József nézetével szemben foglalt állást Mályusz Elemér, aki ugyan észrevételezte, hogy a 1387 és 1399 között többször vetettek ki rendkívüli adót, de mivel a későbbi időszakból nem talált erre utaló adatokat, úgy gondolta, hogy a király nem tudta azt behajtani, mondván, ennek „következetes beszédese azonban határozottabb magatartást igényelt, mint amilyenre Zsigmond képes volt.”⁸ Ráadásul az egyháziak jövedelmére kivetett adóról egy szót sem szólt monográfiájában.⁹ (Ennek, ti. Mályusz hallgatásának egyik oka az lehetett, hogy a könyv írásakor a Zsigmondkori oklevéltár nem haladt túl még az 1410-es esztendőn. A másik, hogy azok a levéltári fondok – az ismert okok miatt – hiányoznak a kötetekből, amelyekben az erre utaló adatok szerepelnek.) Ezzel szemben Engel Pál Zsigmond király rendkívüli jövedelmeit számbavéve a következőképpen írt: „Volt ezen kívül Zsigmondnak egy rendkívülinek minősülő, de rendszeres bevétele is: az a súlyos adó, amelyet ... 1397-ben az egyházakra vetett ki. ... Zsigmond, amíg élt, gondoskodott róla, hogy ez a hatalmas bevétel be is folyjék. Nagyságát nem ismerjük, de aligha állt messze az évi 100 ezer aranytól.”¹⁰ Mivel Engel nem részletezte e vélekedését,¹¹ így az alábbiakban arra is megpróbálunk választ adni, hogy meghatározható-e annak nagysága, illetve igazolható-e nagyságrendje.

A kötetben szereplő oklevelek egyikében, mégpedig a pozsonyi kanonokok által előadott 19. vádpontban a következő, az adó beszédésével kapcsolatos fontos információt találjuk: a kanonokok elmondták, hogy néhai Jubar János prépost a királyi adó kifizetése miatt adósuk lett, és ezért úgy rendelkezett, hogy azt utódja fizesse meg a jövedelmeiből, ám a jelenlegi prépostjuk kinevezése óta visszautasítja ezt.¹² Sós László prépost a vádra semmi érdemlegeset nem felelt, ezért a kanonokok válaszukban részletesen felsorolták annak érdekében tett lépéseiket, hogy a prépost és általuk közösen fizetendő adót kiegyenlítsék.¹³ Végül a kijelölt bírák úgy döntöttek, hogy a királyi adó megfizetése egyaránt kötelessége a prépostnak és a káptalannak, és mindennek alátámasztására felhasználták Zsigmond király 1410. évi, titkospecsétje alatt kiadott oklevelét, amelyben meghagyta a prépostnak és a káptalannak, hogy fizessék meg a 200 aranyforintnyi adót, illetve mutassák be az annak kifizeté-

⁷ Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 174., az idézet a 175. oldalon van.

⁸ Mályusz: Zsigmond uralma 114–115.

⁹ Ahol lehetett volna egyetlen helyen sem említi az egyházi féljövödelmet. Vö. Mályusz: *Les débuts du vote de la taxe* 57–62.; Uő: *Zsigmond uralma* 210., 241–242. – Ezzel szemben a legújabb összefoglalásban szerepel egy mondat erejéig. Vö. Draskóczy: *A tizenötödik század* 166.

¹⁰ Engel: *Szent István birodalma* 192.

¹¹ A fejezet előzményének tekinthető tanulmányában sem hivatkozott a törvényen kívül másra. (Vö. Engel: *A királyság jövedelmei* 29.)

¹² Oklevéltár 15. sz. (319/38–42. és 320/1–2.).

¹³ Uo. 320/19–20.

séről szóló 1411. évi nyugtát.¹⁴ A káptalan egy korábbi, 17. vádpontjában is halunk a királyi hadiadóról: e szerint 1421-ben a kanonokok különböző dolgokra, amelyeknek a terhe egyaránt illeti a prépostot és őket is, a király parancsára a hadisegélyre is fizettek.¹⁵ Ez utóbbi állításukat okleveles bizonyítékkal mi magunk is alá tudjuk támasztani. Fennmaradt egy 1421. június 1-jén, Pozsonyban kibocsátott oklevél szövege, amely szerint Özdögei Besenyő Pál volt szlavón bán nyugtatta a pozsonyi prépostot és a káptalant arról, hogy Zsigmond király parancsára a rájuk a király által kivetett adó fejében (*pro taxa per ... regem eisdem imposita*) 200 százdénáros újforintot kifizettek Perényi Péter országbírónak.¹⁶ Mint látható, a két vádpontban említett (hadi)adó fizetése már évtizedek óta létező gyakorlatnak nevezhető. Témánk szempontjából azonban fontos megtudnunk, hogy valóban ugyanarról a féljövedelem címén beszedett adóról van szó, amelyet 1397-ben Temesváron kivetettek, avagy más, esetleg a király által kivetett rendkívüli¹⁷ adó szerepel forrásainkban. Ennek kiderítésére egészen Zsigmond király uralkodásának elejéig kell visszamennünk.

Az első olyan adatunk, amelyben egyháziak által fizetett adóról van szó, 1393-ból ismert: február 12-én Zsigmond király nyugtatta Pálóci Domokos leleszi prépostot a reá kivetett királyi adó (*de taxa nostra regali super ipsum imposita*) megfizetéséről.¹⁸ A következő oklevél ismét a leleszi préposthoz szól: 1395. május 4-én az uralkodó megparancsolta neki, hogy a másik oklevele értelmében a premontrei rendi prépostokra kivetett idei adóból 120 aranyforintot adjon át Ludányi Sinkának.¹⁹ (A fizetési felszólítással összefüggésben lehet egy másik 1395. évi oklevél, amelyben Domokos prépostot nyugtatták bizonyos Budán felvett 100 aranyforint kölcsön visszafizetése tárgyában.²⁰) Végül harmadik adatunk a nikápolyi hadjárat megindítása előtt született: 1396. június 12-én a király megparancsolta a jászói, turóci, sági, bozóki, csúti, hatvani és váradhegyfoki (premontrei) prépostoknak, hogy – mivel a török és az ország más ellenségei elleni jelenlegi hadjárat céljára adót vetett ki rájuk²¹ – a jászói prépost 212, a turóci 270, a bozóki 112, a sági 100, a csúti 50, a hatvani 20 és a váradhegyfoki 40 aranyforintot fizessen meg 15 napon belül vezetőjüknek (*superiori vestro*),

¹⁴ Uo. 321/26–29.

¹⁵ Uo. 14. sz. (311/26–30.).

¹⁶ Uo. 1. sz.

¹⁷ Amint arra 1437-ből van adatunk: Pálóci György esztergomi érsek 1437. febr. 22-i, Budán kelt oklevelével nyugtatta a pozsonyi káptalant annak a 100 aranyforintnak a megfizetéséről, amit a király parancsára a király és az ország súlyos szükségleteire kellett neki átadniuk (*pro certis et arduis negotiis sue maiestatis et regni imposuit iuxta commissionem eiusdem sue serenitatis nobis persolverit*). (Pozsonyi káptalan mlt. H-8-140. = Monasterium.net 633.)

¹⁸ ZsO I. 2826. sz. (DF 234001.)

¹⁹ „de pecunia presentis taxe super prepositis ordinis vestris per vos iuxta contenta aliarum literarum nostrarum dicari debende” – ZsO I. 3959. sz. (DF 234005.)

²⁰ ZsO I. 4212. sz.

²¹ „propter presentem expeditionem exercitualement ... contra Turkos et alios regni nostri emulos duximus instaurandum taxam infrascriptam” – ZsO I. 4438. sz. (DF 234011.), idézi Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 205. 84. jegyz.

Domokos leleszi prépostnak.²² (E forrásunk ugyan az adó becikkelyezése előtti állapotot mutatja, de – az összegeket összeadva – egyértelmű, hogy a premontrei prépostságok később is ennyit fizettek, lásd alább.)

A fentebbiekben idézett adatok alapján talán nem szorul különösebb bizonyításra, hogy az 1397. évi törvény 63. cikkelye az előtte már több éven át folytatott gyakorlatot rögzítette és nem mellékesen lehetővé tette a király számára, hogy azt minden évben beszedthesse embereivel a királyi kincstár részére. Hogy az adót beszédtek, az a pozsonyi káptalan magánlevéltárában megőrzött nyugták segítségével könnyedén bizonyítható. Ám ezek és a többi, eddig megtalált oklevél²³ másra is alkalmas (lásd a 7. táblázat adatait).

7. táblázat. A rendkívüli hadiadó (1397–1430)

az adó jogcíme / megnevezése	időpont	forrás
mediorum proventuum ecclesiasticorum ... pro tuitione confiniorum regni sui dari et solvi	1397. XII. 4.	ZsO I. 5098. sz. (DF 209978.)
ratione mediorum fructuum ecclesie ipsorum pro custodia et tuitione confiniorum regni deputatorum anno dumtaxat pro presenti	1398. IV. 2.	ZsO I. 5245. sz. (DF 286214.)
ratione taxe regalis anni presentis de ecclesiis ordinis ... provenire debentis	1398. IX. 11.	ZsO I. 5487. sz. (DF 234020.)
ratione mediorum fructuum vestri ex parte nostre maiestati iuxta statutum et decretum alias in Themesvar factum provenire debendorum	1398. XI. 5.	ZsO I. 5559. sz. (DF 234023.)
pretextu medietatis proventuum et reddituum ... iuxta decretum alias in Themeswar factum nobis dare debentium	1398. XII. 15.	ZsO I. 5617. sz. (DF 234019.)
ad cameram regiam ratione mediorum proventuum ipsorum [sc. <i>prepositi et capituli ecclesie Posoniensis</i>]	1399. I. 13.	ZsO I. 5657. sz. (DF 286215.)
cum universis prelati et aliis viris ecclesiasticis iuxta contenta aliarum litterarum nostrarum [sc. <i>regis</i>] exinde confectarum pretextu occupationis medietatis omnium possessionum et proventuum earundem	1399. VI. 5.	ZsO I. 5899. sz. (DL 42710.)
taxa pro conservatione confiniorum regni super prelatos et viros ecclesiasticos ... iuxta dispositionem, moderationem et limitationem eorundem prelatorum ... annis singulis per eosdem solvendis fuit taxatum	1399. VII. 6.	DF 228131.

²² Uo.

²³ Vö. Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 206. 85. jegyzetében szereplő adatokkal!

az adó jogcíme / megnevezése	időpont	forrás
iuxta moderationem et dispositionem prelatorum et virorum ecclesiasticorum pro conservatione et tuitione confiniorum regni Hungarie ratione mediorum fructuum nostre prepositure et dicti capituli similis taxati	[1399.] VII. 26.	DF 273033. Az oklevél évszámából ugyan csak a <i>millesimo [...].gesimo [...]</i> látszik, de az előző oklevél (DF 228131.) alapján biztosan 1399. évi.
ratione mediorum fructuum ecclesie sue prepositure [sc. <i>Dominici prepositi ecclesie de Lelez</i>] ad cameram regiam	1399. XII. 15.	ZsO I. 6199. sz. (DF 234027.)
mediorum fructuum et proventuum monasterium et ecclesiarum ordinis Premonstratensis	1400. IV. 30.	ZsO II. 235. sz. (DF 234068.)
ratione mediorum fructuum sue abbatis [sc. <i>abbatis de Bakon</i>] pro custodia confiniorum regni amministrando taxatas extiterat ... ad camaram regiam	1400. X. 13.	PRT VIII. 423. (DF 207512.)
ratione mediorum fructuum [sc. <i>prepositi et capituli ecclesie Posoniensis</i>] ... pro tuitione et defensione confiniorum regni ad camaram regiam	1400. X. 15.	ZsO II. 555. sz. (Pozsonyi kápt. mlt. H-8-135.)
per regiam maiestatem pro taxa eis [sc. <i>dominis de capitulo Agriensi et aliquibus dignitates tenentibus in eadem ecclesia</i>] impositis	1406. VI. 26.	ZsO II. 4836. sz. (DL 42890.)
pro allevatione et subsidio nostri exercitus	1408. III. 8.	ZsO II. 5977. sz. (DF 279137.)
ex certis et rationabilibus de causis anno in presenti super vos [sc. <i>capitulum ecclesie Posoniensis</i>] pro taxa inposuimus	1408. III. 11.	ZsO II. 5981. sz. (Pozsonyi kápt. mlt. H-8-136.)
taxas seu collectas exercitiales	1408. IV. 25.	ZsO II. 6062. sz. (DL 9403.)
pro exercituali expeditione	1419. VI. 24.	ZsO VII. 698. sz. (DF 228421.)
pro taxa per ... regem eisdem [sc. <i>preposito et capitulo ecclesie Posoniensis</i>] imposita	1420. VI. 1.	Oklevéltár 1. sz. (Pozsonyi kápt. mlt. R-1-18.)
pro continuandis et exequendis servitiis ... Sigismundi ... regis ... Hungarie ... exercitivalibus ducentos florenos iuxta continentias litterarum eiusdem domini nostri regis anno in presenti nobis persolvi debendos	1421	Oklevéltár 2. sz. (Pozsonyi kápt. mlt. H-8-137.)

az adó jogcíme / megnevezése	időpont	forrás
capellatum nostrum [sc. <i>Alberti Ungi</i>] in facto taxarum per ... regem per vos nobis dare deputatarum ad vestram fraternitatem [sc. <i>prepositum ecclesie de Lelez</i>] duxisse destinandum	1421. III. 27.	ZsO VIII. 335. sz. (a kiadásban hibásan, vö. DF 234147.)
tum pro tuitione confiniorum regni nostri Hungarie ..., tum etenim pro extirpatione vyklephistarum heretica pravitate offuscatorum in ... regno nostro Bohemie pululantium necessario habemus validum exercitum congregare pro huiusmodique exercitus gentium levatione per vos [sc. <i>prepositum et capitulum ecclesie Posoniensis</i>] more et ad instar ceterorum virorum ecclesiasticorum in regno nostro ... beneficia tenentium nobis subsidium volumus ministrari	1422. III. 8.	ZsO IX. 278. (DF 228380.)
taxam exercitualement per nos super vos [sc. <i>capitulum ecclesie Albergalis</i>], sicuti super alias dicti regni nostri ecclesias impositam	1422. VII. 1.	ZsO IX. 743. sz. (DL 101713.)
taxa per ... Sigismundum ... regem ... super ipsos [sc. <i>prepositum et capitulum ecclesie Scepusiensis</i>] inposita et per eosdem nobis dari commissa	1424. I. 16.	ZsO XI. 48. sz. (DF 263106.)
taxam ratione dicte ecclesie [sc. <i>Posoniensis</i>] eorum ipsis per dictum dominum regem anno in presenti impositam	1425. IV. 12.	Oklevéltár 19. sz. (Pozsonyi kápt. mlt. H-8-138.)
capitulum Nitriense secundum mandatum ... regis ... nos pro salario nostro exercituali ... dare tenebatur	1426. IV. 11.	DF 273608.
per regiam maiestatem anno in presenti ratione taxe impositis	1426. IV. 21.	DF 228255.
pro taxa ... preposito et ipsi capitulo dicte ecclesie [sc. <i>Posoniensis</i>] per regiam maiestatem imposita	1427. VI. 2.	DF 228058.
pro taxa per regiam maiestatem anno in presenti inposita	1429. II. 27.	Oklevéltár 21. sz. (Pozsonyi kápt. mlt. H-8-140.)
taxe ad ecclesias et capitula ipsius regni nostri Hungarie ratione exercituali nostre expeditionis contra hostes et inimicos eiusdem regni nostri presertimque contra hereticos Huzitas necessario faciendo, imposite et imponende	1430. I. 25.	DF 278001. (vö. Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 206. 86. jegyz.)

Mint az a táblázatból leolvasható, az adó elnevezése törvényi lejegyzésétől kezdve folyamatosan változott. Ahogy az adó bekerült a „köztudatba”, fokozatosan egyre rövidebb formában utaltak rá: hol az egyházi jelző, hol a jövedelmük felére utaló szavak, s végül jónéhány esetben mindkettő elmaradt és csak a *taxa* szó szerepel. Ezzel pedig meglehetősen nehezzé válik az adófajta azonosítása. Az 1420-as években emellett egy másik változás is bekövetkezett. Amíg az 1397. évi törvényben kifejezetten a török elleni határvédelemmel indokolták az adó beszedését, addig ez a hadihelyzet változásával rövid idő alatt átalakult és beszedésének jogcíme is átfordult az ország mindenféle ellensége, de különösen a husziták elleni határvédelem ürügyén szedett adóvá. Az adó jogcímének okleveles rövidülése egyébként azzal a következménnyel járt, hogy az kikerült a kutatás homlokteréből, és Deér József idézett mondatai óta senki nem foglalkozott a kérdéssel, jóllehet az egyik legfontosabb extra bevétele lett a királyságnak. A következőekben tehát, sorrendben az alábbi kérdésekre keressük a választ:

Kik és mekkora összeget fizették? (Az adó összegének segítségével meghatározható-e az egyes szereplők jövedelme?)

Kaptak-e mentességet vagy könnyítést az adó megfizetésében?

Melyik évekből van adat arra, hogy beszédtek?

Kik voltak az adószedők és milyen célra fordították a beszedett összeget?

*

A törvény szerint a jövedelme felét minden egyházi (*universi viri ecclesiastici*) köteles volt átadni, kérdés persze, hogy meghatározható-e azoknak az egyháziaknak a köre, akik biztosan fizették ezt az adót. Összegyűjtött adataink alapján jó eséllyel tudunk válaszolni a felvetett kérdésre. Lássuk hát először adatainkat! Az alábbi táblázat a következőképpen épül fel: az első oszlopban a fizető neve, a másodikban az összeg, a harmadikban az időpont és a forrás szerepel. (A táblázatban szereplő összegeket a forrásban lévő alakjukban hagytuk meg, de néhány dolgot mindenképpen el kell mondani velük kapcsolatban. Az összegek nem feltétlenül jelentik azt, hogy az adott pénznyomban fizették az adót, illetve az aranyforint és az újforint – vagyis 100 újdénáros forint – ugyanakkora mennyiséget jelentenek, gyakorlatilag számítási összegekként szerepelnek.²⁴)

8. táblázat. A hadiadót fizető egyházi intézmények

intézmény	összeg	időpont és a forrás
világi egyházak		
egri püspök és káptalan	600 újforint	1397. XII. 4. (ZsO I. 5098. sz.)
egri káptalan	200 újforint	1406. VI. 26. (ZsO II. 4836. sz.)
esztergomi káptalan	?, 1413-tól nem fizették	1412. IX. 4. (ZsO II. 2618. sz.)

²⁴ Vö. az alább még részletesen elemzendő 1408. évi oklevéllel. (ZsO II. 5977. sz., DF 279137.)

intézmény	összeg	időpont és a forrás
fehérvári káptalan	?	1422. VII. 1. (ZsO IX. 743. sz.)
királyi kápolnaispánság	?	1406. I. 20. (Temes 368.)
nyitrai káptalan	100 újforint	1426. IV. 11. (DF 273608.)
pécsi püspök és káptalan	?	1399. VI. 5. (ZsO I. 5899. sz.)
pozsonyi káptalan	200 aranyforint (100 újdénáros)	1398. IV. 2. (ZsO I. 5245. sz.)
	170 aranyforint (30-at elengedtek)	1399. VII. 6. (DF 228131.)
	200 aranyforint	1408. III. 11. (ZsO II. 5981. sz.)
	200 aranyforint	1411. (Oklevéltár 15. sz. 321/28–29.)
	200 újforint	1419. VI. 24. (ZsO VII. 698. sz.)
	200 újforint	1420. VI. 1. (Oklevéltár 1. sz.)
	200 újforint	1421. (Oklevéltár 2. sz.)
	200 újforint	1422. III. 8. (ZsO IX. 278. sz.)
	200 újforint	1425. IV. 12. (Oklevéltár 19. sz.)
	200 újforint	1426. IV. 21. (DF 228255.)
	200 újforint	1427. VI. 2. (DF 228058.)
	200 újforint	1429. II. 27. (Oklevéltár 21. sz.)
szepesi káptalan	300 újforint	1424. I. 16. (ZsO XI. 48. sz.)
vasvári káptalan	200 aranyforint	1408. III. 8. (ZsO II. 5977. sz.)
zempléni főesperes	?, az 1412. és 1413. év- ben mentes	1413. V. 15. (PRT VIII. 442.)
az erdélyi részekben fekvő dékánátusok	1800 újforint (Brassó: 200, Szeben: 400)	1420/1423. (UGDS IV. 126., 186.) ²⁵
szerzetesrendi egyházak		
bencés bakonybéli	132 aranyforint	1400. X. 13. (PRT VIII. 423.)
premontrei prépostságok	1000 aranyforint	1398. XI. 5. (ZsO I. 5559. sz.)
bozóki	112 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)
csúti	50 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)
hatvani	20 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)
jászói	212 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)
leleszi	215 újforint	1398. XII. 15. (ZsO I. 5617. sz.)
	106½ újforint (fele)	1400. IV. 30. (ZsO II. 235. sz.)
	?	1421. III. 27. (ZsO VIII. 335. sz.)

²⁵ Minderre lásd részletesebben alább!

intézmény	összeg	időpont és a forrás
sági	100 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)
turóci	270 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)
váradhegyfoki	40 aranyforint	1396. VI. 12. (ZsO I. 4438. sz.)

Adataink alapján bátran kijelenthető, hogy az adót az egyháziak széles rétege fizette: a világi prépostságok mellett a főespereseken, illetve a bencés és premontrei szerzetesrendi prépostságokon is behajtották. A leleszi prépostság magánlevéltárának hála, amely az adó korai történetével kapcsolatban sok forrást megőrzött, a legjobban a premontreiek adatoltak: tudjuk, hogy összesen és külön-külön mennyit kellett fizetniük a királyi kincstár számára. A többi rendtől azonban nem véletlenül nem maradtak adatok, ők a regulájukban leírtak következtében mentesültek az adó befizetése alól, amint erre a karthauziak esetében adatunk is van: 1408. április 25-én a szepesi tízlándsások ítélszékén megjelent Farkasfalvi²⁶ László knini püspök, a menedékkői kolostor kormányzója és annak bizonyítását kérte, hogy a szerzeteseknek házuk után nem kell hadiadót fizetniük. A jelenlévő nemesek egyöntetűen megerősítették, hogy emlékeztük szerint a szerzeteseknek sohasem kellett fizetniük hadiadót menedékkői házuk után,²⁷ minderről privilégialis oklevelet is kiállítottak a kormányzó részére.²⁸

A különböző intézményeknek adott nyugtákból úgy látszik, hogy az adó megfizetése a bevezetése utáni években/évtizedben részletekben is történhetett: így a pozsonyi káptalan 1399. január 13-án 75 újforintot fizetett, majd a folyó évből július 6-án elengedtek az eredeti 200 forintból harmincat.²⁹ A következő évből származó adatunk szerint a fizetés kifejezetten a nagy ünnepnapokhoz volt igazítva: Miklós pozsonyi kanonok a prépost és a káptalan nevében 1400. október 15-én fizetett 24 újforintot, még pedig úgy, hogy az összegből 18 forintot a Keresztelő Szent János születése ünnepén, míg a maradék összeget a Mihály-nap 15. napján esedékes részlet fejében számoltatta el.³⁰ A pozsonyi adatok egyúttal arra is lehetőséget nyújtanak, hogy meghatározhassuk a prépost és a kanonokok közötti fizetési arányt. Eszerint a teljes összegből a prépostnak annak negyedét kellett állnia.³¹ Ez alól egyetlen kivételt ismerünk: 1399-ben, amikor a 200 forintot sikerült leszállíttatnia káptalannak 170 forintra, a prépost szigorúan ezen évre nézve (*absque omni occasione*) 60 újforint kifizetését vállalta.³² Utolsó ilyen típusú adatunk szerint az egri káptalan 1406-ban a reá kivetett 200

²⁶ Engel: Archontológia I. 85.

²⁷ „predicti fratres de dicta curia ipsorum unquam taxam aliquam ac collectam exercitualement exsolvisent” – ZsO II. 6062. sz. (DL 9403.)

²⁸ Uo. – Az oklevelet 1414-ben a szerzetesek átírták a szepesi káptalannal.

²⁹ ZsO I. 5657. sz. és DF 228131. (1398. körüli dátummal lásd Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 206. 85. jegyz.)

³⁰ ZsO II. 555. sz. (vö. Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 206. 85. jegyz.)

³¹ Oklevéltár 15. sz. (321/10–13.).

³² DF 273033. ([1399.] júl. 26.) – Dátumára lásd a DF 228131. (1399. VII. 6.) oklevelet.

újfórintból június 26-án 158 újfórintot adott át a királyi megbízottnak.³³ A másik példánk az ország ellenkező feléből származik: Domokos leleszi prépost 1398. szeptember 11-én 56 aranyfórintot, míg három hónappal később, december 15-én további 107 és fél újfórintot fizetett ki a reá kivetett 215 újfórintból.³⁴ Minden bizonnyal 1400-ban is két részletben fizetett, mivel április 30-án 106 és fél újfórintot adott át,³⁵ ami éppen a fele a szokásos összegnek. Azaz a másik felét – noha adatunk nem maradt rá – nyilván később törlesztette. E fizetési mód, részleteiben egyelőre nem tisztázható módon, az 1400-as évekre alakult át az egy összegben történő kifizetésre. Ugyanakkor azt is hangsúlyoznunk kell, az adó összege a vizsgált időszakban nem változott. Ez másik oldalról erősíti meg azt a sejtésünket, hogy az adó 1397. évi bevezetése mögött ne ideiglenes szándékot lássunk, valamint azt, hogy a cikkely szövegével ellentétben ez az adó valójában nem az intézmények éppen aktuális évi jövedelmének felét jelentette, hanem egy egyszeri alkalommal megállapított összeg volt. Tehát nem a mindenkori jövedelmük alapján kellett fizetniük, hanem minden évben azonos összeget kitevő állandó adónak tekinthető, és szemmel láthatóan az egyháziak is így tekintettek rá. (Lásd erre alább még bővebben!)

Természetesen mint minden adónál, itt is megjelentek, noha nem nagy számban, az annak fizetése alól felmentést kérők. A király által nyújtott mentességeket alapvetően két csoportba sorolhatjuk: örökös felmentésre, illetve ideiglenes mentességre. Az előbbire mindösszesen két példánk van, habár azokat nem jelentéktelen intézmények szerezték meg. A királyi kápolnaispánság viszonylag korán e kegyben részesült: Zsigmond király 1406. január 20-i, Budán kelt oklevelével a kápolnaispánság valamennyi birtokát mentesítette minden, az országban régóta fizetendő, illetve az újabban az országlakosokra kivetett adók alól, szedjék azt hadiadó vagy bármily más címen.³⁶ A másik kedvezményezett az esztergomi káptalan volt, amely – az akkori politikai helyzetnek megfelelően Kanizsai János kegyvesztettsége, az érsekség birtokainak és az esztergomi vár lefoglalása miatt³⁷ – csak hat évvel később, 1412. szeptember 4-én kapta meg a mentességet: János érsek, birodalmi főkancellár közbenjárására a király megígérte, hogy az elmúlt években a káptalani urak és alattvalóik által fizetett pénzbeli adót (*taxa seu pecuniarum collecta*) ezek után nem fogja kivetni, de ugyanakkor azt is meghagyta nekik, hogy a többi, a királyi kincstárnak régóta szokásos járandóságokat kötelesek továbbra is megfizetni.³⁸

³³ ZsO II. 4836. sz.

³⁴ ZsO I. 5487. és 5617. sz.

³⁵ ZsO II. 235. sz.

³⁶ „ab omni onere et exactione censuum, collectarum, dationum, taxarum quarumlibet in regno nostro ab antiquo tam ... quam etiam de novo ... aut pro contributione exercituali vel alia quacumque causa et exquisito ingenio generaliter aut singulariter quibusvis aliis regnicolis nostris impendarum” – Temes 369.

³⁷ C. Tóth: Szentistváni vizitáció 14.

³⁸ „demptis solummodo et specialiter exceptis aliis proventibus ab ipsorum possessionibus camare seu fisco nostro regio ab antiquo de iure provenire solitis et consuets” – ZsO III.

Ezen „örök érvényű” mentességek mellett a király az aktuális helyzetnek megfelelően időről-időre felmentett intézményeket az adó fizetése alól, illetve egy esetben arra is van adatunk, hogy jelentősen csökkentette annak nagyságát. Haladjunk az oklevelek időrendjében! A király 1408. március 8-i, Körösön kelt oklevelével engedélyezte a vasvári káptalannak, hogy a korábban a királyi sereg felállítására³⁹ rájuk kivetett 200 aranyforint⁴⁰ helyett, jövedelmük nagyságát figyelembe véve csak 100 újforintot⁴¹ kötelesek fizetni Zelnai⁴² Bicskele János császári prépostnak azon a lovon kívül, amit (nyilván az ügymenet olajozottabbá tétele érdekében az alkancellárnak, Korpádi⁴³ Kelemennek) elküldtek már.⁴⁴ Sajnos az sem a szóbanforgó oklevélből, sem más forrásból nem derül ki, hogy a kedvezmény egyetlen évre vagy minden alkalomra vonatkozik.

A következő két adatunk kelte meglehetősen közel esik egymáshoz, amely természetesen nem a véletlen műve. Az Udinében időző király 1413. június 15-én Benzi de Gualdo⁴⁵ András kalocsai érsek kérésére a bakonybéli monostorra és a zempléni főesperességre, miként a többi egyházra is (*taxas seu collectas ... uti ad alias regni nostri ecclesias*) kivetett adó elmúlt és azévi összegének megfizetését a mondott Andrásnak, történetesen a monostor kormányzójának, és Octavianus főesperesnek elengedte.⁴⁶ Alig öt nappal később, a még mindig ugyanott tartózkodó uralkodó káplánjai és asztaltársai, Esztergomi János esztergom-szentistváni prépost, birodalmi alkancellár és *Schryner*⁴⁷ István, a pozsonyi falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház plébánosa — mindketten pozsonyi kanonokok — szolgálatai, illetve a pozsonyi egyház iránti tiszteletből mentesítette a pozsonyi prépostot és a káptalant mindenfajta rájuk kivetett adó és segély⁴⁸ megfizetése alól. Egyúttal pedig ennek értelmében megparancsolta mindenkinek, hogy mivel a pozsonyi prépostra és a káptalanra kivetett minden adót és segélyt, különösen a korábbi 100 aranyforintos adót⁴⁹ örökre elengedte, ezért ne merjék tőlük követelni azt.⁵⁰ Ez utóbbi felmentés örökérvényű léte erősen kétséges, mivel, mint az a fenti táblázatból is leolvasható, a káptalan

2618. sz. Ugyanakkor az oklevél hátlapján a félreértelmezésre jellemzően, a következő szöveg áll: „*Gratia facta de non solutione taxe regis.*” – DF 237758.)

³⁹ „*pro allevatione et subsidio nostri exercitus in proximo fiendi*” – ZsO II. 5977. sz. (DF 279137.)

⁴⁰ „*vos in ducentis florenis aurei taxaveramus*” – Uo.

⁴¹ „*in centum florenos per florenum centum denarios novos computando*” – Uo.

⁴² C. Tóth: *Préposti arch.* 30. (1405–1425; Jánost éppen a vasvári prépostság — 1398–1404 — éléről helyezte át a király a császári prépostságra. Uo. 70.)

⁴³ C. Tóth: *Préposti arch.* 57.

⁴⁴ ZsO II. 5977. sz. (DF 279137.) – A titkospecsét alatt Kelemen alkancellár relációs jegyzete van.

⁴⁵ Engel: *Archontológia I.* 65.

⁴⁶ PRT VIII. 442.

⁴⁷ C. Tóth: *Pozsonyi társaskáptalan* 116.

⁴⁸ „*ab omni onere taxarum, collectarum et contributionum seu caritativi subsidii hactenus ipsis impositarum*” – ZsO IV. 612. sz. (DF 227678.)

⁴⁹ „*ab omni taxarum et caritativi subsidii petitione et solutione, et signanter a centum florenis auri pridem eisdem preposito et capitulo impositis et petitis*” – Uo.

⁵⁰ Uo.

1419-ben már biztosan fizette az adót, ráadásul a szokásos 200 aranyforintot. A magyarázat⁵¹ talán az lehet, hogy mindkét mentességet kieszközölő egyházi személy nem sokkal később meghalt: *Schrymer* István 1415 első felében,⁵² Esztergomi János prépost pedig 1417. december 29-én.⁵³ Összefoglalóan elmondható, hogy a király igen következetes volt abban, hogy minél kevesebben mentesüljenek az adó megfizetése alól. Mint látható, igazi felmentést csak a királyi kápolnaispánságnak és az esztergomi káptalannak sikerült kieszközölnie, de ez az érsekség, illetve a káptalan viszontagságos XV. század eleji időszakát figyelembe véve⁵⁴ talán méltányos is volt. Ezzel szemben időleges, egy-két évre kiterjedő fizetési moratóriumot többen is ki tudtak járni az uralkodónál, de biztosak lehetünk benne, hogy annak lejárta után beszédtek a pénzt.

A következő kérdés, hogy 1397-től, a törvénybe foglalásától kezdve vajon folyamatosan behajtották-e az adót. (Mint láttuk, erre már 1397 előtt is sor került legalább három évben!) Nos, ugyan e kérdésre a fentebbi táblázatokkal félig-meddig már megfeleltünk, de azért az egyszerűség kedvéért nem árt, ha most egy helyen újból számba vesszük adatainkat. Oklevelekkel bizonyíthatóan tehát 1397–1400 között, 1406-ban, 1408-ban, 1411–1413, 1419–1427, 1429–1431 között és 1433-ban⁵⁵ biztosan beszédtek az egyháziakra kivetett hadiadót. Azaz az 1397 és 1437 közötti negyven év majdnem felében – 1401 és 1405 között, 1407-ben, 1409 és 1410 között, 1414 és 1418 között, 1428-ban és 1432-ben, valamint 1434 és 1437 között – nem tudjuk egyelőre bizonyítani az adó behajtását. Az 1401 és 1405 közötti időszakban, amikor a Zsigmond elleni lázadás és fel-

⁵¹ Lehetséges, hogy a király itt nem az egyházi jövedelmek adójára gondolt, hanem más, a káptalan által fizetett adókra, minderre lásd az uralkodó 1418. febr. 22-i parancslevelét: ZsO VI. 1542. sz. – Ugyanakkor a két oklevél kézírása teljesen elüt egymástól, illetve az utóbbi szövege meglehetősen túllburjánzó, a szöveg alatti pecsét számára az utolsó sorban helyet hagytak, valamint a kancelláriai jegyzet írása is szokatlan formájú. Éppen ezért elképzelhetőnek tartjuk, hogy kancelláriai hamisítvánnyal van dolgunk.

⁵² 1415. máj. 3-án már néhai volt. Vö. C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan 116.

⁵³ C. Tóth: Préposti arch. 40.

⁵⁴ C. Tóth: Szentistváni vizitáció 14–16.

⁵⁵ Vö. Zsigmond király (*Commissio propria domini imperatoris*) 1433. okt. 28-i Bázalben kiadott, Szlavónia minden rendű és rangú birtokosához és lakosához, akik a zágrábi káptalannak tartoznak a tizedet fizetni, szóló parancsával: „vos decimas frugum et aliarum rerum decimabilium pretacto capitulo Zagradiensi vestri vestrorumque parte, ut premittitur, provenire debendis circa festum Beati Martini episcopi et confessoris, prout de iure et ex debito teneremini memoratis dominis de capitulo Zagradiensi et ipsorum decimatoribus dare et solvere solvique et ministrari facere recusantes huiusmodi decimarum solutionem interdum ad festum Beati Georgii martiris et quandoque ad annum medium et aliquando ad plura temporis spatia prorogaretis et dissimularetis, per quod facta et negotia nostra tuitione regni nostri concernentia, que ex huiusmodi proventibus dictarum decimarum expediri deberent [kiemelés tőlünk], sepesepius negligenterur. Unde nos huiusmodi proventus decimales tum ex causa premissa, tum etenim propter [pres]criptorum factorum et negotiorum nostrorum tuitionem et defensam dicti regni nostri, ut premittitur, concernentiam, ad que idem proventus debent in [... ..] sui parte per ipsum capitulum nostre solvi et ministrari maiestati celerem expeditionem per vos et vestros circa antedictum festum Beati Martini [...] debito obligamini, extradari et ministrari volentes.” – DF 256138.

kelés zajlott, érthető okok miatt szinte biztosan nem került sor az adó beszédésére, a többi esetben valószínűleg csak a források hiányos fennmaradása miatt tűnik úgy, hogy nem szedték be az adót.

Hogyan történt az adó kivétele? Ha megnézzük az egyes intézmények által fizetett összegeket, akkor azt látjuk, hogy évről-évre ugyanannyit fizettek. A pozsonyi káptalan éppenséggel 1398 és 1429 között egyetlen év kivételével, mindig 200 aranyforintot volt köteles az adószedőknek átadni. Ám ez a kivétel jelentő adat is inkább azt bizonyítja, hogy az összeg állandó volt: 1399. július 6-án Bálint pécsi bíboros és Kápolnai Mihály veszprémi püspök, királyi kincstartó a káptalan szegénysége és forrásai szűkössége miatt 30 forintot elengedett.⁵⁶ Az idézett, illetve az alább idézendő oklevelek ugyanakkor arra is választ adnak, hogyan történt az adó kivétele. A mondott oklevélben például az áll, hogy az adót a főpapok rendelkezése, mérlegelése és szabályozása alapján vetették ki,⁵⁷ illetve egy húsz nappal későbbi oklevél szerint a főpapok mellett bizonyos egyházi férfiak⁵⁸ is részt vettek ebben. A dolgok húsz, illetve harminc évvel később ugyanígy zajlottak.

Az erdélyi kiváltságos egyházak felsorolt képviselői 1420. június 2-án összegyűltek Medgyesen András plébános házában, hogy megtárgyalják és végrehajtsák a király rendeletét.⁵⁹ Ez pedig nem volt más, mint a király által az erdélyi részekben lévő kiváltságos egyházakra kivetett adó,⁶⁰ amelyet az egyes dékánátusoknak kellett felosztani egymás között. Ám hosszú vita után sem sikerült megállapodniuk az összeg szétosztásában, és a brassóiak, amellet, hogy meghajoltak a királyi hatalom előtt, tiltakoztak, hogy ugyanakkora összeg fizetésére kötelezték őket, mint a szebeni dékánátus tagjait, ez pedig éppen 150 újforinttal több az általuk vállalnál.⁶¹ A két dékánátus által átadandó összeg kis kombinálással kiszámolható egy másik oklevél segítségével. A mondtak 1423. április 8-án ismét összegyűltek, ezúttal Szebenben, Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi vikárius megbízottja előtt, majd a szebeni és a brassói káptalan az erdélyi részekben fekvő kiváltságos egyházak által fizetendő királyi adó⁶² egymás közötti felosztásában a következőképpen állapodtak meg: mivel a kilenc kiváltságos dékánátusból a szebeni és brassói hármat képvisel, a szebeni fizessen a háromból két részt, a brassói pedig egy részt.⁶³ Ha visszaemlékezünk, 1420-ban a brassóiak azt panaszolták el, hogy 1. ugyan-

⁵⁶ DF 228131.

⁵⁷ „iuxta dispositionem, moderationem et limitationem ... prelatorum” – DF 228131.

⁵⁸ „iuxta moderationem et dispositionem prelatorum et virorum ecclesiasticorum” – DF 273033. ([1399.] júl. 26.)

⁵⁹ „pertractandis et expediendis certis negotiis edictum regie maiestatis concernentibus fuerunt congregati” – UGDS IV. 126.

⁶⁰ „in taxa nunc proxime per regiam maiestatem iam dictis novem decanatus in communi imposita” – Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² „de et super expensis et contributionis ac in taxis exorbitantibus clerum liberarum ecclesiarum partium Transsilvanarum communiter concernentibus” – UGDS IV. 186.

⁶³ Uo.

annyit kell fizetniük, mint a szebenieknek; 2. az összeg 150 forinttal több, mint amit kellene fizetniük – szerintük. Ha elfogadjuk azt a nem magától értetődő dolgot, hogy a brassóiak már 1420-ban is az 1423-ban elért arányban szerettek volna fizetni, akkor ebből egyszerű matematikai számolással az következik, hogy 1420-ban a két dékánátus összesen 600 – 300-300 – újforintot fizetett. Az 1423-as megállapodás után a szebeniek 400, a brassóiak 200 újforintot fizethettek (természetesen az összeg ennél lehetett kevesebb is).⁶⁴ Sajnos azt pontosan nem tudjuk, hogy az erdélyi püspök joghatósága alá tartozó hat dékánátus milyen arányban vette ki részét a terhekből, de talán nem járunk messze a valóságtól, ha azt gondoljuk, hogy a hat erdélyi és a két esztergomi joghatóság alá tartozó dékánátus között is hasonlóképpen 2:1 lehetett az arány. Ha ebből indulunk ki, akkor az előbbi számokat figyelembe véve a kilenc dékánátus összesen 1800 – 1200, illetve 600 – újforintot fizethetett a királyi kincstárba.

A másik oklevélből a fentebbieknél is kézzelfoghatóbban derül ki, hogyan történt az adó beszedése. Zsigmond király 1430. január 25-én, Pozsonyból levelet intézett az ottani káptalanhoz, amelyben közölte velük, hogy a főpapokkal és más egyháziakkal a következő évi, a Magyar Királyság területén fekvő egyházakra és káptalanokra az ország ellenségei, jelenleg a husziták elleni hadjáratra hadiadó címén kivetendő összegekről február 14-én Székesfehérváron fognak tanácskozni,⁶⁵ ezért meghagyta valamennyi főpapnak és bárónak, hogy ott, mivel tanácskozni és döntéseket akar hozni, jelenjenek meg.⁶⁶ Így megparancsolja a káptalannak is, hogy egyrészt a korábban rájuk e jog címen kivetett adót haladéktalanul fizessék meg,⁶⁷ másrészt küldjenek két tekintélyesebb kanonokot maguk közül Székesfehérvárra, hogy ott a következő adó mértékéről és megfizetéséről vele (ti. a királlyal), a főpapokkal és más egyháziakkal tárgyalhassanak.⁶⁸ A tanácskozásra, ha valóban megtörtént,⁶⁹ biztosan

⁶⁴ Ha abból indulunk ki, hogy brassóiak eredetileg 50 forintot fizettek volna, akkor a teljes összeg 400 forintra jön ki, ami 1423-ban 267–133 forintra módosult.

⁶⁵ „nos unacum prelati et aliis viris ecclesiasticis regni nostri de et super facto ulterioris solutionis taxe ad ecclesias et capitula ipsius regni nostri Hungarie ratione exercituali nostre expeditionis contra hostes et inimicos eiusdem regni nostri presertimque contra hereticos Huzitas necessario faciende, impositae et imponende, in civitate nostra Albaregali, ubi in festo Sancti Valentini martiris proximo venturo modis omnibus constituemur” – DF 278001., idézi Deér: Zsigmond honvédelmi politikája 206. 86. jegyz.

⁶⁶ „quo etiam omnes prelatos et barones nostros ad nos accedere iussimus, certos facere volumus et habemus tractatus et dispositiones” – Uo.

⁶⁷ „taxam pecuniariam super vos et ecclesiam vestram ratione premissae nostre exercituali expeditionis per nos, ut prefertur, impositam” – Uo.

⁶⁸ „vosque tandem duos ex vobis potiores in dictam Albamregalem ad pretactum festum Beati Valentini martiris circa nostram maiestatem destinare et transmittere debeatis, nobiscum et cum aliis prelati et viri ecclesiastici super premissae taxe ulteriori solutione seu solutionis debita limitatione tractaturi” – Uo.

⁶⁹ Február folyamán Pozsonyban kimutatható Berzevici Péter tárnokmester (febr. 2. DF 202464.), Rozgonyi István pozsonyi ispán (febr. 2., 19. Schmidtmayer: Két Rozgonyi 120.), a veszprémi káptalan képviselőjében Novai Péter olvasókanonok, továbbá Kusalyi Jakcs János székely ispán (febr. 6. DF 201248.), Tallóci Matkó kevei várnagy (febr. 10. DF 270209.), Kanizsai László

nem Székesfehérváron került sor, mivel a király május közepéig nem hagyta el Pozsonyt, illetve környékét.⁷⁰

Az adó megállapítása — legalábbis az első években — korántsem folyhatott viták nélkül, amint arra 1399-ből adatunk van: a király Bebek Ferenc és Maróti János macsói bánokhoz, valamint a pécsi püspök és káptalan birtokaiba behelyezett officialisaikhoz és embereikhez⁷¹ szóló parancsából arról értesülünk, hogy a király megkötötte az egyezséget a főpapokkal és más egyháziakkal az egyházi jövedelmek fele után a neki járó pénzek ügyében,⁷² ezért megparancsolja a bánoknak, hogy adják vissza a féljövedelem nevében lefoglalt birtokokat a püspökségnek és a káptalannak.⁷³

Az előbbieken leírtakból egyenesen következik, hogy a király az adó összegének nagyságát, ellentétben a törvény szövegével, korántsem az éves jövedelem függvényében kívánta megállapítani, hanem annak meghatározását rábízta az egyháziakra. Mindez viszont azt jelenti, hogy az egyes intézmények által a féljövedelemük címén fizetett forintok korántsem egyeznek meg a valós bevételeik felével, azaz mai szóval inkább egyfajta általánydíjnak nevezhetjük. Ugyanakkor, ha valóban mindenki minden évben azonos összeget fizetett, akkor felmerül a kérdés, hogy mégis miről kellett tanácskozniuk? A szóban forgó három, illetve a korábban már szintén idézett vasvári káptalani példa arra mutat, hogy noha a megállapított adóösszeget állandónak tekintették, de az egyes fizetők, ha a tanácskozáson sikeresen érveltek, akkor kaphattak könnyítést a fizetési terhükből. Valószínűleg úgy kell elképzelnünk a rendszert, amint az a premontrei prépostságok esetében történt: a rendnek minden évben 1000 aranyforintot kellett befizetnie a királyi kincstárba, de az már a leleszi vagy a jászói prépostra volt bízva, hogyan osztja szét a fizetendő összeget az egyes prépostságok között. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a kincstár az egyháziakra féljövedelemük címén kivetett adóból minden évben azonos összeget kívánt beszedni, illetve szedett be. Ha feltételezésünk helyes, akkor hozzávetőlegesen kiszámolható az így befolyó pénz nagysága.

Az 1410-es évek végén a Magyar Királyság területén 14 székes- és 27 társaskáptalan, 99 főesperesség, valamint 8 dékánátus működött.⁷⁴ A káptalanok közül az esztergomi mentességet élvezett, így a továbbiakban vele nem számolunk. A főesperesek száma hárommal csökkentendő, mivel közülük

soproni ispán (febr. 19. DL 12203., febr. 20. DL 12205.), Varasd város képviselője (febr. 19. DF 287925., febr. 20. DF 287928.).

⁷⁰ Itinerarium 125.

⁷¹ „eorumque officialibus a hominibus in possessionibus et tenentibus episcopi Quinqueecclesiensis et capituli eiusdem constitutis et existentibus” – ZsO I. 5899. sz. (1399. jún. 5., DL 42710.) – Vö. Fedeles: Pécsi püspökök 113.

⁷² „nos cum universis prelatibus et aliis viris ecclesiasticis ... pretextu occupationis medietatis omnium possessionum et proventuum earundem conventionem finalem seu conclusivam fecerimus” – Uo.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Vö. KMTL 184–185. között a Koszta László által tervezett „Egyházi közigazgatás a 14. sz. végén” című térképet és C. Tóth: Préposti arch.

hárman egyúttal kisprépostok is voltak (esztergomi székesegyházi főesperes esztergom-zöldmezei, a bodrogi főesperes háji prépost, a veszprémi székesegyházi főesperes pedig a veszprémi Mindenszentek-egyház prépostja).⁷⁵ A 8. táblázatban látható fizetési összegek alapján talán nem tévedünk nagyot, ha átlagosan az egyes káptalanokra 150, a főesperességekre 30 újforintot számolunk, a 8 erdélyi részekben fekvő dékánátusra pedig összesen 1800 újforintot táblázunk be. Nem szóltunk még arról a két szerzetesrendről, akik szintén fizettek. A premontreieken 1000 újforintot hajtottak be, a bencésektől legalább ennyit szintén beszedtek. (Lásd a 9. táblázatot.) Habár az utóbbiak kapcsán mindenképpen meg kell említeni, hogy az 1432/1433-as hadügyi tervezet szerint a pannonhalmi apát 25 lándzsával volt köteles a pozsonyi vár védelmére adandó alkalommal felvonulni.⁷⁶ Ez alapján azonban nem derül ki, hogy korábban is így kellett-e tennie, avagy ez a hadügyi tervezet újítása volt.

9. táblázat A féljövedelem címén beszedett adó összege

intézmény	átlagos összeg	összesen kb.
székes- és társaskáptalanok (30)	150 újforint/aranyforint	4 500 újforint/aranyforint
főesperességek (96)	30 újforint/aranyforint	2 880 újforint/aranyforint
erdélyi dékánátusok (6+2)	?+400+200 újforint/ aranyforint	1 800 újforint/aranyforint
premontrei rendiek	változó	1 000 újforint/aranyforint
bencés rendiek	változó	1 000 újforint/aranyforint
	összesen:	11 180 újforint/aranyforint

Egy adott évben hozzávetőlegesen tehát több mint 11 000 aranyforintot szedhetett be a kincstár, illetve utalhatott ki valakinek a király. Felmerül a kérdés, hogy nagyságrendileg mekkora összeget jelentett ez az ország jövedelméhez képest, illetve mire lehetett ez elég?

Az ország „költéségetéséhez” képest ez az összeg nem volt jelentős, kb. harmincad részét jelenthette a teljes bevételnek, ennyi folyhatott be a hét száz szék (6500) meg Buda és Pest (4600) adójából.⁷⁷ De mindezek ellenére sem nevezhető jelentéktelennek. Ismerjük az 1410-ben az északi határra, a lengyel csapatok betörését megelőzendően vezényelt csapatok zsoldkimutatását: eszerint akkor 1 lándzsára (3 fős katonai egység) 1 hónapra 10 forintot fizetett a királyi kincstár és összesen 1100 lándzsányi erőt tartottak fegyverben havonta.⁷⁸ A szóban forgó 11 ezer forint éppen egy ilyen 1100 lándzsás (3300 fős) sereg egy havi zsoldjára volt elegendő.

⁷⁵ C. Tóth: Préposti arch. passim.

⁷⁶ DRH 1301–1457. 421., 430.

⁷⁷ Engel: A királyság jövedelmei 29.

⁷⁸ C. Tóth: Lengyel betörés 480., 484.

Kik szedték be az adót, illetve kinek kellett átadni a kivetett összeget? A törvény szövege szerint az egyháziakra kivetett adót a király, a bárók és a nemesek által közösen kiválasztott adószedőknek⁷⁹ kellett átadni. Ez forrásaink alapján kezdetben biztosan így is történt: 1397-ben Rozgonyi Simon sárosi ispán és Tarkói Tamás voltak az adószedők, címük az oklevélben: „mediorum proventuum ecclesiasticorum episcopatus et capituli ecclesie Agriensis per ... Sigismundum regem ... pro tuitione confiniorum regni sui dari et solvi commissionem specialiter deputati collectores et exactores.”⁸⁰ Ugyane Rozgonyi Simon sárosi ispán 1400-ban is részt vett az adó beszédésében, akkori címe a következő volt: „exactor ... mediorum fructuum et proventuum monasterium et ecclesiarum ordinis Premonstratensis in regno Hungarie existentium per ... regem specialiter deputatus.”⁸¹ Ugyanezen évekből azonban arra is van adatunk, hogy az adót más szedte: 1398-ban egy udvari lovag, Hédervári Miklós fia Miklós vette át az adót,⁸² 1399-ben a premontrei rendiek királyi adószedője (*collector regie maiestatis*) János jászói prépost volt.⁸³ Talán nem helyezünk túl nagy súlyt ezen adatainkra, ha azt állítjuk, hogy az egyházi féljövedelmek címén járó adó behajtására intézményi alapon kinevezett, illetve a királyi udvarból kiküldött udvari emberek (lovagok) révén került sor. E két lehetőség mellett volt egy harmadik változat is, amikor a közvetlenül a királyi kincstartóknak történt a fizetés: 1398. szeptember 11-én Debrői István,⁸⁴ 1399. január 13-án ő és a másik kincstartó, Kápolnai Mihály nyitrai püspök,⁸⁵ 1400. október 15-én pedig Kápolnai Mihály kincstartó, immáron veszprémi püspök vette át az adót.⁸⁶ Egyetlenegy esetben arra is van adatunk, hogy az adót a király már eleve kiutalta, jelen esetben a temesi ispánoknak, és azt nekik kellett átadni.⁸⁷ Ez utóbbi adatunk már átvezet minket az 1400-as években kialakult új adófizetési rendszerhez. 1406 után ugyanis, amikortól újra vannak adataink a *taxa* behajtására, az eddigi módszer gyökeresen megváltozott.

Az első adatok még csak utalnak arra az új rendszerre, amely a későbbiekben oly nagy jelentőségre tett szert: 1406. június 26-án egy bizonyos firenzei *Iohannes Thusingi* vette át királyi felhatalmazásra⁸⁸ az egri káptalantól a rájuk kivetett *taxa* egy részét.⁸⁹ 1408. március 11-én pedig a király hagyta meg a pozsonyi káptalannak, hogy a rájuk kivetett ez évi adót *Wayserschen* budai polgárnak vagy embereinek adják át késedelem nélkül; a polgár neve után

⁷⁹ „quos pro ipsis mediis fructibus et proventibus colligendis ac ministrandis nos una cum baronibus et nobilibus regni nostri eligemus” – DRH 1301–1457. 172.

⁸⁰ ZsO I. 5098. sz. (DF 209978.)

⁸¹ ZsO II. 235. sz. (1400. ápr. 30., DF 234068.)

⁸² ZsO I. 5245. sz. (1398. ápr. 2.) – Engel: Archontológia I. 492.

⁸³ ZsO I. 6199. sz. (1399. dec. 15.)

⁸⁴ ZsO I. 5487. sz.

⁸⁵ ZsO I. 5657. sz.

⁸⁶ ZsO II. 555. sz.

⁸⁷ ZsO I. 5559. sz. (1398. nov. 5.)

⁸⁸ „auctoritate regia mediante nobis in hac parte attributa” – ZsO II. 4836. sz. (DL 42890.)

⁸⁹ Uo.

szerepel egy árulkodó szó: „harmincadszedőnk” (*tricesimatori nostro*), amelyet ugyan kihúztak és alapontoztak.⁹⁰ Amíg az előbbi oklevélben szereplő embert származási helye (Firenze) Ozorai Pipo sókamara- és temesi ispánhoz,⁹¹ addig a másikat vélt tisztsége (harmincados) Nürnbergi Márk harmincadispánhoz köti.⁹² Sajnos, a két emberről többet nem tudunk, így további pontosítás nem lehetséges, noha az oklevelek alapján egy dologban biztosak lehetünk: az adót a király valamilyen célra kiutalta nekik.

A következő példánk szintén 1408-ból való, ráadásul alig három nappal korábról származik, mint az előbbieken idézett. A király március 8-án meghagyta a vasvári káptalannak, hogy az általa kivételesen azévre vonatkozóan a felére leszállított egyházukra kivetett adót, 100 újforintot húsvétkor adják át a császári prépostnak, akinek kiutalta azt fizetségül.⁹³ Ugyancsak e módon kapta meg járandóságát 1420-ban Perényi Péter országbíró⁹⁴ és 1426-ban Rozgonyi István és György pozsonyi ispán.⁹⁵ Nem hiányoznak azon forrásaink sem, amelyek azt bizonyítják, hogy a törvénycikkely eredeti értelme sem veszett ki a mindennapok gyakorlatában. Hadicélokra kapott az egyházi féljövedelemből ifjabb Stibor 1419-ben,⁹⁶ Nagymihályi Ungi Albert 1421-ben,⁹⁷ 1422-ben⁹⁸ és 1424-ben,⁹⁹ valamint Tallóci Matkó kevei várnagy 1429-ben.¹⁰⁰ Természetesen maradt arra is adatunk, hogy a királyi udvarból küldtek ki valakit az adó behajtására: 1425-ben Kaplái Jánost,¹⁰¹ 1427-ben Bazini Gróf Miklóst¹⁰² bízták meg a pénz átvételével.

Egyetlen, a sorba látszólag nem illeszkedő adatunk van: 1422-ben Zsigmond király elengedte a székesfehérvári káptalannak, hogy a rájuk kirótt elmúlt és azévi adót¹⁰³ megfizessék, de cserébe ezért elvárja tőlük, hogy a velük szemben különböző perekben bírságfizetésre kötelezett Csapi András, valamint mostoha fiai, Battyáni Kis György fiai, László és Albert, illetve felesége, a mondottak anyja, Katalin bírságait engedjék el. Ha nem tennék meg, behajtatja rajtuk az

⁹⁰ ZsO II. 5981. sz. (Pozsonyi káptalan mlt. H-8-136. = Monasterium.net 629)

⁹¹ Engel: Archontológia I. 180.

⁹² Engel: Archontológia I. 176.

⁹³ „pro suo sallario” – ZsO II. 5977. sz. (DF 279137.)

⁹⁴ Oklevéltár 1. sz. (1420. jún. 1.) – Nevében Özdögei Besenyő Pál vette át a pénzt, az országbíró 1420. jún. 2-án az Ugocsa megyei Szőlőson tartózkodott. (ZsO VII. 1782. sz.)

⁹⁵ „pro sallario nostro exercituali” – DF 273608. (1426. ápr. 11.); másik kifizetés számukra: 1426. ápr. 21. (DF 228255.)

⁹⁶ „pro exercituali expeditione” – ZsO VII. 698. sz. (1419. jún. 24., DF 228421.)

⁹⁷ „pro continuandis et exequendis servitiis ... Sigismundi ... regis ... exercitualiibus” – Oklevéltár 2. sz.

⁹⁸ „pro gentium exercitualiium levatione” – ZsO IX. 278. sz. (1422. márc. 8.)

⁹⁹ ZsO XI. 48. sz. (1424. jan. 16.)

¹⁰⁰ Oklevéltár 21. sz. (1429. febr. 27.)

¹⁰¹ Oklevéltár 19. sz. (1425. ápr. 12.)

¹⁰² DF 228058. (1427. jún. 2.)

¹⁰³ „duobus, proxime scilicet preterito et presenti annis vobis taxam exercitalem per nos super, sicuti super alias dicti regni nostri ecclesias impositam” – ZsO IX. 743. sz. (1422. júl. 1.)

adót.¹⁰⁴ Az ellentmondás azonban csak látszólagos, mivel Csapi András a fenti személyekhez hasonlóan a királyi udvar tagja, a király különleges familiárisa volt,¹⁰⁵ így a bírság elengedtetése gyakorlatilag fizetésének sajátos kiutalása volt.

Az egyháziak által elvileg jövedelmeik felét kitevő, de gyakorlatban annál kevesebb, megállapodás alapján kirótt hadiadót forrásaink alapján csak az — összefoglaló nevükön — egyházi középrétegnek nevezett csoport fizette, joggal merül fel tehát az a kérdés, hogy a főpapi kar mivel járult hozzá a határok védelméhez? Régóta ismert, hogy a Zsigmond-kori, különböző időpontban keletkezett hadügyi tervezetek számoltak a főpapi bandériumok részvételével az ország védelmében. A legkorábbi ilyen összeállítást 1415/1417-es évekre szokás datálni, ebben — mivel a hadihelyzetnek megfelelően még csak a török elleni frontra irányított csapatokat sorolták fel — egyedül az erdélyi püspök csapata szerepel 150 lándzsával.¹⁰⁶ A következő előterjesztés 1432/1433-ban keletkezett és a megváltozott helyzetnek megfelelően immáron összesen hét védelmi körletet alakítottak ki, és ebben szinte az összes püspökség nevével találkozunk: az Una folyó felé a vránai perjel és a zágrábi püspök egy-egy bandériummal, Ozora felé a boszniai püspök 100 lovassal és a pécsi püspök egy bandériummal, a Temesköz és Szörény felé a kalocsai érsek, váradi és csanádi püspök egy-egy, a havasalföldi részek felé az erdélyi püspök egy bandériummal, Pozsony vár védelmére a veszprémi és győri püspök 50-50, a pannonhalmi apát pedig 25 lándzsával, végül a husziták elleni fronton az esztergomi érsek és az egri püspök két-két bandériuma állt készenlétben a bevetésre.¹⁰⁷ A listában a dalmáciai egyházfőkön kívül nem szerepelnek a korbáviai, nándorfehérvári, nyitrai, szerémi, váci és zenggi püspökök által kiállítandó csapatok. A hiányzó püspökök egy része egyházmegyéjük szegénysége miatt nem lehetett katonai állításra kötelezve, de a másik részük, elsősorban a nyitrai és váci püspökök hiányzására egyelőre nincsen magyarázat.¹⁰⁸

A felsorolt egyházfők természetesen nem a magánvagyonukból — noha néha abból is — állították fel bandériumaikat, hanem egyházi jövedelmeikből. E jövedelmek pedig elsősorban és legfőképpen a tizedekből és kilencedekből származtak.¹⁰⁹ A főpapok bandériumaikat tehát a tizedek és kilencedek címén befolyt pénzekből szerelték fel,¹¹⁰ erre legyen elég most csak egyetlen

¹⁰⁴ Uo. – Az előzményekre lásd ZsO IX. 127. sz. (1422. febr. 7.)

¹⁰⁵ Rác: Batthyányak 345.; Engel: Archontológia II. 49.

¹⁰⁶ DRH 1301–1457. 398.

¹⁰⁷ DRH 1301–1457. 418–421.

¹⁰⁸ Felmerül, hogy a jegyzék összeállításakor ezek voltak üresedésben, de e feltételezés nem igazolható. Vö. Engel: Archontológia I. passim, illetve C. Tóth: Főpapi székek betöltése 118. 2. táblázat.

¹⁰⁹ Vö. az esztergomi érsekség jövedelmeinek megoszlását 1418/1419-ben. (C. Tóth: Esztergomi székek üresedése 893.)

¹¹⁰ Mályusz Elemér egy munkájában az 1439. évi 19. cikkelyre hivatkozva arról írt, hogy Zsigmond király halálával a főpapok elérték Albert királynál, hogy „ismét ők állítsák ki, a régi szokásnak megfelelően, a bandériumokat, azaz ők végezzék azt a katonai szolgálatot, ame-

példát idéznünk. Az uralkodó 1436. április 22-i parancslevelével meghagyta az erdélyi egyházmegyei beszercei és királyi dékánoknak, hogy fizessék meg az erdélyi püspöknek a neki rendesen járó jövedelmeket, mivel a püspöknek ebből a pénzből kell kiállítania az Erdélyt a török betöréseitől védelmező bandériumát.¹¹¹ Mindez persze nem volt újdonság, hiszen az említett tervezetek is minden bizonnyal egy már meglévő helyzetet kívántak a jövőre nézve állandósítani. Az érseki és püspöki bandériumokat Zsigmond már uralkodásának elején is felhasználta nemcsak az országhatárok védelmezésére, hanem támadások alkalmával is.¹¹² Mindebből következően az egyházfők katonai szerepvállalása nem lehetett kérdéses már csak országnagyi mivoltuk miatt sem. Ez viszont azzal a következménnyel járt, hogy csapatainknak mindenfajta külön intézkedés nélkül is részt kellett venniük az uralkodó által elrendelt katonai eseményekben. A két tervezet ezen valószínűleg csak annyit változtatott, hogy pontosan leírta, kinek milyen ellenség ellen kell felvonulnia. Itt most csak említés szintjén van módunk arra kitérni, hogy a király sokszor úgy szerzett még pénzt az egyháziaktól és fordította a határvédelemre, hogy nem töltötte be az adott egyházmegye főpapi méltóságát és világi kormányzókra bízta jövedelmeinek kezelését.¹¹³ Lásd minderre a 10. táblázatban szereplő adatokat! (A táb-

---

lyet csak az imént helyettük zsoldosokkal vagy a királyi bandériummal az uralkodó látott el. Az összefüggés az egyháziak megadóztatása és bandériumállítási kötelezettségük megszűnése között magától értetődő, hasonlóképpen adómentességük biztosítása és haditerheik felújítása között. ... az 1439-i decretum ... határozottabban hangsúlyozza a kapcsolatot." A főpapoknak „ismét módjuk van a régi méreteken fegyveres erőt tartani s erre támaszkodva befolyásukat az állam sorsának intézésében újra érvényesíthetik.” (Mályusz: Rendi állam 48–49.) — Az általunk idézett adatokból egyértelmű, hogy erről szó sincsen, a főpapság az egész korszakban *köteles volt* bandériumait kiállítani és részt venni a különböző királyi hadjáratokban. A királyi adóztatás az egyházi középréteget érintette, amint azt maga a 19. törvénycikkely szövege is bizonyítja.

¹¹¹ „pro defensione et connumeratione partium nostrarum Transsilvanarum banderium suum sive gentes suas exercitiales contra rabidos insultus perfidorum Turcorum easdem partes nostras et ipsarum confinia devastantium levare et transmittere debet atque tenetur” – UGDS IV. 600.

¹¹² 1395. febr. 9.: az esztergomi érsek a királlyal Moldvába vonul (ZsO I. 3815. sz.); 1400. ápr. 16.: az egrí püspök familiárisaival Barkaszád várnál tartózkodik (ZsO II. 207. sz.); 1411. júl. 21.: a zágrábi püspök a királlyal Sebenico felé fog vonulni (ZsO III. 727. sz.); 1415. aug. 31.: a zágrábi püspök csapatával a Szávánál táborozik (ZsO V. 978. sz.); 1422. jún. 24.: a pécsi püspök csapata Csehországban harcol (ZsO IX. 715–716. sz.); 1423. máj. 12.: az erdélyi püspök bandériuma Havasalföldön harcol (ZsO X. 589. sz.); 1424. jún. 9.: az esztergomi érsek bandériuma Csehországba vonul (Zichy VIII. 177.); 1425. jún. 13.: a pécsi püspök bandériuma Csehországba vonul (ZsO XII. 670. sz.); 1425. szept. 7.: a zágrábi püspök bandériuma Csehországba vonul (ZsO XII. 1008. sz.); 1426. jún. 13.: a pécsi püspök bandériuma Havasalföldre vonul (Zichy VIII. 4., reg. = DL 80052.); 1429. szept. 29.: a váradai püspök bandériuma Csehországba vonul (Zichy VIII. 369., reg. = DL 80231.); 1437. jún. 19.: az egrí püspök bandériuma az ország felső részeit védelmezi a husziták ellen (DL 83694.).

¹¹³ A kérdés részletezését lásd C. Tóth: Főpapi székek betöltése 112–114.

látásban egy átlagos, illetve három nem szokványos évben a főpapokra¹¹⁴ és az egyházi középrétegre kivetett hadiadóból elvben — hiszen abból csapataikat kellett felszerelni — befolyó összegeket tüntettem fel. Az átlagos év úgy értendő, hogy egyetlen egyházmegyei szék sincsen üresedésben, míg az utóbbi úgy, hogy azon években több főpapi széket sem töltött be a király, hanem világi kormányzókra bízta a jövedelmek kezelését, azaz a teljes jövedelmet a kincstár szedte be.)

10. táblázat Az egyház anyagi részvétele a honvédelemben négy év példáján

„átlagos év”	„nem szokványos évek”		
	1407	1410	1434/1435
az egyházmegyéek féljövödelme: ~ 55 000 aranyforint	esztergomi és kalocsai érsekség, egri, szerémi, váci püspökség és vránai perjelség üresedésben: féljövödelem + 25 000 = 75 000 aranyforint	kalocsai érsekség, egri, veszprémi püspökség és vránai perjelség üresedésben: féljövödelem + 9250 = 64 000 aranyforint	kalocsai érsekség, csanádi, váci, váradi, zágrábi püspökség és vránai perjelség üresedésben: féljövödelem + 23 500 = 73 000 aranyforint
az egyházi közép-réteg által fizetett adó: ~ 11 000 aranyforint	11 000 aranyforint	11 000 aranyforint	11 000 aranyforint
összesen: 66 000 aranyforint	86 000 aranyforint	75 000 aranyforint	84 000 aranyforint

Az idézett adatokból jól látható, hogy az egyházi középrétegre kivetett adó összege minden évben nem kis mértékben terhelhette meg az egyes intézményeket. Így a jelen kötetben vizsgált pozsonyi káptalannak 1397 és 1437 között közel 8000 aranyforintot kellett befizetnie a királyi kincstárba. (Itt most azokról a pénzekről nem is szölkünk, amelyeket ezenfelül alkalmasszerűen kellett átadniuk egy-egy királyi parancsra.)¹¹⁵ S noha a kincstár számára nyilvánvalóan nem ez volt a legjelentősebb tétel, de az egyes főpapok által kiállított katonákkal, illetve az üresedésben hagyott egyházmegyéek kincstár részére lefoglalt jövödelmével, ha összességében a 100 ezer aranyforintot talán nem is érte el, mégiscsak jelentős összeget jelentett.

¹¹⁴ Az egyes főpapi jövödelmek meghatározására sajnos nem sok támponttal rendelkezünk. Az egyetlen kiindulópon, amelyik óvatosan ilyen célra is felhasználható, az egyes egyházmegyéek után a pápai kamarának fizetendő összegek (*servitium commune*), ezek általában a főpap egy évi jövödelmének kb. ötödét-hatodát jelentették. (Lukcsics: Adókönyvek 4.) Az ezek alapján elkészített jövödelmi listát lásd C. Tóth: Főpapi székek betöltése 117. 1. táblázat.

¹¹⁵ Vö. a fentebb már idézett Pálóci György érsek által adott nyugtával. (1437. febr. 22. Buda.: Pozsonyi káptalan ml. H-8-140. = Monasterium.net 633.)

ADATTÁRI RÉSZ

1. Életrajzok

1.1. Bodonyi Domokos (Gál fia)

A per egyik kinevezett bírójának, Domokos esztergom-szentistváni prépostnak a személye régóta ismert mindazok előtt, akik a váradi vagy az esztergomi káptalan XV. század eleji történetével foglalkoztak. Leggyakrabban Bodonyi Domokos néven találkozhatunk vele; az életútjára vonatkozó adatokat — a már megjelent szakirodalomból — összegyűjtve pedig azt kell mondjuk, hogy aránylag sok mindent tudunk a pályafutásáról. Eszerint 1391-ben a bécsi egyetem hallgatója volt,¹ majd 1400 és 1402 között a padovai egyetemet látogatta. Itt 1402 szeptemberében elnyerte a kánonjogi doktor címet.² 1400-ban a padovai egyetem anyakönyveiben váradi lectorként szerepel,³ 1402 és 1417 között oklevelekkel mindvégig alátámaszthatóan váradi őrkánonok,⁴ emellett rövid ideig erdélyi vikárius is.⁵ A váradi püspök, a firenzei származású Andrea Scolari kíséretében részt vett a konstanzi zsinaton.⁶ 1418-ban néhány hónapig az esztergomi olvasókanonokságot viselte, majd elnyerte az esztergom-szentistváni préposti javadalmat.⁷ Életútja 1434-ig követhető, ekkor még az említett prépostság élén állt.⁸ A padovai egyetem anyakönyvei, illetve egy, V. Márton pápához benyújtott kérvénye fenntartották apjának, Bodonyi Gálnak a nevét⁹ — ezért említik már régóta Domokost „vezetéknévvel” együtt. A továbbiakban egy, ennél a szikár felsorolásnál bővebb életrajz megírására teszünk kísérletet.

Bodonyi Gálról semmiféle adatot nem sikerült találnunk — az 1402. évi padovai adatot leszámítva, amely szerint ekkor már nem volt az élők sorában. Bodony nevű helységből a korban közel egy tucat volt Magyarországon: Heves, Nógrád, Szabolcs, Zaránd, Temes, Bács, Valkó, Baranya, Zala és Torda megyékben.¹⁰ Hogy Domokos családja ezek közül melyikhez köthető, bizo-

¹ Körmeny: Studentes 185., Tüskés: Magyarországi diákok 59.

² Veress: Paduai egyetem 6., Uő: Magyarországi tanulók 153., vö. Körmeny: Studentes 185.

³ Veress: Paduai egyetem 5., vö. Tonk: Erdélyiek egyetemjárása 225.

⁴ Bunyitay: Váradi püspökség II. 117., Kollányi: Kanonokok 87.

⁵ Vekov: Locul de adevirire din Alba-Iulia (Anexe 7), Ferenczi: Papi névtár 42–43. (két alkalommal is felvéve), Temesváry: Erdély püspökei 309., vö. még Veress: Magyarországi tanulók 153.

⁶ Bunyitay: Váradi püspökség I. 236–237., II. 117., Körmeny: Studentes 185.

⁷ Kollányi: Kanonokok 87., Körmeny: Studentes 185.

⁸ Körmeny: Studentes 185.

⁹ Veress: Paduai egyetem 5–6. A kérvényben: (Supplicatio) Dominici Galli de Bedou (Lukcsics I. 109. sz.)

¹⁰ Csánki I. 59. (vö. ÁMTF III. 74.), 95. (vö. ÁMTF IV. 231.), 511., 727., II. 29., 145. (vö. ÁMTF I. 214.), 296. (vö. ÁMTF I. 286.), 474., III. 37., V. 694.

nyossággal megmondani nem lehet. Az alapján viszont, hogy a már említett, V. Márton pápához 1418-ban benyújtott kérvényében kalocsai egyházmegyei klerikusként nevezte meg magát¹¹ — ami a „honos”, tehát pappá szentelésének egyházmegyéjét jelenti —, a Heves, Nógrád, Szabolcs, Zala és Torda megyei helységek alighanem kizárhatók, legvalószínűbbnek pedig a Bács megyében fekvő Bodony tünik.

Tudomásunk szerint azonban mindössze két, fentebb már említett forrásban — a padovai egyetem egyik anyakönyvében, illetve a már említett saját kérvényében — szerepel a „Bodonyi” kitétel, mindkétszer apja neve mellett.¹² Domokos sem előbb, sem később nem használta, a többi padovai iratban egyszerűen *de Ungaria* áll a neve mögött. A legkorábbi őt említő kútfőben, a bécsi egyetem legrégebbi anyakönyvében *de Waradino* olvasható a neve mellett,¹³ akárcsak ugyanezen egyetem bölcsészkarának egy 1393. évi jegyzőkönyvében.¹⁴ Saját okleveleiben csak Domokosnak nevezte magát,¹⁵ és ugyanígy szerepel oklevelek méltóság- illetve tanúsoraiban is.¹⁶

Váradhoz való kötődését az említett bécsi egyetemi adatok, majd a váradi székeskáptalanban betöltött órkanonoki rangja egyaránt alátámasztják. A gond az, hogy a kettő között — 1400 és 1402 között adathozható padovai éveit leszámítva — közel tíz esztendő telt el, amikor nincs tudomásunk Domokos tevékenységéről. Ez az 1391 és 1400 közötti időszak azonban valójában több évvel lerövidíthető. Egyfelől a bécsi egyetem az előbb már említett jegyzőkönyvében megtalálható egy olyan — a szakirodalom által eddig nem idézett — adat, amelyik Domokosnak 1393-ban a szabad művészetekben (*in artibus*) *baccalaureatusi* fokozatra sikeresen letett vizsgájára utal — vagyis eddig az évig biztosan az említett egyetemen tanult.¹⁷ Másfelől a Padovából származó legkorábbi, 1400 június 18-i adat Domokost *olim rector dominorum Ultramontanorum* címmel illeti¹⁸ — eszerint valamikor korábban már az egyetemen tanuló „Alpokon túli” — vagyis nem itáliai — diákok élére választott *rector* volt. A bolognai és a padovai egyetemek egy-egy XIV. századi statútumát — kiadás nyomán — felhasználó

¹¹ Lukcsics I. 109. sz., ZsO VI. 2127. sz.

¹² Veress: Paduai egyetem 6.; Lukcsics I. 109. sz.

¹³ Schrauf: Bécs 13.

¹⁴ Acta facultatis artium 89.

¹⁵ UGDS III. 426., 437., 438.; DL 73894.; Lukcsics I. 62. sz., 109.; BTOE III. 745.; Mon. Vespr. IV. 391.; ZsO XI. 1492., 1553. sz.

¹⁶ A váradi káptalan okleveleinek méltóságsoraiban mint órkanonok szerepel 1402. dec. 6. (DF 248663.) és 1417. máj. 30. (DF 265379.) között, mindvégig *Dominicus decretorum doctor* megnevezéssel. Esztergomi érseki, káptalani és vikáriusi oklevelek méltóságsoraiban, illetve tanú- azaz bírótársi névsoraiban Domokos szentistváni prépostként találjuk – ZsO VI. 1778. sz., vö. uo. 2684. sz., ZsO X. 605., 803. sz., ZsO XI. 472. sz., ZsO XII. 404., 1024., 1031. sz. (az utóbbi két oklevélben ügyvéd), DF 272768., DF 201240., DF 201264.

¹⁷ Acta facultatis artium 89. Az 1393. évi adatot korábban már idézte (bővebb kommentár nélkül) a jegyzőkönyveket használó Fraknoi Vilmos is. (Fraknoi: Magyarországi tanulók 39. Vö. még Tüskés: Magyarországi diákok 59.)

¹⁸ Veress: Paduai egyetem 5.

Pór Antal egyik tanulmányából kitűnik, hogy a *rectorság* akkoriban is a legmagasabb egyetemi rangok közé tartozott. A rectorrá választásnak egyik előfeltétele az volt, hogy a jelölt már *legalább* három évet az egyetemen töltött. Ennek alapján pedig egyértelmű, hogy Domokosnak padovai tanulmányait jóval 1400 előtt meg kellett kezdenie.¹⁹ Ebből, illetve az 1393-as bécsi adatból pedig az következik, hogy nem kilenc, hanem mindössze négy évnyi az az időszak, amikor Domokos tevékenységéről nincsen tudomásunk.

Milyen kapcsolat fűzte Domokost Váradhoz már az 1390-es évek elején? A két bécsi adat erre nem tér ki. 1400-ból azonban egy padovai adat váradi *lectornak* nevezi.²⁰ Kanonikátusról van-e szó? Véleményünk szerint mindenképpen,²¹ mégha ezt nem is olyan könnyű megmagyarázni. A székeskáptalanban ugyanis az olvasókanonok stallumát 1393-ban *már*, 1400 legvégén pedig *még mindig* János kanonok tartotta a kezében²² — így ezt a méltóságot Domokos nem birtokolhatta. Lehetséges, hogy a székeskáptalan mellett létező társaskáptalanban (Szűz Mária kisebb egyházának káptalanja) töltötte be a méltóságot, ezzel a feltevessel viszont az a gond, hogy jelenleg egyetlen adatot sem ismerünk arra vonatkozóan, hogy ebben valóban volt olvasókanonoki stallum.²³ A másik lehetőség, hogy János *lector* mellett *sublectori* tisztsége volt — sajnos azonban erről sem szólnak a források. Bármelyik is igaz a kettő közül, mindenképp váradi olvasókanonoksághoz kell kötnünk Domokost, ha ugyanis a *lector* szót világi tisztségeként, a *cancellarius* vagy a *notarius* megfelelőjeként fognánk fel,²⁴ feletébb nehéz lenne megmagyarázni azt, hogy miután megszerezte a doktorátust Padovában, hogyan került volna *homo novus*ként az örkanonoki méltóságra. Mi több, feltevésünk szerint a váradi székes- vagy társaskáptalanban már bécsi tanulmányai megkezdése előtt stalluma lehetett, és főként annak jövedelméből finanszírozhatta egyetemjárásait.

E feltevés igazolására átvizsgáltuk a váradi káptalan 1380 és 1400 között kelt összes kiadványát, ám Domokos nevű kanonokkal csak egyszer találkoztunk: egy rövid ideig, 1394 szeptembere és 1396 júliusa között ő töltötte be a székeskáptalanban az éneklőkanonoki méltóságot.²⁵ Hogy ez a Domokos azo-

¹⁹ Pór: Adatok 771–773., 779–780.

²⁰ Veress: Paduai egyetem 5.

²¹ Olvasókanonokként tekintett már rá Pór Antal is (Pór: Adatok 780.), ám értelmezése ellenőrzésére a váradi káptalan okleveleit nem használta fel.

²² DL 7861. (1393. máj. 5.) – DF 254305. (1400. dec. 23.). A két időpont között kelt összes függőpecsétes káptalani oklevél méltóságsorában János szerepel *lectorként*. (Az 1400. dec. 23-i dátum nem hivatalviselésének végpontját jelöli, hanem — tekintve, hogy Domokos ekkor már bizonyosan Padovában volt — itt hagyjuk abba az adatgyűjtést.)

²³ Bunyitay: Váradi püspökség II. 193.

²⁴ A *lector* szó illetén értelmezésére lásd Du Cange: *lector*, 2. Vö. Bartal: *Glossarium*, 372. (s. v. *lector* 2.)

²⁵ Oklevelek, amelyek méltóságsorában szerepel: DF 248568. (1395. máj. 26.), DF 282815. (1395. jún. 19.), DL 71425. (1396. jan. 3.). Elődje, Upori István éneklőkanonok (későbbi erdélyi püspök) utóljára 1394. szept. 16-án szerepel méltóságsorban (DF 243862.), utódja, Lukács pedig előzőr 1396 júliusában (DL 98697.).

nos-e Bodonyi Domokossal, kétséget kizáróan megint csak nem igazolható. Feltűnő azonban, hogy Domokos *cantor* épp abban a viszonylag rövid időben jelenik meg a káptalani oklevelek méltóságsorában, amikor Bodonyi Domokos sem Bécsben, sem Padovában nem tanult, hanem nagy valószínűséggel Váradon volt. Amennyiben a két személy azonos — amit magunk valószínűnek tartunk —, akkor a Domokos *lectorságát* emlegető padovai adat mögött nem annyira feltételezett társaskáptalani tisztséget kell keresnünk, hanem székeskáptalani *sublectori* tisztségre kell gondolnunk. Ezt a pozíciót az éneklőkanonoki javadalomból való távoztával, de még padovai egyetemi éve megkezdése előtt szerezhette meg, talán a *lector* stallum majdani elnyerésének reményében. Miután Domokos — immáron kánonjogi doktorként — 1402-ben Padovából visszatért Váradra, elnyerte az örkanonoki méltóságot.²⁶ A tisztséget egészen 1417-ig viselte, e tizenöt év alatt azonban legalább két olyan időszak is volt, amikor hosszabb ideig Váradtól távol tartózkodott.

Először 1407 januárjából ismert olyan oklevele, amelyet mint erdélyi püspöki vikárius (és váradi örkanonok) adott ki.²⁷ E tisztséget nem sokkal korábban nyerte el: elődjének, Jakabnak 1406-ból még ismerjük kiadványát.²⁸ Az, hogy posztjáról mikor távozott, már nem egyértelmű: utolsó vikáriusi oklevele 1408 júniusából ismert,²⁹ a következő erdélyi helynöki oklevél viszont már 1424-ből, Mérai Tamás ozdi főesperestől származik, aki a helynöki széket Pálóci György püspöktől kapta meg,³⁰ legkorábban Pálóci kinevezése után, 1419 nyarán. A nagy hiátus ellenére sem tartjuk azonban valószínűnek, hogy vikáriusi tisztségét 1408 után még hosszabb ideig viselte volna. Ennek az az oka, hogy meglehetősen kérdéses, hogy ez a méltóság a korban folyamatosan be volt-e töltve, miként arra számíthatunk. A szintén az erdélyi püspök által választott Meszesen túli vagy tasnádi vikáriusok névsora ugyanis a XV. század első évtizedeiben gond nélkül összeállítható, elsősorban számos ránk maradt oklevelüknek köszönhetően. Ezek a kiadványok főként családi levéltárakban — így például a Kállay, Perényi, Vay, Zichy családok archívumaiban — maradtak fenn, illetve található néhány példány az egri káptalan országos levéltárában is.³¹ Az, hogy az erdélyi vikáriusok is hasonló számban állítottak ki okleveleket, csakhogy ezekből *egyetlen egy sem* maradt fenn, felettébb valószínűtlennek tűnik. Az erdélyi püspök bíróságának működése azonban — vonatkozó kutatások híján — ebben az életrajzban nem elemezhető. Az azonban, hogy miért épp Domokosra esett Upori István erdélyi püspök választása, magyarázható azzal, hogy az utóbbi még a XIV. század utolsó évtizedeiben váradi éneklőkanonok volt,³² így

²⁶ Lásd 16. jegyz.

²⁷ ZsO II. 5252. sz.

²⁸ UGDS III. 457., ZsO I. 4449. sz. Vö. Vekov: Locul de adeverire din Alba-Iulia (Anexe 7).

²⁹ DL 73894.

³⁰ ZsO XI. 391. sz. Mérai Tamást egy évvel korábban említik először adatolhatóan erdélyi helynökként: ZsO X. 66., 264., 360., 1003. sz.

³¹ Minderre lásd a DL–DF-adatbázist.

³² Bunyitay: Váradi püspökség II. 107–108.; Temesváry: Erdély püspökei 280–281.

Domokost már abból az időszakból ismerhette, ekkorra megszerzett kánonjogi doktorátusa pedig nyilván alkalmassá tette az egyházmegyei szentszék vezetésére. Azt, hogy effajta korábbi ismeretség Upori döntésében valóban szerepet játszhatott, igazolja az is, hogy Domokos erdélyi helynökségével egy időben az a Lukács töltötte be a tasnádi vikáriusi méltóságot,³³ aki ekkor már hosszabb ideje váradi *cantori* stallumát birtokolta.³⁴

A második, hosszabb távolléte Váradtól az 1410-es évekre esik, amikor is Andrea Scolari püspök kíséretében részt vett a konstanzi zsinaton.³⁵ Az ezzel kapcsolatos legkorábbi adat 1416 szeptemberéből maradt ránk, ekkor még váradi őrkanonokként említik.³⁶ Valamivel több mint egy évvel később viszont Domokossal már mint Kanizsai érsek familiárisával és káplánjával találkozunk, aki lemondott váradi *custosi* méltóságáról.³⁷ Esztergomban előbb rövid ideig lektorként találkozunk vele,³⁸ majd 1418. július 2-án az esztergom-szentistváni prépostság elnyeréséért folyamodott a pápához,³⁹ amelyet megkapván egészen a forrásokból való eltűnéséig — feltehetően haláláig — birtokolt.

Az, hogy Domokos esztergomi karrierje ilyen gyorsan felívelt, minden bizonnyal Kanizsai érseknek volt köszönhető, akivel a konstanzi zsinaton került kapcsolatba. Mind az esztergomi *lector*, mind pedig a szentistváni prépost jövedelme messze meghaladta a váradi őrkanonok bevételeit.⁴⁰ Az érseknek érdekében állhatott az egyetemi végzettséggel rendelkező, így a szentszéki bírósági ügyekben is alkalmazható kanonokok számának növelése — a káptalanban 1418-ban mindössze ketten, Pöstyéni Tamás nyitrai főesperes és Vicedomini Máté vikárius rendelkeztek egyetemi doktorátussal.⁴¹

Jóllehet Kanizsai nem sokkal Domokos Esztergomba kerülése után meghalt, a legfőbb szándéka érvényesült, ugyanis a prépost a továbbiakban részt vett a Vicedomini Máté vezette vikáriusi szék munkájában,⁴² ezenkívül jelen-

³³ Első említése tasnádi vikárusként 1404. jan. 13-án (ZsO II. 2927. sz.), utolsó pedig 1408. nov. 9-én (DL 53447.)

³⁴ Első előfordulása méltóságsorban 1396. júl. 17-én: DL 98697., vö. Bunyitay: Váradi püspökség II. 116.

³⁵ Bunyitay: Váradi püspökség I. 236–237., II. 117.

³⁶ ZsO V. 2280. sz.

³⁷ ZsO VI. 1212. sz.

³⁸ ZsO VI. 1393. sz., Lukcsics I. 62. sz. vö. ZsO VI. 2109. sz.

³⁹ Lukcsics I. 109. sz. Ennél már korábban, 1418 áprilisában esztergom-szentistváni prépostként szerepel Kanizsai érsek egy oklevelének méltóságsorában: ZsO VI. 1778. sz., vö. uo. 2684. sz.

⁴⁰ A váradi őrkanonokság jövedelme a korban az V. Mártonhoz benyújtott kérvények alapján 80 és 120 forint közé tehető. (Lukcsics I. 6., 654., 710. sz.) Az esztergomi lektorátus és a hozzá kapcsolt kanonokság jövedelme 140 forint (Lukcsics I. 106. sz.), a szentistváni prépostságé pedig ennél is jóval magasabb volt (Pór: Az esztergom-várbeli 21., 31.)

⁴¹ C. Tóth: Az esztergomi káptalan. – Lásd még az 1.4.2. részben a 30. oldalon.

⁴² Ezt igazolják azok a vikáriusi oklevelek, amelyekben mint az ítélezésnél jelen lévő szerepel: ZsO X. 605., 803. sz. (1423), DF 272768. (1426), DF 201240. (1427).

több ügyekben mint külön kiküldött bíró is fellépett,⁴³ egy alkalommal pedig a káptalan ügyvédjeként találkozunk vele.⁴⁴

1427 után azonban eltűnik a forrásokból, és csupán egyetlen olyan oklevél találtunk, amelyben előfordul a neve — ez Márton vikáriushelyettes egy 1434. évi kiadványa. Ebben az oklevélben — éppúgy mint az már korábban több alkalommal is előfordult — a szentszéki bírói kiadvány tanú- vagy bírótárs-névsorában szerepel.⁴⁵ E ponton azonban hangsúlyoznunk kell, hogy az 1425 és 1434 között keletkezett forrásanyag csak töredékesen feltárt, és a Zsigmondkori oklevéltár következő köteteinek megjelenésével újabb adatok előkerülése egyáltalán nem kizárt. Annak igazolását, hogy Domokos 1427 után is rendszeresen részt vett az érseki szentszéki bíróság munkájában, a fennmaradt források sajnos nem teszik lehetővé: az 1427 és 1434 közti évekből ugyanis nem maradt ránk tanúnévsorral ellátott helynöki ítélettel. Azonban az 1420-as évekből ismert adatok, illetve az 1434. évi említés fényében, valamint Domokos kánonjogi képzettségét is figyelembe véve csaknem bizonyosra vehető, hogy Vicedomini utódja, Temesvári Miklós vikárius szintén számított ítélőszéke munkájában a szentistváni prépost közreműködésére. Végezetül meg kell említenünk, hogy — miként ez a kor szereplőinél szinte általános — sajnos nem tudjuk meghatározni Domokos halálának időpontját. Feltehető utódjáról a prépostságban, Miklós kánonjogi doktróról 1438-ban hallunk először,⁴⁶ így Domokos halála minden bizonnyal 1434 és 1438 között következett be.

1.2. Sóvári Sós László (János fia)

Sós László pályafutásának eleje meglehetősen homályba vész, adataink alapján semmilyen felsőfokú végzettsége nem volt, és mindemellett egyetemi tanulmányairól sem tudunk. A forrásokban először 1399. január 2-án bukkan fel, mint esztergomi kanonok és nógrádi főesperes.⁴⁷ Ám egy 1399. április 28-i pápai bullából tudható ugyanakkor az, hogy előtte rövid ideig már az esztergomi örkanonokságot is viselte.⁴⁸ Olybá tűnik tehát, mintha a közbenső állomást, a kanonokságot átugrotta volna. Pályája ilyen gyors emelkedését egyelőre konkrét adatokkal nem tudjuk megmagyarázni, az mindenestre elmondható, hogy

⁴³ Először egyes Zala megyei plébánosok és a veszprémi káptalan tizedperében, Pöstyéni Tamással együtt, 1420-ban (ZsO VII. 2364–2366. sz., VIII. 696. sz., vö. Pór: Az esztergam-várbeli 31., Holub: Zala 397.), majd a kötetünk tárgyát képző perben, Vicedomini Mátéval együtt. ZsO XII. 1024. sz., vö. uo. 1032. sz.

⁴⁵ Bónis: Szentszéki regeszták 2387. sz. (DF 201264.)

⁴⁶ C. Tóth: Az esztergomi káptalan.

⁴⁷ Fejér X/2. 678. (DF 237653.)

⁴⁸ Mon. Vat. I/4. 121.

a család azon a szinten mozogott,⁴⁹ ahonnan nem volt elérhető semmilyen tisztség vagy méltóság.⁵⁰

A nógrádi főesperességet több mint húsz éven keresztül viselte, utoljára 1421. december 20-án.⁵¹ Viszont a feldolgozott peranyagból az derül ki, hogy László novemberben már a pozsonyi prépostságban ült.⁵² Valamikor ez év nyarán ugyanis elhunyt Jubar János pozsonyi prépost,⁵³ és a javadalmat a jelek szerint valamikor az ősz folyamán, talán pozsonyi tartózkodása⁵⁴ során Zsigmond király, illetve Hohenlohe György passauai püspök, az esztergomi érsekség kormányzója⁵⁵ Sós Lászlónak adhatta.⁵⁶ Valószínűleg ezzel ismét nem kis meglepetést okoztak a klerikusok között. László kinevezéséről december 22-én már Szepes megyében is tudtak.⁵⁷ A javadalma elfoglalásával rögtön munkához is állt: még 1421 novemberében a vásárúti halászhely építésénél segédkezett embereivel mintegy hat napon keresztül – legalábbis a prépost elmondása szerint, habár a kanonokok 1424-ben nem így vélték visszaemlékezni.⁵⁸ A következő év elején mint az érsek pozsonyi vikáriusa intézett parancsot a csallóközi espereséhez.⁵⁹ A jelek szerint azonban sokáig nem maradt székhelyén, hanem Csukária birtok érintésével⁶⁰ csatlakozott fegyvereseivel a Morvaországban harcoló királyhoz,⁶¹ így 1422. április 12-én már Veseliben találjuk.⁶² Innen május elejére érkeztek vissza a Magyar Királyság területére, Sós László pedig kihasználva a király pozsonyi időzését (máj. 3–8.) május 7-én vá-

⁴⁹ 1408-ban Kanizsai János érsek László testvérét, Sós Simont rokonának (*proximus noster*) nevezi. (ZsO II. 6175. sz., DL 60536.) Ugyanő 1413-ban az érsek familiárisaként kerül elének, mint aki urát Bácsra kísérte. (ZsO IV. 1230. sz.) E Simon felesége nem más volt, mint Szepesi Jakab országbíró leánya, Margit. Vö. Engel: Genealógia, Baksa rokonsága 6. tábla: Sós (sóvári). – Ugyanakkor a család több tagja, így László és Simon apja is, tagja volt a királyi udvarnak mint királynéi udvari lovag vagy éppen királynéi asztalnokmester. Vö. Engel: Archontológia II. 216.

⁵⁰ Így például 1418. III. 6-án Konstanzban Zsigmond király Sóvári Sós László fia Miklós királyi aulicus szolgálataiért neki és testvére, János fiainak, Simonnak és Lászlónak, valamint György fia Péternek címert adományozott. Az oklevél relátora Rozgonyi János főkincstartó volt. (ZsO VI. 1959. sz., idézi Bertényi: Címerváltozatok 67–68.)

⁵¹ ZsO VIII. 1258. sz.

⁵² Lásd a 12. sz. oklevelet. (299/7–9.)

⁵³ Utoljára 1421. júl. 26-án szerepel. (C. Tóth: Préposti arch. 58.) – Egy bizonytalan adat alapján elképzelhető, hogy 1421. szept. 30-án (ZsO VIII. 1022. sz., a prépost és a káptalan, illetve a város között született megegyezés írásbafoglalásakor nem volt jelen) már nem élt.

⁵⁴ Itinerarium 109. (szeptember 23-tól október 4-ig tartózkodott a városban, illetve a környékén).

⁵⁵ Vö. C. Tóth: Esztergomi szék iredése 887–888.

⁵⁶ A pozsonyi prépostok kinevezési jogáról annak idején Rimely Károly és Knauz Nándor folytatott vitát, vö. Knauz: Pozsonyi prépostság 111–114., illetve lásd még kötetünkben a 2.4. fejezetet.

⁵⁷ ZsO VIII. 1262. sz.

⁵⁸ Lásd a 12. sz. oklevelet. (299/12–25.)

⁵⁹ Zichy VIII. 47. (ZsO IX. 75. sz., 1422. jan. 23.)

⁶⁰ Lásd 12. sz. oklevelet (300/19–31.)

⁶¹ Vö. Itinerarium 111. és Tóth-Szabó: Huszíták 68.

⁶² ZsO IX. 410. sz.

sártartási adományt kért és kapott a káptalan Vásárút nevű birtokára minden hét keddjére.⁶³ Alig fél év múlva arról értesülünk, hogy az éppen Passauban időző király László prépostot küldte ki Sopronba az ott termelt, illetve odahozott borok összeírásával.⁶⁴ Ennek oka, mint később kiderült, az volt, hogy Zsigmond király (rendkívüli) adót vetett ki a város bortermésére. A városnak – Sós László prépost áldozatos munkájának hála – két részletben, karácsonykor 400, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén pedig 1104 forintot kellett lefizetnie.⁶⁵ A prépost utazására minden bizonnyal valamikor őszi folyamán, talán szeptember végén, október elején került sor.⁶⁶ A feladatát elvégezve azután visszatért Pozsonyba. A viták azonban nem szűntek meg, így a soproni káplánok 1422. december 24-én írt levelükben kérték közreműködését, mivel a város adót akar kivetni boraikra arra való hivatkozással, hogy az szerepel a prépost által összeállított regisztrumban, amelyet egyébként ők nem hisznek.⁶⁷ (Panaszuk egyébként célba ért, mivel azt a prépost valószínűleg továbbította a királynak, aki 1423. január 3-án figyelmeztette Sopron városát, hogy ne adóztassák a városi papokat.⁶⁸) Ha arról nincs is biztos tudásunk, hogy a káplánok szerepeltek-e a jegyzékben, az biztos, hogy készült ilyen: 1423. január 4-én László prépost ugyanis Pozsonyból írt három soproni polgárnak, hogy jegyzéke szerint boraik után mennyi adót kell fizetniük.⁶⁹ A pozsonyi prépost pontos szerepét az ügyben Zsigmond király ugyanezen a napon szintén Pozsonyban kelt levele világítja meg: az uralkodó nyugtatta a soproniakat, arról, hogy az előző évben rájuk kivetett adóból az első részletet, 400 aranyforintot megfizettek.⁷⁰ A második részlet kifizetése azonban nem úgy és akkor történt, ahogyan azt a király meghagyta a városnak. A városbíró és a jegyző 1423. február 12-én fizetett le 570 aranyforintot Pozsonyban Rozgonyi György várkapitánynak,⁷¹ majd e napon két levelet is intéztek városukhoz. Az elsőt Pozsonyból küldték, és ebben arról tudósították Sopront, hogy kifizették a pénzt Rozgonyi Györgynek, de László prépost nagyon zokon vette, hogy nem az egész összeget, ezért be kívánja őket panaszolni a királynál, a kancellárnál és mindenki másnál. Ráadásul az általuk vitt ajándéknak sem örült. Egyébként mint írták, a király a Vértesben van és következő vasárnap megy Budára,⁷² ők viszont nem térnek vissza Sopronba, hanem a Csallóközön keresztül elindulnak (a királyhoz).⁷³ Az előző levélben leírtaknak megfelelően aznap másik levelük már Somorján

⁶³ ZsO IX. 509. sz.

⁶⁴ Házi I/2. 225. (ZsO IX. 1035. sz.)

⁶⁵ Házi I/2. 235. (ZsO IX. 1257. sz.)

⁶⁶ Lásd 12. sz. oklevelet (297/5–6.: „me existente in servitiis regalibus in Sopronio.”).

⁶⁷ Házi II/6. 65. (ZsO IX. 1266. sz.)

⁶⁸ Házi I/2. 236. (ZsO X. 14. sz.)

⁶⁹ Házi I/2. 238. (ZsO X. 19. sz.)

⁷⁰ Házi I/2. 237. (ZsO X. 18. sz.)

⁷¹ Házi I/2. 240. (ZsO X. 133. sz.)

⁷² A király február 6-án Tatán, 13–23. között Visegrádon volt, Budán 23-tól mutatható ki. (Itinerarium 113.)

⁷³ Házi I/2. 240. (ZsO X. 132. sz.)

kelt. Ebben kérték a várost a fennmaradó pénz megküldésére.⁷⁴ A fentebbi adatok alapján úgy tűnik, hogy Sós László prépost a Sopron városára kivetett nem kis összegű királyi adó adminisztrálásának feladatát kapta meg a királytól.⁷⁵

Az 1423-as évből nem sok adattal rendelkezünk a prépost tevékenységéről. Az biztos, hogy eddigre kinevezte vikáriusát, a pozsonyi *Kwpoden* Pál fia Márton pozsonyi kanonok és székesegyházi plébános személyében.⁷⁶ Másrészt a peranyagból értesülünk arról, hogy 1423 novemberében László prépost familiárisaival ismét Vásárúton járt. A kanonokok szerint familiárisaival az egyik jobbágyuktól sok bort elvittek, akinek ezzel 10 forint kár okoztak, ráadásul a jobbágy el is költözött a birtokról a közeli Komáromba. A prépost szerint ugyan ő egyáltalán nem ezért tartózkodott ott, de a vizsgálat a vádat igazolta.⁷⁷ Valamikor ez év folyamán Csukária birtokon is megjelent László prépost. A kanonok elmondása szerint ezúttal 15 lovassal szállt meg a faluban három napig maradván ott, amellyel egyrészt nyolc forinttal terhelte meg a plébánost, illetve ezzel együtt további 16 forintot is beszedett tőle. A prépost azt felelte, hogy egyrészt nem ennyi emberrel volt ott, másrészt a pénz annak a büntetésnek az összege volt, amelyet azért rótt ki a plébánosra, mivel ágyast tartott és nem jelent meg az egyházmegyei zsinaton. (A vizsgálat nem igazolta a prépost állítását).⁷⁸

Az előbbi novemberi káptalani birtokokon való tartózkodása talán összefügg azzal, hogy a prépost hazament a szülőföldre. Év nélküli, de ha feltételezésünk⁷⁹ helyes, akkor 1423. november 15-én ugyanis Hannusfalváról írt levelet a káptalannak válaszolva azok november 11-i levelére. Ebben a kanonokok elpanaszoltak Sós Lászlónak, hogy a Pozsony város tanácsa a káptalant illető házak adóját megpróbálta elvenni és e szándékától csak az ispánok, Rozgonyi István és György fellépésére állt el. A prépost megígérte társainak, hogy a nemsokára Kassára érkező Zsigmond királynál tolmácsolni fogja panaszuikat. Ha a király esetleg nem jönne a városba, ő akkor is, bárhol tartózkodjon majd az uralkodó, felkeresi, illetve követe által tájékoztatni fogja sérelmükről. Egyúttal a prépost, kihasználva az alkalmat, családjuk ügyvédje számára, Gergely klerikusnak, aki hosszú idő óta képviselte a különböző ügyekben őket, a székesegyházban megüresedett egyik oltárigazgatóságot kérte.⁸⁰

A következő évből, 1424-ből érdemi információval alig rendelkezünk a prépost tevékenységéről és hollétéről. Biztosan Pozsonyban volt 1424 februárjá-

⁷⁴ Házi I/2. 241. (ZsO X. 134. sz.) – A város májusban még fizetett 328 aranyforintot, aranyforintját 225 dénárral számítva. (Házi I/2. 246., ZsO X. 619. sz.)

⁷⁵ Sopron városa még 1426-ban is ugyanezt az összeget fizette. (Házi I/2. 311.)

⁷⁶ ZsO X. 967. sz. (1423. júl. 17.)

⁷⁷ Lásd 12. sz. oklevél (299/26-36.)

⁷⁸ Lásd 12. sz. oklevél (300/5-18.)

⁷⁹ Lásd 3. sz. oklevél. – A levél legvalószínűbb kelte. Az évet Zsigmond király kassai tartózkodásának lehetősége alapján lehet az 1423. évre tenni, mivel ekkor már tudható volt, hogy 1424 tavaszán találkozni fog Ulászló lengyel királlyal valahol a Szepességben. A találkozóra valóban sor került (C. Tóth: Zsigmond és Ulászló.), noha adataink alapján Kassán Zsigmond sokat nem tartózkodhatott. (Itinerarium 115.)

⁸⁰ Uo. (Az oltárjavadalmat Gergely valószínűleg meg is kapta.)

ban, mivel ekkor bőrtönözte be Fülöp kanonokot — miként erről a kötetük tárgyát képező oklevelekben szó esik. Tudjuk továbbá, hogy talán szándékában állt bizonyos birtokrészeit a birtokok szomszédainak elzálogosítani vagy eladni.⁸¹ Másrészt május elején a kanonokok pert kezdtek ellene az esztergomi szentszék előtt,⁸² amely aztán az év hátralévő részét teljesen kitölthette. 1425 év eleje sem indult másképp, január 20-án a kinevezett bírák, Vicedomini Máté és Bodonyi Domokos László prépost távollétében kihirdették az ítéleteket elsőfokon, amely szinte mindegyik vádpontban pénzbüntetésre, összesen több mint 300 forint megfizetésére ítélte prépostot. Talán nem meglepő, hogy Sós László nem nyugodott bele az ítéletekbe és panaszt tett a királynál. A végső ítélet meghozatalára Tatán — ahol ekkor a teljes királyi udvar is tartózkodott⁸³ —, 1425. március 30-án került sor: ebben az érsek néhány pontban, elsősorban a bírságok összegében és a fizetési határidőben enyhítette a prépost büntetését.⁸⁴ Az ítélet meghozatala és az udvar távozása után a prépost visszatért székhelyére és április 12-én már a szokásos, az egyháziaknak jövedelmük után minden évben fizetendő adót adta át a király megbízottjának, Kapláti Jánosnak.⁸⁵ Az 1425 utáni évekből, noha nevével továbbra is találkozunk az oklevelekben,⁸⁶ gyakorlatilag nincsenek adataink Sós László prépost tevékenységére. Pozsonyi prépostságára az utolsó említésünk 1429. február 27-ről van: e napon Raguzai Matkó kevei várnagy familiárisa, Solyagi Sebestyén alajtónállómester fia Domokos átvette a szokásos 200 forintnyi adót Lászlótól és a káptalantól.⁸⁷ Nem telt el négy hónap, és május 13-án a préposti székben már Siegfried Degenberget, az orvoslás mesterét, boleszlói kanonokot találjuk.⁸⁸ A prépostváltás okát nem ismerjük, de talán az új prépost végzettsége egyfajta magyarázatot adhat a kérdésre. Tudott dolog, hogy Zsigmond király ekkoriban, már csak koránál fogva is, különböző betegségekkel küzdött,⁸⁹ így nem meglepő az orvosok jelenléte környezetében.⁹⁰ A fizetésüket viszont legegyszerűbben valamilyen egyházi javadalom átadásával lehetett megoldani. A jelek szerint tehát Sós Lászlót azért mozdíthatta el a király a pozsonyi káptalan éléről, mivel orvosának kívánta azt adni. (A Degenberg után következő, 1432 végétől kimutatható prépost is orvos volt.)⁹¹ A váltásra valószínűleg Zsigmond király Pozsonyba érkezése után⁹² került sor, valamikor április folyamán.

⁸¹ ZsO XI. 957. sz. (1424. aug. 14.)

⁸² Vö. a 11. és 13. sz. oklevelekkel. – Minderre lásd még kötetünk 4.1 és 4.2 fejezetét!

⁸³ Itinerarium 118. (márc. 10.–ápr. 1.) – Vö. még a ZsO XII. 263–380. sz. regesztákkal!

⁸⁴ Lásd a 18. sz. oklevelet. – Minderre lásd még kötetünk 4.5 fejezetét!

⁸⁵ Lásd 19. sz. (ZsO XII. 408. sz.)

⁸⁶ Lásd Pannonhalmi konv. II. 199. (462. sz., 1426.), 210. (473. sz., 1428.), valamint e kötetben a 20. és 21. sz. okleveleket.

⁸⁷ Lásd a 21. sz. oklevelet.

⁸⁸ C. Tóth: Préposti arch. 58.

⁸⁹ Vö. Mályusz: Zsigmond uralma 122.

⁹⁰ Mályusz: Egyházi társadalom 189.

⁹¹ C. Tóth: Préposti arch. 59.

⁹² Itinerarium 124.

Sóvári elmozdítása ellenére sem lett kegyvesztett, hanem megkapta az üresedésben lévő pécsváradi apátságot, amelynek élére az uralkodó akaratából és egyetértésével — mivel nem volt rendtag — mint adminisztrátor kapott kinevezést Pálóci György érsektől. A rendbe életkorára hivatkozva később sem lépett be, de IV. Jenő pápa kérésére 1432. május 3-án kommandába adta neki az immáron három éve kezén lévő apátságot. Kormányzósága egyúttal az esztergomi káptalan és a pécsváradi apátság között a különböző tizedek miatt meginduló pereskedést is fémjelzi.⁹³ Az esztergomi káptalan 1433-ban pert kezdett ellene és a konvent ellen azzal, hogy a jelenlegi kalocsai érsek, Giovanni Buondelmonte még pécsváradi apátsága idején (1424 előtt) a Sasad területén fekvő nevegyi tizedeket elfoglalta és Onofrio Bardinak adta bérbe. Utódai az apátság élén, Balázs, majd a mondott Sós László a tizedjövedelmet azóta is elfoglalva tartják, ezzel pedig a kanonoknak évente 200 aranyforint kárt okoznak. A perben Pálóci György esztergomi érsek kijelölt bírása, Bálint budai olvasókanonok ugyan ítéletet hozott, de az apátság kormányzója és a konvent a bázeli zsinathoz fellebbezett.⁹⁴ Az ügy ezek után mintegy két éven keresztül zajlott az ország határain túl. Mire döntést hoztak a perben, illetve végrehajtották azt,⁹⁵ Sós László már nem élt.

A pécsváradi javadalomban hat éven át lehet kimutatni, utoljára 1435. június 29-én szerepel, mint apát,⁹⁶ valójában persze továbbra is az apátság kormányzója volt, ahogyan azt az egyházi oklevélkiállítók a világiakkal szemben következetesen használták is.⁹⁷ Halála valamikor az év vége felé következett be: Pálóci Máté nádor 1435. november 22-i perhalasztó oklevelének szövegében és címzésében ugyanis vagy még ekkor, az oklevél kiállításakor, vagy már a következő, 1436 vízkeresztii nyolcadon kihúzták az apát nevét a pereskedők közül.⁹⁸ (Az apátság élén őt követően Sós Péter fia György állt kormányzóként,⁹⁹ majd őutána testvére, Péter somogyvári apát kapta meg az apáti címet.)¹⁰⁰ Sóvári Sós László forrásainkban nyomon követhető élete tehát 1435 második felében zárult, ha még emlékszünk rá, első adataink 1399 legelejéről állnak rendelkezésünkre, amikor már legalább a 20. életévében járhatott. Mindez viszont nem jelent más, minthogy közel hatvan évesen távozhatott az élők sorából.

⁹³ Vö. PRT XII/B. 25. (Lukcsics II. 93. sz. – Az első adat új méltóságára: 1429. júl. 25. Zichy VIII. 389.) – Vö. még Kiss–Sarbak: Szerzetesi intézmények 347.

⁹⁴ BTOE III. 1057. sz. (DF 237427)

⁹⁵ 1436. július 21. BTOE III. 1153. sz. (DF 237576.)

⁹⁶ DL 57635. „abbas monasterium Pechwaradiensis.”

⁹⁷ DF 237578. „gubernator seu administrator monasterii seu abbacie.”

⁹⁸ DL 57638.

⁹⁹ 1436. okt. 21. (DL 57648. „gubernator abbacie.”)

¹⁰⁰ 1438. dec. 12. előtt. – Vö. PRT XII/B. 26. (Lukcsics II. 593–594. sz.)

1.3. Vicedomini Máté (Matteo Vicedomini de Piacenza)

Az észak-itáliai Piacenza városából származó Vicedomini Máté (olaszosan Matteo di Vicedomini di Piacenza) kisebb megszakításokkal harminchárom éven át tartózkodott Magyarországon. Ezalatt leghosszabb ideig az esztergomi érseki székeségek élén állt. Származásáról, piacenzai tevékenységéről – azt leszámítva, hogy a Vicedomini vagy Visdomini család egyike volt az itáliai város legrégebbi, már a X. század óta adatolt arisztokrata familiáinak, tagjai közül pedig többen is betöltöttek magas világi és egyházi méltóságokat (podestà, püspök, apát, városi konzul, prétor, tanácsstag is akadt közöttük)¹⁰¹ – nincsen adatunk; ezekre alighanem csak a helyszínen végzett levéltári kutatás adhatna választ.¹⁰² A kérdést nehezíti, hogy a család már a középkorban számos ágra vált szét, ezek mellék- vagy ragadványnevekkel (Cossadoca, Soressi, Clerici, Roncarolo, Occidibove, Bassi) különböztették meg magukat, ráadásul az olasz genealógiai szakoradalom sem tud minden családtagot, illetve ágat a főághoz megnyugtatóan kapcsolni.¹⁰³ (Vicedomini Máté magyarországi okleveleiben latinul csak mint *Mattheus de Vicedominis de Placentia* fordul elő, megkülönböztető név nélkül.) A különböző ágak némelyike grófi (*conte*), némelyike örgrófi (*marchione*) rangú volt. Matteo nevű családtagot a XV. század elejéről mindössze egy említésből ismerünk (erről még alább szólunk); mindenesetre feltűnő, hogy ilyen keresztnév a családtagok között egyébként nem fordul elő. A jogi-egyházi pályának a Vicedomini családban mindenesetre voltak hagyományai. Alberico Vicedomini Cossadoca (†1235) Piacenza püspöke volt, Vicedomini Vicedomini (†1276) pedig jogi doktor, aix-en-provence-i majd praenestei püspök, majd bíboros (és halála előtt egy napig választott pápa),¹⁰⁴ két másik családtag, Filippo Vicedomini genovai prétor (1237), majd pármai podestà (1248), illetve Germiniano Vicedomini (†1575) egyaránt tagjai voltak a piacenzai *Collegio dei Dottori e Giudici* nevű szervezetnek, előbbi 1247-ben, utóbbi 1520-ban iratkozott be.¹⁰⁵ Jogi műveltség szempontjából talán a legnagyobb formátumú családtag a jogászprofesszor Daniele Vicedomini (†1375, Róma) volt, aki a pápai Kúriában Piacenza város megbízottjaként is működött, és 1373-ban grófi (*conte palatino*) címet is nyert IV. Károly császártól.¹⁰⁶ Ilyen háttérrel érthető, hogy Matteo is megfelelő képzést kapott, bár egyetemi tanulmányainak pontos

¹⁰¹ Fiori: Visdomini 438–439.; Lépten-nyomon előforduló családtagok a piacenzai egyházmegye-történet megfelelő kötetében: SDP II/2. 82., 86., 171., 194–195., 249., 262. 62. jegyz., 360., 378., 394. 251. jegyz., 411., stb. – A legújabb piacenzai várostörténeti sorozatban a család azonban csak érintőlegesen kerül elő: Storia di Piacenza. Vol. 3. például 211.

¹⁰² Fiori: Visdomini 441. utalása szerint az örgrófi ág (ramo marchionale) levéltári anyaga az Archivio di Stato di Piacenza, Archivio Mandelli, fondo Visdomini nevű levéltári egységben található.

¹⁰³ Fiori: Visdomini 438., 439.

¹⁰⁴ Uo. 438.; SDP II/2. 86., 249., 360., 411.; Vicedomino Vicedominire: SDP II/2. 194–195. és Mensi: Dizionario 462–463.

¹⁰⁵ Fiori: Visdomini 438., 439.

¹⁰⁶ Mensi: Dizionario 462.; Fiori: Visdomini 440.

idejéről és helyszíneiről egyelőre semmit sem tudunk. Későbbi pályafutásából ítélve talán ebben az időszakban kerülhetett kapcsolatba az 1374–1379 között biztosan a padovai egyetemen tanuló Kanizsai Jánossal, a későbbi esztergomi érsekkel,¹⁰⁷ és talán nem tévedünk nagyot, ha feltételezzük, hogy éppen Kanizsai révén került Magyarországra.

Vicedomini magyarországi pályafutása 1395 márciusától adatolható,¹⁰⁸ nem pedig 1391-től, miként a szakirodalom állítja.¹⁰⁹ Ekkor mint Kanizsai János esztergomi érsek által kijelölt vizitátor és bíró (*causarum iudex*) az esztergomi érsekség alá tartozó brassói és szebeni dékánátusban tevékenykedett. Egyetlen, ilyen minőségében kiadott oklevélnek intitulációja szerint mindkét jogi doktor, esztergomi kanonok, és egyúttal övé volt a piacenzai Sant'Antonino-egyház prépostsága is.¹¹⁰ Ezt követően négy évig nem szerepel az általunk átvizsgált forrásanyagban.¹¹¹ 1399. májusában korábbi titulusain kívül János érsek lelki ügyekbeni vikáriusának (*vicarius in spiritualibus*) és ügyhallgatójának (*causarum auditor*) címezte magát, ezzel pedig már harmadik volt azoknak az olaszoknak a sorában, akik Kanizsai érseksége alatt ezt a tisztséget betöltötték.¹¹² Első helynökségének utolsó adata 1403. decemberéből való,¹¹³ utódja Esztergomi János, esztergom-szentistváni prépost lett, aki – legalábbis a fennmaradt oklevelek szerint – először 1404 októberében címezte magát vikáriusnak és ügyhallgatónak.¹¹⁴

Ezt követően főszereplőnk egy időre eltűnik a szemünk elől. 1407-ben XII. Gergely pápától kérvényezte, hogy megkaphassa a piacenzai Sant'Antonino-

¹⁰⁷ Vajk: Kanizsai III. János 196–197. (Veress Endre alapján.)

¹⁰⁸ UGDS III. 138. (DF 286638., ZsO I. 3867. sz.)

¹⁰⁹ Az 1391. május 19-i adatot idézi Kollányi: Kanonokok 73.; Veress: Magyarországi tanulók 400.; Körmendy: Studentes 182.; Dékány: Esztergomi káptalan 359. Ezzel azonban több gond is van. A hivatkozások alapja ugyanis Fejér Codex Diplomaticusának egy tétele, amely azonban nem kiadás, hanem egy oklevél kivonata, amely Jankovich Miklós egyik másolatgyűjteményéből származott. (Fejér X/1. 694.) Az ebben szereplő 1391-es évszámot valószínűtlené teszi egyrészt az, hogy a szöveg Kanizsai érseket prímásnak nevezi (ez az érsek okleveleinek intitulációjában először 1394. október 8-án szerepel – DF 238316.), másrészt az, hogy a fennmaradt (és a DL–DF-adatbázisban elérhető) oklevelek tanúsága szerint 1390 januárjától egészen 1391 júliusáig Pesarói Lénárd zágrábi főesperes volt a vikárius. – Fejér műve következő kötetében egyébként (bármiféle utalás nélkül) kiadta az oklevél teljes szövegét is, ezúttal a helyes 1399. máj. 23-i dátummal (Fejér X/2. 691. [DF 262924.] = ZsO I. 5871. sz.)

¹¹⁰ Lásd a 108. jegyzetben idézett oklevelet.

¹¹¹ Vagyis sem az esztergomi káptalan, sem az esztergomi érsek kiadványaiban (ezeket a DL–DF-adatbázis segítségével vizsgáltuk meg), sem pedig a ZsO gyűjtésében.

¹¹² Az 1399. máj. 23-i oklevélről írtakat lásd a 109. jegyzetben. – Két elődje a már említett Pesarói Lénárd zágrábi főesperes (1390 jan.–1391. júl.) és Pontói Antal sebenicói püspök (1395. dec.–1397. aug.) volt. A három egymást követő olasz vikáriusra már Bónis György is felfigyelt (Uő: Egyházi bíraskodás 648.), bár jelenlétüket Kanizsai érsekségével nem hozta kapcsolatba. Megjegyezzük még, hogy a *causarum auditor* cím Pensaurói Lénárd titulusai között nem szerepel.

¹¹³ DF 235823. (1403. dec. 8.). – A ZsO II. 3203. sz. oklevél, amelyben Vicedomini mint vikárius és nyitrai főesperes szerepel, valójában 1411. jún. 8-án kelt. (DF 228214.)

¹¹⁴ ZsO II. 3430. sz. (1404. okt. 7.)

egyház prépostságát. Ugyanebből a kérvényből tudunk arról, hogy piacenzai és esztergomi kanonok volt, valamint ő állt az esztergomi egyházmegye honti főesperességének élén is. A kért javadalomra azonban csak azzal a feltétellel kapta meg a pápai megerősítést, hogy egy év elteltével vagy a főesperességről vagy a prépostságról le kell mondania.¹¹⁵ Egy évvel később már a zágrábi vikárius tisztségét viselte, oklevelének intitulatíójában pedig nem találkozunk sem a honti főesperességével, sem a piacenzai prépostságával.¹¹⁶ Ez az eset nem kivétel: a két említett tisztség többé nem bukkan elő egyik oklevelének intitulatúrájában sem. Hogyan magyarázzuk ezt? Azt, hogy mindkét tisztségről és javadalomról egyaránt lemondott volna, valószínűtlennek tartható. A piacenzai prépostság jövedelmezőségére ugyan nincsen adatunk, de a honti főesperesség után évi 150 aranyforintot kapott kézhez. A főesperességről való lemondása bizonyítható: ezt 1409-ben már Tarkői Pál birtokolta.¹¹⁷ A piacenzai prépostságát viszont 1410-ben még említik az Apostoli Kamara nyugtái.¹¹⁸

Azt, hogy 1403 végén vagy 1404 első felében miért mondott le vagy mondták le az érseki helynöki tisztjéről, egészen pontosan nem tudható.¹¹⁹ Nem életszerűtlen azt feltételezni, hogy a vikárius, minden bizonnyal a kegyvesztetté vált Kanizsai érsek bizalmasa lévén, kénytelen volt a posztjától megválni.¹²⁰ Ez a képzett jogásznak — túl azon a kétségtelen presztízveszteségen, hogy ezzel hivatalosan úgymond egy kanonok lett a sok közül — komoly jövedelemkieséssel is járt.¹²¹ Valószínűnek tarthatjuk, hogy a leghamarabb

¹¹⁵ Kollányi: Kanonokok 73.; ZsO II. 5618. sz. – Mivel oklevelei szerint legalábbis 1395 óta ő volt a Sant'Antonino-egyház (társaskáptalan) prépostja, inkább arról lehet szó, hogy ezt az első pontifikátusi évét töltötte XII. Gergely pápával megerősítette.

¹¹⁶ DF 257003. (ZsO II. 5974. sz.)

¹¹⁷ C. Tóth: Az esztergomi káptalan.

¹¹⁸ Lásd alább a 133–135. jegyzeteket.

¹¹⁹ Egy 1406. nov. 19-re datált oklevél (DF 281427) szerint Vicedomini ismét esztergomi vikáriusként szerepel. Ezzel azonban az a helyzet, hogy az MCCCC után álló jelről nem lehet eldönteni, hogy számot jelöl-e vagy pusztán az oklevél lezárását. Azt, hogy az utóbbiról van szó, abból tudjuk, hogy egyrészt 1404 és 1410 között folyamatosan Esztergomi János volt a helynök, másrészt, hogy az a Késmárk város, illetve a szepesi prépost közti per, amelyben ezt az állítólag 1406-os iratot kiadták, korábban zajlott: egy másik, ebben az ügyben keletkezett irat 1402 májusában kelt. (DF 281429.) Az oklevelet tehát minden bizonnyal 1400-ban, nem pedig 1406-ban adták ki.

¹²⁰ Minderre — természetesen — semmiféle adat nem maradt fenn. Ennek alátámasztására azonban felhozható: Vicedomini későbbi pályájának ismeretében nem életszerű annak feltevése, hogy magától a hivataltól akart volna önként megválni, hiszen azt ezután Zágrábban, majd újból Esztergomban még közel két évtizeden át viselte.

¹²¹ Jövedelmének nagyságát adatok hiányában nem lehet meghatározni. Bajorországban jövedelme fő részét az illetékekből szerezte. (Balogh: Középkori bajor 44.) Valószínű, hogy ez idehaza sem volt másképp, és az illetékek mellett a bírságpénzekből neki járó rész képezte a vikárius jövedelmeinek alapját. Perilletékre lásd pl. ZsO VI. 752. sz., a bírságokra lásd pl. DL 49193., DL 90691., ZsO VI. 2646. sz. (a bírság kétharmada járt a bíróságnak, egyharmada a felperesnek), ZsO VII. 2020. sz., ZsO X. 914. sz., ZsO XII. 320. sz., DL 62578.

1404-ben¹²² elnyert honti főesperességet talán ennek pótlására kapta. Ám miután erről 1407-ben vagy legkésőbb egy évvel később kénytelen volt lemondani, elfogadta az új zágrábi püspök, a firenzei származású Andrea Scolari mellett a vikáriusi hivatalt,¹²³ majd 1408 augusztusában egy zágrábi kanonoki stallumot is megszerzett.¹²⁴

A magyarországi forrásokból való eltűnésének egyébként az is oka lehet, hogy Vicedomini egy időre hazatért volna Itáliába. Luigi Mensi piacenzai életrajzi lexikona szerepeltet egy Matteo Vicedomini nevű családtagot, aki a „Giovanni da Vignate, Lodi város ura által küldött három procurator vagyis követ egyike volt, azért, hogy kieszközöljék, mint ahogy ki is eszközlik Zsigmond római királytól számára Lodi grófságába való beiktatását (*la investitura di Lodi*).”¹²⁵ Giovanni di Vignate 1403–1416 között volt Lodi ura, nem mellesleg Piacenzáé is. Bár Mensi szócikke e Matteo egyházi pályájáról nem említ semmit, lehetséges, hogy személye azonos a magyar szentszéki bíróval. Óvatosságra int ugyanakkor, hogy a követjárásra az életrajzban mutatkozó 1403–1407 között mutatkozó hiátus idejénél később, Zsigmond első itáliai utazása (1412–1414) alkalmával is bőven sor kerülhetett, hiszen az akkor „helyben” tartózkodó királyhoz könnyebb is volt követséget meneszteni. Így az egyébként is forrásjelzet nélkül közölt adatot nem használhatjuk fel a Vicedomini-életpálya hiányának „befoltozására”.

Andrea Scolari a zágrábi püspökséget a pápától 1407. szeptember 27. előtt nyerte el,¹²⁶ de oklevelei feltűnő módon csak 1409 júliusából maradtak fenn,¹²⁷ jóllehet méltóságsorban már Zsigmond egy 1408. december 19-én kelt privilégiumában előfordul.¹²⁸ Vicedomini mint vikáriusa azonban jóval korábban elfoglalta hivatalát, ugyanis már ezen év márciusából és júniusából is maradt fenn kiadványa.¹²⁹ Azt, hogy Scolari valójában nem sok időt tölthetett püspöki székében, nem pusztán a *csak és kizárólag* 1409 közepéről fennmaradt levelei bizonyítják. Még ezen év februárjában ugyanis Vicedomini a zágrábi egyház-

¹²² Feltehető elődjére, Csetneki László fia: Lászlóra az utolsó adatunk 1404. márc. 13. (C. Tóth: Az esztergomi káptalan.)

¹²³ Könnyen lehet, hogy Vicedomini és a Scolari család tagjai között még Itáliára visszanyúló ismeretség is volt, hiszen a tisztséget kizárólag a püspök ajánlhatta fel neki.

¹²⁴ A kanonokságot 1408. aug. 7-én kapta, miután arról Piacenzai Jakab fia: Tamás lemondott. (Piana: Nuovi documenti I. 444–445. – E helyütt köszönjük Rózsa Mártonnak, az ELTE BTK PhD-hallgatójának, hogy a szükséges oldalakat kimásolta.) Kanonoksága szerepel egy 1409. évi kiadványában is. (DL 35364.) Említi továbbá Piacenzai Vicedomini Jakab (Matteóhoz fűződő rokonsági fokát nem ismerjük) is egy, V. Márton pápának 1419. júl. 8-án benyújtott kérvényében. (Lukacsics I. 179. sz.; ZsO VII. 756. sz.)

¹²⁵ Mensi: Dizionario 462.

¹²⁶ ZsO II. 5743. sz., ekkor még csak a kisebb papi rendek birtokosa.

¹²⁷ Időben legelső, eredetiben fennmaradt oklevele: DF 282391.

¹²⁸ Engel: Archontológia 80. (DL 94122. alapján) – E helyütt jegyezzük meg, hogy a DL–DF-adatbázisban található egy Eberhard által zágrábi püspökként kiadott, 1408. okt. 10-i dátumot viselő oklevél is (Eberhard 1416. júl. 5-i átiratában: DF 230246). A diploma azonban csak későbbi másolatból ismert, keltezése pedig kétségtávol hibás, valójában 1398-ban kelt.

¹²⁹ ZsO II. 5974. sz. (1408. márc. 7); DF 257004. (1408. jún. 17)

megye összes egyházára kiterjedő vizitátori megbízást kapott, de nem a püspök nevezte ki, hanem maga a király.¹³⁰ Ennek oka nagyon egyszerű lehetett: Scolari a püspökséget ténylegesen nem töltötte be, így az egyházmegye már jó ideje vezető nélkül működött és szükségessé válhatott az ellenőrzése.

Amikor 1409 szeptemberében Eberhard főkancellár visszatért a zágrábi püspöki székbe — az 1406 óta betöltött váradi püspökségét Scolarival cserélte el¹³¹ — természetesen új helynököt nevezett ki.¹³² Annak nincsen jele, hogy Vicedomini Zágrábban betöltött tisztségét Váradon is megtartotta volna, jóllehet 1409-ből és az azt követő évből nem maradt fenn váradi vikáriusi kiadvány. 1410 szeptemberében azonban az Apostoli Kamara — más összefüggésben fentebb már említett — nyugtái szerint Bolognában egyfelől Andrea Scolari¹³³ másfelől Bolognai Miklós garamszentbenedeki apát¹³⁴ és Stiborici Stibor választott egri püspök¹³⁵ megbízásából a *commune* és *minutum servitiuma*ik megfizetésére adott kötelezvényeket.

Valamikor ezt követően Vicedomini visszatért Esztergomba, mert egy 1411 júniusában kelt oklevelében már esztergomi kanonoknak, nyitrai főesperesnek és — újból — érseki vikáriusnak címzi magát.¹³⁶ Régi tisztsége visszaszerzését — jóllehet konkrét adatot ismét nem ismerünk — több körülmény is elősegíthette. Zsigmond ugyanis az 1404 után mellőzött Kanizsai érseket ebben az évben birodalmi főkancellárrá nevezte ki, helyettese pedig alkancellárként a már említett Esztergomi János szentistváni prépost lett,¹³⁷ aki 1403 után Vicedomini utódjaként működött a vikáriusi székben. Magától értetődik, hogy alkancellárként helynöki feladatait már nem tudta ellátni, és a tisztségre feltehetően a már másfél évtizede Magyarországon tevékenykedő, két magas rangú szentszéki bíróságot is több évig vezető, képzett Vicedomini Máténál — aki nem utolsósorban az érsek korábbi bizalmasa lehetett — a káptalanban nem akadt megfelelő ember.¹³⁸ Feltételezhetően Vicedominin az érsek a korábnál magasabb

¹³⁰ DL 34771. (ZsO II. 6616. sz.) „Matheus de Vicedominis ... per regiam maiestatem in dioecese[m] Zagrabiensem universarum ecclesiarum visiator deputatus”

¹³¹ Bunyitay: Váradi püspökség 231., 233.; Balogh: Varadinum I. 27., II. 43–45.; Mályusz: Zsigmond uralma 62.

¹³² Domonkos zágrábi vikárius első oklevele 1409. szept. 23-ról való. (ZsO II. 7084. sz.)

¹³³ Lukcsics–Fedeles–Tusor: Cameralia 82/137. sz., ZsO II. 7939. sz. (DF 288923–288934., 11. fólia.)

¹³⁴ Uo. 138. sz. (DF 288923–288934., 11. fólia.)

¹³⁵ Uo. 140. sz., ZsO II. 7943. sz. (DF 288923–288934., 17. fólia.) – Stiborici Stibor — az ugyanilyen nevű erdélyi vajda unokaöccse — 1410 és 1420 között egri püspök: Sugár: Az egri püspökök 141–144.; Dvořáková: A lovag és királya 325–327., 374.

¹³⁶ DF 228214. (az oklevél regesztáját lásd ZsO II. 3203. sz., hibás keltezéssel, vö. bővebben 113. jegyzet), ennél néhány nappal korábban, 1411. máj. 23-án már feltűnik egy káptalani oklevél méltóságsorában mint nyitrai főesperes (DF 236411.)

¹³⁷ Mályusz: Zsigmond király 62.; Vajk: Kanizsai III. János 199.

¹³⁸ A káptalanban ekkor mindkét jog doktorátusával Vicedominin kívül senki, kánonjogi doktorátussal is csupán Pöstyéni Tamás honti főesperes rendelkezett. Neki azonban semmilyen vikáriusi tapasztalata nem volt. (Körmeny: Studentes, Adattár, passim.)

jövedelemmel is csábította: kanonoki stalluma¹³⁹ mellett övé lett a nyitrai főesperesség is.¹⁴⁰

Ezt a posztot hét évig töltötte be. Ebből az időszakból két olyan eseményt kell említeni, amelyekben aktívan közreműködött. Az egyik Zsigmond 1414. évi – már többedik – próbálkozása volt a Lengyel Királyság és a Német Lovagrend közti konfliktus elsimítására.¹⁴¹ Erre az időszakra esik továbbá az 1416 augusztusa és 1417 júliusa közötti tartózkodása a konstanzi zsinaton, feltehetően az érsek kíséretében.¹⁴² Egyik feladata sem kötődött helynöki funkciójához. Az első esetben egy diplomáciai ügyben vezetett – érseke nevében – tárgyalásokat, majd elkészítette és eljuttatta Zsigmondhoz ezek aktáit.¹⁴³ A konstanzi zsinaton az érseknek tanácsadóként lehetett szüksége rá. Valójában mindkétszer arra látunk példát, amit egyszer az esztergomi és a zágrábi helynöki székek közti váltásainál már megfigyelhető volt: alig lehetett ekkor Magyarországon olyan magas szinten képzett és tapasztalt jogászt találni, mint amilyen Vicedomini volt.

A hét év elteltével még feljebb lépett a káptalani ranglétrán: 1418 márciusában vagy áprilisában elnyerte a lektorságot.¹⁴⁴ (Ezt a stallumot egészen haláláig betöltötte.) Még ugyanezen év májusában meghalt Kanizsai érsek. Ez azonban Vicedomini helyzetében nem hozott változást, a szentszéki bíróságot – természetesen már a káptalan engedélyével – továbbra is ő vezette.¹⁴⁵ V. Márton pápa 1418 decemberében a passauai püspököt és egy személyben Zsigmond

¹³⁹ Kérdéses, hogy vajon Zágrábba távoztával is megtartotta-e esztergomi kanonokságát. Ez minden bizonnyal a honti főesperesi tisztségéhez kötődött, amelyről, mint láttuk, lemondott. Ez alapján valószínűbb, hogy esztergomi kanonokságát nem tartotta meg. A főesperesség elvesztéséből származó jövedelmei egy részét pótolhatta egyrészt a – az előbbinél jóval kisebb, évi 60 forint jövedelmű (lásd Vicedomini Jakab 124. jegyzetben idézett kérényét) – zágrábi kanonokság, másrészt a püspöki bíróság vezetőjeként neki járó jövedelmek.

¹⁴⁰ A honti és a nyitrai főesperesség jövedelmére egyetlen összevethető adat maradt fenn a korból: 1418-ban a honti főesperesség és a hozzákapcsolt kanonoki stallum jövedelme 42 márka volt, a nyitrai főesperességé és a hozzákapcsolt stallumé pedig 45 márka. (Lukcsics I. 105. sz. és 147. sz.) A honti főesperesség jövedelme egy másik, már idézett adat szerint 150 (arany) forint 1407-ben. (ZsO II/2. 5618. sz.) Azt, hogy a nyitrai főesperesség rangban a honti előtt állt, az is igazolja, hogy Vicedomini mellett Pöstyéni Tamás is előbb volt honti főesperes, és utóbb kapta meg a nyitrai (uo.). – Az adatokat idézi Mályusz: Egyházi társadalom 81–82.

¹⁴¹ A konfliktus történetére lásd Pósan: Német Lovagrend.

¹⁴² Az egyetlen erről tudósító oklevél: ZsO VI. 367. sz. Tartózkodásáról a zsinaton lásd az esztergomi szentszék működését tárgyaló fejezetet. Mensi: Dizionario 461. szerint a zsinaton 1415-ben Guglielmo Vicedomini, a jeruzsálemi Szent Sír-lovagrend lovagja (*cavaliere Gerosolimitano*) Zsigmond királytól különféle adományokat kapott. Lehetséges, hogy Matteo rokona volt, aki viszont ekkor még nem tartózkodott Konstanzban.

¹⁴³ ZsO IV. 1983., 2038. sz., Karwasinińska 140., ZsO V. 846., 961. sz.

¹⁴⁴ Minden bizonnyal az érsektől nyerte el. A pápához benyújtott kérényje június 29-én kelt. (ZsO VI. 2109. sz., idézi Kollányi: Kanonokok 73.) A stallum jövedelme a nyitrai főesperesség birtokosáéval lehetett egy szinten: a kérényezés időpontjában 140 forint volt (Lukcsics II. 106. sz.).

¹⁴⁵ Ennek megfelelően okleveleinek intituluációja is megváltozott: „vicarius per honorabile capitulum constitutus” – első előfordulása egy 1418. júl. 3-i oklevélben. (ZsO VI. 2131. sz.) –

birodalmi kancellárját: Hohenlohe Györgyöt nevezte ki esztergomi érseki adminisztrátorrá, aki azonban az egyháztartomány tényleges irányítását nem vette át.¹⁴⁶ Erre csak 1421. március 18. után került sor, de hogy ez az éven belül pontosan mikor történt és milyen mértékű volt, nem világos. Igaz ugyan, hogy 1421 május elején a pápa már elismerte György egy kanonoki kinevezését,¹⁴⁷ de a vikárius intituliója ugyanezen hónap végén még változatlanul a káptalan-tól nyert felhatalmazására hivatkozik.¹⁴⁸ Sajnos Vicedomini következő oklevele csak 1422 januárjából ismert, ebben természetesen már György passauai püspök és esztergomi érseki adminisztrátor helynökének címezte magát.¹⁴⁹ Miután Hohenlohe György érseki kinevezés nélkül 1423 júliusának végén meghalt,¹⁵⁰ a vikárius ismét a káptalan megbízásából viselte tovább a hivatalát,¹⁵¹ mígnem Zsigmond ugyanazon év szeptemberében Pálóci György erdélyi püspököt nevezte ki érsekké, amelynek pápai jóváhagyására november 10-én került sor.¹⁵²

Amint Pálóci elfoglalta hivatalát, új vikáriust jelölt ki maga mellé: Pöstyéni Tamás nyitrai főesperest, kánonjogi doktort.¹⁵³ Ezek után meglepő, de tény, egy év múltán ismét Vicedomini foglalta el a posztot. 1425. január 7-én még Tamást címezi vikáriusnak,¹⁵⁴ míg e hónap 16. napján már Máté szerepelt e tisztségben.¹⁵⁵ Hogy miért történt a gyors váltás, egyelőre nem tudni pontosan. Pöstyéni Tamás halála nem jöhet szóba, hiszen 1430. április 8-án hunyt el mint nyitrai főesperes.¹⁵⁶ Vicedominit ugyan a kötetünk tárgyát képező perben — Bodonyi Domokos esztergom-szentistváni préposttal együtt — az érsek delegált bírává nevezte ki, és Pozsonyba küldte, de erre — mind a fennmaradt kinevező oklevél, mind pedig az ítéletlevelek alapján — csak 1424 novemberében került sor,¹⁵⁷ tehát közel egy évvel azután, hogy már Pöstyéni volt a helynök. Ráadásul a perben 1424 tavaszán az érsek már kinevezett ügyhallgatókat (*auditores seu commissarii*), de annak semmi jele, hogy ezek egyike is maga Vicedomini lett volna. Amint a per pozsonyi tárgyalásai 1424. december közepén véget értek, a két delegált bíró minden bizonnyal visszatért Esztergom-

---

A káptalani helynök tisztségre (főleg a trienti zsinat utáni időszakban) kánonjogi szempontból lásd általában: Radványi: A káptalani helynök.

¹⁴⁶ Az érseki szék 1418 és 1423 közti üresedésének történetére lásd C. Tóth: Esztergomi szék üresedése.

¹⁴⁷ C. Tóth: Esztergomi szék üresedése 888.

¹⁴⁸ ZsO VIII. 557. sz.

¹⁴⁹ ZsO IX. 90. sz.

¹⁵⁰ C. Tóth: Esztergomi szék üresedése 890.

¹⁵¹ ZsO X. 1075., 1081. sz.

¹⁵² C. Tóth: Esztergomi érseki szék 890. Pálócira lásd még Temesváry: Erdély püspökei 310–321.; Beke: Pálóczi I. György.

¹⁵³ ZsO X. 1504. sz.

¹⁵⁴ ZsO XII. 19. sz. (A levelet éppen a pozsonyi bíró és esküdtek írták.)

¹⁵⁵ ZsO XII. 52. sz.

¹⁵⁶ Körmeny: Studentes 70., 184/68. sz.

¹⁵⁷ Lásd kötetünk 4. sz. oklevelét. (Vö. még ZsO XI. 1219. sz.)

ba.¹⁵⁸ Alig egy hónappal későbből ismert az az oklevél, amelyben Vicedomini már újból vikáriusnak és általános ügyhallgatónak nevezi magát.¹⁵⁹ A váltás időpontja nagy valószínűséggel a vízkereszti nyolcad kezdete lehetett, hogy azt már az új vikárius kezdhesse meg. Oka ismeretlen, de könnyen elképzelhető, hogy Pöstyéni Tamás működése nem nyerte el az érsek tetszését és így jobb híján – ne feledjük: a káptalannak továbbra sem volt olyan másik tagja, akinek hosszabb tapasztalata lett volna szentszéki bíróság vezetésében¹⁶⁰ – ismét Vicedominit nevezte ki. E feltevésünket erősítheti az a tény, hogy Máté halála után sem Pöstyéni lett a vikárius, hanem a kánonjogi doktori fokozattal¹⁶¹ rendelkező Temesvári Miklós éneklőkanonok.¹⁶²

Vicedomini Máté utolsó keltezett oklevele 1428. április 25-i dátummal van ellátva.¹⁶³ Ismert még egy datálatlan okirat, amely a pálos remeték, illetve plébánosok egyes végrendeletekből való részesedését szabályozza különböző esetekben, és amelyet Mályusz Elemér adott ki 1932-ben.¹⁶⁴ A szöveg keletkezését 1429-re tette, ennek alapján szerepel a szakirodalomban is ez az év a vikárius működésének záródátumaként.¹⁶⁵ Ezt pontosítani lehet: a Vatikáni Könyvtár Cod. Vat. Lat. 10797. jelzetű kódexében, amely a piacenzai illetőségű Chiapponi (Claponus) család iratait tartalmazza, szerepel egy oklevél, amely szerint 1429. április 13-án Piacenzában Iohannes Brachifortis ítéletet hozott abban a perben, amely a *néhai* Vicedomini Máté mindkét jogi doktor egykori ügyintézője (*gestor negotiorum*) illetve Máté örökösei között zajlott.¹⁶⁶ Ugyanakkor, amint már említettük, Temesvári Miklós 1428. október 24-én már viselte a vikáriusi tisztséget,¹⁶⁷ így ezek alapján Vicedomini Máté halála 1428. április 25. után, de bizonyára 1428 októbere előtt következett be. Egyúttal az is szinte bizonyos, hogy a vikárius életét Magyarországon fejezte be, és minden bizonnyal az esztergomi székesegyházban temették el.

¹⁵⁸ Vicedomini utolsó Pozsonyban kiadott oklevele december 16-án kelt. (ZsO XI. 1492. sz., teljes szöveggel.)

¹⁵⁹ ZsO XII. 52. sz.

¹⁶⁰ Bodonyi Domokos 1407 januárja (ZsO II. 5252. sz.) és 1408 júniusa (DL 73894.) között erdélyi vikáriusként mutatható ki, ez a rövid időszak azonban természetesen nem mérhető Vicedomini helynöki székek élén eltöltött idejéhez.

¹⁶¹ Körmendy: *Studentes* 187/78. sz.

¹⁶² 1428. okt. 24-én már a vikárius. (DF 249855.)

¹⁶³ UGDS IV. 344. (DF 286567.)

¹⁶⁴ Mályusz: *Pálos kolostorok oklevelei* 285.

¹⁶⁵ Kollányi: *Kanonokok 73–74.*, aki szintén a Mályusz által később kiadott oklevelet datálta 1429-re (valószínűleg mindketten a hátlapra vezetett „ad annum 1429” feljegyzésből következtek a dátumra); Körmendy: *Studentes* 182.; Dékány: *Esztergomi káptalan* 359.

¹⁶⁶ Borino: *Codices* 293.

¹⁶⁷ DF 249855.

2. Prozopográfiai adattár

Az adattár a vizsály során kiállított oklevelekben szereplők neveit tartalmazza,¹ a nevek mögött áll az oklevélben szereplő méltóságuk vagy tisztségük, az oklevél sorszám, alatta a tisztségeikre és javadalmaikra vonatkozó források; az egyházi személyeknél igyekeztünk minden adatot feltüntetni, míg a világiaknál csak a vonatkozó időszakban viselt tisztségeiket szerepeltetjük. (e. = előtt, u. = után.)

administrator (14. sz.) lásd Hohenlohe György

Ágoston, a prépost ügyvédje (7., 9., 11–17. sz.) – volt pozsonyi iskolás

András komáromi főesperes mint tanú (6–17. sz.) – Dénes fia

komáromi főesperes és esztergomi kanonok: 1400. I. 4. (Fejér X/2. 678.)
– 1427. II. 7. (DF 201240.)

esztergomi vikáriushelyettes: 1416. VIII. 16. (ZsO V. 2212. sz.) – 1417. VII/
VIII. (ZsO VI. 752. sz.)

aquileiai pátriárka lásd Ludwig von Teck

Báznai János (Péter fia)² erdélyi egyházmegyei klerikus, apostoli és császári közjegyző (18. sz.)

apostoli és császári közjegyző: 1425. II. 1. (ZsO XII. 107. sz.), 1425. III. 31.
(Oklevéltár 18. sz.), 1426. V. 6. (DF 289071.)

érseki írnok: 1426. V. 6. (DF 289071.)

érseki kancellár: 1433.³ VII. 6. (DL 44156.), 1433. VII. 25. (DF 250449.)

az esztergomi érsekség (egyik) kormányzója: 1439. VII. 25. (DF 239727.)

királyi jegyző: 1440. II. 5. (DF 241781.), [1455.] VI. 29. (DL 48280.), [1457.]
V. 9. (DL 48282.)

¹ A pozsonyi káptalan kanonokjaira lásd C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan.

² Személyére lásd még Bónis: Jogtudó értelmiség 113., 161.

³ Az év bizonytalan, mivel a 30-as szám után szereplő rövidítésből nem derül ki egyértelműen, hogy melyik évben keletkezett. A levelet kiadták a BTOE III. 1169. sz. alatt, ott 1437. évi dátummal közlik, de a szövegben 1430-at írnak. A korábbi kiadások (felsorolásukat lásd a BTOE kötetében) 1434-es évvel hozzák. Mi azért döntöttünk az 1433. év mellett, mivel Báznai másik, biztosan 1433-ban kiadott Körmöcbányához szóló levelében hasonló ügyekről is van szó.

Bodonyi Domokos⁴ esztergom-szentistváni prépost, kiküldött bíró (4–18., 22–24. sz.) – Gál fia, doctor decretorum

váradai éneklőkanonok: 1395. V. 26. (DF 248568.) – 1396. I. 3. (DL 71425.)

váradai (al)olvasókanonok: 1400 (Veress: Paduai egyetem 5.)

váradai őrkanonok: 1402. XII. 6. (DF 248663.) – 1417. V. 30. (DF 265379.)

erdélyi vikárius: 1407. I. 21. (ZsO II. 5252. sz.) – 1408. VI. 10. (DL 73894.)

esztergomi olvasókanonok: 1417. XII. 7. (ZsO VI. 1212. sz.)⁵ – 1418. III. 16. (Lukcsics I. 62. sz.)

esztergom-szentistváni prépost: 1418. IV. 18. (ZsO VI. 1778. sz.) – 1434. IV. 10. (DF 201264.)

Cristannus pozsonyi kanonok (16. sz.) – Rozsnyói (de Rossnaw, Barcaság vagy Gömör m.), Miklós fia

esztergomi egyházmegyei presbiter: 1416. IX. 18., 22. (ZsO V. 2302., 2317. sz.)

pozsonyi kanonok: 1421 (Oklevéltár 16. sz.) – 1429. X. 19. (DF 279599.)⁶

pozsonyi dékán és ügyvéd: 1423. II. 10. (ZsO X. 129–130. sz.)

pozsonyi falakon kívül álló Szent Lőrinc-egyház temetőjében álló Szent Jakab-kápolna rektora: 1422. III. 26. (ZsO IX. 338. sz.)

Csapi László volt titkos alkancellár (18. sz.) – Imre fia⁷

királyi titkos alkancellár: 1420. VIII. 16. (ZsO VII. 2090. sz.)⁸

királyi tanácsos, volt titkos alkancellár: 1424. I. 13. (ZsO XI. 37. sz.) – 1433. VII. 21. (Lukcsics II. 263. sz.)⁹

Csepregi Gergely zólyomi főesperes, mint tanú (6–17. sz.)

zólyomi főesperes és esztergomi kanonok: 1421. V. 7. (ZsO VIII. 494. sz.) – 1425. IV. 11. (Uo. XII. 404. sz.)

Cséfalvi Artalfus (7. sz.) – Mihály fia (de Cheffalva¹⁰ / de Chewfalva)

pozsonyi lakos: 1420. VI. 21. (ZsO VII. 1868. sz., mint a város képviselője)

⁴ Életrajzát lásd az Adattár 1.1. fejezetében!

⁵ A váradai őrkanonokságáról lemondott azért, mert őt nevezte ki az érsek olvasókanonoknak. – Közbenső adat: 1418. jan. 19. (ZsO VI. 1393. sz.)

⁶ A pozsonyi városi jegyző 1455–1457 között (Prot. Test. I. 241. 183. sz.) keletkezett végrendeletében említi, hogy attól a Cristannus kanonoktól vett könyvet, aki az ispotályban halt meg (242: herrn Cristan, korherrn, der im spital starb).

⁷ Engel: Genealógia, Baksa rokonsága 8. tábla: Csapi (Eszenyi).

⁸ Pálóci Máté és Imre titkoskancellárok (1419–1423, vö. Engel: Archontológia I. 90.) alkancellárja volt.

⁹ Idézi Engel: Archontológia I. 503.

¹⁰ ZsO VI. 1237. sz.

Cséfalvi Ulrik (Artalfus fia) presbiter (7. sz.)

Edelényi András lásd Szepesi András

Egédi Gergely (András fia) pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző (6–7., 9–17. sz.)

császári közjegyző: 1425. I. 20. (Oklevéltár 6–7., 9–17. sz.), 1442. VI. 7. (DL 13251.)

esztergomi kanonok: 1442. VI. 7. (DL 13251.) – 1447. IV. 17. (DF 238254.)

Ferenc esztergomi kanonok mint tanú (6–17. sz.) – Besztercebányai másképp Sasfalvi Miklós fia¹¹ / Zólyomi (de Zolio)¹²

esztergomi szentszéki jegyző: 1419. XI. 11. (ZsO VII. 1098. sz.), 1421. II. 14. (Uo. VIII. 118. sz.)

császári közjegyző: 1421. VI. 28. (Mon. Rom. Vespr. IV. 389.) – 1427. VIII. 8. (DF 291390.)

esztergomi kanonok: 1422/1423 (ZsO IX. 1283. sz.) – 1429. VIII. 20. (Fejér X/7. 180.)

sasvári főesperes és esztergomi kanonok: 1432. XII. 19. (DL 12482. = Fejér X/7. 442.) – 1447. I. 13. (DF 235585.)

Fülöp pozsonyi kanonok (7., 10., 16–17. sz.) – Schozperger Jakab fia (1407) / Schosperger (1421)¹³ / Schospurger (1434)

pozsonyi kanonok: 1407. I. 22. (ZsO II. 5256. sz., megkapja a *Kupodem* János halálával megüresedett kanonokságot) – 1434. III. 22. (Prot. Test. I. 57. 10. sz., végrendelete.)

káptalani ügyvéd: 1410. VII. (DF 228056.)

dévényi tizedszedő: 1421 (Oklevéltár 16. sz.)

Gergely, a prépost ügyvédje (3., 7–9., 11–17. sz.)

Sóvári Sós család (noster procurator domus nostre) ügyvédje, akinek Sós László prépost egy oltárigazgatóságot kért a káptalantól: 1423. XI. 15. (Oklevéltár 3. sz.)

a prépost jegyzője (notarius domini prepositi): 1425 (Oklevéltár 9. sz.)

pozsonyi írnok és jegyző (scriba et notarius): 1426. IV. 22. (DF 225971.)

¹¹ ZsO X. 803. sz.

¹² 1425. júl. 3. (ZsO XII. 784. sz.)

¹³ ZsO VIII. 1022. sz.

György pozsonyi kanonok, a káptalan ügyvédje (6–18. sz.) – Soproni (de Sopronio, Sopron m.); magister in artium (1418),¹⁴ artium liberalium professor (1425)¹⁵

pozsonyi kanonok: 1418. X. 30. (Lukcsics I. 146. sz.: a győri egyházmegeyi klerikus a Pesko János halálával megüresedett kanonokságot Kanizsai János esztergomi érsektől kapta) – 1430. IV. 16. (DF 228221.)
modori tizedszedő: 1421 (Oklevéltár 16. sz.)

Halli János¹⁶ pozsonyi őrkanonok és vikárius (1556. II. 1., 24. sz.) – (de Hall, Ausztria)

pozsonyi kanonok: 1524–1556
pozsonyi őrkanonok: 1543–1556
pozsonyi vikárius: 1547–1556

Hohenlohe György¹⁷ passauai püspök, az esztergomi érsekség kormányzója (14. sz.)
passauai püspök: 1389. VI. 18. – 1423. VII. 24/25.
birodalmi kancellár: 1417. IX. 1. – 1423. VII. 24/25.
esztergomi érsekség adminisztrátora/kormányzója: 1418. XII. 22. (1420. V. 30.) – 1423. VII. 24/25.

Illés pozsonyi kanonok (14, 17. sz.)

pozsonyi káptalani jegyző:¹⁸ 1418. XII. 6. (Károlyi II. 48.), 1419. IV. 20. (ZsO VII. 329. sz.)
pozsonyi kanonok: 1421. II. 14. (ZsO VIII. 102. sz.) – 1429. XII. 15. (DL 12161.) – 1430. IX. 28. előtt elhunyt (Lukcsics I. 1426. sz.: javadalmát Zsigmond fia: Péter kapta Zsigmond király bemutatására.)
káptalani ügyvéd: 1421. VII. 26. (ZsO VIII. 822. sz.), 1427. IX. 22. (DF 227966.)

István, az esztergom-újvárosi Szent László-egyház plébánosa mint tanú (6–17. sz.)
plébános: 1425. I. 20. (Oklevéltár 6–17. sz.) – néhai: 1428. II. 11. (DF 237988.)

Jakab pozsonyi őrkanonok (7., 12., 14. sz.) – pozsonyi (de Posonio) János kereskedő fia, esztergomi egyházmegeyi presbiter¹⁹

¹⁴ Feltehetően azonos vele az a pozsonyi György bécsi borostyánkoszorússal, aki 1414. jan. 2-án (ZsO IV. 1527. sz.) jelentkezett a licentiatusi vizsgára, majd márc. 18-án (Uo. 1779. sz.) engedélyezték neki előadás tartását.

¹⁵ Oklevéltár 7. sz.

¹⁶ Köblös: Egyházi középréteg 450.; Bedy: Győri székeskáptalan 369.

¹⁷ C. Tóth: Esztergomi érseki szék 895–896.

¹⁸ Vö. Šedivý: Schriftkultur 167. szerint 1418–1430 között ő a jegyző.

¹⁹ 1414. máj. 30-án a Ganas Vencel őrkanonok halálával – aki 1408. jún. 8. (DF 228353.) még élt – megüresedett javadalmát a király már neki adta, s ezt megerősíti a pápa is (ZsO IV. 2041. sz.).

pozsonyi őrkanonok: 1409. VI. 9. (DF 228343.) – 1433. XI. 19., 22. (DF 228111.)

pozsonyi dékán: 1421. XI. (Oklevéltár 12. sz, 297/25. őrkanonokként említve; azonosítása a kontextus alapján)

pozsonyi viceprepositus: 1433. XI. 19., 22. (DF 228111.)

káptalani ügyvéd: 1409. VI. 9. (DF 228343.), 1412. I. 15., II. 12. (ZsO III. 1581., 1733. sz.)

Jakab pozsonyi kanonok (6–7., 16–18. sz.) – Budai (de Buda, Pilis m.), artium liberalium professor; az oklevelekben mint *magister* is előfordul.

pozsonyi kanonok: 1421 (Oklevéltár 16. sz.) – 1429. XI. 30. (DL 12149.) – 1433. XI. 19. előtt meghalt (DF 228111.: javadalmát Zsigmond király révén a prágai egyházmegyei Nürnbergi János fia: Jaxo Jakab kapta, és a kanonokságot Jakab alprépost és őrkanonok meg a káptalan tagjai adtak át neki.)

dombói (alsó- és felsődombói) szőlőhegyen tizedszedő: 1421 (Oklevéltár 16. sz.)

Jakab szerdahelyi plébános (6. sz.)

plébános: 1416. XII. 24. (DF 227125.) – 1423. XII. 9. (Uo. X. 1504. sz.)

Jakab majtényi plébános és esperes (8. sz.)

1415. IV. 28. (DF 225643., plébános), 1417. VI. 26. (ZsO VI. 504. sz., plébános), 1424, 1425. XII. 28. (ZsO XII. 1205. sz., plébános és esperes)

Jakab oltárigazgató (5. sz.)

pozsonyi Szent György és Adalbert-oltár²⁰ igazgatója: 1424. XII. 16. e. lemondott róla (5. sz.)

János pozsonyi kanonok (10., 14., 16–17. sz.) – Sclasser/Slossar/Sleusser (1408)²¹ / Serator fia / Seratoris (1415, 1430)²² / senior (Oklevéltár 10. sz.) – Péter serator pozsonyi polgár fia (1395)²³

pozsonyi polgárok káplánja:²⁴ 1395. VI. 30. (DF 228095.)

pozsonyi kanonok: 1408. VI. 8. (DF 228353.) – 1436. VIII. 1. (DF 225803.)

récsei tizedszedő: 1421 (Oklevéltár 16. sz.)

²⁰ Az oltár igazgatóját 1392. aug. 1-ről (Mon. Vat. I/3. 203.) ismerjük még: Ottó fia Tamás.

²¹ A nyitrai káptalan okleveleiben (1411. jan. 1. ZsO III. 3. sz.): Flosser/Flosseer néven szerepel.

²² DL 10301., vö. DF 226198.; DF 241557.

²³ Avunculusa Puczhan Jakab pozsonyi polgár. (DF 228095.) – 1388-ban (DF 239072.) már presbiter.

²⁴ „capellanus civium dicte civitatis Posoniensis”

pozsonyi Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyházban lévő Krisztus teste-oltár javadalmasa, 1425. I. 7. előtt lemondott róla, és a város Aspnar Miklós fia: János esztergom-zöldmezei kanonoknak adta.²⁵

János (5. sz.) – Nyderl

pozsonyi Szent György és Adalbert-oltár igazgatója: 1424. XII. 16. (5. sz., kinevezése)

János honti főesperes mint tanú (6–17. sz.) – de Hammelburg (Halbhauer),²⁶ magister artium, doct. med.

orvos és a szabad művészetek mestere, esztergomi és passauai kanonok: 1423. VII. 30. (Lukcsics I. 622. sz.)

konstanzi kanonok, Zsigmond király familiárisa (1423,²⁷ 1435²⁸)

honti főesperes: 1424. IV. 26. (ZsO XI. 472. sz.) – 1425. IV. 11. (Uo. XII. 404. sz.)

pozsonyi prépost: 1432. XI. 22. (Pozsonyi kápt. mlt. F-1-15.) – 1444. VII. 20. (Lukcsics II. 821. sz.)²⁹

Jubar János pozsonyi prépost (14–15. sz.) – de Bohemia³⁰

titkos kancelláriai jegyző: 1402. VII. 13., IX. 29.³¹

pozsonyi prépost: 1407. I. 17. (ZsO II. 5240. sz.) – 1421. VII. 26. (ZsO VIII. 822. sz.)

Kapláti János királyi adószedő (19. sz.) – Péter fia³²

királyi adószedő: 1425. IV. 12. (19. sz.)

²⁵ 1423. dec. 4-én (ZsO X. 1482. sz.) egy bizonyos Konrád presbiter volt a kápolna rektora. Az oltár javadalmasaira vö. Majorossy: Krisztus Teste Konfraternitás 81., 49. jegyzet és 107.

²⁶ Vö. Kollányi: Kanonokok 91.; Körmendy: Studentes 187/76. sz. – Lásd még N. Tahin: Zsigmond-kori doktorok 74.; Hlavačková: Bratislavskí prepošti 223.

²⁷ Altmann I. 5607. sz.

²⁸ Lukcsics II. 377. sz.

²⁹ Utóda, Privigyei Mihály *licenciatus in decretis* (C. Tóth: Préposti arch. 59.) – 1422. ápr. 14-én (Schrauf: Bécs 53.) iratkozott be a bécsi egyetemre, ahol 1430-tól tanított is (Fraknoi: Bécs 25.) –, aki János megfosztásával nyerte el valamikor 1441-ben a javadalmat Ulászló királytól, noha azt akkor még nem tudta elfoglalni. (vö. Lukcsics II. 780., 808. sz.)

³⁰ Kollányi: Visitatio 243.

³¹ Národný archiv, Archivy českých klašterů zrušených za Josefa II. [1115–1760], ŘC zl. Koruna 1030; DF 287047. (ZsO II. 1937. sz., reg.)

³² A forrásokban két Kapláti János tűnik fel: az egyik Péter fia, aki királyi udvari familiáris (1432. máj. 21.), majd lovag és fegyvermester (1433. júl. 13. Engel: Archontológia I. 505.) – A másik szintén Nyitra megyei, ám az ő apja Vörös István fia István (1406. ápr. 14. ZsO II. 4626. sz., 1412. márc. 17. ZsO III. 1864. sz.) – Mi Jánost Péter fiával véljük azonosnak, amely azonban nem nélkülözi a racionalitást, Jánosnak a későbbi királyi familiárisal történő azonosítását ugyanis az támogatja, hogy adóbeszedésre általában a királyi udvarból küldtek ki valakit. (Vö. C. Tóth: Vas megye adókerülői 676.)

Korbáviai Károly gróf (16. sz.) – Gergely fia³³
királyi udvar tagja: 1390. IX. 25. (ZsO I. 1669. sz.) – 1422. IX. (Windecke 124.)³⁴

László pozsonyi tizedszedő (12., 16–17. sz.)
Pozsony városi tizedszedő: 1421, 1424 (Oklevéltár 12., 16. sz.)

Lőrinc prebendarius (1420/1421: 15. sz.), rector (1425: 17–18. sz.)
presbiter et prebendarius: 1412. II. 6. (DL 9883.), 1413. V. 2. (ZsO IV. 525. sz.), 1421. VII. 30. (ZsO VIII. 756. sz.)

Ludwig von Teck aquileiai pártiárka (7. sz.)
tecki herceg (1411–1439),³⁵ aquileiai pátriárka (1411/12–1439),³⁶ Zsigmond király tanácsosa.³⁷ A herceg-pátriárka 1423-ban érkezhettek Magyarországra: XII. 4-én Pozsonyban (ZsO X. 1482. sz.), 1424. VI. 28-án pedig Budán (Uo. XI. 760. sz.) tartózkodott. – 1420. VIII. 16-án Kutna Horában tartózkodott (ZsO VII. 2090. sz.) Zsigmond királlyal.³⁸

majtényi plébános és esperes lásd Jakab

Márton pozsonyi kanonok (7., 9–10., 15. sz.) – Kwpoden Pál fia (1401, 1406, 1437) bacc. in artibus (1401) – senior (10. sz.)
pozsonyi kanonok: 1399. XII. 7. (DF 292777)
pozsonyi kanonok és a Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyház plébánosa:³⁹ 1401. XI. 12. (ZsO II. 1304. sz.) – 1427. IV. 14. (DF 228284.) – 1437. VI. 12. előtt elhunyt (DF 239669.)
káptalani ügyvéd: 1412. I. 15., II. 12. (ZsO III. 1581., 1733. sz.), 1421. VII. 26., 30. (ZsO VIII. 822., 834. sz.)
pozsonyi préposti vicarius in spiritualibus: 1423. VII. 17. (ZsO X. 967. sz.)

Márton, az aquileiai pátriárka jegyzője (7. sz.)
Ludwig von Teck aquileiai pátriárka jegyzője Pozsonyban, 1423 végén, 1424 elején (7. sz.)

³³ Engel: Genealógia, Korbáviai grófok.

³⁴ Okleveles forrásban 1422. máj. 7-én (ZsO IX. 510. sz.) szerepel utoljára élőként, valamikor 1424. jan. 25. (ZsO XI. 65. sz.) előtt halt meg. Az adatokat lásd Engel: Archontológia I. 491.

³⁵ Wilberg: Regententabellen 100.

³⁶ HC I. 100., II. 92.

³⁷ ZsO XI. 760. sz.

³⁸ Itinerarium 106.

³⁹ Elődje Mihály volt: 1397. ápr. 26. (ZsO I. 4728. sz.)

Márton esztergom-zöldmezei prépost mint tanú (6–17. sz.)

esztergom-zöldmezei prépost, székesegyházi főesperes, esztergomi kanonok: 1425. I. 20. (ZsO XII. 65. sz.) – 1436. IX. 12. (BTOE III. 1157. sz.)
esztergomi vikáriushelyettes: 1434. III. 10. (DF 250366.) – 1434. IV. 23. (UGDS IV. 520.)

Mihály pozsonyi kanonok (7., 16–17. sz.) – Caler/Colar/Choler/Koler – Nagyszombati (de Tyrnavia, Pozsony m.), Jakab fia (1407)⁴⁰

pozsonyi kanonok: 1405. IV. 3. (ZsO II. 3772. sz.) – 1425. II. 24. (Uo. XII. 189. sz.)

győri egyházmegye komáromi főesperese: 1407. VII. 6. (ZsO II. 5607. sz.)⁴¹

pozsonyi dékán: 1425. I. (Oklevéltár 7., 17. sz.)

bazini tizedszedő: 1421 (Oklevéltár 16. sz.)

Mihály pozsonyi kanonok (7. sz.) – Maurpergi János fia; iunior (7. sz. és 1421. ZsO VIII. 554., 901. sz.)⁴² – passauai egyházmegyei, esztergomi egyházmegyei káplán – kanonokságát Hohenlohe Györgynek köszönhette.

pozsonyi kanonok: 1418. V. 7. (Lukcsics I. 88. sz.: kéri a pápát, hogy a [néhai] Schryner István lemondásával megüresedett kanonokságot, amelyért Schuta-i [Molnári] Pállal pereskedik, adja neki.)⁴³ – 1438. IX. 15. (Pannonhalmi konv. II. 307.)⁴⁴

pozsonyi Szent Jakab-kápolna rektora: 1420. IV. 24. (Lukcsics I. 280. sz.)
würzburgi kanonok: 1420. IV. 24. (Lukcsics I. 280. sz.)

káptalani ügyvéd: 1421. VII. 26. (ZsO VIII. 822. sz.), 1421. X. 13. (Uo. 1050. sz.), 1429. X. 4. (DF 227973., bizonytalan, mivel csak a Mihály név szerepel.)

Miklós artium liberalium magister, erdélyi kanonok (1425. III. 30., 18. sz.) – Adorjáni (de Adoriani)⁴⁵ Jakab fia⁴⁶

1416. I. 4-én (ZsO V. 1399. sz.) jelentkezett licenciátusi vizsgára a bécsi egyetemen, amelyet III. 16-án (ZsO V. 1663. sz.) engedélyeztek neki.

⁴⁰ ZsO II. 5607. sz.

⁴¹ „Michaele Iacobi de Tirnavia dicto Koler archidiacono Gomargiensi in ecclesia laurensi necnon canonico Posoniensi Strigoniensis diocesis”

⁴² 1425-ben a káptalannak három Mihály keresztnévű kanonoka volt, és mivel Maurpergi János fia, Mihály került be legkésőbb a káptalanba, így mindenbizonnyal őt illeték kezdetben „ifjabb” néven.

⁴³ Ismét kérte 1420. ápr. 24-án (Lukcsics I. 280. sz.), megkapta máj. 8-án (Uo. 287–288. sz.).

⁴⁴ 1438. márc. 11-én (Lukcsics II. 545. sz.) kérte a pápát, hogy adja neki a pozsonyi Keresztelő Szent János-oltárhoz tartozó örökös káplánságot, amely egy bizonyos Jakab útján üresedett meg, nem véve figyelembe pozsonyi kanonokságát, illetve passauai egyházmegyei ansfeldi plébánosságát és egy várkápolna igazgatóságát.

⁴⁵ ZsO XII. 990. sz.

⁴⁶ Lukcsics I. 711. sz.

erdélyi kanonok: 1421. VIII. 4. (ZsO VIII. 842. sz., mint Pálóci György erdélyi püspök ügyvédje), 1422. I. 12-én és 16-án (ZsO IX.⁴⁷ 37., 53. sz.) Rómában György püspök nevében fizeti ki a kinevezéskor a pápai kamarának járó összegeket; 1424. I. 11-én (Lukcsics I. 711. sz.)⁴⁸ váradi kanonokságot kap; 1424. II. 14-én (ZsO XI. 137. sz.) Rómában Csanádi Balázs erdélyi püspök nevében megfizeti a servitiumot; 1425. VII. 26-án (ZsO XII. 875–876. sz.) Pálóci György esztergomi érsek nevében megfizeti a servitiumot; 1425. IX. 3-án (ZsO XII. 990. sz.) a zalavári apátság kommandátorának ügyvédjeként jár el.

Miklós pozsonyi kanonok (10., 13–14., 16–17. sz.) – Nagyszombati (de Tyrnavia, Pozsony m.), List, Kálmán fia, királyi speciális káplán⁴⁹

pozsonyi kanonok: 1408. VI. 8. – 1415. V. 3. (ZsO V. 585., 587. sz.: e napon az István pozsonyi kanonok, királyi speciális káplán halálával megüresedett, a pozsonyi falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház plébániáját kapta meg a várostól, vö. még Vicedomini Máté vikárius kinevezésével: uo. 616. sz.)⁵⁰

pozsonyi kanonok és falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház plébánosa: 1415. V. 3. – 1429. V. 27. (Prot. Test. I. 101. 63. sz., végrendeleti tanú)

pozsonyi prépost vicesgerens-e: 1412. VI. 8. (ZsO III. 2246. sz.)

pozsonyi dékán: 1419. IV. 20. (ZsO VII. 331. sz.)

káptalani ügyvéd: 1413. I. 9. (DF 228197)

Nagymihályi Ungi Albert⁵¹ vránai perjel, dalmát-horvát bán (2. sz.) – Gergely fia

vránai perjel: 1417. X. 16. – 1433. VI. 8.

dalmát-horvát bán: 1419. VI. 9. – 1426. I. 24.

Niethamer János⁵² pozsonyi kanonok (1505. III. 10., 23. sz.) – pozsonyi (Nyethammerl de Posonio)

pozsonyi kanonok: 1496. XI. 10. – 1536

pozsonyi őrkanonok: 1497. XI. 22. – 1512. XII. 18.

pozsonyi dékán: 1502. V. 26., 1504. III. 18., 1517. IV. 24.

pozsonyi Szent Márton-egyház plébánosa: 1513. XII. 16. – 1536

Oláh Miklós⁵³ esztergomi érsek (24. sz.) – Oláh István szebeni királybíró fia

⁴⁷ A kötet indexében Miklóst helytelenül egybevontam (CTN) Miklós tasnádi vikáriussal.

⁴⁸ Ugyanennek hibás kivonata: ZsO XI. 43. sz. (a Történelmi Tár alapján).

⁴⁹ 1412. jún. 8. (ZsO III. 2246. sz.)

⁵⁰ Elődje, István királyi speciális káplán, kanonok 1415. jan. 29-én (ZsO V. 150. sz.) még életben volt.

⁵¹ Az adatokra lásd Engel: Archontológia I. 26., 82. és II. 173.

⁵² Köblös: Egyházi középréteg 461/47. sz.; lásd még Köblös: Adattár 197–198.

⁵³ Életére összefoglalóan és további irodalommal lásd R. Várkonyi: Oláh VI. Miklós.

zágrábi (1543–1548), majd egri (1548–1553) püspök
 esztergomi érsek: 1553. III. 20.–1568. I. 14.
 királyi magyar alkancellár (1543–1548), majd kancellár (1548–1553), vé-
 gül főkancellár (1553–1568)⁵⁴

Ortolffus lásd Cséfalvi Artalfus

Özdögei Besenyő Pál⁵⁵ királyi adószedő (1. sz.) – Pál fia
 tornai ispán: 1409–1432.
 királyi adószedő: 1420. VI. 1. (Oklevéltár 1. sz.)

Pálóci György⁵⁶ esztergomi érsek (4., 18., 23–24. sz.) – Péter fia
 szepesi prépost: 1409. X. 14. (Lelesz II. 240. sz.) – 1419. VII. 31. (ZsO VII.
 821. sz.)
 erdélyi püspök: 1419. VII. 31. – 1423. X. 28. (ZsO X. 1275. sz.)
 esztergomi érsek: 1423. IX. 6. (ZsO X. 1096. sz.) – 1439. VI. 15. (DL 71963.)

passaui püspök (*dominus de Pathaviensis* – 14. sz.) lásd Hohenlohe György

Pesarói Lénárd esztergomi vikárius (8. sz.) – doctor decretorum; „de Cardi-
 nalibus de Pensauro”
 esztergomi kanonok: 1390. I. 4. (ZsO I. 1313. sz.) – 1391. XII. 26. (Pór 96.
 = DF 238039.)
 zágrábi székesegyházi főesperes: 1390. I. 4. (ZsO I. 1313. sz.) – 1391. XII.
 26. (Pór 96. = DF 238039.)
 esztergomi vikárius: 1390. I. 4. (ZsO I. 1313. sz.) – 1391. VII. 21. (ZsO I.
 2157. sz.)
 zenggi püspök: 1392. VI. 29. – 1401. IV. 27.⁵⁷

Perényi Péter⁵⁸ országbíró (1. sz.) – Simon fia
 országbíró: 1415. III. 7.–1423. VI. 26.⁵⁹ – egyúttal ungi és zempléni ispán
 is.

Péter (7. sz.) – 1424, nagyszombati (de Tyrnavia, Pozsony m.) Jakab fia, Caler/
 Colar/Choler/Koler Mihály kanonok frater.

⁵⁴ Pálffy: Magyar Királyság 113.

⁵⁵ Az adatokra lásd Engel: Archontológia I. 209. és II. 35.

⁵⁶ Vö. Engel: Archontológia II. 184. és C. Tóth: Esztergomi szék üresedése 890.

⁵⁷ HC I. 451., vö. Engel: Archontológia I. 87. – Azonosítására lásd Ivančan: De Cardinalibus 104–108. (A Lénárd által elődjének és egyben unokabátyjának, Jánosnak állított sírkő szerint 1392. ápr. 2-án hunyt el.) és ZsO XI. 1095. sz.

⁵⁸ Az adatokra lásd Engel: Archontológia I. 9. és II. 190.

⁵⁹ Halála napjára lásd a sírkövén szereplő napi dátumot. (Vö. Héczey-Markó–Rácz: Perényi sírkő 69.)

Pöstyéni Tamás nyitrai főesperes mint tanú (6–17. sz.) – doctor decretorum;
György fia

sasvári főesperes és esztergomi kanonok: 1409. III. 14. (ZsO II. 6650. sz.)
honti főesperes és esztergomi kanonok: 1412. VIII. 8. (DF 238622.) – 1418.

VI. 27. e. (Lukcsics I. 105. sz.)

nyitrai főesperes és esztergomi kanonok: 1418. VI. 27. e. (Lukcsics I. 105.
sz.) – †1430. IV. 8. (Körmendy: Studentes 184/68. sz.)

esztergomi vikárius: 1423. XII. 9. (ZsO X. 1504. sz.) – 1425. I. 7. (Uo. XII.
19. sz.)

Rozgonyi György pozsonyi ispán (3., 20. sz.) – Simon fia
pozsonyi ispán és várnagy: 1425. III. 8.–1450. X. 25.⁶⁰

Rozgonyi István⁶¹ pozsonyi ispán (3., 20. sz.) – Simon fia
pozsonyi ispán és várnagy: 1421. X. 5.–1443. II. 24.⁶²

Sólyagi Domokos (Sebestyén királyi alajtónállómester⁶³ fia) (21. sz.)
Raguzai (Tallóci) Matkó kevei várnagy⁶⁴ familiárisa: 1429. II. 27. (21. sz.)

Sóvári Sós László⁶⁵ pozsonyi prépost (3–21. sz.) – „Fekete” János fia
esztergomi őrkanonok: 1398⁶⁶
nógrádi főesperes és esztergomi kanonok: 1399. I. 2. (Fejér X/2. 678. = DF
237653.) – 1421. XII. 20. (ZsO VIII. 1258. sz.)
pozsonyi prépost és esztergomi kanonok: 1421. XII. 22. (ZsO VIII. 1262.
sz.) – 1429. II. 27. (Oklevéltár 21. sz.)
pécsváradi apátság kormányzója/apátja:⁶⁷ 1429. VII. 25. (Zichy VIII. 389.)
– 1435. VI. 29. (DL 57635.) – 1432. V. 3-án (Lukcsics II. 93. sz.) kérte IV.

⁶⁰ Az adatokra lásd Engel: Archontológia I. 169. és II. 206.

⁶¹ Tisztségviselésére legújabban lásd Schmidtmayer: Két Rozgonyi.

⁶² Az adatokra lásd Engel: Archontológia I. 169. és II. 206.

⁶³ A tisztséget 1420–1433 között viselte. (Engel: Archontológia I. 50.)

⁶⁴ Az első adat várnagyságára. A tisztségben elődje, Hédervári Lőrinc 1428. ápr. 26-án szerepel utoljára, és ha figyelembe vesszük, hogy Lőrinc utána lovászmesteri kinevezést kapott az uralkodótól (első említése: 1429. ápr. 3.), de elődje, Perényi Miklós a tisztségben utoljára 1428. jún. 29-én szerepel (e napon tett végrendeletet) és aug. 9. előtt meghalt (vö. Engel: Genealógia, Perényi 2. tábla: terebesi ág.), akkor talán nem tévedünk nagyot, ha a váltást a tisztségekben 1428 nyarára tesszük. (Lásd Engel: Archontológia I. 42., 139.) Valószínűleg ekkortól, noha kimutathatóan csak 1429. okt. 27-től már kevei (csanádi és krassói) ispán, nándorfehérvári kapitány, a kunok ispánja. (Vö. Engel: Archontológia I. 139.) – Személyére lásd még Mályusz: Tallóciak, különösen 137–138.

⁶⁵ Életrajzát lásd az Adattár 1.2. fejezetében!

⁶⁶ Esztergomi János 1398. jan. 21-án (ZsO I. 5163. sz.) már volt őrkanonok és nógrádi főesperes. – Sós Lászlót pedig 1399. ápr. 28-án (Mon. Vat. I/4. 121.) említik mint volt őrkanonokot, ekkor már nógrádi főesperes.

⁶⁷ Vö. PRT XII/B. 25.

Jenő pápát, hogy ne kelljen belépnie a rendbe, hanem commendában birtokolhassa az apátságot; a pápa megadta az engedélyt.

Szepesi András esztergomi kanonok mint tanú (6–17. sz.) – Edelenyi (de Odorino) – artium liberalium professor/magister (1415–)

Kanizsai János esztergomi érsek káplánja az 1410-es években (ZsO X. 878. sz.)

esztergomi sublector: 1412. IV. 2. (ZsO III. 1925. sz.), XI. 18. (Uo. 2970. sz.)

esztergomi kanonok: 1415. VIII. 9. (ZsO V. 927. sz.) – 1429. II. 3. (DF 281641.)

egri kanonok: 1418. IV. 18. (ZsO VI. 1778. sz.) – 1429. II. 3. (DF 281641.)

sasvári főesperes: 1418. IV. 18. (ZsO VI. 1778. sz., a pápa neki adja a főesperességet), IX. 12. (Uo. 2347. sz.: elcseréli a szepesi olvasókanonokságra.)

szepesi olvasókanonok: 1418. IX. 12. (ZsO VI. 2347. sz.)⁶⁸ – 1436. X. 21. (DF 281642.)⁶⁹

szepesi préposti vikárius: 1436. III. 9. (Szent-Ivány 87. sz.), X. 21. (DF 281642.)

Tamás pozsonyi kanonok, a káptalan ügyvédje (6–7., 9–17. sz.) – Bellusi (de Belus, Trencsén m.) Máté fia⁷⁰ – artium liberalium professor (1425)⁷¹

pozsonyi kanonok: 1422. XII. 28. (ZsO IX. 1272. sz.) – 1431. III. 18. (DF 227697.)⁷²

Tarkói Pál esztergom-szenttamási prépost mint tanú (6–17. sz.) – Rikolf fia Kelemen fia

dömösi prépost: 1391. VII. 3. (Mon. Vat. I/3. 162.: pápai kinevezése.)

sasvári főesperes és esztergomi kanonok: 1399. I. 2. (Fejér X/2. 678.) – 1407. III. 14. (ZsO II. 5365. sz.)

honti főesperes és esztergomi kanonok: 1409. VII. 25. (ZsO II. 6929. sz.) – 1411. V. 23. (DF 236411.)

esztergom-szenttamási prépost: 1412. VIII. 8. (DF 238622.) – 1425. V. 3. (ZsO XII. 481. sz.)

Tolnai Imre esztergomi kanonok mint tanú (6–17. sz.)

⁶⁸ Több éven keresztül pereskedik érte. Lásd a vonatkozó Zsigmondkori oklevéltár köteteket!

⁶⁹ Lásd még egy bizonytalan évre feloldható okt. 21-i nyugtáját: DF 281645.

⁷⁰ E néven 1422. dec. 28-án (ZsO IX. 1272. sz.) szerepel, amikor nyugtázta a káptalan által neki „ad studium” átadott kanonoki jövedelme átvételét. 1425-ben pedig mint „tanult ember” kerül szemünk elé. 1415. októberében iratkozott be a bécsi egyetemre, majd 1423-ban a jogi karra is. (Schrauf: Bécs 42., 171.) – 1424 novemberében még Bécsben tanult. (Vö. 7. sz.)

⁷¹ Oklevéltár 7. sz.

⁷² Nürnbergben tett panaszt a király előtt.

esztergomi kanonok: 1424. IV. 26. (ZsO XI. 472. sz.) – 1425. I. 20. (Oklevéltár 6–17. sz.)

Ulrik presbiter (Ortolfus fia) lásd Cséfalvi Ulrik (Artolfus fia)

Vépi János⁷³ pozsonyi kanonok (1464. V. 17., 22. sz.)

pozsonyi kanonok: 1462. VI. 9.–1495. V. 19.

pozsonyi dékán: 1494. IV. 30.

Vicedomini Máté (Matteo di Vicedomini)⁷⁴ esztergomi olvasókanonok mint küldött bíró (4–18., 22–24. sz.), de Vicedominis de Placentia – doctor utriusque iuris

esztergomi kanonok: 1395. III. 14. e. (UGDS IV. 138.) – 1407. VII. 13. (ZsO II. 5618. sz.), 1411. VII. 2. (Uo. III. 638. sz.) – 1428. IV. 25. (DF 286567.)

honti főesperes és esztergomi kanonok: 1407. VII. 13. (ZsO II. 5618. sz.)

nyitrai főesperes és esztergomi kanonok: 1411. VII. 2. (ZsO III. 638. sz.) – 1418. V. 5. (ZsO VI. 1874. sz.)

esztergomi olvasókanonok és kanonok: 1418. IV. 29. (ZsO VI. 1826. sz.) – 1428. IV. 25. (DF 286567.)

esztergomi vikárius: 1399. V. 23. (ZsO I. 5871. sz.) – 1403. XII. 8. (DF 235823.), 1411. VI. 8. (DF 228214.) – 1423. VIII. 31. (ZsO X. 1081. sz.), 1425. I. 16. (ZsO XII. 52. sz.) – 1428. IV. 25. (DF 286567.)

piacenzai prépost: 1395. III. 14. e. (UGDS IV. 138.) – 1407. VII. 13. (ZsO II. 5618. sz.)

zágrábi kanonok: 1408. VIII. 7. (Piana: Documenti I. 444–445.) – 1409. II. 26. (ZsO II. 6616. sz.)

zágrábi vikárius: 1408. III. 7. (ZsO II. 5974. sz.) – 1409. II. 26. (Uo. 6616. sz.)

Walicon Jakab (15. sz.) – Walich / dem Walich

pozsonyi polgár: 1406. IX. 14. (ZsO II. 4987. sz., felesége: Kathrein), 1409. IX. 11. (ZsO II. 7051. sz.), 1410. III. 8. (ZsO II. 7409. sz.), 1411. XII. 27. (ZsO III. 1430. sz., felesége: Kathrein), 1413. I. 18. (ZsO IV. 72. sz.), 1413. V. 24. (ZsO IV. 637. sz.), 1414. XI. 22. (ZsO IV. 2725. sz.), 1415. VI. 12. (ZsO V. 738. sz., leányuk: Ennel/Enel), 1424. VII. 17. (ZsO XI. 854. sz.) – Adataink szerint többször hitelezett a városnak.

Zákányi János⁷⁵ pozsonyi kanonok és jegyző (1556. II. 1., 24. sz.) – (de Zakan)

pozsonyi kanonok: 1552–1557

pozsonyi káptalani jegyző: 1556. II. 1. (24. sz.)

⁷³ Köblös: Egyházi középréteg 475/79. sz.; Köblös: Adattár 214–215.

⁷⁴ Életrajzát lásd az Adattár 1.3. fejezetében!

⁷⁵ Rimely: Capitulum ecclesiae Posoniensis 264.

3. A pozsonyi káptalan birtokainak adattára

Az Adattárban a Függelékben kiadott oklevelekben szereplő, a káptalan — akár a prépost, akár a káptalan, akár közös — tulajdonában lévő birtokok és birtokrészek, illetve a rájuk vonatkozó források kaptak helyet betűrendben. (Az egyes helységek neve melletti sorszám azt jelzi, hogy a kötetben lévő oklevelek közül melyikben szerepel az adott település.) A káptalan birtokában lévő tizedekről szóló oklevelek ugyanakkor nem az egyes helységeknel, területeknel, hanem összevontan külön, az 5. fejezetben kaptak helyet. A források feltárása során az elemzett per nyomán elsősorban a Zsigmond király uralkodása alatti folyamatokra voltunk tekintettel, a birtokok elő- és utóéletével nem foglalkoztunk. (Ugyanakkor lokalizálásuk miatt utalunk Házi Jenő történeti topográfiájának megfelelő oldalszámaira, illetve Engel Pál térképének pontkódjaira, és megadjuk mai hivatalos és magyar nevüket.) Végül az Adattárba felvettük azokat a birtokokat is, amelyek ugyan a per folyamán nem kerültek elő, de ismert róluk, hogy a Zsigmond-kor folyamán a káptalani birtokállományhoz tartoz(hat)tak.

Csukárfölde – 1410. V. 9. (ZsO II. 7575. sz.) elzálogosítják

Csukária (9., 11–12. sz.) – 1390. V. 3. (DF 227929.), 1391. IV. 9. (DF 227811., határjárás), 1402. I. 30. (ZsO II. 1419. sz.), 1410. V. 9. (ZsO II. 7575. sz.), 1411. VIII. 24. (ZsO III. 849. sz.) – Házi: Pozsony vármegye 230–233. (Csukárd); Engel: Térkép 1PO12 (Csukárd); ma *Vinosady* (SK), Csukárd és Terlény falvak összevonásával létrejött település.

Csukárd lásd Csukária

Deáki – 1421. VII. 30. (ZsO VIII. 834. sz.) – Házi: Pozsony vármegye 436–438. (Papkörmösd vagy Kiskörmösd); Engel: Térkép 1PO80 (Papkörmösd); ma *Král'ová pri Senci* (SK), azaz Királyfa településrésze.

Floczendorf – 1410. V. 9. (ZsO II. 7575. sz.) elzálogosítják; 1327. IV. 2. (Anjou oklt. XI. 145. sz., DF 272985.) Flezyndorph birtokban I. Károly megerősíti a káptalant. – Engel: Térkép 4PO8 (Flanschendorf; Engerau néven is); ma *Bratislava-Petržalka* (SK) azaz Pozsony településrésze, Pozsonyligetfalu.

házak (egyébként) Pozsony városában: ZsO VI. 1542. sz. adómentesség, vö. 1413. V. 20. (ZsO IV. 612.)

Kermesd – 1399. XI. 20. (DF 227816.: Királyfalvi Kis László *quinguaaginta iugera terrarum arabilium ipsius capituli inter metas possessionis ipsarum Kermesd existentis* saját ottani részéhez csatolta és egy akasztófát állított fel rajta.) – Házi: Pozsony vármegye 436–438. (Papkörmösd alatt, de ebből lásd csak a Körmösdre vonatkozó adatokat; ez a későbbi Apácakörmösd vagy Nagykörmösd a Feketevíz bal partján); Engel: Térkép 1PO79 (Apácakörmösd); ma *Král'ová pri Senci* (SK), azaz Királyfa településrésze.

kúria a Dunán túl (17. sz.)

Kürt (11–12. sz.) – 1399. XII. 8. (ZsO I. 6192. sz.), 1402. IX. 13. (ZsO II. 1890. sz.), 1406. III. 3. (ZsO II. 4506. sz.), 1409. X. 6. (ZsO II. 7109. sz.), 1416. VIII. 28. (ZsO V. 2235. sz.), 1421. VII. 21. (ZsO VIII. 789. sz.) – Házi: Pozsony vármegye 330–338. (Kürt); Engel: Térkép 1PO91 (Nagykürt) és 3PO91 (Kiskürt); ma *Ohrady* (SK) azaz Csallóközkürt.

Lakpaka – 1421. VII. 21. (ZsO VIII. 789. sz.) zálogba veszik – Házi: Pozsony vármegye 372–375 (Kispaka); Engel: Térkép 5PO54 (Lakpaka; Paka néven is); ma *Vel'ká Paka-Malá Paka* (SK) azaz Nagypaka településrésze, Kispaka.

Lincs (Lincz) lásd Szilincs

Nyárasd (11–12. sz.) – 1399. XII. 8. (ZsO I. 6192. sz.), 1406. III. 3. (ZsO II. 4506. sz.)¹ – Házi: Pozsony vármegye 133–135. (Alsónyárasd és Felsőnyárasd, az adatok zavarosak; a pozsonyi káptalan valójában csak Felsőnyárasd birtokosa); Engel: Térkép 2PO90 (Felsőnyárasd; Nyárasd néven is); ma *Topol'níky* (SK) azaz Nyárasd.

Papfalva (9. sz.) – 1400. IX. 13. (ZsO II. 497. sz.), 1407. IX. 29. (ZsO II. 5748. sz.) – Házi: Pozsony vármegye 436 (Papfa); Engel: Térkép 1PO55 (Papfalva); ma *Ivanka pri Dunaji-Farná* (SK), azaz Pozsonyivánka településrésze, Papfa.

Szilincs (9., 11. sz.) – 1416. I. 30. (ZsO V. 1483. sz.) – Házi: Pozsony vármegye 486–488. (Szelincs); Engel: Térkép 1PO32 (Szelincs; Lincs néven is); ma *Zeleneč* (SK), azaz Szelincs.

¹ Lokalizálásához lásd még: Alapy: Csallóközi halászat 56, az új kiadásban 74. (Nyáras)

Újfalu – 1399. XII. 8. (ZsO I. 6192. sz.) – az oklevél szövege alapján ma elpusztult település Nyárasd határában, a falutól délnyugatra.

Újkürt lásd Vásárút

Vásárút más néven Újkürt (11–12. sz.) – 1399. XI. 20. (DF 227712.: *inter metas prescripte possessionis Kywrth, videlicet inter Synky alio nomine Synkythe[kutha – vö. ZsO I. 6192. sz.] unam novam villam Wyvasarhel alio nomine Wykywrth vocatam*), 1408. XI. 21. (ZsO II. 6432. sz.), 1409. VIII. 19. (ZsO II. 6990. sz.), 1411. XI. 29. (ZsO III. 1285. sz.), 1412. I. 15. (ZsO III. 1581. sz.), 1412. II. 12. (ZsO III. 1733. sz.), 1421. VII. 26. (ZsO VIII. 822. sz.), 1421. VIII. 19. (ZsO VIII. 874. sz.), 1422. V. 7. (ZsO IX. 509. sz., keddi vásártartási engedély²), 1426. (Pannonhalmi konv. II. 199.) – Házi: Pozsony vármegye 514–518. (Vásárút); Engel: Térkép 1PO90 (Vásárút; Kürt, Prépostkürt néven is); ma *Trhová Hradská* (SK), azaz Vásárút.

Ventur-ház tulajdonosai által „bérelt” telekrész, Pozsony város – 1388. VI. 15. (DF 227612. és DF 241376., kiad. Fejér X/8. 279–280., reg. ZsO I. 602.) – A Ventur-családnak több háza volt a róluk elnevezett Ventur utcában is az 1420-as években, ezek az utca alsó végén, a Szent Márton-plébániatemplom szentélye mögött helyezkedtek el, tehát tényleg szomszédosak voltak a templom mögött fekvő préposti kúria telkével.³ Az örökbérelt 1388-ban jött létre: Jakob Ventur⁴ pozsonyi polgár és esküdt (belső tanácsos) bevallása szerint Lőrinc pozsonyi prépost által neki és utódainak örökjogon adott a préposti kúria kertjének sarkában, a kúttal átellenben lévő telekdarabot, amely Jakob házával és kerítésével határos (*ratione unius particule terre ... in orto curie preposituralis Posoniensis in angulo ex opposito fontis situate domumque eiusdem Iacobi et muros suos tangentis*), és amelynek a fejében Jakob és utódai évente egy dénármárkát fizetnek a mindenkori prépostnak

² Weisz: Vásárok és lerakatok 156.

³ Ennek a két háznak a helye Majorossy: A foglalkozás, 122. térképrekonstrukciója szerint az A jelű telektől (Münzhaus, a későbbi Academia Istropolitana épülete) délre a 2–3. telek lehet, még a sarok előtt. A sarki ház (*in acie, cum per vicum parvum ad ecclesiam Sancti Martini transitur*) már nem érintkezik a préposti kúria telkével, egyébként is tudjuk róla, hogy János győri püspök és unokaöccsei: Hédevári János, György és István 1399-ben már több éve évi 4 dénármárka örökbéreltetést tartották a kezükön. 1399. X. 6. (ZsO I. 6076. sz. = DF 228089., egyezség) Ebben Jakob Ventur mint a püspök és unokaöccseinek ügyvédje szerepel.

⁴ Jakob Ventur: harmincados: 1392, belső tanácsos: 1388–1390 (Fejér X/8. 279., 285.), 1392–1393, zsidóbíró: 1397 (DF 241389.), 1403, 1404 (esküdt: DF 239263.), pozsonyi alispán 1396–1397. †1409 előtt. Arany: Firenzei 540. Özvegye, Margit végrendelete (1429. ápr. 5.): Prot. Test. 149–150. (nr. 103.) említ közelebbi meghatározás nélkül egy pozsonyi házat (uo. 149.). Egyik házára vonatkozó adat: DF 239263. (1404. febr. 19.) Köszönjük Majorossy Judit segítségét és tájékoztatását!

(*pro recompensa unum libram denariorum dativorum seu currentium*), mégpedig Jakob erre célra lekötött *Narg* vagy németül *Rutgen* nevű szőlőjének jövedelmeiből évi három részletben: Szent Mihály (szept. 29.), karácsony (dec. 25.) és Szent György (ápr. 29.) napján egyaránt 80 dénárt.⁵ A megállapodás a továbbiakban nyilván magától értetődően fennállt Jakob Ventur fia, Kaspar Ventur⁶ alatt is, hiszen a prépost 1424-ben így beszél róla, mégpedig teljesen hasonló megfogalmazásban.⁷ A telek 1439-ben is Kaspar Ventur birtokában volt.⁸

Vereknye faluban szedett vám (*tributum seu telonium*) tizede – 1399. XI. 18. (ZsO I. 6150. sz.) – Házi: Pozsony vármegye 519–525. (Vereknye); Engel: Térkép 1PO56; ma *Bratislava-Vrakuňa* (SK) azaz Pozsony településrésze, Vereknye.

⁵ Fejér X/8. 279–280.

⁶ Kaspar Ventur: belső tanácsos 1432–1446, 1454/55, zsidóbíró 1438–1439, harmincados 1433. dec. 13., †1446. Arany: Firenzei 539. Végrendeletében (1446. aug. 14.): Prot. Test. 170–171. (nr. 121.) több házat (*hewser*) is említ általánosságban, amelyeket feleségére hagy. Köszönjük Majorossy Judit segítségét és tájékoztatását! Személyét említi továbbá: Majorossy: Krisztus Teste Konfraternitás (másodközlés) 259–260., Majorossy: A foglalkozás, 106., 120.; Majorossy: Pozsonyi városi elit 174., 176.

⁷ 9. sz., 277/11–12. sorok: „de domo Venture ratione cuiusdam particule terre de domo prepositure unam libram denariorum”

⁸ Majorossy Judit adata: 1439-ben egyaránt előfordul az első pozsonyi telekkönyvben, a Grundbuchban (Archív mesta Bratislavy 4.1.2.; 10, 91v.) és a második telekkönyvben a Satzbuchban (uo. 4.1.3.): Item Caspar Ventur (128v).

4. Kronológia

Összeállításunkban megadtuk, hogy az adott nap a hét melyik napjára esett. A szögletes zárójelben szereplő időpontok az okleveleinkben nem szereplő, nem adatolt vagy kikövetkeztetett eseményeket jelölik.

1424

május 1. körül	Esztergom. A pozsonyi káptalan benyújtja keresetét a prépost ellen
május 8. (hétfő)	Esztergom. A prépost viszontkeresete (idézük: 288/42–289/9. sorok, keltezésére: 306/17. sorok)
május 10. (szerda)	Esztergom. A pozsonyi káptalan „néhány további” vádpontot (K1–2.) nyújt be (lásd 269/7. sor)

[külön nem ismert tárgyalási fordulók, perhalasztások]

november 2. (csütörtök)	Esztergom. Az esztergomi érsek megbízottakat nevez ki a tárgyalás lefolytatására és az ügy eldöntésére
(november 8.)	(Mindenszentek 8. napja. A perhalasztással előálló új pozsonyi tárgyalási időpont)
[november 11. (szombat)]	[A pozsonyi Szent Márton-templom búcsúja]
november 13. (hétfő)	Pozsony. A bírói megbízólevél bemutatása a feleknek. A tárgyalás kezdete. György és Tamás pozsonyi kanonokok mint a káptalan ügyvédjei megidézik a prépostot a következő napra, reggel kilenc órára (256/37–40. sorok)
november 14. (kedd)	Pozsony. Tárgyalás (9 órától: [13.] és [14.] pontok). A préposti kereset ügyében és más káptalani vádpontok ügyében a tárgyalást következő napra halasztják (lásd 274/28–29. sorok)
november 15. (szerda)	Pozsony. Tárgyalás (2–5., 7–12., 15–16., 22–28., 30. pontok). A bíróság a 17., 19–20. pont esetében a felpereseket specifikációra kéri, ezt meg is teszik (lásd 310/32–39., 319/36–37., 320/8–9., 325/6–8., 21–22. sorok). A préposti ellenkereset ügyében is tárgyalás folyik (lásd 306/17–22. sorok)

- november 16. (csütörtök) Pozsony. Tárgyalás a préposti ellenkereset ügyében ([6.] azaz P4. pont); a préposti ügyvédek vádja. Megidézik erre Jakab és György kanonokokat (lásd 263/1–2. sorok). A prépostnak a káptalani kiegészítő két pontot (K1–2.) megküldik, hogy válaszoljon rá (lásd 270/23–24. sorok)
- november 17. (péntek) Pozsony. Tárgyalás ([6.] azaz P4. pont; Jakab kanonok válasza, lásd 263/3. sor). Továbbá a préposti ügyvédek válaszolnak a 17. vádpontra (lásd 312/3–4. sorok), a 19. pont replikációjára (lásd 320/34–35. sorok), ill. préposti válasz a specifikált 20. pontra (325/25–26. sorok)
- november 18. (szombat) Pozsony. Tárgyalás ([6.] azaz P4. pont; György kanonok válasza, lásd 264/1–2. sorok). A prépost eltávozik a bíróság elől, említik a K1–2. pont tárgyalásánál (lásd 270/24–26. sorok)
- [november 19. (vasárnap)] [ülésszünet]
- november 20. (hétfő) Pozsony. Tárgyalás A 20. pont préposti válaszára a káptalan ügyvédjei bemutatják az 1421-es bortizedszedési elszámolást (lásd 325/27. sor)
- november 21. (kedd) Pozsony. Tárgyalás a préposti ellenkereset ügyében ([6.] azaz P4. pont) és vizsgálat (lásd 315/30–31., 39–42. sorok) A káptalan ekkor mutatta be a legátus és a király nekik szóló okleveleit, amit bizonyítékul idéznek a 17. pont december 1-jei tárgyalásakor is
- [november 22–25. (szerda–szombat)] [nincs adat]
- [november 26. (vasárnap)] [ülésszünet]
- [november 27. (hétfő)] [nincs adat]
- november 28. (kedd) Pozsony. A káptalani ügyvédek replikációja az alperes válaszára a 17. pontban (lásd 312/24–25. sorok), a 19. pontban (lásd 321/1–2. sorok), és a 20. pontban (lásd 326/4–5. sorok). Kérik a bíróságot, szorítsa rá a prépostot a fizetésre
- november 29. (szerda) Pozsony. Reggel 9 órakor a káptalani ügyvédek felolvassák az előző napi vádpontokat. A bíróság a prépost ügyvédjei számára másolatot készített és válaszra kötelezi őket, továbbá kéri a káptalant (a 17. pont bizonyításához) a számadások másnapi bemutatására (lásd minderre: 314/13–23. sorok)
- november 30. (csütörtök) Pozsony. A káptalan ügyvédjei bemutatják az 1423-as regstrumot (lásd 324/24–26. sorok)

december 1. (péntek)	Pozsony. A káptalan ügyvédjei bemutatják az 1421-es és 1422-es registrumot (325/7–9., 16–17. sorok)
[december 2. (szombat)]	[nincs adat]
[december 3. (vasárnap)]	[(Advent 1. vasárnapja) ülésszünet]
december 4. (hétfő)	Pozsony. Bizonyítási eljárás a 17. ponthoz: Miklós plébános, Illés, Jakab, Seratoris János kanonokok esküje az 1423-as év kiadásairól (lásd 314/39–42. sorok). Továbbá bizonyítási eljárás (reggel: <i>de mane horis causarum</i>) a 20. ponthoz: Fülöp, Seratoris János, György, Jakab és Mihály kanonokok esküje (lásd 328/39–329/1–3. sorok)
december eleje	Pozsony. Bizonyítási eljárás: tanúkihallgatások a közös birtokok népe közül (a 12., 16., 22–28. pontok ügyében); idejük nincs megjelölve (lásd 301/13–14. sorok: <i>nonnulli testes in diversis terminis ad perhibendum testimonium</i>)
[december 5–8. (kedd–péntek)]	[nincs adat]
december 9. (szombat)	Pozsony. Bizonyítási eljárás a 2. ponthoz: bizonyítékbemutató a felperes és eskü az alperes ügyvédje részéről (lásd 276/11–27. sorok), továbbá a 20. ponthoz: egyes kanonokok esküje arról, hogy a bortizedből a prépost tartozik (lásd 327/1–5. sorok)
[december 10. (vasárnap)]	[(Advent 2. vasárnapja) ülésszünet]
[december 11. (hétfő)]	[nincs adat]
december 12. (kedd)	Pozsony. A káptalan ügyvédje kéri, hogy az 1424. máj. 10-én Esztergomban pótlólag beterjesztett kiegészítő vádpontokat (K1–2.) tárgyalják. Bizonyítékbemutató ugyanezekben (lásd 269/5–8., 34–35. sorok). Gergely préposti ügyvéd a bíróság kérdésére azt válaszolja, hogy a prépost semmit sem tud, illetve nem vall erről (lásd 270/26–30. sorok)
[december 13–14. (szerda–csütörtök)]	[nincs adat]
december 15. (péntek)	Pozsony. Perhalasztás a döntéshozatalra január 20-ra (vízkereszt 15. napja) Esztergomba
december 16. (szombat)	Pozsony. Az érseki megbízott bírók egy az ügyhöz nem kapcsolódó oltárjavadalom ügyében adnak ki oklevelet (5. sz. oklevél)

1425

január 20. (szombat)

Esztergom. Ítélethozatal a székesegyházban a Szent Miklós-oltárnál (*in porticu ecclesie circa altare Sancti Nicolai*) György káptalani ügyvéd kéri a bíróságot a prépost összes perköltségben való elmarasztalására. A személyes megjelenésre kötelezett prépost távolmarad és esküjét nem teszi le, ezért makacsság vétkét követi el.

március 30. (péntek)

Tata. Az esztergomi érsek másodfokon kismértékben könnyíti a prépostra kirótt büntetéseket (a 6. és 19. pont büntetését elengedi és meghosszabbítja a fizetési határidőket)

OKLEVÉLTÁRI RÉSZ

A kiadás elvei

Mivel a teljes szövegű közléssel a szövegek hozzáférhetőségének és felhasználhatóságának biztosítása volt elsősorban a célunk, a szövegek írásmódbeli és nyelvi jellegzetességeit megtartva a központosítást normalizáltunk és az áttekinthetőség érdekében a szöveget bekezdésekre tagoltuk. A káptalan által benyújtott vádpontok számát (1–32., K1–2.) a szövegben a vád ismertetésénél bekeretezett félkövér arab számmal tüntettük fel (pl. [5.]). A keresetlevélből át-emelt szövegeket, illetve a peraktából idézett perbeszéd-részleteket idézőjelbe tettük.

Az ítéletlevelek (oklevéltárunk 6–17. számú tételei) szövegének eleje az intulatiótól a pozsonyi tárgyalás tényleges leírásáig, illetve vége (corroboratio, datum és tanúk felsorolása) egymással megegyező. Ennek ellenére a teljesség kedvéért, illetve filológiai okból (például az *iniuriis* szónak a 4. fejezetben taglalt tévesztésének megoszlása) minden egyes esetben az oklevelek teljes szövegét közöljük.

A közlés a latin forrásoknál Magyarországon szokásos, a Zsigmondkori oklevéltár legutóbbi köteteiben is alkalmazott elveket követi, figyelembe véve a legújabb ajánlásokat¹ (normalizált *ti, e* megtartása az *ae* helyett, *Beatus, Sanctus* és személynevek nagy kezdőbetűs, személynevet nem tartalmazó ünnepnevek kis kezdőbetűs írása, *Iohannes* és *Iacobus* *Johannes* és *Jacobus* helyett, a J betűnek csak vulgáris névalakok esetében való használata). A nuntio ige különböző alakjait (*nuncio, nunctio, nunccio*) írásképi okokból nem egységesítettük. Egységesen egybeírtuk viszont az okleveleinkben hol egybe, hol különírt *hincinde* és *quampluribus*, illetve külön a *de presenti* alakokat. A vesszőhasználatban azt az elvet kívántuk követni, hogy a szintaktikailag összetartozó elemek közé lehetőleg ne kerüljön vessző. Az oklevélszövegekben előforduló arab és római számok alakját megtartottuk, kivételt a fél jelölésénél tettünk (½). Az ítéletlevelekben előforduló rövidített megszólításokat kerek zárójelben oldottuk fel, például v(estre) r(everende) p(aternitatis). Mivel szentszéki perről van szó, a megkülönböztetés miatt is nagy kezdőbetűvel szedtük az Apostoli Szentszék, *Apostolica Sedes* szavakat. A nyilvánvaló elírásokat, szótévesztéseket általában javítottuk – ezekre jegyzetekben hívjuk fel a figyelmet –, de bizonyos, nem értelemzavaró hibáknál vagy következetlenségeknél csak a szó után tett (!)-lel jeleztük, hogy a szó az eredeti oklevélszövegben az adott formában áll. (Például a *dies* szót az oklevelek hol hím-, hol nőneműnek tekintik, utóbbi esetekben is felkiáltójellel jeleztük az eltérést.) A közjegyzői záradékokat, mivel szövegük

¹ Tringli: Középkori; Szovák: Korreferátum.

teljesen egyező, a szövegek után függelékként közöltük a közjegyzői jelvényekkel együtt, erre az egyes oklevelek apparátusában utalunk. A szöveg esetleges hiányait a következőképpen jelöltük:

- [ ] Az íróanyag hiánya miatt hiányzó vagy nem olvasható, de más forrásból pótolható vagy a szövegösszefüggésből rekonstruálható elem.
- [...] Az íróanyag hiánya miatt hiányzó vagy nem olvasható, nem pótolható elem.
- ( ) rövidített szövegrész feloldása címekben.
- < > A szövegből kimaradt, de pótlendő elem.

Az egyes oklevelekben előforduló dátumok a szöveg mellett a jobb margón feloldva szerepelnek; a hónapot itt római számmal jelöltük. A csak általánosságban említett évi kelezéseket, határnapokat (például a tárgyalás során bemutatott, korábbi évekből való káptalani regisztrumok esetében) a margón zárójelben tüntettük fel. A hosszú szövegekben való tájékozódás és a könyv fejezeteiben való hivatkozás megkönnyítésére az oklevelek melletti bal margón oldalanként újrakezdődő sorszámozás fut végig. A jegyzetknél a paleográfiai és tartalmi jegyzeteket, mivel számuk nem volt nagy, egyaránt folyószámozású lapalji jegyzetekben közöljük, amely oklevelenként újrakezdődik. Az oklevelekben előforduló bibliai és egyéb idézeteket dőlt betűvel szedtük; a 9. oklevélben található három közmondásszerű szöveg forrását egyelőre nem tudtuk azonosítani.

Szószedet

Az ítéletlevelek (Oklevéltár 6–18. sz.) szövegének értelmezése során összegyűjtöttük az egyházi bírászkodás forrásunkban előforduló legfontosabb latin szak kifejezéseit. Az értelmezésnél elsősorban a szöveggörnyezetet vettük figyelembe a Magyarországi középkori latinság szótára (Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae) megjelent kötetének szócikkei alapján;¹ másodsorban az Erdő Péter által összeállított egyházjogi kisszótár meghatározásaira támaszkodtunk.² (Az ezekre való hivatkozást a szócikk végén tüntettük fel.)³ A szavak szótári alakját nem közöljük, mivel több esetben nem is szavak, hanem kifejezések meghatározását adjuk. A szentszéki peres eljárás mentére és elemeinek elnevezésére bővebben lásd a 3. fejezetet!

acta, acta iudicialia: perirat, akta – LLMAeH I. 43–44., actum 3.; Erdő: Kisszótár 9.

actio: kereset, vád (*lásd még:* impetio) – LLMAeH I. 41–42., actio 3.; Erdő: Kisszótár 9.

allégare: érvelni, (el)vitatni – LLMAeH I. 134., 1 allégo 2.

allégatio: perbeszéd (a peres felek szóváltása), érvelés – LLMAeH I. 133–134., allegatio b.

articulus: vádpont (*lásd még:* positio, capitulum) – LLMAeH I. 247., articulus A2ca.

auditor: ügyhallgató, szentszéki (vizsgáló)bíró – LLMAeH I. 293–294., auditor 2.; Erdő: Kisszótár 11.

canonice: kánonilag, kánonjogilag (szabályosan vagy szabálytalanul) – LLMAeH II. 32., canonicae; Erdő: Kisszótár 13.

capitulum: pont, válaszelem, szakasz (*lásd még:* articulus) – LLMAeH II. 44–45., capitulum A1aβ.

conclusio (causae): perbezárás – LLMAeH II. 262–263., conclusio 2b; Erdő: Kisszótár 16.

contumacia: makacsság (a bíróság iránti engedetlenség) – LLMAeH II. 384–385., contumacia; Erdő: Kisszótár 17.

copia ad replicandum: másolat az ügyről, vádpontról annak érdekében, hogy a perbeli ellenfél tudjon válaszolni

depositio testium: tanúvallomás – LLMAeH III. 84., depositio B4; Erdő: Kisszótár 20.

deputatus (iudex): kiküldött (bíró) – LLMAeH III. 89., deputatus 2; Erdő: Kisszótár 20.

effectus: hatás, hatály – LLMAeH III. 285–286., effectus A3 és B1; uo. Suppl. I. 193., effectus; Erdő: Kisszótár 22.

examinatio testium: tanúvallatás, tanúk kihallgatása, vizsgálata – LLMAeH III. 379–380., examinatio 2aa, lásd még uo. Suppl. I. 201., examino

extractus: kivonat a peraktából – LLMAeH III. 489., extractum; 491–492., extrahio A3b

impetio: bírósági kereset – LLMAeH V. 70–71., impetio 2.

¹ LLMAeH I–V., Suppl. I.

² Erdő: Kisszótár.

³ A LLMAeH köteteinél oldalszámra, szócikkre és azon belül szakaszszámra, Erdő Kisszótára esetében csak oldalszámra hivatkozunk.

- inquisitio:** vizsgálat, (kánoni) kivizsgálás – LLMAeH V. 278–279., inquisitio IB2a–b; Erdő: Kisszótár 32.
- interesse:** érdek, előny – LLMAeH V. 333., interesse, 1.
- libellus:** keresetlevél – Erdő: Kisszótár 37.
- litis contestatio:** perfelvétel – Erdő: Kisszótár 37. (lis)
- oblatio:** benyújtás, beterjesztés (kereseté, vád)
- positio:** a másik fél számára a perbeszédben állító formában feltett kérdés, állítás (*lásd még:* articulus)
- praesumptio:** vélelem (bírói vélelem) – Erdő: Kisszótár 54.
- probatio:** bizonyítás (általánosságban, módjának megjelölése nélkül) – Erdő: Kisszótár 55.
- procurator:** törvényes perbeli képviselő – Erdő: Kisszótár 56., a magyarországi latinságban: ügyvéd
- reconventio:** viszontkereset – Erdő: Kisszótár 61. (reconventionalis actio)
- remittit ad conscientiam alicuius:** valakinek a lelkiismeretére bízva (hogy ti. az állítást vagy ellenkezőjét például esküvel bizonyítsa) – LLMAeH II. 315–316., conscientia 2.
- remittit se ad testes:** ráutalja, rábízva magát a tanúkra (ti. állítása bizonyítására e tanúkat állítja)
- replicatio, repplicatio:** viszontválasz, replika, ellenválasz – Erdő: Kisszótár 62. (replico)
- responsio:** felelet, válasz a vádra, ill. a másik fél perbeszédjére vagy a bíróság kérdésére – Erdő: Kisszótár 63. (responsio, responsum)
- revisio:** állítás pontosítása, bizonyítása (*lásd még:* specificatio)
- sententia diffinitiva (definitiva):** végső ítélet, végítélet (perdöntő ítélet) – LLMAeH III. 44., definitivus; Erdő: Kisszótár 67–68.
- sententia interlocutoria:** 1. közbenszóló ítélet, 2. közbenső bírói intézkedés – LLMAeH V. 337., interlocutorius 2; Erdő: Kisszótár 67–68.
- specificatio:** (a vád) pontosítása – Erdő: Kisszótár 70. (specificus), részleges kérdés értelemben is
- submissio (causae):** ítélet alá bocsátás – Erdő: Kisszótár 72.
- suspensio ab officio:** tisztségből való felfüggesztés – Erdő: Kisszótár 73.
- visitatio:** egyházlátogatás, vizitáció (egyes vádpontok tisztázására a helyszínen) – Erdő: Kisszótár 81.

Oklevelek

1

1

1420. június 1. Pozsony

Özdögei Besenyő Pál volt szlavón bán Perényi Péter országbíró nevében is nyugtatja a pozsonyi prépostot és káptalant, hogy a király által rájuk kivetett 200 forintos adót megfizették.

Foltos papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott gyűrűspecstét darabjaival. Pozsonyi káptalan mlt. R-1-18. (Monasterium.net 663.)

Nos Paulus Bissenus de Ezdege alias regni Sclavonie banus memorie commendamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod cum anno infradicendo honorabiles domini, videlicet prepositus ac capitulum Posonienses ex speciali mandato serenissimi principis domini Sigismundi Romanorum semper augustus ac Hungarie, Bohemie etc. regis, domini nostri gratiosi nobis et magnifico Petro de Peren iudici curie prefate regie maiestatis, fratri nostro carissimo florenos ducentos per centum denarios computando novos pro taxa per eundem dominum regem eisdem imposta persolvere cum effectu tenebantur. Quiquidem prepositus et capitulum dictos ducentos florenos iuxta mandatum eiusdem domini regis plenarie persolverunt et integre, ideo eosdem dominos prepositum et capitulum pro nobis ymmo et pro parte fratris nostri Petri de Peren etc. de dictis ducentis florenis reddidimus et reddimus quitos pariter et expeditos testimonio presentium nostrarum literarum mediante. Datum Posnonie(!) predicta, in vigilia Trinitatis, anno Domini millesimo quadregesimo XX°.

2

25 1421.

Nagy Mihályi Ungi Albert vránai perjel nyugtatja a pozsonyi prépostot és káptalant arról, hogy megfizették a királynak hadiadó címén járó 200 forintot.

- 1 Papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott pecsét töredékével. Pozsonyi káptalan mlt. H-8-137. (Monasterium.net 630.)

Nos Albertus de Nagmichal prior Aurane ordinis Sancti Iohannis
 Hie<roso>limitani ac regnorum Dalmatie et Croatie banus significamus
 5 tenore presentium, quibus expedit, universis, quod nos a honorabilibus
 viris dominis preposito et capitulo Posoniensi pro continuandis et
 exequendis servitiis domini nostri serenissimi principis Sigismundi
 Romanorum regis semper augusti ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie et
 10 Croatie regis etc. exercitualibus ducentos florenos iuxta continentias
 litterarum eiusdem domini nostri regis anno in presenti nobis persolvi
 debendos recolimus plenarie recepisse et ab ipsis resolvisse, pro eo
 annotatos dominos prepositum et capitulum pretextu solutionis
 ducentorum florenorum missimus expeditos, quittos et per omnia
 15 satisfactos vigore et testimonio litterarum nostrarum mediante. Scripta
 sub anno Domini millesimo quadragesimo vigesimo primo.

3

[1423.]¹ november 15. Hannusfalva

Sós László pozsonyi prépost levele a káptalanhoz. November 11-én megkapta
 levelüket a pozsonyi házak ügyében történekről. A maga részéről mindent meg-
 20 tesz a királynál, akit Kassára várnak, és előterjeszti a káptalan kérését. Családja
 ügyvédjének, Gergelynek továbbra is egy oltárjavadalmat szeretne.

Szakadt, hiányos papíron, záró gyűrűspecsét darabjával. Pozsonyi káptalan mlt. R-2-64. (DF 228334., Monasterium.net 708.) A szöveg nehézkes fogalmazású.

- 25 Honorabilibus viris dominis de capitulo Posoniensi, fratribus nostris karissimis.

Honorabiles viri fratres nostri karissimi. Litteras vestre nos perveniunt
 ipso die Beati Martini confessoris et pontificis gloriosissimi, in quibus
 30 iudex et iurati cives ac tota communitas Posonie tenderent ad evellendum

[1423.] XI. 11.

¹ Az oklevél legvalószínűbb kelte. Az évet Zsigmond király kassai tartózkodásának lehetősége alapján lehet az 1423. évre tenni, mivel ekkor már tudható volt, hogy 1424 tavaszán találkozni fog Ulászló lengyel királlyal valahol a Szepességben. A találkozóra valóban sor került, noha adataink alapján Kassán Zsigmond sokat tartózkodhatott. (Itineraria 1382–1438. 115.)

1 et destruendum domos censuum ac redituum nostrorum vestrorumque
prebendarum ibidem, sed predicti sic insultantes et conantes in
destructionem bonorum certifixi per supplicationes magnificorum
5 dominorum comitum de Roszgon retenti et prepediti fuerunt, ne talia
incomoda nobis vobisque infererent, quousque nos vestre fraternitates
de talibus informarunt de huiusmodi importunitate et mala conceptione
in destructionem bonorum nostrorum vestrorumque multum animum
nostrum turbatur condolendo. Nos vero huiusmodi insultuum et
10 indignitatum successuum immergentium laboribus, fatigiis et expensis
non parcentes obviando et aponando iuxta nostram facultatem et
posse, quantum ad nos expedit ex officio apud regiam maiestatem cum
omnibus fratribus nostris ac aliorum baronum Cassowie in felicissimo
adventu domini gratiosissimi regis Sigismundi etc., quem speratur de
15 die in diem ibidem constitui feliciter ibique bonum et comodum nostrum
vestrumque speramus obtinere vobisque obtenta transmittere non
negligemus. Sin autem rex Cassovie ita inbueri non constitueretur, tunc
nos ubicumque eius felicem presentiam comode per nuntium habere
poterimus, extunc pro parte nostra labores et expensas non obmitteremus
20 predicta vestra postulata impetrari,¹ vos vestrasque expensas adhibere
studeatis, quantotius poteritis litteris vestris nos informare velitis, quid
in hoc facto facere pretenditis. Insuper improperamus, quomodo discreto
Gregorio nostro procuratore domus nostre, qui alias longis temporibus
nobis hucusque fideliter serviebat, de aliquo beneficio seu prebenda non
25 previdistis ob tuitu nostre amicitie, cum tamen comperuimus, quod
altare rectoratus vacare dinoscebatur, eidem non previdistis, sed alio,
quare honorabiles fratres petimus vestras fraternitates attente, quatenus
ob amoris nostri eidem Gregorio de aliqua vacantia providere velitis,
veluti nos una vobiscum vestris providimus. Scripta in Hannusfalva,
30 feria secunda ante festum Sancte Elizabeth etc.

Ladislaus Soos
prepositus Poseniensis

4

1424. november 2. Esztergom

35 *Pálóci György esztergomi érsek levele a pozsonyi káptalannak. A László préposttal támadt perük tárgyalására november 8-át jelölte ki a felek egyetértésével, olyan módon, hogy ezen időpontban néhányat az esztergomi kanonokok közül*

¹ A szövegben *impetratis* áll.

- 1 közjük küld, hogy meghallgatva a felek előterjesztéseit, az ügyben ítéletet hoz-
zanak. Ezért teljeskörű felhatalmazást ad Vicedomini Máté esztergomi olvasóka-
nonoknak és Domokos kanonoknak, esztergom-szentistváni prépostnak az ügy
lezárására, kérve őket, hogy engedelmeskedjenek rendelkezéseiknek.
- 5 Lyukas papíron, papírfelzetes gyűrűs zárópecséttel. Pozsonyi káptalan ml. t.
R-3-82. (DF 228431., Monasterium.net 725.) — Kivonata: ZsO XI. 1219. sz.

Honorabilibus viris dominis de capitulo Posoniensi, amicis suis in
Christo dilectis.

Georgius

- 10 archiepiscopus Strigoniensis
Honorabiles viri nobis in Christo [dilecti. ...] super discussione materie
litigiose nuper [inter vos ab un]a et honorabilem dominum Ladislaum
prepo[s]itum Posoniensem] ex altera suscitata octavam diem festi
Omnium Sancto[rum] [... ..]amus partium, qui de consensu ita, ut eundem 1424. XI. 8.
15 in eodem aliquos e nostris fratribus vestre in medio dirigeremus, qui
auditis partium propositionibus discussione et decisione facerent
nostra auctoritate facto in eodem. Quapropter nos viros honorabiles
et egregios doctores dominos Matheum de Vicedominis lectorem
ecclesie nostre Strigoniensis ac Dominicum prepositum ecclesie Beati
20 Stephani prothomartiris, canonicos ecclesie nostre antedictae terminum
ad eundem decrevimus vestri in medium destinandos dantes eisdem
plenam potestatem nostram in eodem negotio diffiniendi, concludendi
et fine debito terminandi. Volentes omnino, ut cum dicti fratres nostri ad
25 medium vestri pervenerint, eosdem vice nostra cum honore suscipientes
discussionibus ac dispositionibus eorundem in omnibus parere
studeatis. Datum Strigonii, secundo die festi Omnium Sanctorum, anno
Domini MCCCCXXIII.

5

1424. december 16. Pozsony

- 30 Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és
Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanono-
kok, György esztergomi érsek, örökös ispán, primás és az Apostoli Szék legatus
natus-a által külön kinevezett bírák kánoni vizsgálatot követően megerősítik és
35 beiktatják Nyderl Jánost a pozsonyi Szent György és Szent Adalbert-oltár igaz-
gatóságába, amely Jakab lemondásával üresedett meg és amelyet az új javadal-
mas a káptalan beleegyezésével már megkapott.

- 1 Hártyán, hártyaszalagon függő pecsétekkel. Pozsonyi káptalan mlt. F-1-14. (DF 228085., Monasterium.net 453.) — Kiadása: ZsO XI. 1492. sz. — Fejér VIII/2. 574., 1324. évi kelettel. (Vö. Tört. Tár 1908. 40.) — Helyes keltezéssel: Anjou oklt. VIII. 278. old.
- 5 Mathaeus de Vicedominis de Placentia, lector Strigoniensis utriusque iuris ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani in castro Strigoniensi decretorum doctores, canonici eiusdem ecclesie Strigoniensis, visitatores et commissarii ecclesie Posoniensis per reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum
- 10 prefate ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum natum ad hoc specialiter deputati discreto viro domino Iohanni Nyderl rectori cuiusdam prebende ad altare Sanctorum Georgii et Adalberti martyrum pertinentis Posonii salutem in Domino. Accedens ad nostram presentiam significare curasti, quod alias vacante quadam prebenda ad altare Sanctorum Georgii
- 15 et Adalberti martyrum pertinente, quam quidam Iacobus tenuit, per eiusdem Iacobi ultimi et immediati rectoris et prebendarii spontaneam resignationem, de assensu et voluntate dominorum tunc prepositi et capituli patronorum, ad quos presentatio et provisio de iure noscitur
- 20 pertinere, te, quantum in eis fuit, ad dictam prebendam assumserunt et admiserunt; de quo nobis per personas ydoneas fuit facta fides dictique domini de capitulo ac tu supplicastis, quatenus dictam renunciationem et electionem admittere debeamus, et te ad dictam prebendam predicto modo vacantem instituere et confirmare dignaremur. Nos igitur, quia
- 25 examinatione premissa te invenerimus ydoneum et sufficientem, supplicationibus predictis, ut tenemur, annuentes te in eadem prebenda iurium et pertinentiarum eius conservantes, de eadem te per breviarii libri traditionem investivimus dantes et concedentes tibi tenore presentium curam et administrationem dicte prebende bonorum, rerum
- 30 ac pertinentiarum eiusdem in temporalibus et spiritualibus, recepto a te iuramento tactis Scripturis in manibus nostris corporaliter prestito, quod eris fidelis et obediens domino nostro archiepiscopo Strigoniensi et eius successoribus canonice intrantibus et quod bona, iura et res dicte prebende non alienabis nec diminues, et si qua forent alienata, pro
- 35 posse recuperabis, restitues et augmentabis ad ius et proprietatem dicte prebende et quod domino preposito et capitulo debitam reverentiam exhibebis et ecclesie in servitiis iuxta posse consuetis sollicitus eris. In quorum omnium et singulorum premissorum et evidens testimonium presentes fieri fecimus et nostris sigillis propriis iussimus appensione
- 40 muniri. Datum Posonii, sexta decima mensis Decembris, anno Domini etc. vicesimo quarto.

1

6

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, primás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 13. vádpont: a prépost a kifogott 39 vizából a neki járó negyedrésznél önkényesen többet, 10-et tartott meg, és ezek a jobbak és nagyobbak voltak; 14. vádpont: a prépost a halfogó rekesztély építési költségeihez nem járult hozzá — tanúvallomások meghallgatásával és a perbeli bizonyítékok megtekintésével elvégezték a vizsgálatot. A prépostot a vizák aránytalan szétosztása ügyében 20 forint, a halfogó rekesztély építési költségeihez való hozzá nem járulása miatt pedig 13 forint és 88 dénár megfizetésére ítélték, amelyet a kétszerezés és a kiközösítés terhe alatt 25 napon belül köteles teljesíteni.

Papíron, díszes kezdő N betűvel, a szöveg alatt két zöld viaszba nyomott gyűrűspeccét töredékével és Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradékával (lásd Függelék I/a). Pozsonyi káptalan ml. G-1-11. (DF 228143., Monasterium.net 509.) — A lap alján, bal oldalt: *De XXXIII florenis per centum et LXXX denariis et etiam de attemptatis per ipsum dominum prepositum.* A hátlapján alul: *contra dominum prepositum et pro dominis de capitulo obtentis.* — Regesztája: ZsO XII. 65. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posonio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Posoniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes littere nostre devenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo vicesimo quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum ecclesie Posoniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac

1424. V. 1.
körüli

1 iuribus, in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus
Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon
debitis, dampnis, nocuentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus
prepositus ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter
5 de eadem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem
dominum Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria
coram prefato domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita
fuisset. Et statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati
fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere
10 cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram
quibus factis revisionibus ac repplicationibus datisque articulis de novo
hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
difficultatem ac multipliciter articolorum causarum sic motarum
15 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
20 octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
eisdem contentis fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino
ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
25 predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
continetur.

1424. XI. 8.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
30 Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
35 parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.

1424. XI. 13.

Et eodem die tredecimo magister Georgius et Thomas canonici
Posonienses, procuratores eiusdem capituli prelibatum dominum
Ladislaum prepositum ad diem sequentem, videlicet XIII mensis
40 Novembris ad horam tertiarum de mane citare fecerunt nostre in
presentiam et dicto termino prefatis procuratoribus capituli ac ipso
domino preposito sic citato comparentibus idem procuratores capituli

1424. XI. 14.

1 per articulos certos oblatos in effectu contra eundem dominum
prepositum proposuerunt, quomodo **13.** prefatus dominus Ladislaus
eorum prepositus pendente lite inter ipsos contra contenta litterarum
5 prorogatoriary predictarum inter alia attemptare presumpsit, quod
in erectione ipsius piscature minime contribuendo nec piscatoribus
satisfaciendo pro sua quarta parte de trigintanovem husonibus potiores
decem husones et meliores pro se recipere propria auctoritate temeraria
10 contra modum datum in divisione predictorum husonum fienda per
personas per ipsum prepositum electas unacum personis duabus pro
parte capituli deputatis attemptavit, quare petierunt prepositum ad
premissa responderi et eundem conpelli ad satisfaciendum. Preposito
autem respondente, quod ipse in huiusmodi divisione presens non
15 fuisset, et quod si domini de capitulo rationem de censibus communibus
Sancti Georgii et etiam Sancti Michaelis sibi fecissent pro sua quarta
parte ratione habita satisfacere eisdem paratus fuisset, sed usque hec ad
suas requisitiones ipsam rationem de dictis proventibus minime facere
curassent.

Unde nos ex officio nostro volentes super premissis veritatem inquirere
et primo super ipsa divisione husonum per nonnullorum testium
20 citatorum et mediante iuramento in forma consueta examinatorum
talem ex depositionibus eorundem testium repperimus in effectu
veritatem, quod prepositus, cum predicti trigintanovem husones
fuissent prensi, elegit dominum Iacobum plebanum de Zeredahel et
Petrum Pannicidam villicum de Wasaruth et misit eos ad decanum et
25 socium suum, qui erant in loco piscature pro capitulo et fecit eis dicere,
quod facerent divisionem, quia volebat vendere portionem suam, cum
haberet iam emptores, decanus licet dixisset se non posse dividere sine
consensu dominorum, tamen finaliter consensit, si prepositus velit facere
fieri rectam et equalem divisionem et piscatoribus velit persolvere pro
30 quarta sua, et dicti electi prepositi transeuntes ad eum sibi retulerunt
et dixit prepositus: „Vadatis et contentus sum, quod faciatis rectam et
iustam divisionem, sive ego non intersim divisioni”, et adiunxit eisdem
ibidem unum iobagionem communem Iohannem Mathie de eadem
Wasaruth addicens,¹ quod et alios expertos eis adiungentur, qui electi
35 unacum prefatis dominis et iobagionibus ac certis familiaribus prepositi
transeuntes ad loca, ubi erant husones, absente preposito primo tres
husones ipsi de per se posuerunt, quia duo ex ipsis non habebant
coequales, causa portandi ad Posonium et ibidem dividendi et habebant
dum curram cuiusdam iobagionis Symonis de dicta Wasaruth iam
40 pro eisdem appretiatum. De aliis autem triginta sex husonibus fecerunt

¹ A szövegben *adiciens* alak áll.

1 novem cumulos, in quolibet cumulo semper quatuor equales, prout
 repperi poterant, ponendo et insimul ipsi dederunt modum eligendi,
 quod prepositus primo de uno cumulo eligat unum, et domini de
 secundo tres, et sic alternatis vicibus fieret electio, vel sors super eis
 5 mitteretur, et ubi caderet sors prepositi, illa esset portio prepositi, et cum
 hec disportio facta esset inter eos, tunc prepositus licet per divisores
 non vocatus supervenit et cum vidisset omnes novem cumulos tunc in
 uno cumulo, ubi erant quatuor maiores husones, dixit prepositus: „Ego
 volo eligere istos quatuor”, tunc divisores sui et domini simul dixerunt
 10 domino preposito, non ille modus datus est eligendi, sed, quod vos
 primo de uno cumulo eligatis unum et domini de secundo tres et sic
 alternatis vicibus fiat electio de omnibus, vel sors super eis mittatur, ut
 supra, dominus autem prepositus de nullo istorum modorum contentus
 dixit: „Ego sum prepositus et ad me spectat eligere!” et sic de omnibus
 15 cumulibus novem non obstante contradictione decani semper meliorem,
 quem voluit husonem pro se recipit. Item insuper de tribus husonibus,
 qui ad Posonium debebant portari similiter maiorem propria auctoritate
 pro se recepit et ille fuit maior inter omnes alios.

14. De expensis autem premissis factis in piscatura et censibus
 20 communibus Sanctorum Georgii et Michaelis, in quibus preposito
 debetur quarta, ex registris expensarum et perceptorum talem reperimus
 veritatem, quod summa predictorum censuum omnium insimul anni
 presentis facit ducentos florenos per centum, denarios VI, sic preposito
 pro sua quarta debentur de eisdem florenis quinquaginta denariis
 25 $I\frac{1}{2}$. Summa vero omnium expensarum in ipsa piscatura cum sallario²
 piscatorum unacum sallario³ annuo decani, qui sunt vigintiquatuor
 floreni per centum, facit $CC\frac{1}{2}^c$ quinque florenos per centum, denarios
 sexagintaquinque. Item deducendo quinquaginta florenis ultra expensas
 factas in piscatura cum sallario⁴ decani remanet prepositus debitor
 30 capitulo XIII florenis per centum, denariis octoginta octo.

Unde premissis sic Posonii peractis et die quindecima Decembris 1424. XII. 15.
 in causa premissa et causis omnibus ibidem conclusis statuimus
 terminum XV festi epiphaniarum Domini proxime venturi sine 1425. I. 20.
 crastinatione Strigonii ad videndam ferri sententiam et dicta die XV
 35 comparente procuratore capituli, videlicet magistro Georgio canonico
 ecclesie Posoniensis petente in premissis ferri sententiam non obstante
 contumacia prepositi, quam presentia Dei suppleat.

² A szövegben *sellario* alak áll.

³ A szövegben *sellario* alak áll.

⁴ A szövegben *sellario* alak áll.

1 Visis omnibus et singulis premissis super attemptatis premissis
propositis et deductis ac probatis visaque prorogationis predicta,
per quam ante omnia expensas in piscatura fiendas pro sua quarta
satisfacere tenebatur ac aliis omnibus et singulis coram nobis deductis,
5 que partes ipse per se et procuratores dicere et allegare voluerunt
verbo, in scriptis, semel et pluries visaque conclusione super premissis
et super hiis habita plena et matura deliberatione unacum domino
nostro domino archiepiscopo et certis aliis de capitulo Christi et Beate
Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris
10 nominibus invocatis per hanc nostram sententiam, quam ferimus in hiis
scriptis per ea, que novimus et cognovimus et dicimus, sententiamus et
declaramus prefatum dominum Ladislaum prepositum ratione predicte
inequalis divisionis et dicte usonis maioris ultra partem propria
temeritate recepti, ratione dampnorum et interesse ac violentiarum
15 capitulo suo Poseniensi teneri, que taxamus in viginti florenis per
centum procuratore dicti capituli iurante procuratorio nomine capituli
predicti sua tamen interesse. Item eundem dominum prepositum ratione
expensarum in ipsa piscatura factarum anni presentis deductis parte
sua proventuum communium et solutio⁵ decani pro quarta sua capitulo
20 suo predicto teneri in florenis tredecim per centum denarios et denariis
octoaginta octo. In quibus omnibus ipsum dominum prepositum per
hanc nostram sententiam diffinitivam condempnamus in hiis scriptis
ipsi capitulo debendis et cum effectu solvendis infra vigintiquinque
dierum spatium sub pena excommunicationis et duppli, salvo tamen
25 in premissis iure calculi semper remanente. In quorum omnium et
singulorum premissorum fidem et testimonium presentes litteras
nostras cum impressione sigillorum nostrorum unacum subscriptione
notarii publici infrascripti munimine roboratas duximus concedendas.

Lecta, lata et pronunziata est hec sententia diffinitiva in porticu
30 alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolay confessoris, quem
locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno Domini
millesimo quadringentesimo vicesimo quinto, indictione tertia, die vero
vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus
sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini divina providentia
35 pape quinti anno octavo, presentibus ibidem honorabilibus et egregiis
viris dominis Martino Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et
Paulo Sancti Thome martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum
prepositis, Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium
professore in medicinis doctoribus Hwntensi, Andrea Kamaroniensi,
40 Gregorio Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium

⁵ A szövegben *solatio* alak áll.

1 professore, Emerico de Tolna et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis
 predicte necnon Stephano plebano ecclesie Beati regis Ladislai de Nova
 civitate Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis
 fidedignis ibidem tunc presentibus.

5 7

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a prépost ellenkeresetében foglalt vádpontban — amely szerint a prépostot Budai Jakab kanonok 1423-ban a halászóhelynél nyilvánosan becsmérelte, György kanonok pedig majdnem 100 forinttal megkárosította, és egyik éjszaka fegyveresekkel házába tört és szidalmazta — elvégezték a vizsgálatot. Jakab kanonok vallomása szerint a halak szétosztásakor a prépost önkényeskedve őt becsmérelte és börtönnel fenyegette. György kanonok vallomása szerint a prépost vonakodott Gergely nevű familiárisát, aki őt becsmérelte, megbüntetni, és amikor átment hozzá elégtételt kérni, rövid időre lecsukatta. Jakab ügyében több kanonok tett vallomást, György kanonok pedig maga nevében esküt, amelyek a préposti panasz ellenkezőjét bizonyították, ezért a prépostot 20 aranyforint bírság terhe alatt egy hónapon belül a káptalani tagok előtti bocsánatkérésre kötelezik.

Papíron, díszes kezdő N betűvel, a szöveg alatt két gyűrűspecstét töredékével és Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradékával (lásd Függelék I/a). Pozsonyi káptalan mlt. G-1-9. (DF 228141., Monasterium.net 507.) — A szöveg alatt más kézzel: *Condempnatus est dominus prepositus magistris Iacobo et Georgio eosdem debere placare coram dominis de capitulo infra unius mensis spatium sub pena XX florenis auri.* A hátlapján felül: *Contra dominum prepositum pro quibusdam dominis de capitulo.* — Regesztája: ZsO XII. 66. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis predictae, wisitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posonio

- 1 et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum,
 capitulum et canonicos ecclesie Pisoniensis Sancti Martini alias Sancti
 Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per
 5 reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium
 eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum
 natum constituti et deputati memorie commendamus per presentes, 1424. XI. 16.
 quod constitutis coram nobis die XVI Novembris Augustino pridem
 scolastico Pisoniensi et Gregorio procuratoribus honorabilis domini
 10 Ladislai prepositi ecclesie Pisoniensis per eosdem procuratores pro
 parte eiusdem in figura nostri iudicii contra et adversus magistros
 Georgium et Iacobum artium professorem canonicos Pisonienses per
 modum actionis oblati fuerunt inter alia articuli infrascripti in hunc
 modum:
- 15 **(6.)**¹ Item proponit prepositus, quod magister Iacobus mox anno
 transacto in presentia nobilium quorundam ignotorum circa piscaturam 1423
 existens in verba impropetiosa prorupit asserens se meliorem esse
 hominem, quam prepositus, ista quamplures verba repetens et coram
 regia maiestate ista probare volens brachia sua frequentius erigebat,
 20 quasi prepositum tangens, ipsum non ut prepositum nec sicut socium
 seu fratremve, verum uti satrapam reputabat, ratione cuius vilipensionis
 prepositus a piscatura recedens partem suam iobagionibus arendare
 voluit, qui recusantes dixerunt: „Domine, si vestra in presentia talia
 vobis inferunt nepharia, in absentia nobis(!) quid fieri posset?” Tandem
 25 prepositus partem suam arendavit magistro Georgio pro quatuor
 usonibus. Unde dampnificatus est quasi in centum florenis novis, quod
 probare intendit. Item ponit, quod magister Georgius noctis tempore,
 quasi circa tertiam horam noctis cum magnis insolentiis tumultibus et
 clamoribus horribilibus curiam suam subintravit, manicas brachiorum
 30 hinc inde more revolvens luctantium, facie turgida et inflata oculis huc
 illucque disturrens verbis insultatibus aliis quoque variis et mirabilibus
 corporis sui gestibus animum suum indignantem in malumque
 machinantem patescat coram multis preposito tunc astantibus et
 sepius iteratisque vicibus, quid vellet aut quare ita fremeret, a preposito
 35 interrogatus, respondere retinuit. Tandem nunc per blandia, nunc
 per asperta verba de curia eductus in plateam prosiliens ad armatos
 suos ministros insolentiarum vociferationibus et minis contra ipsum
 prepositum hostiliter exclamabat et quod malum querebat, palam
 significabat. Dignentur vero vestre venerabilitates talia diligentius

¹ Noha ez préposti vádpont, tematikailag a hiányzó káptalani 6. vádponttal lehet azonos.

1 pensare. Quibus porrectis commisimus ipsis magistris Iacobo et Georgio
respondere debere articulis seu actionibus premissis.

Et tandem magister Iacobus die sequenti, videlicet XVII^a Novembris 1424. XI. 17.
5 sed factum sic se habere et fuisse dicit, quod „cum anno immediate
preterito ego et magister Georgius de mandato dominorum nostrorum 1423
de capitulo venissemus ad piscaturam et nollemus cum aliis fratribus
nostris consentire in unam divisionem usonum iniustam, iniquam et
10 dampnosam capitulo. Idem dominus prepositus ira et furore repletus
insanivit clamando: »Ego sum prepositus et dominus vester naturalis
et omnes rerum vestrarum ego volo dividere ad placitum meum et
volo etiam recipere portiones Michaelis Choler et Philippi.« Et quia
ego pie volens eum informare dixi, quod nullus singularis canonicus
15 habet adhuc aliquam portionem ex eo, quod nulla divisio facta est
propter debita ecclesie. Illis solitis quitquid supererit, tunc primo
dividetur. Mox torvo vultu et clamore furioso tibisando, iniuriando
atque etiam vilipendendo idem dominus prepositus dixit mihi: »Et
etiam tuam portionem recipiam!« et subdidit: »Quid tu es, quid vales
in ecclesia?« Cui respondi: »Quantum ad statum meum, tantum valeo
20 in ecclesia, sicut vos in statu vestro, quod sepius ostendi coram multis
prelatis et signanter coram domino cardinali Branda et coram rege
et coram baronibus et adhuc ostendere possum coram eisdem.« Tunc
idem prepositus magis et magis furore accensus dixit mihi: »Tu non es
magister, sed es unus beanus et unus ribaldus!« et subiunxit: »Taceas tu
25 ribalde, alias te vinculabo et vinculatum dirigam ad Posonium!« Et hic
sepius et sepius resumendo ego vero timens suam furiam, dementiam
et indiscretionem, ne mererem verecundiam et periculum corporis et
vite. Mox in nocte fugiens recessi preposito remanente in piscatura per
pluries dies et hec omnia probare nitendo, sed quia ulterius dicit in eodem
30 articulo: »dampnificatus sum, quasi in centum florenis novis«, hic ego
peto declarationem ad quid reffertur ista clausula unde: »dampnificatus
sum, quasi in centum florenis novis« — se reffertur ad verba mea vel
ad suam arendationem? Et quia, ut patet ex predictis plures iniurias,
scandala, verecundias, detentiones, terrores per eum sum passus, ea
35 omnia ad animum revoco pro mille florenis auri puri pati et sustinere
noluissem, quare venerabiles domini iudices peto prefatum dominum
prepositum per vestras venerabilitates mihi indigne, iniuste et iniuriose
diversa scandala ac verecundias, infamias, molestias et obprobriosas
iniurias inferentem in dictis mille florenis auri puri condempnandum
40 fore et condempnari debere pronuntiari vestra sententia diffinitiva
mediante in hic vestrarum venerabilitatum benigna officia humiliter
implorandi salvo iure addendi, minuendi, corrigendi etc.“

1 Magister vero Georgius die sequenti, videlicet XVIII Novembris 1424. XI. 18.
 respondit ad articulum porrectum contra eum negando supra ipsum
 articulum, prout ponitur, sed dictis factum in veritate sic fuisse, prout
 sequitur: quod „[cu]m quidam familiaris domini prepositi Gregorius
 5 appellatus intravit ad domum meam, ubi invenit me sedentem in
 tabula cum pluribus honestis personis, videlicet domino Michaelae
 canonico, Martino notario domini patriarche Aquilegiensis, Ortolffo
 incole civitatis Posoniensis et domino Udalrico nunc presbitero filio
 10 suo petitque idem Gregorius domino preposito per me magistrum
 Georgium mutuare duas secures ad incidendum ligna, ego vero dicto
 familiari prepositi respondi me prepositi non habere aliquam vel
 aliquas securim vel secures ex eo, quod huiusmodi secures meas circa
 piscaturam dominorum prepositi et capituli paulo ante reliquisse, de
 15 qua responsione mea prefatus Gregorius familiaris domini prepositi
 male contentus prorupit in hec verba contra me, quod in hac hora in
 antea nomine domini sui prepositi a me non vellet petere aliquam
 securem, tamquam a tali me magistrum Georgium denotando fore
 minus iustum et indignum, quomodo idem familiaris domini prepositi
 20 in persona eiusdem aliquam securem a me petere debetur, propter que
 quidem affamatoria verba in presentia predictorum hospitem meorum
 per ipsum familiarem domini prepositi in Hungarico sermone contra
 me prolata ego a cena surgens et ad presentiam dicti domini prepositi
 personaliter inveni² adiens mihi contra memoratum familiarem domini
 25 prepositi propter huiusmodi verba dehonestatoria per dictum dominum
 prepositum iustitie complementum petii aministrare, dicendo me
 in domo mea a dicto Gregorio verbis illicitis esse dehonestatum et
 quod sua paternitas ipsum Gregorium vel alium suum familiarem
 ad dehonestandum me in domo mea amplius non dirigeret, alioquin
 30 ego de remedio mihi opportuno vellem providere. Tandem idem
 dominus prepositus, nescitur quo spiritu ductus, huiusmodi iustis et
 rationabilibus exhortationibus meis minime attendens, licet dixerit se
 michi velle iustitiam ab eodem Gregorio facere, minas tamen carceris
 mihi imposuit, ex eo et pro eo, quod ipse prepositus asserens me esse
 35 fautorem, protectorem et defensorem magistri Iacobi, sui capitalis
 inimici. Considerans itaque mihi incarcerationem per ipsum dominum
 prepositum immineri dixi eundem prepositum non habere auctoritatem
 aliquem canonicum incarcerandi, que quidem verba ipsi domino
 preposito omnino displicuerunt, ut hec in effectu deiuravit me sine
 40 omni causa usque ad locum carceris detentum per famulos suos iussit
 transduci, eis hoc mandando per talia verba: »Wydel, wydel, hemer wydel.«

² Egyidejűleg javítva *inveni* alakról.

1 Hiis itaque peractis mox et incontinenti ego mandavi meo familiari
Achacio, quod ipse dominos Iacobum custodem et Martinum plebanum,
Michaellem iunorem ac Iacobum Budensem canonicos adiret eisque
5 supplicaret, ut dominum prepositum accederent et furiam ipsius
domini prepositi mitigarent. Ita, quod tale scandalum mihi non inferret,
ad huiusmodi vero exhortationem meam tantum modo domini Michael
et Iacobus Budensis canonici ac Martinus notarius domini patriarche
Aquilegiensis et Ulricus Ortolffy necnon Petrus frater domini Michaelis
10 nunc decani unacum familiare meo predicto Achacio ad portam curie
domini prepositi venerunt, volentes furiam ipsius domini prepositi
mitigare, sed minime fuerunt intromissi et tandem ipsis recedentibus et
ad propria querulantibus interim ego semper steti prope locum carceris
detentus per familiares ipsius domini prepositi animo me imponendi ad
15 carceres fere ad spatium sexte partis hore, post hoc dominus prepositus
permisit me solutum ad domum meam transire, propter quam quidem
detentionem ac violentarum manuum iniunctionem sine causa et
auctoritate minime super id habita peto ego vestras egregietates prefatum
dominum prepositum declarare excommunicatum eundemque ad dictis
sententie excommunicationem laqueis non absolvi quousque mihi de
20 huiusmodi iniuria satisfactum fuerit realiter et cum effectu etc.”

Et quamquam decrevissemus procuratoribus predictis presentibus
copiam de premissis debere fieri ad repplicandum ad feriam secundam
proxime venturam, que fuit XXI dies Novembris. Tamen predicti
25 procuratores domini prepositi eodem die dixerunt et retulerunt, quod
dominus eorum prepositus contentus esset ex parte magistri Iacobi stare
dictis et testimoniis magistrorum Georgii et Thome artium professorum
ac domini Iacobi Budensis canonicorum Poseniensium, qui tunc
interfuerunt premissis et omnia eis nota existunt, in facto autem magistri
Georgii simpliciter solum ad conscientiam ipsius magistri Georgii se dicti
30 procuratores nomine et in persona prefati domini prepositi submiserunt.

Unde nos examinatis prefatis dominis canonicis, videlicet magistro
Georgio et Iacobo Budensi mediante iuramento ad sancta Dei ewangelia,
qui tunc erant Posenii, presentes magistro Thoma, quia erat absens in
Wyenna litteratorie scripseramus, quod secundum conscientiam suam,
35 quid supra in factis premissarum iniuriarum consteret, rescribat, qui
tandem nobis manu propria rescripsit et videndo dicta premissorum
magistri Georgii et Iacobi canonicorum et concordando cum scriptura
magistri Thome in effectu repperimus omnia sic fuisse facta, prout
in premissa responsione dicti magistri Iacobi positum existit. In
40 facto autem iniuriarum magistri Georgii ipse magister Georgius ad
conscientiam suam iurando dixit omnia sic fuisse facta, prout per ipsum
in sua responsione fuit positum.

1424. XI. 21.

1 Unde premissis sic Posenii peractis et die XV Decembris in causa 1424. XII. 15.
 premissa et causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum XV
 diem festi epiphaniarum Domini proxime venturum sine crastinatione 1425. I. 20.
 Strigonii ad videndam ferri sententiam. Et dicta die XV comparente ipso
 5 magistro Georgio pro se personaliter et pro magistro Iacobo cum litteris
 procuratoriis capituli Poseniensis petente in premissis ferri sententiam
 non obstantem contumacia prepositi, quam presentia Dei suppleat.

10 Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis coram
 nobis deductis, que partes ipse per se vel procuratores dicere et allegare
 voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque conclusione super
 premissis et super hiis habita plena et matura deliberatione unacum
 domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de capitulo Christi et Beate
 Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris
 15 nominibus invocatis dicimus, sententiamus et pronuntiamus
 predictum dominum prepositum indebite et iniuste et contra honorem
 predictorum magistrorum Georgii et Iacobi canonicorum verba iniuriosa
 protulisse et alia fecisse, que fecit eis et ideo infra spatium unius mensis
 a tempore notitie debere dictos dominos canonicos suos coram aliis
 dominis in capitulo Poseniensi placare sub pena viginti florenis auri, in
 20 quibus ipsum dominum prepositum, si non fecerit, condemnamus in
 hiis scriptis. In quorum fidem et testimonium premissorum presentes
 litteras nostras cum impressione sigillorum nostrorum et subscriptione
 notarii publici infrascripti munimine roboratas duximus concedendas.

25 Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
 alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolai confessoris,
 quem locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum,
 anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione
 tertia, die vero vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi,
 pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini
 30 divina providentia pape quinti anno octavo, presentibus ibidem
 honorabilibus et egregiis viris dominis Martino Sancti Georgii de
 Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti Thome martirum de
 promontorio Strigoniensis ecclesiarum prepositis, Thoma decretorum
 Nitriensi et magistro Iohanne artium professore in medicinis doctoribus
 35 Hunthensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio Zoliensi archidiaconis,
 Andrea de Scepus artium liberalium professore, Emerico de Tholna
 et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis predictae necnon Stephano
 plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova civitate Strigoniensis
 specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis ibidem tunc
 40 presentibus.

1

8

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által a többi vádponton felül beterjesztett két kiegészítő vádpontban — amelyek szerint a prépost egyrészt a kanonokok végrendelkezési szabadságát megsértve lefoglalja hagyatékaikat, másrészt hogy 1424-es utasítása szerint a pozsonyi esperesség plébánosai az addig a pozsonyi Szent Márton-egyháztól kapott szentelt olajokat esperesétől, a majtényi plébánostól kötelesek átvenni — a perbeli bizonyítékok megtekintésével elvégezték a vizsgálatot. Mivel a prépost jogtalanul járt el mindkét ügyben, kiközösítés terhe alatt örök hallgatásra ítélik és az eddigi gyakorlat megtartását rendelik.

Az eredeti oklevél elveszett: a közjegyzői záradék nélkül átírta Oláh Miklós esztergomi érsek 1556. február 1-jei, Pozsonyban kelt privilégiumában: 24. (Pozsonyi káptalan mlt. G-1-20.) — Kiadásai: Péterffy: Sacra Concilia I. 175., kisebb kihagyásokkal; Katona: Hist. Crit. XII. 449.; Fejér X/6. 735., több kihagyással. — Egyszerű másolata 1551. július 28-én, szintén Pozsonyban készült, ez a közjegyzői záradékot (Függelék I/b) is tartalmazza, a jelvény rajza nélkül. Pozsonyi káptalan mlt. G-1-13. (DF 228145.) — Ennek végén más kézzel: *Huius instrumenti authenticum originale habet in sacristia sive conservatorio ecclesie capitulum Posoniense, quod 28 Iulii anno 1551 vidi, tetigi, palpavi et perlegi. Ego N. Strig. etc.* — Regesztája: ZsO XII. 67. sz. — A szöveget az 1556. évi privilégium alapján közöljük, az 1551. évi egyszerű másolat jobb olvasatainak figyelembevételével.

Nos Matthaeus de Vicedominis de Placentia lector ecclesiae Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus praepositus ecclesiae Sancti Stephani de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesiae Strigoniensis predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posenio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesiae Posoniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per reverendissimum in Christo patrem et dominum dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum ecclesiae Strigoniensem locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolicae Sedis legatum natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes sive

- 1 hoc publicum instrumentum pervenerint, notum facimus et manifestum,
 quod cum de anno Domini proxime elapso millesimo quadringentesimo
 vicesimo quarto, circa principium mensis Maii per honorabile capitulum 1424. V. 1.
 ecclesiae Posoniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac
 iuribus,¹ in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus
 Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon
 debitis, dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus
 prepositus ipsi capitulo a quibusdam dominis canonicis singulariter
 de eodem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem
 10 dominum Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria
 coram praefato domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita
 fuisset. Et statim per praefatum dominum nostrum archiepiscopum dati
 fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora² videnda procedere,
 cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram
 15 quibus factis responsionibus ac replicationibus datisque articulis de novo
 hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
 processum, ut ex actis constare potest. Et cum propter arduitatem,
 difficultatem ac multipliciter articulorum causarum sic motarum
 comode nequaquam ipsae causae Strigonii discuti posse viderentur,
 20 praefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
 expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
 discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
 suos, ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos, ad
 octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et 1424. XI. 8.
 egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
 et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
 eisdem contentis fecit prorogare. Appropinquante autem dicto termino
 ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
 praedictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
 30 litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
 continetur.
- Nos itaque mandatis praefati domini nostri archiepiscopi obedientes
 ad praedictum Posonium accessimus, et tandem die tredecima
 mensis Novembris convocatis praefatis dominis praeposito et capitulo 1424. XI. 13.
 35 Posoniensi litteras praedictas nostrae facultatis, unacum aliis litteris
 ipsis dominis praeposito et capitulo super nostra transmissione
 loquentibus, coram notario et testibus praesentavimus. Quibus habitis
 et earundem continentiis intellectis responderunt cum reverentia et

¹ Mindkét átíratí példányban hibásan: *iniuriis*.

² Az 1556-os hiteles átírásban: *ultióra*.

1 honore velle parere per omnia et obedire mandatis praefati domini nostri
archiepiscopi iuxta contenta ipsarum litterarum nostrae facultatis.

Et tandem post expeditionem plurimorum articulorum, qui circa
principium Maii Strigonii fuerant producti pro parte capituli, per
5 magistrum Georgium procuratorem XII^a die mensis Decembris requisiti 1424. XII. 12.
fuius, ut ad expeditionem certorum articulorum, qui post praedictos
articulos decima die mensis Maii similiter Strigonii fuerunt producti, 1424. V. 10.
procedere deberemus, qui articuli sequuntur in hunc modum:

10 **K1.** Item dominus noster praepositus conatur sibi usurpare res
et bona, que per capitulares personas testamentaria dispositione
ordinarentur, cum tamen ipsum capitulum sufficienter sit per privilegia
ipsi capitulo a quondam reverendissimo in Christo patre et domino
Ioanne huius almae ecclesiae Strigoniensis archiepiscopo data et
concessa sit libertatum, prout in eisdem latius videbitur contineri.

15 **K2.** Item praedictus dominus noster praepositus similiter anno
de praesenti novissime plebano in Meythe suo vicearchidiacono,
prout ex veridica relatione intelleximus, per sua scripta mandavit,
ut ipse in persona sua aliis plebanis sub districtu suae prepositurae
existentibus firmiter praeciperet atque mandaret, ut ipsi apud eundem
20 vicearchidiaconum sacros reciperent liquores et iura, quae hactenus
plebano Sancti Martini alias Sancti Salvatoris in Posenio tradita
fuissent, eidem vicearchidiacono assignare deberent et tenerentur. Qui
tamen sacri liquores alias a praedicto domino plebano Sancti Martini
per eosdem plebanos sub districtu dicte praepositurae existentes
25 semper sunt recepti, etiam iura eidem domino plebano de eisdem
solita semper per dictos plebanos fuerunt administrata, quorum
iurium medietatem iuxta ordinationem huius sedis ad hanc almam
ecclesiam, reliquam vero medietatem semper ad praedictam ecclesiam
Sancti Martini Poseniensem praesentavit, prout in privilegiis eiusdem
30 ecclesiae Posenienses ab hac alma ecclesia Strigoniensi eidem traditis
latius continetur etc., etiam contra laudabiles et approbatas earundem
ecclesiarum consuetudines et in scandalum etc. petutumque fuit pro
parte capituli per nos super praemissis provideri.

Unde nos officii nostri debito requirente super praemissis pro
35 parte capituli dicta XII^a mensis Decembris fuit productum quoddam 1424. XII. 12.
privilegium quondam videlicet domini Leonhardi de Pesauro olim
vicarii Strigoniensis emanatum Strigonii in synodali congregatione de
anno Domini millesimo CCC^o XC^o indictione tredecima, die XIII° mensis
Maii, pontificatus domini Bonifacii papae noni anno primo, sigillatum 1390. V. 14.
40 sigillo eiusdem domini Leonhardi impendenti in filis sericis rubrei

1 et viridis colorum³ et ex continentiiis ipsius privilegii reperimus ipsis
 canonicis libertatem competere faciendi testamentum,⁴ prout in ipso
 articulo ponitur. Item in eodem privilegio et synodo fuit declaratum,
 5 quod omnimoda collatio et provisio, institutio et destitutio ac quaevis
 dispositio canonicatum, plebanatum et aliorum quorumcunque
 beneficiorum intra et extra muros Pisonienses existentium pertinuisse
 et spectasse, pertinere et spectare ad archiepiscopum Strigoniensem pro
 tempore constitutum etc.

10 Super ultimo vero seu secundo articulo fuit productum quoddam
 privilegium domini Leonardi tunc vicarii Strigoniensis sigillo suo maiori
 impendenti sigillatum, emanatum Strigonii in synodo celebrata de anno
 Domini millesimo CCC^o LXXX, tertio die festi Beati Georgii martyris,
 15 indictione XII^a,⁵ in quo canetur, quod plebani in districtu Pisoniensi ad
 praeposituram pertinentes iure archidiaconali sacros liquores ab ecclesia
 Pisoniensi recipere teneantur, pro quibus sacris liquoribus recipiendis
 pro tempore plebanus Sancti Martini ad Strigonium mittere teneatur,
 et tandem plebanis ipsis administrare, quorum plebanorum singuli XL
 20 candellas unius palmae longitudinis et denarios quatuor dare plebano
 pro expensis fiendis debet, quarum candellarum medietatem in octava
 Sancti Georgii martyris ad Strigonium sacristiam praesentare debeat
 pro luminariis ecclesiae Strigoniensis et alia medietas pro luminariis
 ecclesiae Pisoniensis reservari debet.

Et quamquam praeposito praemissi articuli causa ad eos respondendi
 XVI mensis Novembris exhibiti fuissent, ipse tamen dictos articulos apud
 25 se retinens et nichil respondendo a facie iuris XVIII die mensis eiusdem
 recessit. Nichilominus tamen praefatum Gregorium procuratorem
 suum praedicta die XII Decembris advocavimus, requirentes, si quid ad
 praemissos articulos respondere vel contra dictas litteras privilegiales
 allegare vel dicere vellet. Qui respondit, in praemissis se nihil scire vel
 30 dicere velle.

1390. IV. 26.

1424. XI. 16.

1424. XI. 18.

1424. XII. 12.

³ ZsO I. 1499. sz. Eredeti példánya: Pozsonyi kápt. mlt. G-1-1. (DF 228133, Monasterium.net 500.), uo. 1556. jan. 9-i egyszerű másolata, uo. G-1-2. (DF 228134, Monasterium.net 500a.)

⁴ Az 1556-os hiteles átírásban: *testamenti*.

⁵ ZsO I. 1498. sz. Az eredeti oklevél kelte a következő formában van megadva: Datum Strigonii tertio die festi Beati Georgii martyris (= ápr. 26.) anno Dominice incarnationis millesimo trecentesimo nonagesimo, indictione XIII, die vero XIII mensis Maii (= máj. 13.). Pozsonyi káptalan mlt. H-2-20. (DF 228245., ápr. 26-i és máj. 13-i kelettel, Monasterium.net 611., máj. 13-i kelettel). Második eredeti példánya: Prímási Lt., Esztergomi káptalan mlt., Acta radicalia 51-1-30. (DF 237979.) — Az első példányt átírta a pozsonyi káptalan 1464. ápr. 6-i oklevelében, uo. H-2-24. (DF 228249, Monasterium.net 615 [ins. 1.])

1 Hiis Posenii sic peractis et die XV Decembris in causa praemissa 1424. XII. 15.
ac causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum XV^a die festi 1425. I. 20.
epiphaniarum Domini proxime venturi sine crastinatione Strigonii
ad videndam ferri sententiam et dicta die XV comparente procuratore
5 capituli dicto magistro Georgio canonico ecclesiae Poseniensis petente
in praemissis ferri sententiam non obstante contumacia praepositi,
quam praesentia Dei suppleat.

Visis omnibus et singulis praemissis ac aliis omnibus et singulis
10 coram nobis deductis, quae partes ipse per se vel per procuratores
dicere et allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque
conclusionem super praemissis et super his habita plena et matura
deliberatione unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis
de capitulo considerantes, quantum sit iuri, aequitati et bonis moribus
15 contrarium et a radice cupiditatis et avaritiae rapaciter oriens, praelatum
posse bona canonicorum cum testamento vel ab intestato decedentium
rapere et in predam dare, nemo sanae mentis ignoret sitque de iure
concessum canonicis ecclesiae collegiatae et clericis beneficiatis non
habentibus administrationem etiam de acquisitis praebendarum suarum
20 occasione libere posse testari, prout etiam in privilegio praemisso
tempore recolendae memoriae domini Joannis Archiepiscopo indulto
de ipsis Canonicis manifeste canetur. Ideo per hanc nostram sententiam
diffinitivam, quam ferimus, in his scriptis dicimus, sententiamus et
declaramus dominos canonicos Posenienses etiam de bonis occasione
25 praebendarum suarum habitis, perceptis et acquisitis de iure libere
posse testari, super ipsis bonis in perpetuum praeposito Poseniensi
sub pena suspensionis ab officio et beneficio interdicta rapina, de bonis
autem canonicorum et clericorum beneficiatorum non habentium
administrationem ab intestato decedentium disponatur secundum iuris
dispositionem.

30 Item per hanc sententiam nostram diffinitivam, quam ferimus,
in his scriptis dicimus, sententiamus et declaramus dispositionem
et sententiam sedis Strigoniensis super candellis pro luminariis
ecclesiarum praedictarum administrandum fuisse piam, rationabilem
et iustam ipsamque sic hactenus sancte observatam, debere perpetuis
35 temporibus teneri et observari. Super hiis praeposito et omnibus suis
vicearchidiaconis perpetuum silentium sub pena excommunicationis
imponendo omniaque contra ordinationem praefatam, ut praemittitur,
facta dicimus in hiis scriptis fuisse et esse inconsulte temere et de facto
praesumpta et attentata eaque sic de facto facta annullamus, irritamus
40 et revocamus in his scriptis praedictosque praepositum et suum
vicearchidiaconum de Meythe fore et esse per censuram ecclesiasticam
districtae compellendos, candellas praefatas cum omni alio emolumento

1 ipsorum sumptibus et expensis ecclesiis praedictis cum effectu reddere
 et restituere debere. In quorum fidem et testimonium praemissorum
 praesentes literas nostras cum appensione sigillorum maiorum unacum
 5 subscriptione notarii publici infrascripti munimine roboratis duximus
 concedendum.

Lecta, lata et pronunciata est haec sententia diffinitiva in porticu
 almae ecclesiae Strigoniensis circa altare Sancti Nicolai Confessoris,
 quem locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno
 10 Domini millesimo CCCC° XXV°, indictione tertia, die vigesima mensis
 Januarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo
 patris et domini, domini Martini divina providentia papae quinti anno
 octavo, praesentibus ibi honorabilibus et egregiis viris dominis Martino
 Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti Thomae
 15 martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum praepositis,
 Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium professore
 in medicinis doctoribus Hwntensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio
 Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium professore,
 Emerico de Tolna et Francisco canonicis ecclesiae Strigoniensis praedictae
 20 necnon Stephano plebano ecclesiae Beati regis Ladislai de Nova civitate
 Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis
 ibidem tunc praesentibus.

9

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és
 25 *Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanono-*
kok, György esztergomi érsek, örökös ispán, primás és az Apostoli Szék legatus
natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben
külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba
helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 2. vádpont:
 30 *a prépost, noha a jövedelem negyedét élvezi, a hajnali zsolozsmák, a matutinum*
és prima terhét többrendbeli ígéretei ellenére nem viseli a kanonokokkal együtt
— a perbeli bizonyítékok megtekintésével elvégezték a vizsgálatot. A prépostot
hivatalából és javadalmából történő felfüggesztés terhe alatt kötelezik, hogy a kü-
 35 *lönböző jövedelmekből neki járó negyedrészt fejében a hajnali zsolozsmákon vagy*
személyesen szolgáljon vagy erre egy káplánt tartson.

- 1 Hártyán, díszes kezdő N betűvel, a függőpecsétet felfüggesztő hártya-
csíkokkal, a szöveg alatt Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyház-
megyei klerikus, császári közjegyző záradéka és jelvénye (lásd Függelék
I/b). Pozsonyi káptalan mlt. G-1-12. (DF 228144., Monasterium.net 510.)
5 — A hátlapján felül: *Privilegium de horis divinis per prepositum et capitulum
insolidum decantandum etc.* Alul: *Littera super quartis decimarum vinorum in
montibus circa Posonium provenientibus et earundem divisionibus ac aliis etc.*
— Átírta 1) a győri káptalan 1464. május 17-i oklevelében: 22. Uo. G-1-18.
(DF 228150., Monasterium.net 516 [ins. 1.]) — 2) az esztergomi kápta-
10 lan 1505. március 10-i oklevelében: 23. Uo. G-1-28. (Monasterium.net 526
[ins. 1.]) — Regesztája: ZsO XII. 68. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis
iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani
de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie
15 Strigoniensis predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii
in Posonio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que
prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Posoniensis Sancti
Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent
cum plena potestate per reverendissimum in Christo patrem et
20 dominum, dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum
ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitem perpetuum, primatem
et Apostolice Sedis legatum natum constituti et deputati universis et
singulis, ad quos presentes littere sive hoc publicum instrumentum
devenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de anno Domini
25 proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo vicesimo
quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum ecclesie
Posoniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac iuribus,¹
in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus Soos ipsum
capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon debitis,
30 dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus prepositus
ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter de eodem
capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem dominum
Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria coram prefato
domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita fuisset. Et
35 statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati fuerunt
auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere cum
relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram quibus
factis responsionibus ac replicationibus datisque articulis de novo
hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive

1424. V. 1.
körüli

¹ A szövegben figyelmetlenségből *iniuriis* alak áll.

1 processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
 difficultatem ac multipliciter articulo- rum causarum sic motarum
 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
 5 prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
 expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
 discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
 suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
 octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
 10 egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
 et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
 eisdem contentis fecit prorogare. Appropinquante autem dicto termino
 ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
 predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
 15 litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
 continetur.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
 ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
 20 Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
 litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
 preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
 notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
 continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
 parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
 iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.

25 Et tandem die XIII^a mensis Novembris per procuratores capituli
 Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam canonicos
 Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota super
 articulis ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos ad
 diem sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet XV die mensis
 30 eiusdem comparentibus procuratoribus prefatis capituli comparuerunt
 et procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias scolasticus
 Posoniensis et Gregorius notarius domini prepositi, coram quibus ultra
 alia per nos protunc gesta, de quibus apud acta continetur, commisimus
 prefatis procuratoribus capituli, ut ipsi replicationem secundi articuli
 35 Strigonii porrectam probare deberent; que replicatio et eius articulus
 cum responsione, cum respiciant reformationem circa cultum divinum
 faciendam, hic inseruntur et ponuntur per ordinem, sicut(!) Strigonii
 fuerunt producti:

40 **2.** Item idem capitulum ponit et probare intendit, quomodo idem
 dominus noster prepositus onus in matutinis et primis non tenet una
 nobiscum, videlicet quartam personam, cum tamen tollat quartam
 partem proventuum ecclesie predictae, licet hoc idem coram superioribus

1 nostris assumpserit et etiam capitulo promiserit et aliquot diebus hoc
continuaverit, negligens tamen ipsius domini prepositi salvo suo honore
non obstante ipsum capitulum onera prepositi et ipsius hucusque
laudabiliter expedivit atque supplevit, de quo ipsum capitulum ad
5 reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum patriarcham
Aquilegiensem necnon ad comites de Rozgon ibidem existentes ac totam
civitatem et districtum comitatus Posoniensis se remittit. Ita fuit et est
verum publicum et manifestum.

Responsio domini prepositi ad secundum articulum: „dico
10 respondendo, quod si ipsum capitulum amministraret michi integram
quartam partem proventuum, paratus essem et sum semper tenere et
habere unum capellatum pro quarta persona, qui suppleret vices meas
in obsequiis divinis in interessendo horis matutinarum et primarum,
que quarta pars proventuum predictorum nequaquam integre
15 amministratur per ipsum capitulum. Nam quarta pars decimarum
frugum ecclesie predictae, que me concernit de iure et approbata
consuetudine eiusdem ecclesie, minime michi administratur per
capitulum antedictum. Amministret capitulum integram quartam
partem proventuum ecclesie predictae, uti ad hoc obligatur et sum
20 paratus tenere semper unum hominem pro quarta persona, dummodo
ipsum capitulum faciat diligentiam et det operam in observandis horis
predictis, videlicet matutinarum et primarum, quam operam hactenus
quamquam creberrime et sepiissime exhortati et moniti minime fecerunt,
precipue et signanter tempore vindemiorum, de qua negligentia, ut ipsi
25 capitulo ignoscerem, sepius et pluries per verba blanda domini Martini
plebani et canonici dicte ecclesie rogatus extiti, nec tamen acquievi. Cum
de iure et ex conscientie sobrietate id facere nequivi et ex alio, quod
intellexi ex relatu vindico, quod idem Martinus plebanus *favum mellis
gerendo in ore a tergo me pupugit* derogando michi in quantum potuit.”

30 Replicatio capituli ad responsionem secundi articuli, ubi ponit,
quod capitulum non administraret sibi integram quartam proventuum
suorum etc. Respondet, quod ipsum capitulum semper administravit
sibi quartam omnium proventuum communium ad eum pertinentium,
de quarta autem frugum, de qua in eadem responsione mentionem
35 facit, respondet, quod predictae quarte frugum sint capituli tamen et non
prepositi, prout ex privilegiis et munimentis prefati capituli sufficienter
probare intendunt. Insuper ponit in eadem responsione, quod ipsum
capitulum diligentiam suam non faciat, nec det operam in horis aput
ecclesiam servandi etc. Respondent, quod reverentia semper sua salva
40 ipsum capitulum sua negligentia non obstante onera eiusdem ecclesie
semper laudabiliter et honeste expedivit, prout etiam continetur in una
parte secundi articuli per eosdem contra ipsum oblati. De vindemio

1 vero, ubi dicit ipsum capitulum se negligenter tenuisse in cultus divini
 observatione, respondetur, quod tempore vindemiorum secundum
 antiquum ipsius ecclesie consuetudinem scolares a scolis licenciantur
 et canonici ad colligendas decimas suas in montibus transeunt, altariste
 5 vero suas proprias collectiones vinorum suorum respiciunt et hoc tamen
 ad XII vel XIII dies maxime durat. Nichilominus tamen hiis diebus
 summa missa et vespere decantantur. Item in ultima parte eiusdem
 responsionis ponit scandalizando dominum Martinum plebanum et
 seniore[m] canonicum eiusdem ecclesie coram eadem v(estra) r(everenda)
 10 p(aternitate) et *si in viridi hoc facit, in arido quid fiet?*²

Quare nona die mensis Decembris specialiter fuit pro parte 1424. XII. 9.
 dominorum petito preposito compelli debere ad tenendam quartam
 personam et satisfacere de obmissis et quamquam pro parte dicti
 capituli plene probatum fuit per litteras quondam reverendissimi
 15 domini Demetrii cardinalis, gubernatoris ecclesie Strigoniensis sub
 sigillo pontificali eiusdem pendenti, Bude de anno Domini millesimo
 tricentesimo octogesimo quarto, in festo Beati Iacobi apostoli emanatas 1384. VII. 25.
 dictas quartas decimarum frugum, prout in replicatione ponitur, ad
 ipsum capitulum pertinuisse et pertinere debere.³

20 Nichilominus tamen exigente officii nostri debito volentes etiam de
 clausulis aliis premissorum inquirere, ne ipsis indiscusse remanentibus
 divinus cultus in ipsa ecclesia Posoniensis in aliqua sui parte
 diminutionem patiatur; talem reperimus rei veritatem: nam principium
 articuli probatur ex evidentia rei, quod nullum prepositus pro se habet in
 25 horis divinis, licet pro parte eiusdem prepositi responsum sit coram nobis
 nona die mensis Decembris per iuramentalem depositionem Gregorii 1424. XII. 9.
 procuratoris domini prepositi factam, quod ipse Gregorius solus pro ipso
 domino suo preposito de anno Domini etc. XXII° a Carnisbrivio quasi 1422. II. 24.
 usque ad festum Sancti Michaelis ipsis matutinis et primis decantandis 1422. IX. 29.
 30 interfuerit, quod autem negligentia ipsius domini prepositi non obstante
 dicte hore et divinus cultus debite et laudabiliter in ipsa ecclesia Posoniensi
 peragantur, *experientia, que est magistra rerum efficax*, ipsa nos edocuit. In eo
 autem, quod prepositus in sua responsione dicit, quod si quartam partem
 proventuum capitulum administraret ei etc. Nam repertum est per nos
 35 ex rationibus habitis, quod a tempore sue prepositure veram quartam,
 quam consueverunt prepositi pro tempore existentes percipere, habuerit
 et perceperit, prout in ipsa replicatione ponitur, sed ad obstruendas
 etiam alias vias, per quas prepositus posse dicere, adhuc ultra hec habere
 proventus capitulum, de quibus prepositus nichil habet. Advertendum,

² Lk 23,31.: *Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?*

³ Süttő: Anjou II. 114/205. sz.

1 quod ex visitatione per nos habita reperimus capitulum per se habere
dictas quartas frugum ex donatione quondam reverendissimi domini
Demetrii cardinalis etc., et ex istis non potest prepositus causari, quod
non habet partem, quia si aliquid sue prepositure tamen de novo per
5 quempiam donaretur, quid iuris capitulum in id posset pretendere,
preterea tamen habet capitulum pro se de antiquis proventibus ecclesie
in Posonio census duarum domorum II^c et LXX denarios facientem; item
habet census de vinis certorum montium Posoniensium circa quatuor
ternarios vini communiter facientem; item habet prepositus per se in
10 monte Teben de proventibus antiquis ecclesie unum ternarium vini;
item habet de domo Venture ratione cuiusdam particule terre de domo
prepositure unam libram denariorum; item habet per se unam parvam
possessionem. Capitulum habet per se tres alias parvas loco eiusdem.
Item habet per se prepositus quartam partem possessionis Papfalwa.
15 Capitulum habet tres partes. In omnibus autem aliis proventibus
possessionum unacum piscatura, tam etiam censuum undecumque
provenientium, quam etiam vinorum decimalium, prepositus habet
et tollit quartam partem proventuum. Preterea ultra premissa habet
etiam prepositus per se iurisdictionem archidiaconalem in spiritualibus
20 in Posonio et eius districtu cum emolumentis exinde provenientius.
Habet et insuper cathedraticum et alios census cum muneribus et
procuracionibus ab omnibus plebanis totius districtus Posoniensis,
demptis quatuor, videlicet Sancti Martini intra et Sancti Laurentii extra
muros Posonienses ac de Chwkaria et Lyncz ecclesiarum plebanis et
25 in premissis censibus ac iuribus et obventionibus non modica pars
proventus prepositure consistit. Ratione quorum non immerito tenetur
ipsi ecclesie Posoniensi in divinis deservire cum ecclesie Strigoniensis, a
qua dictum archidiaconatum prepositura habet annexum, nulla servitia
exhibeat eidem.

30 Hiis Posonii peractis et die quintadecima Decembris in causa 1424. XII. 15.
premissa et causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum
quintodecimum(!) diem festi epyphaniarum Domini proxime venturi 1425. I. 20.
sine crastinatione Strigonii ad videndam ferri sententiam. Et dicta die
quintadecima comparente procuratore capituli, videlicet magistro
35 Georgio canonico ecclesie Posoniensis petente in premissis ferri
sententiam non obstante contumacia prepositi, quam presentia Dei
suppleat.

40 Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis
coram nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores
dicere et allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque
conclusionem super premissis et super hiis habita plena et matura
deliberatione unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de

1 capitulo nos attendentes, quod ideo quarta proventuum predictorum
communium alme ecclesie Posoniensis preposito Posoniensi assignata
fuere, ut quorum elemosine fuerunt diurnis et nocturnis obsecrationibus
5 ipsorum animabus apud Deum succurratur, ne ergo onera, que in divinis
quadam mittuntur⁴ auctoritate gravia, humeris capituli sui imponere
existimet <et> digito suo de tot suis proventibus non debere movere, per
hanc nostram sententiam diffinitivam, quam ferrimus, in hiis scriptis
dicimus, sententiamus et declaramus ipsum dominum prepositum
10 suosque succesores ratione quarte sue predicte per se vel per unum
ydoneum capellanum ex debito et de iure deservire et interesse debere
sub pena suspensionis ab officio et beneficio, prout ipsum capitulum
pro tribus partibus proventuum suorum per certos canonicos ex se aut
per alios ydoneos ministros ipsis horis divinis, signanter matutinis et
15 primis decantandis deservire et interesse dinoscuntur, ut qui sentiunt
comodum, insimul sentire debeant et onus. In quorum fidem et
testimonium premissorum presentes litteras nostras cum appensione
sigillorum nostrorum unacum subscriptione notarii publici infrascripti
munimine roboratas duximus concedendas.

Lecta, lata et pronunziata est hec sententia diffinitiva in porticu
20 alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolay confessoris,
quem locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus(!) deputandum,
anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione
tertia, die vero vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi,
pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini
25 divina providentia pape quinti anno octavo, presentibus ibidem
honorabilibus et egregiis viris dominis Martino Sancti Georgii de
Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti Thome martirum de
promontorio Strigoniensis ecclesiarum prepositis, Thoma decretorum
Nitriensi et magistro Iohanne artium professore in medicinis doctoribus
30 Hunthensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio Zoliensi archidiaconis,
Andrea de Scepus artium liberalium professore, Emerico de Tholna
et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis predicte necnon Stephano
plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova civitate Strigoniensis
specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis ibidem tunc
35 presentibus.

⁴ A szövegben *mittitur* alak áll.

1

10

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 3. vádpont: a prépost a káptalan tagjait indokolatlanul panaszolta be a király előtt; 4. vádpont: a prépost több kanonokot börtönnel fenyegetett és Fülöpöt ténylegesen fogva is tartotta; 5. vádpont: a prépost a kanonokokat 1424-ben kétszer is börtönnel és javaik elvételével fenyegette — tanúvallomások meghallgatásával és a perbeli bizonyítékok megtekintésével elvégezték a vizsgálatot. A prépostot mindhárom pontban bűnösnek találták és eltiltották a további hasonló cselekményektől.

15 Hártyán, díszes kezdő N betűvel, a függőpecsétet felfüggesztő hártycsíkokkal, a szöveg alatt Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradéka és jelvénye (lásd Függelék I/b). Pozsonyi káptalan mlt. G-1-14. (DF 228146., Monasterium.net 512.)
 20 — A hátlapján: *Sententia lata contra Ladislaum Soos prepositum*; a plica-n: *de iurisdictione domini prepositi Poseniensis*. — Regesztája: ZsO XII. 69. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii
 25 in Posonio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Poseniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per reverendissimum in Christo patrem dominum, dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum ecclesie
 30 Strigoniensis locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes littere sive hoc publicum instrumentum devenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo vicesimo
 35 quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum ecclesie Poseniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac iuribus,¹ in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus Soos ipsum

1424. V. 1.
körül

¹ A szövegben figyelmetlenségből *iniuriis* alak áll.

1 capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon debitis,
dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus prepositus
ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter de eadem
5 Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria coram prefato
domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita fuisset. Et
statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati fuerunt
auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere cum
10 relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram quibus
factis responsionibus ac repplicationibus datisque articulis de novo
hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
difficultatem ac multipliciter articulorum causarum sic motarum
15 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
20 octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
eisdem contentis fecit prorogare. Appropinquante autem dicto termino
ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
25 predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
continetur.

1424. XI. 8.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
30 litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
35 iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.

1424. XI. 13.

Et tandem die XIII^a mensis Novembris per procuratores capituli
Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam canonicos
Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota super articulis ibi-
dem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Et quamquam nonnullos
40 articulos de eisdem extraxissemus, quos partibus ad probandum die XV
Novembris tradidimus. Tamen articulos 3^m, 4^m et 5^m tunc reservavimus,
ut circa visitationem et alias officii nostri debito requirente super eisdem

1424. XI. 14.

1424. XI. 15.

1 veritatem inquireremus, qui articuli, prout Strigonii fuerunt producti,
hic inseruntur cum responsionibus et repplicationibus eorundem:

3. Item idem dominus noster prepositus nullis de meritis eiusdem
capituli exigens accusavit nec ab huiusmodi accusationibus cessare
5 intendit capitulum coram serenissimo principe et domino nostro,
domino Sigismundo Romanorum etc. rege aliis baronibus, prelatis,
comitibus ac ceteris nobiles et ignobilibus laycis, nulla tamen causa
eum adhuc vigente.

Ad 3^m articulum: „dico respondendo, quod ego non accusam ipsum
10 capitulum coram serenissimo principe domino nostro rege vel alibi, sed
porrexī querelam, ubi necesse fuit pro conservanda libertate et tuitione
iurium prepositure mee antedictae, super quo submitto me serenitati
excellentissimi domini nostri regis.”

Ad responsionem tertii articuli, in qua ponit ipsum capitulum non
15 accusasse, respondetur, quod honore suo salvo apparet, quod eadem
sua responsio implicet, quia primo ponit capitulum non accusasse circa
serenissimum dominum nostrum regem etc. In secunda vero parte
eiusdem responsionis ponit se querelas eidem domino nostro regi et
aliis pro tuitione iurium et libertate sue prepositure porrexisse. In hoc
20 eandem v(estram) r(everendam) p(aternitatem) et sedem alme ecclesie
vestre Strigoniensis excludendo; de eisdem vero accusationibus e(edem)
v(estre) r(everende) p(aternitati) evidenter constat etc.

4. Item idem dominus noster prepositus minatur personis
capitularibus incarcerari, quod in uno canonico, videlicet domino
25 Phylippo evidenter ostendit et etiam ad privationem beneficiorum ac
bonorum temporalium eorundem in conspectu prefati domini nostri
regis et aliorum baronum iniuriose eosdem contra Deum et iustitiam
accusando laborare. Et hoc est verum publicum et notorium.

Ad quartum articulum: „respondeo negando primam partem articuli,
30 dico, quod illum Phylippum canonicum ad persuasionem de consilio
capituli predicti per duas vel tres horas detinui, quare idem Phylippus
canonicus contra ipsum capitulum deliquerat, quod reverendissimo
domino patriarche Aquilegiensi evidenter constat etc.”

Ad responsionem quarti articuli, in qua ponitur, quod ad
35 persuasionem ipsius capituli ipse Phylippus fuisset detentus,
respondetur, quod suo honore salvo capitulo inscio ipsum Phylippum
incarceravit, mancipavit et intruncavit et omnia bona sua sigillavit ac
etiam eum equo suo spoliavit, quem fere ad unum mensem integrum
in sua potestate tenuit potentia ipsius domini prepositi mediante, quem
40 reverendissimus in Christo pater et dominus, dominus Ludovicus
patriarcha Aquilegiensis de manibus eiusdem domini nostri prepositi
difficulter liberavit etc.

1 5. Item dictus dominus noster prepositus anno de presenti mensis
 1424. II.
 Februarii bis intimavit capitulo per tres seniores canonicos eiusdem
 capituli minas carceris personis imponendo et bonis ac rebus ipsorum
 eos spoliando, etiam eos nudos ad digiti nuditatem faciendo qualecunque
 5 malum ex isto incurrere deberent etc.

Ad quintum articulum: „dico negando articulum, prout ponitur etc.“

Ad responsonem quinti articuli, in qua ponit, quod ipse personis
 capitularibus minas carceris non imposuisset, respondetur, quod etiam
 sua reverentia salva hec et alia, prout articulus ponit cum dominis Martino
 10 plebano, Nicolao Colomanni, Iohanne Seratoris senioribus canonicis
 novissime capitulo expresse intimavit, idemque dominus prepositus
 in piscatura canonicis ibidem existentibus coram iobagionibus nostris
 et aliis nobiles per eum ibidem vocatis verbis oprobriosus contra
 eosdem insurgendo expressas(!) minas carceris imposuit, super quo ipsi
 15 domini ad eosdem iobagiones et nobiles se remittunt.

Unde super premissis volentes inquirere veritatem quantum ad 3^m
 articulum, qui est primus hic in ordine ex tenoribus litterarum regalium
 lite pendente per prepositum contra capitulum impetratarum et nobis
 Posonii presentatarum ac aliis multis constat articulum fore probatum,
 20 prout ponitur etc.

Super quarto articulo autem, quia prepositus non negavit detentionem
 Phylippi non fecisse, sed respondit, quod de consilio capituli hoc fecerat
 per duas vel tres horas etc. Commiseramus, quod hoc probaret: nichil
 probavit et sic constat eundem indebite detinuisse. Ymmo etiam, si cum
 25 consilio dominorum hoc fecisset, adhuc non posset dici fuisse bene
 factum. Cum non habeat nisi iurisdictionem archidiaconalem: habenti
 autem iurisdictionem archidiaconalem non licet aliquem clericum
 detinere, nisi causa presentandi suo superiori, cum eius excessus hoc
 requirat, quod detineri debeat et hoc tam de iure quam consuetudine
 30 ecclesie Strigoniensis requirente a qua dicta prepositura Posoniensis
 archidiaconatum cum iurisdictione eiusdem habet annexum.

Super quinto vero articulo circa visitationem, quam fecimus,
 repperimus evidenter omnia sic fuisse et esse gesta et dicta, prout in
 articulo ponitur.

35 Et hiis Posonii sic peractis et die decimaquinta Decembris in causa 1424. XII. 15.
 premissa et causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum XV
 diem festi epiphaniarum Domini proxime venturi sine crastinatione 1425. I. 20.
 Strigonii ad videndam ferri sententiam et dicta die XV conparente
 procuratore capituli dicto magistro Georgio canonico ecclesie Posoniensis
 40 petente in premissis ferri sententiam non obstante contumacia prepositi,
 quam presentia Dei suppleat.

1   Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis coram
nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores dicere et
allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque conclusione
5   unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de capitulo.
Nos itaque cognoscentes, quanti sic excessus quantumque canonicis
obviet institutis ordinarium suum iustitiam ministrare, volentem taliter
contempnere et membra sua sic perturbare ausu inconsulto excecatus,
ignorans, quod per hoc suis statu et dignitate se de iure indignum
10   cum suarum causarum iactura reddidit nec cogitando, quod indebite
clericos detinendo penas canonis siquis suadente incurrere possit
et ad restitutionem spoliatorum ante omnia esset compellendus, ideo
Christi et Beate Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti
Martini confessoris nominibus invocatis per hanc nostram sententiam
15   diffinitivam, quam ferimus, in hiis scriptis dicimus et declaramus omnia
predicta per dominum prepositum de facto indebite et iniuste esse et
fuisse presumpta et attemptata nec cuiquam de iure sine suis statu et
causarum detrimento predicta licere nec licuisse. In quorum fidem et
testimonium premissorum presentes litteras nostras cum appensione
20   sigillorum nostrorum unacum subscriptione notarii publici infrascripti
munimine roboratas duximus concedendum.

      Lecta, lata et pronunziata est hec sententia diffinitiva in porticu
alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolay confessoris, quem
locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno Domini
25   millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione tertia, die vero
vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus
sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini divina providentia
pape quinti anno octavo, presentibus ibidem honorabilibus et egregiis
viris dominis Martino Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et
30   Paulo Sancti Thome martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum
prepositis, Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium
professore in medicinis doctoribus Hwntensi, Andrea Kamaroniensi,
Gregorio Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium
professore, Emerico de Tolna et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis
35   predicte necnon Stephano plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova
civitate Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis
fidedignis ibidem tunc presentibus.

1

11

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, primás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 7. vádpont: a prépost folyamatosan ellenzi a közös birtokok jövedelmeinek kezelésére választott dékán tisztségét és működését; 8. vádpont: a prépost a közös birtokok kezelésére 1421-től önkényesen officiálisokat állított, akik tetszése szerint igazgatják azokat; 10. vádpont: a préposti officiálisok túlkapasai miatt a közös birtokok jobbágysai el akarnak költözni; 11. vádpont: a prépost a közös jövedelmek, ajándékok, halak elosztását a dékán helyett a saját házában végezteti — tanúvallomások meghallgatásával és a perbeli bizonyítékok megtekintésével elvégezték a vizsgálatot. A prépost törekvéseit jogtalanoknak ítélik és kötelezik officiálisai visszahívására. Mivel a dékán alkalmazása a préposti officiálisok helyett igazságosabb és megfelelőbb, a pozsonyi káptalanban a közös birtokok kezelésére dékánt kell alkalmazni az eddigi szokások szerint. Az idősebb kanonokok osztozásnál élvezett előnye azonban ellentétes a kánonjoggal, és eltörlendő. Ezért részletesen szabályozzák az osztozás módját is.

Hártyán, díszes kezdő N betűvel, két függőpecsét hártvaszalagjával, a szöveg alatt Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradéka és jelvénye (lásd Függelék I/b). Pozsonyi káptalan mlt. G-1-7. (DF 228139., Monasterium.net 505.) — A plica-n: *Statutoria super divisione montium et erectione piscature et aliis quampluribus.* — A bal margón több későbbi olvasást és használatot tanúsító *Nota bene*-jelzéssel és keresztjellel. — Regesztája: ZsO XII. 70. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posonio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Posoniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocumque concernere possent cum plena potestate per reverendissimum in Christo patrem et dominum dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes littere sive

1 hoc publicum instrumentum devenerint, notum facimus et manifestum,
 quod cum de anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo
 5 quadringentesimo vicesimo quarto circa principium mensis Maii per
 honorabile capitulum ecclesie Posoniensis super nonnullis libertatibus,
 10 consuetudinibus ac iuribus,¹ in quibus venerabilis eorum prepositus
 dominus Ladislaus Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac
 perturbasset necnon debitis, dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus
 ipse dominus prepositus ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis
 15 singulariter de eodem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur,
 contra eundem dominum Ladislaum prepositum gravis querela in
 forma iudiciaria coram prefato domino nostro archiepiscopo Strigonii
 mota et proposita fuisset. Et statim per prefatum dominum nostrum
 archiepiscopum dati fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora
 20 videnda procedere cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo
 facienda, coram quibus factis responsionibus ac replicationibus
 datisque articulis de novo hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad
 litis contestationem inclusive processum, ut ex actis constare potest et
 cum propter arduitatem, difficultatem ac multipliciter articolorum
 25 causarum sic motarum commodose nequaquam ipse cause Strigonii
 discuti posse viderentur, prefatus dominus noster archiepiscopus
 propter parcere laboribus et expensis partium de consensu ambarum
 partium ipsam totalem causam discutiendam et determinandam
 Posonii per iudices et commissarios suos ad hoc per ipsum aut sedem
 30 suam eligendos ac deputandos ad octavum diem Omnium Sanctorum
 mediantibus litteris venerabilis et egregii viri domini Thome decretorum
 doctoris, archidiaconi Nitriensis et canonici Strigoniensis protunc
 vicarii sui sub modis et formis in eisdem contentis fecit prorogare.
 Apropinquante autem dicto termino ipse dominus noster archiepiscopus
 nos pro iudicibus et commissariis predictis cum plena potestate elegit,
 35 constituit ac deputavit suis litteris mediantibus, prout ex tenoribus
 litterarum earundem lucidius continetur.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
 ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
 40 Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
 litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
 preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
 notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
 continentis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
 parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
 iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.

1424. V. 1.
körül

1424. XI. 8.

1424. XI. 13.

¹ A szövegben figyelmetlenségből *iniuriis* alak áll.

- 1 Et tandem die quartadecima(!) mensis Novembris per procuratores 1424. XI. 14.
 capituli Poseniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam
 canonicos Posenienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota
 super articulis ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos
 5 ad diem sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet quintodecimo
 die mensis eiusdem comparentibus procuratoribus prefatis capituli 1424. XI. 15.
 comparuerunt et procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias
 scolasticus Poseniensis et Gregorius notarius domini prepositi, coram
 quibus ultra alia per nos protunc gesta, de quibus aput acta continetur,
 10 commissimus prefatis procuratoribus capituli nonnullos articulos
 Strigonii productos et per nos extractos probare, inter quos commisimus
 septimum, octavum et decimum articulos infrascriptos, Strigonii
 productos, debere similiter probare, et quia undecimus articulus est
 condependens ad precedentes, duximus hic etiam inserendus, qui articuli
 15 per ordinem ponuntur cum eorum responsionibus et replicationibus in
 forma, prout Strigonii producti fuerunt:
- [7.] Item predicti prepositus et capitulum de antiqua laudabili et
 approbata consuetudine ecclesie Poseniensis semper elegerunt unum
 officialem seu decanum tempore festi sancti Georgii per annum, qui
 20 possessiones communes eorundem prepositi et capituli rexit et census et
 proventus earundem levavit et in unum collegit, de eisdemque semper
 bis in anno predictis preposito et capitulo rationem dedit ac iudicia in
 eisdem possessionibus celebravit, birsagiaque ibidem provenientia pro
 suo labore tulit et officia seu facta possessionum eundem decanum
 25 concernentia de consilio eorundem prepositi et capituli expedit. In
 quem modernus dominus noster prepositus hucusque minime consensit
 nec in futurum consentire intendit in destructionem ecclesie et gravamen
 predicti capituli possessionumque communium valde magnum. Ita fuit
 et est verum publicum et notorium.
- 30 Responsio domini prepositi ad septimum articulum: „dico, quod
 ego non sum contentus de factis decani, quare michi detrahitur in
 proventibus meis per ipsum decanum, nam alias puta elapsis integro
 et medio annis post meam promotionem facta ratione et computatione
 reddituum inter me et ipsum capitulum non plures, ut recolo, quam XVI
 35 denarios michi presentati extiterunt per capitulum antedictum.”
- Replicatio dominorum capitularium ad responsionem prime partis
 septimi articuli, ubi ponit ipsum non esse contentum de decano etc.,
 respondetur, ut supra inmediate in replicatione contra responsiones
 suas ad articulos quintum et sextum factas. Ad secundam partem
 40 eiusdem responsionis, ubi ponit, quod durante officio decani, videlicet a
 principio introitus sui non fatetur se plus recepisse quam XVI denarios.
 Respondetur, quod tempore isto, quo decanus rexit possessiones, ipse

1 dominus prepositus in eisdem possessionibus communibus semper
suam quartam per se vel suos tulit atque levavit contra consuetudines
ecclesie predictae, ymmo etiam quindecim usones et XXV vasa vini in
primo anno sui introitus habuit, et sic non, ut sua reverentia asserit,
5 tantummodo XVI denarios in proventibus suis percepit, sed integros
proventus eum concernentes excluso etiam decano tulit atque levavit.

8. Item predictus dominus noster prepositus constituit ad
communes possessiones suas et capituli de anno Domini etc. XXI°
certos officiales auctoritate propria, qui easdem possessiones ad tempus
10 iuxta ipsorum voluntatem rexerunt et birsagia ac expensas in eisdem
possessionibus non solitas extorserunt, propter quas de predictis
possessionibus quamplures iobagiones recesserunt. Ita fuit etc.

1421

Responsio domini prepositi ad octavum articulum: „dico negando
ultimam partem articuli et mediam partem, nec constitui hactenus
15 officialem, sed imposterum intendo constituere cum officiali ipsius,
si est de laudabili consuetudine ecclesie predictae, qui meus officialis
procedet cum officiali capituli in expensis meis et ministrabit michi
redditus meas temporibus suis.“

Replicatio capituli ad responsionem octavi articuli, ubi ponit
20 negando ultimam et mediam partes, quod nullum officialem in
eisdem constituerit. Respondetur, quod ipsum capitulum remittit se ad
omnes iobagiones possessionis communis Wassaruth et etiam vicinos
possessionis eiusdem opportunum responsionis sue probando.

10. Item idem dominus noster prepositus a predicto capitulo petivit
25 et desideravit, ut ipse per se et suas predictas possessiones regeret, cui
quidem petitioni predictum capitulum propter incomoda, que sunt
eventa et verisimiliter in futurum eveniri possent, minime consensit,
quia fere ex omnibus possessionibus communibus prepositi et capituli
iobagiones in medium dominorum venerunt conquerendo dicentes,
30 quod si officiales predicti domini nostri prepositi in huiusmodi
officiolatu continuarent, extunc ipsi ab eisdem possessionibus omnino
recedere vellent. Ita fuit etc.

Responsio domini prepositi ad decimum articulum: „dico, quod
per me et meos possessiones non sunt desolate, quin ymmo potius ad
35 possessiones meas tempore ingressus mei ad preposituram predictam
penitus et fere omnino desolatas adduxi quamplurimos iobagiones et
hoc pluries feci.“

Replicatio capituli ad responsionem decimi articuli, ubi ponit,
quod per me et meos possessiones non sunt desolate etc. Respondetur
40 remittendo nos ad iobagiones possessionum predictarum et etiam
vicinos et commetaneos earundem possessionum.

1 **11.** Item licet iuxta laudabilem et prescriptam eiusdem ecclesie
 consuetudinem distributio seu divisio piscium, munerum et aliorum
 proventuum communium pertinisset et de iure pertineret ad decanum
 5 cum uno alio vel duobus canonicis per prepositum et capitulum electis
 eidem decano adiunctis, tamen idem dominus noster prepositus omnino
 vult, quod huiusmodi divisiones fiant per eum in domo sua et non
 decani, sicuti huiusmodi divisiones per eum in domo sua facte sunt in
 preiudicium et gravamen dicti capituli non modicum. Ita fuit etc.

Responsio ad undecimum articulum: „dico, quod dignetur ea v(estra)
 10 r(everenda) p(aternitas) videre et considerare, an sit convenientius, ut
 huiusmodi divisiones seu distributiones piscium, munerum et aliorum
 proventuum communium fieri debent in domo mea prepositi vel
 ipsorum, quia divisio ubicumque fiat homo meus semper debet esse
 presens de laudabili et approbata consuetudine ecclesie predictae et
 15 aliarum ecclesiarum collegiatarum.“

Replicatio ad responsionem undecimi articuli, ubi ponit magis
 convenienter divisionem debere fieri in domo sua quam decani.
 Respondetur, quod alias divisio et distributio piscium et aliarum
 rerum secundum antiquam et laudabilem consuetudinem ecclesie
 20 v(estre) r(everende) p(aternitatis) et cuius contrarii memoria hominum
 non existit, semper in domo decani fuit facta et non prepositi, prout in
 articulo undecimo continetur. Insuper r(everenda) p(aternitas) in ecclesia
 eiusdem v(estre) r(everende) p(aternitatis) per vestros predecessores
 clare determinatum extitit, quod prepositus tunc temporis in eadem
 25 existens et sui successores eandem ecclesiam suis iuribus et libertatibus
 frui et uti permittant et nullas novitates inducant, prout in privilegiis
 desuper confectis lucidius continetur. Unde pro parte prefati capituli ipsi
 domino nostro archiepiscopo extitit Strigonii supplicatum et petatum in
 fine positionis articulorum in hunc modum:

30 „Quare, reverende pater, eedem v(estre) r(everende) p(aternitati)
 humiliter et devote v(estre) p(aternitatis) capellani capitulum Poseniensis
 antedicti supplicant, quatenus memoratum dominum Ladislaum pre-
 positum ab huiusmodi illicita et iniuriosa vexatione et minus iusta
 impetitione prohybere ipsosque v(estre) r(everende) p(aternitatis) capel-
 35 lanos capituli predicti in antiqua et approbata consuetudine ac libertate
 hactenus et a multo tempore inconcusse in prefata ecclesia tentis et
 observatis defendere et conservare prefatumque dominum Ladislaum
 prepositum in expensis per dictum capitulum Poseniensem in hac lite
 factis vel in futurum fiendis finaliter condemnare condemnatumque ad
 40 solutionem eorundem iudicialiter astringi et compelli iustitia mediente.“

Similiter etiam per ipsum dominum Ladislaum prepositum
 ibidem extitit supplicatum in hunc modum: „Quocirca, r(everende)

1 p(ater), supplico humilliter et instantissime eidem v(estre) r(everende)
p(aternitati), quatenus causa Dei et iustitie talem et huiusmodi
dispositionem inter me et predictum capitulum facere dignemini, ut
Domino pacis auctore, cum non nisi *pacis in tempore bene colatur pacis auctor*,
5 inquiete famulando pace et tranquillitate de cetero perfrui valeamus. Ita,
quod ego integra, reali et pacifica possessione, perceptione reddituum
et proventuum mee prepositure antedictae et ipsum capitulum similiter
congratulemur, iuxta eloquium dominicum unicuique, quod suum esse
reddendo et impendendo.

10 Nosque supplicationem prefatorum capituli et prepositi in persona
ipsius domini nostri archiepiscopi officii nostri debito exigente
satisfacere cupientes, de premissis, ubi in magna parte status ipsius
ecclesie Poseniensis videtur versari, inquirere volentes nonnullos
testes citatos et adductos temporibus suis pro parte capituli presente
15 Gregorio procuratore domini prepositi ad sancta Dei ewangelia iurare
fecimus de dicenda veritate super interrogatis per nos circa premissa
et premissorum singula. Ex quorum depositionibus et alias notorietate
factis inscriptas reperimus probationes et rei evidencias:

Nam articulus septimus, qui est primus hic in ordine, probatus est,
20 sicut ponitur et pro notorio habetur, et ita observatum est a tempore,
cuius initii memoria hominum non existit, quemadmodum in articulo
continetur. Item opportunum responsionis prepositi facte ad articulum
hunc pro parte capituli clarissime ostensum est, prout in ipsa replicatione
huius septimi articuli continetur.

25 Item octavus articulus probatur per testes de Lyncz et Wassaruth,
in quibus officiales posuit prepositus et per officiales gravamina sunt
secuta in Lyncz, prout ponitur. Item si intentio prepositi effectum
sortiretur, sicut in sua responsione ponitur, esset ad derogamen et
gravamen ipsis paucis possessionibus, que vix sufficere posset expensis
30 solius decani.

Item decimus articulus, quoad eius primam partem constat
expositionibus et responsionibus partium, 2da pars articuli probatur
per omnia, sicut ponitur. Item circa responsionem prepositi ad hunc
articulum factam ex depositionibus testium reperimus, quod unicum
35 solum in primo sui ingressus ad Wassaruth duxit iobagionem, in cuius
domo semel tempore piscature descendens familiares sui fregerunt
seram celarii eiusdem et vinum inhabundantem excipere fecerunt,² et
nisi pro dampno capitulum illi iobagioni satisfacisset decem florenos
per centum persolvendo, ille iobagio ad Komaron licentiam receperat
40 transeundi moraturis. Item circa replicationem huius articuli probatum

² A szövegben tévesen: *fecit*.

1 est, quod propter gravamina prepositi in Kwrth et Wassaruth fuerunt bene novem deserte et adhuc sunt septem.

Item undecimus articulus probatur, prout ponitur. Item responsio prepositi ad hunc articulum facta possit tollerari se non esset leonina et
5 apparet de anno Domini etc. XXI°, cum usones potentialiter in curiam suam deponeri fecit, qualem protunc fecerit divisionem meliores pro se tollendo, sicut in 12 articulo de hoc canetur.

Hiis Posenii sic peractis et die quintadecima(!) Decembris in causa
premissa et causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum
10 quintodecimum(!) diem festi ephyphaniarum Domini proxime venturi sine crastinatione Strigonii ad videndam ferri sententiam et dicta die XV
comparente predicto procuratore capituli magistro Georgio canonico ecclesie Poseniensis petente in premissis ferre sententiam non obstante
contumacia prepositi, quam presentia Dei suppleat. 1424. XII. 15.
1425. I. 20.

15 Nos autem considerantes ex premissis, quod non sine causa fuit introductum, ut gubernatio illarum paucarum possessionum communium, que sunt quatuor, videlicet Chwkaria, Lyncz, Nyarasd et Wassaruth vocatarum per decanum debeat fieri cum ratione per eum
reddenda de perceptis et negotia communia ecclesie procuranda, prout
20 in articulo ponitur. Nam prepositus nichil interesse, prout allegare rationabiliter, quod animum iudicantis cuiusquam posset moveri in oppositionem consuetudinis premissae, nisi officialem prepositi
permittere locare unacum decano nichil aliud esset, quam possessiones
predictas in ruinam ponere et statum ipsius ecclesie, quoad defensionem
25 faciendam funditus evertere. Nam decanus subest preposito et capitulo et si modum apud pauperes vel in expensis faciendis excesserit vel rationem veram temporibus suis non redderit, prepositus et capitulum
possunt eundem punire et dampna data per eum de proventibus et bonis eiusdem rehabere seu recuperare. Officialis autem prepositi
30 quantacumque mala committat et rapinas faciat, si prepositus noluerit punire, quare forsan et ipse particeps rapine esset, quomodo poterit capitulum officialem ipsum punire, constat, quod nullomodo, sicut claret ex deductis superius, ubi multa perpetrata sunt, sed nulla satisfactio
subsecuta est per prepositum. Quod autem distributio munerum et
35 piscium, sicut in undecimo articulo ponitur, congerentius et rationabilius est, quod per denacum fieri debeat, qui magis timebit excedere, quam prepositus vel sui, prout probatum est, fuisse consuetum. Ex premissis potest deduci, nec obstat, si dicat prepositus: „Ego habeo currum et famulum mittant partem meam in villis et ego faciam absque expensis
40 importare.” Advertendum, quod ex multis probationibus factis coram nobis constat, quod prepositus, si pro aliquibus vinis suis decimalibus apportandis congregatis iam per suos ad dictas possessiones, ubi

1 vina proveniunt, transmittit,³ stant sui familiares aput villicos cum
equis, et multas expensas et rapinas fecisse inventi sunt, prout aput
acta conscriptum existit contra consuetudinem et omnem equitatem
pauperes gravando, modo si muneralia ibi relinquerentur, quomodo
5 sui possent dicere: „capitulo dedistis meliorem partem, nolumus viliora
recipere.” Et sic starent ibi et stando pauperes tam in expensis quam
insolvendo gravarent. Si autem decanus deberet ire ad singulas villas et
ibi facere personaliter divisionem, apparere potest contra incomoditates
et expense insurgere possent. Unde commodosius videtur et saucius
10 esse, quod fiat per decanum et in domo decani non obstante quod
prepositus dicit, quod in domo sua deberet fieri, quare ubicumque fit
homo suus debet semper esse presens. Nam quotienscumque in domo
sua contigit fieri divisionem, apparet, quod semper fuit leonina divisio
facta, et etiam alias ubicumque fuit in aliqua divisione non obstante
15 quacumque contradictione semper meliorem partem pro se tulit per
rationem: „Ego sum prepositus vester, nam si canonici seniores inter se
eligunt seu optant secundum senium meliorem partem, quare ego non,
qui sum prepositus?”

Rei veritas quidem existit, quod nos circa visitationem, quam fecimus,
20 repperimus hanc inequalitatem inter canonicos observatam fuisse, quod
canonici secundum senium faciunt optionem in eorum divisione, que
est contra omnem iustitiam et dispositionem iuris canonici. Attento
maxime, quod prebende canonicales non sunt distincte, sed omnia
habent in communi, per quam inequalitatem discordie et odia inter
25 canonicos inexterminabiliter regnare videntur, cum iuniores esuriant,
seniores vero repleti reperiantur. Mediante qua etiam prepositus ductus
hanc inequalitatem divisionis sibi nititur usurpare. Et quia partes
optant dispositionem debere fieri inter se mediante qua in tranquillitate
perseverantes unaquaque partium de eo quod suum est, gaudere possit,
30 credimus dictam optionem secundum senium removeri et aboliri
debere.

Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis
coram nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores
dicere et allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque
35 conclusione super premissis et super hiis habita plena et matura
deliberatione unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis
de capitulo, Christi et Beate Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti
Martini confessoris nominibus invocatis per hanc nostram sententiam
diffinitivam, quam ferimus in hiis scriptis per ea, que vidimus et
40 cognovimus, dicimus, sententiamus et declaramus Poseniensem

³ A figyelmetlenségből kihagyott szót egykorúlag a sor fölé szúrták be.

1 ecclesiam predictam collegiatam Sancti Martini debere, habere et tenere
decanum secundum antiquam et laudibilem consuetudinem hactenus
inconcusse, ut prefertur, observatam, per quem possessiones communes
regantur ac proventus communes administrentur et distributiones
5 munerum ac piscium fiant et alia singula exercentur et disponantur,
prout superius est expressum.

Omnia autem per ipsum dominum prepositum contra huiusmodi
consuetudinem attemptata et presumpta dicimus esse de facto et
inconsulte presumpta, et ea sic de facto presumpta et attemptata per hanc
10 nostram sententiam diffinitivam revocamus eidem super sua ac suorum
familiarium possessionum communium gubernatione vel receptione
proventuum communium perpetuum silentium imponentes, statuentes
et decernentes a modo, ut cum divisio inter prepositum et canonicos de
muneralibus vel piscibus fuerit facienda, fiant quatuor partes advocato
15 homine prepositi, et super eisdem sors mittatur, et ubi sors prepositi
cecidit, illa sua sit portio, et tres partes remanentes capitulo inter
canonicos dividantur, et super eis similiter sors ponatur, et unusquisque
tollat suam partem, ubi sors sua ceciderit. In montibus autem vinorum
inter canonicos estimatione seu taxatione facta similiter fiat divisio,
20 et super eisdem, ut premissum est, sors mittatur, et unusquisque sit
decimator in monte, ubi sors sua ceciderit. Prepositus vero ne dampnum
patiat, cum in quolibet monte habeat quartam partem de decima
decime, ubi domini canonici habent tres partes, pro illa sua quarta parte
recolligenda suos transmittat homines, qui iuxta libitum sue voluntates
25 suas decimas agregare debeant more alias consueto.

Item statuimus et ordinamus, quod nullus canonicorum de
ipso capitulo Posoniensi sub pena excommunicationis et trium
marcarum ammodo(!) et deinceps presummat ad se recipere aliquam
pecuniam communem capitulo et preposito seu soli capitulo debitam
30 preter decanum, in eum vero, qui contrarium huius attemptare
presumpserit, exnunc prout extunc et extunc prout exnunc sententiam
excommunicationis ferimus in hiis scriptis, a qua absolvi non possit,
nisi per sedem Strigoniensem tribus marcis denariorum prius ipsi sedi
persolutis, quarum tertia pars cedat ecclesie Posoniensi, due vero partes
35 vicario Strigoniensi pro tempore existenti, provisio, quod si decano
absente aliqua pecunia communis per quempiam importata fuerit,
reponatur in conservatorio ecclesie Posoniensis sub numero et sigillis
duorum canonicorum tunc presentium, et de illis disponatur convocato
capitulo et etiam homine prepositi vel ipso domino preposito, si presens
40 fuerit, et hoc per ipsum prepositum dictam pecuniam concernat, alias
per solum capitulum convocatis omnibus canonicis tunc presentibus
dispositio de eisdem pecuniis fiat.

1 Item statuimus et ordinamus, quod decanus sub predictis penis in
terminis consuetis, videlicet circa festum Sanctorum Georgii martyris (IV. 24.)
et Martini confessoris rationem facere teneatur preposito et capitulo (XI. 11.)
et deductis expensis communibus debite et rationabiliter factis quarta
5 pars prepositi sine contradictione eidem preposito vel homini suo
ipso absente presentetur, non obstante etiam erectione piscature
usonum facienda, circa quam statuimus et ordinavimus, quod pars
non tribuens tempestive ademptiones lignaminum pro erectione
piscature temporibus suis, prout consuetum est, expedire, premissa
10 non admittatur ad utilitates piscature pro illo anno percipiendas nisi
restitutis duplicatis expensis, que suam partem concernerent, ita, quod
si prepositus suis sumptibus lignamina emeret et clausuram in toto vel
in parte erexisset, non admittat capitulum, nisi tres partes expensarum
duplicatas habita ratione preposito persolvat et econverso, ubi capitulum
15 premissa expediret, prepositus non admittatur, nisi quartam partem
expensarum duplicatam capitulo persolvat. Postquam autem clausura
esset completa et piscatio esset incepta et post inceptionem piscature
peteret se admitti pars, ut premittitur, non contribuens nullomodo
admittatur, etiam si duplicatas expensas, ut predicatur, pro sua parte
20 deponere vellet, sed omnino careat pro illo anno utilitatibus piscature.
Si qua autem partium contra hac auctoritate propria venire presumpserit
et aliquid ex piscatura perceperit, ipso facto in estimatione dupli, quod
percepit, convictus sit parti piscaturam erigenti, et in hoc solum, quoad
estimationem stetur, constire erigentis piscaturam, quod pisces ablati
25 tamen valuisset, quod autem premissa nostra constitutio captiosa esse
non possit. Declaramus, quod dicta pena non committatur, nisi prius
pars volens emere ligna vel clausuram temporibus suis erigere, videlicet
circa festum Sancte Petronelle in emmendo ligna et circa festum Sancti (V. 31.)
Laurentii clausuram erigendo denunciaret alteri parti, utputa prepositus (VIII. 10.)
30 vel homo suus dispositus emere ligna vel clausuram piscature erigere
predictis temporibus, per octo dies vel circa octo denunciaret capitulo
vel decano coram duobus testibus ydoneis, quod et ipse disponat se
pro expeditione premissorum. Econverso autem capitulum vel decanus
preposito vel ipso absente homini suo similiter denunciaret, ut disponat
35 se ad emptionem lignorum vel erectionem piscature modo et ordine
superius expressatis. In quorum fidem et testimonium premissorum
presentes litteras nostras cum appensione sigillorum nostrorum unacum
subscriptione notarii publici infrascripti munimine roboratas duximus
concedendas.

40 Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolay confessoris, quem
locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno Domini

1 millesimo CCCC^o vicesimoquinto, indictione tertia, die vero vicesima
mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus sanctissimi in
Christo patris et domini, domini Martini divina providentia pape quinti
5 Martino Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti
Thome martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum prepositis,
Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium professore
in medicinis doctoribus Hunthensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio
Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium professore,
10 Emerico de Tolna et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis predice
necnon Stephano plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova civitate
Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis
ibidem tunc presentibus.

12

15 1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, primás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben
20 *külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 9. vádpont: 1422-ben a prépost tisztartói egy kifogott vizát hagytak megromlani; 12. vádpont: 1421-ben a prépost a vizákból önkényesen többet tartott meg; 15–16. vádpont: a prépost a káptalan tudta nélkül önkényesen más halfajtákból is házába vitetett; 22. vádpont: 1421-ben és 1422-ben a prépost Nyárasd közös birtok gabonatedéből és a gyapjúcenzusából kizárta a káptalant; 23. vádpont: a prépost Kürt közös birtokot jogtalanul és a káptalan tudta nélkül adóztatta; 24. vádpont: a prépost Vásárút közös birtok jobbágyaitól az adófelesleget a káptalan tudta nélkül magának csikarta ki; 25. vádpont: 1421 novemberében a prépost Vásárút közös birtokon hat napon át lovasait beszállásoltatta, ami a falut szükségtelenül megterhelte; 26. vádpont: 1423 novemberében Vásárút közös birtokra beszállásolt préposti familiárisok egy ottani jobbágy borát elvitték; 27. vádpont: a prépost a csukáriai plébánost jogtalanul büntette meg 16 forintra; 28. vádpont: a prépost Csukária falura a fegyveresei által 24 forint szükségtelen költséget terhelte; 30. vádpont: a prépost a teljes egészében a káptalannak járó stomfai tizednegyedből 300 dénárt jogtalanul elvett — tanúvallomások meghallgatásával, valamint a káptalan kárigenyét felülvizsgálva a kárösszegek megállapításával elvégezték a*

1 vizsgálatot. A tanúvallomások a vádakat mindenben igazolták, a prépost ellen-
ben válaszait nem bizonyította. Ezért az összes fenti pontban elmarasztalták és
bírság megfizetésére ítélték: a 9. vádpontban 4 forintra; a 12. vádpontban 8 fo-
5 rintra; a 15. és 16. vádpontokban 4 forintra; a 22. vádpontban 4 forintra és 48
dénárra; a 23. vádpontban 6 forintra; 24. vádpontban 5 forintra; a 25. vádpont-
ban 8 forintra; a 26. vádpontban 10 forintra; a 27. vádpontban 16 forintra; a 28.
vádpontban 10 forintra; a 30. vádpontban 3 forintra. Mindezeket a kétszerezés
és a kiközösítés terhe alatt 3 hónapon belül köteles teljesíteni.

10 Eredetileg összeragasztott, mára két darabra szétvált papíron, díszes
kezdő N betűvel, a szöveg alatt két, zöld viaszba nyomott gyűrűspe-
csét töredékével, a szöveg alatt Egédi néhai András fia: Gergely pécsi
egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradékával (lásd Függelék
I/a). Pozsonyi káptalan mlt. G-1-15. (DF 228147., Monasterium.net 513.) —
15 A lap alján bal oldalt: *Condempnatus est in LXXXII florenis per centum,*
minus II denariis. A hátlap jobb oldalán: *Contra prepositum et pro capitulo*
optentis. — Regesztája: ZsO XII. 71. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis
iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro
Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis
20 predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posenio
et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum,
capitulum et canonicos ecclesie Poseniensis Sancti Martini alias Sancti
Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per
reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium
25 miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique
eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum
natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes
littere nostre pervenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de
anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo
30 vicesimo quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum
ecclesie Poseniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac
iuribus, in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus
Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon
debitis, dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus
35 prepositus ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter
de eodem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem
dominum Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria
coram prefato domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita
fuisset. Et statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati
40 fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere

1424. V. 1.
körül

1 cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram
 quibus factis revisionibus ac replicationibus datisque articulis de novo
 hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
 5 processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
 difficultatem ac multipliciter articolorum causarum sic motarum
 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
 prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
 expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
 10 discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios suos
 ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad octavum
 diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et egregii viri
 domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis et canonici
 Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in eisdem contentis
 15 fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino ipse dominus noster
 archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis predictis cum plena
 potestate elegit, constituit ac deputavit suis litteris mediantibus, prout ex
 tenoribus litterarum earundem lucidius continetur.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
 ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
 20 Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
 litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
 preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
 notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
 25 continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
 parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
 iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.

Et tandem die XIII mensis Novembris per procuratores capituli
 Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam canonicos
 Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota super
 30 articulis ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos ad
 diem sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet XV die mensis
 eiusdem comparentibus procuratoribus prefati capituli comparuerunt
 35 et procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias scolasticus
 Posoniensis et Gregorius notarius domini prepositi, coram quibus ultra
 alia per nos protunc gesta, de quibus aput acta continetur, comisimus
 prefatis procuratoribus capituli nonnullos articulos Strigonii porrectos
 et per nos extractos probare, inter quos commisimus et infrascriptos
 articulos debere similiter probare, qui articulum ponuntur per ordinem
 cum eorum responsionibus et aliquibus replicationibus in forma, prout
 40 Strigonii producti fuerunt:

9. Item predicti officiales de anno Domini etc. XXII° non 1422
 permiserunt duci quendam usonem communem ad Posonium

1 tempestive nec eundem circa piscaturam dandi permiserunt, ymmo
eundem potentiaria usque ad semiputer factionem apud se retinendo
quousque suis placuit voluntatibus. Ita fuit etc.

5 Responsio domini prepositi ad nonum articulum: „dico, quod tunc
piscati erant quatuor usones et me existente in servitiis regalibus in
Sopronio famulus meus, quia unum ex illis quatuor usonibus pro mea
quarta portione ipsum mihi presentare retinuit, permisit ipsum usonem
stare circa ipsum capitulum, cuius usonis querimonia potius foret et est
10 quia de dictis quatuor usonibus non plus mihi quam medium usonem
assignarunt, de cuius altera medietate peto per v(estram) r(everendam)
p(aternitatem) iustitiae complementum impertiri.”

12. Item de anno Domini etc. XXI° dictus dominus noster prepositus 1421
usonem in aquis communibus pressos ad domum suam potentiaria
15 duci mandavit et de eisdem usonibus sedecim fuerunt sequestrati pro
domestica divisione prepositi et capituli, de quibus idem dominus
prepositus potiores quatuor in usum suum convertit, quorum unus
bene valuit sicut alii duo in dicti capituli preiudicium et dampnum
valde magnum. Ita fuit etc.

20 Responsio ad XII articulum: „dico, quod articulus, prout ponitur,
non continet in se veritatem, sed hoc est bene verum, quod illi pauperes
homines, qui illos usones prendiderunt deferentes ad civitatem, viderunt
portam curie mee apertam et deposuerunt eosdem ad curiam meam, de
quo in toto erant LX. XV venerunt pro mea quarta portione secundum
25 distributionem custodis et totius capituli.

Replicatio ad responsionem duodecimi articuli, ubi ponit, quod
articulus, prout ponitur, non contineat veritatem etc. Respondetur, quod
dominus noster prepositus non respondit ad secundam partem articuli.
Ad probandum vero oppositum sue responsionis prime partis articuli
30 predicti capitulum remittit se ad iobagiones, qui eosdem usones ad
domum domini prepositi duxerunt etc.

15-16. Item idem dominus noster prepositus cum predictis quatuor
usonibus unum tucconem et unum sthurgonem cum carponibus et aliis
piscibus parvis etiam capitulo inscio ad domum suam iussit adduci et in
35 usum suum convertit. Ita fuit etc.

Responsio ad XV^m et XVI^m articulos: „respondeo, quod ad scitum
dominorum tunc ibi existentium dictos usones adduci feci et maiores
tandem eis assignavi. Ipsi etiam tandem duos tuccones cum pluribus
carponibus et aliis piscibus me inscio adduci fecerunt, quos in hospitio
40 ipsorum in cameris absconderunt, de quibus peto iustitiam exhiberi.”

Replicatio ad responsionem XV et XVI^{mum} articulorum, ubi ponit,
quod canonici tunc in piscatura existentes duos tuccones in cameris

1 ipsorum abscondissent etc. Respondetur, quod dicti domini nonnisi
 unum tuconem in ipsorum potestate habuerunt, quem de consensu
 suo dividerunt et ipse suam quartam de eodem habuit, reliquos vero
 5 pisces, si quos prendiderunt, semper unacum eo et familiaribus suis pro
 coquina consumpserunt.

22. Item idem dominus noster prepositus in quadam possessione
 communi Nyarasd anno etc. XXI et XXII tulit decimas frugum et census
 laneorum excludendo capitulum de perceptione eorundem proventuum
 pertinentium ad capitulum. Ita fuit etc.

1421, 1422

10 Responso ad XXII^{um} articulum: „respondeo, ante recessum meum
 nuper de Posonio faciendo rationem cum eisdem dominis, compute
 sunt ad rationem meam, quomodo remitto constientie ipsorum nec ipsi
 domini de capitulo super hiis contra me querulati deberent, constat enim
 15 eis clare, quod de omnibus debitis satisfeci eis et diligenti animo optare
 ab aliquibus eorundem, ut cum mutua in Domino caritate consimilem
 mihi satisfaccionem impenderint et exhiberint.”

Replicatio ad responsonem XXII articuli, ubi ponit, quod ante
 recessum suum de Posonio etc. Respondetur, quod de possessione
 Nyarasd, prout in articulo continetur, tulit decimam frugum et laneorum
 20 census nullam penitus mentionem de eisdem in ratione faciendam etc.

23. Item pretactus dominus noster prepositus in possessione Kwrth
 recepit II^c denarios pertinentes ad ipsum capitulum tantum et quia iidem
 iobagiones propter ipsorum paupertatem ipsis dominis de capitulo ad
 statim dare non potuerunt, propter quod ipse eosdem iobagiones in VI^c
 25 denariis contra Deum et iustitiam etiam irrequisito capitulo taxavit, cum
 huiusmodi taxatio penitus ad eum pertinere non dinoscitur. Ita fuit etc.

Responso ad XXIII^m articulum: „dico, quod quitquid recepi a
 iobagionibus nostris, distribui cum eisdem, quomodo etiam remitto
 constientie ipsorum.”

30 Replicatio ad responsonem vicesimitertii articuli, ubi ponit, quod
 quitquid recepi a iobagionibus nostris distribui etc. Respondetur,
 eundem simpliciter negando, quia capitulo omnino nichil dedit de
 eisdem etc.

24. Item quamvis iudex et iurati possessionis communis prepositi
 35 et capituli in Wassaruth de consensu et certa scientia omnium et
 singulorum iobagionum eiusdem possessionis V^c denarios ultra taxam
 regiam aliam eidem possessioni impositam pro expensis necessariis ad
 capitulum et ad alia loca pro eadem possessione penitus imposuerunt,
 nescitur tamen qua auctoritate idem dominus noster prepositus fructus
 40 predictos V^c denarios per minas carceris seu intruncationis eidem iudici
 per ipsum dominum prepositum factas ab eodem iudice sine scitu et
 consensu capituli extorsit, tulit et levavit etc.

1   Responsio ad XX^{mum} quartum articulum: „dico mihi non constare quicquam de contentis in articulo prenotato.”

      Repplicatio ad responsionem XX^{mi} quarti articuli, ubi ponit, sibi nichil constare de contentis in articulo etc. Respondetur remittendo se
5   ad iudicem et iuratos eiusdem possessionis, a quibus eandem pecuniam tulit et extorsit.

      [25.] Item idem dominus noster prepositus anno etc. XXI° mensis
      Novembris in eadem possessione Wasaruth cum XXI equis vel pluribus
      in sex diebus tamen consumpsit LII metretas magnas avene absque feno.
10   Igitur propter huiusmodi gravamina plures de eadem possessione et
      aliis exiverunt et plures de die in diem exire nituntur. Ita fuit etc.

1421. XI.

      Responsio ad XX^{quntum} articulum: „dico, quod non fui cum tot
      equis, sicut exprimitur in ipso articulo, nec est ita, ut ponitur in eodem, et
      nec ipsi iobagiones recesserunt alia de causa, nisi propter onera laborum,
15   quos labores ipsi domini fieri fecerunt in piscatura piscine ville Wasaruth,
      nam plus quam centum diebus ipsi iobagiones super dicta piscina
      laborando arare non potuerunt, propter quod quamplures ex eis exierunt
      et recesserunt et licet ipsi dixerint sepius predictos iobagiones propter
      taxam regiam recessisse. Ego enim congregavi eos et semper laboram
20   decorare possessiones nostras multitudine populorum, quantum potui,
      quomodo remitto ad omnes nobiles et ignobiles illius comitatus.”

      Repplicatio ad responsionem vicesimiquinti articuli, ubi ponit, quod
      non fuerit cum tot equis in possessione Wasaruth etc. Respondetur etiam
      remittendo se ad iudicem et iuratos ac totam communitatem eiusdem
25   possessionis etc.

      [26.] Item dictum capitulum ponit, quomodo de anno Domini etc.
      XXIII° mensis Novembris in dicta possessione Wasaruth sepefatus
      dominus noster prepositus per suos familiares quandam seram ante
      comodum(!) cuiusdam iobagionis in eodem commorantis iussit rumpi
30   usque eiusdem comodi apertionem sua potentia mediante, de quo vinum
      in bona quantitate recepit, prout sue placuit voluntati eidem iobagioni
      minas grandes imponendo et obprobriosis eundem male tractando.
      Item, quod predictus iobagio per eundem dominum prepositum in
      predicto vino dampnificatus fuit in decem florenis per centum et nisi
35   ipsum capitulum de huiusmodi dampnis satisfactionem omnimodam
      impendisset, ipse se ab eadem possessione transtulisset. Ita fuit etc.

1423. XI.

      Responsio ad vicesimumsextum articulum: „respondeo, quod illa
      sera non fuit rupta de mea voluntate, que omnino intacta mansit, est
      bene verum, quod vinum fuit receptum a domina illa ad dicam de
40   consensu duorum capitularium protunc ibi existentium pro recreatione
      piscatorum nostrorum, de quibus ipsi pro mea portione fecerunt mihi
      rationem.”

1 Repplicatio ad responsionem vicesimisexti articuli, ubi ponit, quod
illa sera non fuit rupta de eius voluntate, respondetur etiam remittendo
se ad iudicem et iuratos ac totam communitatem ipsius possessionis
necnon ad iobagionem, cui huiusmodi violentia et dampna illata sunt etc.

5 **27.** Item dominus noster prepositus quendam plebanum
communem in possessione predictorum prepositi et capituli in XVI
floreni per centum taxavit, insuper predictus dominus prepositus stetit
cum eodem plebano tempore sue visitationis per tres dies cum XV equis
et sic ibidem plebanus pro expensis dicti domini prepositi solvit octo
10 florenos per centum vel paulo plus etc.

Responsio ad XXVII^{mum} articulum: „Dico, quod non fui cum XV
equis nec idem plebanus stat tantas expensas super me, prout habetur
in articulo, pecunia autem poena concubinatus et quia ad synodum non
venit, adhuc non obligatur.”

15 Repplicatio ad responsionem vicesimiseptimi articuli, ubi ponit,
quod non fuit cum XV equis ibidem etc. Respondetur remittendo se
ad plebanum in Chukaria et ad iudicem et iuratos ibidem et ad alios
plebanos in eodem districtu commorantes etc.

20 **28.** Item dictus dominus noster prepositus de anno Domini etc. XXII°
per plures vices successive intravit in possessionem Chukaria nichil
utilitatis pro eadem possessione ibidem operando ibique in domo villici
eiusdem possessionis stetit et sic villicus predictus pro eodem domino
nostro preposito XXIII^{or} florenos per centum exposuit in gravamen dicti
villici et communitatis valde magnum. Ita fuit etc.

1422

25 Responsio ad vicesimum octavum articulum: „dico, quod tempore
transitus exercitus ad Boemiam ad petitionem dominorum instantissi-
mam transmisi aliquos familiares meos pro defensione illius ville, preter
cum visitarem et irem per illam villam, villicus venit mei obviam unacum
iuratis ipsius ville et quia exercitus iacebat in ville eiusdem, rogaverunt
30 attentissime, ut ibidem pernoctarem sicque petitionem eorum acquiescendo
illic per noctem permanens in crastino summo mane recessi etc.”

Repplicatio ad responsionem vicesimioctavi articuli, ubi ponit, quod
tempore exercitus versus Boemiam etc. Respondetur, bene verum est,
quod dictum capitulum eundem dominum prepositum petivit, ut unum
familiarem cum uno vel duobus canonicis ad eandem possessionem pro
tutione eiusdem diligeret, non tamen ab eodem capitulo petitus est, ut
eandem personaliter visitaret etc.

35 **30.** Item predictum capitulum ponit, quod dictus dominus noster
prepositus anno in presenti a domino Ladislao decimatore oppidi
40 Posoniensis tulit III^c denarios de quartis frugum pertinentibus ad
capitulum, tamen prout in litteris privilegialibus eiusdem capituli
lucidius videbitur contineri. Ita fuit etc.

1424

1   Responsio ad tricesimum articulum: „respondeo, quod tamen
hoc recepi a domino Ladislao decimatore Poseniensi, quantum me
concernebat pro mea portione et adhuc ipsi mihi obligantur, de quibus
peto mihi satisfacionem etc.”

5   Repplicatio ad responsionem tricesimi articuli, ubi ponit, quod tamen
a domino Ladislao decimatore proventus suos ex parte quartarum
frugum in Stamphcza. Respondetur, quod predictae quarte frugum
in Stamphcza ad capitulum tantum pertineret, prout satis evidenter
10   in privilegiis eiusdem capituli videbitur contineri etc. Quare pro
parte capituli fuit petitum ipsum dominum prepositum in premissis
condempnari unacum expensis factis et fiendis.

      Unde super premissis et quibuslibet premissorum volentes inquirere
veritatem nonnulli testes in diversis terminis ad perhibendum
testimonium veritati pro parte capituli fuerunt citati et adducti et
15   presente Gregorio procuratore domini prepositi eosdem temporibus
suis iurare fecimus ad sancta Dei ewangelia de dicenda veritate, quid eis
super interrogatis per nos constaret, et tandem unumquemque ipsorum
testium, prout expediebat secundum articulorum exigentiam, in forma
consueta examinavimus, prout ex actis constat luculente, ex quorum
20   testium depositorum ipsos articulos sic conprobatos, prout inferius
ponentur, fuisse et cetera constat:

      Item nonus articulus, qui est hic primus in ordine probatur, prout
ponitur et pro interesse capituli positi fuerunt sex florenos per centum,
sed nos taxamus ad quatuor.

25   Item XII articulus, quoad eius primam partem probatur per testes
signanter, in quorum curribus fuerunt usones, secunda pars probatur
per canonicos, qui interfuerunt divisioni, pro dampnis et interesse positi
fuerunt XVI florenos per centum, sed taxamus ad octo.

      Item XVI articulus probatur per depositiones certorum canonicorum,
30   ad quos procurator prepositi se remisit, pro dampnis et interesse
positi erant sex florenos per centum, sed taxamus ad quatuor florenos
per centum. Item responsionem prepositi ad istum articulum factam
commiseramus preposito probare, nichil probavit.

      Item XXII articulus de censibus et decimis unius anni probatur,
35   prout in articulo et summa facit quatuor florenos per centum, denarios
XLVIII. Item probatum est oppositum responsionis prepositi tam per
testes quam per conscientias dominorum.

      Item XXIII articulus probatur, prout ponitur. Item responsionem
suam ad istum articulum prepositus non probavit et sic sunt florenos
40   sex per centum.

      Item XXIII articulus probatur signanter per villicum, sunt florenos
quinque per centum.

1 Item XXV probatur, prout ponitur et taxate sunt expense pro octo
floreis per centum.¹ Item oppositum responsionis per prepositum facte
probatum est et quod propter gravamina et facta tam plures recesserunt,
prout in articulo ponitur.

5 Item XXVI probatur, prout ponitur et capitulum solvit decem florenos
per centum. Item commissum fuit preposito probare ad istum articulum
suam responsionem, nichil probavit.

Item vicesimus octavus articulus probatur, prout ponitur² et capi-
tulum solvit decem florenos.

10 Item circa vicesimum septimum articulum ex officio inquirentes
repperimus plebanum esse bone vite et fame et imminente subesse
preposito et capitulo Posoniensi et non consuevit visitare synodum et sic
constat prepositum illos sedecim [...]ter ab eodem recepisse et si ratione
15 concubinatus recepisset, debuisset iuxta statuta synodalia medietatem
camare archiepiscopali presentare, pena autem synodalis non pertinet
ad eum etiam si synodum visitare debuisset. Item in procuratione
[preposit]us dici debuisset tempore visitationis esse contentus et non
plus extorquere, apparet [...] recepisse.

20 Item XXVIII articulus probatur, prout ponitur et ex testium
depositionibus constat plus expositum esse, quam sunt XXVIII floreni per
centum. Item in responsione sua prepositus ad istum articulum posuit,
quod imvitatus intravit etc., commissum fuit probare, non probavit, sed
oppositum plene fuit probatum et sic XXVIII floreni taxatur.

25 Item etiam tricesimum articulum probatum fuit ex privilegio
reverendissimi quondam domini Demetrii cardinalis administratoris
ecclesie Strigoniensis, quod quarte decime frugum ad solum capitulum
spectat.³ Item commissum fuit preposito probare suam responsionem,
quod pro sua portione receperit, non probavit et sic constat indebite tres
floreis recepisse.

30 Hiis Posonii sic peractis et die XV Decembris in causa premissa et 1424. XII. 15.
causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum XV diem festi
epiphaniarum Domini proxime venturi sine crastinatione Strigonii 1425. I. 20.
ad videndam ferri sententiam et dicta die XV comparente procuratore
capituli, videlicet magistro Georgio canonico ecclesie Posoniensis
35 petente in premissis ferri sententiam non obstante contumacia prepositi,
quam presentia Dei suppleat.

¹ A megítelt kárösszeg viszont csak 7,5 forint.

² Az ezután következő szövegrész: *et capitulum solvit decem florenos* az írnok figyelmetlenségéből a fentebb említett 26. vádpontból került be ide is.

³ Vö. Demeter bíboros, az esztergomi érsekség kormányzója 1384. júl. 25-i oklevelével (Süttő: Anjou II. 114/205. sz.).

1   Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis coram
nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores dicere et
allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et plures visaque conclusione
5   super premissis et super hiis habita plena et matura deliberatione unacum
domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de capitulo Christi et Beate
Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris
nominibus invocatis per hanc nostram sententiam diffinitivam, quam
ferimus in hiis scriptis per ea, que vidimus et cognoscimus, dicimus,
sententiamus et declaramus honorabilem virum dominum Ladislaum
10   prepositum in omnibus summis ratione dampnorum et interesse per nos
superius taxatis teneri capitulo suo predicto Poseniensi, videlicet circa
nonum articulum in quatuor florenos per centum, circa XII articulum
in octo florenis per centum et circa XVI articulum in quatuor florenis
per centum. Item circa XXV articulum in VII½ florenis per centum et
15   illico ex nostra commissione magistro Georgio procuratore nomine dicti
capituli coram nobis ac notariis et testibus infrascriptis iurante, quod
predicti capituli tamen interesset(!), prout superius est expressum et
apud predictos articulos taxatum existit. Item in omnibus etiam aliis
summis probatis et deductis circa articulos premissos similiter teneri
20   et obligari ipsi capitulo suo Poseniensi, videlicet circa XXII articulum in
quatuor florenis per centum, XLVIII denariis. Item circa XXIII articulum
in sex florenis per centum. Item circa XXIII articulum in V florenis per
centum. Item circa XXVI articulum in decem florenis per centum. Item
circa XXVII articulum in XVI florenis per centum. Item circa XXVIII
25   articulum in XXIII^{or} florenis per centum. Item circa XXX articulum in
tribus florenis per centum. In quibus omnibus summis suprascriptis in
toto LXXXII florenis per centum facientibus minus duobus denariis
ipsum dominum Ladislaum prepositum per hanc nostram sententiam
diffinitivam condempnamus in hiis scriptis ipsi capitulo debendis et
30   cum effectu solvendis infra spatium trium mensium sub pena duppli
et excommunicationis, salvo tamen in premissis iure calculi semper
remanente. In quorum fidem et testimonium premissorum presentes
litteras nostras cum impressione sigillorum nostrorum unacum
subscriptione notarii publici infrascripti munimine roboratas duximus
35   concedendas.

      Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolay confessoris, quem
locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno Domini
millesimo quadringentesimo vicesimo quinto, indictione tertia, die vero
40   vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus
sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini divina providentia
pape quinti anno octavo, presentibus ibidem honorabilibus et egregiis

1 viris dominis Martino Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et
 Paulo Sancti Thome martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum
 prepositis, Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium
 professore in medicinis doctoribus Hwntensi, Andrea Kamaroniensi,
 5 Gregorio Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium
 professore, Emerico de Tolna et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis
 predicte necnon Stephano plebano ecclesie Beati regis Ladislai de Nova
 civitate Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis
 dignis ibidem tunc presentibus.

10

13

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben
 15 *külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson 1424. november 15-én meghagyták a prépost ügyvédjeinek, hogy a prépost bizonyítsa egyrészt a káptalani 4., 9., 15–16., 26., 28., 32. és a szám szerint meg nem jelölt 30. vádpontokra adott válaszait, másrészt a saját ellenkeresetében benyújtott 1–3., és a további számmal meg nem jelölt vádpontokban tett állításait. Mivel a prépost válaszait nem bizonyította, ezért a káptalant a prépost vádjai alól felmentették.*

Valószínűleg 16. századi másolat, mivel a szövegben *ę* caudata is szerepel. A szöveg alatt Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei
 25 klerikus, császári közjegyző záradéka (lásd Függelék I/a). Pozsonyi káptalan mlt. G-1-16. (DF 228148., Monasterium.net 514.) — A hátlapján: *Copia illarum litterarum.* — Regesztája: ZsO XII. 72. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani
 30 de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis predicte, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posonio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Posoniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena
 35 potestate per reverendissimum in Christo patrem dominum, dominum

1 Georgium miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis
 locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis
 legatum natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos
 5 presentes littere sive hoc publicum instrumentum pervenerint,
 notum facimus et manifestum, quod cum de anno Domini proxime
 elapso, videlicet millesimo quadringentesimo vicesimo quarto circa
 principium mensis Maii per honorabile capitulum ecclesie Posoniensis 1424. V. 1.
 super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac iuribus,¹ in quibus körül
 venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus Soos ipsum capitulum
 10 molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon debitis, dampnis,
 nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus prepositus ipsi capitulo
 ac quibusdam dominis canonicis singulariter de eodem capitulo debitor
 et culpabilis fore allegaretur, contra eundem dominum Ladislaum
 prepositum gravis querela <in forma iudiciaria> coram prefato domino
 15 nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita fuisset et statim per
 prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati fuerunt auditores
 seu com<m>issarii certi ad ulteriora videnda procedere cum relatione
 eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram quibus factis
 20 responsionibus ac repplicationibus datisque articulis de novo hincinde
 fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
 processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
 difficultatem ac multipliciter articulorum causarum sic motarum
 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
 25 prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
 expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
 discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
 suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
 octavam diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et 1424. XI. 8.
 egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
 30 et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
 eisdem contentis fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino
 ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
 predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
 litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
 35 continetur.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
 ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
 40 Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
 litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
 preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram

¹ Egykorúlag a hibás és kihúzott *iniuriis* alak fölé írva.

1 notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.

5 Et tandem die XIII mensis Novembris <per> procuratores capituli 1424. XI. 14.

Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam canonicos
Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota super
articulis ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos ad
diem sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet XV die mensis

10 eiusdem comparentibus procuratoribus prefati capituli comparuerunt 1424. XI. 15.

et procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias scolasticus
Posoniensis et Gregorius notarius domini prepositi, coram quibus ultra
alia per nos protunc gesta, prout in actis continetur, fuerunt extracta
nonnulla capitula de responsione domini prepositi Strigonii factas ad

15 articulos et positiones capituli Posoniensis, tandem commisimus pre-
fatis procuratoribus domini prepositi eadem capitula etiam pro parte
domini prepositi debere probare. Preterea octavo die Maii per eundem 1424. V. 8.

dominum prepositum per modum reconventionis fuerunt Strigonii
nonnulli articuli coram com<m>issariis producti contra ipsum capitulum
Posoniensem et lite contestata super eisdem extraximus per modum
capitulorum nonnulla de eisdem, que similiter commisimus pro parte
eiusdem domini prepositi debere probare. Que capitula, prout fuerunt
extracta et apud acta conscripta, hic per ordinem ponuntur:

25 **4.** Item primo probabit responsionem suam, quam fecit ad quartum
capitulum in detentione domini Philippi.

9. Item in nono capitulo, ubi ponit, quod de quatuor usonibus non
habuit, nisi medium, de quo sibi fieri petit iustitiam, probet.

30 **15-16.** Item probabit responsionem suam, quam fecit ad XV^m et
XVI^m articulos, ubi petit fieri sibi iustitiam de certis piscibus occulte
divisis et in hospitiis eorum absconsis etc. et prout ponit in responsione
sua ad XV^m capitulum.

26. Item probabit responsionem suam, quam fecit ad XXVI^m
capitulum.

35 **28.** Item probabit responsionem suam, quam fecit ad XXVIII^m
capitulum, scilicet quod rogatus intravit et sola nocte stetit.

32. Item probabit responsionem suam, quam fecit ad XXXII
capitulum, scilicet quod sepius summa missa etc.

30. Item probat, quod ratione vinorum recepit a domino Ladislao
denarios tricentos.

40 Item probabit articulos infrascriptos per modum reconventionis datos:

Et primo, ubi in secundo capitulo ponit, quod domini certi de
capitulo ipsum prepositum coram doctoribus et honorabilibus personis

1 non cessabant diffamare et quod domino regi accusabat canonicos etc.,
prout stat in capitulo primo.

Item probabit illud, quod in fine tertii capituli ponit, scilicet quod
custos, qui et alii antiquiores canonici recusaverunt, noluerunt sibi
5 astare, dum celebrare voluit.

Item probabit illud, quod ponit contra dominos magistrum Georgium
et magistrum Iacobum et alias singulares personas.²

Item deducat illud, quod habet super insidiis sibi, ut dicit, machinatis.

Item probet illud, quod dominus Nicolaus dixisse asserit ad intentum
10 suum.

Item deducat, quomodo scit ea, que ponit, quod propter hec, quod
compellit dominos intrare.

Item de eo vero, quod ponit ultimo, spectant ad nostram
reformationem. Sensus autem premissorum perfectus, ad que se articuli
15 premissi seu capitula refferunt, apud acta plenarie conscripta existunt.
Quibus visis apparere clare poterit, quomodo et qualiter et que ipse
prepositus probare habuit et debuit.

Hiis Posonii sic peractis et die XV Decembris in causa premissa et
causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum XV diem festi
20 epiphaniarum Domini proxime venturum sine crastinatione Strigonii
ad videndum ferri sententiam et dicta die XV comparente procuratore
capituli dicto magistro Georgio canonico ecclesie Posoniensis petente
in premissis ferri sententiam non obstante contumacia prepositi, quam
presentia Dei suppleat.

1424. XII. 15.

1425. I. 20.

25 Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis
coram nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores
dicere et allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque
conclusionem super premissis et super hiis habita plena et matura
deliberatione unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis
30 de capitulo attendentes, quod actore non probante reus absoluit, licet
etiam pro parte capituli contrarium premissorum, ut in plurimum sit
ostensum et probatum, ideo Christi et Beate Virginis Marie matris eius,
Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris nominibus invocatis per
hanc nostram sententiam diffinitivam, quam ferimus, in hiis scriptis
35 dicimus, sententiamus et declaramus dictum capitulum et dominos
canonicos ab impetitione eiusdem domini prepositi fore absolvendi
et absolvimus in hiis scriptis. In quorum fidem et testimonium
premissorum presentes litteras nostras cum impressione sigillorum
nostrorum unacum subscriptione notarii publici infrascripti munimine
40 roboratas duximus concedendum.

² Lásd a 7. számú oklevelet!

1   Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
 2   alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolai confessoris,
 3   quem locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum,
 4   anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione
 5   tertia, die vero vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi,
 6   pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini
 7   divina providentia pape quinti anno octavo, presentibus ibidem
 8   honorabilibus et egregiis viris dominis Martino Sancti Georgii de
 9   Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti Thome martirum de
 10   promontorio Strigoniensis ecclesiarum prepositis, Thoma decretorum
 11   Nitriensi et magistro Iohanne artium professore in medicinis doctoribus
 12   Hunthensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio Zoliensi archidiaconis,
 13   <Andrea>³ de Scepus artium liberalium professore, Emerico de Tholna
 14   et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis predictae necnon Stephano
 15   plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova civitate Strigoniensis
 16   specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis ibidem tunc
 17   presentibus.

14

1425. január 20. Esztergom

20   *Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és*
 21   *Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanono-*
 22   *kok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus*
 23   *natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben*
 24   *külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba*
 25   *helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 17. vádpont:*
 26   *a prépost nem járult hozzá a halfogó rekesztély építéséhez, hajók, hálók vásárlá-*
 27   *sához és a halászok fizetéséhez — előbb felkérték a káptalant a 17. vádpont pon-*
 28   *tosítására. Eszerint 1421-ből a prépost a halfogó rekesztély építési költségeinek,*
 29   *valamint a királynak, más személyeknek, a hadiadóra és oklevelek kiállítására ki-*
 30   *fizetett összegek rá eső negyedével adós, 1423-ből pedig a közös birtokok bevéte-*
 31   *leiből 20 dénár híján 20 forinttal tartozik a káptalannak. A prépost négy részből*
 32   *álló válaszában teljességgel tagadta a tartozás tényét, amit a káptalan viszontvá-*
 33   *laszában igyekezett cáfolni. Ezután megkérték a káptalant a kiadásokról, bevéte-*
 34   *lekről és adósságokról szóló számadások bemutatására. Az 1421., 1422. és 1423.*
 35   *évi káptalani számadások részletes megvizsgálásával és Miklós plébános, Illés,*

³ A név tollban maradt, a többi példány alapján egészíthető ki.

1 *Jakab és Seratoris János kanonokoknak azok helyességéről való megesketésével,*
továbbá Illés kanonok által lejegyzett elszámolás megtekintésével elvégezték a
vizsgálatot. Mindezek alapján a prépostot adósnak találták: a vizafogó rekesztély
költségeiben 1421-ből negyede szerint adós 27 forint 17 és fél dénárral, 1423-ban
5 *pedig ugyancsak emiatt adós 61 forinttal a falvak maradványbevételeiből. Prépos-*
ti negyede után adós 20 dénár híján 20 forinttal, a nádori közgyűlés költségeiben
és a legátus előtt a pozsonyi házak ügyében folyó per költségeiben pedig 39 fo-
rint 50 dénárral. Mivel elődje adósságaiért is felelős, azokat is meg kell fizetnie.
10 *A teljes összeget a kétszerezés és a kiközösítés terhe alatt 2 hónapon belül köteles*
teljesíteni.

Eredetileg összeragasztott, mára két darabra szétvált papíron, díszített
kezdő N betűvel, a szöveg alatt két papírfelzetes gyűrűspecset töredé-
keivel és Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus,
császári közjegyző záradékával (lásd Függelék I/a). Pozsonyi kápta-
15 lan ml. G-1-17. (DF 228149, Monasterium.net 515.) — A hátlapján alul:
[Condemp]natio prepositi in LXXXVI florenis per centum, XLVII½ denariis.
— Regesztája: ZsO XII. 73. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris
utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro
20 Strigoniensis decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis
predicte, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posenio
et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum,
capitulum et canonicos ecclesie Poseniensis Sancti Martini alias Sancti
Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per
25 reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium
miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique
eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum
natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes
littere nostre pervenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de
30 anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo
vicesimo quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum
ecclesie Poseniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac
iuribus, in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus
Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon
35 debitis, dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus
prepositus ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter
de eadem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem
dominum Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria
coram prefato domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita
40 fuisset. Et statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati

1424. V. 1.
körül

- 1 fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere
cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram
quibus factis revisionibus ac repplicationibus datisque articulis de novo
5 hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
difficultatem ac multiplicitem articulorum causarum sic motarum
commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
10 prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
1424. XI. 8.
octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
15 eisdem contentis fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino
ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
continetur.
- 20 Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
1424. XI. 13.
litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
25 notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.
- Et tandem die XIII mensis Novembris per procuratores capituli
1424. XI. 14.
30 Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam canonicos
Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota super
articulis ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos ad
diem sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet XV die mensis
eiusdem comparentibus procuratoribus prefatis capituli comparuerunt
1424. XI. 15.
35 et procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias scolasticus
Posoniensis et Gregorius notarius domini prepositi, coram quibus ultra
alia per nos protunc gesta, de quibus aput acta continetur, commisimus
prefatis procuratoribus capituli, ut ipsi decimum septimum articulum
Strigonii porrectum specificare debentur, qui articulus ponitur sic:
- 40 **17.** Item licet idem dominus prepositus sepe per capitulum fuerit
requisitus, quod pro erectione piscature, emptione navium, rethium
atque solatio piscatorum necnon aliarum rerum ad piscaturam

1 pertinentium ac pro defensione iurium communium possessionum pro
sua quarta, prout de iure tenetur, satisfaceret, id hucusque recusavit et
recusat de presenti. Ita sunt etc.

Ad quem articulum prepositus sic respondit ad decimum septimum
5 articulum: „dico, quod nullo denario eis obligor, nuper enim ante omnia
in isto itinere, cum de Posonio exivissem, ipsi capitulo omnimodam
impendi satisfactionem. Habebat enim ipsum capitulum in communi
plusquam ducentos florenos novos et ponendo rationem cum eisdem
10 dominis computarunt omne debitum, quo eis obligabar et residuam
partem pecunie predictae, que me concernebat, mihi restituerunt,
quomodo remitto ad conscientias eorundem.”

Ad quam responsionem pro parte capituli ibidem suo repplicatum
sic ad responsionem decimi septimi articuli, ubi ponit, quod in nullo
denario eis obligaretur etc., respondetur, quod ipse ratione novissime
15 facta capitulo obligabatur et adhuc obligatur viginti florenos per centum
minus XX^{ti} denarios, ut infra declarabitur et etiam absque pecuniis,
quas tulit in possessionibus, prout ponunt articuli videlicet XXII, XXIII
et XXVIII etc.

Unde procuratores predicti capituli dicta die XV iuxta nostram
20 commissionem specificaverunt et declaraverunt predictum articulum
sic:

Item de anno Domini M^o CCCC^o XXI° dominus Ladislaus
prepositus et capitulum pro erectione piscature et expensis centum
XXIII^{or} florenos per centum et denarios XL exposuerunt, de quibus
25 idem dominus prepositus pro sua 4ta solvenda tenetur ipsi capitulo
XXXIII^½(!)¹ florenos per centum et denarios decem. Item eodem anno
exposuit capitulum pro muneribus tam pro ipso domino preposito,
quam pro seipso dominis regi, legato, administratori, pro exercitativo
subsidio de regis mandato, domino legato pro privilegiis communibus
30 tam ipsum prepositum quam capitulum concernentibus, cancellariis
dominorum regis et legati necnon pluribus aliis personis in causa,
que tunc utebatur inter dominum prepositum et capitulum ab una et
cives Posonienses ab alia partibus centum XLII florenos per centum et
denarios LXI, ex quibus dominus Ladislaus prepositus tenetur capitulo
35 XL florenis per centum et denariis LXVII.² Item de anno Domini M^o
CCCC^o XXIII° de proventibus communibus possessionum facta ratione
in domo domini prepositi per ipsum capitulum cum ipso domino

¹ Az összeg helyesen 31 forint 10 dénár lenne.

² Az összeg, ha a prépost a negyedrésze arányában adós, helyesen 35 forint 65 dénár lenne.

1 preposito tenetur dominus prepositus capitulo XX^{ti} florenis per centum
minus XX denariis.

Die autem XVII mensis Novembris pro parte domini prepositi sui 1424. XI. 17.
procuratores predicti aptulerunt pro responsione articulos hos:

5 Item anno proxime elapso XXIII° taxabatur ville prepositi et capituli,
videlicet Chukaria et Wasaruth pro taxa regali etc., qua soluta in residuo
remanserunt in Chukaria XL libre magne et V^c denarii et in Wasaruth
LXX floreni per centum, de quibus prepositus hactenus nil percepit, pro
10 quibus supplicat satisfactionem. Ad articulum de muneribus respondit,
quod tempore domini Jubar ville nostre taxabantur, sicut nunc tempore
suo pro taxa regali, super qua etiam residuum remansit, de quo petit
iustitiam, quare eadem taxa regalis fuit tunc et eodem modo ville
taxabantur, sicut modo.

Item ratione piscature anno XXIII° respondit, quod de omnibus sibi
15 computatis satisfecit in domo sua presentibus dominis de capitulo,
plebano Nicolao, Elya, Iacobo et Iohanne Slosser, quod dominus Elyas ex
parte capituli manu propria consignavit.

Item de muneribus tempore domini Jubar factis etc. legato patriarche
etc. respondit, quod dominus custos tulit proventus ipsius et liberi
20 fuerunt illas de munera vel quo voluerunt committere, placeret itaque
sibi tempore suo, quod participarent secum in expensis regalibus factis
legato et aliis et adhuc, quas facit, vellet etiam particeps esse libenter
ipsorum pro muneribus.

Ad quas responsiones prepositi prefati procuratores capituli die
25 XXVIII mensis Novembris produxerunt replicationem infrascriptam: 1424. XI. 28.

Item ubi dicit dominus prepositus, quod de anno Domini proxime
lapso, videlicet XXIII° replicando dicunt procuratores capituli ipsum
articulum fore verum, videlicet quod ville fuerunt taxate et quod eadem
quantitas in articulo contenta ultra taxam regiam excrevit et quod
30 certa pars excrescentie sit data pro expensis ad piscaturam et de alia
excrescentia singulares persone de capitulo nomine capituli ipsi domino
preposito satisfecerunt et hoc clare patet in registris capituli.

Item ubi respondit dominus prepositus de muneribus, quod tempore
domini Iohannis Jubar felicis recordationis ville vestre taxabantur,
35 sicut tempore suo, procuratores simpliciter negant articulum, prout
ponitur, sed est bene verum, quod tempore olym domini Jubar, illo
anno, videlicet XXI°, quo pro muneribus expense facte sunt, ville
fuerunt taxate non autem eodem modo, ut dominus prepositus in
suo articulo narrat ac ad faciendam rationem et computum clarum de
40 huiusmodi taxa de premissis anno, videlicet XXI° procuratores capituli
offerunt se paratos ad diem certum per dominos commissarios eis
statuendos.

1 Item ad articulum, qui quam coincidit cum articulo tertio,³ ubi narrat
 dominus prepositus, quod de muneribus tempore domini Jubar factis
 dominus custos tulit proventus dicti domini Jubar prepositi, procuratores
 dicti capituli repplicando narrant, quod dominus Jubar de anno Domini
 5 etc. XX° circa festum Sancti Georgii sue prepositure proventus pro certa 1420. IV. 24.
 summa domino custodi arendavit usque ad annualem revolutionem körül
 festi Sancti Georgii, ut habet in littera arendationis videbuntur clare
 contineri. Durante itaque dicta arendatione anni predicti dictus dominus
 Jubar prepositus eodem anno absens extitit ac nulla taxa regia eodem
 10 anno imposita fuit et tandem de anno Domini etc. XXI° circa festum 1421. IV. 24.
 Sancti Georgii dominus Jubar supervenit finitaque arrenda proventus körül
 festi eiusdem Sancti Georgii tulit atque levavit, adveniente itaque 1421. VI. 24.
 domino nostro rege circa festum nativitatis Sancti Iohannis Baptiste⁴
 iudicium palatinale seu generale mandavit celebrari Posonii⁵ et tunc körül
 15 dictum capitulum unacum preposito causas ecclesie et possessionum
 debuerunt expedire, etiam ex necessitate dictum capitulum causas
 ipsis preposito et capitulo per cives Posonienses contra libertates ecclesie
 motas habebant defendere, nullis tamen proventibus communibus
 dictorum prepositi et capituli tunc existentibus dictumque capitulum
 20 necessario compulsum modos certos excogitare oportuit. Unde facta
 ecclesie possent expediri usque ad nonalia sperantes de nonalibus ipsum
 capitulum huiusmodi debita unacum domino Jubar preposito persolvere
 posse et cum dictus dominus Jubar prepositus ante collectionem
 25 nonalium post expeditionem predictarum causarum fuisset vita functus,
 modernus dominus Ladislaus prepositus ad nonalia superveniens
 integraliter omnes proventus tulit atque levavit nec de eisdem debitis
 pro parte quarte expensarum predictarum satisfacere curavit nec curat
 de presenti. De premissis itaque expensis oportuit ipsum capitulum de
 30 eorum propriis bonis et proventibus persolvere atque pagare et habet in
 predicti capituli preiudicium atque gravamen multum ingens, prout in
 registris clare videbitur contineri.

Item ad articulum ratione piscature, ubi remittit se ad dominos
 plebanum Nicolaum, Iacobum, Elyam ac Iohannem Seratoris respondent
 procuratores capituli, quod ipsi parati sunt ad easdem personas similiter
 35 se remittere.

Item ad articulum, ubi prepositus respondit, quod de muneribus
 tempore domini Jubar factis etc., dicunt procuratores capituli, quoad
 primam eius partem sufferi est repplicatum superius in secunda

40 ³ Nem 'vádpont', hanem 'tétel', 'rész' értelemben (ti. a replikációé).

⁴ Zsigmond király 1421. jún. 5. és júl. 26. között tartózkodott Pozsonyban. (Itineraria 108.)

⁵ A bírói közgyűlés 1421. júl. 11-én kezdődött. (ZsO VIII. 792. sz.)

1 parte replicationis contra articulum per dominum Ladislaum in suis
 responsionibus oblatum, sed ad secundam partem eiusdem articuli, que
 sic incipit: „placent itaque mihi” — respondent procuratores capituli,
 5 et consilio capituli aliquas expensas fecisse vel infuturum facere,
 paratum est ipsum capitulum pro eorum parte eidem domino preposito
 respondere. Quare prefati procuratores capituli nomine, quo supra,
 petierunt, quod non obstantibus superfluis allegationibus memorati
 dicti prepositi eundem dominum prepositum pro quarta parte compelli
 10 per nos debere. Ad [responsi]onem faciendam omnium et singulorum
 dominorum premissorum nostra diffinitiva sententia mediante in hoc
 officium nostrum humiliter implorandorum.

Die autem sequenti, videlicet XXIX Novembris, hora tertiarum predicti 1424. XI. 29.
 procuratores capituli articulos eosdem coram nobis reproducendo
 15 legerunt et decrevimus copiam procuratoris prepositi et eodem die,
 hora causarum de [s]ero eundem debere respondere alias non obstante
 sua contumacia seu absentia ad ulteriora procederemus, committentes
 eodem die et hora procuratoribus capituli, ut registra expensarum et
 perceptorum ac debitorum occasione articulorum predictorum confecta,
 20 in quibus ponuntur debita prepositi et etiam in quibus volunt ostendere
 expensas nonnullas pro utilitate ecclesie tempore condam domini Jubar
 prepositi et etiam moderni fuisse factas, producant et exhibeant, quanto
 citius possunt.

Item ultima die mensis Novembris presente procuratore prepositi 1424. XI. 30.
 25 prodixerunt procuratores capituli registrum, per quod ostendunt,
 quomodo de anno Domini etc. XXIII° centum LXXI florenos per centum,
 qui remanserant de taxis villarum soluta taxa regia, sunt expositi ad
 piscaturam et ultra dictam summam in eodem registro habita ratione
 apparet, quod dominus prepositus remansit debitor ipsis dominis de
 30 capitulo in viginti florenis per centum minus XX denariis et de hoc
 habita fuit ratio alias feria quarta post festum Beati Bartholomei apostoli 1423. VIII. 25.
 in domo prepositi presentibus certis dominis, de quibus in responsione
 prepositi narrant et de manu Elye ipsa ratio tunc conscripta fuit, prout
 habet, ex actis clare constat de XXI etiam factis. Item dictum registrum 1424. XI. 21.
 35 eadem die de sero collacionatum et concordatum cum originali repositum
 fuit aput acta et ex quo dicti domini prepositus et procuratores capituli
 se ad predictos dominos canonicos in hac remiserunt, qui presentes in
 ipsa ratione fuerunt.

Unde nos die quarta mensis Decembris volentes satisfacere partibus, 1424. XII. 4.
 40 eosdem dominos, videlicet plebanum Nicolaum, Elyam, Iacobum,
 Iohannem Seratoris presente Gregorio procuratore prepositi ad sanctam
 Dei ewangeliam iurare fecimus, quod de premissa ratione, quid eis

1 constet, dicerent veritatem et producto registro de manu Elye protunc
 confecto mediante iuramento asseruerunt ipsum dominum prepositum
 habita protunc ratione remansisse et esse debitorem capituli in XX
 florenis per centum minus 4 denariis, prout petitum est, in ipso registro
 5 continetur, cuius par ipse Elyas dixit se dedisse de manu sua domino
 preposito.

Item prima die Decembris productum est registrum per procuratores 1424. XII. 1.
 capituli presente procuratore prepositi de anno Domini etc. XXII°
 confectum ad ostendendum, in quos usus et quomodo taxe villarum
 10 impositae tempore domini Jubar soluta taxa regia sunt expositae et licet
 imposita fuisset taxa tempore Jubar, videlicet de anno Domini etc. XXI°,
 tamen exactio et expositio facta est de anno Domini etc. XXII° et constat,
 quod expositum est ultra summam tunc perceptam in III florenis
 per centum denariis XXXVII. Item dictum registrum concordatum et
 15 collationatum fuit dicto die cum originali et repositum aput acta.

Item dicta prima die mensis Decembris fuit productum quoddam 1424. XII. 1.
 registrum confectum de anno Domini etc. XXI° et fuit collationatum et
 concordatum cum originali et repositum aput acta. Item in dicto registro
 prima notatur et ostenditur, quot vasa vini prepositus de primo anno
 20 sue prepositurae, videlicet XXI° debuit habere et quomodo pro quarta
 sua remansit debitor pro expensis factis in montibus per decimatores
 canonicos montium, quas expensas ipsi canonici decimatores pro
 recolligendis vinis fecerunt, de quibus clare superius in actis constat.

Secundo in eodem registro ponitur introitus villarum festi Sancti
 25 Michaelis et quantum preposito pro sua quarta cedunt de eodem. Tertio
 ponuntur in eodem registro expense factae pro clausura piscium de anno
 predicto, videlicet XXI° et faciunt expense centum XXIII^{or} florenos per
 centum, denarios XL. Item deducendo quartam prepositi de introitu
 villarum remaneret prepositus debitor capitulo in XXVII florenis

30 per centum denariis XXII^{1/2}, prout ex actis XXI mensis Novembris
 conscriptis clare apparet. Quarto ponuntur in eodem registro expense
 factae de eodem anno XXI° pro domino rege et aliis suis in iudicio generali
 protunc existente. Item consequenter ponuntur ibidem expense factae
 de eodem anno pro domino legato et facit summa in toto centum LXII
 35 florenos per centum denarios LXI. Item de istis defalcantur 4 florenos
 per centum, quos dicunt exposuisse pro domino Pathaviensi et vicario
 suo et remaneret centum LVIII floreni per centum denarii LXI. Item
 de dicta summa tenetur prepositus capitulo pro 4ta sua trigintanovem
 florenos per centum denarios L^{ta}. Item dicti domini pro verificatione
 40 premissorum litteras super premissis libertatibus domini legati unacum
 conservatione domini nostri regis eodem anno emanatas in specie dicta
 die XXI Novembris coram nobis produxerunt. Item dicte expense pro 1424. XI. 21.

1 parte prepositi in unum redacte extendere se videntur in toto ad LXXXVI
floreos per centum denarios LXIII, fuerunt etiam littere arendationis
domini Jubar facte domino custodi, prout repplicatum fuit superius pro
parte capituli in specie coram nobis producte.

5 Unde premissis Posonii sic peractis et die XV Decembris in causa 1424. XII. 15.
premissa et causis omnibus ibidem conclusis, statuimus terminum XV
diem festi epiphaniarum Domini proxime venturi sine crastinatione 1425. I. 20.
Strigonii ad videndam ferri sententiam. Et dicta die XV comparente
procuratore capituli, videlicet magistro Georgio canonico ecclesie
10 Posoniensis petente in premissis ferri sententiam non obstante
contumacia prepositi, quam presentia Dei suppleat.

Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis coram
nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores dicere et
allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque conclusione
15 super premissis et super hiis habita plena et matura deliberatione unacum
domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de capitulo Christi et Beate
Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris
nominibus invocatis per hanc nostram sententiam diffinitivam, quam
ferimus in hiis scriptis per ea, que vidimus et cognoscimus, dicimus,
20 sententiamus et declaramus honorabilem virum dominum Ladislaum
prepositum ratione expensarum in piscatura usonum factarum de
anno Domini etc. XXIII° deductis centum LXXI florenos per centum,
qui superfuerant de taxis villarum communium taxa regali persoluta,
prout in registro de manu Elye de eodem anno tempore rationis confecto
25 continetur, pro 4ta sua capitulo suo Posoniensi teneri in XX florenis
per centum minus XX denariis. Item eundem dominum Ladislaum
prepositum ratione expensarum in ipsa piscatura factarum de anno
Domini etc. XXI° deductis parte sua proventuum communium villarum
eiusdem anni pro quarta sua capitulo suo predicto teneri in florenis
30 XXVII per centum denariis XVII½. Item eundem dominum Ladislaum
prepositum ratione expensarum in iudicio palatinali de eodem anno
Posonii celebrato tempore domini Jubar pro [li]tibus communibus ecclesie
Posoniensis factarum unacum expensis de eodem anno et tempore
factis in causis motis coram domino Fernando Apostolice Sedis legato
35 per cives Posonienses contra libertatem ecclesie Posoniensis prepositum
et capitulum concernentes⁶ pro quarta sua capitulo suo predicto teneri
in florenis trigintanovem per centum denariis quinquaginta, non
obstante, quod ista ultima debita tempore predecessoris sui contracta
fuit, quam non dubium successorem ad debita pro utilitate ecclesie
40 tempore predecessorum contracta teneri et obligari, in quibus omnibus

⁶ Lásd a legátus 1421. szept. 30-i oklevelét! (ZsO VIII. 1022. sz.)

1 ipsum dominum Ladislaum prepositum per hanc nostram sententiam
diffinitivam condempnamus in hiis scriptis ipsi capitulo debenda cum
effectu solvenda infra spatium duorum mensium sub pena duppli
et excommunicationis, salvo tamen in premissis iure calculi semper
5 remanente. In quorum fidem et testimonium premissorum presentes
litteras nostras cum impressione sigillorum nostrorum unacum
subscriptione notarii publici infrascripti munimine roboratas duximus
concedendas.

10 Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolai confessoris,
quem locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum,
anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione
tertia, die vero vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi,
15 pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini
divina providentia pape quinti anno octavo, presentibus ibidem
honorabilibus et egregiis viris dominis Martino Sancti Georgii de
Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti Thome martirum de
promontorio Strigoniensis ecclesiarum prepositis, Thoma decretorum
Nitriensi et magistro Iohanne artium professore in medicinis doctoribus
20 Hunthensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio Zoliensi archidiaconis,
Andrea de Scepus artium liberalium professore, Emerico de Tholna
et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis predicte necnon Stephano
plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova civitate Strigoniensis
specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis ibidem tunc
25 presentibus.

15

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistoáni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által beterjesztett vádpontokban — 19. vádpont: a prépost elődjének, Jubar Jánosnak a királyi adó kapcsán támadt adóságait vonakodik kifizetni — előbb felkérték a káptalant a 19. vádpont pontosítására. Eszerint Jubar prépost egy 60 aranyforintért zálogba adott szőlőskert terragiuma, egy 30 aranyforintos kölcsön Márton plébánosnak járó évi 3 forin-

1 *tos törlesztőrészelete, egy 60 aranyforintos kölcsön Lőrinc prebendáriusnak járó*
évi 6 forintos törlesztőrészelete után tartozott a káptalannak a rá eső negyedrészt
fizetnie. László prépostnak a szőlő kiváltására és a visszafizetésre elődjétől örö-
5 *a káptalannak 3 csöbör bort, valamint a Mártonnak és Lőrincnek járó soron lévő*
cenzusok negyedét. Mindezt a káptalan fizette helyette beiktatása óta. A kápta-
lan által bemutatott perbeli bizonyítékok megtekintésével elvégezték a vizsgálá-
tot, ami igazolta a vádat. A prépostot, mivel az előd tartozásai utódjára szállnak,
10 *összesen 36 forint megfizetésére ítélték, amelyet a kétszerezés és a kiközösítés*
terhe alatt 4 hónapon belül köteles teljesíteni.

Papíron, díszes kezdő N betűvel, a szöveg alatt két, zöld viaszba nyomott
gyűrűspeccét töredéke és Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyház-
megyei klerikus, császári közjegyző záradéka (lásd Függelék I/a). Pozso-
nyi káptalan mlt. G-1-19. (DF 228151., Monasterium.net 517.) — Az előlap
15 alján bal oldalon: *Condemnatio prepositi in XXXVI florenis auri capitulo*
Posoniensi. — Regesztája: ZsO XII. 74. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis
iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro
Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis
20 *predicte, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posonio*
et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum,
capitulum et canonicos ecclesie Posoniensis Sancti Martini alias Sancti
Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per
25 *reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium*
miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique
eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum
natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes
30 *littere nostre pervenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de*
anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo
vicesimo quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum
ecclesie Posoniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac
iuribus, in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus
35 *Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon*
debitis, dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus
prepositus ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter
de eodem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem
dominum Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria
coram prefato domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita
40 *fuisse. Et statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati*
fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere

1424. V. 1.
körül

- 1 cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram
 quibus factis revisionibus ac replicationibus datisque articulis de novo
 hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
 processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
 5 difficultatem ac multipliciter articolorum causarum sic motarum
 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
 prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
 expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
 discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
 10 suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
 octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
 egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
 et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
 eisdem contentis fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino
 15 ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
 predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis litteris
 mediantibus prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius continetur.
- Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
 ad predictum Posonium accessimus et tandem die tredecima mensis
 20 Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi
 litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
 preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
 notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
 continentis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
 25 parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
 iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.
- Et tandem die XIII mensis Novembris per procuratores capituli
 Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam canonicos
 Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota super articulis
 30 ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos ad diem
 sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet XV die mensis eiusdem
 1424. XI. 15.
 comparantibus procuratoribus prefatis capituli comparuerunt et
 procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias scolasticus Posoniensis
 et Gregorius notarius domini prepositi, coram quibus ultra alia per nos
 35 protunc gesta, de quibus aput acta continetur, commisimus prefatis
 procuratoribus capituli, ut ipsi capituli decimumnonum articulum
 Strigonii porrectum specificare debentur, qui articulus ponitur sic:
- 19.** Item predictum capitulum ponit, quod olym venerabilis pater
 dominus Jubar felices memorie nostri moderni prepositi immediatus
 40 predecessor unacum capitulo propter regias taxas solvendas certa debita
 contraxit, qui cum in extremis ageret, disposuit atque ordinavit, quod
 ipsius successor de proventibus suis, quos ingrederetur debita per eundem

1 predecessorem suum contracta solveret et expediret, quomodo modernus
noster prepositus omnino recusavit et recusat de presenti, ita fuit etc.

Ad quem articulum prepositus sic respondit: „ad decimumnonum
articulum dico, quod pro rata et quantitate me concernente ymmo ad
5 plus concordando cum eodem capitulo ad scitum bonorum hominum
propter bonum pacis, de qua ipsi capitulares ad plenum contenti fuerunt,
et hac remitto conscientie ipsorum etc.”

Unde procuratores prefati capituli dicta die quintadecima ipsum
articulum primo sic specificaverunt:

10 Item pretactum capitulum Poseniense impignoravit terragium
duodecim urnarum super vinea Andreae appellata pro LX florenis
auri. Item a Jacobo Walicon recepit prepositus predecessor et capitulum
sub titulo mutui triginta floreni auri, de quibus florenis prepositus
predecessor et capitulum singulis annis solverunt tres florenos auri
15 ratione unius anniversarii domino Martino plebano Poseniensi. Item
a domino Laurentio prebendario recepit prepositus predecessor et
capitulum LX florenos auri ad prebendam suam spectantem sub titulo
mutui, de quibus prepositus predecessor et capitulum singulis annis
domino Laurentio ministravit sex florenos auri ad solvendam certas
20 taxas regales tam ipsi domino Iohanni Jubar preposito pie memorie
quam capitulo impositas, ex quibus dominus prepositus Ladislaus
tenetur solvere pro redemptione huiusmodi vinee impignorate ac
solutione predictorum florenorum XXXVII½ florenorum auri, necnon
quolibet anno tenetur solvere capitulo tres urnas vini et quartam
25 partem predicti anni census pretactis dominis Martino et Laurentio,
quemadmodum olym dominus Iohannes Jubar prepositus tempore
regiminis sui quolibet anno solvit quartam in vino et in censu predicto
anno prefatis Martino et Laurentio. Et licet ipsum capitulum dominum
prepositum Ladislaum pluries monuerit, ut tres urnas vini ipsi capitulo
30 daret, ac quartam predictam census solveret, tamen hucusque idem
dominus Ladislaus prepositus facere recusavit, ymmo ipsum capitulum
continue tempore regiminis sui quartam predicti census solvit pro parte
autem domini prepositi.

Die XVII Novembris responsio ad hanc replicationem per prefatos 1424. XI. 17.
35 suos procuratores est producta:

„Item de impignoratione bonorum ecclesie tempore domini Jubar etc.
respondeo, quod hoc factum est cum octo vel decem annos et omnes
proventus ipsius domini Jubar, ut dictum est, super in manibus ipsorum
habuerunt et non fuit necessarium illa impignorare et concernerunt in
40 usus beneplacitos ipsorum, mea autem interesset residuum ab eis petere,
nam, ut notum est, dictus dominus Jubar magna familia et curia sua non
utebatur et fortasse adhuc repetere non obmittam.”

1 Ad quam responsionem procuratores capituli replicando die XXVIII
 Novembris responderunt negando articulum, prout ponitur, sed esset 1424. XI. 28.
 verum, quod tempore domini Jubar prepositi ita minime de proventibus
 prepositure contra voluntatem domini Jubar dictum capitulum poterat
 5 disponere, sicut modo temporibus domini Ladislai prepositi disponere
 posset, nam ipse prepositus non solum de suis proventibus contentus
 scilicet et partem proventuum capituli multipliciter pro se usurpavit,
 prout clare ex superius allegatis deductum est, quatenus sint per dictos
 procuratores capituli nomine quo supra petatum, quod non obstante
 10 superfluis allegationibus memorati prepositi eundem dominum
 prepositum pro quarta parte compelli per nos debere ad solutionem
 faciendam omnium et singulorum debitorum premissorum nostram
 diffinitiva sententia mediante.

In hoc officium nostrum humilliter implorando hiis Posenii sic
 15 peractis et die XV Decembris in causa premissa et causis omnibus ibidem
 conclusis statuimus terminum XV diem festi epiphaniarum Domini
 proxime venturi sine crastatione Strigonii ad videndam ferri sententiam et 1424. XII. 15.
 dicta die XV comparente procuratore capituli, videlicet magistro Georgio
 canonico ecclesie Posoniensis petente in premissis ferre sententiam non
 20 obstante contumacia prepositi, quam presentia Dei suppleat. 1425. I. 20.

Nos autem considerantes, quod pro parte prefati domini Ladislai
 prepositi, qui, ut premittitur, asseruit fuisse capitulo satisfactum, nichil
 fuit datis etc. et oblatis sibi et procuratori suo competente dilationibus
 probatum cognoscentesque, quod necessitate inevitabili urgente ecclesie
 25 Posoniensi capituli et prepositi debita predicta sunt contracta, prout
 ex deductis coram nobis claret et quod tenoribus litterarum domini
 nostri regis datis sub minori sigillo anno Domini M^o CCCC^o decimo
 impositionis taxe eidem preposito et capitulo et solutis anno etc. XI° II^c
 30 florenos auri puri¹ et ex aliis quamplurimis litteris consimilibus coram
 nobis deductis et productis manifeste liquet, et nobis constitit evidenter
 demptis dictis triginta florenis auri, de quibus clare constare non possit,
 que omnia in actis coram nobis habitis pro maiori rei evidenti et veritate
 inseri fecimus, verum quia iuris et equitatis esse dinoscitur successorem
 35 teneri et obligari pro rata ad debita predecessorum tempore necessitate
 urgente scilicet pro ecclesia liberanda contracta.

Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis
 coram nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores
 dicere et allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque

40 ¹ Az oklevél nem maradt fenn; az üggyel azonban összefügghet a prépost és a káptalan
 1410. májusi zálogügylete a pozsonyi bíróval, mivel a kölcsönvett összeg (234 arany-
 forint) nagyságrendileg megfelel az adó összegének: ZsO II. 7575. sz. (1410. máj. 9.)

1 conclusione super premissis et super hiis habita plena et matura
deliberatione unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis
de capitulo Christi et Beate Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti
5 et Sancti Martini confessoris nominibus invocatis per hanc nostram
sententiam diffinitivam, quam ferimus in hiis scriptis per ea, que
vidimus et cognoscimus, dicimus, sentiamus et declaramus honorabilem
virum dominum Ladislaum prepositum ratione dictorum debitorum
10 bis sexaginta floreni auri unacum sex florenis auri solutis singulis
annis prebende dicti domini Laurentii modo premissis contractorum et
expressatorum pro sua quarta teneri prefato suo capitulo Posoniensis in
toto in triginta sex florenis auri puri. In quibus omnibus per hanc nostram
deffinitivam sententiam ipsum dominum Ladislaum prepositum
15 condempnamus ipsi capitulo debendam et cum effectu solvendam infra
spatium quatuor mensium sub pena excommunicationis et duppli, salvo
tamen in premissis iure calculi semper remanente. In quorum fidem et
testimonium premissorum presentes litteras nostras cum impressione
sigillorum nostrorum unacum subscriptione notarii publici infrascripti
munimine roboratas duximus concedendas.

Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
20 alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolay confessoris, quem
locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno Domini
millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione tertia, die vero
vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus
sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini divina providentia
25 pape quinti anno octavo, presentibus ibidem honorabilibus et egregiis
viris dominis Martino Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et
Paulo Sancti Thome martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum
prepositis, Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium
professore in medicinis doctoribus Hwntensi, Andrea Kamaroniensi,
30 Gregorio Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium
professore, Emerico de Tolna et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis
predicte necnon Stephano plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova
civitate Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis
fidedignis ibidem tunc presentibus.

1

16

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírúk emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyaláson a káptalan által betérjesztett vádpontokban — 20. vádpont: 1421-ben a prépost ígérete ellenére nem fizette ki a tizedszedőknek a bortized behajtási költségeinek rá eső negyed részét, továbbá 9 hordó borral adós egyes kanonokoknak — miután a káptalan pontosította a 20. vádpontot és bemutatta az 1421. évi számadást, Kálmán fia Miklós, Cristannus, Seratoris János, Fülöp és György kanonokok pedig megesküdtek, hogy a számadáskönyvnek megfelelően tényleg odaadtak a prépostnak összesen 9 hordó bort, a behajtási költségeknek a tizedszedők szerinti összeírásával elvégezték a vizsgálatot. A prépostot a 20. vádpontban 42 forint és 49 dénárban elmarasztalják, amelyet a kettőzés és a ki-
közösítés terhe alatt egy hónapon belül köteles megfizetni.

Papíron, díszes kezdő N betűvel, a szöveg alatt két, zöld viaszba nyomott papírfelzetes gyűrűspecsét és Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradéka (lásd Függelék I/a). Pozsonyi káptalan ml. G-1-37. (DF 228159. Monasterium.net 526a.) — Az előlapon jobbról alul: *Condempnatus est dominus prepositus in expensis factis in montibus de anno XXIo*. A hátlapján a bal oldal szélén keresztben: *Contra dominum prepositum pro capitulo obtentis*. — Regesztája: ZsO XII. 75. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis predictae, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posenio et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et canonicos ecclesie Poseniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes littere nostre pervenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de anno Domini proxime elapso, videlicet millesimo quodringentesimo vicesimo quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum

1424. V. 1.
körül

1 ecclesie Posoniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac
iuribus,¹ in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus
Soos ipsum capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon
5 debitis, dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus
prepositus ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter
de eodem capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem
dominum Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria
coram prefato domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita
10 fuisset. Et statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati
fuerunt auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere
cum relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram
quibus factis revisionibus ac replicationibus datisque articulis de novo
15 hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
difficultatem ac multiplicitatem articulorum causarum sic motarum
commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
20 discutiendam et determinandam Posonii per iudices et commissarios
suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
eisdem contentis fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino
25 ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
continetur.

1424. XI. 8.

Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
30 ad predictum Posonium accessimus et tandem die XIII mensis Novembris
convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Posoniensi litteras
predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis preposito
et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram notario
et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem continentiis
35 intellectis responderunt cum reverentia et honore velle parere per omnia
et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi iuxta contenta
ipsarum litterarum nostre facultatis.

1424. XI. 13.

Et tandem die quartadecima(!) mensis Novembris per procuratores
40 capituli Posoniensis, videlicet magistrum Georgium et Thomam
canonicos Posonienses requisiti fuimus, ut in causa Strigonii mota

1424. XI. 14.

¹ A szövegben figyelmetlenségből *iniuriis* alak áll.

1 super articulis ibidem porrectis, ut supra, procedere deberemus. Nos ad
 diem sequentem prorogantes ac die sequenti, videlicet XV die mensis
 eiusdem comparentibus procuratoribus prefatis capituli comparuerunt 1424. XI. 15.
 et procuratores prepositi, videlicet Augustinus alias scolasticus
 5 Posoniensis et Gregorius notarius domini prepositi, coram quibus ultra
 alia per nos protunc gesta, de quibus apud acta continetur, commisimus
 prefatis procuratoribus capituli, ut ipsi vicesimum articulum Strigonii
 porrectum specificare deberent, qui articulus ponitur sic:

10 **20.** Item idem dominus noster prepositus tenetur singularibus
 personis ratione expensarum in collectione decimarum decime vinorum
 suorum et capituli de primo anno sui introitus factarum, quibus tamen
 in ratione per ipsum cum capitulo facta sponte satisfacere assumpsit,
 insuper obligatur aliquibus personis capitularibus in aliis debitis per
 eum cum eisdem contractis, quibus hucusque satisfacere non curavit.
 15 Ita fuit etc.

Ad quem articulum prepositus sic respondit: „Ad vicesimum
 articulum dico, quod ymmo ipsi mihi et non ego eis in aliquo obligor,
 ipsimet enim recolligerunt decimas et ex eis fecerunt expensas ad libitum
 ipsorum, de quibus iuxta beneplacitum ipsorum meam portionem mihi
 20 assignaverunt etc.”

Unde licet dicti procuratores capituli specificationem ipso die
 porrexissent in communi et narrando expensas montium seu vinorum
 cum debitis singularium personarum, quibus ex aliis causis prepositus
 debitor fore allegatur, sed ex quo debita preter expensas montium ad
 25 partem sunt expedita. Et etiam propter responsionem prepositi, quam
 fecit XVII die mensis predicti ad specificationem ipsius articuli vicesimi
 ipse expense montium seu vinorum, vicesima die iamdicti mensis, cum
 1424. XI. 17.
 1424. XI. 20.
 ratione facta fuit de vinis, que dominus prepositus de anno primo sue
 prepositure, videlicet anno etc. XXI° habuit, prout in actis continetur,
 30 lucidius inferius explicantur, sed prepositus pretendens se non teneri ad
 expensas montium in effectum. Dicta XVII(!) die respondit, quomodo de
 anno predicto, in quo dicunt eum obligari, ut premittitur, protunc per
 dominos de capitulo solum sedecim vasa vini fuerunt sibi deputata, de
 quibus non contentus advocato capitulo proposuisset sibi plura debere
 35 cedere et facta ratione addita fuerunt sibi quatuor vasa vini, ubi decem
 sperabat sibi evenire et propter non litigare cum eis in hiis fuit contentus,
 alia ipsis relaxando et ipsi per se ista vina adduxerunt et ei tradiderunt
 ratione, quorum eum dicunt debitorem, cum ipse eorum debitor non
 sit, nec in aliquo eis obligatur et ubi rationem fecerunt de dicto primo
 40 anno ratione reddita de vinis, speraret, quod ipsi obligabuntur sibi et
 si ultra hoc alicui ipsorum in aliquo obligaberit, paratus est satisfacere,
 petit ergo compelli eos ad rationem faciendam de illis proventibus iuxta

1 conscientias ipsorum et conpescere eos ab huiusmodi vexationibus, quia
animo vexandi hec facere viderentur.

Ex ratione autem facta ex registro capituli predicta vicesima die et
etiam ex repplicatione ad hanc responsionem prepositi per procuratores
5 capituli vicesimo octava die facta, factum sic se habuisse repperitur, 1424. XI. 28.
prout ex actis constat et quod dominus prepositus prope vindemias
fuit adeptus preposituram et domini de capitulo iam taxaverant
montes omnes et taxatione habita cum prepositus supervenit, domini
de capitulo accesserunt et narrarunt domino preposito, quomodo
10 secundum consuetudinem eorum taxaverunt montes et secundum
taxam eorum dicebantur sibi pro quarta sua sedecim vasa vini et dum
eadem XVI vasa vini sub expensis capituli presentarent sibi absolute
ad curiam suam et ipse dominus prepositus satis fuit contentus coram
domino Ladislao, tunc decimatore in Posonio et ita etiam in iudicio
15 coram nobis fuit confessus et ipsi domini de capitulo eadem XVI vasa
vini ad expensas eorum ad curiam domini prepositi assignaverunt.
Deinde vero post assignationem eorundem XVI vasorum credens se
idem dominus prepositus per capitulum fore deceptum noluit stare
contentus in dictis XVI vasis, sed petivit dominos, ut de singulis
20 montibus daretur sibi vera quarta et domini propter bonum pacis
facere non recusarunt. Ita tamen, quod ipse pro vectura, collectura ac
expensis singularibus personis pro quarta sua satisfacere deberet et
hac idem facere prepositus assumpsisset. Et tandem ratione habita de
singulis montibus cesserunt domino preposito XXV vasa vini et VII
25 urne et sic restabat habere pro supplemento novem vasa vini ad illa XVI
vasa, que habuit et illa novem vasa habuit a personis infrascriptis: item
a domino Nicolao Colomanni habuit duo vasa vini et duo alia vasa vini
divisit prepositus eidem domino Nicolao pro quarta expensarum XXI½
floreorum per centum, in quibus ratione sue quarte idem dominus
30 prepositus pro expensis in recolligendo et apportando vina ipsi domino
Nicolao tenebatur.

Item dominus Cristannus tenebatur pro supplemento dare unum vas
vini ipsi domino preposito et pro eodem similiter illud vas vini dedit
predictus dominus Nicolaus et dicitur, quod vendidisset prepositus in
35 celario predicti domini Nicolai domino Karulo comiti.

Item habuit a domino Iohanne Seratoris pro supplemento II½ vasa
vinorum.

Item dominus Philippus dedit eidem domino preposito pro
supplemento unum vas vini.

40 Item magister Georgius tenetur medium vas vini.

Item capitulum solvit pro rectore scole pro parte prepositi quinque
urnas vini et sic constat prepositum percepisse pro anno primo sue

1 prepositure XXV vasa vini et quinque urnas et ultra ea, in quibus circa
premissa animum nostrum informare potuimus ex superhabundanti
presente Gregorio procuratore domini prepositi nona die mensis
Decembris predictos dominos ad sancta Dei ewangelia iurare 1424. XII. 9.
5 fecimus, quod dicta vasa vini per eos, prout premissum est, ipsi
domino preposito assignata fuerunt et infra de certis montibus ipse
dominus prepositus pro quarta sua certas summas pecuniarum,
prout venerant, habuit, sicut ex registro capituli confecto et aput acta
reposito constat et ibidem expense pro 4ta parte prepositi reducte
10 sunt pro decimatoribus, sed ubi pecunie non provenerunt tot, quot
dedicatio fieri posse expensarum pro rata, recusaret prepositus
aliquibus eorum satisfacere, licet plebano et dicto Nicolao Colomanni,
ubi nulle pecunie in decimatione illorum provenerant, satisfacisse
15 pro 4ta parte expensarum perhibeatur; capitulum autem secundum
rationem eis protunc factam omnibus eorum decimatoribus, qui
dicebant aliquid habere pro tribus partibus, satisfactionem plenariam
impendit, sicut ex dicto registro constat, sed dominus prepositus
infrascriptis decimatoribus, qui protunc fuerant et expensas pro
4ta parte vinorum, que prepositus pro illo anno habuit, fecerunt,
20 satisfactionem impendere minime curat.

Sunt autem infrascripti domini canonici, qui fuerunt protunc
decimatores in montibus infrascriptis, quibus prepositus satisfactionem
impendere teneretur:

25 Item dominus Philippus fuit decimator in monte Teben et tenetur
prepositus eidem pro eodem quatuor florenos per centum et viginti
denarios ratione 4te partis expensarum ipsum dominum prepositum
concernentium, quas idem Philippus in decimatione montis sui protunc
fecisse perhibetur.

30 Item dominus Iohannes Seratoris fuit decimator in monte Rechtschen
et idem dominus Iohannes pro expensis factis in recolligendo et
deportando vinis unacum tractoribus et duobus vasis suis et uno
vasculo decem urnarum, quod dedit domino preposito cum dictis vinis
et repletionem dictorum vinorum in toto habita ratione et deducendo
deducenda dicit habere a domino preposito XI florenos per centum
35 minus 4^{or} denarios.

Item magister Iacobus fuit in dicto anno decimator in monte Dombo
et dicit habere a domino preposito septem florenos per centum ratione
4te partis expensarum ipsum dominum prepositum concernentium,
quas idem magister Iacobus in monte decimationis sue protunc fecisse
perhibetur.

1 Item eadem ratione tenetur dominus prepositus domino Michaeli
pro 4ta parte expensarum quinque florenos per centum denarios LXXV,
qui fuit protunc decimator in monte Posyng.

5 Item in Modra fuit protunc decimator magister Georgius et tenetur
prepositus eidem ratione 4te expensarum factarum in monte decimationis
sue florenos XIII per centum denarios XXXIII. Item idem magister
Georgius tenetur eidem preposito medium vas vini, quare petierunt
procuratores nomine quo supra compelli ipsum dominum prepositum
ad satisfaciendum in dictis debitis censura ecclesiastica mediante.

10 Et quamquam ex hiis solis sine omni iuramentali depositione
predictorum dominorum canonicorum prepositus possit condempnari
ad satisfactionem impendendam, attento etiam, quod, ex quo prepositus
fuit contentus pro principio in XVI vasis vini, canonici decimatores non
preposito, sed capitulo debuerunt facere rationem, sicut et fecerunt et
15 capitulum ipsis decimatoribus pro tribus partibus persolvit expensas
factas et prepositus ex gratia dominorum canonicorum integram partem
vinorum et pecuniarum habuit, cum de XVI vasis vini solum pro principio
contentus fuit, non videtur, quare non teneatur solvere expensas factas
per decimatores pro quarta sua ipsum contingente nec vivat, si dicat,
20 quod de decimis ipsis perceptis in montibus dictas expensas fecerunt,
quia constat in ratione capituli, si aliqui aliquas pecunias perceperunt,
de montibus illas reduxerunt et prepositus habuit quartam, nec est
verisimile, quod aliquis eorum contra conscientiam suam denegaret, et
licet dominus prepositus requireret registrum singularium personarum
25 de expensis per eos singulos in montibus factis, quia tamen aliqui non
habebant cum facta ratione capitulo² et conscripta, de singulis registris
non curarunt potissime, cum iam instaret tertia revolutio annualis et
prepositus ad satisfaciendum se pro sua parte aptulisset et aliquibus
iam satisfecisse inveniatur et etiam ipsi domino preposito in principio
30 primi anni sui de premissis ex registro capituli per capitulum fuit facta
ratio et sic dicta XXV vasa vini in toto et pecunias, que provenerant in
montibus pro sua 4ta habuisse inventum est et si noluit esse contentus de
registro capituli, debuit tunc registra singularum personarum exquirere
et non modo, quia nulli dubium, quod sicut exhibuerunt capitula, cum
35 rationem fecerunt ita et sibi exhibuissent et non in fraudem differe
cum fraus et dolus nemini detur patrocinari non obstante tamen hiis
ex superhabundanti, ex quo dominus prepositus desideravit secundum
conscientias eorum compelli eosdem dominos ad rationem faciendam.

40 Ideo nos quarta die Decembris ad maiorem rei evidentiam et 1424. XII. 4.
iustitie de mane horis causarum presente Gregorio procuratore domini

² Előtte alápontozással törölve: *cum*.

1 prepositi predictos dominos Philippum, Iohannem Seratoris, magistros
 Georgium et Iacobum ac dominum Michaellem canonicos ad sancta
 Dei ewangelia iurare fecimus, quod unusquisque ipsorum de expensis
 suis in montibus protunc factis rectam et veram rationem protunc
 5 habitam fecisset et recta et vera ratione habita idem dominus prepositus
 unicuique eorum ratione dictarum expensarum de propriis factis
 remansisset et etiam adhuc verus debitor in summa per unumquemque
 ipsorum petita, quemadmodum aput acta ex registro capituli continetur
 et sicut iam statim fuit narratum.

10 Unde premissis sic Posenii peractis et die XV Decembris in causa 1424. XII. 15.
 et causis omnibus ibidem conclusis statuimus terminum XV diem
 festi epiphaniarum Domini proxime venturi sine crastinatione 1425. I. 20.
 Strigonii ad videndam ferri sententiam et dicta die XV^a comparente
 procuratore canonicorum predictorum magistro Georgio canonico
 15 ecclesie Poseniensis petente in premissis ferre sententiam non obstante
 contumacia prepositi, quam Dei presentia suppleat.

Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis coram
 nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores dicere et
 allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque conclusione
 20 super premissis et super hiis habita plena et matura deliberatione unacum
 domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de capitulo Christi et Beate
 Virginis Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris
 nominibus invocatis per hanc nostram sententiam diffinitivam, quam
 ferimus in hiis scriptis per ea, que vidimus et cognovimus, vidimus et
 25 cognoscimus, dicimus, sententiamus et declaramus honorabilem virum
 dominum Ladislaum prepositum teneri et obligari ratione expensarum
 factarum in administratione vinorum pro sua 4ta prefatis dominis,
 videlicet Philippo in 4^{or} florenos per centum denarios viginti, Iohanni
 Seratoris in XI florenos per centum minus III^{or} denarios, magistro
 30 Georgio in XIII florenos per centum denarios XXXIII, magistro Iacobo
 in VII florenos per centum denarios XXV, domino Michaeli quinque
 florenos per centum denarios LXXV eundemque dominum Ladislaum
 prepositum condempnandum fore et ipsum condempnamus ad
 dandum et solvendum cum effectu infra spatium unius mensis sub pena
 35 duppli et excommunicationis predictis dominis et cuilibet predictorum
 dominorum summam, ut prefertur, unicuique ipsorum debitam, salvo
 tamen in premissis iure calculi semper remanente. In quorum fidem et
 testimonium premissorum presentes litteras nostras cum impressione
 sigillorum nostrorum unacum subscriptione notarii publici infrascripti
 40 munimine roboratas duximus concedendas.

Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
 alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolai confessoris,

1 quem locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum,
 anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione
 5 tertia, die vero vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi,
 pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini
 divina providentia pape quinti anno octavo, presentibus ibidem
 honorabilibus et egregiis viris dominis Martino Sancti Georgii de
 Viridicampo Strigoniensis et Paulo Sancti Thome martirum de
 10 promontorio Strigoniensis ecclesiarum prepositis, Thoma decretorum
 Nitriensi et magistro Iohanne artium professore in medicinis doctoribus
 Hunthensi, Andrea Kamaroniensi, Gregorio Zoliensi archidiaconis,
 Andrea de Scepus artium liberalium professore, Emerico de Tholna
 et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis predictae necnon Stephano
 plebano ecclesie Beati regis Ladislai de Nova civitate Strigoniensis
 15 specialiter rogatis et aliis quampluribus personis fidedignis ibidem tunc
 presentibus.

17

1425. január 20. Esztergom

Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák emlékezetül adják, hogy az érsek által Pozsonyba helyezett tárgyalást a káptalani vádpontok és a préposti ellenkereset vádjai szerint elvégezve Sós László prépostot a káptalani 2–5., 7–17., 19–20., 22–28., 30., 25 K1–2., továbbá a szám szerint nem jelölt 6., 18., 21., 29. és 31. vádpontokban milyen büntetési tételekre ítélték.

Papíron, díszes kezdő N betűvel, a szöveg alatt két, zöld viaszba nyomott gyűrűspecstét töredéke és Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző záradéka (lásd Függelék I/a). Pozsonyi káptalan ml. G-1-8. (DF 228140., Monasterium.net 506.) — Az előlap alján: *Summe omnium sententiarum latarum contra dominum prepositum.* A hátlapon: *Contra dominum prepositum et pro capitulo obtentis.* — Regesztája: ZsO XII. 76. sz.

Nos Matheus de Vicedominis de Placentia lector ecclesie Strigoniensis iuris utriusque ac Dominicus prepositus ecclesie Sancti Stephani de
 35

1 castro Strigoniensi decretorum doctores et canonici ecclesie Strigoniensis
 predicte, visitatores, reformatores, iudices et commissarii in Posenio
 et eius districtu, specialiter vero in causis universis, que prepositum,
 5 capitulum et canonicos ecclesie Poseniensis Sancti Martini alias Sancti
 Salvatoris quomodocunque concernere possent cum plena potestate per
 reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium
 miseratione divina archiepiscopum ecclesie Strigoniensis locique
 eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis legatum
 10 natum constituti et deputati universis et singulis, ad quos presentes
 littere devenerint, notum facimus et manifestum, quod cum de anno
 Domini proxime elapso, videlicet millesimo quadringentesimo vicesimo
 quarto circa principium mensis Maii per honorabile capitulum ecclesie
 Poseniensis super nonnullis libertatibus, consuetudinibus ac iuribus,¹
 15 in quibus venerabilis eorum prepositus dominus Ladislaus Soos ipsum
 capitulum molestasset, inquietasset ac perturbasset necnon debitis,
 dampnis, nocumentis ac iniuriis, in quibus ipse dominus prepositus
 ipsi capitulo ac quibusdam dominis canonicis singulariter de eadem
 capitulo debitor et culpabilis fore allegaretur, contra eundem dominum
 Ladislaum prepositum gravis querela in forma iudiciaria coram prefato
 20 domino nostro archiepiscopo Strigonii mota et proposita fuisset. Et
 statim per prefatum dominum nostrum archiepiscopum dati fuerunt
 auditores seu commissarii certi ad ulteriora videnda procedere cum
 relatione eidem domino nostro archiepiscopo facienda, coram quibus
 factis responsionibus ac replicationibus datisque articulis de novo
 25 hincinde fuit ibidem per eosdem usque ad litis contestationem inclusive
 processum, ut ex actis constare potest et cum propter arduitatem,
 difficultatem ac multiplicitatem articulorum causarum sic motarum
 commodose nequaquam ipse cause Strigonii discuti posse viderentur,
 prefatus dominus noster archiepiscopus propter parcere laboribus et
 30 expensis partium de consensu ambarum partium ipsam totalem causam
 discutiendam et determinandam Posenii per iudices et commissarios
 suos ad hoc per ipsum aut sedem suam eligendos ac deputandos ad
 octavum diem Omnium Sanctorum mediantibus litteris venerabilis et
 egregii viri domini Thome decretorum doctoris, archidiaconi Nitriensis
 35 et canonici Strigoniensis protunc vicarii sui sub modis et formis in
 eisdem contentis fecit prorogare. Apropinquante autem dicto termino
 ipse dominus noster archiepiscopus nos pro iudicibus et commissariis
 predictis cum plena potestate elegit, constituit ac deputavit suis
 litteris mediantibus, prout ex tenoribus litterarum earundem lucidius
 40 continetur.

1424. V. 1.
 körül

1424. XI. 8.

¹ A szövegben figyelmetlenségből *iniuriis* alak áll.

- 1   Nos itaque mandatis prefati domini nostri archiepiscopi obedientes
ad predictum Ponium accessimus et tandem die tredecima mensis
Novembris convocatis prefatis dominis preposito et capitulo Poseniensi 1424. XI. 13.
litteras predictas nostre facultatis unacum aliis litteris ipsis dominis
5   preposito et capitulo super nostra transmissione loquentibus coram
notario et testibus presentavimus. Quibus habitis et earundem
continentiis intellectis responderunt cum reverentia et honore velle
parere per omnia et obedire mandatis prefati domini nostri archiepiscopi
iuxta contenta ipsarum litterarum nostre facultatis.
- 10   Et sic nos volentes in causis partium procedere die XIII Novembris 1424. XI. 14.
procuratores predicti capituli Poseniensis, videlicet magister Georgius
et Thomas canonici Posenienses contra et adversus prefatum dominum
Ladislauum prepositum presentem super attemptatis per eundem certos
articulos obtulerunt coram nobis et altera die sequenti, videlicet XV
15   mensis Novembris nonnullos articulos de articulis responsionibus, 1424. XI. 15.
repplicationibus et positionibus partium Strigonii, ut premittitur,
hincinde productis extraximus et partibus ad probandas easdem
tradidimus. Aliqua(!) vero ex predictis articulis productis reservavimus
volentes per modum inquisitionis officii nostri debito requirente
20   super eisdem procedere nonnullaque per personas etiam singulares
canonicos et etiam per prepositum hincinde producta temporibus
suis fuerant, super quibus, quantum cum Deo et iustitia potuimus,
processimus usque ad conclusionem. Aliquas tamen causas inter
prepositum et singulares canonicos vertentes determinavimus. Et
25   tandem XV Decembris super omnibus aliis predictis in nomine Domini 1424. XII. 15.
conclusimus, statuentes partibus terminum XV diem festi epiphaniarum
Domini proxime venturam sine crastinatione ad comparandum 1425. I. 20.
Strigonii et videndum ferri sententiam, prout hec omnia apud acta
continentur et conscripta existunt. Et dicta XV die festi epiphaniarum
30   Domini comparente predicto magistro Georgio procuratore pro se
personaliter ac pro capitulo ac certis dominis canonicis de capitulo
eodem cum litteris procuratoriis eiusdem capituli Poseniensis petivit
in premissis omnibus ferri sententiam seu sententias diffinitivas, prout
qualitas causarum poposceret.
- 35   Nos visis omnibus et singulis premissis Christi et Beate Virginis
Marie matris eius, Beati Adalberti et Sancti Martini confessoris
nominibus invocatis tulimus in scriptis sententias nonnullas, quarum
tenores et continentie per extensum aput acta conscripta existunt, sed
summarie eedem hic inseruntur:
- 40   **13.** Et primo super attemptatis, item ratione dampnorum et interesse
de anno XXIII° condempnamus, sententiamus et pronuntiamus in hiis
scriptis dominum prepositum ipsis dominis de capitulo in XX florenis

1 per centum ratione inequalis divisionis usonum et ratione unius usonis,
quem idem dominus prepositus inconsulte recepit sub pena dupli et
excommunicationis infra XXV dierum spatium ad solvendum.

5 **14.** Ibidem etiam condempnamus in hiis scriptis dictum dominum
prepositum in XIII florenis per centum ratione expensarum in piscatura
factarum de eodem anno unacum sallario decani deducendo proventus
communes eiusdem anni similiter sub pena dupli et excommunicationis
infra XXV dies ad solvendum.

10 **20.** Item condempnamus, sententiamus et pronuntiamus in hiis
scriptis eundem dominum Ladislaum prepositum satisfacere debere
ratione expensarum factarum in montibus de anno XXI°, item primo
Phylippo in 4^{or} florenos per centum XX denarios, item Iohanni Seratoris
in XI florenos per centum minus 4^{or} denarios, item magistro Georgio in
15 XIII florenos per centum et XXXIII denarios, item magistro Iacobo in VII
florenos per centum et XXV denarios, item Michaeli decano in V florenos
per centum et LXXX denarios sub pena dupli et excommunicationis
infra spatium unius mensis ad solvendum.

20 **9.** Item condempnamus, sententiamus et pronuntiamus in hiis
scriptis eundem dominum Ladislaum prepositum in 4^{or} florenos per
centum ratione unius usonis semiputerfacti, prout in articulo nono
ponitur.

12. Item de anno Domini XXI° usones ad domum suam fuerunt
potentialiter adducti et de XVI, potiores 4^{or} elegit, pro dampnis et
interesse VIII florenos per centum, prout in articulo XII continetur.

25 **16.** Item circa XVI articulum de tukkone, sthurgone et carponibus,
quos prepositus deduxit a piscatura, pro dampno et interesse 4^{or} florenos
per centum.

30 **22.** Item circa XXII articulum de decimis et censibus laneorum in
possessione Nyarasd, quos prepositus recepit, de dampno et interesse
4^{or} florenos per centum et XLVIII denariis.

23. Item circa XXIII articulum de possessione Kwrth recepit
prepositus potentialiter VI florenos per centum.

24. Item circa XXIII articulum de Wasseruth a villico similiter
recepit V florenos per centum.

35 **25.** Item circa XXV articulum pro dampno et interesse in Wasseruth
pro LII metretis avene et aliis victualibus per VI dies VII $\frac{1}{2}$ florenos per
centum.

40 **26.** Item circa XXVI articulum ratione rupture fere in Wasseruth et
receptione vini a iobagione X florenos per centum, quos capitulum solvit
de bursa sua.

27. Item circa XXVII articulum a plebano de Chwkaria prepositus
extorsit XVI florenos per centum.

1 **28.** Item circa XXVIII articulum, quod in Chwkaria exposuit XXIII
floreos per centum.

5 **30.** Item circa XXX articulum, quod a domino Ladislao protunc
decimatore recepit III florenos per centum. In quibus omnibus et
singulis summis, videlicet LXXXII florenis per centum minus II
denariis facientibus per nos ratione interesse sic taxatis et etiam alias
probatis condempnamus, sententiamus et declaramus in hiis scriptis
predictum dominum Ladislaum prepositum ad solvendum ipsi capitulo
omnia predicta infra tres menses sub pena excommunicationis et dupli.

10 **17.** Item deducta quarta prepositi de introitu villarum contra
expensas factas in piscatura de anno Domini XXI° remanet prepositus
debitor capitulo in XXVII florenis per centum XVIII denariis. Item
ponuntur in eodem registro expense facte de eodem anno pro iudicio
15 generalis domini regis et expensis domini legati factis pro defensione
iurium et libertatum ecclesie tenetur prepositus capitulo pro sua quarta
in XXXIX florenis per centum. Item de anno Domini millesimo CCCC
XXIII habito computo feria quarta proxima post festum Beati Bartholomei
in domo eiusdem domini prepositi ex registro de manu Elye confecto
20 presentibus certis dominis de capitulo tenetur dominus prepositus ipsi
capitulo XX florenis per centum minus XX denariis. in quibus omnibus
et singulis summis condempnamus, sententiamus et declaramus in hiis
scriptis ipsum dominum prepositum solvere ipsi capitulo infra spatium
duorum mensium sub pena excommunicationis et dupli.

25 **19.** Item condempnamus in hiis scriptis eundem dominum
prepositum in XXXVI florenos auri ratione impignorationis XII urnarum
vini pro LX florenis auri et ratione LX florenis auri, qui recepti sunt a
prebenda domini Laurentii nunc rectoris unacum censu VI florenis auri
eidem rectori prebende dato, qui dati sunt ad taxam regiam, satisfacere
capitulo infra spatium 4^{or} mensium sub pena dupli et excommunicationis.

30 **31.**² Item condempnamus in hiis scriptis eundem dominum
prepositum satisfacere debere personis infrascriptis in debitis
sequentibus ex eo, quod non prestitit iuramentum propria in persona
termino sibi in Posenio prefixo, videlicet XV die festi epyphaniarum
Domini. Item primo magistro Georgio in III¹/₂ florenos per centum, quos
35 concessit eidem. Item eidem in uno vacuo ternario, qui taxatus est pro I^c
denariis. Item eidem ratione cuiusdam vasculi parvi XL denariis. Item
domino Nicolao Colomanni in una libra nova, quam concessit eidem
domino preposito. Item eidem ratione trium vasorum sibi concessorum
III^c denariis. Item eidem ratione impletionis unius vasi vini a tempore

1423. VIII. 25.

1425. I. 20.

² Ezt a vádpontot csak ebből az említésből ismerjük, sorszámát a többi alapján logikailag kikövetkeztetett.

1 vindemii usque ad festum ascensionis Domini³ II^c denariis. Item domino
Iacobo Budensi ratione certorum lignorum seu roborum in II^c et XL
denariis.

2. Item circa 2^m articulum de horis canonicis decantandis dicimus,
5 sententiamus et declaramus ipsum dominum prepositum suosque
successores ratione quarte sue predicte per se vel per unum ydoneum
capellanum ex debito et de iure des[ervi]re et interesse debere sub
pena suspensionis ab officio et beneficio, prout ipsum capitulum pro
10 tribus partibus proventuum suorum per certos canonicos ex se aut
per alios ydoneos ministros ipsis horis divinis, signanter matutinis et
primis decantandis deservire et interesse dinoscuntur, ut qui sentiunt,
comodum insimul sentire debeant et onus.

7-8., 10-11. Item super VII, VIII, X et XI articulis pronuntiamus in
15 hiis scriptis secundum antiquam consuetudinem Poseniensem ecclesiam
tenere decanum, qui possessiones communes regat et distributiones in
domo sua faciat, prout in articulis ponitur. Item ibidem pronuntiamus
observantiam de optione facienda secundum senium inter canonicos
non debere teneri, cum sit iniusta etc. et abolemus eam totaliter tam ex
parte prepositi quam capituli.

20 Item super omnibus articulis ex responsionibus prepositi extractis,
quos debebat prepositus probare et etiam super articulis per modum
reconventionis per ipsum prepositum datis sibi ad probandum, quia
nichil super eisdem probatum est pro parte prepositi, ideo absolvimus
dominos de capitulo ab impetitione ipsius prepositi, ut in forma etc.⁴

K1. Item super articulis testamenti et candelarum declaramus in hiis
25 scriptis dominos canonicos posse testari et prepositum de eisdem non
debere se intromittere, etiam si aliquem ab intestato contingat decedere,
sed de eis fiat secundum dispositionem iuris sub pena suspensionis ab
officio et beneficio, et quitquid in premissis per prepositum factum est,
30 declaramus, quod minusiuste, indebite ac de facto atemptatum est.

K2. Item ibidem declaramus in hiis scriptis dispositionem et
sententiam sedis Strigoniensis super candelis pro luminariis ecclesiarum
Strigoniensis et Poseniensis administrandis fuisse piam, rationabilem
et iustam ipsamque sic hactenus facte observatam debere perpetuis
35 temporibus teneri et observari, super hiis preposito et omnibus suis
vicearchidiaconis perpetuum silentium sub pena excommunicationis
imponendo.

(6). Item super iniuriis magistris Georgio et Iacobo artium
liberalium professoribus, canonicis Poseniensibus factis pronuntiamus

³ Nem azonosítható, hogy melyik évről van szó.

⁴ Lásd a 13. számú oklevelet!

1 et declaramus in hiis scriptis ipsum dominum prepositum iniuriatum
 fuisse predictis magistris et quod infra spatium unius mensis debeat
 ipsos magistros in capitulo placare sub pena XX florenorum auri, in
 quibus, si non fecerit, ipsum prepositum eisdem magistris in predicta
 5 summa condempnamus.⁵

21.⁶ Item condempnamus in hiis scriptis dictum dominum
 prepositum domino Nicolao Colomanni ratione census trium annorum
 de curia ultra Danubium iam per aquas abolita, in I^c et XX denarios.

18.⁷ Item ibidem condempnamus eundem dominum prepositum
 10 pro redemptione cuiusdam curie pro quarta sua in 4^{or} florenos per
 centum.

3–5. Item super articulis 3°, 4° et 5to, videlicet de accusationibus
 domino regi minis, spoliis usque ad nuditatem digiti etc., dicimus et
 declaramus in hiis scriptis, quod omnia talia minus consulte et indebite
 15 per eundem dominum prepositum sunt attemptata, nec cuiquam de iure
 sine suis statu et causarum detrimento predicta licere nec licuisse.

Quibus sic per nos latis et pronuntiatis petitum fuit per predictum
 procuratorem nominibus quorum supra, prout etiam alias in locis suis
 apud acta semper petitum existit, predictum dominum Ladislaum
 20 prepositum in expensis occasione omnium premissarum causarum
 a principio usque in finem et executionem earundem condempnari
 condempnatumque ad solutionem compelli debere censura ecclesiastica
 et aliis opportunis remediis mediantibus.

Visis omnibus et singulis premissis ac aliis omnibus et singulis
 25 coram nobis deductis, que partes ipse per se vel per procuratores
 dicere et allegare voluerunt verbo, in scriptis, semel et pluries visaque
 conclusione super premissis et super hiis habita plena et matura
 deliberatione unacum domino nostro archiepiscopo et aliis dominis de
 capitulo, considerantes, quod omnia per prepositum deducta et posita
 30 animo vexandi et tribulandi ipsum capitulum posita fuere cum ex
 hiis, que probare debebat, nichil ostendit vel probavit, pro parte vero
 capituli omnia deducta et posita probata existunt, ymmo et de hiis, que
 prepositus probare debebat, oppositum capitulum in multis probavit et
 ostendit, prout ex actis constat evidenter et cum victis victori in expensis
 35 condempnari debeat, maxime cum nullam causam probabilem litigandi
 habuerit, quemadmodum ipsum prepositum in hac causa constat
 evidenter fecisse, ideo Christi et Beate Virginis Marie matris eius, Beati
 Adalberti et Sancti Martini confessoris nominibus invocatis per hanc

⁵ Lásd a 7. számú oklevelet!

⁶ Ezt a vádpontot csak ebből az említésből ismerjük, sorszámát a többi alapján logikailag kikövetkeztetett.

⁷ Lásd az előző jegyzetet!

1 nostram sententiam diffinitivam, quam ferimus, in hiis scriptis dicimus,
sententiamus et declaramus ipsum dominum Ladislaum prepositum
occasione premissarum causarum omnium a principio litis mote usque
5 ad finem inclusive ipsi capitulo et canonicis eiusdem in expensis debere
condempnari ipsumque dominum Ladislaum prepositum in scriptis
ipsis capitulo et canonicis condempnamus, taxationem vero dictarum
expensarum nobis imposterum reservando, salvo etiam iure calculi
in premissis semper remanente. In quorum fidem et testimonium
10 nostrorum unacum subscriptione notarii publici infrascripti munimine
roboratas duximus concedendas.

15 Lecta, lata et pronuntiata est hec sententia diffinitiva in porticu
alme ecclesie Strigoniensis circa altare Sancti Nicolai confessoris, quem
locum pro ipsa sententia ferenda duxeramus deputandum, anno Domini
millesimo quadringentesimo vicesimoquinto, indictione tertia, die
vero vicesima mensis Ianuarii, hora vesperorum vel quasi, pontificatus
sanctissimi in Christo patris et domini, domini Martini divina providentia
pape quinti anno octavo, presentibus ibidem honorabilibus et egregiis
20 viris dominis Martino Sancti Georgii de Viridicampo Strigoniensis et
Paulo Sancti Thome martirum de promontorio Strigoniensis ecclesiarum
prepositis, Thoma decretorum Nitriensi et magistro Iohanne artium
professore in medicinis doctoribus Hwntensi, Andrea Kamaroniensi,
Gregorio Zoliensi archidiaconis, Andrea de Scepus artium liberalium
professore, Emerico de Tholna et Francisco canonicis ecclesie Strigoniensis
25 predicte necnon Stephano plebano ecclesie Sancti regis Ladislai de Nova
civitate Strigoniensis specialiter rogatis et aliis quampluribus personis
fidedignis ibidem tunc presentibus.

18

1425. március 30. Tata

30 *Pálóci György esztergomi érsek, örökös ispán, primás és az Apostoli Szék legatus
natus-a Zsigmond király parancsára — akinél Sós László pozsonyi prépost tett
panaszt az ellene hozott ítéletek igazságtalanságára hivatkozva — felülvizsgálta
az általa kinevezett bírák, Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esz-
tergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni
35 prépost, esztergomi kanonokok által Esztergomban 1425. január 20-án hozott
ítéleteket. Ezek kánonjogilag szabályos voltáról megbizonyosodva a pernyertes
pozsonyi káptalan kérésére az ítéleteket néhány kisebb változtatással — a pré-*

- 1 *post számára megszabott fizetési határidők húsvétvasárnaptól számítsanak; a*
19. vádpontban foglalt adóssági ügyben a prépost 36 forintos büntetése legyen
elengedve; a káptalan a dékán távollétében oszthasson szét vizákat és a prépost
ezután kiválaszthatja a negyedét; György és Budai Jakab kanonoktól pedig ne
 5 *kelljen bocsánatot kérnie — megerősítette.*

Hártyán, nagy kezdő G betűvel, függőpecsét selyemzsinórával, a szöveg alatt Báznai Péter fia: János erdélyi egyházmegyei klerikus, apostoli és császári közjegyző záradéka és jelvénye (lásd Függelék II). Pozsonyi káptalan ml. G-1-10. (DF 228142., Monasterium.net 508.) — Regesztája:
 10 ZsO XII. 377. sz.

Georgius miseratione divina archiepiscopus ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comes perpetuus, primas et Apostolice Sedis legatus natus universis et singulis presentes litteras seu presens publicum instrumentum inspecturis et audituris pateat evidenter et sic notum,
 15 quod quamquam dudum inter honorabiles viros dominos canonicos capituli ecclesie collegiate Sancti Martini alias Sancti Salvatoris Poseniensis nostre diocesis ab una et venerabilem virum dominum Ladislaum Soz prepositum eorum partibus vero ab altera super certis libertatibus, consuetudinibus et iuribus ac debitis, dampnis, nocumentis
 20 et iniuriis nonnulle controversio et dissensiones fuissent exorte, super quibus coram nobis extiti litis contestis, tamen nos summo affectantes desiderio, prout etiam nostro incumbit officio, ne ex simili dissensionis mora inter divini cultus ministros et dispensatores ipse cultus minoretur nec scandali materia paretur, cum etiam *speculatores sumus super domum*
 25 *Domini constituti*¹ et omnium ecclesiarum nobis immediate subiectarum immineat sollicitudo, eapropter venerabiles et egregios viros dominos Matheum de Vicedominis de Placentia utriusque iuris lectorem et vicarium nostrum pronunc generalem et Dominicum prepositum ecclesie collegiate Sancti Stephani prothomartiris, decretorum doctores
 30 et canonicos ecclesie nostre Strigoniensis pro reformatione, visitatione et correctione prefate ecclesie collegiate Poseniensis ac toto eius districtu tam in capite quam in membris et presertim pro dictis causis dissensionum inter dictos capitulum et prepositum dudum exortarum auditione, decisione, cognitione, sedatione et debiti finis impositione
 35 cum sententiali diffinitione nostros veros et legitimos visitatores et commissarios ac auditores deputaveramus et cetera quevis faciendi, gerendi et exercendi, que huiusmodi visitationis officio generaliter et

¹ Ez 3,17.: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel et audies de ore meo verbum et annuntiabis eis ex me.*

1 quomodolibet imminere viderentur, ipsis nostris patentibus mediantibus
in litteris facultatem omnimodam concesseramus et attribueramus.
Cum itaque ipsi domini visitatores virtute huiusmodi commissionis
officii et facultatis supradicte ipsis per nos attribute ad ecclesiam
5 collegiatam predictam Posoniensem ac eius districtum accessissent et
post exhibitionem et insinuationem dictarum nostrarum litterarum
commissionalium eis super huiusmodi visitationis et correctionis
officio confectarum ipsis in dicto Posonio pro tribunali sedentibus inter
honorabiles viros dominos de capitulo predicto Posoniensi ab una et
10 venerabilem virum dominum Ladislaum prepositum ipsorum prefatis
partibus ex altera super nonnullis causis dissensionum et earum
occasionum, ut prefertur, ibidem coram ipsis dominis visitoribus
et commissariis nostris fuit lis mota et questionis materia. Et tandem
servatis servandis auditis audiendis propositis proponendis et
15 allegatis allegandis necnon productis iuribus et examinatis habitisque
testium depositionibus et probationibus in causis huiusmodi dicti
nostri visitatores et commissarii matura et digesta deliberatione cum
iurisperitis prehabita ac etiam iuris ordine in eisdem debite observato in
ipsis causis Posonii conclusis et terminum ad audiendas ferri sententias
20 Strigonii deputantes, in quo termino nonnullas diffinitivas sententias
pro parte ipsius capituli Strigonii tulerunt et pronuntiarunt.

Post quarum quidem sententiarum prolationem dictus dominus
prepositus minime contentus presentiam regie maiestatis accedens
eidem conquerendo proposuit dictas sententias minusiuste contra eum
25 extitisse latas et promulgatas, dicens se fore nimium ex ipsis gravatum.
Quo audito ipsa regia maiestas nobis dedit in mandatis, ut easdem
sententias cum iurisperitis de novo examinarem. Nos autem easdem
exacta diligentia cum nonnullis iurisperitis examinavimus et de ipsarum
mera, iusta et canonica prolatione cum eisdem iurisperitis certius et
30 sufficienter informavimus ipsasque rite et canonice fore latas reperimus
et didicimus. Postremo vero ipsis partibus coram nobis comparentibus et
instante parte actrice et humiliter supplicante, quatenus dictas sententias
per nostros sepedictos visitatores latas et promulgatas per nostram etiam
diffinitivam sententiam approbare, ratificare et confirmare dignaremur
35 uberiorem ad cautelam. Nichilominus tamen ipse ambe partes et
quelibet ipsarum partium sponte et libere, non compulse, nec coacti,
nec per aliquem errorem circumventi, sed animo deliberato et unanimi
consensu ac ex certa ipsorum scientia promiserunt et promisit se stare
firmiter et consentire ac ratum, gratum et firmum perpetuo habiturum,
40 quicquid per nos diffinitum dictum declaratum et sententiatum fuerit
et quevis alie dispositioni in hiis per nos fieri et nullo umquam tempore
verbo vel facto, directe vel indirecte quovis quesito colore contravenire.

1 Quare nos Georgius archiepiscopus et legatus prefatus de consilio
iurisperitorum predictorum superinde habito ad dictarum partium
instantiam et petitionem et cuiuslibet ipsarum ad nostram sententiam
confirmatoriam et approbatoriam processimus et eam protulimus
5 in scriptis in hunc, qui sequitur, modum Cristi nomine invocato
pro tribunali sedentes solum Deum habentes pre oculis, quia nuper
venerabiles et egregios viros Matheum de Placentia iuris utriusque
lectorem ecclesie nostre ac Dominicum prepositum ecclesie collegiate
10 Sancti Stephani prothomartiris, decretorum doctores et canonicos
ecclesie nostre Strigoniensis ad visitandam et reformandam ecclesiam
collegiatam Sancti Martini alias Sancti Salvatoris ac totum districtum
Pozoniensem tam in capite quam in membris et presertim pro nonnullis
causis dissensionum inter prepositum et capitulum eiusdem ecclesie
15 dudum exortis audiendis, cognoscendis, decidendis et sententialiter
ac fine debito terminandis nomine et in persona nostri et cetera quevis
facienda, que ad huiusmodi visitationis officium quomodolibet pertinere
dinoscuntur, cum plena potestate deputaveramus et destinaveramus
eisque super predictis faciendis et exercendis facultatem omnimodam
nostris patentibus mediantibus in litteris concesseramus et attribueramus.

20 Ipsi vero huiusmodi visitationis officium eis commissum volentes
debite executionem demandare in iamdictis causis dissensionum inter
prepositum et capitulum Pozoniensis dudum pullulantibus et exortis et
nondum adhuc sedatis de anno Domini millesimo quadringentesimo
vigésimo quinto, die vicesima Ianuarii, hora vesperorum vel quasi,
25 in porticu alme ecclesie nostre Strigoniensis nonnullas sententias
diffinitivas pro parte dicti capituli Pozoniensis iuris ordine in eisdem
observato tulerunt et pronuntiarunt sub penis et terminis in eisdem
plenius contentis, quas hic haberi volumus pro insertis.

Nos vero de proborum et nonnullorum iurisperitorum super hec
30 comitato consilio, quibus dictas sententias examinandas ac videndas
et cognoscendas ad maiorem cautelam dedimus per hanc nostram
diffinitivam sententiam, quam ferimus, in hiis scriptis pronuntiamus,
decernimus et declaramus sepepredictas sententias per prefatos
nostros visitatores et commissarios nomine et in persona nostri latas
35 et pronuntiatas fore et esse rite et legitime cum debita iuris ordine
observantia latas et pronuntiatas easque debite executioni debere
demandari ipsarumque effectum debitum fore et debere sortiri, per
hanc nichilominus diffinitivam sententiam easdem sententias latas
ratificando approbamus et confirmamus et easdem in ipsorum volumus
40 robores permanere firmitatis.

Terminos vero et penas solutionis per dictos visitatores prefixos et
assignatos computari volumus a festo resurrectionis Domini proxime

1 futuro dempta sexta sententia per ipsos lata, videlicet quod in qua 1425. IV. 8.
condempnatus esse dominus prepositus capitulo in triginta sex florenis
auri ratione impignorationis duodecim urnarum vini pro sexaginta
florenis auri et ratione sexaginta florenorum auri, qui recepti sunt a
5 prebenda domini Laurentii nunc rectoris unacum censu sex florenorum
auri rectori dicte prebende singulis annis dato, qui dati sunt ad
taxam regiam, satisfaciat capitulo infra spatium per dictos visitatores
deputatum, quosquidem florenos, in quibus sic extitit condempnatus
eidem preposito relaxamus et remittimus.²

10 Volumus etiam, quod decanus Poseniensis sit divisor usorum vel
decano absente capitulum dividat et facta divisione prepositus habeat
eligere unam de quatuor partibus divisis.³

Demum de undecima sententia, in qua continetur, quod prepositus
debeat placare magistros Georgium et Iacobum de iniuria eis illata,
15 volumus, quod ipse non teneatur eosdem placare, sed amplius talia
et similia contra ipsos non attemptet, neque attemptare presumat,
debitam etiam et solitam obedientiam per universos canonicos et totum
capitulum Poseniensem semper volumus ipsorum domino preposito et
suis successoribus exhiberi.⁴

20 In quorum omnium et singulorum premissorum fidem et testimo-
nium presentes litteras nostras seu presens publicum instrumentum
huiusmodi sententiam confirmatoriam et approbatoriam in se conti-
nentes sive continens per notarium et scribam nostram publicum
infrascriptum subscribi, signari et publicari mandamus nostrique sigilli
25 fecimus appensione muniri.

30 Lecta, lata et promulgata fuit hac presens nostra diffinitiva sententia
in Tata infra limites legationis nostre constituta, anno Domini millesimo
quadringentesimo vigesimo quinto predicto, indictione tertia, die vero
Veneris, penultima mensis Martii, pontificatus sanctissimi in Christo
patris et domini nostri, domini Martini divina providentia pape quinti
anno octavo, presentibus ibidem circumspectis et honorabilibus viris
dominis Ladislao de Chapp alias serenissimi principis domini nostri,
domini Sigismundi Romanorum ac Hungarie, Bohemie etc. regis vice-
cancellario et Nicolao clerico artium liberalium magistro canonico
35 ecclesie Transsilvanensis aliisque quampluribus testibus fidedignis ad
premissa vocatis specialiter et rogatis.

² A káptalani 19. vádpontról van szó, lásd a 15. számú oklevelet!

³ Lásd a 11. számú oklevelet!

⁴ Lásd a 7. számú oklevelet!

1

19

1425. április 12. Pozsony

Kaplati János nyugtatja Sós László pozsonyi prépostot és a káptalanat arról, hogy Zsigmond király megbízásából és parancsára az egyházukra ez évben kivetett királyi adó összegét, 200 forintot, forintját 100 mostani királyi dénárral számítva neki teljes egészében megfizették.

Papíron, a szöveg alatt gyűrűspeccéssel. Pozsonyi káptalan ml. H-8-138. (Monasterium.net 631.) — A hátlapon középen felül egykorú kézzel: *Quittantia pro capitulo Posoniensi.* — Regesztája: ZsO XII. 408. sz.

10 Ego Iohannes de Kapplath tenore presentium significo, quibus expedit, universis, quod venerabilis(!) et honorabiles viri dominus Ladislaus Sos prepositus et canonici de capitulo ecclesie Posoniensis ex commissione et mandato serenissimi principis domini Sigismundi Dei gratia Romanorum regis semper augusti ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, 15 Croacie etc. regis, domini nostri gratiosi taxam ratione dicte ecclesie eorum ipsis per dictum dominum regem anno in presenti impositam videlicet ducentos florenos, quemlibet florenum centum denariis monete regalis nunc currentibus computatis michi plenarie et integre persolverunt. Super quorumquidem ducentorum florenorum solutione 20 per memoratum dominum regem michi deputatum¹ iamdictos dominum prepositum et capitulum reddo et committo expeditos, quitos et modis omnibus satisfactos harum litterarum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum Posonii, feria quinta proxima post resurrectionis Domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo vigesimo quinto.

25

20

1427. november 1. Nándorfehérvár vára

Zsigmond király Rozgonyi István és György pozsonyi ispánokhoz és várnagyokhoz. Védjék meg a pozsonyi prépostot és a káptalanat a Pozsony városában lévő házaik birtokában a város jogtalan zaklatásaival szemben.

30 Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes titkospeccéssel. Pozsonyi káptalan ml. G-3-70. (DF 228187., Monasterium.net 555.)

¹ A szövegben tévesen: *deputatorum.*

1   Commissio propria domini regis
Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie,
Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex fidelibus nostris egregiis viris
Stephano et Georgio de Rozgon comitibus et castellanis castrum nostri
5 Poseniensi salutem et gratiam. Gravem querelam pro parte fidelium
nostrorum devotorum venerabilium virorum dominorum Ladislai
prepositi et capituli ecclesie Poseniensi maiestati nostre porrectam
percepimus plurimum displicenter, quomodo cives et tota communitas
eiusdem Poseniensi nostre civitatis eosdem exponentes, videlicet
10 canonicos dicte ecclesie Poseniensi ad aliquot paucas domos ipsorum
canonicales refringere et de aliis domibus ipsorum canonicorum
excludere machinarentur, in eo ipsis exponentibus iam nonnullotiens
diversarum communicationum terrores imponentes, propter² quod
ipsi exponentes in eorum domibus canonicalibus tuti non essent et
15 feruntur in ipsorum iuris preiudicium nonmodicum atque dampnum,
super quo supplicatum extitit per nostram maiestatem eis oportune
providere. Verum quia nos ipsam ecclesiam Poseniensem, cuius inter
alias dicti regni nostri Hungarie ecclesias tutor sumus et patronus
specialis consequenterque ministros eiusdem in eorum prescriptis
20 domibus per prefatos cives et communitatem absque ullius novitatis
inventione et introductione volumus permanere, igitur fidelitati vestre
firmiter precipiendo mandamus, quatenus agnita presentium notitia
vos de premissis certocertius informantes prescriptis dominis preposito
et canonicis tam in predictis domibus quam etiam aliis eorum iuribus
25 quibusvis nullas novitates nullasque molestias seu quecumque alia
impedimenta per predictos cives et communitatem quoquomodo
inferri permittatis, sed eosdem in premissis eorum domibus, in
quibus hactenus residentiam fecerunt personalem, aliis etiam iuribus
rebusque et bonis ipsorum, iustis scilicet et legitimis nostre maiestatis
30 auctoritate presentibus in hac parte vobis attributa contra predictos cives
et communitatem protegendis, defendendis et manutenendis, causam
et originem huiusmodi motionis dictorum civium et communitatis
memorate civitatis nostre capta, exinde mera veritate celsitudini nostre
in vestris litteris fideliter rescribere studeatis, secus nullatenus facere
35 ausuri in premissis gratie nostre sub obtentu. Presentes etiam prelectas
reddi iubemus presentanti. Datum in castro nostro Nandorabensi, in
festo Omnium Sanctorum, anno Domini MCCCCXXVII^{mo}, regnorum
nostrorum anno Hungarie etc. XL primo, Romanorum XVIII^{mo} et
Bohemie octavo.

² A *quod* a kancelláriai jegyzetet író kéz beszúrása a szó után.

1

21

1429. február 27. Pozsony

Sólyagi Sebestyén al-ajtonállómester fia: Domokos, Tallóci Matkó kevei várnagy embere és familiárisa bizonyítja, hogy a pozsonyi prépost és káptalan a király által ez évre reájuk kivetett adót, 200 forintot megfizették.

Papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott gyűrűspecséttel. Pozsonyi káptalan mlt. H-8-139. (Monasterium.net 632.) — A hátlapon felül: *Quit-tantia fr Ilc florenis pro capitulo Posoniensi.*

Ego Dominicus filius magistri Sebastiani de Solyag ianitorum regalium vicemagistri, homo et familiaris famosi viri Mathkonis de Ragusio, castellani de Kewe etc. recognosco per presentes et universis notum facio, quod ego nomine et in persona eiusdem Mathkonis domini scilicet mei a venerabili domino Ladislao Sos preposito et capitulo ecclesie Posoniensis percepi ducentos florenos per centum denarios fillerum computando pro taxa per regiam maiestatem anno in presenti inposita, super quibus ducentis florenis eosdem dominos prepositum et capitulum reddo et committo expeditos, quitos et per omnia satisfactos testimonio presentium litterarum nostrarum sigillo nostro consueto consignatarum mediante. Datum in Posonio, in dominica Oculi, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo nono.

22

1464. május 17.

A győri káptalan Vépi János pozsonyi kanonok kérésére átírja Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistoáni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák 1425. január 20-i ítéletévelét arról, hogy a prépost hivatalból és felfüggesztés terhe alatt köteles a különböző jövedelmekből neki járó negyed fejében a hajnali zsolozsmákon vagy személyesen szolgálni vagy erre egy káplánt tartani.

Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Pozsonyi káptalan mlt. G-1-18. (DF 228150., Monasterium.net 516.) — Az átírás a közjegyzői záradék (Függelék I/b) szövegét is tartalmazza, a jelvény rajza nélkül.

1 Nos capitulum ecclesie Iauriensis memorie commendamus, quod
 honorabilis vir dominus Iohannes de Wep, canonicus ecclesie Posoniensis
 nostram personaliter veniendo in presentia exhibuit nobis quasdam
 litteras quondam venerabilium virorum Mathei de Vicedominis et
 5 Dominici doctorum infrascriptorum patenter in pergameno sub publica
 manu conscriptas et sigillis eorundem pendentibus roboratas, petens
 nos debita cum instantia, quatenus tenores earundem presentibus
 nostris litteris inseri et inscribi ac transsummi facere dignaremur,
 quarum tenor verbalis est per omnia talis:

10 *Itt következik Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok, vikárius és
 Domokos esztergom-szentistváni prépost György esztergomi érsek által ki-
 nevezett bírák 1425. január 20-i oklevele: (9. szám).*

Nos autem iustis et legitimis dicti domini Iohannis canonici
 petitionibus causa communis iustitie favorabiliter inclinati prescriptas
 15 litteras non rasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte vitiatas, sed
 prorsus omni suspicionis vitio carentes de verbo ad verbum presentibus
 nostris litteris inseri et inscribi ac transsummi fecimus uberiozem rei
 ad cautelam. Datum octavo die festi ascensionis Domini, anno eiusdem
 millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto.

20

23

1505. március 10.

*Az esztergomi káptalan a pozsonyi Niethamer János mester, pozsonyi kano-
 nok kérésére átírja Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi
 olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost,
 25 esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek által a pozsonyi prépost, a káp-
 talan és a kanonokok ügyében folyó perben külön e célra kinevezett bírák 1425.
 január 20-i ítéletévelét arról, hogy a prépost hivatalból és felfüggesztés terhe
 alatt köteles a különböző jövedelmekből neki járó negyed fejében a hajnali zso-
 lozsmákon vagy személyesen szolgálni vagy erre egy káplánt tartani.*

30 Eredetileg két darabból összeragasztott, mára szétvált papíron, a hátlap-
 ján pecsét nyomával. Pozsonyi káptalan mlt. G-1-28. (Monasterium.net
 526.) — Az átírás a közjegyzői záradék (Függelék I/b) szövegét is tartal-
 mazza, a jelvény rajza nélkül.

35 Nos capitulum ecclesie Strigoniensis memorie commendamus tenore
 presentium significantes, quibus expedit, universis, quod honorabilis

1 magister Iohannes Nyethammerl de Posonio canonicus ecclesie
 collegiate Posoniensis in sua ac honorabilium dominorum canonicorum
 et capituli eiusdem ecclesie Posoniensis personis et nominibus nostram
 5 sive quoddam instrumentum sententie quondam venerabilium et
 egregiorum dominorum Mathei de Vicedominis de Placentia lectoris
 prefate ecclesie nostre Strigoniensis iuris utriusque ac Dominici prepositi
 ecclesie Sancti Stephani de castro Strigoniensi, decretorum doctorum
 10 et canonicorum ecclesie nostre Strigoniensis predictae, visitorum,
 reformatum, iudicium et commissariorum in Posonio et eius districtu,
 specialiter vero in causis universis, que prepositum, capitulum et
 canonicos ecclesie Posoniensis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris
 quomodocumque concernere possent cum plena potestate per condam
 15 reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Georgium
 miseratione divina archiepiscopum dicte ecclesie nostre Strigoniensis
 locique eiusdem comitem perpetuum, primatem et Apostolice Sedis
 legatum natum constitutorum et deputatorum in pargameno sub
 pendentibus eorum sigillis privilegialiter emanatas et notarii publici
 20 subscriptione consignatas atque roboratas tenoris infrascripti petens
 nos idem magister Iohannes suo ac aliorum quorum supra nominibus
 debitarum instantiam, ut easdem litteras sive idem instrumentum
 sententie de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali
 transcribi et transsumpti tenoremque earundem litteris nostris
 25 patentibus inferi facere sibique et dictis dominis canonicis et capitulo
 ecclesie Posoniensis dare et concedere dignaremur iuris ipsorum
 uberiorem ad cautelam, quarumquidem litterarum sive instrumenti
 sententie tenor et continentia erat sub hiis verborum formis:

30 *Itt következik Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok, vikárius és
 Domokos esztergom-szentistváni prépost György esztergomi érsek által ki-
 nevezett bírák 1425. január 20-i oklevele (9. szám).*

Nos enim petitionibus prefati magistri Iohannis nobis per eum modo
 premissis factis tamquam iusitis et iuris consonis inclinati prescriptas
 litteras non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas,
 35 sed omni prorsus vitio et suspitioni carentes de verbo ad verbum sine
 diminutione et augmento aliquali transcribi et transsumpti ac tenorem
 earundem presentibus litteris nostris patentibus inseri fecimus et eidem
 magistro Iohanni dominisque canonicis et capitulo ecclesie Posoniensis
 prenotate duximus concedendis lege huius regni et communi iustitia
 requirente ipsorum iuris uberiorem ad cautelam. Datum feria secunda
 40 proxima post dominicam Iudica, anno Domini millesimo quingentesimo
 quinto.

1

24

1556. február 1. Pozsony

Oláh Miklós esztergomi érsek, örökös ispán, prímás és az Apostoli Szék legatus natus-a, Ferdinánd magyar király fő- és titkoskancellárja, valamint tanácsosa a
 5 pozsonyi káptalan képviselőjében megjelenő Hali János pozsonyi örkanonok és Zákányi János jegyző, pozsonyi kanonokok kérésére átírja Piacenzai Vicedomini Máté mindkét jogi doktor, esztergomi olvasókanonok és Domokos kánonjogi doktor, esztergom-szentistváni prépost, esztergomi kanonokok, György esztergomi érsek által a pozsonyi prépost, a káptalan és a kanonokok ügyében folyó perben
 10 külön e célra kinevezett bírák 1425. január 20-i ítéletével arról, hogy 1. a kanonokok szabadon végrendelkezhetnek; 2. a pozsonyi esperesség plébánosai a szentelt olajokat a pozsonyi Szent Márton-egyházról kötelesek átvenni.

Hártyán, ép függőpecséttel. Pozsonyi káptalan mlt. G-1-20. (Monasterium.net 518.) — A plicán: *Petrus Paulinus secretarius etc.*

15 Nos Nicolaus Olahus miseracione divina archiepiscopus ecclesiae metropolitanae Strigoniensis locique eiusdem comes perpetuus, primas Hungariae et Sanctae Apostolicae Sedis legatus natus ac serenissimi principis et domini, domini Ferdinandi divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. regis semper augusti, infantis
 20 Hispaniarum, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. summus et secretarius cancellarius et consiliarius ac compater etc. memoriae commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis, quod honorabiles magistri Ioannes de Hall, custos et in spiritualibus vicarius necnon Joannes de Zakan notarius, canonici ecclesiae nostrae
 25 collegiatae et filialis Sancti Martini alias Sancti Salvatoris Poseniensis nostram personaliter accedentes in presentiam ipsorum ac capituli totius dictae ecclesiae nostrae Poseniensis nominibus et in personis exhibuerunt et praesentarunt nobis quasdam litteras privilegiales venerabilium quondam Matthey de Vicedominis de Placentia lectoris
 30 ecclesiae Strigoniensis juris utriusque ac Dominici praepositi Sancti Stephani de castro Strigoniensi, decretorum doctorum et ecclesiae nostrae Strigoniensis praedictae olim canonicorum per reverendissimum in Christo patrem dominum Georgium praemissa Dei gratia piae
 35 deputationum super quadam sententia in praepositum et capitulum Poseniensem per eosdem lata, in pargameno patenter sub instrumento publico conscriptas sigillisque eorum duobus pendentibus in cera alba et cordula de pargameno pendente impressis communitas et corroboratas tenoris infrascripti, supplicantes nobis iidem, ut easdem litteras acceptare,

1 approbare, ratificare et eisdem ac suis successoribus litteris nostris
privilegialibus de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes confirmare
dignamur. Quarum quidem litterarum tenor talis est:

5 *Itt következik Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok, vikárius és
Domokos esztergom-szentistváni prépost György esztergomi érsek által ki-
nevezett bírák 1425. január 20-i oklevele (8. szám).*

Nos itaque supplicatione praefatorum venerabilium capituli
dictae Ecclesiae nostrae collegiatae Posoniensis nobis in hac parte
porrecta inclinati, praefatas litteras memoratorum quondam
10 Matthei de Vicedominis de Placencia lectoris ac Dominici praepositi
canonicorum praefatae ecclesiae nostrae Strigoniensis iudicum scilicet
commissariorum per quondam reverendissimum dominum Georgium
archiepiscopum delegatorum non abrasas, non cancellatas, nec in
aliqua sui parte vitiatas, sed prorsus omni vitio suspicionis destitutas
15 presentibusque de verbo ad verbum insertas, quoad omnes earum
continentias, clausulas et articulos super libertatibus et actionibus
eiusdem concessis acceptamus, approbamus, ratificamus et innovamus
ac perpetuo valituras confirmamus, salvis tamen juribus nostris et
ecclesiae nostrae Strigoniensis. In cuius rei testimonium praesentes
20 litteras nostras privilegiales sigillo nostro pendentem consignatas eisdem
duximus dandas et concedendas. Datum Posonii, prima die mensis
Februarii, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto.

Nicolaus Olahus archiepiscopus
Strigoniensis etc. manu propria

1

Függelék**I/a**

Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző közjegyzői záradéka:

- 5 Piacenzai Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok és Domokos
esztergom-szentistváni prépost, György esztergomi érsek által kirendelt
bírák 1425. január 20-i okleveleinek (6–7., 12–17. szám) szövege alatt.
Pozsonyi káptalan ml. G-1-8. (DF 228140., Monasterium.net 506.), G-1-9.
(DF 228141., Monasterium.net 507.), G-1-11. (DF 228143., Monasterium.
10 net 509.), G-1-13. (DF 228145., Monasterium.net 511.), G-1-15. (DF 228147.,
Monasterium.net 513.), G-1-16. (DF 228148., Monasterium.net 514.), G-1-17.
(DF 228149., Monasterium.net 515.), G-1-19. (DF 228151., Monasterium.net
517.), G-1-37. (DF 228159., Monasterium.net 526a.)

- 15 Et ego Gregorius quondam Andree de Egeed clericus Quinqueecclesien-
sis diocesis, imperiale auctoritate notarius, quia per prefatos dominos
commissarios ad hoc electos prescripte sententie pronuntiationi, decla-
rationi et condempnationi unacum prenominatis testibus in porticu
ecclesie Strigoniensis ante aram Sancti Nicolai confessoris per ipsos
dominos commissarios prolate rogatus presens interfui eaque omnia et
20 singula sic fieri vidi et audivi, ideo hic me manu propria subscrixi(!)¹ in
fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

I/b

Egédi néhai András fia: Gergely pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző közjegyzői jelvénye és záradéka:

- 25 Piacenzai Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok és Domokos
esztergom-szentistváni prépost, György esztergomi érsek által kirendelt
bírák 1425. január 20-i okleveleinek (8–11. szám) szövege alatt. Pozsonyi

¹ Csak a 13. számú oklevélben (amely egyszerű másolat): *subscripsi*.

- 1 káptalan mlt. G-1-7. (DF 228139., Monasterium.net 505.), G-1-12. (DF 228144., Monasterium.net 510.), G-1-14. (DF 228146., Monasterium.net 512.)

5

10

15

Et ego Gregorius quondam Andree de Egeed clericus Quinqueecclesiensis diocesis, imperiale auctoritate notarius, quia per prefatos dominos commissarios ad hoc electos prescripte sententie, pronuntiationi, declarationi et condempnationi unacum prenominatis testibus in porticu ecclesie Strigoniensis ante aram Sancti Nicolai confessoris per ipsos dominos commissarios prolate rogatus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, me aliis arduis prepedito negotiis per alium fidelem scribi feci, ideo hic me manu propria subscrixi(!) signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

II

Báznai Péter fia: János erdélyi egyházmegyei klerikus, apostoli és császári közjegyző, György esztergomi érsek írnokának közjegyzői jelvénye és záradéka:

- 20 György esztergomi érsek 1425. március 30-i oklevelének (18. szám) szövege alatt. Pozsonyi káptalan mlt. G-1-10. (DF 228142., Monasterium.net 508.)

25

30

Et ego Iohannes Petri de Bassna clericus Transsilvanensis diocesis, publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius ac prefati reverendissimi in Christo patris et domini, domini Georgii archiepiscopi et legati scriba, quia prefate sententie prolationi, pronuntiationi, declarationi, diffinitioni sententiarumque roborationi, approbationi et confirmationi ceterisque premissis omnibus et singulis dum sic, ut suprascribuntur, coram eodem reverendissimo patre domino archiepiscopo et legato pronuntiarentur, diffinirentur, confirmarentur, fierent et agerentur

1 unacum prenomnatis testibus presens interfui
eaque sic fieri vidi et audivi ac in notam recepi.
Idcirco hoc presens publicum instrumentum
5 huiusmodi sententiam in se continens² manu
mea propria conscriptis exinde de mandato dicti
reverendissimi patris confeci, subscripsi et in hanc
publicam formam redegem signoque et nomine meis
solitis et consuetis unacum appensione sigilli
10 eiusdem domini archiepiscopi et legati consignavi
et roboravi rogatus et requisitus in fidem et
testimonium omnium et singulorum premissorum.

---

² Előtte hibásan *continentes sive* szerepel.

Felhasznált források és irodalom

- Abaffy–Dancs–Hanvay = Az Abaffy család levéltára 1247–1515. *A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525.* ILA Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette BORSÁ Iván. Budapest, 1993 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II.-23.).
- Acta facultatis artium = *Acta facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416.* Nach der Originalhandschrift hrsg. von Paul UIBLEIN. Graz–Wien–Köln, 1968 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien. 2. Abt.).
- Alapy: Csallóközi halászat = ALAPY Gyula: *A csallóközi halászat története.* Komárom, 1933. Új kiadása: ~. S. a. r., szerk., a mutatókat készítette KONCSOL László, az előszót írta TIMAFFY László. Pozsony, 1994 (Csallóközi kiskönyvtár). (Mindkét kiadás oldalszámaira hivatkozunk.)
- Altmann = *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437).* Verzeichnet von Wilhelm ALTMANN. Bd. I–II. Innsbruck, 1896–1900.
- Ambroš: Postavenie = Róbert AMBROŠ: *Postavenie bratislavského prepošta v stredovekej spoločnosti.* Bratislava, 1995. (Szakdolgozat.)
- ÁMTF = GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* I–IV. Budapest, 1963–1998.
- Anjou oklt. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia.* I–XV., XVII., XIX–XXIX., XXXI., XXXIV., XXXVIII. Szerk. ALMÁSI Tibor, BLAZOVICH László, GÉCZI Lajos, B. HALÁSZ Éva, KÓFALVI Tamás, KRISTÓ Gyula, MAKK Ferenc, PTTI Ferenc, SEBŐK Ferenc, TEISZLER Éva, TÓTH Ildikó. Budapest–Szeged, 1990–
- Arany: Firenzei = ARANY Krisztina: Firenzei kereskedők, bankárok és hivatalviselők Magyarországon 1370–1450. Protopográfiai adattár. *Fons* 14(2007), 483–549.
- Balogh: Egyházi és világi bíróságok = BALOGH Elemér: Egyházi és világi bíróságok joghatósága a középkori Európában. In: *Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára.* Szerk. TÓTH Károly. Szeged, 2000 (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae – Acta Juridica et Politica 58, fasc. 1–41.), 25–26.
- Balogh: Középkori bajor = BALOGH Elemér: *Középkori bajor egyházi bíráskodás.* Budapest, 2000 (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 2.).
- Balogh: Varadinum = BALOGH Jolán: *Varadinum – Várad vára.* I–II. Budapest, 1982 (Művészettörténeti füzetek 13/1–2.).
- Barabás: Papsutum = GÁBOR BARABÁS: *Das Papsttum und Ungarn (ca. 1198– ca. 1241) in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts. Päpstliche Einflussnahme – Zusammenwirken – Interessengegensätze.* Erlangen–Nürnberg, 2013. (Kézirat)
- Bartal: Glossarium = ANTONIUS BARTAL: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis regni Hungariae.* Lipsiae, 1901.
- Baththyány: Leges = IGNATIUS BATHTHYÁNY: *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae* I–III. Albae-Carolinae–Claudiopoli, 1785–1827.
- Bedy: Győri székeskáptalan = BÉDY Vince: *A győri székeskáptalan története.* Győr, 1938 (Győregyház-megye múltjából III.).
- Beke: Pálóczi I. György = BEKE Margit: Pálóczi I. György. In: *Esztergomi érsekek. 1001–2003.* Szerk. Uő. Budapest, 2003, 201–203.
- Bertényi: Címerváltozatok = BERTÉNYI Iván: Címerváltozatok a középkori Magyarországon. *Levéltári Közlemények* 59(1988), 3–80.

- Bogdán: Mértékegységek = BOGDÁN István: *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Budapest, 1991 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV-7).
- Bónis: Entwicklung = György BÓNIS: Die Entwicklung der geistlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn vor 1526. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 80. Kanonische Abteilung 49(1963), 174–235.
- Bónis: Egyházi bíraskodás = BÓNIS György: Az egyházi bíraskodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországon. (Ford. BALOGH Elemér.) In: Uő: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. S. a. r. és szerk. BALOGH Elemér. Budapest, 1997 (Jogtörténeti tár 1/1), 621–658.
- Bónis: Kúriai irodák = BÓNIS György: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. *Levéltári Közlemények* 34(1963), 197–243.
- Bónis: Sasadi tizedper = BÓNIS György: A sasadi tizedper közjegyzői a XV. század derekán. *Levéltári Közlemények* 42(1971), 103–113.
- Bónis: Szentszéki regeszták = BÓNIS György: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. S. a. r. és szerk. BALOGH Elemér. Budapest, 1997 (Jogtörténeti tár 1/1).
- Bónis: Olasz vikáriusok = BÓNIS György: Olasz vikáriusok Magyarországon a reneszánsz korában és a Beneéthy-formuláskönyv. *Levéltári Közlemények* 44–45(1974), 89–102.
- Borino: Codices = *Codices Vaticani Latini. Codices 10701–10875*. Recensuit Johannes Bapt. BORINO. Città del Vaticano, 1947 (Studi e testi)
- Bossányi: Reg. suppl. = BOSSÁNYI Árpád: *Regesta supplicationum I–II. 1342–1394*. Budapest, 1916–1918.
- Bözinger: Egyházi törvénykezés = BÖZINGER Rezső: *Egyházi törvénykezés a kath. papság fegyelmi és bűnügyeiben*. Veszprém, 1902.
- Bratislava = *Archív mesta Bratislavy. Inventár stredovekých listín, listov a iných prýbuzných písomností*. Vyrac. D. LEHOTSKÁ et al. Praha, 1956.
- BTOE III. = *Budapest történetének okleveles emlékei. III. (1382–1439)*. Összeáll. KUMOROVITZ L. Bernát. Budapest, 1987.
- Buják: Historiográfiai áttekintés = BUJÁK Gábor: A pozsonyi káptalan korai története a szlovák historiográfiában. In: *Magister historiae. Válogatott tanulmányok a 2012-ben és 2013-ban megrendezett középkorral foglalkozó, mesterszakos hallgatói konferenciák előadásából*. Szerk. BELUCZ Mónika, GÁL Judit, KÁDÁS István, TARJÁN Eszter. Budapest, 2014 (ELTE BTK TDI, Tanulmányok – Konferenciák 7), 31–52.
- Bunyitay: Váradai püspökség = BUNYITAY Vincze: *A váradai püspökség története I. A váradai püspökség alapításától 1566. évig. II. A váradai püspökség káptalanai s monostorai a püspökség alapításától 1566. évig*. Nagyvárad, 1883.
- CIH I. = *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. I. 1000–1526. évi törvényczikkek*. Ford., jegyz. NAGY Gyula, KOLOSVÁRI Sándor, ÓVÁRI Kelemen, jegyz. MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899.
- Colli: Speculum = Vincenzo COLLI: *Lo Speculum iudiciale di Guillaume Durand: codice d'autore ed edizione universitaria*. In: *Juristische Buchproduktion im Mittelalter*. Hrsg. von Vincenzo COLLI. Frankfurt am Main, 2002 (Studien zur europäischen Rechtsgeschichte 155.), 517–566.
- Const. conc. Lat. IV. = *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis glossatorum*. Ed. Antonius GARCÍA Y GARCÍA. Città del Vaticano, 1981 (Monumenta iuris canonici, ser. A., vol. 2.).
- Csánki = CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V*. Budapest, 1890–1913. A kapcsolódó Helynévmutató kötetét összeállította ÖRDÖG Ferenc: *Helynévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához*. Budapest, 2002.
- Csapodiné Gárdonyi: Vitéz János neve = CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: Vitéz János neve. *Turul* 71(1998), 25–29.
- Császár: Academia Istropolitana = CSÁSZÁR Mihály: *Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme. Oklevéltárral*. Pozsony, 1914 (Tanulmányok nemzeti művelődésünk történetéhez. Első füzet.).

- Csukovits: A püspöki templom ostroma = CSUKOVITS Enikő: A püspöki templom ostroma. In: „Quasi liber et pictura.” *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára*. Szerk. Kovács Gyöngyi. Budapest, 2004, 117–122.
- Csukovits: Közjegyzők = CSUKOVITS Enikő: Közjegyzők a középkori Magyarországon. In: *700 éves a közjegyzőség Magyarországon. A 2008. november 27-i jubileumi konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata*. Szerk. ROKOLYA Gábor. Budapest, 2008, 54–73.
- Deér: Zsigmond honvédelmi politikája = DEÉR József: Zsigmond király honvédelmi politikája. In: *Uő: Királyság és nemzet. (Tanulmányok 1930–1947)*. I. köt. Máriabesnyő–Gödöllő, 2005 (Historia Incognita), 118–206.
- Dékány: Esztergomi káptalan = DÉKÁNY Vilmos: Esztergomi főszékesegyházi káptalan. In: *Magyar Katolikus Lexikon*. Főszerk. Diós István, szerk. VICZIÁN János. III. köt. Budapest, 1997, 354–368.
- DL és DF = *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), szerk. RÁCZ György. Budapest, 2009.
- Donahue: Law, Marriage and Society = CHARLES DONAHUE, JR.: *Law, Marriage, and Society in the Later Middle Ages. Arguments About Marriage in Five Courts*. Cambridge, 2007.
- Draskóczy: A tizenötödik század = DRASKÓCZY István: *A tizenötödik század története*. Budapest, 2000 (Magyar századok).
- DRH 1301–1457. = *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Collectionem manuscryptam Francisci DÖRY additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius BÓNIS, Vera BÁCSKAI. Budapest, 1976 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-11.).
- DRH 1458–1490. = *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490*. Collectionem manuscryptam Francisci DÖRY additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius BÓNIS, Geisa ÉRSZEGI, Susanna TEKE. Budapest, 1989 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-19.).
- DRMH IV. = *Decreta regni mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. IV. 1490–1526*. From the manuscript of Ferenc DÖRY ed. and trans. by Péter BANYÓ, Martyn RADY, with the assistance of János M. BAK. Idyllwild CA – Budapest, 2012 (The Laws of Hungary, ser. I. 4.).
- Du Cange = DU CANGE et al.: *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Niort, 1883–1887. Online kiadás: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/> (a letöltés ideje: 2014. febr. 11.).
- Dvořáková: A lovag és királya = DANIELA DVOŘÁKOVÁ: *A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond. Képek és történetek egy középkori magyar nemes életéből*. Ford. GARAJSZKI Margit et al. Pozsony, 2009.
- Engel: Archontológia = ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996 (Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.).
- Engel: Genealógia = ENGEL Pál: *Középkori magyar genealógia*. In: *Magyar középkori adattár*. CD-ROM. Budapest, 2001 (Arcanum Digitéka).
- Engel: A királyság jövedelmei = ENGEL Pál: *A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában*. In: *A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára*. Szerk. GLATZ Ferenc. Budapest, 1993, 27–31.
- Engel: Szent István birodalma = ENGEL Pál: *Szent István birodalma*. Budapest, 2001 (Historia könyvtár. Monográfiák 17.).
- Engel: Térkép = ENGEL Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. Térinformatika: KOLLÁNYI László, SALLAY Ágnes. Budapest, 2002.
- Erdélyi: Kolostorper = ERDÉLYI Gabriella: *Egy kolostorper története. Hatalom, vallás és mindennapok a középkor és az újkor határán*. Budapest, 2005 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 38.).
- Erdélyi: Register = *Register of a Convent Controversy. Pope Leo X, Cardinal Bakócz, the Augustinians and the observant Franciscans in contest. A körmendi kolostorper jegyzőkönyve (1517–1518)*. X.

- Leó pápa, Bakócz bíboros, az ágostonosok és az obszerváns ferencesek vitája.* Ed. by Gabriella ERDÉLYI. Budapest–Rome, 2006 (Collectanea Vaticana Hungariae, classis II, tom. 1. – História könyvtár, okmánytárak 3.)
- Erdélyi Okm. = *Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez III. (1340–1359).* Regesztákban jegyzetekkel közlést teszi HEGYI Géza és W. Kovács András közreműködésével JAKÓ Zsigmond. Budapest, 2008 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-47).
- Erdő: Älteste Protokollbuch = Péter ERDŐ: Das älteste Protokollbuch des Vikariatsgerichtes von Esztergom (Ungarn). In: *De Iure Canonico Medii Aevi. Festschrift für Rudolf Weigand.* Hrsg. von Peter LANDAU, unter Mitarbeit von Martin PETZOLT. Roma, 1996 (Studia Gratiana XXVII.), 71–84.
- Erdő: Egyházjog = ERDŐ Péter: *Egyházjog.* 3., átdolg. kiad. Budapest, 2003 (Szent István kézikönyvek 7).
- Erdő: Kisszótár = ERDŐ Péter: *Latin–magyar egyházi kisszótár.* Budapest, 1993 (Studia Theologica Budapestinensia 6. Subsidia 2.).
- Erdő: Officiálisti bíraskodás emlékei = ERDŐ Péter: A középkori officíalisti bíraskodás írott emlékei Lengyelországban és Magyarországon. In: *Uő: Egyházjog a középkori Magyarországon.* Budapest, 2001, 89–99.
- Erdő: Officiálisti bíraskodás intézményei = ERDŐ Péter: A középkori officíalisti bíraskodás intézményei Kelet-Közép-Európában. In: *Uő: Egyházjog a középkori Magyarországon.* Budapest, 2001, 109–124.
- Erdő: Esztergomi protocollum = ERDŐ Péter: Az esztergomi vikáriusi bíróság könyvkultúrája legrégibbi protocolluma tükrében. In: *Uő: Egyházjog a középkori Magyarországon.* Budapest, 2001, 100–108.
- Erdő: Ungarn = Péter ERDŐ: Ungarn (Kirchenprovinzen von Esztergom und Kalocsa). In: *The Records of the Medieval Ecclesiastical Courts. Part I. The Continent. Reports of the Working Group on Church Court Records.* Ed. by Charles DONAHUE JR. Berlin, 1989 (Comparative Studies in Continental and Anglo-American Legal History. Vergleichende Untersuchungen zur kontinentaleuropäischen und anglo-amerikanischen Rechtsgeschichte 6.), 123–158.
- Fedeles: Pécsi székeskáptalan = FEDELES Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban. 1354–1526.* Pécs, 2005 (Tanulmányok Pécs történetéből 17).
- Fedeles: Pécsi püspökök = FEDELES Tamás: A 14. század derekától Mohácsig. In: *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543).* Szerk. FEDELES Tamás, SARBAK Gábor, SÜMEGI József. Pécs, 2009, 109–154.
- Fedeles: A püspökség gazdálkodása = FEDELES Tamás: A püspökség és a székeskáptalan birtokei, gazdálkodása. In: *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543).* Szerk. FEDELES Tamás, SARBAK Gábor, SÜMEGI József. Pécs, 2009, 421–464.
- Fejér = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* Cura et studio Georgii FEJÉR. Tom. I–XI. Budae, 1829–1844.
- Ferenczi: Papi névtár = FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára.* Budapest–Kolozsvár, 2009.
- Fiori: Praesumptio = Antonia FIORI: Praesumptio violentia o iuris et de iure? Qualche annotazione sul contributo canonistico alla teoria delle presunzioni. In: *Der Einfluss der Kanonistik auf die europäische Rechtskultur I. Zivil- und Zivilprozessrecht.* Hrsg. von Orazio CONDORELLI, Franck ROUMY, Mathias SCHMOECKEL. Köln–Weimar–Wien, 2009 (Norm und Struktur 37/1.), 75–106.
- Fiori: Visdomini = Giorgio FIORI: Visdomini. In: *Le antiche famiglie di Piacenza e i loro stemmi.* A cura di Giorgio FIORI, Gustavo DI GROMPELLO, Carlo Emanuele MANFREDI, Maurizio DE MEO, Giuseppe MISCHI, con la collaborazione di Marco BOSCARRELLI e di Carlo Pietro ZANARDI LANDI. Gli stemmi sono stati disegnati da Franca ZANARDI LANDI ARDISSONE. Piacenza, 1979, 438–441., (címer: 548., tavola XIX.).

- Fraknói: Bécs = FRAKNÓI Vilmos: *Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században*. Budapest, 1874 (Értekezések a történelmi tudományok köréből III/10.).
- Friedberg = *Corpus iuris canonici*. Editio Lipsiensis secunda. Instruxit Aemilius FRIEDBERG. I. *Decretum magistri Gratiani*. II. *Decretalium collectiones*. Lipsiae, 1879–1881.
- Fügedi: Az érsekség gazdálkodása = FÜGEDI Erik: Az esztergomi érsekség gazdálkodása a XV. század végén. In: Uő: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 1981, 114–237.
- Fügedi: Az Elefánthyak = FÜGEDI Erik: *Az Elefánthyak. A középkori magyar nemes és klánja*. Budapest, 1992 (Mikrotörténelem).
- Fügedi: Verba volant = FÜGEDI Erik: Verba volant... Középkori nemességünk szóbelisége és az írás. In: Uő: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 1981, 437–462.
- Gózonny: Egyházi törvénykezés = GÓZONY György: *Egyházi törvénykezés Magyarországon. Papok, ügyvédek, 's perlekedők' használatára*. Pest, 1841.
- Gyulai: Időszemlélet = GYULAI Éva: Időszemlélet. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor*. Főszerk. KŐSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsanna. IV. halételek–Jordán. Budapest, 2005, 253–256.
- Hajnik: Birósági szervezet = HAJNIK Imre: *A magyar birósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegey-házi királyok alatt*. Budapest, 1899.
- Hazai oklt. = *Hazai oklevéltár 1234–1536*. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Szerk. NAGY Imre, DEÁK Farkas, NAGY Gyula. Budapest, 1879.
- Házi = HÁZI Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I. rész 1–7., II. rész 1–6. Sopron, 1921–1943.
- HC = *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitutum series ab anno ... collecta, digesta*, edita Conradum EUBEL. I–II. Monasterium, 1898–1903.
- Héczey-Markó-Rác: Perényi sírkő = HÉCZEY-MARKÓ Ágnes-RÁCZ Miklós: Perényi Péter sírköve az abaújvári református templomban. *Folia Historica* 28(2012), 55–70.
- Hegedűs: V. Miklós = HEGEDŰS András: V. Miklós. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003, 175–179.
- Hegy: Tizedszedés = HEGY Géza: Tizedszedés a középkori erdélyi egyházmegye Meszesen-túli részein. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 45(2010), 285–297.
- Helmholz: Spanish and English = R. H. HELMHOLZ: Spanish and English ecclesiastical courts (1300–1550). In: *Life, Law and Letters. Historical Studies in Honour of Antonio García y García*. Ed. by Antonio PÉREZ MARTÍN, Mariano SANZ GONZÁLEZ. [1. köt.] Roma, 1998 (Studia Gratiana XXVIII), 415–435.
- Herman: Magyar halászat = HERMAN Ottó: *A magyar halászat könyve*. I–II. Budapest, 1887 (Természettudományi könyvkiadó-vállalat XXVIII.).
- Hlavačková: Bratislavský prepošti = Miriam HLAVAČKOVÁ: Medzi kráľovským dvorom a kapitulou. Bratislavský prepošti v 15. storočí. In: *Kapituly v zemích koruny České a v Uhrách ve středověku*. Řídí Václav LEDVINKA a Jiří PEŠEK. Praha, 2011 (Documenta Pragensia Supplementa II), 217–230.
- Holub: Zala = HOLUB József: *Zala megye története a középkorban I. A megyei és egyházi közigazgatás története*. Pécs, 1929.
- Hóman: A magyar nagyhatalom = HÓMAN Bálint: A magyar nagyhatalom. In: Uő–SZEKFŰ Gyula: *Magyar Történet*. 3. kiadás. II. Budapest, 1936.
- Itinerarium = ENGEL Pál – C. TÓTH Norbert: *Itineraria regum et reginarum. Királyok és királynék itineráriumai (1382–1438). Itinerarium Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437)*. Manuscriptum Pauli ENGEL complevit indiceque instruxit et rededit Norbertus C. TÓTH. *Itineraria Mariae (1382–1395) et Barbarae reginarum (1405–1438) consortum Sigismundi regis imperatorisque, nec non Elizabeth reginae (1382–1386), relictae Ludovici I regis composuit indicibusque instruxit et rededit Norbertus C. TÓTH*. Budapest, 2005 (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam. Segédletek a középkori magyar tör-

- ténelem tanulmányozásához 1. A MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa).
- Ivančan: De Cardinalibus = Ljudevit IVANČAN: Ivan i Leonardo de Cardinalibus, senjski biskupi XIV. stoljeća, prijete zagrebački kanonici. *Bogoslavsko smotra* 16(1928), 104–108.
- Karácsonyi: Erdélyen kívüli = KARÁCSONYI János: Az erdélyi püspökség Erdélyen kívül eső főesperestsegei[!]. *Baththyáneum* 1(1911), 38–46.
- Károlyi = *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykárolyi gróf Károly-család oklevéltára I–V. S. a. r. GÉRESI Kálmán. Budapest, 1882–1897.*
- Karwasińska: Lites = *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum. III. Editionis alterius continuatio. Typis mandavit adnotationibus instruxit Dr. Hedvigis KARWASIŃSKA. Varsaviae, 1935.*
- Kazaly: Egyházbogtan = KAZALY Imre: *A katolikus egyházbogtan kézi könyve, különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira. 3., bőv. kiad. Vác, 1882.* (Két kötetben, a kötetek oldalszámozása folyamatos.)
- Khlósz: Praxis = Paulus KHLÓSZ: *Praxis seu forma processualis fori spiritualis, in Mariano-Apostolico Hungariae Regno usu recepta. Studiose legum juventuti, anno 1746 per ~ ... praelecta, tradita et explicata. Additae sunt Notae marginales... Tyrnaviae, 1756.*
- Kiss: Királyi egyházak = Kiss Gergely: *Királyi egyházak a középkori Magyarországon.* Pécs, 2013 (Theaurus historiae ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.).
- Kiss: Pápai legátusok = Kiss Gergely: Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog). In: *„Fons, skepsis, lex”.* Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. ALMÁSI Tibor, RÉVÉSZ Éva, SZABADOS György. Szeged, 2010, 195–201.
- Kiss–Sarbak: Szerzetesi intézmények = Kiss Gergely–SARBÁK Gábor: Szerzetesi intézmények. In: *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543).* Szerk. FEDELES Tamás, SARBÁK Gábor, SÜMEGI József. Pécs, 2009, 337–417.
- Kitonich: Directio methodica = Joannes KITONICH: *Directio metodica processus iudicarii juris consuetudinarii incltyti regni Hungariae per magistrum ~.* [Tyrnaviae, 1619.] Editio quinta. Tyrnaviae, 1734.
- KMTL = *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Főszerkesztő KRISTÓ Gyula, szerkesztők ENGEL Pál és Makk Ferenc. Bp., 1994.
- Knauz: Codices = KNAUZ Nándor: *Codices manuscripti capituli Posoniensis. A pozsonyi káptalannak kéziratjai.* Esztergom, 1870.
- Knauz: Pozsonyi prépostság = KNAUZ Nándor: *A pozsonyi prépostság. (Különnyomat az „Uj Magyar Sion” XI. évfolyamából.)* Esztergom, 1880.
- Kollányi: Kanonokok = KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonok 1100–1900.* Esztergom, 1900.
- Kollányi: Visitatio = KOLLÁNYI Ferenc: *Visitatio capituli e. m. Strigoniensis anno 1397. Történelmi Tár* 24(1901), 71–106., 239–272.
- Kondor: Absente rege = KONDOR Márta: Absente rege: Luxemburgi Zsigmond magyarországi vikáriusai. In: *Kor-Szak-Határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800).* Szerk. FEDELES Tamás, FONT Márta, Kiss Gergely. Pécs, 2013.
- Kondor: Királyi kúria = KONDOR Márta: A királyi kúria bíróságaitól a kancelláriáig. A központi kormányzat és adminisztráció Zsigmond-kori történetéhez. *Századok* 142(2008), 403–436.
- Kosza: Nyitrai püspökség = KOSZTA László: A nyitrai püspökség létrejötte. (Nyitra egyháztörténete a 9–13. században). *Századok* 143(2009), 257–318.
- Kovachich: Formulae = *Formulae solennes styli in cancellaria, curiaque regum, foris minoribus ac locis credibilibus, authenticisque regni Hungariae olim usitati.* Ed. Martinus Georgius KOVACHICH. Pesthini, 1799.
- Köblös: Adattár = *A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája 1458–1526.* Összeáll. Köblös József. Budapest, 1987 (Forrástudományi segédletek 3.).

- Köblös: Egyházi középréteg = KöBLÖS József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával.)* Budapest, 1994 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.).
- Körmeny: Studentes = KÖRMENDY Kinga: *Studentes extra regnum. Esztergomi kanonok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543.* Budapest, 2007 (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 9).
- Körmeny: Kézírtos források = KÖRMENDY Kinga: A kánonjog középkori egyetemi oktatásával és a 15. századi esztergomi vikáriusok olvasmányaival, működésével kapcsolatos kézíratos források az esztergomi egyház 1543 előtti könyvvállományában. In: *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről.* Szerk. ERDŐ Péter. Budapest, 2002 (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae. III. Studia 3.), 157–188.
- Kumorovitz: Pecséthasználat = KUMOROVITZ L. Bernát: *A magyar pecséthasználat története a középkorban. Der Gebrauch von Siegeln in Ungarn im Mittelalter.* Budapest, 1993 (Bibliotheca Humanitatis Historica a Museo Nationali Hungarico digesta).
- Lelesz II. = C. TÓTH Norbert: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei, II. közlemény 1400–1410. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár II. kötetéhez.) *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 48(2006), 323–442.
- LLMAeH = *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae.* Volumen I, A–B; II, C; III, D–E; IV, F–H; V, I; Supplementum I, A–I. Ad edendum praeparaverunt Iván BORONKAI, Ibolya BELLUS, Kornél SZOVÁK. Budapest, 1987–2013.
- Lukcsics = LUKCSICS Pál: *A XV. századi pápák oklevelei.* I–II. Budapest, 1931–1938 (Olaszországi Magyar Oklevéltár I–II.).
- Lukcsics: Adókönyvek = LUKCSICS József: *Középkori pápai adókönyvek.* Budapest, 1908.
- Lukcsics: Uski János = LUKCSICS József: Uski János veszprémi püspök, Zsigmond király diplomataja. *Századok* 42(1908), 1–28.
- Lukcsics–Fedeles–Tusor: Cameralia = *Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536).* I–II. Feltárta, szerkesztette és közreadja Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás. Szerkesztőtárs: NEMES Gábor. Budapest–Róma, 2014 (Collectanea Vaticana Hungariae I/9-10.).
- Majorossy: A foglalkozás = MAJOROSSY Judit: A foglalkozás topográfiája. A társadalmi tértől a személyes térig: a társadalmi mobilitás térbeli elemei a 15. századi Pozsonyban. *Korall* 45, 102–135.
- Majorossy: Krisztus Teste Konfraternitás = MAJOROSSY Judit: A Krisztus Teste Konfraternitás helye a középkori pozsonyi polgárok életében. *Történelmi Szemle* 46(2004), 69–111. (Másodközlése: in: *Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században.* Szerk. CSUKOVITS Enikő, LENGYEL Tünde. Budapest, 2005 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 35.), 253–291.)
- Majorossy: Pozsonyi városi elit = MAJOROSSY Judit: A pozsonyi városi elit és az udvar (az udvari nemesség) kapcsolatának megközelítési módjai a késő középkorban és a kora újkorban. *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv* 7(2012), 171–191.
- Mályusz: Egyházi társadalom = MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* 2. kiad. Budapest, 2007.
- Mályusz: Konstanzi zsinat = MÁLYUSZ Elemér: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog.* 2. kiad. Máriabesnyő–Gödöllő, 2005 (Historia Incognita).
- Mályusz: Les débuts du vote de la taxe = MÁLYUSZ Elemér: Les débuts du vote de la taxe par les Ordres dans la Hongrie féodale. In: *Nouvelles études historiques publ. à l'occasion du XII. Congrès Int. des Sciences Historiques.* 1. Budapest, 1965, 55–82.
- Mályusz: Pálos kolostorok oklevelei = MÁLYUSZ Elemér: A szlavóniai és horvátországi pálos kolostorok oklevelei az Orsz. Levéltárban. 8. közl. *Levéltári Közlemények* 10(1932), 65–111.
- Mályusz: Rendi állam = MÁLYUSZ Elemér: A magyar rendi állam Hunyadi korában. *Századok* 91(1957), 46–123., 529–602.

- Mályusz: Tallóciak = MÁLYUSZ Elemér: A négy Tallóci fivér. In: Uő: *Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok*. Budapest, 2003 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 30.), 130–176.
- Mályusz: Tizedkizsákmányolás = MÁLYUSZ Elemér: Az egyházi tizedkizsákmányolás. In: *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században*. Szerk. SZÉKELY György. Budapest, 1953, 320–333.
- Mályusz: Zsigmond uralma = MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, 1984.
- Máthes: Veteris arcis = Joannes Nep. MÁTHES: *Veteris arcis Strigoniensis, monumentorum ibidem erutorum, alarumque antiquitatum lithographicis tabulis ornata descriptio*. Strigonii, 1827.
- Mensi: Dizionario = Luigi MENSÍ: *Dizionario biografico piacentino*. Piacenza, 1899. (Reprint: Sala Bolognese, 1978.)
- MES = *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. I–II. Ed. Ferdinandus KNAUZ, III. Ed. Lodovicus CRESCENS DEDEK. Strigonii 1874–1924., IV. Ed. Gabriel DRESKA, Geysa ÉRSZEGI, Andreas HEGEDŰS, Tiburcius NEUMANN, Cornelius SZOVÁK, Stephanus TRINGLI. Strigonii–Budapestini, 1999.
- Mihályfi: A nyilvános istentisztelet = MIHÁLYFI Ákos: *A nyilvános istentisztelet. Egyetemi előadások a lelképásztorkodástan köréből*. 4., átdolg. kiad. Budapest, 1933.
- Mon. Rom. Vespri. = *Monumenta Romana episcopatus Vespriemensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára*. Közrebocsátja a Római Magyar Történelmi Intézet, s. a. r. FRANKÓI Vilmos, Lukács Pál. IV. 1492–1526. Budapest, 1907.
- Mon. Vat. = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*. Budapest, 2000. (Reprint) — I/1. *Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. 1281–1375.*, I/3. *Bullae Bonifacii IX. P. M. 1389–1396.*, I/4. *Bullae Bonifacii IX. P. M. Pars altera. 1396–1404.*
- Mon. Vat. Slov. = *Monumenta Vaticana Slovaciae I. Rationes collectorum pontificorum in annis 1332–1337. Ad edendum paravit Vincentius SEDLAK*. Trnava–Romae, 2008.
- Monasterium.net = *Monasterium*. Europe's virtual documents online. – Slovenský narodný archív, Súkromný archív Bratislavskej kapituly (A pozsonyi káptalan magánlevéltára). <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/SK-SNA/4156-SukromnyArchivBratislavskejKapituly> – (A letöltés ideje: 2013. szeptember 20.)
- MRT 5. = *Magyarország régészeti topográfiája*. Főszerk. Gerevich László. 5. Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás. Írták HORVÁTH István, H. KELEMEN Márta, TORMA István. Budapest, 1979.
- MWRF = *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät. Matricula Facultatis Juristarum Studii Viennensis*. Im Auftrag der Universität Wien hrsg. von Kurt MÜHLBERGER. I. 1402–1442. Bearb. von Johannes SEIDL unter Mitarbeit von Andreas BRACHER, Thomas MAISEL. Wien, 2011.
- Neumann: Vízköz = NEUMANN Tibor: A Vízköz kismemesi társadalma a középkorban. *Századok* 136(2002), 417–450.
- Oláh: Hungária = OLÁH Miklós: *Hungária. Athila*. Szerk., az Athilát ford., jegyz. KULCSÁR Péter, a Hungáriát ford., jegyz. NÉMETH Béla. Budapest, 2000 (Millenniumi magyar történelem, források).
- Olahus: Hungaria = Nicolaus OLAHUS: *Hungaria – Athila*. Ed. Colomannus EPERJESSY, Ladislaus JUHÁSZ. Budapest, 1938 (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, saec. XVI.).
- Ortvay: Pozsony = ORTVAY Tivadar: *Pozsony város története I–IV*. Pozsony, 1892–1903.
- Pajorin: Vitéz János neve = PAJORIN Klára: Vitéz János vezetéknévéről. In: *Ritók Zsigmondné Szalay Ágnes 70. születésnapjára*. Szerk. TAMÁS Zsuzsanna. Budapest, 2001, 18–19.
- Pálffy: Magyar Királyság = PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2010 (História könyvtár. Monográfiák 27.).
- Pálosfalvi: Vitézek és Garázdák = PÁLOSFALVI Tamás: Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdéséhez. *Turul* 86(2013), 1–16.
- Pannonhalmi konv. = DRESKA Gábor: *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára. Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae*. I–II. Győr, 2007–2008 (A Győri Egy-

házmegyei Levéltár kiadványai. Publikationen des Diözesenarchiv von Raab – Források, feldolgozások. Quellen, Studien 6., 8.).

- Piana: Nuovi documenti = Celestino PIANA: *Nuovi documenti sull'Università di Bologna e sul Collegio di Spagna*. I–II. Bologna, 1976 (Studia Albornotiana 26.).
- Pintér: Magyarország halai = PINTÉR Károly: *Magyarország halai. Biológiájuk és hasznosításuk*. 2. átdolg. kiad. Budapest, 2002.
- Piti: Kiegészítések (1342) = PITI Ferenc: Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XXVI. kötetéhez (1342). *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica* 135(2013), 71–82.
- Piti: Vikáriusi oklevelek = PITI Ferenc: Vikáriusi oklevelek a Vay-család berkeszi levéltárában (1344–1382). *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 42(2007), 50–58.
- Pór: Adatok = PÓR Antal: Adatok a bolognai és pádovai jog-egyetemen a XIV. században tanult magyarokról. *Századok* 31(1897), 769–795.
- Pór: Az esztergom-várbeli = PÓR Antal: *Az esztergom-várbeli Szent István első vértanúról nevezett prépostság története*. Budapest, 1909.
- Pósán: Német Lovagrend = PÓSÁN László: Zsigmond király és a Német Lovagrend. *Hadtörténelmi Közlemények* 111(1998), 630–656.
- PRT = *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története*. Kiadja a pannonhalmi Szent Benedek-rend. Szerkeszti ERDÉLYI László, SÖRÖS Pongrác. I–XII. Budapest, 1902–1916.
- Prot. Test. = *Das Preßburger Protocollum Testamentorum 1410 (1427)–1529*. Teil. 1. 1410–1487. Hrsg. von Judit MAJOROSSY, Katalin SZENDE. Wien–Köln–Weimar, 2010 (Fontes Rerum Austriacarum III. Abt.: Fontes Iuris, Bd. 21/1.).
- QGRKPM = *Quellen zur Geschichte des Römisch-kanonischen Processes im Mittelalter*. Hrsg von Ludwig WAHRMUND. Bd. I–V. Heft 1. Innsbruck–Heidelberg, 1905–1931.
- Rábik: Trnavské príjmy = Vladimír RÁBIK: Trnavské príjmy ostrihomskej kapituly v stredoveku. In: Vladimír RÁBIK et al.: *Trnava 1211–2011. Historické štúdie k starším dejinám mesta*. Krakov, 2011 (Bibliotheca historica Tyrnaviensis), 25–166.
- Rác: Batthyányak = RÁCZ György: Egy főnemesi család eredete és „pályakezdése”. A Batthyányak az Anjou- és Zsigmond korban. In: *„Honoris causa.” Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Szerk. NEUMANN Tibor, RÁCZ György. Piliscsaba–Budapest, 2008. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – Analecta mediaevalia III.), 301–357.
- Rác: Magisztrátus-jog = RÁCZ György: A magyarországi káptalanok és monostorok magisztrátus-joga a 13–14. században. *Századok* 134(2000), 147–210.
- Radványi: A káptalani helynök = RADVÁNYI Viktor: *A káptalani helynök*. Veszprém, 1908.
- Rimely: Capitulum ecclesiae Poseniensis = Carolus RIMELY: *Capitulum Insignis Ecclesiae Collegiatae Poseniensis ad S. Martinum olim SS. Salvatorem*. Posenii, 1880.
- Schmidtmayer: Két Rozgonyi = SCHMIDTMAYER Richárd: A két Rozgonyi, idősebb és ifjabb István itineráriuma (1388?–1443). *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 18(2012), 115–130.
- Schrauf: Bécs = SCHRAUF Károly: *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest, 1892.
- SDP II/2. = *Storia della diocesi di Piacenza II. Il medioevo*. [2.] Dalla riforma gregoriana alla vigilia della riforma protestante. A cura di Pierre RACINE. Brescia, 2009.
- Šedivý: Bratislavská kapitula = Juraj ŠEDIVÝ: Bratislavská kapitula a mesto. Medzi symbiózou a konkurenciou. In: *Kapituly v zemích koruny České a v Uhrách ve středověku*. (Documenta Pragensia Supplementa II.) Řídí Václav LEDVINKA a Jiří PEŠEK. Praha, 2011, 197–230.
- Šedivý: Pozsonyi egyházak = Juraj ŠEDIVÝ: Az egyház a középkori Pozsonyban. Régi választások és új kérdések. In: *Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel*. Szerk. Czoch Gábor, Kocsis Aranka, Tóth Árpád. Pozsony, 2005, 95–130.
- Šedivý: Schriftkultur = Juraj ŠEDIVÝ: *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel*. [Bratislava, 2007.]
- Speculum = Wilhelm DURANTIS (Guillaume DURAND): *Speculum iudiciale. Illustratum et repurgatum a Giovanni Andrea et Baldo degli Ubaldi*. Tom. 1. (Partes I–II), Tom. 2. (Partes III–IV). Neudruck der Ausgabe Basel 1574. Aalen, 1975.

- Solymos: Dunai halászat = SOLYMOS Ede: *Dunai halászat. Népi halászat a magyar Dunán*. Budapest, 1965.
- Solymosi: Tizedfizetés = SOLYMOSI László: Bortizedfizetés sátrónál. In: *Pénztörténet–gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára*. Szerk. BESSENYEI József, DRASKÓCZY István. Budapest–Miskolc, 2009, 313–321.
- Steinhübel: The County of Bratislava = JÁN STEINHÜBEL: The County of Bratislava. *Historický Časopis* 61(2013), Supplement, 3–28.
- Steinhübel: Uhorský hrad Preslava = JÁN STEINHÜBEL: Uhorský hrad Preslava / Prešporok a jeho podhradie – Cirkevná správa. In: *Dejiny Bratislavy od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia*. Rada Juraj ŠEDIVÝ. Bratislava, 2012, 371–374.
- Storia di Piacenza = *Storia di Piacenza*. Vol. 3. *Dalla Signoria Viscontea al Principato Farnesiano (1313–1545)*. Sotto la dir. del comitato scientifico dell'opera Vittorio AGOSTI, coordinatore Piero CASTIGNOLI, ed. Mirella MARINI CALVANI. Piacenza, 1997.
- Sugár: Egri püspökök = SUGÁR István: *Az egri püspökök története*. Budapest, 1984 (Az egri főegyház-megye schematizmusa).
- Surányi: Pozsonyi bíródinasztiák = SURÁNYI Bálint: Pozsonyi bíródinasztiák a XIII–XIV. században. *Levéltári Közlemények* 35(1964), 173–186.
- Surányi: Rendtartás = SURÁNYI János: *A magyar kath. szentszékek rendtartása különös tekintettel a házassági és bűnügyekben való eljárásra*. Győr, 1891.
- Széless: Esztergomi székesegyház = *Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház. Széless György 1761. évi leírása a Szent Adalbert székesegyház és a Szent István templom romjairól*. A latin szöveget átírta és ford. WAIGAND József és ROMHÁNYI Beatrix. Bev. és jegyz. MAROSI Ernő és HORVÁTH István. Hasonmás kiad. Tatabánya, 1998. (Forráskiadványok 2.)
- Szemelvények = *Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból I–II*. Szerk. és jegyz. BOLLA Ilona, ROTTLER Ferenc. Budapest, 1998.
- Szende: Dörögdi III. Miklós = SZENDE László: Dörögdi III. Miklós. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003, 156–161.
- Szent-Ivány = *A Szent-Ivány család levéltára 1230–1525*. MÁLYUSZ Elemér kézirat alapján s. a. r., szerk. és az előszót írta BORSA Iván. Budapest, 1988 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-14.).
- Szentpétery: Oklevéltan = SZENTPÉTERY Imre: *Magyar oklevéltan*. Budapest, 1930. (A Magyar történettudomány kézikönyve II-3.).
- Szovák: Korreferátum = SZOVÁK Kornél: Korreferátum Tringli István előadásához. *Fons* 7(2000), 1. sz., *A történeti források kiadásának módszertani kérdései*, 41–47.
- Sztáray = *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*. I–II. Szerk. NAGY Gyula. Budapest, 1887–1889.
- Szuromi: Bíraskodás = SZUROMI Szabolcs Anzelm: Az érett középkori egyházi bíraskodás és bírósági szervezete. In: Uő: *Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből. Források és intézmények*. Budapest, 2011 (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 15.), 151–163.
- Szuromi: Szempontok = SZUROMI Szabolcs Anzelm: Szempontok az egyházi tized rendszerének forrásaihoz és kánonjogtörténeti sajátosságaihoz. *Magyar Sion* 49(2013), 33–48.
- Szuromi: IV. Lateráni zsinat = Szuromi Szabolcs Anzelm: A IV. Lateráni Zsinat (1215) határozatainak jelentősége. In: Uő: *Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből. Források és intézmények*. Budapest, 2011 (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 15.), 132–150.
- N. Tahin: Zsigmond-kori doktorok = N. TAHIN Emma: A medicina doktorai a Zsigmond-kori egyházi társadalomban. *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv* 1(1994), 71–83.
- Temes = *Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*. Másolta és gyűjt. PESTY Frigyes. A MTA tört. bizottságának rendeletéből s. a. r. ORTVAY Tivadar. I. 1183–1430. Pozsony, 1896 (Temesvármegye és Temesvár város története IV.).
- Temesváry: Erdély püspökei = TEMESVÁRY János: *Erdély középkori püspökei*. Cluj–Kolozsvár, 1922.

- Theiner II. = *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Collegit Augustinus THEINER. Tom II. 1352–1526. Romae, 1860.
- Thoroczkay: Dömösi prépostság = THOROCZKAY GÁBOR: A dömösi prépostság története alapításától I. Károly uralkodásának végéig. *Fons* 19(2012), 409–433.
- Thoroczkay: Nyitra és Pozsony = THOROCZKAY GÁBOR: Megjegyzések a nyitrai és pozsonyi egyház korai történetéhez. Kálmán király I. törvénykönyve 22. cikkelyének szövegahagyományáról. *Századok* 142(2008), 359–373.
- Timon: Alkotmány- és jogtörténet = TIMON ÁKOS: *Magyar alkotmány- és jogtörténet. Különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. 6. kiadás. Budapest, 1919.
- Tonk: Erdélyiek egyetemjárása = TONK SÁNDOR: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarest, 1979.
- Tóth-Szabó: Husziták = TÓTH-SZABÓ PÁL: *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*. Budapest, 1917.
- C. Tóth: Az esztergomi káptalan = C. TÓTH NORBERT: *Az esztergomi káptalan méltóság- és tisztségviselői (1370–1499)*. Budapest, 2013. (Kézirat.)
- C. Tóth: Esztergomi szék üresedése = C. TÓTH NORBERT: *Az esztergomi érseki szék üresedése 1418–1423 között*. *Századok* 137(2003), 885–896.
- C. Tóth: Főpapi székek betöltése = C. TÓTH NORBERT: *A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt*. *Gazdaság és Társadalom* 4(2012), Különszám, 102–118.
- C. Tóth: Lengyel betörés = C. TÓTH NORBERT: *Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja*. In: „*Honoris causa*.” *Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Szerk. NEUMANN TIBOR, RÁCZ GYÖRGY. Piliscsaba–Budapest, 2008 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta mediaevalia* III.), 447–485.
- C. Tóth: Nádori hivatal = C. TÓTH NORBERT: *A nádori hivatal működése Lackfi István tisztségviselése alatt (1387–1392)*. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica* 130(2009), 85–105.
- C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan = C. TÓTH NORBERT: *A pozsonyi társaskáptalan kanonokjai 1425-ben. (Az egyházi archontológia készítésének módszertana és gyakorlata)*. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica* 135(2013), 101–123.
- C. Tóth: Préposti arch. = C. TÓTH NORBERT: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437. / Die Archontologie der Präpste der Cathedral- und Stiftskapitel in der Zeit des Königs Sigismund, in Ungarn (1387-1437)*. Budapest, 2013 (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4).
- C. Tóth: Sasadi tizedper = C. TÓTH NORBERT: *A sasadi tizedper évtizedes krónikája. Az esztergomi káptalan ügyvédek tevékenysége és költségei 1452–1464 között*. Budapest, 2014. (Kézirat.)
- C. Tóth: Recenzió = C. TÓTH NORBERT: *Bónis György: Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon. A szerző hátrahagyott kéziratát gondozta és szerkesztette Balogh Elemér. Püski, Budapest, 1997. 664.o. Századok* 134(2000), 260–264.
- C. Tóth: Rozgonyi Simon = C. TÓTH NORBERT: *Rozgonyi Simon országbírósa (1409–1414)*. In: „*Fons, skepsis, lex*”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szerk. ALMÁSI TIBOR, RÉVÉSZ ÉVA, SZABADOS GYÖRGY. Szeged, 2010, 49–75.
- C. Tóth: Szabolcs megye = C. TÓTH NORBERT: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*. Nyíregyháza, 2008.
- C. Tóth: Szentistváni vizitáció = C. TÓTH NORBERT: *Az esztergom-szentistváni prépostság második vizitációja*. *Egyháztörténeti Szemle* 15(2014), 3–23.
- C. Tóth: Vas megye adókerülői = C. TÓTH NORBERT: *Vas megye 1427. évi „adókerülői” és a kamara-haszna adminisztrációja*. *Vasi Szemle* 64(2010), 670–684.
- C. Tóth: Zsigmond és Ulászló = C. TÓTH NORBERT: *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozója a lublói béke után (1412–1424)*. *Történelmi Szemle* 56(2014) 339–356.
- Tringli: Imaórák = TRINGLI ISTVÁN: *Imaórák*. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor*. Főszerk. KŐSZEGHY PÉTER, szerk. TAMÁS ZSUZSANNA. IV. *halételek – Jordán*. Budapest, 2005, 284–285.

- Tringli: Középkori = TRINGLI István: Középkori oklevelek kiadásának problémái. *Fons* 7(2000), 1. sz., A történeti források kiadásának módszertani kérdései, 7–40.
- Tusor: Az esztergomi bíborosi szék = TUSOR Péter: *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században*. Budapest–Róma, 2005 (Collectanea Vaticana Hungariae I/3).
- Tüskés: Magyarországi diákok = Tüskés Anna: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen. Students from Hungary at the University of Vienna 1365–1526*. Budapest, 2008 (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 1.).
- UGDS = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Von FRANZ ZIMMERMANN, Carl WERNER, Georg MÜLLER, Gustav GÜNDISCH, Herta GÜNDISCH, Konrad G. GÜNDISCH, Gernot NUSSBÄCHER. Hermannstadt, 1892–1991.
- Urbane Musik und Stadtdesign = *Urbane Musik und Stadtdesign zur Zeit der frühen Habsburger. Wien im 14.–15. Jahrhundert. (Prosopographisches Register)* http://www.susanazapke.com/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=55&lang=de (A letöltés ideje: 2013. október 21.).
- R. Várkonyi: Oláh VI. Miklós = R. VÁRKONYI Ágnes: Oláh VI. Miklós. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003, 256–261.
- Vajk: Kanizsai III. János = VAJK Ádám: Kanizsai III. János. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003, 196–200.
- Vekov: Locul de adeverire din Alba-Iulia = Károly VEKOV: *Locul de adeverire din Alba-Iulia (secolele XIII–XVI)*. Cluj-Napoca, 2003.
- Veress: Magyarországi tanulók = VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864*. Budapest, 1941 (Olaszországi Magyar Emlékek III.).
- Veress: Paduai egyetem = VERESS Endre: *A paduai egyetem magyarországi tanulójának anyakönyve és iratai. (1264–1864)*. Budapest, 1915 (Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium I.).
- VO = *Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalmi levéltárból (1002–1523)*. Gutheil Jenő kéziratát kiadásra előkészítette KREDICS László. Veszprém, 2007 (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.).
- Waldmüller: Synoden = Lothar WALDMÜLLER: *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn. Von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*. Paderborn–München–Wien–Zürich, 1987 (Konziliengeschichte, Reihe A, Darstellungen).
- Weisz: Vásárok és lerakatok = WEISZ Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. Budapest, 2012 (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések).
- Wilberg: Regententabellen = Max WILBERG: *Regententabellen eine Zusammenstellung der Herrscher von Ländern aller Erdteile bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*. Reprint. Berlin, 1987.
- Windecke = *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Ford., sajtó alá rendezte és bev. SKORKA Renáta. Budapest, 2008 (História Könyvtár. Elbeszélő források 1.).
- Worstbrock: Geuß = Franz Josef WORSTBROCK: Geuß, Johannes. In: *Verfasserlexikon*, Bd. 3. Berlin, 1982.
- Zala oklt. = *Zala vármegye története. Oklevéltár*. I–II. Szerk. NAGY Imre, VÉGHELY Dezső, NAGY Gyula. Budapest, 1886–1890.
- Zichy = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. I–XII. Szerk. NAGY Imre, NAGY Iván, VÉGHELY Dezső, KAMERER Ernő, DÖRY Ferenc és LUKCSICS Pál. Budapest, 1871–1931.
- ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár. I–XII. (1387–1425)*. Összeáll. MÁLYUSZ Elemér, BORSA Iván, C. TÓTH Norbert, NEUMANN Tibor, LAKATOS Bálint. Budapest, 1951–2013 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.).
- Zsoldos: Archontológia = ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest, 2011 (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.).

Mutató

Névmutatónk a kötetben előforduló személyneveket, intézményeket, valamint földrajzi neveket tartalmazza. Minden esetben a kötet oldalszámaira hivatkozunk.

Személy- és intézménynévmutató. Tartalmazza a főszövegben és a jegyzetekben található valamennyi *történeti* nevet, abban az esetenként magyaros alakban, ahogyan a szövegben szerepel. Ugyanakkor nem kerültek mutatózásra a szakirodalmi munkák szerzői (így például Kovachich nem, de Durand igen) és nem mutatóztuk 1. a Kronológia című adattári fejezetet és 2. az Oklevéltárban a regeszták szövegét sem, valamint források szövegében a „pozsonyi káptalan” és „Sóvári Sós László pozsonyi prépost” kifejezéseket is mellőztük, mivel ezek szükségtelenül megnövelték volna a terjedelmet.

Az egyes személyek esetében mutatóztuk a kötetben szereplő méltóságokat és/vagy tisztségeiket is, mégpedig úgy, hogy a méltóság-, illetve tisztségnévről utalunk annak viselőjére. A személyek méltóság- és/vagy tisztségviselésének időhatárait a következőképpen tüntettük fel: azoknál a személyeknél, akik szerepelnek *Prozopográfiai adattárban* (PRA), csak tisztségüket és/vagy méltóságukat vettük fel, de annak időhatárait nem, mivel azok részletesen kibontva szerepelnek a mondott adattárban (a feltüntetett oldalszámok után gondolatjellel elválasztva utalunk az adattár megfelelő oldalára a következő formában: – PRA és oldalszám). A többi méltóság- és/vagy tisztségviselő esetében kétféleképpen jártunk el. Feltüntettük az évkört azoknál, akikre a következő munkákban adatokat találtunk: Engel: Archontológia; Köblös: Egyházi közép-réteg; C. Tóth: Pozsonyi társaskáptalan; Wilberg: Regententabellen; Zsoldos: Archontológia. Viszont akik a felsorolt munkákban nem szerepelnek, csak a kötetünkben található előfordulási évet tüntettük fel méltóság- és/vagy tisztségviselésük éveként.

A betűrendbe soroláskor a *de*, a *degli* és a *von* előjárószt nem vettük számításba, ezeket mindig a vezetéknev előtt tüntettük fel. *Dólt betűvel* jeleztük az eredeti helyesírással, betűhíven szereplő család- vagy ragadványneveket. Néhány esetben, amikor egy családnak név szerint egyetlen tagja sem került felsorolásra (pl. Kápolnai), akkor a helynévből képzett családnév után a család rövidítése áll.

Földrajzinév-mutató. Tartalmazza főszövegben és a jegyzetekben található valamennyi hely- és földrajzi nevet, kivéve a „pozsonyi per/viszály” kifejezés „Pozsony” tagját, illetve a személynevekhez hasonlóan itt sem mutatóztuk 1. a Kronológia című adattári fejezetet és 2. az Oklevéltárban a regeszták szövegét.

A hely- vagy (földrajzi)név után minden esetben annak meghatározása áll, majd ezt követi zárójelben a középkori megye, terület vagy ország neve, ahol a XV. században feküdt, végül a hely jelenlegi hivatalos elnevezése és – a ma Magyarországhoz tartozó helyek kivételével – az országnév (kódja) a jelenlegi autós országjelzés formájában.

A mutatóban szereplő azon helységeknél, amelyek a pozsonyi káptalan tulajdonában voltak, utalunk a *Birtokok adattára* (BA) című fejezetre is (a feltüntetett oldalszámok után gondolatjellel elválasztva következik az adattár megfelelő oldalának száma a következő formában: – BA és oldalszám).

A mutatóban alkalmazott rövidítések

A	= Ausztria	HR	= Horvátország
BG	= Bulgária	I	= Olaszország
BIH	= Bosznia-Hercegovina	ifj.	= ifjabb
CH	= Svájc	kh.	= keltezési hely
CZ	= Csehország	m.	= megye
cs.	= családnév	NRB	= Német-római Birodalom
D	= Németország	opp.	= mezőváros
GR	= Görögország	PL	= Lengyelország
f.	= folyó	SK	= Szlovákia
F	= Franciaország	SRB	= Szerbia
h.	= helység	v.	= város (civitas vagy egyéb)

A

Academia Istropolitana (Pozsony v., Bratislava, SK) 239
 Adorjáni Miklós (Jakab fia) erdélyi és váradi kanonok 341 – PRA 230
 Afrika 15
 Ágoston volt pozsonyi iskolás, ügyvéd 107, 262, 274, 286, 296, 306, 310, 319, 325 – PRA 223
 Ákos (Achacius), Soproni György pozsonyi kanonok szolgája 118, 265
 Albert római és magyar király (1438–1439) 176–177, 197
 – – – felesége: Erzsébet királyné (Zsigmond király leánya) 178
 – pozsonyi prépost (1316–1317) 54
 Alsáni Bálint pécsi püspök (1374–1408) 191
 András esztergomi kanonok, komáromi főesperes, esztergomi vikárius helyettes 24–25, 27–32, 34, 38–39, 156, 260, 266, 272, 278, 283, 294, 304, 308, 317, 322, 330, 337 – PRA 223
 – medgyesi plébános (1420) 191
 – pozsonyi szőlőtulajdonos 138, 320
 d’Andrea, Giovanni, kánonjogász 66
 Anglia 14
 angol szentszéki bíróság 82
 Apáti (Keszei) Miklós esztergomi érsek lásd Miklós esztergomi érsek
 aquileiai pátriárka: von Teck, Ludwig
 Aspnar János (Miklós fia) esztergomzöldmezei kanonok, a pozsonyi Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyházban lévő Krisztus testeoltár javadalmasa 228
 augsburgi kanonok: Szilveszter kánonjogi borostyánkoszorús

B

Bács megye 203–204
 – v. (Bács m., Bač, SRB) 18, 209
 Bacsfa h. (Pozsony m., Bač, SK) 58

Báhony h. (Pozsony m., Bahoň, SK) 58
 bajor egyház 12, 16
 Bajorország (NRB, ma D része) 216
 Bakóc Tamás esztergomi érsek (1497–1521) 59
 bakonybéli apátság 183, 186
 – – kormányzója: de Gualdo, Benzi András
 Bakos György, az esztergomi Szent Adalbert-oltár igazgatója (1509) 174
 Balázs (Kozma fia) pozsonyi prépost (1352–1354), veszprémi vikárius (1352) 54, 63
 – gömöri főesperes lásd Szemerédi Balázs
 – pécsváradi apát 213
 Balbi Jeromos (Girolamo Balbi) pozsonyi prépost (1515–1521) 59
 Bálint budai olvasókanonok (1434) 213
 – pécsi püspök lásd Alsáni Bálint
 Baranya megye 203
 barcelonai szentszék 82
 Bardi, Onofrio, tizedbérló 213
 Barkaszád vár (Bosznia, elpusztult) 198
de Bassna lásd Báznai
 Bathonyai János pécsi vikárius (1449) 27
 bátai apát 145
 Bátmonostori Töttös László főkincstartó (1439–1440), az esztergomi érsekség kormányzója (1439) 177
 Battyáni Kis György, felesége és fiai 196
 Bazel v. (NRB, Basel, CH) kh. 25, 190
 bázeli zsinat 31
 Bazin opp. (Pozsony m., Pezinok, SK) 58
 – vár és uradalma (Pozsony m.) 165, 175
 –, szőlőhegy (Pozsony m.) 141, 328
 Bazini Gróf Miklós udvari lovag 172, 196
 – tizedszedő: Koler Mihály (Jakab fia), nagyszombati
 Báznai János (Péter fia) erdélyi egyházmegyei klerikus, apostoli és császári közjegyző 34–35, 350; az esztergomi érsekség kormányzója 177 – PRA 223
 Bebek Ferenc macsói bán (1397–1400) 193

- Bécs v. (Wien, Osztrák főhercegség, ma A) 170, 265
- bécsi egyetem 106, 119, 152, 203–206, 228, 230, 234
- – jogász kollégiuma 171–173
- – jogi karának könyvtára 171
- – – – lectorai: de Halstat, Conradus; Polczmacher, Iohannes; de Waldhausen, Martinus
- kanonok: Hadmar, Thomas, de Halstat; Conradus; Pachmulner, Petrus
- Pál pozsonyi kanonok (1332) 165
- Szent István- másképp Mindenszentek-egyház dékánja: Geuss, Iohannes
- Béke h. (Pozsony m., Mierovo, SK) 58
- Bél h. (Pozsony m., Veľký Biel, SK) 58
- Belgrád lásd Nándorfehérvár
- Bellusi Tamás (Máté fia) pozsonyi kanonok, káptalani ügyvéd 103, 106, 119, 152, 257, 265, 274, 280, 286, 296, 306, 310, 319, 324, 332 – PRA 234
- Bencenci János esztergomi és fehérvári kanonok (1462) 145
- Benedek győri püspök (1439–1440) 177
- Bernát pozsonyi őrkanonok (1384, 1390) 43, 169, 174
- Bertalan pozsonyi (hegyalatti) esperes (1332/1337) 56
- Berzevici Péter tárnokmester (1419–1433) 192
- besztercei (erdélyi egyházmegye) dékán 198
- birodalmi alkancellár: Esztergomi János
- kancellár: Hohenlohe György, Kanizsai János
- Bodóbar h. (Pozsony m., Horný Bar, SK) 52, 58
- Bodóbári cs. 52, 56
- Bodony h. (Bács m., elpusztult) 204
- Bodonyi Domokos (Gál fia) váradi éneklő-, alolvasó-, majd őrkanonok, vikárius, esztergomi olvasókanonok, esztergom-szentistváni prépost 32, 62, 95, 102–104, 106, 116, 119–123, 128, 133, 138, 141, 143, 147, 150–151, 154–155, 162, 203, 204–208, 212, 220–221, 254–256, 261, 267, 273, 279, 284, 295, 304, 309, 318, 323, 330, 338, 340, 345–348 – PRA 224
- bodrogi főesperes 194
- Bogdanóc h. (Pozsony m., Bohdanovce, SK) 58
- Boldogasszonyfalva h. (Pozsony m., Boldog, SK) 58
- Bologna v. (Bologna, I) 218
- bolognai egyetem 30, 66
- Miklós garamszentbenedeki apát 218
- Bonfini, Antonio, történetíró 48
- Bonifác (VIII.) pápa (1294–1303) 65
- (IX.) pápa (1389–1404) 19, 43, 62, 269
- boszniai püspök 197
- Boundelmonte János pécsváradi apát, majd kalocsai érsek (1425–1435) 213
- bozói konvent/prépostság 181, 186
- Brachifortis, Iohannes, piacenzai bíró 221
- Branda bíboros lásd de Castiglione, Branda
- brassói dékán 26, 38
- dékánátus/káptalan 18, 186, 191–192
- Buda v. (Pilis m., ma Budapest része) 181, 194; kh. 24, 167, 169, 181, 188, 210, 276
- Budai-hegység (Pilis m., ma Pest m.) 178
- András veszprémi vikárius (1463) 145
- Jakab pozsonyi kanonok, dombói tizedszedő 98–100, 116–119, 134, 136, 141–142, 151–152, 156, 158, 262–263, 265–266, 307, 312–314, 327, 329, 333, 335, 341 – PRA 227
- káptalan 38–39
- olvasókanonok: Bálint
- Szűz Mária-egyház 61
- – – – plébánosa: Uski János
- Búrszentgyörgy azaz Szentgyörgy h. (Pozsony m., Borský Svätý Jur, SK) 58

C

- de Cardinalibus de Pensauro, Leonardus
lásd Pesarói Lénárd
- de Castiglione, Branda, bíboros 263
- Chwkaria* lásd Csukária
- Ciffer h. (Pozsony m., Cífer, SK) 58
- de Corsino, Péter pozsonyi prépost (1374)
55
- Cristannus (Miklós fia), rozsnói, pozsonyi kanonok, dékán, a pozsonyi falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház temetőjében álló Szent Jakab-kápolna rektora 43, 45, 141, 326 – PRA 224
- Curia Romana lásd pápai Kúria

CS

- Csákány h. (Pozsony m., Čakany, SK) 58
- Csallóköz terület (Pozsony m., Žitný ostrov, SK) 49, 53, 56–58, 122, 146–147, 165, 169, 171–172, 210
- Csallóközcsütörtök lásd Csütörtök csallóközi esperes 209
- lásd még Jakab majtényi plébános, János gellei plébános, Mihály, Tamás patonyi plébános
- Csallóközkürt lásd Kürt
- Csanád opp. (Csanád m., Cenad-Cenadu Vechi, RO) 18
- Csanádi Balázs erdélyi püspök (1424–1427) 231
- ispán: Tallóci Matkó
- püspök(ség) 197, 199
- Csapi András királyi familiáris 196–197
- László titkos alkancellár (1419–1423), királyi tanácsos 341 – PRA 224
- császár, német-római: Károly (IV.), Zsigmond
- Csataj h. (Pozsony m., Čataj, SK) 58
- csázmai káptalan 18
- prépost mint a zágrábi püspök helynöke 18

- Cséfalvi Artalfus (Mihály fia) pozsonyi lakos 117–118, 264 – PRA 224
- Ulrik (Artalfus fia) pap 117–118, 264–265 – PRA 225
- Csehország 63, 148, 184, 198, 300
- Csenfalvi cs. 52, 56
- Csepregi Gergely esztergomi kanonok, zólyomi főesperes 156, 260, 266, 272, 278, 283, 294, 304, 308, 317, 322, 330, 337 – PRA 224
- Csetneki László honti főesperes, nyitrai püspök (1439–1448), az esztergomi érsekség kormányzója (1439) 176–177, 217
- csongrádi főesperes: Egyed
- Csorna opp. (Sopron m., ma Győr-Moson-Sopron m.) kh. 25
- Csölle h. (Pozsony m., Rovinka, SK) 58
- Csölösztői János pozsonyi őrkanonok (1389–1401) 43
- Csukárd lásd Csukária
- Csukárfalvi cs. 52, 56
- Csukárfölde (Pozsony m., birtok a Csallóközben, Verekye mellett) – BA 237
- Csukária (Csukárd) h. (Pozsony m., Vinosady része, SK) 46, 98, 112, 122, 126, 134, 142, 147–149, 155, 209, 211, 277, 290, 300, 312, 333–334 – BA 237
- csukáriai plébános 147–148
- csúti konvent/prépostság 181, 186
- Csütörtök h. (Pozsony m., Štvrtok na Ostrove, SK) 58, 172, 175

D

- Dalmácia (ma HR része) 15, 197
- dalmát-horvát bán: Nagymihályi Ungi Albert (Gergely fia)
- Deáki h. (Pozsony m., Diakovce, SK) – BA 237
- Debrői István királyi kincstartó (1397–1401) 195

Degenberg, Siegfried, orvos, pozsonyi prépost (1429–1430) 55, 63, 212
 dékán lásd pozsonyi dékán

Demeter bíboros, az esztergomi érsekség kormányzója (1378–1387) 51, 111, 150, 166, 169, 174–175, 276–277, 302
 – esztergomi kanonok (1390) 60
 – – –, a Szent Adalbert-oltár igazgatója (1439) 170–173

Dénes tolnai főesperes, pécsi vikárius (1470) 28

Dévény h. (Pozsony m., Bratislava-Devín, SK) 58, 111
 – vár és uradalma (Pozsony m.) 49, 165, 175
 –, szőlőhegy (Pozsony m.) 141, 277, 327
 dévényi tizedszedő: Fülöp (Jakab fia), Schozperger/Schosperger/Schospurger

Diakóvár opp. (Valkó m., Đakovo, HR) 18

Diós lásd Német- és Tótdiós

dobokai főesperes: Lépes Miklós (János fia)

Dombó h. (Pozsony m., Dolné és Horné Dubové, SK) 58
 –, szőlőhegy (Pozsony m.) 141, 327
 dombói tizedszedő: Budai Jakab
dominus Pathaviensis lásd Hohenlohe György

Domokos esztergom-szentistváni prépost lásd Bodonyi Domokos
 – pozsonyi prépost (1289) 51–52
 – zágrábi vikárius (1409) 218

dömösi prépost: Márton (Deprecht fia), Tarkói Pál (Kelemen fia)

Dörögdi Miklós pozsonyi prépost (1320–1329), nyitrai főesperesség adminisztrátora, egri püspök (1330–1361) 54, 165, 167–169, 174–175

Dudvág f. (Pozsony m., Dudváh, SK) 130
 – melletti esperes: János

Dúlházi János pécsi vikárius (1474) 28

Duna f. (Magyarország) 129
 – – (Pozsony m.) 49, 97, 142, 146, 238, 336

–, Kis-, f. (Pozsony m.) 130, 146

Durand, Guillaume (1230–1296), kánonjogász 65

E

Éberhard h. (Pozsony m., Malinovo, SK) 58, 165, 172, 175

Eberhard zágrábi püspök (1397–1406, 1409–1419), királyi főkancellár (1404–1419) 37, 217–218

Egédi Gergely (András) pécsi egyházmegyei klerikus, császári közjegyző 34–35, 159, 349–350 – PRA 225

Eger v. (Heves m.) 18, 168

egri kanonok: Szepesi (Edelényi) András
 – káptalan 183, 185, 195
 – prépost: de Surdis János
 – püspök(ség) 164, 185, 195, 197–199
 – püspök: Dörögdi Miklós, Oláh Miklós (István fia), Stiborici Stibor

Egyed csongrádi főesperes (1463) 145
 egyetem lásd Academia Istropolitana, bécsi, bolognai, itáliai, padovai

Egyházfa azaz Szentandrásúr h. (Pozsony m., Kostolná pri Dunaji, SK) 58

Eichstätt v. (NRB, ma D) 172

Elefánti cs. 57

Ellerbach Burkhard pozsonyi prépost (1366–1372) 55, 60

Epírusz (ma GR része) 15

Erdély (ma RO része) 18, 20, 186, 194, 198
 erdélyi egyházmegye 18
 – kanonok: Adorjáni Miklós (Jakab fia), Lépes Miklós (János fia), Mérai Tamás
 – püspök(ség) 164, 178, 192, 197–198
 – püspök: Csanádi Balázs, Lépes György, Pálóczi György
 – szász székek 194
 – vajda: Stibor
 – vikárius: Bodonyi Domokos, Jakab, Mérai Tamás

- Erzsébet királyné (Zsigmond király leánya), Albert király felesége 178
- Estei Hippolit esztergomi érsek (1486–1497) 163
- Esztergom v. (Esztergom m., ma Komárom-Esztergom m.) 12, 18, 27, 30–31, 91, 96, 101–102, 104, 106–107, 109–110, 112, 120, 122, 133, 137, 142, 145–146, 151–152, 165, 169, 177, 207, 216, 218, 220, 269, 271, 274, 282, 288; kh. 24, 26, 34, 167, 170, 254, 257, 270
- vár (Esztergom m.) 188
- esztergomi alolvasókanonok: Szepesi (Edelényi) András
- alőr: Márton kanonok
- egyház(megye) 13, 15, 18–19, 37, 153–154, 169
- érsek(ség) 19, 42, 48, 164, 166–167, 176, 178, 188, 197–199, 270
- érsekség kormányzója: Bátmonostori Töttös László, Báznai János (Péter fia), Csetneki László, Demeter bíboros, Hohenlohe György
- érsek káplánja: Lőrinc, Szepesi (Edelényi) András
- – mint prímás 19
- – lásd még Bakóc Tamás, Estei Hippolit, Kanizsai János, Lodomér, Miklós, Oláh Miklós (István fia), Pálóci György, Szécsi Dénes, Telegdi Tamás, Zrednai (Vitéz) János
- érseki írnök: Báznai János (Péter fia)
- – vikárius 24
- János esztergomi őrkanonok (1390–1397), nógrádi főesperes (1398), esztergom-szentistváni prépost (1399–1417), birodalmi alkancellár (1411–1417), pozsonyi kanonok (1397–1417) 189–190, 215–216, 218, 233
- kanonok: Bencenci János, Csepregi Gergely, Demeter (1390), Demeter (1439), Egédi Gergely, Ferenc (Miklós fia), Besztercebányai másképp Sasfalvi / Zólyomi; Lábatlani András, Márton alőr, Oláh Miklós (István fia), Pesarói Lénárd (de Cardinalibus de Pensauro, Leonardus), Pöstyéni Tamás (György fia), Sóvári Sós László (Fekete János fia), Szentgyörgyvölgyi Gergely, Szepesi (Edelényi) András, Tarkói Pál (Kelemen fia), Tolnai Imre, Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
- káptalan 13, 30, 33, 44, 158, 160, 162, 174, 185, 190, 193, 213, 215, 345
- nagyprépost: Mikefalvi Csehi Péter, Miklós
- olvasókanonok: Bodonyi Domokos, Trevisói Simon, Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
- őrkanonok: Esztergomi János, Sóvári Sós László (Fekete János fia)
- segédpüspök: Lajos 36
- székesegyház 57–58, 269–270, 277, 281–282, 335
- – Szent Miklós-oltára mint kh. 155, 260, 266, 272, 278, 283, 293, 303, 308, 317, 322, 329, 337, 340, 349–350
- székesegyházi főesperes 194
- – – lásd még Márton
- Szent Adalbert-oltár igazgatója: Bakos György, Demeter esztergomi kanonok
- – György-egyház lásd esztergom-zöldmezei káptalan
- szentszék 14–15, 24–25, 31–32, 36–38, 53, 59, 61, 91, 94–96, 99, 105, 113, 139, 208, 212, 219, 268, 271, 274, 280, 285–286, 292, 295–296, 302, 305–306, 309–310, 318–319, 321, 324–325, 329, 331–332, 335, 339
- szentszéki jegyző: Ferenc (Miklós fia), Besztercebányai másképp Sasfalvi / Zólyomi

esztergomi vikárius 28, 41–42, 60, 170
 – – lásd még Ferrarai Amadé Tamás (Amadeo da Ferrara, Tommaso), Jakab esztergom-szenttamási prépost, Pesarói Lénárd (de Cardinalibus de Pensauro, Leonardus), Péter nógrádi főesperes, Pontói Antal, Pöstyéni Tamás (György fia), Temesvári Miklós, Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
 – vikáriushelyettes: András komáromi főesperes, Márton esztergom-zöldmezei prépost, Szemerédi Balázs gömöri főesperes
 – zsinat 60, 148, 269–270, 302
 esztergom-szentistváni prépost: Bodonyi Domokos (Gál fia), Esztergomi János
 --szenttamási prépost: Jakab, Tarkói Pál (Kelemen fia)
 --újvárosi Mihály (Péter fia) pozsonyi kanonok, a Szent Márton- más- képp Üdvözítő-egyház plébánosa (1390–1397) 60, 229
 – – Szent László-egyház plébánosa: István
 --zöldmezei kanonok: Aspnar János (Miklós fia)
 -- káptalan 167
 – – prépost mint székesegyházi főesperes 194
 --- lásd még Márton
de Eyscavia Molituris, Stephanus deák, tanú 172

F

Farkasfalvi László knini püspök (1397–1401, 1409–1412), a menedékkői kolostor kormányzója 187
 Fehérvár lásd Székesfehérvár
 fehérvári kanonok: Bencenci János
 – káptalan 184, 186, 196

– olvasókanonok: Temesvári András Fejéregyház h. (Pozsony m., Biely Kostol, SK) 58
 Fél h. (Pozsony m., Tomášov, SK) 58, 172, 175
 Féli cs. 53, 56
 Felsőkorompa h. (Pozsony m., Horná Krupa, SK) 58
 Ferdinánd (I.) aragón király (1412–1416) 30
 Ferenc (Miklós fia), Besztercebányai másképp Sasfalvi / Zólyomi, (köz) jegyző, esztergomi kanonok 33–35, 156, 261, 266, 272, 278, 283, 294, 304, 308, 317, 322, 330, 337 – PRA 225
 Ferrarai Amadé Tamás (Amadeo da Ferrara, Tommaso) kánonjogi doktor, esztergomi vikárius (1513) 174
Flanschendorf lásd Floczendorf
 Floczendorf h. (Pozsony m., Bratislava-Petržalka, SK) 58 – BA 237
 Franciaország 14, 72
 Fülöp (Jakab fia), Schozperger / Schosperger / Schospurger, pozsonyi kanonok, dévényi tizedsedő 64, 93, 97, 113–114, 117, 141–142, 212, 263, 281–282, 306, 326–327, 329, 333 – lásd PRA 225
 – kánonjogi doktor, pozsonyi prépost (1311) 54

G

Galánta h. (Pozsony m., Galanta, SK) 58
Ganas Vencel pozsonyi örkanonok (1406–1408) 43, 226
 Garai Miklós (ifj.) nádor (1402–1433) 53, 313, 316
 – Pál pécsi vikáriushelyettes (1451) 28
 garamszentbenedeki apát: Bolognai Miklós
 Gelle h. (Pozsony m., Holice, SK) 53, 58
 gellei plébános: János

- Gergely (IX.) pápa (1227–1241) 65
 – (XII.) pápa (1406–1415) 215–216
 – klerikus, Sóvári Sós László pozsonyi
 prépost familiárisa, jegyzője és
 ügyvédje, pozsonyi oltárjavadalmas
 107, 109, 111, 117–119, 121,
 123–126, 134, 136, 152, 154, 211,
 253, 262, 264, 270, 274, 276, 286,
 289, 296, 301, 306, 310, 314, 319, 325,
 327–328 – PRA 225
 – zólyomi főesperes lásd Csepregi Ger-
 gely
 Geuss, Iohannes, a szabad művészetek
 és a teológia professzora, a bécsi
 Szent István- másképp Minden-
 szentek-egyház dékánja (1439) 173
 Gomba h. (Pozsony m., Hubice, SK) 58
 gömöri főesperes: Szemerédi Balázs
 Görgetegi cs. 52, 56
 de Grem, *Aychner* Fridericus, tanú 172
 Grünau h. (Pozsony m., Myslenice, SK)
 58
 de Gualdo, Benzi András kalocsai érsek
 (1416–1419), a bakonybéli apátság
 kormányzója 189
 Gurab h. (Pozsony m., Velký Grob, SK) 58
 Gúta h. (Pozsony m., Kolárovo, SK) 130
 Gutor h. (Pozsony m., Hamuliakovo, SK)
 58
 Gweltel, Hans, pozsonyi esküdt (1420) 45

GY

- Győr v. (Győr m., ma Győr-Moson-Sop-
 ron m.) 18, 64, 166; kh. 177
 György pozsonyi kanonok, káptalani
 ügyvéd lásd Soproni György
 győri káptalan 166, 168, 170, 174, 345
 – püspök 38, 197
 – – lásd még Benedek, Hédervári János,
 Kálmán herceg
 Gyulafehérvár v. (Fehér m., Alba Iulia,
 RO) 12, 18
 Gyulafehérvári János mint tanú 172

H

- Hadmar, Thomas, bécsi kanonok 173
 háji prépost mint bodrogi főesperes 194
 Halli János pozsonyi őrkanonok és viká-
 rius 58, 347 – PRA 226
 de Halstat, Conradus, kánonjogi doktor,
 bécsi kanonok, a bécsi egyetem
 jogi karának lectora 171, 173
Halyagh h. (? m.) kh. 167
 de Hammelburg, Iohannes, orvos, kons-
 tanzi kanonok, honti főesperes,
 pozsonyi prépost 55, 63, 156, 260,
 266, 272, 278, 283, 294, 304, 308,
 317, 322, 330, 337 – PRA 228
 Hannusfalva h. (Sáros m., Spišské Hanu-
 šovce, SK) 253; kh. 211
 harmincadispán: Nürnbergi Márk
 hatvani konvent/prépostság 181, 186
 Havasalföld (ma RO része) 197–198
 Hédervári cs. 239
 – György 170
 – János győri püspök (1386–1415) 94, 239
 – Lőrinc királyi lovászmester (1428–
 1437), nádor (1437–1447) 177, 233
 – Miklós (Miklós fia) udvari lovag 195
 Henrik pozsonyi kanonok (1390) 57
 Hertlinus pozsonyi őrkanonok (1406) 43
 Heves megye 203–204
 hevesi főesperes: Mérai Tamás
 Hispania 15
 Hohenlohe György passauai püspök, bi-
 rodalmi kancellár, az esztergomi
 érsekség kormányzója 33, 63, 209,
 219–220, 315 – PRA 226
 honti főesperes: Csetneki László, de
 Hammelburg, Iohannes; Pöstyé-
 ni Tamás (György fia), Tarkói Pál
 (Kelemen fia), Vicedomini Máté
 (de Vicedominis de Placentia,
 Matteo)
 – főesperesség 217, 219
 Hosszúmacs h. (Bihar m., ma Debrecen
 része, Hajdú-Bihar m.) 37

Hosszúmacsi cs. 37
huszíták 184–185, 192, 197–198

I

Ibafalvi Tamás (köz)jegyző 33
Ibéria 15
Illés pozsonyi kanonok, káptalani jegyző
134, 136–137, 312–316, 334 – PRA
226

Illyésvatai cs. 53, 56
iskolamester, pozsonyi káptalani 141
Istál h. (Pozsony m., Dolný Štál, SK) 172,
175

István pozsonyi kanonok (1349) 167–168
– – – (1407) 174

–, az esztergom-újvárosi Szent László-
egyház plébánosa 156, 261, 266,
272, 278, 283, 294, 304, 308, 317,
322, 330, 337 – PRA 226

Itália 15, 72, 217

itáliai egyetem 15

Ivanka pozsonyi kanonok (1332) 165

Iványi h. (Pozsony m., Ivanka pri Dunaji
része, SK) 165

J

Jakab (Deprecht fia) pozsonyi bíró (1324)
50

– (János kereskedő fia), pozsonyi; po-
zsonyi őrkanonok, dékán, vice-
prépost 43–45, 51, 55, 64, 93, 100,
118–119, 134–135, 312 – PRA 226

– (Miklós fia) pozsonyi kanonok (1366) 59
– erdélyi vikárius (1406) 206

– esztergom-szenttamási prépost, eszter-
gomi vikárius (1340–1347) 56

– magister, pozsonyi kanonok lásd Budai
Jakab

– majtényi plébános, csallóközi esperes
55 – PRA 227

– szerdahelyi plébános 130, 258 – PRA
227

–, a pozsonyi Keresztelő Szent János-ol-
tár káplánja (1438) 230

– – Szent György és Adalbert-oltár igaz-
gatója 255 – PRA 227

–, a szabad művészetek mestere lásd Bu-
dai Jakab

János (Mátyás fia) vásárúti jobbágy 130,
258

– (XXII.) pápa (1410–1415) 164

– gellei plébános, csallóközi esperes
(1324) 54

– honti főesperes lásd de Hammelburg,
Iohannes

– jászói prépost (1399) 195

– pozsonyi őrkanonok, adminisztrátor
(1378–1380) 51, 55

– váradi olvasókanonok (1393–1400) 205

– vízkeleti plébános, nagyobb Pozsony
megyei esperes (1346) 56

–, a pozsonyi Szent Mihály-egyház rek-
tora, Dudvág melletti esperes
(1336) 56

Jányoki cs. 52, 56

jászói konvent/prépostság 181, 186

– prépost 193

Jaxo Jakab (János fia), nürnbergi, pozso-
nyi kanonok 64

Jenő (IV.) pápa (1431–1447) 213, 234

jogász kollégium, Bécs 171–173

Jóka h. (Pozsony m., Jelka, SK) 58, 165,
172, 175

Jókai cs. 53, 56

Jókaujhely h. (Pozsony m., Nova Jelka,
SK) 175

Jubar János, csehországi; titkoskancel-
láriai jegyző, majd Stibor erdélyi
vajda titkára, pozsonyi prépost
48, 51–53, 55, 60, 63, 93, 97, 134–135,
137–138, 161, 180–181, 209, 312–313,
315–316, 320–321 – PRA 228

K

- Kállói cs. 37
- Kálmán herceg, győri püspök (1337–1375) 166
- Kalocsa opp. (Solt m., ma Bács-Kiskun m.) 18
- kalocsai egyházmegye 15, 19, 37
- érsek(ség) 197, 199
- érsek: Boundelmonte János; de Gualdo, Benzi András
- szentszék 37
- Kanizsai János esztergomi érsek (1387–1418), királyi főkancellár (1387–1403), birodalmi kancellár (1411–1417) 19, 25, 29, 44, 48, 57, 61–64, 94, 152, 169–170, 174, 176, 188, 207, 209, 215–216, 218–219, 224, 269, 271
- László soproni ispán (1428–1434) 192
- Kapláti János (Péter fia) udvari lovag, királyi adószedő 196, 212, 342 – PRA 228
- – (Vörös István fia István fia) 228
- Kápolna h. (Pozsony m., Kaplná, SK) 58
- Kápolnai cs. 51, 56
- Mihály nyitrai (1393–1399), majd vespéremi (1399–1402) püspök, királyi kincstartó (1398–1401) 191, 195
- Karcsa h. (több falu neve, Pozsony m., Kostolné és Kráľovičove Kračany, SK) 58
- Karcsai cs. 52, 56
- Károly (IV.) német-római császár (1347–1378) 214
- comes/gróf lásd Korbáviai Károly gróf
- Kárpátok, Kis- 146, 149
- Kassa v. (Abaúj m., Košice, SK) 252–253; kh. 211
- Kassa v. közössége 123
- Katalónia (ma Spanyolország része) 82
- Kelemen (VIII.) pápa (1592–1605) 161
- váci vikárius (1463) 145
- Keresztelő Szent János-oltár, Pozsony 230
- Keresztúr h. (Pozsony m., Križovany nad Dudváhom, SK) 58
- Kermesd h. (Pozsony m., Kráľová pri Senci része, SK) – BA 238
- Késmárk v. (Szepes m., Kežmarok, SK) közössége 216
- kevei ispán és várnagy: Tallóci Matkó
- Kiliti cs. 52, 56
- király, aragón: Ferdinánd (I.)
- , lengyel: Ulászló (II.)
- , magyar: Albert, Lajos (I.), Mátyás (I.), Ulászló (I.), Zsigmond
- , római: Albert, Zsigmond
- Királyfalvi Kis cs. 238
- királyi (erdélyi egyházmegye) dékán 198
- adószedő: Kapláti János (Péter fia), Özdögei Besenyő Pál, Rozgonyi Simon, Tarkői Tamás
- alkancellár: Korpádi Kelemen, Oláh Miklós (István fia)
- asztalnokmester: Marcali György
- főkancellár: Eberhard, Kanizsai János, Oláh Miklós (István fia)
- főkincstartó: Bátmonostori Töttös László, Debrői István, Kápolnai Mihály, Rozgonyi János
- jegyző: Báznai János (Péter fia)
- kancellár: Oláh Miklós (István fia)
- káplán, speciális: List Miklós (Kálmán fia), nagyszombati
- kápolnaispán: Miklós esztergomi nagyprépost
- kápolnaispánság 186, 188, 190
- lovászmester: Hédervári Lőrinc, Perényi Miklós
- pár (1366) 59
- tanácsos: Csapi László; von Teck, Ludwig
- tárnokmester: Berzevici Péter
- titkos alkancellár: Csapi László
- titkoskancellár: Pálóci Imre és Máté, Uski János
- udvarmester: Pálóci László

- királyné: Erzsébet (Zsigmond király leánya), Albert király felesége
- Királyrév azaz Szentmihály h. (Pozsony m., Králov Brod, SK) 58
- Kisvárdai cs. 37–38
- Knin v. (Knin, HR) 18
- knini püspök: Farkasfalvi László
- Koler Mihály (Jakab fia), nagyszombati; pozsonyi kanonok, dékán, komáromi (győri egyházmegyei) főesperes, bazini tizedsedő 43, 45, 117–118, 141–142, 263–265, 328–329, 333 – PRA 230
- Péter (Jakab fia; Mihály testvére), nagyszombati 118, 265 – PRA 232
- Komárom opp. (Komárom m., és Komarno, SK) 124, 147, 211, 289
- komáromi (esztergomi egyházmegyei) főesperes: András, Oláh Miklós
- (győri egyházmegyei) főesperes: Koler Mihály (Jakab fia), nagyszombati
- Konrád, a pozsonyi Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyházban lévő Krisztus teste-oltár javadalmasa (1423) 228
- konstantinápolyi patriárka: de Pusterla, Guillelmus
- Konstanz v. (NRB, ma D) 27, 29–32; kh. 24–25
- konstanzi kanonok: de Hammelburg, Iohannes
- zsinat 24–25, 203, 207, 219
- Korbáviai Károly gróf 141, 326 – PRA 229
- püspök 197
- Korompa lásd Felső- és Középkorompa
- Korpádi Kelemen királyi alkancellár (1405–1409) 189
- Korzika sziget (Corsica, ma F része) 15
- Kosolya h. (Pozsony m., Kosolná, SK) 58
- Königsbergi Miklós (Gerlacus fia) közjegyző 171
- könyvtár, bécsi jogi kari 171
- körmendi kolostor 75
- körmöcbányai Szűz Mária-egyház oltárjavadalmasa: Miklós
- Körös v. (Körös m., Križevci, HR) kh. 189
- Középkorompa h. (Pozsony m., Dolná Krupa, SK) 58
- közjegyző: Báznai János (Péter fia), Egédi Gergely (András fia), Ferenc (Miklós fia), Besztercebányai másképp Sasfalvi / Zólyomi; Iba-falvi Tamás, Königsbergi Miklós (Gerlacus fia), Szemerédi Balázs, Turnowyai Márton (János fia), Wartburgi Konrád
- krassói ispán: Tallóci Matkó
- Kréta sziget (ma GR része) 15
- Krisztus teste-oltár, pozsonyi Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyház 26, 228
- de Kunitz, Augustinus, klerikus 172
- Kupodem János pozsonyi kanonok (1407 előtt) 225
- Kusalyi Jakcs János székely ispán (1427–1431) 192
- Kutná Hora v. (Csehország) 229
- Kürt h. (Pozsony m., Ohrady, SK) 58, 97, 122, 124, 130, 142–143, 155, 172, 290, 298, 333 – BA 238
- Kwpodem Márton (Pál fia) pozsonyi kanonok, a Szent Márton- másképp Üdvözítő-egyház plébánosa, préposti vikárius 41, 51, 53, 55, 110–111, 115–116, 138, 211, 265, 275–276, 282, 320 – PRA 229
- Kwrth* lásd Kürt

L

- Lábatlani András esztergomi kanonok (1439) 172–173
- Lajos (I.) király (1342–1382) 20, 167–168, 174–175, 179
- esztergomi segédpüspök 36
- Lakpaka h. (Pozsony m., Malá Paka, SK) 172 – BA 238

– lásd még Paka
 Langendorff h. (Pozsony m., Dlhá, SK) 58
 László, Pozsony városi tizedszedő 140,
 300–301, 326, 334 – PRA 229
 lateráni (IV.) zsinat 16, 250
 Lég h. (Pozsony m., Lehnice, SK) 58
 leleszi prépost 184, 193
 – – lásd még Pálóci Domokos
 leleszi prépostság 186
 Lengyel Királyság / Lengyelország 12,
 14, 194, 219
 – király 15; lásd még Ulászló (II.)
 Leó (X.) pápa (1513–1521) 19
 Lépes György erdélyi püspök (1427–
 1442) 171
 – Miklós (János fia) erdélyi kanonok, do-
 bokai főesperes (1439) 171–173
 Liethendorff h. (Pozsony m., ismeretlen) 58
 Limpach h. (Pozsony m., Limbach, SK)
 58
 Lincs/Lincz lásd Szilincs
 Lindvai Bánfi Pál 177
 liptói esperes 19
 List Miklós (Kálmán fia), nagyszombati;
 királyi speciális káplán, pozsonyi
 kanonok, a falakon kívüli Szent
 Lőrinc-egyház plébánosa, vice-
 prépost, dékán 26, 41, 43–45, 51,
 55, 97–98, 100, 115–116, 134, 136,
 141–142, 151, 174, 178, 282, 307,
 312–314, 326–327, 334, 336 – PRA
 231
 Lodi v. (Milánói hercegség, ma I) 217
 Lodomér esztergomi érsek (1279–1298)
 164, 175
 Losonc h. (Pozsony m., Lošonec, SK) 58
 Lőrinc pozsonyi kanonok (1381–1390), vi-
 ceprépost (1381), érseki káplán 51,
 55, 57, 60
 – – prebendarius / rector 138–139, 320,
 322, 334, 341 – PRA 229
 Ludányi Sinka 181
Ludovicus patriarcha Aquilegiensis lásd
 von Teck, Ludwig

Lukács váradi éneklőkanonok (1396), tas-
 nádi vikárius (1404–1408) 205, 207
 Lyncz lásd Szilincs

M

Mácséd h. (Pozsony m., Malá és Veľká
 Mača, SK) 58
 macsói bán: Bebek Ferenc, Marói János
Magnum Foliatum tizedkés (Pilis m.) 178
 Magyar Királyság / Magyarország 12–15,
 18, 20–24, 27, 30, 60, 66, 72, 83–84,
 87, 91, 184, 192–193, 209, 214–215,
 219, 221
 Magyarád h. (Pozsony m., Modranka,
 SK) 58
 Magyarbéli cs. 51
 Magyari h. (Pozsony m., Rastice, SK) 58
 – cs. 52, 56
 – plébános: Mihály
 Majtény h. (Pozsony m., Majcichov, SK)
 58
 majtényi plébános és esperes 98, 153–154,
 269, 271
 – – – – lásd még Jakab
 Malacka v. (Pozsony m., Malacka, SK)
 149
 Marcali György királyi asztalnokmester
 (1433–1439) 177
 Maróti János macsói bán (1397, 1398–1410,
 1427–1428) 193
 Márton (Deprecht fia) pozsonyi kanonok
 (1324–1359), dömösi (1327–1357),
 majd pozsonyi (1358–1359) pré-
 post, pozsonyi vikárius (1345–
 1346) 50, 54–55
 – (V.) pápa (1417–1431) 203–204, 207, 217,
 219
 – esztergomi kanonok és alór (1390) 57
 – esztergom-zöldmezei prépost és szé-
 kesegyházi főesperes, vikárius-
 helyettes 31, 156, 208, 260, 266, 272,
 278, 283, 294, 304, 308, 317, 322,
 330, 337 – PRA 230

- Márton pozsonyi plébános és kanonok
lásd Kwpodem Márton (Pál fia)
– szentszéki jegyző lásd Turnowyai Márton (János fia)
–, az aquileiai pátriárka jegyzője 117–118, 264–265 – PRA 229
- Marzio, Galeotto, történétíró 48
- Mátyás (I.) király (1458–1490) 19, 21–22, 39
- Maurpergi Mihály (János fia) pozsonyi kanonok és a pozsonyi falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház temetőjében álló Szent Jakab-kápolna rektora, würzburgi kanonok 64, 118, 265 – PRA 230
- medgyesi (Szászföld, Mediaș, RO) plébános: András (1420) 191
- menedékkői kolostor kormányzója: Farkasfalvi László knini püspök
- Mérai Tamás hevesi, ozdi főesperes, erdélyi és pozsonyi (1410–1419) kanonok, erdélyi vikárius (1424) 44–45, 206
- Meszies-hegység (Bihar m.) 164, 179
- Mesziesen túli (tasnádi) vikárius 18, 206; lásd még tasnádi vikárius
- Mettenpeck Simon pozsonyi kanonok (1498–1514) 174
- Mezőlaki (Zámbó) Lőrinc pozsonyi prépost (1384–1402) 52, 55, 57, 60–62, 239
- Mihály magyar plébános, csallóközi esperes (1422–1423, 1426) 53, 55
– pozsonyi kanonok és a Szent Márton-másképp Üdvözítő-egyház plébánosa lásd Esztergom-újvárosi Mihály (Péter fia)
- Mikefalvi Csehi Péter esztergomi nagyprépost (1396–1421) 45
- Miklós (Márk fia) pozsonyi káptalani jegyző (1332–1341) 43
– (V.) pápa (1447–1455) 19
– erdélyi kanonok lásd Adorjáni Miklós
- esztergomi nagyprépost, királyi kápolnaispán (1349–1350), esztergomi érsek (1358–1366) 55, 60, 167, 169
– – vikárius lásd Temesvári Miklós
– plébános és kanonok lásd List Miklós (Kálmán fia)
– pozsonyi kanonok (1390, 1400) 60, 187
– – prépost lásd Sánkfalvi Zele Miklós
–, a körmöcbányai Szűz Mária-egyház oltárjavadalmasa, pozsonyi préposti vikárius (1415) 44, 55
–, Albert mester jegyzője (1349) 167
- Mizsérd h. (Pozsony m., Dunajská Lužná része, SK) 58, 172, 175
- Modor opp. (Pozsony m., Modra, SK) 58
–, szőlőhegy (Pozsony m.) 141, 328
- modori tizedszedő: Soproni György pozsonyi kanonok
- Modrus v. (Dalmácia, Modruš, HR) 18
mohácsi csata (1526) 13
- Moldva (ma RO része) 198
- Molnári Pál pozsonyi kanonok (1413–1419) 230
- mórichidai (Győr m.) prépostság 38
- Morva f. (Pozsony m., Morava, SK) 49, 149
- Morvaország (ma CZ része) 49
- muzsnai (Szászföld, Moșna, RO) plébános 38
- Münzhaus ház (Pozsony v., Bratislava, SK) 239

N

- Nádasd h. (Pozsony m., Trstené, SK) 58
- Nádas-szoros (Pozsony m.) 149
- nádor: Garai Miklós (íjf.), Hédervári Lőrinc, Pálóczi Máté
- nádori közgyűlés (1421) 135, 313, 316
- Nagymihályi Ungi Albert (Gergely fia) vránai perjel, dalmát-horvát bán 184, 196, 252 – PRA 231

Nagyszarva azaz Szentandrás h. (Pozsony m., Rohovce, SK) 58
 Nagyszombat v. (Pozsony m., Trnava, SK) 58, 146, 149
 nagyszombati Koler Mihály lásd Koler Mihály (Jakab fia), nagyszombati – List Miklós (Kálmán fia) lásd List Miklós (Kálmán fia), nagyszombati
 Nándor tizedkés (Pilis m.) 178
 Nándorfehérvár v. (Beograd, SRB) 129 – vár (Beograd része, SRB) kh. 343
 nándorfehérvári kapitány: Tallóci Matkó – püspök 197
 Német Lovagrend 15, 219
 Németdiós h. (Pozsony m., Horné Orešany, SK) 58
 Németország 14
 Németsek h. (Pozsony m., Hviezdoslavov, SK) 172, 175
 Neszmély h. (Komárom m., ma Komárom-Esztergom m.) 177
 Niethamer János, pozsonyi; pozsonyi kanonok és őrkanonok, dékán, a Szent Márton- másképp Üdvöztítő-egyház plébánosa 346 – PRA 231
 Nikápoly vár (Oszmán Birodalom, Nikopol, BG) 181
 Nógrád megye 203–204
 nógrádi főesperes: Esztergomi János, Péter esztergomi vikárius, Sóvári Sós László (Fekete János fia)
 Novai Péter veszprémi olvasókanonok 192
 Nürnberg v. (NRB, ma D) kh. 234
 Nürnbergi Márk harmincadispán (1402–1412) 196
 Nyderl János, a pozsonyi Szent György és Adalbert-oltár igazgatója 255 – PRA 228
 Nyethammerl János lásd Niethamer János

NY

Nyárasd h. (Pozsony m., Topolníky, SK) 46, 97, 122, 126, 130, 142–143, 155, 172, 175, 290, 298, 333 – BA 238
 Nyitra opp. (Nyitra m., Nitra, SK) 18
 nyitrai egyházmegye 15
 – főesperes: Pöstyéni Tamás (György fia), Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
 – főesperesség 49, 219
 – adminisztrátora: Dörögdi Miklós
 – káptalan 184, 186
 – püspök 197
 – – lásd még Csetneki László, Kápolnai Mihály

O

óbudai apácák 38–39
 Octavianus zempléni főesperes 189
 Oláh Miklós (István fia) esztergomi kanonok, zágrábi, egri püspök, esztergomi érsek, királyi alkancellár, kancellár, majd főkancellár 58, 129–130, 160, 347 – PRA 231
 Olgyai cs. 56
 országbíró: Perényi Péter, Rozgonyi Simon
 Ortolf pozsonyi polgár lásd Cséfalvi Artalfus
 orvos: Degenberg, Siegfried; de Hamelburg, Iohannes
 oszmánok 13; lásd még török
 Ottó, a pozsonyi Szent György és Adalbert-oltár igazgatója (1392) 227
 Ottontál h. (Pozsony m., Doľany, SK) 58
 ozdi főesperes: Mérai Tamás
 Ozora terület (SRB) 197
 Ozorai Pipo sókamara- (1401–1426) és temesi (1404–1426) ispán 34, 196

Özdögei Besenyő Pál királyi adószedő,
tornai ispán 181, 251 – PRA 232

P

Pachmulner, Petrus, kánonjogi doktor,
bécsi kanonok (1439) 173

padovai egyetem 30, 203–206, 215

Paka h. (Pozsony m., Velká Paka, SK) 58;
lásd még Lakpaka

Pál (II.) pápa (1464–1471) 48

Palacios, Fernandus, lugói püspök, pápai
legátus 316

Páld h. (Pozsony m., Pavlice, SK) 58

Pálóci Domokos leleszi prépost 181–183,
188

– György szepesi prépost (1409–1419), er-
délyi püspök (1419–1423), eszter-
gomi érsek (1423–1439) 102, 109,
161–162, 170, 173–174, 176, 181, 199,
206, 209, 212–213, 220, 231, 254–
256, 262, 267–268, 271, 273, 279–
280, 284–285, 288–289, 295–296,
305, 309–310, 318–319, 323–324,
331, 336, 338, 340, 346–348 – PRA
232

– Imre királyi titkoskancellár (1419–1423)
224

– László királyi udvarmester (1439–1446)
177

– Máté királyi titkoskancellár (1419–
1423), nádor (1435–1437) 213, 224

– Simon 177

Pannonhalma h. (Győr m., ma Győr-Mo-
son-Sopron m.) 12

pannonhalmi (szentmártoni) apát (és
monostor) 18, 38, 194, 197

– monostor kormányzója és konventje 94
pápa 14, 19, 63, 226

– lásd még Bonifác (VIII.), Bonifác (IX.),
Gergely (IX.), Gergely (XII.), János
(XXII.), Jenő (IV.), Kelemen (VIII.),
Leó (X.), Márton (V.), Miklós (V.),
Pál (II.)

pápai Kúria (Curia Romana) 14–15, 61–
62, 72, 214

– legátus: Palacios, Fernandus

Papfalva h. (Pozsony m., Ivanka pri Du-
naji-Farná, SK) 111–112, 277 – BA
238

Passau v. (NRB, ma D) kh. 210

passauai püspök: Hohenlohe György

Patony h. (több falu neve, Pozsony m.,
Horná és Drechová Potoň, SK) 58

patonyi plébános: Tamás

Pécs v. (Baranya m.) 18

pécsi egyházmegye 15

– káptalan 186, 193

– nagyprépost: Uski János

– püspök(ség) 164, 186, 193, 197–198

– püspök: Alsáni Bálint

– székesegyház 28

– vikárius 89

– – lásd még Basthonyai János, Dénes to-
nai főesperes, Dúlházi János

pécsi vikáriushelyettes: Garai Pál

Pécsvárad opp. (Baranya m.) 145

pécsvárad apát: Balázs, Boundelmonte
János; Sóvári Sós Péter (Péter fia)

– apátság 213

– –/monostor kormányzója: Sóvári Sós
György (Péter fia), Sóvári Sós
László (Fekete János fia)

– konvent 162

Perényi Miklós királyi lovászmester
(1420–1428) 176, 233

– Péter (Simon fia) országbíró (1415–1423)
123, 181, 196, 251 – PRA 232

de Pert(i) Márton lásd Márton (Deprecht
fia)

Pesarói Lénárd (de Cardinalibus de
Pensauro, Leonardus) esztergo-
mi kanonok és vikárius, zágrábi
székesegyházi főesperes, zenggi
püspök 30, 32, 36, 48, 57, 60, 62,
152–153, 215, 269–270 – PRA 232

Pesko János pozsonyi kanonok (1417–
1418) 41

- Pest v. (Pest m., ma Budapest része) 194
 Péter (Balázs fia) pozsonyi őrkanonok (1390) 43
 – (Koler Mihály testvére) lásd Koler Péter
 – (Zsigmond fia) pozsonyi kanonok (1430) 64
 – esztergomi nagyprépost lásd Mikefalvi Csehi Péter
 – nógrádi főesperes, esztergomi vikárius (1357–1359) 55
 – posztómető, vásárúti villicus 130, 258
 – pozsonyi plébános, pozsonyi kanonok (1332) 165
 – veszprémi vikárius (1415) 94
 –, lengyelországi; pozsonyi őrkanonok, vikárius (1348) 50
 Piacenza v. (Milánói hercegség, ma I) 23, 214, 217; kh. 221
 piacenzai Brachifortis, Iohannes 221
 – Chiapponi (Claponus) cs. 221
 – Jakab pozsonyi prépost (1331–1332) 42, 54
 – kanonok: Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
 – prépost: Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
 – Sant’Antonino-prépostság 216
 – Tamás (Jakab fia) zágrábi kanonok (1408) 217
 Polczmacher, Iohannes, kánonjogi doktor, a bécsi egyetem jogi karának lectora, bécsi kanonok (1439) 171–173
 pomerániai egyházmegye 172
 Pontói Antal (de Pontho, Anthonius) sebenicói püspök (1392–1401), esztergomi vikárius 30, 33, 215
 Poroszországi Gáspár szabad művészetek mestere, pozsonyi kanonok (1448–1460) 171, 173
 Pozsony és Moson megyék nádori közgyűlése (1421) 135, 313, 316
 – megye 163, 166–167, 169, 174–176, 178
 – nemessége 109–110
 – v. (Pozsony m., Bratislava, SK) 12, 46, 49, 61, 84, 97, 101, 103–104, 107, 111, 114, 116, 122–123, 129–130, 132–133, 135, 143–146, 151, 164, 168, 177, 193, 220, 229, 258–259, 263, 265–266, 268, 271, 274, 280, 282, 285, 296, 298, 302, 305, 307, 310–311, 316, 319, 321, 324, 329, 332, 334, 339, 346
 – – – kh. 192, 209–210, 212, 221, 251, 255, 277, 290, 313, 316, 342, 344, 348
 – – – közössége 27, 29, 41, 50, 93, 95, 102, 109–110, 112, 135, 177–178, 311, 313, 316
 – vár (Pozsony m., ma Bratislava része, SK) 194, 197
 – városi tizedszedők 169; lásd még László
 –, nagyobb, megyei esperes: János pozsonyi (hegyalatti) esperes: Bertalan
 – Academia Istropolitana 239
 – administrator: János pozsonyi őrkanonok
 – apácák 172
 – bíró 321
 – – lásd még Jakab (Deprecht fia), Trelec András
 – dékán(ság) 42–47, 97, 99, 104, 107, 116, 118–122, 124–128, 130–131, 142, 160, 162, 258, 333, 335, 341
 – dékán: Jakab (János fia), pozsonyi; Cris-tannus (Miklós fia), rozsnयीi; List Miklós (Kálmán fia), nagyszombati; Koler Mihály (Jakab fia), nagyszombati; Niethamer János, pozsonyi; Vépi János
 – egyház 292, 335
 – esküdt: Gweltel, Hans
 – falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház 58, 112, 277
 – – – – – plébánosa 52
 – – – – – lásd még List Miklós (Kálmán fia), nagyszombati; Schry-ner/Snierer István (Ulrik fia)

- pozsonyi falakon kívüli Szent Lőrinc-
 egyház temetőjében álló Szent Ja-
 kab-kápolna rektora: Cristannus
 (Miklós fia), rozsnyói; Maurpergi
 Mihály (János fia)
 – főesperesség 49, 112, 282
 – iskolás: Ágoston
 – ispán és várnagy: Rozgonyi György és
 István (Simon fiai)
 – kanonok: Bécsi Pál, Bellusi Tamás (Máté
 fia), Budai Jakab, Cristannus
 (Miklós fia), rozsnyói; Esztergo-
 mi János, Fülöp (Jakab fia), Schoz-
 perger/Schosperger/Schospurger;
 Halli János, Henrik, Illés, István,
 Ivánka, Jakab (Miklós fia), Jaxo
 Jakab (János fia), nürnbergi; Koler
 Mihály (Jakab fia), nagyszombati;
 Kupodem János, Kwpodem Már-
 ton (Pál fia), List Miklós (Kálmán
 fia), nagyszombati; Lőrinc, Márton
 (Deprecht fia), Maurpergi Mihály
 (János fia), Mérai Tamás, Metten-
 peck Simon, Esztergom-újjvárosi
 Mihály (Péter fia), Miklós, Molná-
 ri Pál, Niethamer János, pozsonyi;
 Pesko János, Péter (Zsigmond fia),
 Péter pozsonyi plébános, Porosz-
 országi Gáspár, Rosarius Máté,
 Schryner/Snierer István (Ulrik fia),
 Seratoris János, Soproni György,
 Tamás, Tibold, Uski Balázs, Váli
 János, Váradi Benedek, Vépi János,
 Zákányi János
 – kanonokok lásd pozsonyi káptalan
 – káptalan 13–14, 26, 29, 42, 45, 50, 52, 60–
 62, 93–95, 100–101, 104–105, 107–
 114, 116–117, 120–122, 124–125, 127,
 130–132, 135–140, 142–144, 147–150,
 153–156, 160, 163–164, 166–170,
 172–173, 175–176, 178, 180–183,
 186–187, 189, 192, 199, 209, 211–212
 – – tizedsedői 175–176
 – káptalani iskolamester 141
 – – jegyző: Illés, Miklós (Márk fia), Záká-
 nyi János
 – – ügyvédek: Bellusi Tamás és Soproni
 György
 – Keresztelő Szent János-oltár káplánja:
 Jakab
 – Münzhaus 239
 – oltárigazgató: Vencel
 – oltárjavadalmas: Gergely
 – őrkanonok: Bernát, Csölösztői János,
 Ganas Vencel, Halli János, Hert-
 linus, Jakab (János fia), pozsonyi;
 János, Niethamer János, pozso-
 nyi; Péter (Balázs fia), Péter, len-
 gyelországi
 – plébános: Péter pozsonyi kanonok
 – prépost 18–19, 47, 164, 168, 178, 187, 189
 – – lásd még Albert, Balázs (Kozma fia),
 Balbi Jeromos (Girolamo Balbi);
 de Corsino, Péter; de Pusterla,
 Guilleumus; de Puteo, Imbertus;
 Degenberg, Siegfried; Domokos,
 Dörögdi Miklós, Ellerbach Burk-
 hard; Fülöp; de Hammelburg, Io-
 hannes; Jubar János, csehországi;
 Márton (Deprecht fia), Mezőla-
 ki Zámbó Lőrinc, Piacenzai Ja-
 kab, Privigyei Mihály, Sánkfal-
 vi Antal, Sánkfalvi Zele Miklós,
 Schomberg György, Sóvári Sós
 László (Fekete János fia), Szécsé-
 nyi Mihály, Szerafin, Uski János
 – – helyettese: Jakab (János fia), pozsonyi;
 Kwpoden Márton (Pál fia); List
 Miklós (Kálmán fia), nagyszom-
 bati; Lőrinc, Tamás
 – – mint érseki vikárius 58
 – préposti jegyző: Gergely
 – – ügyvédek: Ágoston és Gergely
 – prépostsági adminisztrátor: János őr-
 kanonok
 – Szent Antal-ispotály 52, 56

- György és Adalbert-oltár 255
 ----- igazgatója: Jakab, Nyderl János, Ottó
 -- Jakab-kápolna (falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház temetőjében) 230
 ----- rektorai: Cristannus (Miklós fia), rozsnyói; Maurpergi Mihály (János fia)
 -- Lőrinc-egyház lásd pozsonyi falakon kívüli Szent Lőrinc-egyház
 -- Márton- másképp Üdvözítő-egyház 41, 51, 58, 102–103, 112, 153, 167–168, 239, 277
 ----- plébánosa 57, 269–270
 ----- lásd még Esztergom-újvárosi Mihály (Péter fia), Kwpodem Márton (Pál fia), Niethamer János, pozsonyi
 ----- egyházban lévő Krisztus teste-oltár 26, 228
 ----- javadalmasa: Aspnar János (Miklós fia), Seratoris János (Péter fia), pozsonyi, Konrád
 -- Mihály-egyház rektora: János
 – szentszék 59
 – szőlőhegyek 277
 – tizedkés 169
 – várkapitány: Rozgonyi György
 – Ventur-ház 111–112, 277
 – vikárius: Halli János, Kwpodem Márton (Pál fia), Márton (Deprecht fia), Miklós, Péter, lengyelországi; Tamás, Váli János
 Pozsonypüspöki h. (Pozsony m., Bratislava-Podunajské Biskupice, SK) 29, 94
 Pöstyéni Tamás (György fia) esztergomi kanonok, sasvári, honti, nyitrai főesperes, esztergomi vikárius 30, 32, 101, 116, 156, 207, 218–221, 257, 260, 266, 268, 272, 274, 278, 280, 283, 285, 294, 296, 304–305, 308, 310, 317, 319, 322, 324, 330–331, 337 – PRA 233

- Prácson(y) h. (Pozsony m., Bratislava-Vajnory, SK) 58, 165, 175
 premontrei prépostságok 193–195
 Privigyei Mihály pozsonyi prépost 228
 Prukk h. (Pozsony m., Most pri Bratislave, SK) 58, 165, 172, 175
 Puchan Jakab, pozsonyi (Seratoris János avunculusa) 227
 Pudmeric h. (Pozsony m., Budmerice, SK) 58
 de Pusterla, Guillelmus, konstantinápolyi patriárka, pozsonyi prépost (1343–1352) 50, 54
 de Puteo, Imbertus, pozsonyi prépost (1342) 54
 Püspöki h. lásd Pozsonypüspöki

R

- Raguzai Matkó lásd Tallóci Matkó
 Récse h. (Pozsony m., Bratislava-Rača, SK) 58, 165, 175
 –, szőlőhegy (Pozsony m.) 141, 327
 Róma v. (Pápai Állam, Roma, I) 21, 61; kh. 231
 római jog 14
 – Kúria / Szentszék lásd pápai Kúria
 Rosarius Máté pozsonyi kanonok (1492–1501) 174
 Rosindol h. (Pozsony m., Ružindol, SK) 58
 Rozgonyi cs. 110
 – György (Simon fia) pozsonyi ispán és várnagy (1423–1450) 196, 210–211, 253, 275, 343 – PRA 233
 – István (Simon fia) pozsonyi ispán és várnagy (1421–1443) 177, 192, 196, 211, 253, 275, 343 – PRA 233
 – János főkincstartó (1412–1436) 209
 – Simon sárosi ispán (1397–1401), királyi adószedő, országbíró (1409–1415) 39, 195
 -- veszprémi püspök (1428–1439) 177
 Rózsnyói Máttyás mint tanú 172–173

S

- sági konvent/prépostság 181, 187
 salzburgi érsekség 19
 – szentszék 82, 102
 Sámoti cs. 53, 56
 Sándorfa azaz Szentgyörgy (Nyitra m.,
 Prievaly, SK) 58
 Sánkfalvi Antal pozsonyi prépost (1486–
 1498) 59
 Sánkfalvi Zele Miklós pozsonyi prépost
 (1500–1513) 59, 175
 Sárffó h. (Pozsony m., Blatné, SK) 58
 Sári cs. 52, 56
 Sáros megye 107
 sárosi ispán: Rozgonyi Simon
 Sasad, szőlőhegy (Pilis m., ma Budapest
 része) 70, 145, 148, 158, 162, 213
 Sasfalvi Ferenc (köz)jegyző lásd Ferenc
 (Miklós fia), Besztercebányai
 másképp Sasfalvi / Zólyomi
 sasvári főesperes: Ferenc (Miklós fia),
 Besztercebányai másképp Sas-
 falvi / Zólyomi; Pöstyéni Tamás
 (György fia), Szepesi (Edelényi)
 András, Tarkói Pál (Kelemen fia)
Schlossberger Fülöp lásd Fülöp (Jakab
 fia), Schozperger / Schosperger /
 Schospurger
Schlusser János lásd Seratoris János
Schoesperger Fülöp lásd Fülöp (Jakab
 fia), Schozperger / Schosperger /
 Schospurger
 Schomberg György pozsonyi prépost
 (1455–1486) 48–49, 59
 Schosperger Fülöp lásd Fülöp (Jakab
 fia), Schozperger / Schosperger /
 Schospurger
 Schryner/Snierer István pozsonyi kano-
 nok, a pozsonyi falakon kívüli
 Szent Lőrinc-egyház plébánosa
 (1397–1415) 41, 189–190, 230–231
Sclasser János lásd Seratoris János (Péter
 fia), pozsonyi
 Scolari cs. 217
 –, Andrea zágrábi (1407–1409), váradi
 (1409–1426) püspök 34, 203, 207,
 217–218
 –, Matteo 34
 Sebenico v. (Dalmácia, Šibenik, HR) 198
 sebenicói püspök: Pontói Antal (de Pont-
 ho, Anthonius); Staphileus, Io-
 hannes
 Senkvic h. (Pozsony m., Šenkvice, SK) 58
 Seratoris János (Péter fia), pozsonyi;
 pozsonyi kanonok, a Szent Már-
 ton- másképp Üdvözítő-egy-
 házban lévő Krisztus teste-oltár
 javadalmasa, récsei tizedszedő
 115–116, 134, 136, 141–142, 282,
 312–314, 326–327, 329, 333 – PRA
 227
 Simon vásárúti jobbágy 130, 258
Sleusser János lásd Seratoris János (Péter
 fia), pozsonyi
Slossar/Slosser János lásd Seratoris János
 (Péter fia), pozsonyi
 sókamaraispán: Ozorai Pipo
 Solyagi Domokos (Sebestyén fia), Tallóci
 Matkó familiárisa 212, 344 – PRA
 233
 somogyvári apát: Sóvári Sós Péter (Péter
 fia)
 Somorja opp. (Pozsony m., Šamorín, SK)
 58; kh. 210
 Sopron v. (Sopron m., ma Győr-Mo-
 son-Sopron m.) 123, 297; kh. 210
 – – – közössége 210–211
 Soproni György pozsonyi kanonok, káp-
 talani ügyvéd, modori tizedszedő
 64, 98–100, 103, 106, 109, 116–119,
 126, 141–142, 146, 151–153, 156–158,
 257, 259, 262–266, 269, 271, 274, 277,
 280, 282, 286, 290, 296, 302–303,
 306–307, 310, 316, 319, 321, 324, 326,
 328–329, 332–335, 341 – PRA 226
 – ispán: Kanizsai László
 Sothain h. (Pozsony m., ismeretlen) 58

Sóvári Sós György (Péter fia), a pécsvára-
di monostor kormányzója (1436)
213

– – László (Fekete János fia) esztergo-
mi kanonok, örkanonok, nógrá-
di főesperes, pozsonyi prépost,
pécsváradai apátság kormány-
zója/apátja 43, 45–46, 51, 53, 55,
62–63, 93–94, 96–99, 101, 103, 105,
107–159, 161–162, 175–176, 180–181,
208–213 – PRA 233

----- jegyzője: Gergely

----- ügyvédjei: Ágoston és Ger-
gely

– – Miklós (László fia) királyi aulicus 209

– – Péter (György fia) 209

– – – (Péter fia) somogyvári, majd pécs-
váradai apát (1438–) 213

– – Simon (János fia) és felesége, Margit
(Szepesi Jakab leánya) 209

Spáca h. (Pozsony m., Špačince, SK) 58

Stamphcza lásd Stomfa

Staphileus, Iohannes, sebenicói püspök
(1512–1528) 174

Stibor erdélyi vajda (1395–1401, 1409–
1414) 63

– – – titkára: Jubar János, csehországi 63

Stiborici Miklós 177

– Stibor (Stibor vajda fia) 196

– – egri püspök (1410–1420) 218

Stomfa opp. (Pozsony m., Stupava, SK)
58, 98, 149–150, 301

– vár és uradalma (Pozsony m.) 165, 175

Sumberg h. (Pozsony m., Modra-Liečeb-
ne, SK) 58

Súr h. (több falu neve, Pozsony m., Šú-
rovce, SK) 58

de Surdis János egri prépost, váci püs-
pök (1363–1375) 169

Sz

Szabolcs megye 203–204
szász székek, erdélyi 194

szatmárnémeti (Szatmár m., Satu Mare,
RO) plébános 18

Száva f. (BIH, HR, SRB) 198

Szeben v. (Szászföld, Sibiu, RO) 191

szebeni dékán 26, 38

– dékánátus/káptalan 18, 186, 191–192

Szécsény opp. (Nógrád m.) 145

Szécsényi Mihály (Tamás fia) pozsonyi
prépost (1333–1342), váci püspök
(1342–1362) 43, 50, 54, 59, 168–169,
174–175

Szécsi Dénes esztergomi érsek (1440–
1465) 159, 173

székely ispán: Kusalyi Jakcs János

Székesfehérvár v. (Fejér m.) 44, 192–193

székesfehérvári lásd fehérvári

szekszárdi apát 145

Szeli h. (Pozsony m., Dolné és Horné Sa-
liby, SK) 58

Szemerédi Balázs (köz)jegyző, gömöri
főesperes, esztergomi vikárius-
helyettes 33–34, 35, 145

Szemet h. (Pozsony m., Kalinkovo, SK)
172, 175

Szenc h. (Pozsony m., Senec, SK) 58

Szent Adalbert-oltár, Esztergom 170–174

– Antal-ispotály, Pozsony 52, 56

– György és Adalbert-oltár, Pozsony 227–
228, 255

– –-egyház, Hosszúmacs 37

– István- másképp Mindenszentek-egy-
ház, Bécs 173

– Jakab-kápolna (a pozsonyi falakon kí-
vüli Szent Lőrinc-egyház temető-
jében) 230

– – – – – rektorai: Cristannus
(Miklós fia), rozsnyói; Maurpergi
Mihály (János fia)

– Márton- másképp Üdvözítő-egyház,
Pozsony lásd pozsonyi Szent
Márton- másképp Üdvözítő-egy-
ház

– Mihály-egyház, Hosszúmacs 37

– – –, Pozsony 56, 58

Szent Miklós-oltár, Esztergom, mint kh.
155, 260, 266, 272, 278, 283, 293,
303, 308, 317, 322, 329, 337, 340,
349-350

Szentandrás azaz Nagyszarva h. (Po-
zsony m., Rohovce, SK) 58

Szentandrásúr azaz Egyházfa h. (Po-
zsony m., Kostolná pri Dunaji,
SK) 58, 165, 175

szentatyá lásd pápa

Szentgyörgy h. (Pozsony m., Sväty Jur,
SK) 58

– vár és uradalma (Pozsony m.) 165, 175

– lásd még Búrszentgyörgy, Sándorfa

Szentgyörgyi Gróf cs. 56

– – László 172

– – Péter 164

Szentgyörgyvölgyi Gergely esztergomi
kanonok (1439) 172–173

Szentmihály azaz Királyrév h. (Pozsony
m., Kráľov Brod, SK) 58

Szepes megye 209

Szepesi (Edelényi) András érseki káplán,
esztergomi alolvasókanonok, ka-
nonok, egri kanonok, sasvári fő-
esperes, szepesi olvasókanonok,
vikárius 156, 260, 266, 272, 278,
283, 294, 304, 308, 317, 322, 330,
337 – PRA 234

– Jakab leánya: Margit, Sóvári Sós Simon
felesége 209

– káptalan 184, 186–187

– olvasókanonok: Szepesi (Edelényi)
András

– prépost 18, 216

– – lásd még Pálóci György

– – vikáriusa 89–91

– – – lásd még Szepesi (Edelényi) András

– szentszék 89–90

– tizlándzsás nemesek 187

Szepsesség terület (megye) (ma Spiš, SK
és Spisz, PL) 211

Szerafin pozsonyi prépost (1294–1311) 52,
54

Szerdahely h. (Pozsony m., Dunajská
Streda, SK) 58

szerémi püspök(ség) 197, 199

Szicília sziget (Sicilia, ma I része) 15

Szilágyi Mihály kormányzó (1458) 22

Szilincs (Lincz, Lincs) h. (Pozsony m.,
Zeleneč, SK) 46, 112, 122, 126, 155,
277, 289–290 – BA 238

Szilveszter kánonjogi borostyánkoszo-
rús, augsburgi kanonok (1416) 44

Szlavónia (ma HR része) 190

Szomolány h. (Pozsony m., Smolenice,
SK) 58

Szörény terület (ma RO része) 197

Szuha h. (Pozsony m., Suchá nad Parnou,
SK) 58

Szűz Mária kisebb egyháza, Várad 205

– – egyház, Buda 49

T

Taksony h. (Pozsony m., Matúškovo, SK)
58

Tallóci Matkó kevei, csanádi, krassói is-
pán, nándorfehérvári kapitány
(1428–1435) 192, 196, 212, 233, 344

Tamás esztergomi érsek lásd Telegdi Ta-
más

– patonyi plébános, csallóközi esperes
(1341) 54

– pozsonyi kanonok lásd Bellusi Tamás

– – viceprépost, kanonok és vikárius
(1332–1341) 50, 54, 165

Tapolcsány h. (Nyitra m., Topolčany, SK)
91

Tarkói Pál (Kelemen fia) dömösi prépost,
esztergomi kanonok, sasvári,
honti főesperes, esztergom-szent-
istváni prépost 156, 215, 260, 266,
272, 278, 283, 294, 304, 308, 317,
322, 330, 337 – PRA 234

– Tamás királyi adószedő 195

Tasnád opp. (Bihar m., Tășnad, RO) 18

tasnádi vikárius 18

– – lásd még Lukács; Meszesen túli (tasnádi) vikárius

Tata opp. (Komárom m., ma Komárom-Esztergom m.) 161, 210; kh. 177, 212, 341

Teben lásd Dévény

von Teck, Ludwig, herceg, aquileiai pátriárka, királyi tanácsos 93, 110, 114, 275, 281 – PRA 229

----- jegyzője: Márton

Telegdi Csanád esztergomi érsek (1330–1349) 165, 167, 169, 174

– Tamás esztergomi érsek (1367–1375) 51, 55, 164

Temes megye 203

temesi ispán: Ozorai Pipó

Temesköz terület (ma RO, SRB) 197

Temesvár opp. (Temes m., Timișoara, RO) kh. 167, 179, 181–182

Temesvári Miklós esztergomi éneklőkanonok, vikárius 30, 145, 171, 208, 221

Thusingi, Iohannes, firenzei kereskedő 195

Tibold pozsonyi kanonok (1332) 165

titkoskancelláriai jegyző: Jubar János, csehországi

tolnai főesperes: Dénes pécsi vikárius

– Imre esztergomi kanonok 156, 261, 266, 272, 278, 283, 294, 304, 308, 317, 322, 330, 337 – PRA 234

Torcs h. (Pozsony m., ma Dunajská Lužná-Nová Lipnica, SK) 172, 175

Torda megye 203–204

tornai ispán: Özdögei Besenyő Pál

Tótdiós h. (Pozsony m., Dolné Orešany, SK) 58

Tőnye h. (Pozsony m., Dolný Štál része, SK) 58

török 179, 181, 185, 197–198; lásd még oszmánok

Trelec András pozsonyi bírósági (1416) 44

Trevisói Simon esztergomi olvasókanonok (1453) 145

Turnowyai Márton (János fia) (köz)jegyző 32–36

turóci konvent/prépostság 181, 187

Ty

Tyukod (Lencsetarló) h. (Pozsony m., elpusztult település Jóka, ma Jelka közelében, SK) 172, 175

U

degli Ubaldi, Baldo, kánonjogász 66

Udalricus/Ulricus (Ortolf pozsonyi polgár fia) pap lásd Cséfalvi Ulrik

Udine v. (Friaul, NRB, ma I) kh. 189

Újfalu h. (Pozsony m., elpusztult, Topolnicky határában, SK) 172, 175 – BA 239

Újkürt lásd Vásárút

Újváros h. (Pozsony m., Horné Lovčice, SK) 58

Ulászló (I.) magyar király (1440–1444) 228

– (II.) magyar király (1490–1516) 19, 21

– – lengyel király (1386–1434) 211

Una f. (Bosznia, BIH) 197

Upori István váradi éneklőkanonok, majd erdélyi püspök (1401–1419) 205–207

Uski Balázs pozsonyi kanonok (1410–1419) 64

– János pozsonyi prépost (1402–1406), a budai Szűz Mária-egyház plébánosa, királyi titkoskancellár (1402–1404) 49, 52, 55, 60–63

Úszor h. (Pozsony m., Kvetoslavov, SK) 58, 172, 175

Uzsai János Ars notarialis-a 66

V

Vác v. (Nógrád m., ma Pest m.) 18

váci püspök(ség) 197, 199

- váci püspök: de Surdis, János
 – vikárius: Kelemen
 Vág f. (Pozsony m., Váh, SK) 49, 130
 Vajka h. (Pozsony m., Vojka nad Dunajom, SK) 58
 Váli János pozsonyi kanonok (1439–1469) és vikárius (1469) 51
 Valkó megye 203
 Vámosújfalú lásd Újfalú
 Várad v. (Bihar m., Oradea, RO) 18, 204, 206, 218
 váradhegyfoki konvent/prépostság 181, 187
 Várad Benedek szabad művészetek mestere, pozsonyi kanonok (1430–1452) 173
 – egyházmegye 15
 – éneklőkanonok: Bodonyi Domokos, Lukács, Upori István
 – kanonok: Adorjáni Miklós (Jakab fia)
 – olvasókanonok: János
 – őrkanonok: Bodonyi Domokos
 – püspök(ség) 197–199
 – püspök: Scolari, Andrea
 – Szűz Mária kisebb egyház 205
 Varasd v. (Varasd m., Varaždin, HR) közössége 193
 Várkony h. (Pozsony m., Vrakuň, SK) 58
 Vásárút más néven Újkürt h. (Pozsony m., Trhová Hradská, SK) 46, 97–98, 122, 126, 134, 142, 144–146, 155, 210–211, 287, 289–290, 298–299, 312, 333 – BA 239
 vásárúti villicus és jobbágyok 130, 258
 Vasvár opp. (Vas m.) 166
 vasvári káptalan 12, 166, 186, 189, 193, 196
 Vatai cs. 52, 56
 Vay cs. levéltára 12
 Vedrőd h. (Pozsony m., Voderady, SK) 58
 Vencel pozsonyi oltárigazgató mint tanú (1439) 172
 Ventur, Jakob és felesége 239–240
 –, Kaspar (Jakob fia) 240
 –ház (Pozsony v., Bratislava, SK) 111–112, 277 – BA 239
 Vépi János pozsonyi kanonok, dékán 170, 174, 345 – PRA 235
 Verekyne h. (Pozsony m., Bratislava-Vrakuňa, SK) 166 – BA 240
 Vértes hegység 210
 Veselí h. (Morvaország, ma CZ) 209
 Veszprém v. (Veszprém m.) 12, 18, 145
 veszprémi káptalan 38, 94, 192, 208
 – Mindenszentek-egyház prépostja mint veszprémi székesegyházi főesperes 194
 – olvasókanonok: Novai Péter
 – prépost 38
 – püspök(ség) 197, 199
 – püspök: Kápolnai Mihály, Rozgonyi Simon
 – székesegyházi főesperes 194
 – vikárius: Balázs (Kozma fia), Budai András
 Vicedomini cs. 214, 217, 219
 – Jakab, piacenzai 217, 219
 – Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo) esztergomi kanonok, honti, nyitrai főesperes, esztergomi olvasókanonok, vikárius, piacenzai prépost, zágrábi kanonok, vikárius 15–16, 23–39, 42, 44, 53, 57, 62, 70, 86, 88, 95, 102–104, 106, 116, 119–123, 128, 133, 138, 141, 143, 147, 150–151, 154–156, 159, 162, 191, 207–208, 212, 214–221, 231, 254–256, 261, 267, 273, 279, 284, 295, 304, 309, 318, 323, 330, 338, 340, 345–348 – PRA 235
 de Vignate, Giovanni, Lodi és Piacenza ura 217
 Visegrád v. (Pilis m., ma Pest m.) kh. 44, 210
 Vistuk h. (Pozsony m., Vištuk, SK) 58
 Vitéz János lásd Zrednai (Vitéz) János vízkeleti plébános: János

Völk h. (Pozsony m., Vlky, SK) 165, 175
 Völki cs. 52, 56
 vránai perjel(ség) 197, 199
 – perjel: Nagymihályi Ungi Albert (Gergely fia)

W

de Waldhausen, Martinus, kánonjogi doktor, a bécsi egyetem jogi karának lectora (1439) 171, 173
 Walicon Jakab pozsonyi polgár és családja 138, 320 – PRA 235
 Wartburgi Konrád (köz)jegyző 33–35
Wassaruth lásd Vásárút
Wayserschen budai polgár 195
 würzburgi kanonok: Maurpergi Mihály (János fia)

Z

Zágráb v. (Zágráb m., Zagreb, HR) 18, 216, 218–219
 zágrábi egyházmegye 15, 18
 – főesperes: Pesarói Lénárd (de Cardinalibus de Pensauo, Leonardus)
 – kanonok: Piacenzai Tamás (Jakab fia), Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
 – káptalan 190
 – püspök(ség) 197–199
 – püspök: Eberhard, Oláh Miklós (István fia), Scolari, Andrea
 – püspökség vizitátora: Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo) 218
 – székesegyházi főesperes: Pesarói Lénárd (de Cardinalibus de Pensauo, Leonardus)

– szentszék 24, 219
 – vikárius: Domokos, Vicedomini Máté (de Vicedominis de Placentia, Matteo)
 Zákányi János pozsonyi kanonok és káptalani jegyző 58, 347 – PRA 235
 Zala megye 203–204, 208
 zalavári apátság kommandátora 231
 Zaránd megye 203
 Zavar h. (Pozsony m., Zavar, SK) 58
 Zelnai Bicskele János császári prépost (1405–1425) 189
 zempléni főesperes 186; lásd még Octavianus
 zenggi püspök 197
 – – lásd még Pesarói Lénárd (de Cardinalibus de Pensauo, Leonardus)
 zólyomi főesperes: Csepregi Gergely
 Zrednai (Vitéz) János esztergomi érsek (1465–1472) 48–49

Zs

Zsigmond magyar (1387–1437) és római (1410–1433) király, német-római császár (1433–1437) 19, 21, 29–30, 37–39, 43, 48, 51, 60–64, 93, 100, 109, 111, 113–114, 123, 134, 136, 139, 161–162, 179–181, 183–184, 188–190, 192–193, 195–198, 209–213, 217–219, 226, 229, 234, 251–253, 263, 281, 297, 312–313, 321, 336, 342–343
 – – – – – leánya: Erzsébet királyné, Albert király felesége 178
 zsinat 60, 148
 – lásd még bázeli, esztergomi, konstanzi, lateráni (IV.)

Der Streit zwischen dem Propst zu Pressburg und seinem Kollegiatkapitel (1421–1425)

Die geistliche Gerichtsbarkeit in Ungarn – Der Aufbau und die Tätigkeit des Pressburger Kapitels am Anfang des 15. Jahrhunderts

1. Über die mittelalterlichen Kirchengerichte in Ungarn

Die Geschichte der mittelalterlichen Kirchengerichte in Ungarn ist bis heute nicht in allen Einzelheiten bekannt, uns stehen lediglich Teilergebnisse zur Verfügung. Die eigenen Archive dieser Gerichte sind nämlich auf dem Gebiet des Ungarischen Königreichs nicht erhalten geblieben, daher kann ihre Tätigkeit lediglich aufgrund von einzelnen erhaltenen Urkunden studiert werden. Auch von diesen Dokumenten wurde nur ein Teil publiziert. Die bis jetzt vollständigste Sammlung solcher Urkunden stammt von György Bónis, der die Regesten von 4377 Kirchengerichtsurkunden angefertigt hat. Aufgrund einer früheren Materialgrundlage hat er 1963 eine deutschsprachige Studie veröffentlicht, die die mittelalterlichen Kirchengerichte in Ungarn im Allgemeinen darstellt. Neben Bónis sei der Kirchenrechtswissenschaftler Péter Erdő erwähnt, der in den 1990-er Jahren mehrere Beiträge zu diesem Thema verfasst sowie eine Liste der Kirchengerichtsurkunden zusammengestellt hat (die jedoch keineswegs vollständig ist). Dank der äußerst engen Kontakte zwischen den beiden Gebieten im Mittelalter eignet sich die Monographie von Elemér Balogh über die bayerische Kirchengerichtsbarkeit des Mittelalters für etwaige Analogien hervorragend. Den Aufbau der mittelalterlichen Kirchenorganisation in Ungarn hat Szabolcs Anzelm Szuromi mit Hinblick auf die kanonrechtlichen Regelungen und die Synodenverordnungen analysiert. Schließlich muss auch Kinga Körmendi erwähnt werden, die anhand der mittelalterlichen Büchersammlung des Graner Domkapitels auf die (Aus)Bildung der Domherren zu schließen versuchte. Den Forschern steht jedoch noch keine fachlich fundierte Arbeit zur Verfügung, die eine solide theoretische Grundlage zur detaillierten Analyse der mittelalterlichen ungarischen Kirchengerichte bietet.

An der Spitze der Diözesengerichte standen (und stehen auch heute noch) die Bischöfe, die Leitung der Kirchengerichte wurde jedoch bereits im 12.-13. Jh. europaweit an andere Personen übertragen. Während auf deutschem, französischem, englischem und polnischem Gebiet auf diesen Posten sog. *Offiziale* gewählt wurden, die lediglich über die richterliche Macht des Bischofs verfügten, hat sich auf den Gebieten Iberiens, Dalmatiens, Italiens und Ungarns

das Amt des Vikars eingebürgert, das außer der Rechtsprechung auch die kirchenorganisatorischen Verpflichtungen beinhaltete, obwohl diese Aufgaben im Allgemeinen von unterschiedlichen Personen verrichtet wurden. All dies machte die Tätigkeit der Kirchengerichte effektiver, da die Vikare – bis zum angehenden 15. Jh. beinahe ausschließlich – studierte Juristen waren, die oft auf dem Gebiet des Kirchenrechts auch promoviert haben. Daneben kam es jedoch auch vor, dass der Bischof – in Einzelfällen oder für einen bestimmten Zeitraum – weitere Personen beauftragte, ihn als Richter zu vertreten, die in diesen Fällen unabhängig von den Offizialen oder den Vikaren gearbeitet haben.

Obwohl die Urkunden der Kirchengerichte allein im Namen der *Offiziale* oder der *Vikare* verfasst wurden, standen ihnen weitere Richterkollegen zur Seite. Die Richterkollegen waren angesehene Domherren vor Ort, die als Laienrichter (*assessor*), Rat (*consiliarius*) oder Hörer (*auditor*) den Gerichtsverfahren beiwohnten und in den Urkunden auch namentlich auftauchen. Daneben werden oft – besonders in den mit Hängesiegeln versehenen Urkunden – am Ende des Urkundentextes auch die Domherren aufgezählt, die als Zeugen bei der Urteilsverkündung anwesend waren.

Von Anfang an unterschied sich die Arbeit der Kirchengerichte von der der weltlichen Gerichte durch die größere Bedeutung der Schriftlichkeit. 1215 wurde nämlich durch das IV. Laterankonzil verordnet, an den Kirchengerichten Notare (*notarius publicus*) anzustellen, die alle Einzelheiten des Gerichtsverfahrens zu protokollieren (*protocollum, registrum*) hatten. Die Protokolle wurden von Schriftführern geführt und im Anschluss daran von den über ihnen stehenden Notaren beglaubigt. Die Klausel des Notars – als einzige Beglaubigungsform in der Praxis der Kirchengerichte – bildete einen unerlässlichen Teil der Urkunden.

Die Tätigkeit der Kirchengerichte wurde neben dem universalen Kirchenrecht auch von den Diözesansynoden und dem lokalen Gebrauchsrecht beeinflusst. Gerade deshalb gab es u.a. Unterschiede in ihren Zuständigkeitsbereichen. Allerdings gibt es Falltypen, die immer vor den Kirchengerichten verhandelt wurden. Dazu gehörten die Rechtsfälle von Klerikern, Eheprozesse, Fälle von Mädchenerbschaften, Eidbrüchen, Kirchenbesitzen, Testamenten und Glaubensreinheit. Zugleich fällt auf, dass die sich entfaltende weltliche Gerichtsbarkeit dieses breite Spektrum an Rechtsgeschäften mit der Zeit immer mehr einzuengen versuchte, mit besonderer Hinsicht auf Besitz- und Vermögensfälle. Im 15. Jh. wurde in zahlreichen ungarischen Dekreten über die Trennung der weltlichen und der Kirchengerichtsbarkeit geschrieben, gleichzeitig bildeten die Kirchengerichte im ausgehenden Mittelalter einen untrennbaren Teil der gesamten ungarischen Gerichtsbarkeit.

Was die Organisation der Kirchengerichte Ungarns angeht, waren die Gerichte an den Bischofssitzen die erstrangigen Gerichtsforen der betreffenden Diözese. Darüber hinaus etablierte sich im 14.-15. Jh. in der Diözese Siebenbürgen (jenseits des Meszes-Gebirges) ein Vikariat, dessen Vikar im Allge-

meinen der Pfarrer des Marktes *Tasnád* (heute Tășnad, Rumänien) war. In der *Agramer* Diözese (Zagreb) diente der Propst von *Čazma* (heute Kroatien) als Vikarialrichter. Wegen der großen Entfernung vom Sitz der Diözese fungierten auch die Dekane der Dekanate *Kronstadt* und *Hermannstadt* (die der Erzdiözese zu Gran untergeordnet waren) als Kirchenrichter. Eine besondere rechtliche Stellung hatten auch die Pröpste von *Pressburg* und der *Zips*, die auf dem Gebiet ihrer Propstei die richterliche Macht ausübten. In der eigenen Erzdiözese galten sowohl der Erzbischof zu *Gran* als auch der zu *Kalocsa* als Gericht erster Instanz, für die untergeordneten Diözesen als Gerichte zweiter Instanz. Daneben galt der Graner Erzbischof als Primas des Landes als Gericht dritter Instanz für alle Diözesen des Ungarischen Königreiches ab 1394/95.

Auch im vorliegenden Rechtsstreit verfuhr das Graner Kirchengesamt, das zwischen 1399 und 1428 – mit kleinen Unterbrechungen – vom Vikar Matthäus de Vicedominis aus Piacenza geleitet wurde. Mit dem Sammeln und genauen Beschreiben aller seiner Urkunden, die aus dieser Epoche erhalten blieben, haben wir eine neue, in der Kirchengeschichtsschreibung bis jetzt noch nicht eingesetzte Methode auf die Probe gestellt: Wir haben versucht, ein möglichst detailliertes Bild eines Kirchengesamts zu zeichnen, wobei uns bewusst war, dass dies lediglich eine Momentaufnahme vom das wichtigste Kirchengesamt des Landes darstellt.

In Gran unterschied sich der Aufbau des Kirchengesamts nicht wesentlich vom oben dargestellten. Der Vikar urteilte in den wichtigeren Prozessen nicht allein sondern mit Hilfe von seinen Richterkollegen. Soweit man das aus den Urkunden erfahren kann, bedeutete dies keine ständige Körperschaft, es waren vielmehr Domherren, die sich zu der Zeit der Verhandlungen in Gran aufhielten. Es sei jedoch anzumerken, dass die kirchenrechtlich geschulten Domherren an der Mehrheit der verhandelten Fälle beteiligt waren. (Ihre Anzahl war erstaunlich niedrig, weil von den Domherren außer dem Vikar lediglich zwei im Kirchenrecht promoviert waren.) Außerdem hatte Vicedominis einen Vertreter, den Komorner Archidiakon Andreas. Er leitete das Gericht in Abwesenheit des Vikars. Obgleich es anhand der Quellen als wahrscheinlich gilt, dass er in seinem eigenen Namen (und unter seinem eigenen Siegel) nur bei den wichtigeren Rechtsfällen verhandelte, überprüfte er mit Sicherheit auch die „routinemäßig“ ausgestellten Urkunden z.B. über Geldstrafen oder die Vertagung einer Verhandlung, die auch in der Abwesenheit von Vicedominis, jedoch in seinem Namen verfasst wurden.

Im Zusammenhang damit lohnt es sich, einen Blick auf die Siegelverwendung des Kirchengesamts zu werfen. Zu dieser Zeit gab es in Gran noch kein Amtssiegel, so wie es ab Mitte des 15. Jh.s in mehreren Diözesen auftauchte. Vicedominis selbst verwendete zwei Siegel: Das größere hatte er stets bei sich, das kleinere war anhand der Quellen immer in Gran präsent. Die Aufsicht darüber hatte mit Sicherheit sein Stellvertreter oder der Leiter des Notarkollegiums.

Neben den Domherrn-Richterkollegen erfüllten die Schriftführer und Notare eine wichtige Funktion in der Tätigkeit der Kirchengenichte. Die Schriftführer sind in den Urkunden seltener anzutreffen, am häufigsten noch bei den sog. *lecta*- und *correcta*-Zeichen, die von der Überprüfung der Urkunden zeugen. (Diese wurden – ähnlich dem Verfahren der weltlichen Gerichte – nur verwendet, wenn sich der Vikar nicht auf seinem Amtssitz aufhielt.) Über den Namen und den Rang der Notare informieren aber die Urkunden mit Hängesiegeln. Diese wurden nämlich in jedem Fall mit einer notariellen Klausel versehen. Zum Glück blieb aus der behandelten Epoche eine Urkunde im Zusammenhang mit dem Testament des Wardeiner Bischofs Andrea Scolari erhalten, aus der hervorgeht, dass am Graner Kirchengenicht gleichzeitig mehrere Notare tätig waren, die jedoch nicht den gleichen Satus besaßen. Das Notarkollegium war stets einem einzigen *notarius publicus* untergeordnet. Die Trennlinie zwischen Schriftführern und Notaren war übrigens unscharf: Einerseits arbeitete jeder Notar zuvor als Schriftführer, andererseits stammt bei einigen Urkunden das *lecta*- und *correcta*-Zeichen von einem Schriftführer, der zu diesem Zeitpunkt (anhand anderer Schriftstücke) auch als Notar arbeitete.

Ein besonderes Problem stellen die Rechtsfälle dar, die vor erzbischöfliche Kirchengenichte gelangten. Zum größten Teil waren das Prozesse im Zusammenhang mit dem Mädchenerbe und Verlobungsgeschenken, aber unter ihnen gibt es auch Prozesse zwischen Klerikern oder kirchlichen Körperschaften, Testamentfälle und Stiftungsprivilegien. Die Mehrheit der Fälle kam aus der Graner Diözese vor Gericht. Fälle aus anderen Diözesen, die in zweiter Instanz in Gran verhandelt wurden, kommen nur vereinzelt vor. Daraus können wir schlussfolgern, dass die Kirchengenichte der anderen Diözesen ihre Arbeit effektiv versehen haben. Die Berufung zog natürlich auch Kosten nach sich, so wäre es bei kleineren Prozessen unsinnig gewesen, Berufung einzulegen. Andererseits konnten sich die Rechtsparteien auch mit der Bitte an den König wenden, den Rechtsstreit an ein weltliches Gericht zu verlegen. Dafür gab es auch unter den Fällen von Vicedominis ein Beispiel. Den königlichen Verordnungen folgte der Vikar auch immer – mit einer Ausnahme, als er in einem Rechtsstreit zwischen Kirchenleuten trotz des königlichen Verbots ein Urteil fällte. (Es ist jedoch auch möglich, dass einzelne, in diesem Fall verfasste Urkunden nicht erhalten geblieben sind.) Da sich sowohl weltliche als auch kirchliche Streitparteien gegen die Urteile des obersten Kirchengenichts an die königlichen Gerichte wandten, kann die Feststellung von György Bónis, der zufolge die weltlichen Gerichte eine „Einverleibung“ der Kirchengenichte angestrebt hätten, auch durch unsere Angaben bestätigt werden.

2. Der Aufbau und die personellen Verhältnisse des Pressburger Kollegiatkapitels (1421–1425)

Wir haben den Aufbau und die Tätigkeit des Pressburger Kollegiatkapitels mit besonderem Hinblick auf den Zeitraum unseres Rechtsstreites untersucht. Mit Beachtung der früheren Forschungsergebnisse konnte aufgrund der aufgearbeiteten Quellen festgestellt werden, dass das Kollegiatkapitel außer dem Propst aus 14 Kanonikern bestand. Unter den Kanonikern finden wir auch die Pfarrer der Martins- (mit einer anderen Bezeichnung Sankt Salvator-) -kirche und der außerhalb der Pressburger Stadtmauern stehenden Lorenzkirche. Nach einer Vereinbarung zwischen der Stadt Pressburg und dem Kapitel im 15. Jh. übte zwar die Stadt das Recht des Lehnherren aus, die Pfarrer mussten jedoch aus der Reihe der Kanoniker gewählt und danach dem Graner Erzbischof und dem Vikar vorgestellt werden.

Im Pressburger Kollegiatkapitel gab es außer dem Amt des Propstes lediglich einen Kustos und einen Diakon. Während der Herrschaft von Sigismund vertrat der Kustos des Öfteren das Kapitel, mehrmals verfuhr er auch als Beglaubiger von Schriftstücken. Außerdem tauchte der zwischen 1409 und 1433 als Kustos tätige Jakob (Sohn des Pressburger Händlers Johann) in den 1430-er Jahren mehrmals als Vertreter des Propstes auf, er wurde sogar (mindestens einmal) zum Diakon gewählt. Dieser Jakob war – wie es aus den Dokumenten des Rechtsstreites hervorgeht – ein Gegner des Propstes. Hinsichtlich des Amtes des Diakons sowie der Amtsträger konnten wir feststellen, dass ihre Aufgabe – ähnlich den anderen Kanonikern – in der Verwaltung der Kirchengüter und Einnahmen sowie in der Administration bestand. Trotz der spärlichen Quellenlage bezüglich der Pressburger Diakone kann vorsichtig behauptet werden, dass das Kapitel in der untersuchten Periode stets bemüht war, das Amt des Diakons auszufüllen. Diese Behauptung kann auch damit untermauert werden, dass der im vorliegenden Band untersuchte Streitfall sich gerade aus dem Grunde entfachte, dass der Propst sich in die wirtschaftlichen Angelegenheiten des Kollegiatkapitels einzumischen versuchte: Einerseits ließ er eine Diakonwahl nicht zu, andererseits verhinderte er den Diakon, sein Amt anzutreten.

Das Urteil der delegierten Richter verrät weitere Einzelheiten über den Aufgabenbereich des Diakons. Der Diakon trieb die Einnahmen nicht nur ein, er verfügte auch über sie. Außerdem hatte er die Pflicht, das sog. Registrum über die Einnahmen und Ausgaben des Kollegiatkapitels zu führen sowie das ihm zustehende Viertel von den gemeinsamen Einnahmen an den Propst weiterzuleiten. Bei einem eventuellen Fehlverhalten konnte der Diakon im Namen des Kapitels zur Rechenschaft gezogen und sogar mit dem Wegnehmen seiner Besitztümer bestraft werden. Aus den fragmentarischen Quellen geht auch hervor, dass dem Diakon für seine Arbeit ein Lohn (aus den Einnahmen des Kapitels) zustand. Für seine Höhe gibt es einen einzigen Hinweis im Urteilsbrief Nr. 6: Im Jahre 1424 betrug sein „Jahresgehalt“ (*sallarium annuum*) 24 Forinten.

Zwischen dem Pressburger Propst und dem Kollegiatkapitel verursachte – über die Wahl des Diakonshinaus – einen weiteren Streit die Frage, wer von ihnen berechtigt ist, den „für die seelischen Angelegenheiten zuständigen“ (*vicarius in spiritualibus generalis*) Vikar zu wählen. Über das Richteramt der Pressburger Pröpste gab es früher grundsätzlich zwei Ansichten. Laut dem Standpunkt von u.a. Károly Rimely und Tivadar Ortway verfügten die Pröpste bis zum 13. Jh. über bischöfliche Rechte: Sie fällten Urteile, konnten exkommunizieren und einen Vertreter stellen sowie nahmen – wie die Archidiakone – das *Cathedraticum* ein. Diese Rechte wurden im Laufe des 14. Jh.s von den Graner Erzbischöfen immer mehr zurückgedrängt, bis es ihnen im Jahre 1390 gelang, auch das Recht zur Wahl des Propstes zu erlangen. Im Gegensatz dazu erklärte Nándor Knauz die „besondere“ pröpstliche Kirchenggerichtsbarkeit mit der Tatsache, dass dieser seine richterlichen Rechte als Archidiakon ausübte, das *Cathedraticum* erhielt er aber nach dem Muster der Hermannstädter und Zipser Pröpste mit derselben Begründung. Einen Vertreter konnte er dann stellen, wenn er sich nicht auf seinem Sitz aufhielt. Zuletzt vertrat auch József Köblös die Ansichten von Knauz und brachte weitere Argumente dafür: Im Graner Visitationsprotokoll aus dem Jahre 1397 steht der Pressburger Propst an erster Stelle unter den Kirchengemeinden, die unter die Gerichtsbarkeit des Erzbischofs fallen. Im Jahre 1469 ermächtigte zudem der damalige Graner Erzbischof, János Zrednai (Vitéz), den Propst Georg Schomberg, auf dem Gebiet der Propstei als erzbischöflichen Vertreter zu handeln und die entsprechenden Insignien zu tragen. Unsere Forschung konnte jedoch keinen der beiden Standpunkte eindeutig bekräftigen. In einer – von den oben genannten Autoren zitierten – Urkunde vom 14. Mai 1390 urteilte nämlich Leonardo di Pesaro, Doktor des Kirchenrechts, Agramer Archidiakon und Vikar des Graner Erzbischofs, bezüglich der Beschwerde der Pressburger Pfarrer nicht so, dass es dem Graner Erzbischof zusteht, den Pressburger Propst zu ernennen, sondern so, dass der Pressburger Propst keine Gerichtsbarkeitsrechte über die Pressburger Pfründe und bzw. ihre testamentarischen Erbschaften hat, da diese Rechte dem Graner Erzbischof selbst zustehen. Der andere zweifelhafte Punkt ist die Zitierung einer Angabe aus der *canonica visitatio*. An der betreffenden Stelle des Visitationsprotokolls finden wir folgendes: „Weiter steht dem Graner Erzbischof zu, über das Amt der Pressburger Sankt Martin Propstei, das derzeit von Johannes Jubar bekleidet wird, sowie über seine Kanoniker und Pfründe zu entscheiden.“ Die zitierte Stelle ist (außer der Tatsache, dass die Entstehung des Textes mit keinem genauen Zeitpunkt in Verbindung gebracht werden kann) vor allem deshalb problematisch, weil Johannes Jubar erst am 17. Januar 1407 zum ersten Mal an der Spitze der Propstei nachzuweisen ist. So kann diese Angabe keineswegs mit der Jahreszahl im Visitationsprotokoll (1397), das in der Fachliteratur akzeptiert wird, in Übereinstimmung gebracht werden. Gleichzeitig ist eine Urkunde des Königs Sigismund an den Erzbischof Johannes Kanizsai vom 18. April 1404 bekannt, die von der früheren Forschung nicht genutzt wurde. Laut dem Urkundentext

hat der sich in Pressburg aufhaltende König den Pressburger Propst Johannes Uski und den Pfarrer der Ofener Marienpfarre, königlichen Geheimkanzler, sowie die ihnen untergeordneten Personen der beiden Kirchengemeinden von dem Gerichtsbarkeitsrecht des Erzbischofs, seiner Vikare und Beamten befreit und seiner eigenen (königlichen) Gerichtsbarkeit untergeordnet – mit dem Hinweis auf die von ihnen verursachten Benachteiligungen. Was das praktisch bedeutete, werden wir später, bei der Ernennung des Propstes und der Kanoniker, beantworten.

Die nächste Urkunde, die als Argument verwendet werden kann, wurde vom Graner Erzbischof Johannes am 26. April 1469 herausgestellt. Darin hat er den Pressburger Propst zum (einen) Vikar des Erzbistums (auf dem Gerichtsbarkeitsgebiet der Propstei) ernannt und danach dieses Gebiet detailliert beschrieben. Demnach umfasse das Pressburger Archidiakonat das obere Gebiet der Graner Erzdiözese jenseits des Flusses Waag, d.h. seine östliche Grenze ist die Waag von der Donau bis zur mährischen Grenze (also bis zur südlichen Grenze des Neutraer Archidiakonats), seine westliche Grenze bildet der Fluss March bis zur Burg Theben (also bis zur Landesgrenze), weiter gehören diejenigen Gebiete der Großen Schüttinsel dazu, die aus kirchenrechtlicher Sicht ihm bereits untergeordnet waren. Auf dem auf diese Weise umrissenen Gebiet des Pressburger Archidiakonats (d.h. des Pressburger Komitats) gehörten demnach Kanoniker, Diakone, Pfarrer und andere Kirchenleute, sowie alle anderen hier lebenden Personen unter die Obrigkeit des Pressburger Propstes als Vikar und oder unter die seines Vertreters. Anhand der oben aufgezählten Daten war also der Pressburger Propst, der von Zeit zu Zeit einen Vertreter für sich ernannte, zweifellos als Kirchenrichter zuständig, offen bleibt jedoch, auf was für ein Gebiet sein Recht sich erstreckte. Aufgrund der in den Quellen ab und zu auftauchenden Diakonssitze ist es eindeutig: auf die Große Schüttinsel. Demnach sprechen unsere mittelbaren Beweise (im Einklang mit der früheren Fachliteratur) dafür, dass der Pressburger Propst bzw. sein *vicarius in spiritualibus generalis* über eine richterliche Gewalt verfügte. Seine Rechte erstreckten sich jedoch lediglich auf ein „kleineres Pressburger Komitat“, d.h. auf das zum Pressburger Komitat gehörende Gebiet der Großen Schüttinsel. Dieses Kirchengeschichtliche diente für die dort Lebenden als das Gericht erster Instanz, in zweiter Instanz verfuhr der Graner Vikar. Im Zusammenhang damit tauchte bereits früher die Frage auf, woher die kirchenrechtliche Macht des Propstes stammte. Der einen Auffassung nach (z.B. Károly Rimely und Tivadar Ortway) wurde dieses Recht aus den Verhältnissen der Kirchengründung abgeleitet, d.h. aus der Tatsache, dass Propste bis zum 13. Jh. über den Bischofsrechten ähnliche Rechte verfügten. Demgegenüber waren andere (z.B. Nándor Knauz, Gábor Thoroczky) der Meinung, dass der Propst das Amt eines Kirchenrichters als Archidiakon ausübte, was auch dadurch zum Ausdruck gebracht wurde, dass er von den unterworfenen Pfarreien das *Cathedraticum* für seine kirchliche Aufsicht erhielt. Fraglich bleibt, ob seine kirchengeschichtliche Obrigkeit bezüglich der

Großen Schüttinsel mit den in der Urkunde von 1390 aufgezählten Pfarreien der Pressburger Propstei in Einklang gebracht werden kann (zumal wir keine Angaben für die Entrichtung des Cathedaticums haben). Die in der Urkunde erwähnten Pfarreien auf einer Karte dargestellt (s. die Karte auf dem inneren Deckblatt) fällt dem Betrachter auf, dass mehrere von ihnen nicht auf der Großen Schüttinsel, sondern im „großen Pressburger Komitat“ zu finden sind. Daraus ergibt sich, dass sich die kirchenrechtliche Macht des Pressburger Propstes irgendwann von seinem Amt als Archidiakon getrennt hatte, sodass die beiden Ämter einander nicht mehr abdeckten. Dies änderte sich 1469, als der Erzbischof zu Gran den Pressburger Propst zu seinem erzbischöflichen Vertreter ernannte und auch das übrige, größere Gebiet des Pressburger Komitats (außerhalb der Großen Schüttinsel) unter seine Obrigkeit stellte. Von da an fielen die beiden Ämter zusammen: das des Archidiakons und das des Kirchenrichters. Von da an liefen auch die Gerichtsprozesse auf jeden Fall vor dem Propst oder seinem Vikar in Pressburg, und erst in zweiter Instanz mussten die Streitparteien das erzbischöfliche Gericht in Gran ersuchen.

Wir versuchten noch eine wichtige Frage zu beantworten: Wer verfügte über die Pfründe der Kanoniker (und der Propstei)? (Dieses Verfügungsrecht werden wir im Weiteren – in Einklang mit der Fachliteratur – als Lehnherrenrecht bezeichnen, obgleich uns bewusst ist, dass diese Bezeichnung nicht ganz genau ist: Der Graner Erzbischof als *ordinarius* konnte nämlich aus seiner Kirchenregierungsmacht heraus naturgemäß über diese Pfründe verfügen.) Nach dem bisherigen Stand der Forschung konnte nach 1458 entweder der König oder diejenige Person die Kanoniker ernennen, die (dank des Königs) das Lehnherrenrecht innehatte. Bezüglich der Zeit vor 1458 vertrat man die Ansicht, dass der Pressburger Propst zuletzt im Jahre 1341 einen Kanoniker ernannt hatte, in den 1360-er Jahren lag dieses Recht in den Händen des Graner Erzbischofs, bereits das Visitationsprotokoll aus dem Jahre 1397 berichtete über das alte Recht des Erzbischofs, den Propst zu ernennen. Anhand der Quellen aus der Anjou- und der Sigismund-Ära konnten wir dieses Bild deutlich modifizieren: Aus der ersten Hälfte der Anjou-Zeit haben wir tatsächlich mehrere Angaben dafür, dass der Propst Kanoniker ernannte oder andere kleinere Pfründe vergab. Dies änderte sich jedoch mit dem Abschied des Propstes Michael Szécsényi (1342), als nicht mehr die Propste sondern der König, bzw. auf die Empfehlung des Herrscherpaares oder des Graner Erzbischofs der Papst selbst die Kanoniker ernannte. Diese Änderung ist mit Sicherheit jener Tatsache zu verdanken, dass das Kollegiatkapitel nach 1342 Jahrzehnte lang einen Propst hatte, für den die Pressburger Pfründe als „Gehaltsaufbesserung“ dienten bzw. der sich nicht in Ungarn aufhielt. Vielleicht antwortete der König oder der Erzbischof darauf mit seiner Entscheidung, dem Propst das Verwaltungsrecht über die Pfründe des Kollegiatkapitels zu entziehen. Die Lage verschärfte sich nach der Ernennung von Burkhard Ellerbach, der vergeblich versuchte, diese Rechte zurückzuerlangen. Die Propste konnten auch später die Kontrolle über die Pfründe und Pfründer nicht zurückerobern

(d.h. sie konnten keine Kanoniker ernennen und konnten auch nicht in den Angelegenheiten anderer Pfründer vorgehen). Das ergab sich daraus, dass das Amt des Pressburger Propstes samt den dazu gehörigen Einnahmen einen genügend großen Lohn seitens des Königs oder des Papstes darstellte. In der Anjou-Zeit finden wir etwa zur Hälfte Amtsträger vor, die in der päpstlichen Kurie gewirkt haben und zur anderen Hälfte Kirchenleute, die erst am königlichen Hof ihre Karriere aufbauten und danach – als Zwischenstation – Pressburger Pröpste wurden. Nach der Thronbesteigung von Sigismund und dem Tod des Propstes Lorenz Zábó (1402) veränderte sich die Situation, indem danach kein einziger Propst durch den Papst nominiert und ernannt wurde. Was noch auffallender ist: Wir können in jedem Fall dessen sicher sein, dass die Ernennung durch den König initiiert wurde. Zwei Pröpste, die Ladislaus Sós folgten, Siegfried Degenberg und Johannes von Hammelburg, konnten ihre Ernennung der Tatsache verdanken, dass sie promovierte Mediziner waren. Den damaligen Gesundheitszustand von König Sigismund kennend kann man wohl behaupten, dass die beiden die Pfründe für ihre medizinische Arbeit als Lohn erhielten.

Andererseits vermochten auch die Erzbischöfe die Ernennung der Pressburger Pröpste nicht maßgeblich zu beeinflussen, doch die der Kanoniker und der Pfründer schon. Nachdem wir die Umstände der Ernennung von sechs Kanonikern und einem Kustos analysiert haben, können wir feststellen, dass der Graner Erzbischof das Amt aufgrund der königlichen Vorstellung/Empfehlung/Ernennung an die benannte Person vergeben hat. Der König wies bei der Ernennung immer auf seine Rechte als oberster Lehnherr hin, der Erzbischof vergab das Amt immer in seiner Funktion als Kirchenrichter an die vom König empfohlene Person. Daraus folgt aber, dass die vollen Obrigkeitsrechte über das Pressburger Kollegiatkapitel (d.h. das Recht, Pröpste und Kanoniker einzusetzen) vom König Sigismund ausgeübt wurden und der jeweilige Erzbischof dem einwilligte bzw. einwilligen musste.

3. Der Ablauf und die Abschnitte eines Gerichtsverfahrens am Kirchengericht

Das Gerichtsverfahren am Kirchengericht wird durch das Kirchenrecht geregelt. Die Regelungen im ersten und zweiten Buch der von Gregor IX. zusammengestellten Dekretsammlung mit dem Titel *Liber Extra* ergeben jedoch keine zusammenhängende Vorgehensweise, sie beinhalten vielmehr die Grundsätze und den Rahmen des Verfahrens. Diese wurden vom Kirchengericht vor Ort entsprechend den Regelungen der Diözese und dem lokalen Gebrauchsrecht mit Inhalt gefüllt. Um die Gerichtspraxis kennenzulernen, eignen sich am besten außer den Urkunden und den Formelbüchern die einstigen Gerichtshandbücher (*ordo iudiciarius*) sowie die späteren, neuzeitlichen Prozessordnungen (von Pál Khlósz, György Gózony, Imre Kazaly, bzw.

János Surányi). Wir haben als Gerichtshandbuch das im Jahre 1271 zusammengestellte (1286 und 1291 überarbeitete) Werk *Speculum iudiciale* von Guillaume Durand verwendet.

Im ersten Teil des Kapitels stellen wir den allgemeinen Verlauf und die Züge des Kirchengengerichtsverfahrens dar, soweit diese zum Verständnis des Rechtsfalls nötig sind. Aus den Abschnitten des Verfahrens ergibt sich die Gliederung der Kapitel: 1. Vorbereitung (von der Zusammenstellung und dem Einreichen der Klageschrift bis zur Vorladung der Zeugen), 2. Prozessverlauf (von der Vorladung über die Sammlung der Beweise und der Anhörung der Zeugen bis zur Urteilsfindung), 3. Urteilsverkündung und Vollstreckung.

Im letzten Abschnitt des Kapitels untersuchten wir die Gerichtstage der ungarischen Kirchengengerichte. Die „Amtszeiten“ der mittelalterlichen ungarischen Kirchengengerichte, das System der Sitzungen kennen wir noch nicht in allen Einzelheiten. Der Rahmen dafür wurde jedoch auch in dieser Hinsicht vom Kirchenrecht vorgegeben. Einerseits ergibt sich aus der Verteilung der kirchlichen Festtage, dass zwischen Weihnachten und dem Dreikönigsfest, um Ostern, Fronleichnam und Pfingsten einige zusammenhängende verhandlungsfreie Tage lagen, im August und September gliedern wieder einige Feiertage die Arbeitszeit der Gerichte. Andererseits war das Aussetzen der Verhandlungen auch eine technische Frage, sodass sich die Praxis von Ort zu Ort unterschiedlich gestalten konnte.

Im Königreich Ungarn gab es in der Praxis der weltlichen Gerichte seit der zweiten Hälfte des 15. Jh.s gerichtliche Sitzungsperioden, auch die Kirchengengerichte in der Neuzeit arbeiten nach Sitzungsperioden und sitzungsfreien Abschnitten. Aber wie war es in der ersten Hälfte des 15. Jh.s? Wir verfahren so, dass wir aus einer statistisch verwertbaren, landesweit gesammelten Datenmenge, aus der Regestensammlung von György Bónis, die zwischen 1350 und 1450 entstandenen 1573 Regesten studierten. Wir haben versucht, die in diesen vorkommenden Gerichtstermine herauszusuchen, mit besonderer Hinsicht auf die Vorladungs- und Vertagungstage sowie die Termine in den Gebotsbriefen und in den Urteilsverkündungen (s. Tabelle 3 im ungarischen Text).

Anhand der Angaben können wir in der Praxis der Kirchengengerichte vor 1450 bei insgesamt 32 Festen eine 8- bzw. 15-tägige Unterbrechung der Sitzungen für insgesamt 235 (einige weitere Daten hinzuziehend für 247) Tage nachweisen. Diese 8-tägigen Perioden beziehen sich auf den achten Tag eines Festes, die verschiedenen Urkunden berichten etwas inkonsequent über das „Achtel“ bzw. den achten Tag eines Festes. Von den zahlreichen Achteln in diesen 100 Jahren erheben sich diejenigen vier (in der Tabelle 3 fett gedruckt), die auch die Verhandlungspausen der weltlichen Gerichte darstellten: Heilige drei Könige, Sankt Georg, Sankt Jakob und Sankt Michel. Gut abgrenzbar sind weiter einige Achteln von geringerer Bedeutung, die während der 100 Jahre mehr oder weniger konstant vorkommen und die zwischen die großen Achteln fallen. Die Achteln anderer Kirchenfeste werden lediglich sporadisch

erwähnt. Erstaunlicherweise tauchen in den Dokumenten auch Termine auf, die auf einen Sonn- oder Feiertag fielen, an denen eigentlich keine Gerichtsverhandlung stattfinden sollte. Die Tatsache, dass eine Urkunde auf einen Feiertag datiert wurde, konnte zweierlei Gründe haben. Einerseits, dass das Gericht in Wirklichkeit nicht an diesem Tag sondern am darauf folgenden Wochentag tagte, andererseits, dass ein Prozessschritt (z.B. Zeugenbefragung) auch an einem Feiertag erfolgen konnte, wenn er nicht vor dem Gericht stattfand.

Anhand einiger Angaben des untersuchten Materials können wir auch auf die Sitzungspraxis der einzelnen Kirchengerichte schließen. Das Gericht der Zipser Propstei tagte üblicherweise freitags, was auch durch andere Urkunden dieser Institution Bestätigung findet. Die Sitzungen konnten vom Freitag lediglich in solchen Fällen auf andere Tage verlegt werden, wenn der Freitag auf einen Feiertag fiel oder es andere technische Hindernisse gab; Rechtsschritte an anderen Schauplätzen waren jedoch nicht an einen bestimmten Tag gebunden. Anderenorts gab es mehr als einen festen Sitzungstag, dabei konnte eine größere Menge an zu bearbeitenden Rechtsfällen eine Rolle gespielt haben. Für das Erzbischöfliche Gericht zu Gran z.B. können der Montag, Mittwoch, Donnerstag und Samstag als Sitzungstage nachgewiesen werden.

Zusammenfassend kann festgehalten werden, dass im untersuchten Zeitraum an Kirchengerichten Ungarns mehrere Sitzungsperioden üblich waren, die am achten Tag nach einem wichtigeren Kirchenfeiertag ihren Anfang hatten, dies war jedoch weder vor- noch festgeschrieben. Die vielen verschiedenen Verhandlungstage zeugen also davon, dass die Arbeit der Kirchengerichte – die Ostern- und Weihnachts- sowie die Erntezeit abgerechnet – praktisch kontinuierlich verlief. All das deutet bereits auf die spätere Entwicklung hin: die Festsetzung der Sitzungsperioden parallel zu den weltlichen Gerichten.

4. Ablauf und Bekanntmachung der Pressburger Rechtsangelegenheiten

Die das Thema unseres Bandes bildende Angelegenheit war nach ihrem Gegenstand ein Rechtsstreit in Bezug auf die Kirchendisziplin und auf das Einkommen zwischen dem Propst zu Pressburg und den Kanonikern seines eigenen Kollegiatkapitels. Der Zwist begann nach der Einsetzung des Propstes, Ladislaus Sós von SÓvár, in sein Amt, der bestrebt war, die Verteilung des Einkommens der Körperschaft zu kontrollieren und den ihm zustehenden Anteil zur Unbill der Kanoniker zu erhöhen. Zugleich wollte er die Schulden seines Vorgängers, des Johannes Jubar und den Anteil der auf ihn entfallenden verschiedenen Ausgaben des Kollegiatkapitels nicht oder nur zum Teil bezahlen. Sein Verhältnis zu seinen Kanonikern verschlechterte sich bis zum Ende des Jahres 1423 gänzlich. Einen der gegen ihn opponierenden Kanoniker ließ er sogar

im Februar 1424 einsperren und daraufhin folgenden Frühling beschuldigte er die seine Opposition bildenden Kanoniker seines eigenen Kollegiatkapitels vor König Sigismund wegen der Antastung seiner pröpstlichen Rechte und Freiheiten. So leitete auch das Kollegiatkapitel den Prozess gegen den Propst Ladislaus Anfang Mai beim erzbischöflichen Gerichtsstuhl zu Gran ein.

Im Prozess wurden beide Parteien gleichmäßig von je zwei Anwälten verteidigt. Das Kollegiatkapitel wurde von den Kanonikern Georg Soproni und Thomas Bellusi vertreten, während der Rechtsschutz des Propstes Ladislaus von einem gewissen Studenten namens August und vom früheren Anwalt der Familie Sós von Sónár, namens Gregor versehen wurde. Der Prozess wurde sorgfältig vorbereitet, auch die Klageschrift wurde komponiert: Sie suchten ihre Beschwerden je nach ihrer Stärke auch „quantitätsmäßig“ überzeugend zu systematisieren. Die zahlreichen Klagepunkte wurden auch mit Nummern gekennzeichnet. Das Original des *libellus* ist zwar nicht erhalten geblieben, aber aus dem in die Urteilsurkunden exzerpierten Text der Prozessakten geht hervor, dass die Klagen auch ursprünglich nummeriert wurden. (Das galt in der zeitgenössischen Praxis in Ungarn nicht als allgemein üblich; in der Tat entstand auch die Mehrheit der Klageschriften im Allgemeinen in einfacheren Angelegenheiten.)

Ein Teil der Verhandlungen zu Gran wurde die Verhandlung vor mehreren Richtern geführt. Diesen Richtern reichte der Propst Ladislaus Sós – nach einem Hinweis der Urkunde Nr. 13 – seine Gegenklage am 8. Mai 1424 ein. Damit ging auch der Vorteil für ihn einher, dass seine Klagepunkte mit der durch das Kollegiatkapitel eingereichten Hauptklage zusammen, gleichzeitig verhandelt wurden; für uns bringt das aber den Nachteil mit sich, dass wir die Einzelheiten der Gegenklage mit Ausnahme einer einzigen Klage nur den ein paar Worte enthaltenden Hinweisen der Urteilsurkunden entnehmen können.

Im Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg sind nämlich aus den einstigen Aktenstücken des Prozesses einzig und allein die *Urteilsurkunden* erhalten geblieben. Noch präziser formuliert: Nur ein größerer Teil von ihnen, da von den im Archiv aufbewahrten Urkunden im Laufe der Jahrhunderte die Urkunden ausgesondert wurden, die im Hinblick auf die Rechte des Kollegiatkapitels als Körperschaft im Späteren für Rechtssicherung nicht mehr angewendet werden konnten. Auch eine der erhalten gebliebenen Urkunden wurde nur in einem späteren, frühneuzeitlichen Transsumpt aufbewahrt (Nr. 8). Aufgehoben wurden ferner die durch den Propst nachzuweisende Klagepunkte zusammenfassende Urkunde (Nr. 13), die die Strafsätze des Propstes summierende Urkunde (Nr. 17), bzw. die Urteilsurkunde des Erzbischofs zu Gran in der „zweiten Instanz“, die an einigen Stellen das Urteil in der ersten Instanz milderte (Nr. 18). Auf Grund dieser Urkunden müssen wir die genannte Rechtsangelegenheit erschließen. Über die Klagepunkte verschaffen wir uns mit Hilfe der unten stehenden Tabelle (im ungarischen Text unter der Tabelle Nr. 4) einen Überblick. In der ersten Spalte steht die Nummer des Klagepunktes; in der zweiten Spalte haben wir den Inhalt des

jeweiligen Klagepunktes mitgeteilt; in der dritten und in der vierten Spalte aber haben wir angegeben, in welcher Urkunde (unter welcher Nummer) die Bekanntmachung und die Verhandlung des jeweiligen Klagepunktes zu finden sind, bzw. in welcher Urkunde darauf hingewiesen wurde; (in [ ] stehen die geschlussfolgerten Daten.

Nr.	Gegenstand	Urk.	Hinweise
[1.]	[Inhalt ist nicht bekannt]	-	-
2.	Der Propst stellte aus seinen Einkünften keinen Kaplan für die Leitung der Matutin und der Prim (der Laudes) an.	(9)	(17)
3.	Der Propst beschuldigte eigenmächtig und unbegründet vor dem König die Mitglieder des Kollegiatkapitels.	(10)	(17)
4.	Der Propst hielt den Kanoniker Philipp unberechtigt gefangen.	(10)	(17)
5.	Der Propst bedrohte die älteren Kanoniker mit Gefängnis und mit Entziehung ihrer Güter.	(10)	(17)
[6.]	[Inhalt ist unbekannt, steht mit der Belästigung der Kanoniker im Zusammenhang.]	[(7)]	(11, 17)
7.	Der Propst beanstandete die Arbeit des Dechanten, der zur Verwaltung der aus den gemeinsamen Gütern stammenden Einkünfte gewählt wurde.	(11)	(17)
8.	Der Propst ernannte eigene Offiziale statt eines Dechanten.	(11)	(17)
9.	Die Offiziale des Propstes schickten die gemeinsamen Hausen nicht nach Pressburg, sondern sie ließen sie verderben.	(12)	(17)
10.	Die Tätigkeit der pröpstlichen Offiziale droht die gemeinsamen Güter zu entvölkern.	(11)	(17)
11.	Der Propst ließ die Einkünfte im eigenen Haus verteilen.	(11)	(17)
12.	Der Propst behielt von den Hausen eigenmächtig mehr zurück. (1421)	(12)	(17)
[13.]	Der Propst behielt von den Hausen unproportioniert mehr zurück. (1424)	(6)	(17)
[14.]	Der Propst beteiligte sich an den Baukosten der Absperrvorrichtung zum Fischfang nicht.	(6)	(17)
15.	[Es wurde mit dem nächsten Klagepunkt zusammengezogen, wahrscheinlich hängt das ebenfalls mit dem Hausenfang zusammen.]	(12)	(13)
16.	Der Propst ließ ohne das Wissen des Kollegiatkapitels eigenmächtig auch Fische anderer Fischarten in sein Haus bringen.	(12)	(17)
17.	Der Propst trug zur Erstellung einer Absperrvorrichtung zum Fischfang, zum Kauf von Schiffen und Fischnetzen sowie zur Bezahlung von Fischern nicht bei.	(14)	(17)
[18.]	Der Propst trug zur Rücklösung eines Landhofes (lat. curia = Grundstück mit Wohnhaus und landwirtschaftlichen Nebengebäuden) nicht bei.	-	(17)
19.	Der Propst weigerte sich, die sich aus den königlichen Steuern ergebenden Schulden seines Vorgängers, Johannes Jubar zu bezahlen.	(15)	(17)
20.	Der Propst entrichtete den Einziehern des Zehnten den auf ihn entfallenden Teil der Eintreibungskosten nicht und beschlagnahmte neun Fässer Wein.	(16)	(17)

Nr.	Gegenstand	Urk.	Hinweise
[21.]	Der Propst bezahlte dem Kanoniker Nikolaus, dem Sohn Kolomans, den Zensus für drei Jahre nach dem in Transdanubien stehenden durch das Hochwasser beschädigten Landhof nicht.	-	(17)
22.	Der Propst schloss das Kollegiatkapitel aus den Einkünften des gemeinsamen Gutes von Nyárasd aus.	(12)	(13, 17)
23.	Der Propst erlegte dem gemeinsamen Gut von Kürt unrechtmäßig Steuern auf.	(12)	(13, 17)
24.	Der Propst erlegte dem gemeinsamen Gut von Vásárút unrechtmäßig Steuern auf.	(12)	(13, 17)
25.	Die Reiter des Propstes wurden auf dem gemeinsamen Gut von Vásárút unrechtmäßig einquartiert.	(12)	(17)
26.	Die auf dem gemeinsamen Gut von Vásárút einquartierten Vasallen (lat. familiaris) des Propstes konsumierten den Wein eines Hörigen.	(12)	(17)
27.	Der Propst erlegte dem Pfarrer von Csukária unrechtmäßig 16 Ungarische Gulden Strafe auf.	(12)	(17)
28.	Der Propst belastete durch seine Reisigen das Dorf Csukária unnötig mit 24 Ungarischen Gulden.	(12)	(17)
[29.]	[Inhalt ist unbekannt.]	-	-
30.	Der Propst nahm unrechtmäßig 300 Denare vom gänzlich dem Kollegiatkapitel zustehenden Zehntviertel aus Stampfen zu sich.	(12)	(17)
[31.]	Der Propst bezahlte den einzelnen Kanonikern (Georg, Nikolaus, dem Sohn Kolomans, Jakob Budai) seine Schulden nicht.	-	(17)
32.	„quod sepius summa missa“	-	(13)
K1	Der Propst beschlagnahmte – trotz der Testamentfreiheit der Kanoniker – die in den Testamenten der Kanoniker angeführten Güter.	(8)	(17)
K2	Der Vizearchidiakon des Propstes, der Pfarrer zu Majtény nahm – trotz der Rechte des Kollegiatkapitels – die Heiligen Öle und die Kerzen zu sich. (1424)	(8)	(17)

Im erhalten gebliebenen Quellenmaterial ist die Zahl der vom Kollegiatkapitel eingereichten Klagepunkte beachtlich: 34 (32 Klagepunkte und zwei nachträglich, als ergänzend am 10. Mai 1424 eingereichte Klagen, die wir mit K gekennzeichnet haben), aber davon wurden sechs nicht mit Nummern versehen. Die Klagen des Kollegiatkapitels wurden nicht chronologisch sondern thematisch systematisiert. Nach der Logik können sie in vier Gruppen gegliedert werden: 1. die Unterlassungen von liturgischen Verpflichtungen des Propstes, bzw. die Verhinderung der Ausübung seitens des Kollegiatkapitels (Klagepunkte [1.]–2.); 2. die persönlichen Angriffe gegen die Kanoniker (Klagepunkte 3.–6.); 3. die dem Kollegiatkapitel verursachten wirtschaftlichen Schäden durch die Gutsverwaltung, durch unrechtmäßige Entziehung des Nutzens und durch Schulden, u.a. durch die Beschränkung der Befugnisse des Dechanten (Klagepunkte 7–32.); 4. die nachträglich eingereichten zwei Klagepunkte, die thematisch die Klagen der Unterlassungen von liturgischen Verpflichtungen und der persönlichen Angriffe ergänzen (Klagepunkte K1–2.). Der fehlende 1. Klagepunkt dürfte thematisch mit den Unterlassungen der liturgischen Verpflichtungen des Propstes, der fehlende 29. Klagepunkt aber mit den durch

den Propst auf den mit dem Kollegiatkapitel gemeinsamen Gütern angerichteten Schäden im Zusammenhang gestanden haben. Im Vergleich zu den Klagen des Kollegiatkapitels enthielt die am 8. Mai, d.h. am Fünfzehntel des Georg-Tages vor dem erzbischöflichen Gerichtsstuhl zu Gran eingereichte Gegenklage des Propstes wahrscheinlich viel weniger Klagepunkte. Von diesen kennen wir nur einen einzigen in seinem vollen Umfang, den über den Zwist mit den Kanonikern Jakob Budai und Georg, aber der wurde in der entsprechenden Urkunde (Nr. 7) mit keiner Nummer markiert. Dieser konnte sich thematisch mit dem fehlenden 6. Klagepunkt des Kollegiatkapitels überlagern. Aus den einige Worte enthaltenden Erwähnungen in der die beweisbedürftigen Antworten des Propstes aufzählenden Urkunde (Nr. 13) kennen wir die anderen Klagepunkte des Propstes, und zwar zahlenmäßig die Klagepunkte Pl–3. und weitere vier oder fünf Klagepunkte ohne Nummerierung. (Siehe die Tabelle 5!) Mit den zwei ergänzenden Klagepunkten suchte man von der Perspektive des Kollegiatkapitels aus die am stärksten bestehenden und die am meisten Erfolg versprechenden Klagepunkte – d.h. die dem Propst die Unterlassungen seiner liturgischen Verpflichtungen und die unrechtmäßige Ausübung seiner Gerichtsbarkeit anastandenden Klagepunkte – zu bekräftigen, und was diese betrifft – wie wir das auch schon im zweiten Kapitel sehen konnten – verfügten sie über Beweismaterialien in Form von vollwertigen Urkunden.

Über den Beginn des Prozessablaufes ist nur so viel bekannt, dass sich die Einlassung und die ersten Verhandlungsrunden in Gran noch im Mai und im Sommer 1424 vollzogen. Im August–September 1424 – während der auch das Kollegiatkapitel zu Pressburg nah angehende Weinlese – wurde auch die Verhandlung des Prozesses absichtlich nicht weitergeführt. Der Vikar zu Gran, Thomas Pöstyéni vertagte den Prozess noch am Ende des Sommers auf den 8. November (d.h. auf den 8. Tag des Allerheiligentages), aber mit dem Einverständnis der Parteien verlegte er den Prozess mit Bezugnahme auf die Verwickeltheit der Rechtsangelegenheit, auf die Entfernung vom erzbischöflichen Sitz und auf die Kostenverschonung nach Pressburg. Der Erzbischof zu Gran, Georg Pálóczy ernannte in seiner am 2. November 1424 datierten Urkunde (Urkundenbuch Nr. 4) zwei Richter zur Abschließung der Rechtsangelegenheit und zur Urteilsfällung: den Matthäus de Vicedominis, Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran bzw. Dominikus Bodonyi, Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan. Sie fuhren also nach Pressburg, aber mit den Verhandlungen begann es nicht am 8. November, sondern ein paar Tage später, erst am Anfang der nächsten Woche. Einerseits brauchte man offensichtlich auch zur Vorbereitung ein-zwei Tage – wenn die Richter bis zum 8. November überhaupt eintrafen –, und andererseits, damit man mit dem Prozess den dazwischenfallenden Kirchweihtag vom 11. November der Sankt-Martin-Kirche (im Jahre 1424 fiel er auf einen Samstag) und die jedes Mitglied des Kollegiatkapitels und auch den Propst angehenden Zeremonien der Feier nicht stört. (Nach dem kanonischen Recht galt das sowieso als Gerichtsferien, da es ein Titularfeiertag der örtlichen Kirche war.)

Die Verhandlungen dauerten einen ganzen Monat lang, bis zur Mitte Dezember. In den Verhandlungen gingen Matthäus de Vicedominis und Bodonyi nicht nach der Reihenfolge der Artikel vor, sondern sie behandelten die inhaltlich zusammengehörenden, bzw. die voraussichtlich ähnliche Beweisverfahren erfordernden Fragen zusammen. Mit derselben Gruppierung wurden die Klagepunkte auch in die Prozessakten aufgenommen, da auch die die Strafsätze zusammenfassende Urkunde (Nr. 17) nach der in den Urteilsurkunden angeführten Verhandlungsordnung vorgeht und nicht nach der Zahlenreihenfolge der Klagepunkte. In einzelnen Urteilsurkunden kann die Verhandlung auch von mehreren Klagepunkten stehen. In der Urkunde Nr. 10 befinden sich beispielsweise die in Bezug auf die Klagepunkte 3–5 des Kollegiatkapitels gefällten Urteile (Belästigung der Mitglieder des Kollegiatkapitels), in der Urkunde Nr. 11 wurden die Urteile aufgezählt, die sich auf die Klagepunkte 7–8 und 10–11 beziehen (statt des Dechanten die Tätigkeit der propstlichen Offiziale), in der Urkunde Nr. 12 aber wurden die meisten gefällten, insgesamt ein Dutzend Klagepunkte umfassenden Urteile aufgeführt (9., 10., 15–16., 22–28., 30.; Hausenfang und die auf den Gütern des Kollegiatkapitels begangenen Unrechtmäßigkeiten).

Die Argumentation des Propstes als Beklagter scheint nicht besonders einfallsreich zu sein. Bei den Klagepunkten, bei denen die Antwort des Propstes bekannt ist oder bei denen die Antwort des Propstes mit Sicherheit erschlossen werden kann, baut sich seine Argumentation – ein-zwei Fälle ausgenommen – alles in allem aus drei-vier Motiven auf und diese werden mal selbstständig mal miteinander kombiniert angewandt. Der Propst und seine Anwälte suchten die urkundlichen Beweise der Kanoniker gar nicht zu widerlegen, Gegenbeweise vorzulegen, sie bemühten sich bei der Verhandlung zumindest von einigen Klagepunkten das Initiative nicht zu ergreifen, sogar scheint es so, als ob sie den Kampf nach einiger Zeit aufgeben hätten. Der Propst, Ladislaus Sós verließ sich wegen seines nicht besonders vertrauenerweckenden Standes in der Rechtssache wahrscheinlich auf die vorhandenen guten Beziehungen zum König, bzw. zum Erzbischof und „strenge“ sich während der Verhandlung deswegen nicht „an“.

Die zeitliche Abfolge der Verhandlungstage (siehe dazu die Chronologie in der Datenbank) kann anhand der Urteilsurkunden nur zum Teil rekonstruiert werden. Die Arbeit des Gerichtes war intensiv: Bereits in der ersten Woche wurde die Verhandlung des erheblicheren Teiles der 32 Klagepunkte des Kollegiatkapitels, insgesamt 20 Klagepunkte eröffnet, ferner wurde ein Teil der Gegenklagepunkte des Propstes auch aufgegriffen. Die parallele Verhandlung der zahlreichen Klagepunkte konnte deshalb erforderlich sein, damit die an die Reihe kommenden, einschlägigen Plädoyers des Propstes bzw. die Beweisverfahren für die nächsten Tage und Wochen verteilt werden können. In der vierten Woche (4.–10. Dezember) erfolgten schon grundsätzlich die Zeugenbefragungen und die für die Entscheidung einzelner Fragen geurteilten Eidesleistungen. Über die Zeugenverhöre (in der Angelegenheit der Punkte 12,

16, 22–28 und 30) wissen wir nicht, an welchen Tagen sie genau vor sich gingen, aber die Mehrheit von ihnen musste auf Grund der Chronologie ebenfalls in dieser Woche vonstatten gehen. Für die fünfte Woche (11.–17. Dezember) blieb nur noch die Erledigung der übriggebliebenen Rechtsangelegenheiten: Da wurden die nachträglich eingereichten zwei Klagepunkte des Kollegiatkapitels (K1–2) vorgenommen, über die das Kollegiatkapitel seine urkundlichen Beweise auch vorlegte. Zum Abschluss des Prozesses kam es am 15. Dezember, am Freitag. Zur Urteilsfällung legten Matthäus de Vicedominis und Bodonyi den 15. Tag des Epiphaniafestes in Gran fest. Am darauf folgenden Samstag trafen sie noch in der Sache einer mit dem Gegenstand des Prozesses nicht in Verbindung stehenden Altarpfründe Maßnahmen (Urkundenbuch Nr. 5), aber an den nächsten Tagen verließen sie schon gewiß die Stadt und kehrten zum Sitz des Erzbischofs zurück.

Die Verhandlung der 30 inhaltlich bekannten Klagepunkte kennen wir in ihrer unterschiedlichen Tiefe. Beachtenswert ist, dass die Urteilsurkunden gerade die Details der Beweisverfahren vielmal ausklammern, da sie bestrebt sind, die Klagepunkte viel mehr inhaltlich bekanntzumachen. Deshalb erfahren wir im Fall von mehreren Klagepunkten über die Beweisführung nichts (Klagepunkte 18, 21, 29, 32), bzw. in vier Fällen wird uns nur das zur Kenntnis gebracht, dass der Beklagte, der Propst keine Beweise erbrachte – welcher Beweise sich aber das Kollegiatkapitel bediente, wurde nicht bekanntgegeben (Klagepunkte 4, 15–16, 31). (Im Klagepunkt 4 leugnete der Propst nur den ersten Teil der Klage, die Verleumdung und die Gefangennahme des Kanonikers aber nicht. Ohne sein Beweis konnte so die Sache des Kollegiatkapitels schon a priori als gewonnen betrachtet werden.) In einem weiteren Fall erfahren wir aus der Urteilsurkunde nur, dass das Gericht eine Visitation ausführte und alles als offen ersichtlich fand (Klagepunkt 5), aber Details werden nicht angegeben.

In den bekannten Fällen führte immer das Kollegiatkapitel den Beweis und bediente sich grundsätzlich drei Beweisformen: des urkundlichem Beweises, des Eides bzw. der Beweise durch Zeugen. Von den schriftlichen Beweisen legte es öffentliche Urkunden in sechs Fällen (Klagepunkte 2–3, 19, 30, K1–2), während Privaturkunden und zwar verschiedene Rechnungslegungen in vier Fällen (Klagepunkte 2, 14, 17, 20) vor. Bei den letzteren wurden die Kanoniker dreimal zum vollen Beweis auch zur Ablegung eines Ersatzoides verpflichtet (Klagepunkte 14, 17, 20). Bei dem 2. Klagepunkt war das deswegen nicht erforderlich, weil das Kollegiatkapitel auch einen Privilegiumbrief vorlegte. Hier kann auch der Klagepunkt 22 erwähnt werden, bei dem zunächst die Rechnungslegung des Propstes durch die Richter angeschaut werden konnte, aber nachdem es sich herausgestellt hat, dass es nicht beweiskräftig ist, stellte das Kollegiatkapitel die Zeugen. Über Beweis durch Eid wissen wir nur in einem einzigen erhalten gebliebenen Punkt der Gegenklage des Propstes, im Fall des (dem Klagepunkt 6) gleichgesetzten Punkt P4. Hier bot der Kläger, der Propst den Kanonikern eine Eideslegung an, und die Kanoniker legten den Eid auch ab.

Genau in der Hälfte der inhaltlich bekannten Klagepunkte, insgesamt in 15 Fällen aber sammelte das Gericht die Beweise durch Zeugenverhöre (Klagepunkte 8–13, 15–16, 22–28). In der Replik des 11. Klagepunktes bezogen sich die Kanoniker auf ihre Privilegiumbriefe, aber auch zur Entscheidung dieser Frage wurden schließlich Zeugen vernommen, zumindest nach einem Hinweis der Urteilsurkunde. Die Zeugen kennen wir namentlich nicht, aber aus der Antwort oder aus der Replik geht wenigstens ihre Gruppenzugehörigkeit manchmal hervor. Demnach wurden die Einwohner der gemeinsamen Güter (Csukária, Szilincs, Kürt, Nyárasd, Vásárút), bzw. die Nachbarschaft und die Adeligen der gemeinsamen Güter vernommen. Im Zeichen dessen kann festgestellt werden, dass die ausgesetzte Verhandlung als eine zweckmäßige Entscheidung betrachtet werden kann, da die Befragung von so vielen Menschen über so viele Klagepunkte sowie die in den einzelnen Fragen ausgeführten Untersuchungen zeit- und energieaufwendig waren, die am angemessensten an Ort und Stelle realisiert werden konnten. In jeder der bekannten Beweisführungen bewahrheitete sich die Behauptung des Kollegiatkapitels, der Propst Ladislaus unterlag also in jedem der Klagepunkte.

Zur Urteilsfällung kam es am festgesetzten Tag, am 20. Januar 1425 am St. Nikolaus-Altar in der westlichen Vorhalle der Kathedrale zu Gran vor Sonnenuntergang. Da erschien nur der eine Anwalt des Klägers, des Kollegiatkapitels, namens Georg, während der Propst Ladislaus – obwohl er auch zur persönlichen Eidesleistung verpflichtet war, seine Behauptung im Klagepunkt 30 nachzuweisen – nicht erschien. Damit fiel er in Sünde der Hartnäckigkeit, was aber die Aussagbarkeit des Urteils nicht beeinflusste. Das Gericht befand Ladislaus Sós in jedem der 34 Klagepunkte als schuldig und verpflichtete ihn zur Wiedergutmachung, bzw. erlegte ihm eine beträchtliche Geldstrafe, insgesamt in Höhe von 306 Ungarischen Gulden und 40 Denaren auf. Über die Strafen und Zahlungsfristen machten wir einen Überblick mit Hilfe der Tabelle 6 im ungarischen Text; in der Spalte „bíráság összege“ („Betrag der Strafe“) kennzeichneten wir die Strafen, die nicht in Geld bezahlt werden (d.h. sie schrieben die Einhaltung irgendeiner Regel vor), mit dem Wort „kötelezik“ („wird verpflichtet“) bzw. die extra Wiedergutmachung nicht vorschreibenden Klagepunkte mit dem Wort „jogtalan“ („unrechtmäßig“). Wegen der Hartnäckigkeit verlangte der Anwalt des Kollegiatkapitels auch noch das mit Erfolg, dass auch alle Prozesskosten dem im Prozess unterlegenen Propst aufgebürdet werden soll.

Die aus den entsprechenden Teilen der Prozessakten zusammenkopierten Urteilsurkunden wurden mit dem Datum der Urteilsfällung versehen. (Nach dem Duktus der im Original erhalten gebliebenen Exemplare können wir zwei Schreiber voneinander unterscheiden, die wir mit „A“ und „B“ kennzeichnen. Die Urkunden Nr. 6, 7, 12, 14, 15 und 16 wurden von der Schreiberhand „A“, während die etwas weniger Exemplare, nämlich Nr. 9, 10, 11 und 17 von der Schreiberhand „B“ geschrieben.) Auch zwischen dem Typ der Beglaubigungsklausel des öffentlichen Notars, dem Beschreibstoff und dem

Inhalt des Urteils bestehen Zusammenhänge. Der Beschreibstoff der nur mit Beglaubigungsklausel in Textform versehenen Exemplare (Urkundenbuch Anhang I/a) ist aus Papier, wobei der Beschreibstoff der Exemplare mit einer auch ein Notariatssignet enthaltenden Beglaubigungsklausel (Anhang I/b) – sonst alle mit der Schreiberhand „B“ geschriebenen Urkunden (Nr. 9–11) – aus Pergament, und sie halten auch eine Regelung mit allgemeinerer Gültigkeit (z.B. die Pflichten des Dechanten) in sich tragende, keine Geldstrafen enthaltenden Urteile fest.

Nach dem kanonischen Recht bringt das Urteil der Hartnäckigkeit die Unfähigkeit der Einlegung von Berufung mit sich. Der Propst Ladislaus handelte deshalb mit der Umgehung des kirchlichen Forums: Er legte bei seinem großmächtigsten Protektor, beim König Sigismund selbst mit Bezugnahme auf die Ungerechtigkeit des Urteils und auf die Belastung durch die Strafe Beschwerden ein. Sein Gesuch reichte er zu einem günstigen Zeitpunkt ein, da sich der Erzbischof Georg mit dem König und mit vielen anderen Würdenträgern zusammen gerade in Totis aufhielt. Der König „gewährte“ aber dem Erzbischof, ein neues Urteil zu fällen und er befahl ihm das Urteil zu überprüfen. Pálóci beriet sich über das Urteil mit Rechtskundigen an Ort und Stelle, dann hörte er sich die Parteien an und gab schließlich am 30. März 1425 das finale Urteil aus. Darin gewährte er bei jeder der Zahlungsfristen Erleichterung, aber von den Strafsätzen erließ er nur zwei (die Punkte 6 und 19). Zugleich stellte er fest, dass das durch Matthäus de Vicedominis und Bodonyi ausgeführte Verfahren regelrecht, gesetzlich und formell fehlerlos war, so bestätigte er im Sonstigen die dort von ihnen gefällten Urteile. Wie und inwieweit das sotane Ergebnis des Prozesses das Verhältnis zwischen dem Propst und seinem Kollegiatkapitel beeinflusste, ist uns nicht bekannt. Über die Vollstreckung besitzen wir keine näheren Daten.

5. Zum Ursprung der dem Kollegiatkapitel zu Pressburg zustehenden Zehnten und über die daraus eingegangenen Einkünfte

Im Rechtsstreit zwischen dem Propst und den Kanonikern galt es als eine der wichtigsten Streitfragen, wie die vom Kollegiatkapitel eingezogenen Einkommen verteilt werden sollten. Den größten Anteil der jährlich einfließenden Einkommen machten nämlich – den anderen kirchlichen Institutionen ähnlich – die kleineren und größeren Zehnten aus. Das Kollegiatkapitel zu Pressburg zog den Zehnten im untersuchten Zeitraum einerseits nach den Getreideerträgen, andererseits nach dem Wein, d.h. nach der Weinernte ein, aber nicht im gleichen Maße fielen ihm beide zu: Während das Kollegiatkapitel vom Zehnten der Getreiderträge über sein Viertel verfügte, besaß es vom Zehnten der Weinernte über das Zehntel. Wir mussten also auch das untersuchen, wann das Kollegiatkapitel das

Recht zur Einziehung der Zehnten bekam, bzw. wie hoch der Betrag der so entstandenen Einkommen sein konnte.

Das erwähnte Viertel des Zehnten wird in unseren Quellen auch „*quartas magistrales*“ genannt. Diese Bezeichnung kann darauf zurückgeführt werden, dass das Kollegiatkapitel zu Pressburg von seiner Gründung an lange Zeit über ziemlich geringe Einkommen herrschte. Der Propst und die Kanoniker machten schon früh Schritte zur Erhöhung ihrer Einkünfte. Infolge dessen erhielten sie wahrscheinlich im Laufe des 13. Jahrhunderts von einem der Erzbischöfe zu Gran das Magistratsrecht der im Komitat Pressburg liegenden Pfarreien und ihrer Filialkirchen zugesprochen. Dieses Recht bestand darin, dass das Viertel der von den betreffenden Siedlungen dem Erzbischof zustehenden Zehnten dem Kollegiatkapitel zu Pressburg übergeben werden musste. (Das brachte später auch viele Probleme mit sich, da sich die Zehnteneinzieher des Erzbischofs über diese Pflichten hinwegzusetzen suchten, so musste der Erzbischof selbst in dieser Angelegenheit mehrmals Maßnahmen treffen.) Den am Anfang des 14. Jahrhunderts eingetretenen Veränderungen zufolge, als die ursprüngliche Benennung aus der durch die Pfarreien den Kanonikern nach dem Magistralrecht bezahlten Einkommensteuer in Verschwommenheit geraten war und nur ihr Anteil am Zehntenviertel erhaltengeblieben war, wurde sie nur noch unter der Bezeichnung „Zehntenviertel“ geführt. Im Fall des Kollegiatkapitels zu Pressburg trug es zur Veränderung auch bei, dass das Kollegiatkapitel von den erwähnten Pfarrern und Direktoren tatsächlich ein Viertel einzog. Anhand der Urkunden aus dem Jahre 1332 und aus dem Jahre 1439 kann die Namenliste der das Zehntenviertel entrichtenden Dörfer ohne größere Anstrengung zusammengestellt werden: Bazin/Bösing (heute Pezinok), Dévény/Theben (heute Bratislava-Devín), Stomfa/Stampfen (heute Stupava) und Szentgyörgy/St. Georgen (heute Svätý Jur) und ihre Güter, Prácson(y)/Weinern (heute Bratislava-Vajnory), Récse/Ratzersdorf (heute Bratislava-Rača), Prukk/Bruck an der Donau (heute Most pri Bratislave), Éberhard/Eberhardt (heute Malinovo), Szentandrás/Haswar (nach der späteren Benennung Egyházfa/Gaswar, heute Kostolná pri Dunaji) Jóka und Jókaujhely (heute Jelka), Mizsérd/Mischdorf (heute Dunajská Lužná-Nové Košarišká), Völk/Wög (heute Vlky), Fél/Feilendorf (heute Tomášov), Tyukod (für heute schon eine verödete Siedlung in der Umgebung von Jelka), Csütörtök/Loipersdorf (früher Donnersmarkt) (heute Štvrtek na Ostrove), Németsok (heute auf dem Gebiet von Hviezdoslavov), Vámosújfalú (verödet in der Umgebung von Topol'níky), Nyárasd (heute Topol'níky), Istál (heute Dolný Štál), Szemet/Semethdorf (heute Kalinkovo), Úszor/Austern (heute Kvetoslavov) und Torcs/Tartschendorf (heute Dunajská Lužná-Nová Lipnica). (Siehe die Landkarte auf dem inneren Vorsatzblatt des Bandes!) Die Erwerbung der Weinzehnten kann ebenfalls auf die erste Hälfte des 14. Jahrhunderts datiert werden: Nach der im Jahre 1349 auf den Befehl des Königs ausgeführten Untersuchung hatte das Kollegiatkapitel schon den Zehntenteil des Weinzehnten der Stadt Pressburg und des Komitats in Besitz. Obwohl das Kollegiatkapitel zu Pressburg darauf sehr bedacht war,

die ihre Zehntenrechte dokumentierenden Urkunden aufzubewahren, können wir diesbezüglich doch kein genaueres Datum bestimmen. Es ist aber gewiss, dass das Kollegiatkapitel gegen Ende des 13. Jahrhunderts, während der Amtszeit von Lodomer, dem Erzbischof zu Gran von diesen Rechten schon Gebrauch machte. Zusammenfassend können wir feststellen, dass aus dem im 13. Jahrhundert erworbenen Magistratsrecht auf das erste Viertel des 14. Jahrhunderts nur noch das Einkommen, also das „Viertel“ erhalten blieb und die weiteren Jahrhunderte überdauerte. Das Kollegiatkapitel ließ dann die von ihm ausgeübte Praxis auch durch den damaligen Erzbischof im Jahre 1332 bestätigen, bzw. im Jahre 1439 auch dem Domkapitel zu Gran gegenüber sichern.

Im Fall der zweiten Frage bestimmten wir zunächst anhand der Prozessakten, wie viel Wein als Zehntel des Weinzehnten dem Kollegiatkapitel zu Pressburg zuteil wurde. Beim Rechnen war es uns dienlich, dass die Proportion der Verteilung des Weines zwischen dem Propst und den Kanonikern aus der Aussage der Kanoniker eindeutig hervorging. Demnach erhielt der Propst Ladislaus Sós das Viertel des dem Kollegiatkapitel zustehenden Weines, d.h. er bekam 25 Fässer und 7 Eimer Wein im Jahre 1421. Davon konnte schon leicht ausgerechnet werden, dass das Kollegiatkapitel in jenem Jahr insgesamt über 103,5 Fässer Wein verfügte. (Das entspricht sonst dem Hundertstel des im Komitat Pressburg gekelterten Weines, da das Kollegiatkapitel das Zehntel des Zehnten besaß.) Dementsprechend musste der Preis eines Fasses Wein bestimmt werden. Die Kanoniker warfen dem Propst in der Klage Nr. 20 vor, dass er zu den Einziehungskosten des Zehntels des Weinzehnten trotz seines Versprechens nicht beitrug. Einem der Zehnteneinzieher des Kollegiatkapitels, Nikolaus, dem Sohn von Koloman bezahlte er aber den auf ihn entfallenden Viertelteil der Eintreibungskosten des Weinzehnten, von 21,5 Gulden. Und zwar so, dass er ihm kein Geld sondern zwei Fässer Wein übergab. Daraus kann geschlussfolgert werden, dass der Preis eines Pressburger Fasses 2,7 Hundert-Denare Ungarischen Gulden entspricht. Es ziemt sich aber, mit dem so berechneten Verhältnis zwischen Fass und Ungarischen Gulden vorsichtig umzugehen, da es ganz gewiss als ein ziemlich niedriger Preis galt; der tatsächliche Marktwert des Fasses Wein geht ja aus dem Ganzen nicht hervor. Jedenfalls können wir das in Betracht dessen sicherlich behaupten, dass ein Fass Wein wenigstens 2,7 Ungarische Gulden kostete. Da – wie wir das errechnet haben – der aus den Weinzehnten des Komitats Pressburg dem Kollegiatkapitel zustehende Zehntenteil 103,5 Fässer Wein ausmachte, betrug das 279,45 Ungarische Gulden. Zum Vergleich können wir die Angaben des Domkapitels zu Wesprim vom Anfang des 16. Jahrhunderts anführen: Das Kapitel verpachtete den Weinzehnten der in den Ofener Bergen liegenden Zehntbezirken mit den Namen *Magnum Foliatum* und Nandor im Jahre 1524 für 250 Ungarische Gulden.

6. Die Teilnahme der Kirche am Schutz des Landes. Die Anwendung des Paragraphen 63/1397 am Beispiel des Kollegiatkapitels zu Pressburg

Auf dem im Oktober 1397 in Temeschwar abgehaltenen Landtag wurde den Kirchlichen eine außerordentliche Steuer auferlegt, der zufolge sie die Hälfte ihrer Einkünfte für den König den von ihm ausgesandten Steuereintreibern zu übergeben hatten. Um den Passus des Artikels zügiger verwirklichen zu können, wurde das Privileg aus dem Jahre 1351 des Königs Ludwig I. durch den 65. Artikel desselben Gesetzes ersetzt, bzw. wurde angeordnet, dass der Zehnte bis zum Ende des gegen die Türken geführten Krieges nicht in Naturalien, sondern – wenigstens der unter die Steuer fallende Teil – mit Geld beglichen werden muss.

Mit dem Einzug der Hälfte der kirchlichen Einkünfte für die königliche Schatzkammer befasste sich József Deér zum ersten Mal und praktisch zugleich zum letzten Mal einen einzigen Absatz lang. Er war der Auffassung, dass diese kirchliche Besteuerung für Kriegszwecke während der ganzen Herrschaft des Königs Sigismund erhalten geblieben sei und die neue Steuerart ausgesprochen für Kriegszwecke erhoben wurde. Zwar nicht direkt aber gegen die Ansicht von József Deér nahm Elemér Mályusz Stellung, der bemerkte, dass zwischen 1387 und 1399 mehrmals außerordentliche Steuern erhoben worden waren. Da er aber aus den späteren Zeiten diesbezüglich keine Angaben fand, meinte er, dass der König diese Steuern nicht eintreiben konnte. Zudem schrieb Mályusz kein Wort über die auf die Einkünfte der Kirchlichen erhobene Steuer in seiner Sigismund-Monographie. Im Vergleich dazu schrieb Pál Engel über die außerordentlichen Einkünfte des Königs Sigismund zusammenfassend, dass der König die Steuer jedes Jahr erhob und dafür sorgte, dass dieses riesengroße Einkommen auch einging. Die Höhe des Betrags ist uns nicht bekannt, aber sie konnte sich jährlich um die 100 Tausend Ungarischen Gulden bewegt haben. Im einschlägigen Kapitel versuchen wir auf zwei Fragen eine Antwort zu geben: Ob die Höhe des Gesamtsteuerbetrages bestimmt werden, bzw. ob dessen Umfang nachgewiesen werden kann.

In einer der Urkunden im vorliegenden Urkundenbuch zum Zeitalter König Sigismund und zwar in dem von den Kanonikern zu Pressburg vorgeführten 19. Klagepunkt steht die folgende, mit dem Einzug der Steuer im Zusammenhang stehende wichtige Information: Die Kanoniker trugen vor, dass ihnen der verstorbene Johannes Jubar, der Vorgänger des amtierenden Propstes die Bezahlung der königlichen Steuer schuldig geblieben war und er deswegen anwies, dass die betreffende Summe von den Einkünften seines Nachfolgers bezahlt werden muss. Das wurde jedoch vom Propst seit dessen Ernennung zurückgewiesen. Die ernannten Richter entschieden jedoch, dass sowohl der Propst als auch das Kollegiatkapitel dazu verpflichtet sind, die königliche Steuer einzuzahlen. Zur Untermauerung benutzten die Richter die unter dem Geheimsiegel von König Sigismund ausgestellte Urkunde vom

Jahre 1410, in der der König dem Propst und dem Kapitel befahl, die Steuer in Höhe von 200 Ungarischen Gulden zu entrichten, bzw. den Zahlungsbeleg vom Jahre 1411 vorzulegen.

Auch in einem früheren, im 17. Klagepunkt des Kollegiatkapitels finden wir einen Hinweis auf die vom König erhobene Kriegssteuer: Nach dem genannten Klagepunkt gaben die Kanoniker im Jahre 1421 Geld für verschiedene Angelegenheiten aus, deren Kosten sowohl den Propst als auch die Kanoniker betrafen, so bezahlten sie auf Befehl des Königs auch das Subsidium. Diese letztere Behauptung der Kanoniker konnten wir selber mit Urkunden belegen. (Siehe die Urkunde Nr. 1. im Urkundenbuch!). Die Entrichtung der in den zwei Klagepunkten genannten (Kriegs-)Steuer kann also als eine schon seit Jahrzehnten existierende Praxis bezeichnet werden. Hinsichtlich unseres Themas ist es aber wichtig zu erfahren, ob es sich tatsächlich um dieselbe als Halbeinkünfte eingezogene Steuer handelt, die im Jahre 1397 in Temeschwar erhoben wurde oder ob eine andere, eventuell durch den König erhobene außerordentliche Steuer in unseren Quellentexten steht. Um das alles klären zu können, sammelten wir bis zum Anfang der Herrschaft von König Sigismund die Quellen und wir stellten sie in Tabellenform dar. Auf Grund der erschlossenen Daten wurden zwei Entwicklungen ersichtlich: Die gesetzliche Regelung vom Jahre 1397 schrieb die vorher schon mehrere Jahre lang geübte Praxis fest und nicht nebenbei ermöglichte das dem König, die genannte Steuer durch seine Amtsleute jedes Jahr für die königliche Schatzkammer einziehen lassen zu können. Dass die Steuer tatsächlich kassiert wurde, kann mit Hilfe der im Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg aufbewahrten Quittungen leicht nachgewiesen werden. Zugleich veränderte sich die Bezeichnung der Steuer von ihrer gesetzlichen Aufzeichnung an ständig. Sobald die Steuer ins „öffentliche Bewusstsein“ gelangte, wurde auf sie nach und nach in immer kürzerer Form hingewiesen: Mal das Adjektiv „kirchlich“ mal der Hinweis auf die Hälfte der Einkünfte sind erhalten geblieben, und zuletzt wurden beide in mehreren Fällen weggelassen und es wurde nur das Wort *taxa* niedergeschrieben. Außerdem vollzog sich auch eine andere Veränderung in den 1420er Jahren. Während der Einzug der Steuer im Gesetz vom Jahre 1397 ausdrücklich mit der Grenzverteidigung gegen die Türken begründet wurde, änderte sich das schnell mit der jeweils neuen Kriegslage und auch der Rechtsgrund wurde ein anderer, z.B. Mittel gegen jedweden Feind des Königreiches, aber insbesondere auch Mittel des Grenzschutzes gegen die Hussiten. Die immer kürzere Form des Rechtsgrundes dieser Steuer zog so nach sich, dass diese Steuerart von den Untersuchungen nicht mehr berücksichtigt wurde und sich seit József Deér niemand mehr mit der Frage befasst hatte, obwohl diese Steuer zu einer der wichtigsten Einkünfte des Ungarischen Königreiches geworden war.

Im weiteren Teil des Kapitels sind wir bestrebt also der Reihe nach die nächsten Fragen zu beantworten:

Von wem und in welcher Höhe wurde die Summe entrichtet? (Kann das Einkommen der einzelnen Parteien mit Hilfe des Betrags der Steuer bestimmt werden?)

Bekam man Steuererlass oder -erleichterung bei fälligen Zahlungen?

Aus welchen Jahren besitzen wir Daten dafür, dass die Steuer eingezogen wurde?

Wer waren die Einzieher und zu welchem Zweck wurde die Steuer erhoben und aufgewendet?

Auf Grund unserer Daten kann wohl mit Sicherheit festgestellt werden, dass die Steuer von einer breiten Schicht der Kirchlichen bezahlt wurde: Außer den weltlichen Propsteien wurde die Steuer von den Archidiakonen, bzw. auch von den Ordenspropsteien der Benediktiner und der Prämonstratenser eingetrieben. Dem Privatarchiv der Propstei zu Lelesz ist es übrigens zu verdanken – wo ja in Verbindung mit der frühen Geschichte der genannten Steuer zahlreiche Quellen erhalten geblieben sind – dass die Daten der Prämonstratenser am besten aufbewahrt wurden. In diesem Fall ist uns bekannt, wie viel sie insgesamt und auch einzeln in die Königliche Schatzkammer zahlen mussten. Es ist nicht zufällig, dass keine Daten von den anderen Orden erhalten geblieben sind. Ihnen wurde die Bezahlung der Steuer infolge ihrer Regel erlassen. (Von Zeit zu Zeit entband der König einige Institutionen von der Bezahlung der Steuer, bzw. in gewissen Fällen setzte er die Höhe der Steuer herab.)

Aus den den verschiedenen Institutionen ausgestellten Zahlungsbelegen gehen zwei Sachen hervor: Die Bezahlung der Steuer konnte in den Jahren/Jahrzehnten nach deren Einführung auch in Raten erfolgen; andererseits veränderte sich der Betrag der Steuer im untersuchten Zeitraum nicht. Das Kollegiatkapitel zu Pressburg beispielsweise war zwischen 1398 und 1429 – ein Jahr ausgenommen – verpflichtet, immer 200 Ungarische Gulden den Steuereinziehern zu übergeben. Das zeugt auch davon, dass die Steuer 1397 nicht provisorisch eingeführt wurde, sowie davon, dass diese Steuer im Gegensatz zum Text des Artikels in der Tat nicht die Hälfte des gerade aktuellen jährlichen Einkommens der Institutionen umfasste, sondern dass sie eine ein einziges Mal festgesetzte Summe war. Aus unseren erschlossenen Quellen kann eindeutig geschlossen werden, dass der König die Bestimmung des Betrags der Steuer – im Gegensatz zum Text des Gesetzes – bei weitem nicht nach der jährlichen Einkommenshöhe festzulegen suchte, sondern er deren Bestimmung den Kirchlichen überließ. Das heißt, dass die von den einzelnen Institutionen nach dem Rechtsgrund der Hälfte der Einkommen bezahlten Summen – mit heutigen Worten ausgedrückt – als eine Art Pauschale bezeichnet werden könnten. Dennoch zeugen Daten auch davon, dass der König die hohen Geistlichen und andere kirchliche Würdenträger zur Beratung einberief, um Vereinbarungen über über das Maß und über die Einzahlung der sich auf das nächste Jahr beziehenden Steuer zu treffen. Die in unseren Quellen stehenden Beispiele deuten darauf hin, dass der festgelegte Betrag der

Steuer zwar als fix angesehen wurde, aber die einzelnen Steuerzahler (wenn sie beispielsweise in den Beratungen erfolgreich argumentieren konnten) konnten sie doch von ihrer Bezahlungslast irgendwelche Erleichterungen erwirken. Wahrscheinlich müssen wir uns das System so vorstellen, wie wir es im Fall der Propsteien der Prämonstratenser beobachten können: Der Orden musste jedes Jahr 1000 Ungarische Gulden in die königliche Schatzkammer einzahlen, aber das wurde schon dem Propst von Lelesz oder von Jászó überlassen, wie er den zu entrichtenden Betrag unter den einzelnen Propsteien verteilt. Das bedeutet zugleich, dass die Schatzkammer aus der den Kirchlichen nach dem Rechtsgrund der Hälfte der Einkommen veranlagten Steuer jedes Jahr den gleichen Betrag einziehen wollte bzw. auch einzog. Wenn unsere Hypothese richtig ist, kann der Betrag der so eingegangenen Gelder annäherungsweise ausgerechnet werden. Am Ende der 1410er Jahre fungierten 14 Domkapitel und 27 Kollegiatkapitel, 99 Archidiakonate sowie acht Dechanate auf dem Gebiet des Königreichs Ungarn. Von den Kapiteln genoss das zu Gran eine Befreiung, deswegen rechneten wir mit diesem im Weiteren nicht. Die Zahl der Archidiakone musste aus verschiedenen Gründen um drei gemindert werden. In einem gegebenen Jahr konnte also die Schatzkammer annähernd mehr als 11000 Ungarische Gulden einziehen, bzw. so viel konnte dann der König jemandem auch zuweisen. Im Vergleich zum Staatshaushalt des Königreiches kann dieser Betrag als nicht besonders hoch angesehen werden, er konnte ungefähr das Dreißigstel der Gesamteinkommen ausmachen. Trotz alledem kann der genannte Betrag nicht als unbedeutend betrachtet werden. Uns ist das Verzeichnis der Soldauszahlungen der Truppen bekannt, die 1410 an die nördliche Grenze – um Einfälle von polnischen Truppen vorzubeugen – kommandiert wurden: Demnach wurden zehn Gulden für einen Monat von der königlichen Schatzkammer für eine Lanze, d.h. für eine aus drei Personen bestehende militärische Einheit bezahlt, und insgesamt wurde eine Streitkraft von 1100 Lanzen monatlich unter Waffen gehalten. Die erwähnten 11000 Gulden reichten gerade für den Sold von einem Monat einer solchen Heerschar von 1100 Lanzen (d.h. 3300 Personen) aus.

Die durch die Kirchlichen bezahlte, theoretisch die Hälfte ihrer Einkommen, aber in Wirklichkeit eigentlich eine kleinere Summe ausmachende, auf Grund von Vereinbarungen erhobene Kriegsteuer wurde anhand unserer Quellen nur von der – nach ihrer zusammenfassenden Benennung – als kirchliche Mittelschicht bezeichneten Gruppe entrichtet. Dadurch entsteht die Frage zu Recht, womit die Prälaten eigentlich zum Schutz der Grenzen beitrugen. Seit langem ist bekannt, dass die zu verschiedenen Zeitpunkten entstandenen Entwürfe für das Militärreglement unter der Herrschaft von Sigismund mit der Teilnahme von Banderien der Prälaten beim Schutz des Königreiches rechneten. Es ist allgemein üblich, die früheste Zusammenstellung solch einer Truppe auf die Jahre 1415/1417 zu datieren, und in dieser – da hier der militärischen Lage entsprechend nur noch die an die Front gegen die Türken kommandierten Truppen angeführt wurden – wird bloß die Truppe des Bischofs von Siebenbürgen

genannt. Die nächste Vorlage entstand in den Jahren 1432/1433 und der sich veränderten Lage gemäß wurden nun mehr insgesamt sieben Schutzterritorien gebildet und da treffen wir auf die Namen fast aller Bistümer. (Die Prälaten rüsteten ihre Banderien aus den nach dem Rechtsgrund der Zehnten und der Neunten eingeflossenen Geldern aus.) Das alles war natürlich kein Novum, da auch die erwähnten Entwürfe aller Wahrscheinlichkeit nach eine schon vorhandene Lage für die Zukunft konsolidieren wollten. Die Banderien der Erzbischöfe und der Bischöfe verwendete Sigismund bereits am Anfang seiner Herrschaft nicht nur zur Verteidigung der Landesgrenzen des Königreiches sondern auch bei Angriffen. Folgerichtig kann das, dass die Prälaten auch eine militärische Rolle besaßen, keine Frage sein, auch schon wegen ihrer Funktion als Großwürdenträger nicht. Das aber zog nach sich, dass ihre Truppen auch ohne irgendwelche königlichen Erlässe an den vom Herrscher angeordneten militärischen Aktionen teilnehmen mussten. (An dieser Stelle war uns nur möglich hypothetisch zu kombinieren, dass der König von den Kirchlichen oft so Gelder bezog und für die Verteidigung der Landesgrenzen aufwand, dass er das Amt eines hohen Geistlichen nicht bekleiden ließ und an dieser Statt weltliche Verweser mit der Verwaltung kirchlicher Einkünfte beauftragte).

Der Betrag der der kirchlichen Mittelschicht auferlegten Steuer konnte also die einzelnen Institutionen jedes Jahr in nicht unbedeutendem Maße belasten. Das Kollegiatkapitel zu Pressburg musste so zwischen 1397 und 1437 fast 8000 Ungarische Gulden in die königliche Schatzkammer einzahlen. Zwar galt dieser Betrag für die Schatzkammer offensichtlich nicht als der bedeutendste, doch kann er mit den durch die einzelnen Prälaten gestellten Soldaten bzw. mit dem für die Schatzkammer beschlagnahmten Einkommen aus den unbesetzten Diözesenstühlen – auch wenn dieser Betrag alles in allem 100.000 Ungarische Gulden nicht ausmachte – als eine bedeutende Summe eingestuft werden.

REGESTEN

1

Pressburg, den 1. Juni 1420

Paul Besenyő von Özdöge, ehemaliger Banus von Slawonien, versichert dem Propst und dem Kollegiatkapitel zu Pressburg, auch im Namen vom königlichen Hofrichter Peter Perényi, dass sie die vom König geforderte Steuer in Höhe von 200 Ungarischen Gulden entrichtet haben.

Auf einem befleckten Papier. Unter dem Text Reste eines Ringsiegels in grünem Wachs. SNA, Privatarhiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg, R-1-18. (Monasterium.net 663.)

2

1421

Albert Ungi von Nagymihály, Prior von Vrana versichert dem Propst und dem Kollegiatkapitel zu Pressburg, dass die Subsidien (Kriegssteuern) in Höhe von 200 Ungarischen Gulden an den König bezahlt wurden.

Auf Papier, mit dem Bruchstück eines Siegels in grünem Wachs unter dem Text. SNA, Privatarhiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg, H-8-137. (Monasterium.net 630.)

3

Henschau, den 15. November [1423]¹

Von Ladislaus Sós Propst zu Pressburg an sein Kollegiatkapitel. Er habe den Brief über die Angelegenheiten der Pressburger Häuser am 11. November erhalten. Er seinerseits versuche alles, um den Vorfall und die Bitte des Kollegiatkapitels dem König, der in Kaschau erwartet wird, zu unterbreiten. Er wünsche für Gregor den Anwalt seiner Familie, weiterhin eine Altarpfründe.

Auf gerissenem Papier mit fehlenden Teilen. Mit dem Bruchstück eines abschließenden Ringsiegels. SNA, Privatarhiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg, R-2-64. (DF 228334., Monasterium.net 708.) Der Text ist umständlich formuliert.

¹ 1423 ist das wahrscheinlichste Entstehungsdatum für die Urkunde. Das Jahr 1423 kann aufgrund der Möglichkeit des Kaschauer Aufenthaltes von König Sigismund bestimmt werden, weil da bereits bekannt war, dass er im Frühjahr 1424 den polnischen König Ladislaus irgendwo in der Zips treffen wird. Es kam dann tatsächlich zu diesem Treffen, obwohl sich Sigismund nach unseren Quellen nicht lange in Kaschau aufgehalten hat. (Itineraria 1382–1438. 115.)

253: ¹ In der Urkunde steht *impetratis*.

4

Gran, den 2. November 1424

Georg Pálóci, Erzbischof zu Gran, an das Kollegiatkapitel zu Pressburg. Im Rechtsstreit zwischen dem Kollegiatkapitel zu Pressburg und dem Propst Ladislaus setzt der Erzbischof – mit Einverständnis der Parteien – den 8. November als Verhandlungstermin an, dabei sollen einige Graner Kanoniker zu dem genannten Zeitpunkt, sich das Anliegen der Rechtsparteien anhören und ein Urteil fällen. Somit ermächtigt er den Lektor zu Gran, Matthäus de Vicedominis von Piacenza und den Kanoniker Dominikus, Propst

der Kirche zu Gran-Sankt Stephan, den Fall abzuschließen. Er bittet die Kanoniker, sich dem Urteil der ernannten Richter zu fügen.

Auf löchrigem Papier. Schließ-Ringsiegel mit Papieroblate bedeckt. SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg, R-3-82. (DF 228431., Monasterium.net 725.) – Regest: ZsO XI. Nr. 1219.

5

Pressburg, den 16. Dezember 1424

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – berufen nach einer kanonischen Untersuchung Johannes Nyderl ins Altar-Direktorat von Sankt Georg und Sankt Adalbert in Pressburg, nachdem die Stelle infolge des Abdankens von Jakob vakant geworden ist, und die der neue Präbendar Johannes somit mit Einverständnis des Kollegiatkapitels bereits erhalten hat.

Auf Pergament, mit Hängesiegeln an Pergamentstreifen. SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg, F-1-14. (DF 228085., Monasterium.net 453.). Herausgegeben: ZsO XI. Nr. 1492. – Fejér VIII/2. 574., mit dem Entstehungsjahr 1324. (Vgl. Tört. Tár 1908. 40.) – Richtiges Entstehungsjahr: Anjou oklt. VIII. 278.

6

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, apostolischer Legat,, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie im Laufe der Verhandlungen, die durch den Erzbischof nach Pressburg verlegt wurden, nach Anhörung der Zeugenaussagen und Beweistückaufnahme ihre Untersuchungen abgeschlossen haben. Die vom Kollegiatkapitel eingereichten Anklagepunkte waren die Folgenden: Punkt 13: Der Propst hat von den gefangenen 39 Hausen statt dem ihm zustehenden Viertelteil 10 Stück behalten, die größer und schöner waren. Punkt 14: Der Propst hat sich an den Baukosten der Absperrvorrichtung zum Fischfang nicht beteiligt.

Der Propst wurde wegen der ungerechten Verteilung der Hausen zur Bezahlung einer Geldstrafe von 20 Ungarischen Gulden, wegen der Nichtbeteiligung an der Bezahlung der Absperrvorrichtung zum Fischfang zu einer Geldstrafe von 13 Ungarischen Gulden und 88 Denaren verurteilt. Diese Strafe ist innerhalb von 25 Tagen unter Androhung des Banns und der Strafoerdoppelung zu entrichten.

Auf Papier, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, unter dem Text Bruchstücke von zwei aufgedruckten Ringsiegeln in grünem Wachs und mit der Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen, des Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-11. (DF 228143., Monasterium.net 509.) – Auf dem Blatt unten links: *De XXXIII florenis per centum et LXXX denariis et etiam de attemptatis per ipsum dominum prepositum. Auf der Rückseite unten: contra dominum prepositum et pro dominis de capitulo obtentis.* – Regest: ZsO XII. Nr. 65.

258: ¹ In der Urkunde steht *adiciens*.

259: ²⁻⁴ In der Urkunde steht *sellario*.

260: ⁵ In der Urkunde steht *solatio*.

7

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie ihre Untersuchungen zur Gegenklage des Propstes in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung, abgeschlossen haben.

In der Gegenklage steht, dass im Jahre 1423 der Kanoniker Jakob Budai den Propst an der Fischfangstelle öffentlich beschimpft sowie der Kanoniker Georg ihn fast um 100 Ungarische Gulden betrogen habe, weiter sei dieser eines Nachts mit bewaffneten Leuten in sein Haus eingedrungen und habe ihn beschimpft. Nach Aussage des Kanonikers Jakob habe ihn der Propst bei der Verteilung der Fische beschimpft und mit Gefängnis bedroht. Nach der Aussage des Kanonikers Georg war der Propst nicht bereit, seinen Vasallen (lat. *familiaris*) namens Gregor, der Georg beschimpft hatte, zu bestrafen, und als Georg zum Propst ging, um Genußtuung von ihm zu verlangen, hat ihn der Propst für eine kurze Zeit eingesperrt. In Jakobs Angelegenheit haben mehrere Kanoniker eine Aussage gemacht, der Kanoniker Georg hat einen Eid abgelegt, welche das Gegenteil der Beschwerde des Propstes bezeugten. Aus diesem Grund wurde der Propst verurteilt, sich bei dem Kollegiatkapitel innerhalb von einem Monat zu entschuldigen, ansonsten hat er eine Geldstrafe von 20 Ungarischen Gulden zu bezahlen.

Auf Papier, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, unter dem Text Bruchstücke von zwei aufgedruckten Ringsiegeln in grünem Wachs und mit der Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen, des Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-9. (DF 228141., Monasterium.net 507.) — Unter dem Text von anderer Hand geschrieben: *Condempnatus est dominus prepositus magistris Iacobo et Georgio eosdem debere placere coram dominis de capitulo infra unius mensis spatium sub pena XX florenis auri.* Auf der Rückseite oben: *Contra dominum prepositum pro quibusdam dominis de capitulo.* — Regest: ZsO XII. Nr. 66.

262:¹ Obwohl dies der Anklagepunkt des Propstes ist, könnte er thematisch mit dem fehlenden Anklagepunkt des Kollegiatkapitels Nr. 6. identisch sein.

264:² Zeitgleich wurde von *inventi* korrigiert.

8

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran apostolischer, Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung nach der Beweisaufnahme in beiden Anklagepunkten, die ergänzend zu den anderen vom Kollegiatkapitel eingereicht wurden, ihre Untersuchungen abgeschlossen haben. Laut zusätzlich eingereichter Anklagepunkte habe der Propst die Testamentfreiheit der Kanoniker verletzt, indem er ihre Nachlässe für sich beschlagnahmte. Außerdem sollten die Pfarrer der Propstei zu Pressburg einem seiner Erlässe aus dem dem Jahre 1424 zufolge die früher von der Sankt-Martin-Kirche erhaltenen geweihten Öle von seinem Vizearchidiakon, dem Pfarrer zu Majtény, beziehen.

Da der Propst in beiden Angelegenheiten unrechtmäßig verfuhr, wurde er unter Androhung des Banns zum ewigen Stillschweigen darüber verurteilt, und es wurde die Fortführung der früheren Praxis angeordnet.

Das Original ist verschollen: Das Transsumpt des Erzbischofs Nikolaus Oláh zu Gran befindet sich in seinem Privileg vom 1. Februar 1556 in Pressburg ohne notarielle Klausel: siehe 24. SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-20. Veröffentlicht: Péterffy: *Sacra Concilia*

I. 175. (mit kleineren Auslassungen); Katona: Hist. Crit. XII. 449.; Fejér X/6. 735. (mit mehreren Auslassungen). — Eine einfache Abschrift wurde am 28. Juli 1551 ebenfalls in Pressburg angefertigt, sie beinhaltet auch die notarielle Klausel (siehe Anhang I/b.), ohne die Zeichnung des Notariatssignets. SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-13. (DF 228145.) — Am Ende dieser Abschrift von anderer Hand geschrieben: *Huius instrumenti authenticum originale habet in sacristia sive conservatorio ecclesie capitulum Posoniense, quod 28 Iulii anno 1551 vidi, tetigi, palpavi et perlegi. Ego N. Strig. etc.* — Regest: ZsO XII. Nr. 67. — Der Text wird anhand des Transsumpts aus dem Jahr 1556 veröffentlicht, dabei werden die besser lesbaren Stellen der einfachen Abschrift berücksichtigt.

268: ¹ Sowohl im Transsumpt wie auch in der Abschrift steht fehlerhaft: *iniuriis*.

268: ² Im Transsumpt: *ultiora*.

270: ³ ZsO I. Nr. 1499. Das Original: SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-1. (DF 228133., Monasterium.net 500.), ebendort die einfache Abschrift vom 9. Januar 1556., ebendort G-1-2. (DF 228134., Monasterium.net 500a.).

270: ⁴ Im Transsumpt: *testamenti*.

270: ⁵ ZsO I. Nr. 1498. Das Entstehungsdatum der Originalurkunde ist folgendermaßen angegeben: Datum Strigonii tertio die festi Beati Georgii martyris (= 26. April) anno Dominice incarnationis millesimo trecentesimo nonagesimo, indictione XIII, die vero XIII mensis Maii (= 13. Mai). SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg H-2-20. (DF 228245 vom 26. April und 13. Mai, Monasterium.net 611. vom 13. Mai). Zweites Originalexemplar: Primatialarchiv Gran, Privatarchiv des Domkapitels zu Gran, Acta radicalia 51-1-30. (DF 237979) — Das Transsumpt des ersten Originalexemplars stammt vom Kollegiatkapitel zu Pressburg vom 6. April 1464, ebendort H-2-24. (DF 228249., Monasterium.net 615 [ins. 1].)

9

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie ihre Untersuchungen nach der Beweisaufnahme zu den Anklagepunkten des Kollegiatkapitels in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung abgeschlossen haben.

Im Punkt 2 der Anklage steht: Obwohl der Propst ein Viertel der Einkünfte genießt, teilt er sich die Lasten der Morgengebete, des Matutinum und der Prima – trotz mehrmaligen Versprechens – mit den Kanonikern nicht.

Der Propst wird verpflichtet, für seinen Viertelanteil an den verschiedenen Einkünften die Morgengebete entweder selbst abzuhalten oder dafür einen Kaplan einzustellen, ansonsten werde er von seinem Amt und seiner Pfründe enthoben.

Auf Pergament, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, mit dem an Pergamentstreifen anhängenden Siegel, unter dem Text die Beglaubigungsklausel und das Signet des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen, des Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/b). SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-12. (DF 228144., Monasterium.net 510.) — Auf der Rückseite oben: *Privilegium de horis divinis per prepositum et capitulum insolidum decantandum etc.* Unten: *Littera super quartis decimarum vinorum in montibus circa Posonium provenientibus et earundem divisionibus ac aliis etc.* — Transsumpt 1) durch das Domkapitel zu Raab vom 17. Mai 1464: 22. Ebenda: G-1-18. (DF 228150., Monasterium.net 516 [ins. 1.]) — 2) durch das Domkapitel zu Gran vom 10. März 1505: 23. Ebenda G-1-28. (Monasterium.net 526 [ins. 1.]) — Regest: ZsO XII. Nr. 68.

273: ¹ In der Urkunde steht versehentlich *iniuriis*.

276: ² Lk 23,31.: *Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?*

276: ³ Süttö: Anjou II. Nr. 114/205.

278: ⁴ In der Urkunde steht *mittitur*.

10

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie ihre Untersuchungen nach Anhörung der Zeugenaussagen und der Beweisaufnahme und in Augenscheinnahme der Beweisgegenstände in den Anklagepunkten des Kollegiatkapitels in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung abgeschlossen haben.

Im Punkt 3 der Anklage steht: Der Propst habe die Mitglieder des Kollegiatkapitels unbegründet vor dem König beschuldigt. Im Punkt 4 der Anklage steht: Der Propst habe mehreren Kanonikern mit Gefängnis gedroht, und Philipp tatsächlich eingesperrt. Im Punkt 5 der Anklage steht: Der Propst habe 1424 den Kanonikern sogar zwei Mal gedroht, ihnen ihre Güter wegzunehmen und sie einzusperren.

Der Propst wurde in allen drei Anklagepunkten für schuldig befunden und es wurde ihm verboten, des Weiteren Ähnliches zu tun.

Auf Pergament, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, mit dem an Pergamentstreifen anhängenden Siegel unter dem Text die Beglaubigungsklausel und das Signet des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen, des Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/b). SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-14. (DF 228146., Monasterium.net 512.) – Auf der Rückseite *Sententia lata contra Ladislaum Soos prepositum*; auf der Plica *de iurisdictione domini prepositi Poseniensis*. – Regest: ZsO XII. Nr. 69.

279: ¹ In der Urkunde steht irrtümlich *iniuriis*.

11

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, Legat des Apostelstuhls, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie ihre Untersuchungen nach Anhörung der Zeugenaussagen, der Beweisaufnahme und in Augenscheinnahme der Beweisgegenstände in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung in den Anklagepunkten des Kollegiatkapitels abgeschlossen haben.

Im Punkt 7 der Anklage steht: Der Propst behindere ständig die Arbeit des Dechanten, der für die Verwaltung der Einkünfte der gemeinsamen Güter gewählt wurde. Im Punkt 8 der Anklage steht: Der Propst habe seit 1421 willkürlich Offiziale (lat. *officiales principales*) angestellt, die die gemeinsamen Güter nach seinem Ermessen verwalten. Im Punkt 10 der Anklage steht: Wegen der Übergriffe der Offiziale wollten die Hörigen von den gemeinsamen Gütern wegziehen. Im Punkt 11 der Anklage steht: Der Propst lasse die Einkünfte der gemeinsamen Güter, die Geschenke und die Fische statt des Dechanten in seinem eigenen Haus verteilen.

Die Bestrebungen des Propstes werden für unrechtmäßig gefunden und er wird verpflichtet, seine Offiziale zurückzurufen. Da die Anstellung eines Dechanten für die Verteilung der gemeinsamen Einkünfte gerechter und angbrachter ist, muss im Pressburger Kollegiatkapitel für die Verwaltung der gemeinsamen Güter – den bisherigen Gepflogenheiten entsprechend – ein Dechant angestellt werden. Es verstößt allerdings gegen das kanonische Recht, wenn ältere Kanoniker bei der Verteilung der Einkünfte bevorzugt werden, deswegen muss diese Praxis aufhören. Aus diesem Grund wird auch die Art der Verteilung genau geregelt.

Auf Pergament, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, mit dem Pergamentstreifen von zwei Hängesiegeln, unter dem Text die Beglaubigungsklausel und das Signet des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen, des Sohnes des einstigen

Andreas von Egéd (siehe Anhang I/b). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-7. (DF 228139., Monasterium.net 505). — Auf der Plica: *Statutoria super divisione montium et erectione piscature et aliis quampluribus*. — Auf dem linken Rand bezeugen an mehreren Stellen *Nota bene*-Anmerkungen und Kreuzzeichen das spätere Lesen und die spätere Verwendung. — Regest: ZsO XII. Nr. 70.

285:¹ In der Urkunde steht irrtümlich *iniuriis*.

289:² In der Urkunde steht irrtümlich *fecit*.

291:³ Das aus Versehen ausgelassene Wort wurde zur Entstehungszeit über die Zeile eingeschoben.

12

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass sie ihre Untersuchungen in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung nach Anhörung der Zeugenaussagen sowie der Überprüfung des Schadensanspruchs des Kollegiatkapitels in den Anklagepunkten des Kollegiatkapitels abgeschlossen und die Schadenssummen festgelegt haben.

Im Punkt 9 der Anklage steht: Im Jahre 1422 haben die Offiziale des Propstes einen gefangenen Hausen verderben lassen. Im Punkt 12 der Anklage steht: Der Propst habe 1421 von den gefangenen Hausen eigenmächtig mehr behalten, als ihm zustand. Im Punkt 15.-16. der Anklage steht: Der Propst habe ohne das Wissen des Kollegiatkapitels eigenmächtig auch Fische anderer Fischarten in sein Haus bringen lassen. Im Punkt 22 der Anklage steht: Der Propst habe in den Jahren 1421 und 1422 das Kollegiatkapitel vom Getreidezehnt und von der Woll-Steuer des gemeinsamen Gutes Nyárasd ausgeschlossen. Im Punkt 23 der Anklage steht: Der Propst habe dem gemeinsamen Gut in Kürt unrechtmäßig und ohne das Wissen des Kollegiatkapitels Steuern auferlegt. Im Punkt 24 der Anklage steht: Der Propst habe für sich von den Hörigen des gemeinsamen Gutes Vásárút den Steuerüberschuss ohne das Wissen des Kollegiatkapitels erzwungen. Im Punkt 25 der Anklage steht: Der Propst habe im November 1421 auf dem gemeinsamen Gut Vásárút seine Reiter sechs Tage einquartiert, was das Dorf unnötig belastete. Im Punkt 26 der Anklage steht: Im November 1423 haben die in Vásárút einquartierten Vasallen (lat. familiaris) des Propstes den Wein eines Hörigen mitgenommen. Im Punkt 27 der Anklage steht: Der Propst habe dem Pfarrer von Csukária unrechtmäßig 16 Ungarische Gulden Strafe auferlegt. Im Punkt 28 der Anklage steht: Der Propst habe durch seine Reisigen das Dorf Csukária unnötig mit 24 Ungarischen Gulden belastet. Im Punkt 30 der Anklage steht: Der Propst habe unrechtmäßig 300 Denare vom gänzlich dem Kollegiatkapitel zustehenden Zehntviertel aus Stampfen an sich genommen.

Die Zeugenaussagen haben alle Anklagepunkte bestätigt, der Propst bewies dagegen seine Antworten nicht. Aus diesem Grund wurde er in allen Punkten für schuldig befunden und zu einer Geldstrafe verurteilt: Im Punkt 9 für 4 Ungarische Gulden, im Punkt 12 für 8 Ungarische Gulden, im Punkt 15 und 16 für 4 Ungarische Gulden, im Punkt 22 für 4 Ungarische Gulden und 48 Denare, im Punkt 23 für 6 Ungarische Gulden, im Punkt 24 für 5 Ungarische Gulden, im Punkt 25 für 8 Ungarische Gulden, im Punkt 26 für 10 Ungarische Gulden, im Punkt 27 für 16 Ungarische Gulden, im Punkt 28 für 10 Ungarische Gulden, im Punkt 30 für 3 Ungarische Gulden. Alle diese Geldstrafen sind innerhalb von 3 Monaten unter Androhung des Bannes und der Strafverdopplung zu entrichten.

Ursprünglich auf einem zusammengeklebten, heute schon in zwei Teile zerfallenen Papier. Verzierter Anfangsbuchstabe „N“. Unter dem Text: Bruchstücke von zwei Ringsiegeln in grünem Wachs und die Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen und Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-15. (DF 228147, Monasterium.net 513) – Auf dem Blatt unten links: *Condempnatus est in LXXXXII florenis per centum, minus II denariis*. Rechts auf der Rückseite: *Contra prepositum et pro capitulo optentis*. — Regest: ZsO XII. Nr. 71.

302:¹ Die bewilligte Schadenssumme beträgt jedoch nur 7,5 Ungarische Gulden.

302:² Es folgt die Textstelle: *et capitulum solvit decem florenos*, sie erscheint auch hier aus Versehen des Schreibers aus dem Anklagepunkt Nr. 26.

302:³ Vgl. die Urkunde des Kardinals Demetrius, Vorstehers der Erzdiözese zu Gran, vom 25. Juli 1384. (Süttő: Anjou II. Nr. 114/205).

13

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran apostolischer, Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass im Laufe der Verhandlung, die durch den Erzbischof nach Pressburg verlegt wurde, den Anwälten des Propstes am 15. November 1424 befohlen worden war, dass der Propst zum einen seine Antworten auf die Klagen von Nr. 4, 9, 15-16, 26, 28, 32 in Bezug auf das Kollegiatkapitel und bezüglich seiner mit Nummer nicht gekennzeichneten 30. Klage zu beweisen habe und zum anderen auch seine in seiner Gegenklage eingereichten Behauptungen von Nr. 1-3 und die anderen, mit Nummern nicht gekennzeichneten Klagepunkte zu beweisen habe.

Da der Propst seine Antworten nicht bewies, wurde das Kollegiatkapitel von den durch den Propst vorgebrachten Klagen freigesprochen.

Wahrscheinlich eine Kopie aus dem 16. Jahrhundert, da im Text auch *e-caudata* steht. Unter dem Text steht die Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen und Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-16. (DF 228148., Monasterium.net 514) – Auf der Rückseite: *Copia illarum litterarum.* – Regest: ZsO XII. Nr. 72.

305:¹ Zeitgleich über das falsch geschriebene und durchgestrichene *iniuriis* gesetzt.

307:² Siehe Urkunde Nr. 7.

308:³ Der Name steht in der ursprünglichen Urkunde nicht, daher wurde er auf Grund anderer Urkunden ergänzt.

14

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg, dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass in der Verhandlung, die durch den Erzbischof nach Pressburg verlegt wurde, unter den vom Kollegiatkapitel vorgebrachten Klagen, die Klage Nr. 17 – der Propst stimme der Erstellung einer Absperrvorrichtung zum Fischfang, dem Kauf von Schiffen und Fischnetzen sowie zur Bezahlung von Fischern nicht zu – genauer zu formulieren ist. Demnach ist der Propst dem Kollegiatkapitel die Baukosten für die Absperrvorrichtung zum Fischfang aus dem Jahre 1421 schuldig geblieben sowie das Viertel der auf ihm fallenden Summe, die an den König und andere Personen, als Subsidien und für die Ausfertigung von Urkunden gezahlt wurde. Außerdem schuldet er dem Kollegiatkapitel aus den Einkünften, die die gemeinsamen Besitztümer 1423 erbrachten, 19 Ungarische Gulden und 80 Denare.

In seiner, in vier Teile gegliederten Antwort leugnet der Propst diesen Tatbestand voll und ganz, was das Kollegiatkapitel in seiner Antwort zu widerlegen suchte.. Daraufhin ersuchte man das Kollegiatkapitel, die Rechnungslegungen über diese Ausgaben, Einnahmen und Schulden vorzulegen. Die Untersuchung selbst ging mit der eingehenden Überprüfung der Rechnungslegungen aus den Jahren 1421, 1422 und 1423, deren Richtigkeit mit der Beedigung des Pfarrers Nikolaus und der Kanoniker Elias, Jakob und Johannes Seratoris gewährt wurde, einher. Zudem fand eine schriftliche Beweislegung der Abrechnung seitens des Kanonikers Elias statt. Auf Grund dieser Beweisführung wird der Propst für schuldig erklärt:

An den Kosten der Absperrvorrichtung für den Hausenfang aus dem Jahr 1421 hat er – gemäß seinem zu erbringenden Viertelteil – 27 Ungarische Gulden und 17,5 Denare zu tragen; für das Jahr 1423 schuldet er noch 61 Ungarische Gulden, die sich aus den Resteinkünften der Dörfer ergeben. Laut dem eines Propstes zu tragenden Viertelteil ist der Propst (zu Pressburg) von 19 Ungarischen Gulden und 80 Denare schuldig. Was die Kosten der vom Palatin abgehaltenen Versammlung (lat. congregatio generalis) und die Kosten des vor dem Legaten geführten Prozesses über die Pressburger Häuser betrifft, schuldet er noch 39 Ungarische Gulden und 50 Denare. Da der Propst auch für die Schulden seines Vorgängers die Verantwortung trägt, muss er auch diese bezahlen. Er ist demnach unter Androhung der Verdoppelung der genannten Beträge und des Bannes verpflichtet, die Gesamtsumme innerhalb von zwei Monaten zu begleichen.

Auf einem ursprünglich zusammengeklebten Papier stehend, heute auf einem in zwei Teile gespaltenen Blatt, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“. Unter dem Text mit Bruchstücken von zwei mit Papierdecken versehenen Ringsiegeln und mit der Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, des Klerikers der Diözese zu Fünfkirchen und Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-17. (DF 228149., Monasterium.net 515) – Auf der Rückseite: [Condem]natio prepositi in LXXXVI florenis per centum, XLVII½ denariis. — Regest: ZsO XII. Nr. 73.

311: ¹ Die Summe würde genau berechnet 31 Ungarische Gulden und 10 Denare ausmachen.

311: ² Die Summe würde genau berechnet 35 Ungarische Gulden und 65 Denare betragen, wenn der Propst anteilmäßig den Viertelteil schuldig ist.

313: ³ Es geht hier nicht um den Klagepunkt, sondern um 'Satz', 'Teil' (d.h. den der Replikation).

313: ⁴ König Sigismund hielt sich zwischen 5. Juni und 26. Juli in Pressburg auf. (Itineraria 108.)

313: ⁵ Die Generalversammlung begann am 11. Juli 1421 (ZsO VIII. Nr. 792.).

316: ⁶ Siehe die Urkunde des Legaten vom 30. September 1421! (ZsO VIII. Nr. 1022.)

15

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran, apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass in der vom Erzbischof nach Pressburg verlegten Verhandlung zunächst das Kollegiatkapitel aufgefordert wurde, in den vorgebrachten Klagen die Klage Nr. 19 – der zufolge sich der Propst weigere, die sich aus den königlichen Steuern ergebenden Schulden seines Vorgängers, Johannes Jubar einzubringen – genauer darzulegen. Demnach sei der Propst Jubar verpflichtet, vom Pachtgeld (lat. terragium) von 60 Ungarischen Gulden für einen verpfändeten Weingarten, von der dem Pfarrer Martin zustehenden jährlich drei Ungarische Gulden ausmachenden Tilgungsrate eines Darlehens von 30 Ungarischen Gulden und von der dem Präbendar Lorenz zustehenden jährlich sechs Ungarische Gulden ausmachenden Tilgungsrate eines Darlehens von 60 Ungarischen Gulden den auf ihn entfallenden Viertelteil dem Kollegiatkapitel zu entrichten. Der Propst Ladislaus hat somit für die Auslösung des Weingartens und wegen der Schulden, die er von seinem Vorgänger erbte, 38,5 Ungarische Gulden zu bezahlen. Ferner ist er verpflichtet, dem Kollegiatkapitel jährlich drei Eimer Wein [Pressburger Eimer = 13,43 l], sowie den Viertelteil des Martin und Lorenz zustehenden und bereits fälligen Zensus zu bezahlen. Das alles wurde bisher an des Propstes statt – seit dessen Einsetzung – vom Kollegiatkapitel beglichen.

Die Untersuchung wurde nach Beweisaufnahme der durch das Kollegiatkapitel vorgelegten Beweismittel, die allesamt die Anklage bewiesen, durchgeführt. Der Propst wurde – da die Schulden des Vorgängers immer dem Nachfolger anheimfallen – zur Bezahlung von insgesamt 36 Ungarischen Gulden verurteilt, die innerhalb von vier Monaten – unter Androhung der Verdoppelung der Summe und zugleich des Bannes – aufzubringen sind.

Auf Papier, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, unter dem Text Bruchstücke von zwei in grünes Wachs gedruckten Ringsiegeln und mit der Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, Kleriker der Diözese von Fünfkirchen und Sohn des einstigen

Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-19. (DF 228151., Monasterium.net 517) – Auf der linken Hälfte der Vorderseite unten: *Condempnatio prepositi in XXXVI florenis auri capitulo Poseniensi.* — Regest: ZsO XII. Nr. 74.

- 321: ¹ Die Urkunde ist nicht erhalten geblieben; Mit der Angelegenheit kann aber das Pfandgeschäft von Mai 1410 zwischen dem Propst, dem Kollegiatkapitel und dem Richter von Pressburg im Zusammenhang stehen, da die geliehene Summe (234 Ungarische Gulden) ihrem Umfang nach dem Betrag der Steuer entspricht: ZsO II. Nr. 7575. (9. Mai 1410).

16

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben in der zum Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern laufenden Verhandlung, die durch den Erzbischof nach Pressburg verlegt wurde, Folgendes bekannt:

Nachdem das Kollegiatkapitel seine Klage Nr. 20 – der zufolge der Propst 1421 den Einziehern des Zehntes den auf ihn entfallenden Viertelteil der Eintreibungskosten des Weinzehntes trotz seines Versprechens nicht entrichtet habe, sowie der Propst einigen Kanonikern neun Fässer Wein schuldig sei – präzisiert und die Rechnungslegung aus dem Jahr 1421 vorgezeigt hatte, beideten die Kanoniker Nikolaus, der Sohn von Koloman, Cristannus, Johannes Seratoris, Philipp und Georg, dass sie dem Propst den Rechnungslegungsbüchern gemäß insgesamt neun Fässer Wein tatsächlich übergeben und mit der Konskription der Eintreibungskosten nach den Einziehern des Zehnten ihre Untersuchung durchgeführt haben. Der Propst wurde bezüglich der Klage Nr. 20 auf 42 Ungarische Gulden und 49 Denare verurteilt, die er unter Androhung der Verdoppelung der Strafsomme und des Bannes innerhalb eines Monates zu bezahlen verpflichtet ist.

Auf Papier, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, unter dem Text zwei, in grünes Wachs aufgedrückte Ringsiegel mit Papieroblate bedeckt und die Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, Kleriker der Diözese von Fünfkirchen und Sohnes des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-37. (DF 228159., Monasterium.net 526a) – Unten rechts auf der Vorderseite: *Condempnatus est dominus prepositus in expensis factis in montibus de anno XXIP.* Auf dem linken Rand der Rückseite quer geschrieben: *Contra dominum prepositum pro capitulo obtentis.* — Regest: ZsO XII. Nr. 75.

- 324: ¹ In der Urkunde steht – irrtümlich – *iniuriis*.
328: ² Davor mit Unterpunktierung gestrichen: *cum*.

17

Gran, den 20. Januar 1425

Die von Georg – Erzbischof zu Gran apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – geben im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern bekannt, dass die vom Erzbischof nach Pressburg verlegte Verhandlung zu den Klagen des Kollegiatkapitels und zu den Klagen der Gegenklage des Propstes geführt wurde und zu welchen Strafsätzen der Propst Ladislaus Sós in den Klagen 2–5., 7–17., 19–20., 22–28., 30., K1–2, ferner in den mit Nummern nicht gekennzeichneten Klagen 6., 18., 21., 29. und 31 des Kollegiatkapitels verurteilt wurde.

Auf Papier, mit verziertem Anfangsbuchstaben „N“, unter dem Text Bruchstücke von zwei, in grünes Wachs gedruckten Ringsiegeln und die Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, Kleriker der Diözese zu Fünfkirchen und Sohn des einstigen Andreas von Egéd (siehe Anhang I/a). SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-8. (DF

228140., Monasterium.net 506) – Unten auf der Vorderseite: *Summe omnium sententiarum latarum contra dominum prepositum*. Auf der Rückseite: *Contra dominum prepositum et pro capitulo obtentis*. – Regest: ZsO XII. Nr. 76.

331:¹ In der Urkunde steht – irrtümlich – *iniuriis*.

334:² Diesen Klagepunkt kennen wir nur aus dieser einzigen Erwähnung. Ihre laufende Nummer konnte auf Grund der anderen geschlussfolgert werden.

335:³ Es kann nicht bestimmt werden, um welches Jahr es sich handelt.

335:⁴ Siehe Urkunde Nr. 13!

336:⁵ Siehe Urkunde Nr. 7!

336:⁶ Diesen Klagepunkt kennen wir nur aus dieser einzigen Erwähnung. Ihre laufende Nummer konnte auf Grund der anderen geschlussfolgert werden.

336:⁷ Siehe dazu die vorige Anmerkung!

18

Tata, 30. März 1425

Auf Befehl des Königs Sigismund – bei dem Ladislaus Sós, der Propst zu Pressburg gegen die gegen ihn gefällten Urteile mit Bezug auf Ungerechtigkeit Beschwerde einlegte – prüfte Georg von Pálócz – Erzbischof zu Gran, Legat des Apostelstuhls, Primas und Gespan auf Lebzeiten – die von den durch ihn ernannten Richtern, so von Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie von Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan zu Gran – am 20. Januar 1425 in Gran gefällten Urteile. Nachdem sich der Erzbischof darüber vergewissert hatte, dass diese Urteile nach dem kanonischen Recht vorschriftsmäßig gefällt worden sind, bestätigte er auf Gesuch des Gewinners des Rechtsstreites, des Kollegiatkapitels zu Pressburg, die Urteile mit einigen, kleineren Modifizierungen, d.h. die für den Propst festgesetzten Zahlungsfristen sollten erst ab Ostersonntag gelten; in der Schuldensache der Klage Nr. 19 sollte dem Propst die Geldstrafe von 36 Ungarischen Gulden erlassen werden; das Kollegiatkapitel solle das Recht haben, in der Abwesenheit des Dechanten Hausen verteilen zu dürfen; der Propst dürfe künftig seinen Vierten auswählen; sowie der Propst müsse die Kanoniker Georg und Jakob Budai nicht um Verzeihung bitten.

Auf Pergament. Mit großem Anfangsbuchstaben „G“. Mit Seidenschnur eines Hängesiegels. Unter dem Text stehen die Beglaubigungsklausel und das Signet des apostolischen und kaiserlichen öffentlichen Notars Johannes, des Klerikers der Diözese Siebenbürgen, des Sohnes von Peter von Bázna, (siehe Anhang II). SNA, Privatarhiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-10. (DF 228142., Monasterium.net 508) – Regest: ZsO XII. Nr. 377.

338:¹ Ez 3,17 *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel et audies de ore meo verbum et annuntiabis eis ex me*.

341:² Da geht es um den Klagepunkt Nr. 19 des Kollegiatkapitels. Siehe dazu Urkunde Nr. 15!

341:³ Siehe Urkunde Nr. 11!

341:⁴ Siehe Urkunde Nr. 7!

19

Pressburg, den 12. April 1425

Johannes Kaplati versichert Ladislaus Sós, den Propst zu Pressburg und das Kollegiatkapitel, dass ihm die seiner Kirche zustehende, jährliche Königssteuer in Höhe von 200 Ungarischen Gulden – die Ungarischen Gulden mit 100 jetzigen königlichen Denaren gerechnet – im Auftrag und auf Befehl des Königs Sigismund voll und ganz bezahlt wurde.

Auf Papier, mit Ringsiegel unter dem Text. SNA, Privatarhiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg H-8-138. (Monasterium.net 631). – Oben in der Mitte auf der Rückseite mit zeitgenössischer Schrift: *Quittantia pro capitulo Poseniensi*. – Regest: ZsO XII. Nr. 408.

342:¹ In der Urkunde steht – irrtümlich – *deputatorum*.

20

Burg zu Griechisch Weißenburg (Belgrad), den 1. November 1427

König Sigismund wendet sich an die Gespane zu Pressburg, an Stephan von Rozgony und Georg, wie auch an die Kastellane, dass sie den Propst und das Kollegiatkapitel zu Pressburg samt ihrer Häuser in der Stadt Pressburg gegenüber rechtswidrigen Belästigungen der Stadt verteidigen sollen.

Auf Papier. Unter dem Text Geheimsiegel mit Papieroblate bedeckt. SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-3-70. (DF 228187., Monasterium.net 555).

343: ¹ ‚quod‘ wurde nach dem Wort durch die die Kanzleinotiz schreibende Hand eingefügt.

21

Pressburg, den 27. Februar 1429

Der Sohn des Vize-Oberst-Türhüters Sebastian von Sólyag: Dominikus, Mann und Vasall (lat. familiaris) des Kastellans von Keve, Matkó von Tallóc bezeugt, dass der Propst und das Kollegiatkapitel zu Pressburg die ihnen veranlagte jährliche Königssteuer in Höhe von 200 Ungarischen Gulden bezahlt haben.

Auf Papier. Unter dem Text Ringsiegel im grünen Wachs. SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg H-8-139. (Monasterium.net 632). – Oben auf der Rückseite: *Quittantia fr IF florenis pro capitulo Posoniensi.*

22

Den 17. Mai 1464

Das Domkapitel zu Raab schaltet im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern – auf Gesuch von Johannes Vépi, Kanoniker zu Pressburg – die noch von den durch Georg, Erzbischof zu Gran ernannten Richtern, so von Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran – sowie von Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – verfasste und mit dem 20. Januar 1425 datierte Urteilsurkunde ein: Der Propst ist von Amts wegen und unter Androhung der Suspendierung verpflichtet, für den aus den unterschiedlichen Einkünften ihm zustehenden Viertelteil in den Morgenbeten entweder persönlich zu dienen oder für diesen Zweck einen Kaplan anzustellen.

Auf Papier. Auf der Rückseite Spuren eines Siegels. SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-18. (DF 228150., Monasterium.net 516). – Das Transsumpt enthält auch den Text der Beglaubigungsklausel des öffentlichen Notars (Anhang I/b) ohne die Zeichnung des Signets.

Hier folgt die am 20. Januar 1425 ausgestellte Urkunde der von Georg –Erzbischof zu Gran – ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza, Lektor zu Gran, sowie Dominikus, Propst zu Gran-Sankt Stephan. (Nr. 9).

23

Den 10. März 1505

Das Domkapitel zu Gran schaltet auf Gesuch von Meister Johannes Niethamer – Kanoniker zu Pressburg – die von den im Prozess zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel und den Kanonikern von Georg, Erzbischof zu Gran – ernannten Richtern, Matthäus de Vicedominis von Piacenza – Doktor beider Rechte, Lektor von Gran, sowie Dominikus – Doktor des kanonischen Rechtes, Propst zu Gran-Sankt Stephan – verfasste und mit dem 25. Januar 1425 datierte Urteilsurkunde darüber ein, dass der Propst von

Amts wegen und unter Androhung der Suspendierung verpflichtet ist, für den aus den unterschiedlichen Einkünften ihm zustehenden Viertelteil in den Morgengebeten entweder persönlich zu dienen oder für diesen Zweck einen Kaplan anzustellen.

Auf einem ursprünglich aus zwei Stücken zusammengeklebten, aber heute schon auf einem in zwei Teile gespaltenem Papier, mit Spuren eines Siegels auf der Rückseite. SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-28. (Monasterium.net 526). – Das Transsumpt enthält auch den Text der Beglaubigungsklausel des öffentlichen Notars (Anhang I/b) ohne die Zeichnung des Signets.

Hier folgt die am 20. Januar 1425 ausgestellte Urkunde der vom Erzbischof zu Gran, von Georg, ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza, Lektor zu Gran sowie Dominikus, Propst zu Gran-Sankt Stephan. (Nr. 9)

24

Pressburg, den 1. Februar 1556

Nikolaus Oláh, Erzbischof zu Gran apostolischer Legat, Primas und Gespan auf Lebzeiten, Ober- und Geheimkanzler sowie Ratsherr des ungarischen Königs Ferdinand schaltet – auf das Gesuch der in Vertretung des Kollegiatkapitels zu Pressburg erscheinenden Kanoniker, so des Pressburger Kustos Johannes Hali und des Notars Johannes Zákányi – die im Rechtsstreit zwischen dem Propst zu Pressburg und dem Kollegiatkapitel sowie den Kanonikern von den von Georg, Erzbischof zu Gran, ernannten Richtern, Matthäus de Vicedominis von Piacenza, Doktor beider Rechte, Lektor zu Gran sowie Dominikus, Doktor des kanonischen Rechtes und Propst zu Gran-Sankt Stephan, verfasste und mit dem 20. Januar 1425 datierte Urteilsurkunde darüber ein, dass (1) die Kanoniker frei testieren dürfen; (2) die Pfarrer der Pressburger Propstei verpflichtet sind, die Heiligen Öle von der Kathedrale des Heiligen Martin zu übernehmen.

Auf Pergament, mit unversehrtem Hängesiegel. SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-13. (DF 228145). Auf der Plica: *Petrus Paulinus secretarius etc.*

Hier folgt die am 20. Januar 1425 geschriebene Urkunde der von Georg, Erzbischof zu Gran, ernannten Richter, Matthäus de Vicedominis von Piacenza, Lektor zu Gran sowie Dominikus, Propst zu Gran-Sankt Stephan. (Nr. 8).

Anhang

I/a

Die Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, Kleriker der Diözese zu Fünfkirchen und Sohn des einstigen Andreas von Egéd.

Unter dem Text der Urkunden vom 20. Januar 1425 (Nr. 6–8., Nr. 12–17.) der von Georg, Erzbischof zu Gran, beigeordneten Richter, so von Matthäus de Vicedominis von Piacenza, Lektor zu Gran und Dominikus, Propst zu Gran-Sankt Stephan. SNA, Privataarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-8. (DF 228140., Monasterium.net 506.), G-1-9. (DF 228141., Monasterium.net 507.), G-1-11. (DF 228143., Monasterium.net 509.), G-1-13. (DF 228145., Monasterium.net 511.), G-1-15. (DF 228147., Monasterium.net 513.), G-1-16. (DF 228148., Monasterium.net 514.), G-1-17. (DF 228149., Monasterium.net 515.), G-1-19. (DF 228151., Monasterium.net 517.), G-1-37. (DF 228159., Monasterium.net 526a.).

349: ¹ Nur in der Urkunde Nr. 13 (die eine einfache Kopie ist): *subscripti*.

I/b

Das Notariatssignet und die Beglaubigungsklausel des kaiserlichen öffentlichen Notars Gregor, Kleriker der Diözese zu Fünfkirchen und Sohn des einstigen Andreas von Egéd.

Unter dem Text der Urkunden vom 20. Januar 1425 (Nr. 9–11.) der von Georg, Erzbischof zu Gran, beigeordneten Richter, so von Matthäus de Vicedominis von Piacenza, Lektor zu Gran sowie Dominikus, Propst zu Gran-Sankt Stephan. SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-7. (DF 228139., Monasterium.net 505.), G-1-12. (DF 228144., Monasterium.net 510.), G-1-14. (DF 228146., Monasterium.net 512.)

II

Das Notariatssignet und die Beglaubigungsklausel des Sohnes von Peter von Bázna, Johannes, des Klerikers der Diözese Siebenbürgen, des apostolischen und kaiserlichen öffentlichen Notars, des Schreibers von Georg, Erzbischof zu Gran.

Unter dem Text der Urkunde vom 30. März 1425 von Georg, Erzbischof zu Gran, (Nr. 18). SNA, Privatarchiv des Kollegiatkapitels zu Pressburg G-1-10. (DF 228142., Monasterium.net 508.)

351: ² Davor steht irrtümlich *continentes sive*.

Spor prešpurského (bratislavského) prepošta a kapituly (1421–1425)

Súdy posvätnej stolice v Uhorsku – štruktúra Prešpurskej (Bratislavskej)
kapituly a jej funkcionári začiatkom XV. storočia

ZHRNUTIE

Poznámka: na rozdiel od slovenskej praxe v zhrnujúcich textoch namiesto výrazov Bratislava a Bratislavská stolica používame tvary Prešpurk a Prešpurská stolica. V období, ktoré je témou našej publikácie (a prakticky do roku 1920) slovanské (slovenské) pomenovanie mesta totiž nebola Bratislava. Kvôli tomu na tomto mieste toto umelé pomenovanie považujeme za anachronistické a nepresné. Poznáme komplikácie aj citové aspekty tejto otázky a sme si vedomí toho, že ani používanie výrazu Prešporok nie je ceľom dobré riešenie, a to kvôli archaickému a literárnemu charakteru. V slovanských jazykoch písaných listoch a listinách v Uhorsku z XV. storočia názov mesta uvádzajú najčastejšie vo forme Prešpurk, preto sme sa rozhodli používať tento tvar a prosíme čitateľa o láskavé pochopenie.

1. O stredovekých uhorských cirkevných súdoch (posvätnej stolice)

Dejiny vzťahu cirkevného súdu a stredovekého uhorského súdництва nie sú do dnešného dňa dostatočne a celistvo spracované a tak sa môžeme spoliehať len na čiastočné a neúplne výsledky. Vlastné archívy takejto súdnej praxe sa na území Uhorského kráľovstva nezachovali a tak fungovanie tohto inštitútu môžeme skúmať len za pomoci listín, ktoré vydali príslušné cirkevné súdy. Avšak poznáme len časť takýchto dokumentov, prípadne niektoré boli publikované len čiastočne. Doteraz najcelistvejšia zbierka sa viaže s menom Györgya Bónisa, ktorý vyhotovil 4377 registrov z dokumentov cirkevných súdov. Na základe ešte len prvotného stavu svojej zbierky tak v roku 1963 publikoval v nemeckom jazyku štúdiu, v ktorej len všeobecne predstavil cirkevné súdnictvo v stredovekom Uhorsku. Popri Bónisovi treba pripomenúť aj kanonického právnika Pétera Erdőa, ktorý v 90. rokoch minulého storočia publikoval niekoľko štúdií o cirkevnom súdnictve, zostavil tiež zoznam listín uhorských cirkevných súdov. (Táto zbierka však ani zďaleka nie je úplná.) Monografia Eleméra Balogha o stredovekom bavorskom cirkevnom súdnictve sa dá pre výskum problematiky pomocou analógie použiť pri získaní ďalších informácií, keďže medzi týmito dvoma územiami v stredoveku bol veľmi úzky vzťah. Anselm Szabolcs Szuromi vo viacerých svojich štúdiách analyzoval

fungovanie stredovekých uhorských cirkevných inštitúcií pomocou predpisov kanonického práva a uznesení koncilov. Nakoniec nemôžeme zabudnúť ani na Kingu Körmendy, ktorá pri skúmaní knižnice stredovekej Ostrihomskej kapituly zmapovala aj úroveň vzdelanosti jednotlivých kanonikov – medzi nimi boli aj vikári. Napriek tomu dodnes neexistuje vážna odborná práca v maďarskom jazku, v ktorej by sa bádateľ mohol dočítať o podrobnostiach teoretického výskumu stredovekého uhorského cirkevného súdnictva.

Na čele diecéznej posvätej súdnej stolice stáli biskupi (podobne ako je tomu aj dnes), ale vedením samotných súdov už v priebehu XII-XIII. storočia v celej Európe títo poverovali iné osoby. Na nemeckom, francúzskom, anglickom a poľskom území túto funkciu zastával *officiál* – splnomocnený úradník, ktorý na základe poverenia vykonával len sudcovskú právomoc svojho biskupa, avšak v španielskych, talianskych, dalmátskych diecézach, no tiež aj v Uhorsku sa ustálil inštitút *vikárov*, okrem sudnictva vykonávali aj špecifické úlohy biskupa v rámci cirkevnej správy a mohli tiež držať aj právomoc v rámci trestného práva. Vďaka tomu fungovanie cirkevného súdu bolo efektívnejšie, veď vikári – začiatkom XV. storočia už výlučne – na univerzitách vyštudovali právo, väčšinou vlastnili aj titul doktora kanonického práva. Popritom sa mohlo stať, že diecézny biskup svoju súdnu právomoc v konkrétnych prípadoch, či na určitú dobu preniesol na splnomocnené osoby, na delegovaných sudcov – v takýchto prípadoch tieto osoby konali nezávisle od úradníkov či vikárov.

Hoci písomnosti vydané súdnou svätou stolicou vznikli len v mene kompetentného úradníka kúrie, či vikára, pomáhali mu aj prísediaci sudcovia a ďalší personál. Ako spolusudcovia najčastejšie figurovali miestni vážení kanonici, ktorí tak boli v listinách uvedení vo funkcii prísediacich (*assessor*), poradcov (*consiliarius*) alebo ako tí, ktorí viedli výsluch (*auditor*). Popritom – hlavne v prípadoch, ak rozsudkové listiny mali byť potvrdené privesenou pečaťou – prevažne počas vynesenia rozsudku na konci takejto listiny uviedli zoznam kanonikov, ktorí mali funkciu svedkov.

Dôležitým odlišujúcim znakom domácich cirkevných súdov v porovnaní s uhorskou svetskou súdnou praxou bol väčší význam spisomnenia príslušného aktu. IV. lateránsky koncil v roku 1215 totiž prikázal, aby cirkevné súdy zamestnali viac verejnoprávných osôb (verejných notárov, *notarius publicus*), ktorí mali každý detail sporu opísať v zápisnici (*protocollum, registrum*). Zápisnicu viedli pisári, notári pracujúci na súde svätej stolice, potom verejní notári, ktorí mali vyššiu funkciu, overovali ich spisy. Neodpustiteľnou súčasťou písomností súdnej svätej stolice bola teda notárska klauzula, keďže v praxi cirkevného súdnictva to bola jediná platná forma overovania listín.

Fungovanie cirkevných súdov popri všeobecného cirkevného práva ovplyvnili aj diecézne koncily a miestne zvykové právo. Práve preto sa ich okruh kompetencií v závislosti od regiónov odlišoval. Napriek tomu môžeme vidieť také druhy prípadov, v ktorých súdnu právoprávo mali vždy cirkevné súdne inštitúty. Sem patrili spory klerikov, manželské spory, záležitosti týkajúce sa dievčenskej štvrtiny, dedičstva, porušenia prísahy, cirkevných

prijmov, testamentov a čistoty viery. Popritom si možno všimnúť, že tento široký okruh kompetencií sa koncom stredoveku usilovala obmedzovať postupne sa dotvárajúca prax svetského práva, najmä záležitosti súvisiace s právom vlastníctva a majetku. Počas XV. storočia sa v Uhorsku vo viacerých dekrétach snažili rozdeliť kompetencie cirkevných a svetských súdov. Napriek tomu súdy posvätné aj koncom stredoveku fungovali ako plnoprávne elementy uhorského súdneho systému, keďže sa celkom etablovali do domáceho súdnictva.

Napokon, čo sa týka organizovania domácich posvätných súdnych stolíc: súdy fungujúce v centre biskupstva mali právo rozsudku prvého stupňa v danej diecéze. Okrem toho v Sedmohradskej diecéze, „v časti za Meszesom“ sa v priebehu XIV.–XV. storočia ustálil samostatný vikariát, túto funkciu najčastejšie zastával farár z mestečka Tašnad (dnes Tășnad, Rumunsko). V Záhrebskej diecéze funkcia prepoštvá kolegiálnej kapituly v Csázme (dnes Čazma, Chorvátsko), čiže prepoštvá, bolo spojené s vikárskym súdom.

V Sedmohradsku, ktoré sa nachádzalo ďaleko od sídla diecézy – dva dekanáty patriace do Ostrihomského arcibiskupstva, čiže brašavský a sebenský –, dekan vlastnil a praktizoval moc cirkevného sudcu a to podobnú, akou disponovali biskupi. Zvláštne právne postavenie mali v diecéze aj prepošti Prešpurskej a Spišskej kapituly, ktorí na území svojho prepoštvá, respektíve arcidiakonátu, praktizovali vikárske práva. Posvätná súdna stolica Kaločského a Ostrihomského arcibiskupstva sa považoval za súd prvého stupňa v rámci vlastnej diecézy, v prípade rôznych odvolaní zo sufragánnych diecéz mala potom aj moc súdu druhého stupňa. Avšak ostrihomský arcibiskupský súdny stolec na základe primaciálneho práva hlavného kňaza od roku 1394/95 sa považoval aj za tretí stupeň odvolávacieho súdu pre každú diecézu v Uhorskom kráľovstve.

V spore, ktorý je základom našej publikácie, vystupoval súd ostrihomskej posvätnéj súdnej stolice. V období medzi rokmi 1399 a 1428 – aj s kratšími prestávkami – celý prípad viedol vikár Matteo di Vicedomini pochádzajúci z Piacenze. S pozbieraním a opísaním každej známej listiny, ktorú vydal v tomto období, sme sa snažili použiť takú metódu, ktorú doteraz nepoznala historiografia maďarského cirkevného dejepisectva: snažili sme sa o to, aby sme uviedli najpresnejší obraz o fungovaní jednej posvätnéj súdnej stolice, a to s vedomím, že takto dokážeme predstaviť len „momentálnu snímku“ najdôležitejšieho domáceho cirkevného súdu.

Zloženie súdu v Ostrihome sa v podstate neodlišovalo od vyššie uvedeného obrazu. Vikár v dôležitejších sporoch nerozsudoval sám, ale spoločne so spolusudcami. Nakoľko sa to dá posúdiť na základe listín, nemôžeme hovoriť o zbore so stálymi členmi, veď ten sa skladal väčšinou z kanonikov, ktorí sa počas pojednávania sporu zdržiavali v Ostrihome. Napriek tomu si možno všimnúť, že kanonici s kanonicko-právnym vzdelaním sa aktívne zúčastnili vo väčšine pojednávaných prípadov. (V tejto dobe ich počet bol prekvapivo nízky, veď v kapitule okrem vikára len dvaja členovia získali titul doktora

kanonického práva). Okrem toho Vicedomini mal aj zástupcu, túto funkciu zastával komárňanský arcidiakón Ondrej. Jeho úlohou bolo vedenie súdu v neprítomnosti vikára. Hoci na základe zachovaných prameňov sa zdá, že vo vlastnom mene a pod vlastnou pečaťou viedol súd len v dôležitejších prípadoch, ale pravdepodobne tiež dohliadal aj na vydávanie listín, ktoré posvätná súdna stolica vystavovala „rutinne“ (napríklad v prípade pokút, či odloženia súdu) a aj v neprítomnosti Vicedominiho boli vydané v jeho mene.

V tejto súvislosti sa oplatí povedať pár slov aj o používaní pečatí posvätnej súdnej stolice. V spomínanej dobe v Ostrihome nemáme ani stopy po oficiálnej pečati vikára, ktorá sa v neskoršom období, v druhej polovici XV. storočia objavila vo viacerých diecézach. Vicedomini používal dve pečatidlá. Jednak svoju veľkú pečať, ktorú držal pri sebe a menšiu pečať, ktorú môžeme nepretržite vykázať v Ostrihome a bola užívaná v prípade Vicedominiho absencie. Toto pečatidlo mal na starosti pravdepodobne zástupca vikára, alebo vedúci kolégia notárov.

Okrem kanonikov-spolusudcov vo fungovaní súdu posvätnej stolice dôležitú úlohu hrali aj verejní notári a notári. S posledne spomenutými sa stretáme len v niektorých listinách výlučne vo forme kontroly listín, alebo v poznámkach (napríklad v *lecta-*, *correcta*-znakoch) – a aj to len zriedka. Ich používanie – podobne ako aj v prípade dobovej uhorskej svetskej praxi – sa realizovalo len vtedy, ak sa vikár nenachádzal na svojom sídle. Situácia je odlišná v prípade verejných notárov. Ich mená a občas aj ich funkcie boli uvedené v listinách vikára s privesenou pečaťou. Totiž v každom prípade podobné listiny obsahovali aj notársku klauzulu. Šťastnou náhodou sa z obdobia zachovala jedna zaujímavá listina, ide o písomnosť týkajúcu sa testamentu varadínskeho biskupa, Andrea Scolariho: dozvieme sa z nej, že na súde ostrihomskej posvätnej stolice pracovalo naraz viac verejných notárov, ale s rôznymi titulmi. Zbor notárov (verejných notárov) bol vždy podriadený jednej osobe, vedúcim bol len jeden *notarius publicus*. Hranica medzi notármi a verejnými notármi stratila kontúry: okrem toho, že verejní notári pred získaním svojho titulu vždy pracovali ako notári, na niektorých listinách nájdeme notárske *lecta-* alebo *correcta*-znaky takých notárov, o ktorých z iných prameňov vieme, že v danej dobe pracovali aj ako verejní notári.

Samostatný problém prináša zo sebou okruh záležitostí, ktoré sa dostali na súd posvätnej stolice arcibiskupa. V najväčšom množstve nájdeme procesy súvisiace s dievčenskou štvrtinou, s venom, ale samozrejme nájdeme medzi nimi aj spory týkajúce sa cirkevných predstavených alebo inštitúcií, testamentárne záležitosti, či privilegium udelenia prebendy. Na spomínaný súd sa najväčšia časť sporov dostalo z Ostrihomskej diecézy. Len málokedy sa stretáme s takými procesmi, ktoré sa dostali do Ostrihomu odvolaním sa proti rozsudku v inej diecéze. Môžeme sa domnievať, že súdy ostatných diecéz pracovali efektívne. Samozrejme odvolanie znamenalo i ďalšie finančné výdavky, tak sa mohlo stať, že v prípade menších sporov porazená strana nepovažovala za dôležité pokračovať v procese na vyššom súde. Na druhej strane

zainteresované osoby mohli požiadať aj panovníka, aby ten premiestnil spor do kompetencie svetského súdu. Podobné prípady poznáme aj zo sudcovskej praxe Vicedominiho. Príkazom panovníka vikár vždy vyhovel, a to s jedinou výnimkou (keď v jednom spore medzi cirkevnými inštitúciami vyniesol rozsudok napriek tomu, že mu to panovník rázne zakázal), ale nemôžeme vylúčiť, že sa nám nezachovali niektoré listiny súvisiace s daným sporom. Keďže aj cirkevní, aj svetskí hodnostári sa mohli voči rozsudku najvyššieho cirkevného súdu odvolať na súdy panovníka, tento zvyk potvrdzuje tézy Györgya Bónisa. Tento historik totiž tvrdil, že v XV. storočí svetské súdy sa snažili „podriadiť“ cirkevné súdy posvätnej stolice.

2. Štruktúra Prešpurskej kapituly a jej funkcionári (1421–1425)

Preštudovali sme aj organizáciu a fungovanie Prešpurskej kolegiálnej kapituly, pričom sme sa sústredili na obdobie sporu. S ohľadom na doterajšiu odbornú literatúru a na základe odkrytých prameňov sme konštatovali, že zbor kanonikov okrem osoby prepošta tvorilo 14 kanonikov. Medzi kanonikmi sa nachádzali aj farár kostola svätého Martina, alebo iným menom svätého Spasiteľa (Salvátora), tiež farár kostola svätého Vavrinca, ktorý sa nachádzal mimo múrov Prešpurku. Na základe dohody mesta a kapituly, ktorá vznikla počas XIV. storočia, patronátne právo nad týmito dvoma farami praktizovalo mesto, ale farára si mešťania museli zvoliť z okruhu kanonikov, potom ich museli predstaviť ostrihomskému arcibiskupovi alebo jeho vikárovi.

V Prešpurskej kapitule okrem titulu prepošta existovali len hodnosti kustoda a dekana. V dobe panovania kráľa Žigmunda kustodi často zastupovali kapitulou, ale viackrát figurovali aj ako svedkovia hodnoverného miesta. Popritom Jakub (syn prešpurského obchodníka Jána), ktorý v rokoch 1409 až 1433 zastával hodnosť kustoda, od 30. rokov XV. storočia vystupoval aj ako vikár prepošta. Dokonca, aspoň v jednom prípade ho kapitula zvolila za dekana. Tento Jakub, ako je to jednoznačné z materiálov sporu, bol jedným z jeho súperov. O hodnosti dekana, respektíve o osobách vlastniacich túto funkciu sme konštatovali, že – podobne ako v prípade ostatných kapitúl – ich úlohou bolo spravovanie majetkov, vyzbieranie a administrovanie príjmov kapituly. Na základe veľmi nízkeho počtu prameňov o prešpurských dekanoch môžeme opatrne povedať, že v skúmanom období sa kapitula snažila obsadiť túto pozíciu. Môžeme to podoprieť i tým, že jedným z dôvodov sporu opísanom i v našej publikácii bola prepoštova snaha o to, aby mohol zasahovať do hospodárskych záležitostí kapituly: jednak nepovolil voľbu dekana, a tiež dekanovi neumožnil, aby vykonával svoj úrad.

Rozsudok delegovaných sudcov sporu prezrádza i ďalšie detaily o povinnostiach dekana. Okrem toho, že mal na starosti vyzbieranie príjmov zo spoločných majetkov, bolo jeho starosťou aj zaobchádzanie s financiami. Zostavenie registrov, ktoré obsahovali výdavky kapituly, vyplatenie štvr-

tiny spoločných príjmov prepoštovi, bolo tiež úlohou dekana. V prípade zneužívania úradu ho v mene celej kapituly mohli brať na zodpovednosť, tiež mu mohli odobrať všetky majetky. Z torzovitých údajov môžeme konštatovať i to, že dekan za svoju vykonanú prácu mal nárok na plat. O výške tejto sumy sa dočítame iba v jednej časti sporu, a to v 6. listine: v roku 1424 „ročná výplata“ (*sallarium annuum*) dekana bolo 24 florénov.

Okrem voľby dekana vznikli aj ďalšie sporné otázky medzi prešpurským prepoštom a kapitulou. Takou záležitosťou bolo i to, kto má právo na voľbu vikára zodpovedajúceho za duchovné záležitosti (*vicarius in spiritualibus generalis*). O súdnej právomoci prešpurských prepoštov na základe staršej literatúry vznikli v podstate dva názory. Podľa mienky Károlya Rimelyho a Tivadara Ortvyaho prepošti do XIII. storočia disponovali kompetenciami biskupov: rozsudovali, exkomunikovali, vymenovali vikára a podobne ako arcidiakóni, vyberali *cathedraticum*. Tieto práva ostrihomskí arcibiskupi počas XIV. storočia postupne potláčali, až v roku 1390 získali aj právo na vymenovanie prepošta. Oproti tomu Nándor Knauz vysvetľoval „špeciálnu“ právomoc prepošta tým, že svoje výhody tento praktizuje na základe práva arcidiakóna a *cathedraticum* dostáva podobne ako sibinskí a spišskí prepošti tiež na základe toho istého titulu. Vikára vymenoval vtedy, ak sa zdržiaval mimo svojho sídla. József Köblös, ktorý sa tiež zaoberal touto témou, nielen prijal Knauzove tézy, ale skoncipoval aj ďalšie argumenty: v ostrihomskom vizitačnom protokole z roku 1397 je prešpurský prepošt uvedený na prvom mieste medzi cirkvami patriaciemi do právomoci arcibiskupa. Ďalej v roku 1469 úradujúci ostrihomský arcibiskup Ján (Vitéz) zo Zredny, splnomocnil prepošta Juraja Schomberga, aby na území prepoštvstva konal ako vikár arcibiskupa, respektíve povolil mu nosenie odznakov hlavného kňaza. Náš výskum napriek tomu ani jednu z vymenovaných hypotéz nepotvrdil bezvýhradne.

V listine zo 14. mája 1390, ktorú citujú spomínaní odborníci, Leonard z Pesárie, doktor kanonického práva, záhrebský arcidiakón, ostrihomský vikár, na základe sťažnosti prešpurských farárov svoj rozsudok nekoncipoval tak, že ostrihomskému arcibiskupovi prináleží právo menovania prepošta, ale tak, že nad prešpurskými benefíciami a vlastníkmi týchto príjmov, respektíve nad ich testamentmi nemôže prešpurský prepošt držať žiadnu moc, keďže celá záležitosť patrí do rúk arcibiskupa. Ďalším sporným bodom je odkazovanie na údaj z ostrihomskej *canonica visitatio*. Na otáznom mieste kanonickej vizitácie sa dočítame: „Ďalej prešpurská cirkev Svätého Martina je prepoštvstvo, kde úraduje magister Ján Jubar z Čiech, darovanie titulu prepošta, kanonikátu a jednotlivých benefícií je úlohou ostrihomského arcibiskupa.“ Hlavným problémom uvedeného citátu je (okrem toho, že vznik textu vizitácie nemôžeme určiť jediným termínom), že Jána Jubara na čele prepoštvstva možno najskôr dokumentovať až 17. januára 1407. V tom prípade samozrejme uvedený údaj žiadnym spôsobom nemožno stotožniť s rokom 1397, ktorý je uvedený vo vizitačnom protokole, i keď tento rok prijala aj odborná literatúra. Súčasne však je známa listina kráľa Žigmunda z 18. apríla 1404, ktorú adresoval arcibiskupovi

Jánovi z Kaniže, ktorú skôr citované diela nepoužili. Podľa textu listiny totiž kráľ nachádzajúci sa v Prešpurku, vybral spod právomoci arcibiskupa a jeho úradníkov (vikára a hodnostárov) a zaradil priamo pod svoju jurisdikciu prešpurského prepošta Jána z Vyškova, farára budínskej cirkvi Panny Márie a kráľovského tajného kancelára, tiež cirkevných hodnostárov týchto dvoch cirkví, ktorí im boli podriadení s poukazom na krivdy vykonané arcibiskupom, jeho vikármi a hodnostármi. Čo to znamenalo v praxi? Na otázku odpovieme v súvislosti s vymenovaním prepošta a kanonikov.

Ďalšiu listinu, ktorá má argumentačný charakter, vydal ostrihomský arcibiskup Ján 26. apríla 1469. Prešpurského prepošta vymenoval za jedného z vikárov arcibiskupstva a podrobne opísal územie vikárskej právomoci prepošta. Podľa toho územie rešpurského arcidiakonátu sa nachádzalo na hornej časti oproti rieky Váh, čiže východnú hranicu tvoril Váh, ďalej rieka Dunaj až po hranice Moravy (čiže môžeme hovoriť o južnej hranici nitrianskeho arcidiakonátu), západnou hranicou bola rieka Morava až po hrad Devín (čiže hranica štátu), respektíve územie Žitného Ostrova, ktoré i dotedy patrilo do tejto právomoci. Oproti prechádzajúcemu stavu to znamená, že prepošt aj v predošlom období disponoval podobnou právomocou, ale tá sa vzťahovala len na Žitný Ostrov. Takto definovaný prešpurský arcidiakonát, čiže členovia kapituly, ďalej diakóni, farári a iní cirkevní hodnostári na území Prešpurskej župy, tiež obyvatelia územia odteraz v každej záležitosti patrili do súdnej právomoci prešpurského prepošta ako vikára, respektíve jeho zástupcu.

Skôr vymenované údaje dokazujú, že prešpurský prepošt, ktorý z času na čas vymenoval aj vikára, nepochybne disponoval súdnou právomocou, otázkou je, na akom území mohol praktizovať svoju moc. Už len na základe sídiel zriedkavo sa objavujúcich vicearcidiakónov je jednoznačné, že na Žitnom Ostrove. Na základe nepriamych dôkazov môžeme prehlásiť, že prešpurský prepošt, respektíve jeho *vicarius in spiritualibus generalis* disponoval súdnou právomocou, ale tá sa vzťahovala iba na „menšiu Prešpurskú župu“, čiže na časť Žitného Ostrova patriaceho do Prešpurskej župy. Táto súdna právomoc pre obyvateľov územia mala platnosť prvého stupňa, na druhom stupni už rozsudzoval ostrihomský vikár. V súvislosti so spomínanými tvrdeniami v odbornej literatúre sa už skôr vyskytla otázka, že odkiaľ pochádzala moc cirkevného súdництва prepošta. Podľa prvého stanoviska (napríklad Károly Rimely a Tivadar Ortvay) okruh súdnej moci pochádza z pomerov v dobe zakladania — čiže do XIII. storočia prepošt disponoval podobnými právami ako biskup. Oproti tomu – ako to tvrdí napríklad Nándor Knauz, Gábor Thoroczky – prepošt súdnu moc praktizoval na základe titulu arcidiakóna, čoho znakom bolo aj to, že za cirkevný dozor od svojich podriadených fár dostával *cathedraticum*. V nasledujúcom výklade sa oplatí hľadať odpoveď na to, či sa dá dať do súladu súdna právomoc týkajúca sa Žitného Ostrova s farami vymenovanými v listine z roku 1390 (keďže na platenie *cathedraticumu* nemáme údaje) a s farami patriacimi do právomoci Prešpurského prepoštstva.

Ak spomínané kostoly položíme na mapu (mapu vid' na vnútornej strane obalu), tak dobre vidíme, že nájdeme medzi nimi nejednu dôležitú obec, ktorá sa nenachádza na Žitnom Ostrove, ale na území „väčšej Prešpurskej župy“. Z toho ale vyplýva, že súdna právomoc prešpurského prepošta sa oddelila od právomoci arcidiakóna, odkiaľ to korenilo niekedy v minulosti a tak dva okruhy kompetencií neboli totožné. Situácia sa zmenila v roku 1469, keď ostrihomský arcibiskup vymenoval prešpurského prepošta za arcibiskupského vikára a ten tak získal súdnu právomoc v Prešpurskej župe aj mimo územia Žitného Ostrova. Od tejto doby vlastnil obe právomoci, čiže právomoc arcidiakóna a súdnu právomoc. Toto všetko pre prepošta a obyvateľov Prešpurskej župy znamenalo, že spory posvätnej stolice na prvom stupni sa odohrávali v Prešpursku, v prítomnosti prepošta, alebo jeho vikára a až po odvolaní sa museli objaviť v Ostrihome pred súdom arcibiskupa.

Skúsime ešte tiež dať odpoveď aj na ďalšiu dôležitú otázku: kto disponoval s príjmami kanonikov (a biskupa)? (Dispozičné právo, v súlade s odbornou literatúrou budeme nazývať ako patronátne právo, a to s vedomím, že používanie tohto termínu nie je celkom presné: ostrihomský arcibiskup totiž ako *ordinarius* biskup župy, na základe svojho práva v cirkevnej správe, mohol disponovať nad prebendami prepošta a kanonikov.) Na základe doterajšieho názoru v období po roku 1458 kanonika vymenoval kráľ, alebo osoba, ktorá vďaka donácii panovníka, mala v rukách patronátne právo. O období pred rokom 1458 sa domnievali, že prešpurský prepošt naposledy v roku 1341 vymenoval kanonika; v 30. rokoch XIV. storočia týmto právom disponoval ostrihomský arcibiskup, dokonca kanonická vizitácia z roku 1397 pripomínala, že arcibiskup právo na vymenovanie prepošta vlastní na základe dávnych zákonov. Preštudovaním prameňov z doby panovania Anjuovcov a kráľa Žigmunda môžeme tento obraz podrobne zmeniť: z prvých rokov panovania Anjuovcov naozaj poznáme zopár listín, v ktorých prepošt daroval kanonictvo, či menšie beneficium. Táto situácia sa zmenila po odchode prepošta Michala zo Sečian (1342). Od tejto doby na základe odporúčania panovníka, kráľovského páru, alebo ostrihomského arcibiskupa menoval kanonikov pápež a nie prepošti. Zmenu môžeme vysvetliť aj tým, že dlhé desaťročia po roku 1342 kapitula mala takého prepošta, pre ktorého prešpurské štallum znamenalo len „doplnok príjmov“, respektíve nenachádzal sa v Uhorsku. Môžeme sa domnievať, že kvôli vzniknutému stavu panovník, respektíve arcibiskup, zrušil rozhodovacie právo nad prebendami kapituly. Situácia sa vyostrila po vymenovaní Burkharda Ellerbacha, ktorý sa neúspešne pokúšal znovu získať jednotlivé kompetencie. Prepošti ani v nasledujúcom období nedokázali vybojovať dozor nad príjmami kapituly a vlastníckymi prebendami (nemohli vymenovať kanonikov, nemohli urobiť opatrenia v záležitostiach kanonikov a prebendárov). Vyplývalo to z toho, že titul a príjmy prešpurského prepošta boli natoľko výhodné, že panovníci a pápeži často obdarúvali svojich prívržencov touto funkciou. V dobe panovania Anjuovcov skoro každý druhý hodnosťár pracoval v pápežskej kúrii, respektíve nájdeme medzi nimi osoby, ktoré získali

dôležité pozície v kráľovskom dvore a titul prešpurského prepošta považovali len za prechodnú povinnosť. Po nástupe kráľa Žigmunda na trón a tiež po smrti prepošta Vavrinca Zámboá (1402) nastala zmena, čo môžeme dobre vidieť aj z faktu, že od tej doby ani jeden z prepoštov nezískal štalum ako prívrženec pápeža. Ešte nápadnejšie, v každom prípade si môžeme byť istí, že iniciátorom každého vymanovania bol panovník. Tak napríklad dvaja prepošti, ktorí nasledovali po Ladislavovi Sósovi, Siegfried Degenberg a Ján z Hammelburgu si svoje vymenovania zaslúžili tým, že boli doktormi medicíny a ako poznáme zdravotný stav kráľa Žigmunda, môžeme sa domnievať, že štalum získali ako výplatu za liečenie.

Na druhej strane ani arcibiskupi nemohli vecne ovplyvniť vymenovanie prepoštov, ale v záležitosti kanonikov a prebendárov mali o to väčšie slovo. Po preskúmaní vymenovania šiestich kanonikov a jedného kustoda môžeme povedať, že ostrihomský arcibiskup štalum udeľoval na základe predstavenia/ odporúčania/ panovníka. Kráľ pri vyznačení istých osôb sa vždy odvolával na svoje patronátne právo, následne arcibiskup pomocou svojich právomocí daroval prebendy osobám, ktoré odporúčal panovník. Z toho celého ale vyplýva, že úplné patronátne právo nad Prešpurskou kolegiálnou kapitulou, čiže vymenovanie prepoštov a kanonikov praktizoval kráľ Žigmund, a to so súhlasom arcibiskupov, ktorí boli k tomu nútení.

3. Všeobecný prehľad úsekov a priebehu sporu na cirkevnom súde posvätnéj stolice

Postupy sporu na súde posvätnéj stolice reguluje kanonické právo. Zbierka dekrétov, *Liber Extra*, ktorú dal zostaviť pápež Gregor IX., presnejšie predpisy nachádzajúce sa v prvej a druhej knihe, nevytvárajú systematický poriadok, nie sú uvedené jednotlivé body postupov: skôr stabilizujú princípy a uvádzajú rámeč. Jednou z úloh praxe súdu posvätnéj stolice bolo naplniť túto konštrukciu predpismi, ktoré uznávala miestna cirkev, či diecéza, respektíve využitím zvykového práva. Najlepšou cestou k spoznaniu súdnej praxe okrem listín a kníh formúl je preštudovanie dobových súdnych príručiek (*ordo iudiciarius*) – my sme použili dielo *Speculum iudiciale* od Guillaume-a Duranda, ktoré bolo zostavené v roku 1271 a neskôr prepracované v rokoch 1286 a 1291 –, z iného hľadiska nám pomáhajú neskoršie súdne poriadky z novodobej uhorskej praxe (práce Pála Khlósa, Györgya Gózonya, Imre Kazalyho, či Jánoša Surányiho). V prvej časti kapitoly na základe týchto diel sa oboznámime so všeobecným priebehom a charakterom procesu súdnej stolice, a to aby sme ľahšie pochopili spor, ktorý je hlavnou témou tejto publikácie. Úseky pojednávania tvoria aj delenie podkapitol: 1. príprava na proces (od prípravy a podania obžalovacieho spisu až po predvolanie), 2. priebeh sporu alebo pojednania (od predvolania cez pustenie sa do sporu, pozbierania dôkazov a vypočúvanie svedkov až po rozhodujúci rozsudok), 3. vyhlásenie a vykonanie rozsudku.

V poslednej časti kapitoly sa pozrieme bližšie na zasadacie dni súdu posvätnnej stolice. „Úradnú“ dobu uhorských súdov posvätnnej stolice, systém zasadávania ešte detailne nepoznáme. Zároveň však kanonické právo i v tejto otázke určilo isté body, z ktorých možno vychádzať. Na základe cirkevných sviatkov vieme, že medzi vianocami a sviatkom Zjavenia Pána, tiež v dobe veľkonočných sviatkov, na sviatok Nanebovstúpenia Pána a na Zaslanie Du-cha Svätého už len kvôli charakteru týchto viac dní trvajúcich sviatkov, súd prerušil svoju činnosť, inokedy zase, napríklad v auguste, či v septembri prácu súdu posvätnnej stolice prerušilo niekoľko cirkevných sviatkov. Súčasne však prerušenie činnosti súdu bolo aj technickou otázkou, táto prax však mohla byť odlišná v každom regióne.

Od druhej polovice XV. storočia v praxi svetského súdu na území Uhorského kráľovstva poznáme obdobia zasadania súdu, od novoveku aj cirkevné súdy fungovali na základe zasadacieho poriadku a dodržiavali obdobia, keď súdy prerušili svoju činnosť. Ale aká bola situácia v prvej polovici XV. storočia? Vychádzajúcim bodom našej metódy bolo, že sme si vybrali zbierku celoštátnych prameňov, na základe ktorej sme dokázali vytvoriť štatistické údaje: pracovali sme so zbierkou regist Györgya Bónisa z rokov 1350–1450, čiže preštudovali sme celkom 1573 položiek. Z listín posvätnnej súdnej stolice sme sa snažili pozbierať termíny, bolo ich možné vidieť najmä v prípadoch ako sú predvolania a odloženie súdu, v listinách obsahujúcich príkaz na vypočutie svedkov, či hlásenie, tiež termíny nachádzajúce sa v rozsudkových listinách. (viď. v maďarskom texte 3. tabuľku.)

Na základe pozbieraných údajov v praxi uhorského súdu posvätnnej stolice pred rokom 1450 môžeme vykázať celkom 32 oktáv rôznych sviatkov, či oktávu oktávy sviatku (kvindenu), a to v prípade 235 listín (ak pripočítame aj niekoľko ďalších údajov, tak hovoríme o 247 prípadoch). Tieto oktávy skutočne znamenajú ôsmy deň sviatku; rôzne listiny v podobných prípadoch striedavo, nedôsledne spomínajú oktávu sviatku, či oktávu oktávy. Už z listín z tohto storočného obdobia si môžeme všimnúť, že z takéhoto množstva oktáv sviatkov vynikajú štyri termíny (v 3. tabuľke sú ilustračne znázornené), ktoré majú dôležitú úlohu aj v prípade zasadacieho poriadku svetského súdu: oktávy sviatku Zjavenia Pána, svätého Juraja, svätého Jakuba a svätého Michala. Dokážeme oddeliť aj niekoľko menej dôležitých termínov, ktoré sa vyskytli menej, či viac frekventovane počas spomínaných sto rokov a ktoré sa slávia medzi spomínanými oktávami, alebo v „blízkosti“ niektorej oktávy. Spomínanie oktávy iných sviatkov je zriedkavejšie. Rušivým momentom je spomínanie termínov, v prípade ktorých vieme s istotou určiť, že akt sa mal udiať v nedeľu či počas sviatku, veď vtedy súd nemal pracovať. Rôzne činnosti datované na nepracovný deň súdu môže znamenať dve veci. Po prvé, že súd začal pracovať nie v deň sviatku, ale len počas nasledujúcich pracovných dní, po druhé, ak sa niektorý akt nemusel udiať v prítomnosti súdu (vypočúvanie svedkov, odhadovanie), mohol sa konať aj počas sviatku.

Na základe preštudovaní jednotlivých položiek skúmaného materiálu môžeme usúdiť aj zasadací poriadok súdov posvätnéj stolice. Obvyklým úradným dňom spišského prepošta bol piatok, čo potvrdzujú aj iné písomnosti inštitútu. Tento deň sa zmenil len v prípade technických dôvodov, alebo ak niektorý zo sviatkov pripadol na piatok; ak súdny akt sa odohrával na externom mieste, tak deň konania nebol určený úradným termínom. Na ostatných miestach jeden úradný deň v týždni nebol jednoznačný, čo sa mohlo stať aj kvôli väčšiemu množstvu sporov. V Ostrihome, na súde arcibiskupa, môžeme vykázať rovnako pondelok, streda, štvrtok a sobota ako úradné dni. Súhrne môžeme konštatovať, že v skúmanom období v Uhorsku na súdoch posvätnéj stolice bola používaná prax viacerých kratších zasadacích období: súdy väčšinou začali pracovať na oktávu niektorého sviatku, ale podobný zvyk nebol výlučný a fixovaný. Vysoký počet rôznych termínov a rokovacích dní odkazuje i na to, že práca na súdoch — okrem veľkonočného a vianočného obdobia, či žatvy — bola prakticky priebežná. Súčasne toto zistenie podporia neskorší vývin úradného poriadku, ktorý sa rozvíjal paralelne s normami svetského súdnictva.

4. Priebeh a prehľad prešpurskej záležitosti

Proces, ktorý je predmetom našej publikácie, je spor kvôli porušeniu cirkevnej disciplíny a otáznym príjmom medzi prešpurským prepoštom a kanonikmi jeho kapituly. Nezrovnalosti sa začali krátko potom, ako sa Ladislav Sós zo Solivaru ujal funkcie prepošta. Od začiatku sa snažil získať kontrolu nad príjmami zboru a usiloval sa o zvýšenie svojho podielu na úkor kanonikov.

Súčasne nebol ochotný vyrovnať dlhy svojho predchodcu, Jána Jubara a len čiastočne vyplatil jemu prináležiacu čiastku z výdajov. Vzťah medzi prepoštom a jeho kanonikmi sa vyostřil koncom roku 1423; jedného kanonika, člena opozície vo februári roku 1424 aj uväznil, neskôr na jar ich zažaloval u kráľa Žigmunda, a to kvôli poškodeniu práv a slobôd prepošta. Napokon začiatkom mája v Ostrihome pred súdom posvätnéj stolice arcibiskupa aj kapitula zažalovala prepošta Ladislava.

Počas sporu obe strany zastupovali dvaja advokáti. V mene kapituly jednali kanonici Juraj Soproni a Tomáš z Beluše, kým ochranu prepošta Ladislava zabezpečili istý študent Augustín a skorší advokát rodu Sósovcov zo Solivaru, Gregor. Starostlivo pripravili spor a vypracovali obžalovaciu listinu: snažili sa tak predstaviť rozsah svojich krívd, aby presvedčivo argumentovali aj z „kvanitatívnej“ stránky. Mnohé body obžalovaby boli vybavené aj poradovými číslami. Originál *libellus* sa nezachoval, ale z textu súdneho spisu, ktorý sa nachádza v rozsudkových listinách, možno konštatovať, že body obžaloby získali poradové čísla už v originálnych spisoch. (V dobovom Uhorskom kráľovstve tento spôsob označovania nepatrila do všeobecnej praxe, pravda, väčšina obžalovacích spisov vznikla kvôli jednoduchším záležitostiam.)

Isté časti rokovania v Ostrihome sa udiali v prítomnosti viacerých sudcov. Týmto sudcom 8. mája 1424 podal svoju obžalobu prepošt Ladislav Sós — dozvieme sa o tom z jedného odkazu listiny č. 13. Získal tým i tú výhodu, že jeho body obžaloby skúmali a vyšetrovali súčasne s bodmi obžaloby, ktorú podala kapitula. Pre súčasných odborníkov tento spôsob vyšetrovania je nevýhodný, a to kvôli tomu, že prepoštovu listinu s výnimkou jedného jediného bodu obžaloby, poznáme len z krátkych odkazov rozsudkových listín.

V súkromnom archíve prešpurskej kapituly sa totiž z niekdajších písomností sporu zachovali len *rozsudkové listiny*. Presnejšie poznáme len väčšiu časť dôležitejších dokumentov, lebo počas nasledujúcich storočí vyradili tie listiny, ktoré v neskoršom období nemohli použiť pri zabezpečovaní práv kapituly. Aj zo zachovaných listín jeden exemplár sa nezachoval v originály, poznáme iba včasnonovoveký odpis (č. 8.). Ďalej sa zachovala listina obsahujúca body obžaloby, v ktorých sa mal prepošt preukázať písomnosťami (č. 13.), listina zhrnujúca položky prepoštovej pokuty (č. 17.), respektíve rozsudková listina „druhého stupňa“ súdu ostrihomského arcibiskupa, ktorá v niektorých bodoch zmiernila tresty nachádzajúce sa v predchádzajúcom rozsudku (č. 18.). Na základe týchto písomností máme možnosť oboznámiť sa s celým procesom. Body obžaloby môžeme preštudovať pomocou tejto tabuľky (v maďarskom texte pod číslom 4.). V prvom stĺpci je uvedené číslo bodu obžaloby, v druhom sa nachádza krátky obsah obžaloby, v treťom a štvrtom sa nachádza údaj o tom, v ktorej listine nájdeme vysvetlenie a rokovanie daného bodu, respektíve v ktorej listine sa odkazuje na tento bod (v [ ] sa nachádzajú predpokladané údaje):

č.	Predmet	listina	odkaz
[1.]	[Nepoznáme obsah.]	-	-
2.	Prepošt zo svojich príjmov neplatil kaplana na riadenie matutinumu a primy (laudes).	(9)	(17)
3.	Prepošt neodôvodnene zažaloval členov kapituly u panovníka.	(10)	(17)
4.	Prepošt bezprávne internoval kanonika Filipa.	(10)	(17)
5.	Prepošt sa starším kanonikom vyhrážal internovaním a odobraním ich majetkov.	(10)	(17)
[6.]	[Obsah nie je známy, o obťažovaní kanonikov.]	[(7)]	(11, 17)
7.	Prepošt mal výhrady voči osobe dekana, ktorý spravoval príjmy pochádzajúce zo spoločných majetkov.	(11)	(17)
8.	Prepošt namiesto dekana vymenoval vlastných úradníkov.	(11)	(17)
9.	Oficiáli (úradníci) prepošta neposlali spoločné vzy do Prešpurku, ale nechali ich na mieste, aby sa pokazili.	(12)	(17)
10.	Kvôli činnosti oficiálov prepošta hrozilo, že spoločné majetky sa stanú neobývanými.	(11)	(17)
11.	Rozdelenie príjmov prepošt vybavuje vo vlastnom dome.	(11)	(17)

č.	Predmet	listina	odkaz
12.	Prepošť zo spoločných výz si svojvoľne nechal viac kusov pre seba. (1421)	(12)	(17)
[13.]	Prepošť zo spoločných výz si nechal pre seba neúmerne viac kusov. (1424)	(6)	(17)
[14.]	Prepošť finančne neprispel k vybudovaniu priehrady na chytanie rýb.	(6)	(17)
15.	[Spojili s nasledujúcim bodom, pravdepodobne tento bod tiež súvisí s chytaním výz.]	(12)	(13)
16.	Prepošť svojvoľne a bez vedomia kapituly si nechal odviešť aj iné druhy rýb do svojho domu.	(12)	(17)
17.	Prepošť finančne neprispel k vybudovaniu priehrady na chytanie rýb, ku kúpe lodí a siete a k výplate rybárov.	(14)	(17)
[18.]	Prepošť neprispel na znovuzískanie istej kúrie.	-	(17)
19.	Prepošť nemienil zaplatiť dlhy svojhu predchodcu, Jána Jubara, ktoré si nahromadil kvôli kráľovskej dani.	(15)	(17)
20.	Prepošť nezaplatil jemu prináležiace výdavky vyberačom daní za vymáhanie desiatku z vína a zabral 9 sudov vína.	(16)	(17)
[21.]	Prepošť nezaplatil kanonikovi Mikulášovi, synovi Kolomana trojročný census za kúriu v Zadunajske, ktorá sa poškodila počas povodní.	-	(17)
22.	Zo spoločných príjmov v Topoľníkoch prepošť vylúčil kapitolu.	(12)	(13, 17)
23.	Spoločný majetok v Ohradoch prepošť neoprávnene zdanil.	(12)	(13, 17)
24.	Spoločný majetok v Trhovej Hradskej prepošť neoprávnene zdanil.	(12)	(13, 17)
25.	Na spoločnom majetku v Trhovej Hradskej bezprávne ubytovali prepošťových jazdcov.	(12)	(17)
26.	Familiári prepošta, ktorí boli neoprávnene ubytovaní v Trhovej Hradskej, vypili víno jedného poddaného.	(12)	(17)
27.	Prepošť neoprávnene potrestal farára z Csukárie (Vinosady) na zaplatenie 16 florénov.	(12)	(17)
28.	Obec Csukária (Vinosady) prepošť zbytočne zaťažil vyplatením 24 florénov pomocou svojich ozbrojencov.	(12)	(17)
[29.]	[Obsah nie je známy.]	-	-
30.	Zo štvrtiny desiatku zo Stupavy, ktorá prináležala len kapitule, prepošť neoprávnene zobral 300 denárov.	(12)	(17)
[31.]	Prepošť istým kanonikom (Juraj, Mikuláš syn Kolomana, Jakub Budai) nevyplatil svoje dlhy.	-	(17)
32.	„quod sepius summa missa“	-	(13)
K1	Prepošť zabral majetky kanonikov nachádzajúce sa v testamentoch napriek ich právu k slobodnému spísaniu poslednej vôle.	(8)	(17)
K2	Posvätné oleje a sviečky si majcichovský vicearcidiaakón prepošta prisvojil, a to napriek právam kapituly. (1424)	(8)	(17)

Počť predložených bodov obžaloby je impozantný: je ich celkom 34 (32 bodov a ďalšie dva body obžaloby, ktoré kapitula predložila dodatočne 10. mája 1424, ktoré sme označili písmenom K), ale z tohoto počtu v prameňoch šesť bodov nie je označených číslom. Body nie sú uvedené v chronologickom poradí, ale sú usporiadané tematicky. Môžeme ich rozdeliť do štyroch skupín: 1. prepošť zanedbával svoje liturgické povinnosti, tiež robil ťažkosti

členom kapituly ([1]–2. bod obžaloby); 2. osobné útoky voči kanonikom (3–6. bod obžaloby); 3. Hospodárske škody zapríčinené spravovaním majetkov (neoprávnené zdanenie majetkov), popri inom obmedzovanie právomocí dekana (7–32. bod obžaloby); 4. dodatočne predložené dva body obžaloby, ktoré tematicky dopĺňujú údaje o zanedbávaní liturgie a osobných útokov (K1–2. body obžaloby). Chýbajúce texty pre obžaloby sa pravdepodobne týkali v 1. bode zanedbávania liturgických povinností prepošta a v 29. bode vymenovania škôd, ktoré zapríčinil prepošt na spoločných majetkoch. Oproti obžalobe kapituly prepošt 8. mája, čiže na oktávu oktávy dňa svätého Juraja pred súdom ostrihomského posvätného stolca podal svoju obžalobu, ktorá ale obsahovala oveľa menej bodov obžaloby. Z jeho zoznamu poznáme len jeden bod v úplnom znení, z ktorého sa dozvedáme o prepoštovom konflikte s kanonikmi Jurajom a Jakubom Budaim, ale v príslušnej listine (č. 7.) pri tomto bode nie je uvedené poradové číslo. Tento prípad z tematickej stránky mohol súvisieť so 6. bodom obžaloby kapituly. Ostatné body obžaloby, ktorú podal prepošt, poznáme len vďaka jeho niekoľkoslovným odpovediam, či pokusom o dokazovanie (listina č. 13.), takto môžeme spoznať P1–3. body obžaloby a tiež ďalšie štyri až päť bodov. (Viď tabuľku č. 5.) V prípade dodatočne predložených bodov obžaloby kapitula sa snažila posilniť svoju pozíciu, keďže zanedbávanie liturgických povinností a neoprávnené používanie právomoci prepošta kanonikom mohlo zvýšiť šancu na výhru. Ako sme to videli v druhej kapitole, na dokazovanie podobných previnení prepošta, disponovala kapitula veľkým množstvom listinného materiálu.

O začiatkovej fáze procesu vieme len to, že *litis contestatio* a prvé pojednávania sa uskutočnili v Ostrihome v máji a začiatkom leta roku 1424. V auguste a v septembri tohto roku pravdepodobne prerušili činnosť súdu, totiž aj v každodennom živote Prešpurskej kapituly oberačka mala dôležitú úlohu. Ostrihomský vikár Tomáš z Piešťan ešte koncom leta odložil pokračovanie procesu na 8. novembra (žiže na oktávu sviatku Všetkých svätých), ale so súhlasom oboch strán miesto konania premiestnili do Prešpurku, a to kvôli zložitosti sporu, ktorý sa odohrával ďaleko od sídla arcibiskupa, tiež kvôli zníženiu finančných nákladov. Arcibiskup Juraj z Pavloviec nad Uhom (Palóci) v listine vydanéj 2. novembra vymenoval dvoch sudcov (Diplomatár, č. 4.), ktorí mali dokončiť spor: Matúša di Vicedominiho, doktora oboch právnických vied, ostrihomského lektora a Dominika Bodonyiho, doktora kanonického práva a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta. Tí odcestovali do Prešpurku. Rokovania sa nezačali 8. novembra, ale o niekoľko dní neskôr, až začiatkom ďalšieho týždňa. Jednak na prípravu potrebovali niekoľko dní — ak vôbec sudcovia dorazili do 8. novembra — a jednak v blízkosti tohto termínu, 11. novembra, sa konal odpust prešpurského kostola svätého Martina (v roku 1424 sviatkovým dňom bola sobota). Brali ohľad i na to, aby procesom nevyrušili slávnostné obrady, na ktorých sa zúčastnili ako prepošt, tak i kanonici. (Na základe kanonického práva i tak musel súd prepušiť svoju činnosť, keďže sa konal titulárny sviatok miestnej cirkvi.)

Rokovania sa konali počas celého mesiaca, čiže do polovice decembra. Počas procesu Vicedomini a Bodonyi nepostupovali v poradí jednotlivých predstavených bodov, ale obsahovo súvisiace body obžaloby, ktoré vyžadovali podobný dokazovací proces, zoskupili dohromady. V rovnakom zoskupení sa dostali na pojednávanie aj body obžaloby a do súdneho spisu, keďže listina zhrnújúca položky trestu (č. 17.) bola skoncipovaná na základe rokovacieho poriadku a nie v poradí očíslovaných bodov obžaloby. V jednotlivých rozsudkových listinách nájdeme pojednávania viacerých bodov obžaloby. Tak napríklad v listine s číslom 10. sa nachádza 3–5. bod obžaloby kapituly (obťažovanie členov kapituly), v 11. čísle nájdeme 7–8. a 10–11. bod obžaloby (namiesto dekana moc praktizovali oficiáli prepošta), v listine s číslom 12. sa nachádza vôbec najviac záležitostí, je ich spolu dvanásť (9., 12., 15–16., 22–28., 30.; chytanie výz a neoprávnené činy na majetkoch kapituly), respektíve v týchto listinách sa nachádzajú aj rozsudky vo vymenovaných bodoch obžaloby.

Argumentovanie obžalovaného prepošta nebolo práve vynaliezavé. V prípade tých bodov obžaloby, u ktorých poznáme jeho odpovede, alebo ich dokážeme zrekonštruovať, nepočítajúc niekoľko málo udalostí, prepošt využil len tri-štyri motívy, používal ich občas po jednom, inokedy ich kombinoval. Prepošt a jeho advokáti sa vôbec nesnažili o vyvrátenie listinných dôkazov, ktoré uviedla kapitula, nepreukázali sa dôkazmi, ktoré by mohli vyvrátiť tvrdenia kapituly, ani v jednom bode obžaloby sa nesnažili získať pozíciu iniciátora, dokonca, po istom čase sa vzdali boja. Prepošt Ladislav kvôli nepriaznivému stavu sporu pravdepodobne mohol počítať len s tým, že s arcibiskupom a s panovníkom mal dobrý vzťah a tak sa vôbec „neusiloval“ byť počas procesu mimoriadne aktívny.

Časové poradie rokovacích dní (viď Chronológii) sa dá čiastočne rekonštruovať na základe zachovaných listín. Práca na súde bola intenzívna: počas prvého týždňa už otvorili pojednávanie vo väčšine 32 bodov obžaloby, tiež sa venovali aj časti prepoštovej obžaloby. Metódu paralelného pojednávania o viacerých bodoch použili pravdepodobne kvôli tomu, aby dokázali primerane rozdeliť súdne reči prepošta a tiež aj dokazovacie procesy. Vo štvrtom týždni (4–10. decembra) sa v podstate konalo len vypočúvanie svedkov a v prípade niektorých otázných záležitostiach isté osoby museli zložiť prísahu. Nevieme presne určiť, kedy sa konalo vypočúvanie svedkov (v prípade bodov 12., 16., 22–28. a 30.), ale podľa chronológie audienciu uzavreli počas tohto týždňa. Počas piateho týždňa (11–17. decembra) museli vyriešiť už len zvyšné záležitosti: vtedy sa dostali k vyšetreniu dodatočne podaných dvoch bodov obžaloby (K1–2.) a kapitula predložila aj dokazovacie listiny. *Conclusio causae* sa uskutočnilo v piatok 15. decembra, ako dátum vynesenia rozsudku Vicedomini a Bodonyi vyznačili pätnásty deň po sviatku Zjavenia Pána a miestom konania mal byť Ostrihom. V nasledujúci deň, čiže v sobotu, museli ešte urobiť isté opatrenia v jednej záležitosti, ktoré sa ale netýkalo nášho sporu (Diplomatár, č. 5.), ale niekoľko dní potom určite opustili mesto a vrátili sa do arcibiskupského sídla.

Nepoznáme rovnako detailne obsah všetkých 30 bodov obžaloby. Je pozoruhodné, že v rozsudkových listinách neopísali všetky podrobnosti dokazovacích postupov, ale snažili sa o dôkladné objasnenie obsahu jednotlivých bodov obžaloby. Preto vo viacerých prípadoch nevieme nič o spôsobe dokazovania (18., 21., 29., 32. bod), respektíve v štyroch prípadoch napísali iba to, že prepošt sa žiadnym spôsobom nebránil – ale nevieme ani to, ako dokazovala kapitula svoje krivdy (4., 15–16., 31. bod). (V 4. bode obžaloby prepošt popieral len prvú časť obžaloby, ohováranie, uväznenie kanonikov nie, tak aj bez dokazovania kapitula už od začiatku mohla mať nádej na triumf.) Na základe rozsudkovej listiny v prípade ďalšieho bodu vieme tiež len to, že súd vykonal vizitáciu a považoval všetko za jednoznačné (5. bod), ale neuviedli sa žiadne detaily.

V známych prípadoch vždy dokazovala len kapitula a využila v podstate tri druhy dokazovania: preukázanie sa listinami, prísahou, respektíve prostredníctvom svedkov. V šiestich prípadoch sa kanonici preukázali verejnoprávnymi listinami (v bodoch č. 2–3., 19., 30., K1–2.), kým súkromnými písomnosťami: rôznymi účtovnými knihami v štyroch prípadoch (body č. 2., 14., 17., 20.). V posledných troch prípadoch prikázali kanonikom, aby dodatočne zložili prísahu (body č. 14., 17., 20.). V prípade 2. bodu obžaloby nemuseli takto konať, lebo kapitula sa preukázala aj jednou výsadnou listinou. Sem patrí aj 22. bod, keď sa sudcovia najprv pozreli na vyúčtovanie prepošta, ale keď zistili, že ten spis nemá dokazovaciu hodnotu, kapitula predviedla svojich svedkov. O dokazovaní pomocou prísahy sa dozvieme len v jednom jedinom prípade. Takto konali kvôli známemu bodu prepoštovej obžaloby (môžeme hovoriť o 6. bode obžaloby) P4., prepošt ponúkol prísahu kanonikom, ktorí využili túto možnosť.

V polovici bodov obžaloby, čiže v pätnástich prípadoch súd získaval dôkazy vypočúvaním svedkov (8–13., 15–16., 22–28. body). Nepoznáme mená svedkov, ale na základe odpovedí, či replikácií môžeme rekonštruovať ich skupinovú príslušnosť. Vypočuli obyvateľov majetkov z: Vinosadov, Zelenča, Ohradov, Topoľníkov a Trhovej Hradskej, respektíve susedov a šľachticov. Aj na základe spomínaných udalostí môžeme povedať, že premiestnenie súdu bolo naozaj výhodné, veď mohli oveľa úspornejšie a výhodnejšie vykonať vypočúvanie nepočetných svedkov a tiež vyšetriť jednotlivé záležitosti, a to aj v prípade takého veľkého množstva bodov obžaloby. Môžeme si všimnúť, že pri známych bodoch obžaloby kapitula dokázala svoju pravdu, kým prepošt v každej otázke prehrál.

Vynesenie rozsudku sa konalo v stanovenom termíne, 20. januára 1425, pred západom slnka, presnejšie v západnej predsieni ostrihomskej baziliky, pri oltári svätého Mikuláša. V spomínaný deň sa v Ostrihome objavil len Juraj, jeden z advokátov kapituly a prepošt Ladislav, i keď sa mal osobne účastniť rozsudku, a mal zložiť prísahu v súvislosti s 30. bodom obžaloby, nebol prítomný. Takto sa prevínil etže aj vzdorovitosťou, čo ale neovplyvnilo vyhlásenie rozsudku. Prepošta Ladislava Sósa považovali za vinného vo všetkých 34 bodoch

obžaloby, zaväzovali ho k odškodneniu, tiež musel zaplatiť obrovskú sumu, spolu 306 florénov a 40 denárov. (Prehľad pokút a termínov zaplataenia sa nachádza v 6. tabuľke maďarského textu; v položke „bírság összege“, čiže „výška pokuty“, s výrazom „kötelezik“, čiže „zaväzujú“ sme označili pokuty nie peňažného charakteru, s výrazom „jogtalan“, čiže „neprávne“ sú označené body obžaloby, v prípade ktorých súd nestanovil samostatnú pokutu). Dokonca kvôli tvrdohlavosti prepošta advokát kapituly úspešne žiadal od súdu, aby finančné náklady celého sporu zaplatil Ladislav Sós.

Rozsudkové listiny, ktoré spísali na základe príslušných častí obžalovacieho spisu, boli opatrené dátumom vynesenia rozsudku. (Na základe originálnych listín môže vidieť dve písárske ruky, pisárov sme označili písmenami A a B. Ruka A napísala listiny s číslom 6., 7., 12., 14., 15. a 16., kým ruka B vyhotovila o niečo menej listín: 9., 10., 11. a 17.) Súvislosti nájdeme aj v prípade typov notárskych klauzúl, nosného materiálu a obsahu rozsudku. Listiny obsahujúce klauzulu pozostávajúcu len z texovej časti (Diplomatár Dodatok I/a), boli napísané na papieri, kým listiny obsahujúce aj notársky znak (Dodatok I/b), mimochodom dokumenty spísané rukou B (č. 9–11.), boli vyhotovené na pergamene: obsahovali všeobecnejšie nariadenia (napríklad povinnosti dekana), nenachádzali sa v nich finančné pokuty.

Podľa kanonického práva rozsudok vzdorovitosti znamená, že dotyčná strana sa nemôže odvolať. Prepošt preto obišiel cirkevné fórum a kvôli nespravodlivému trestu sa sťažoval kráľovi Žigmundovi. Svoju žiadosť načasoval vynikajúco, keďže arcibiskup Juraj spolu s kráľom a ďalšími veľmožmi sa nachádzali v Tate. Panovník „dovolil“, aby arcibiskup vyniesol nový rozsudok a preskúmal celý spor. Pálóci hneď na mieste preštudoval listiny a s právnikmi prekonzultoval všetky časti sporu, potom vypočul svedkov a nakoniec 30. marca 1425 vyniesol konečný rozsudok. V každom prípade uviedol priaznivejší termín zaplataenia pokuty, ale z trestných položiek vybral len dva body (6. a 19.). Súčasne si však poznamenal, že proces vedený Vicedominim a Bodonyim bol správny, zákonný a z formálnej stránky bezchybný, a tak v prípade ostatných záležitostí potvrdil skôr vyneseny rozsudok. Nemáme žiadne informácie o tom, ako sa zmenil vzťah prepošta a kapituly, tiež nevieme nič ani o realizácii trestu samotného.

5. Pôvod desiatkov Prešpurskej kapituly a takto získaných príjmov

Jedným z najdôležitejších diskutabilných otázok sporu medzi prešpurským prepoštom a kanonikmi bolo, ako rozdeliť príjmy vyzbierané kapitulou. Najväčšiu časť získaných príjmov totiž – podobne ako v prípade ostatných cirkevných inštitúcií – tvorili menšie či väčšie desiatky. V skúmanom období Prešpurská kapitula získala desiatky jednak z pestovania obilia, a jednak na druhej strane z vína, čiže z vinohradníctva. Ale nevlastnili rovnaký podiel týchto desiatkov: dostávali štvrtinu desiatku z obilia, ale z viníc získali len

desatinu desiatku. Musíme sa pozrieť i na to, kedy dostala kapitula právo na vyberanie týchto desiatkov, respektíve aké príjmy získala?

Spomínanú štvrtinu desiatku pramene uvádzajú ako „*quartas magistrales*“. Pôvodom pomenovania môže byť, že Prešpurská kolegiálna kapitula dlhú dobu, od svojho založenia, disponovala nízkymi príjmami. Prepošt a kanonici už na začiatku sa snažili zvýšiť výnosy. Práve kvôli tomu pravdepodobne v priebehu XIII. storočia získali od niektorého ostrihomského arcibiskupa magistrátne právo fár a filií Prešpurskej župy. Toto právo znamenalo, že z daných obcí štvrtinu desiatku prináležiacu arcibiskupovi museli odovzdať Prešpurskej kapitule. (Často vznikli kvôli tomu problémy, veď vyberači desiatku arcibiskupa sa snažili čím skôr vyriešiť svoje povinnosti, a tak vo viacerých prípadoch do tejto praxe musel zasahovať arcibiskup.) Vďaka zmenám začiatkom XIV. storočia, keď sa „zabudlo“ na pôvodné pomenovanie renty, ktorú na základe magistrátneho práva platili fary kanonikom a zachovali sa len zisky zo štvrtiny desiatku, príjmy uvádzali len týmto názvom. V prípade Prešpurskej kapituly tejto zmene napomáhala i to, že od farárov a predstavených sa naozaj vyzbierala len štrtina. Z listín v období medzi rokmi 1332 a 1439 možno jednoducho rekonštruovať zoznam obcí, ktoré platili štvrtinu desiatku: Pezinok, Devín, Stupava a Svätý Jur, tiež ich panstvá: Vajnory, Rača, Most (dnes Most pri Bratislave), Malinovo, Szentandrás (dnes Kostolná pri Dunaji), Jelka, Dunajská Lužná, Nová Košariská, Vlky, Tomášov, Tyukod (dnes zaniklá obec pri Jelke), Štvrtok na Ostrove, Németsok (dnes na území Hviezdoslavova), Horné Mýto, Topoľníky, Dolný Štál, Kalinkovo, Kvetoslavov a Dunajská Lužná-Nová Lipnica. (Mapu vid' na vnútornej strane obalu!) Získanie desiatku z vína môžeme tiež datovať do prvej polovice XIV. storočia: na základe výsledkov vyšetrenia z roku 1349, ktorého iniciátorom bol panovník, desatinu desiatku mesta Prešpurk a tiež aj župy vlastnila kapitula. I keď Prešpurská kapitula s veľkou opatrnosťou strážila listinu, ktorá dokazovala vlastníctvo práva na desiatok, nemôžeme určiť presnejší dátum: s istotou môžeme povedať len to, že koncom XIII. storočia, v čase ostrihomského arcibiskupa Vladimíra, už praktizovali svoje právo na desiatok. Súhrne môžeme povedať, že z magistrátneho práva, ktoré získali v XIII. storočí, v prvej štvrtine XIV. storočia sa zachovali len príjmy, nasledujúce storočia prežila len „štvrtina“; kapitula túto svoju činnosť si v roku 1332 nechala potvrdiť úradujúcim arcibiskupom, respektíve svoje príjmy si zabezpečila v roku 1439 aj pred Ostrihomskou kapitulou.

V prípade druhej otázky, na základe materiálov sporu najprv musíme určiť, aké financie získala kapitula pod titulom desatiny desiatku z vína. Vo výpočte nám pomáha i to, že na základe výpovedí svedkov môžeme jednoznačne určiť, ako sa rozdelilo víno medzi prepošta a kanonikov: podľa toho prepošt Ladislav Sós z vína, ktoré získala kapitula, dostal štvrtinu, čiže v roku 1421 to bolo 25 prešpurských sudov a 7 džbánov. Na základe toho môžeme jednoducho vypočítať, že kapitula v tom roku získala 103 aj pol sudov vína. (Mimočodom toto množstvo znamená stotinu vína, ktorú vyhotovili v Prešpurskej župe,

keďže kapitula získala desatinu desiatku.) Potom sme museli určiť cenu jedného sudu vína. Kanonici v 20. bode obžaloby vyčítali prepoštovi, že v roku 1421 neprispel na náklady za vyzbieranie desatiny desiatku vína, i keď im to sľúbil. Jednému z vyberačov daní kapituly, Kolomanovi, synovi Mikuláša, ale zaplatil náklady za vyzbieranie desiatku, presnejšie svoju štvrtinu z 21 aj pol florénov. A to tak, že mu nedal peniaze, ale dva sudy vína. Z toho ale vyplýva, že cena jedného sudu prešpurského vína je 2,7 počtových florénov (jeden florén obsahoval 100 denárov). Musíme však byť opatrní pri takomto vypočítaní pomeru sud/florény, keďže táto cena je jednoznačne veľmi nízka; nedozvieme sa tak trhovú cenu sudu vína. Napriek tomu môžeme s istotou povedať, že za sud vína určite dali aspoň 2,7 florénov. Ako sme videli, z desiatku z vína v Prešpurskej župe kapitula získala 103 a pol suda vína, tieto príjmy mali hodnotu aspoň 279,45 florénov. Pre porovnanie uvedieme údaj z Vesprímskej stoličnej kapituly, ktorá začiatkom XVI. storočia, presnejšie v roku 1524 svoje desiatky z vína v budínskych kopcoch na území *Magnum Foliatum* a Nándoru prenajala za 250 florénov.

6. Účasť cirkvi v obrane štátu. Realizácia paragrafu č. 63. zákona z roku 1397 na príklade Prešpurskej kapituly

V októbri roku 1397 sa na kongregácii v meste Temešvár zaviedla mimoriadna daň vyrúbená pre cirkev, na základe ktorej polovicu svojich príjmov museli kanonici odovzdať kráľom vymenovaným vyberačom daní pre panovníka. Pre plynulejšie vykonanie paragrafu prerušili výsady kráľa Ľudovíta z roku 1351 a to 65. paragrafom toho istého zákona, respektíve nariadili, že desiatok až do konca vojny proti Turkom nemôžu zaplatiť v naturáliách, ale – aspoň zdanenú časť – v peniazoch.

S vyberaním polovice cirkevných príjmov do kráľovskej pokladnice sa ako prvý a v podstate aj posledný krát zaoberal József Deér, v jednej zo svojich prác tejto téme venoval až celý odsek. Podľa neho zaplatenie tejto brannej dane zostalo v platnosti počas celej doby panovania kráľa Žigmunda a slúžilo výlučne na vojnové výdavky. Nepriamo bol ale Elemér Mályusz iného názoru ako József Deér. Podľa neho v rokoch 1387 až 1399 viackrát vyrúbili mimoriadnu daň, ale keďže v nasledujúcom období nenašiel podobný údaj, myslel si, že túto daň kráľ nevedel vymôcť. Dokonca o dani vyrúbenej na príjmy cirkevných hodnostárov nenapísal ani slovo vo svojej monografii. Oproti tomu Pál Engel vyrátajúc mimoriadne príjmy kráľa Žigmunda, napísal nasledujúce, a totiž, že Žigmund v každom roku vyrúbil túto daň a postaral sa o to, aby tieto obrovské príjmy naozaj dostal. Výšku dane nepoznáme, ale pravdepodobne sa pohybovala okolo sumy 100 tisíc zlatých ročne. V tejto kapitole hľadáme odpoveď na dve otázky: či sa dá určiť a tiež potvrdiť výška takejto dane.

V jednej z listín, ktoré sa nachádzajú v tomto zväzku, presnejšie v 19. bode obžaloby podanej Prešpurskou kapitulou, sa nachádza nasledujúca dôležitá

informácia ohľadom vyberania dane: kanonici povedali, že niekdajší Ján Jubar, predchodca aktuálneho prepošta, im kvôli zaplateniu kráľovskej dane zostal dlžný, preto nariadil, aby tú sumu zaplatil jeho nástupca zo svojich príjmov, ale súčasný prepošt od svojho vymenovania odmietal zaplatenie dane. Vymenovaní sudcovia sa rozhodli tak, že zaplatenie kráľovskej dane je povinnosťou aj prepošta, aj kapituly, pri potvrdení tohto rozhodnutia použili listinu kráľa Žigmunda z roku 1410, ktorú panovník potvrdil svojou tajnou pečaťou. V listine panovník prikázal prepoštovi a kapitule, aby zaplatili daň vo výške 200 zlatých, okrem toho sudcovia použili aj potvrdenku o zaplatení dane z roku 1411. O kráľovskej brannej dani sa dočítame aj v predchádzajúcom bode obžaloby podanej kapitulou, presnejšie v 17. bode: podľa tejto časti obžaloby v roku 1421 kapitula platila kvôli rôznym veciam, tieto náklady sa týkali ako prepošta, tak aj ich, no na kráľov príkaz platili aj brannú podporu. Toto posledné tvrdenie môžeme potvrdiť aj my na základe listinného materiálu. (Vid' listinu č. 1. v Diplomatórii!) Ako to vidíme v dvoch bodoch obžaloby, platenie (brannej) dane môžeme považovať za zaužívanú prax v posledných desaťročiach. S dôrazom na našu tému by bolo dôležité zistiť, či naozaj môžeme hovoriť o takejto dani vyzbieranej ako polovicu príjmov, ktorú vyrúbili v Temešvári v roku 1397, alebo v našich prameňoch sa stretávame s inou mimoriadnou daňou, ktorú vyrúbil panovník. K pochopeniu celej záležitosti sme museli pozbierať všetky pramene z doby pred panovaním kráľa Žigmunda, ktoré sme uviedli v tabuľke. Na základe vymenovaných údajov sme zistili dva jednoznačné fakty: zákon z roku 1397 fixoval už dlhoročnú prax a okrem toho umožnil panovníkovi, aby jeho ľudia každý rok vyzbierali túto daň pre kráľovskú pokladňu. To, že daň vyzbierali, sa dá jednoducho dokázať na základe kvitancii nachádzajúcich sa v súkromnom archíve Prešpurskej kapituly. Súčasne však od spísomnenia zákona sa stále menilo pomenovanie dane. Ako sa daň stala „všeobecne známou“, postupne sa na ňu odvolali v stále kratších formách: občas chýbal prívlastok cirkevná, inokedy slová odkazujúce na polovicu príjmov, nakoniec vo viacerých prípadoch chýbali obe označenia a figuroval len výraz *taxa*. V 20. rokoch 15. storočia nastala aj iná zmena. Kým v zákone z roku 1397 vyberanie dane zdôvodňovali len obranou pohraničia proti Turkom, so zmenou bojovej situácie, rýchlo sa to upravilo, zmenil sa aj právny titul vyberania dane na ochranu štátu od rôznych nepriateľov, ale najmä na daň pre obranu pohraničia proti husitom. Skrátenie právneho titulu dane v listinách malo za následok i to, že bádanie témy nebolo frekventované a s otázkou sa nezaoberal nikto od spomínaného textu Józsefa Deéra, i keď táto daň sa stala najdôležitejším mimoriadnym príjmom kráľovstva.

V nasledujúcej časti kapitoly budeme preto hľadať odpovede na tieto otázky: Kto platil a akú sumu? (Dá sa na základe výšky dane posúdiť príjem jednotlivých účastníkov?) Dostali kanonici oslobodenie od zaplatenia tejto dane, alebo aspoň odľahčenie? Z ktorých rokov poznáme údaje na vyberanie? Kto bol vyberačom dane a na aké ciele investoval peniaze?

Na základe našich údajov môžeme smelo vyhlásiť, že daň platila široká vrstva cirkevných hodnostárov: okrem svetských prepoštvstiev daň museli zaplatiť aj arcidiakóni, benediktínske opátstva a prepoštvstvá premonštrátov. Vďaka súkromnému archívu Leleského prepoštvstva, kde sa zachovalo veľa prameňov týkajúcich sa raných dejín dane, najlepšie údaje poznáme o premonštrátoch: vieme, koľko museli zaplatiť spolu a osobitne do kráľovskej pokladnice. Nie náhodou však nepoznáme údaje o ostatných reholiach, tie totiž na základe svojich regúl boli oslobodené od platenia dane. (Z času na čas panovník oslobodil niektoré inštitúcie od platenia dane, respektíve v istých prípadoch znížil výšku dane.) Z kvitancií vystavených pre rôzne inštitúcie vidno, že v nasledujúcich rokoch/desaťročiach po zavedení dane, mali možnosť na platenie v splátkach, na druhej strane v skúmanom období sa nezmenila výška sumy. Prešpurská kapitula napríklad v rokoch 1398 a 1429 s jedinou výnimkou musela vždy odovzdať 200 florénov vyberačom dane. Toto pripomenutie z ďalšej strany posilňuje našu hypotézu, podľa ktorej v pozadí zavedenia dane v roku 1397 nemáme hľadať dočasný úmysel, a tiež to, že oproti textu paragrafu táto daň v skutočnosti neznamenala aktuálnu ročnú polovicu všetkých príjmov jednotlivých inštitúcií, ale vopred stanovenú sumu. Čiže nemali platiť na základe ročného príjmu, ale výšku dane každý rok považovali za konštantnú sumu a očividne takto o tom uvažovali aj cirkevní hodnostári. To znamená, že florény zaplatené jednotlivými cirkevnými inštitúciami pod titulom polovičky príjmov sa ani náhodou nezhodujú s polovicou ozajstných príjmov, čiže s dnešným výrazom túto daň môžeme považovať za akýsi priemerný poplatok.

Popritom sa nám zachovali pramene aj o tom, že panovník zvolal hlavných kňazov a iných cirkevných hodnostárov, aby sa dohodli o výške a zaplatení budúcoročnej dane. Údaje v prameňoch odkazujú na to, že aj keď dohodnuté sumy dane môžeme považovať za konštantné, jednotliví platitelia (ak sa im podarilo úspešne argumentovať počas rokovania) mohli získať úľavu z finančnej farchy. Pravdepodobne tento systém si treba predstaviť tak, ako sa to udialo v prípade prepoštvstiev premonštrátov: rehoľa mala každý rok zaplatiť 1000 zlatých do kráľovskej pokladnice a leleského, alebo jasovského prepošta poverili, aby sa rozhodli, ako si sumu rozdelia medzi sebou jednotlivé prepoštvstvá. Súčasne to znamenalo i to, že pokladnica každý rok chcela vybrať, respektíve vybrala, rovnakú sumu z dane vyrúbenej na cirkevné inštitúcie pod titulom polovice príjmu. Ak naša hypotéza je správna, tak približne môžeme vypočítať výšku takto vyberanej dane. Koncom prvého desaťročia XV. storočia sa na území Uhorského kráľovstva nachádzalo 14 sídelných a 27 kolegiálnych kapitúl, 99 arcidiakonátov, ako i 8 dekanátstiev. Z kapitúl ostrihomská získala oslobodenie, takže ďalej s ňou nemožno uvažovať. Počet arcidiakonátov z rôznych dôvodov treba znížiť o tri osoby. V jednom roku tak pokladnica mohla vyzbierať približne niečo vyše 11000 zlatých, respektíve takúto sumu mohol panovník niekomu prideliť. V porovnaní so štátnym „rozpočtom“ táto suma nebola značná, znamenala približne tridsatinu celkových príjmov. Ale

ani napriek tomu ju nemôžeme považovať za bezvýznamnú. Poznáme výkazy žoldu vojsk poslaných v roku 1410 na severné hranice, aby predišli vpádu poľských vojakov: podľa toho vtedy za 1 kopiju (3-členná vojenská jednotka) na 1 mesiac zaplatila kráľovská pokladnica 10 florénov, pričom mesačne vydržovala celkom 1100 kopijí. Čiže spomínaná suma 11 tisíc florénov vystačila práve na mesačný žold takéhoto vojska s 1100 kopijami (3300 osôb).

Daň, ktorá pozostávala teoreticky z polovičky príjmov cirkevných hodnostárov, ale prakticky bola o čosi nižšia, bola vyrúbená na základe dohody. Naše pramene ju pomenúvajú len ako brannú daň – ako súborný výraz – platila pre skupinu strednej cirkevnej vrstvy. Právom vznikne otázka, ako podporoval vysoký klérus ochranu pohraničia? Dlhšiu dobu je známe, že rôzne branné plány vzniknuté v dobe panovania kráľa Žigmunda pri ochrane štátu počítali s bandériami hlavných kňazov. Najstarší podobný návrh zvykneme datovať do rokov 1415/1417, v tomto pláne – keďže v súlade s vojnovou situáciou, boli vymenované len vojská usmernené na protiturecký front – sa nachádzalo len bandérium sedmohradského biskupa. Ďalší plán vznikol v rokoch 1432/1433 a vďaka odlišnej situácii, bolo teraz vytvorených až sedem rôznych branných okruhov, a teraz sa už možno stretnúť s názvom skoro každého biskupstva. (Cirkevní hodnostári samozrejme bandériá nestavali zo svojich súkromných majetkov, ale z príjmov cirkvi: z desiatku a z deviatku.) Celý tento systém nebol novinkou, veď skôr spomínané plány pravdepodobne chceli ustáliť už dávnejšie fungujúcu situáciu. Bandériá arcibiskupov a biskupov kráľ Žigmund využil už aj začiatkom svojho panovania, a to nielen na ochranu pohraničia, ale aj v prípade útokov. Vojenská funkcia cirkevných predstaviteľov nemohla byť otáznou, už ani kvôli ich vysokej štátnej funkcii. To ale znamenalo, že ich vojská sa museli zúčastniť vojenských akcií panovníka a to bez zvláštnych inštrukcií. (Len príležitostne sme sa zmienili o tom, že panovník od cirkvi získal ďalšie financie na obranu hraníc štátu tak, že nikým neobsadil stolec daného cirkevného hodnostára a administráciou príjmov poveril svetských správcov.)

Výška dane vyrúbenej pre strednú vrstvu cirkevných hodnostárov v každom roku znamenala vážnu finančnú záťaž pre jednotlivé inštitúcie. Tak Prešpurská kapitula v období medzi rokmi 1397 až 1437 musela zaplatiť skoro 8000 zlatých do kráľovskej pokladnice. I keď dobre vieme, že pre pokladnicu táto daň nebola najdôležitejším príjmom, ale spolu s vojakmi, ktorých vyzbrojili jednotliví predstavitelia vysokého kléru, respektíve so zabranými príjmami neobsadených kresiel v niektorých diecézach, i keď celá suma spolu nedosiahla ani 100 tisíc zlatých, napriek tomu môžeme hovoriť o významnej sume.

LISTINY

1

1. júna 1420, Prešpurk

Niekdajší slavónsky bán Pavol Bissenus z Mojzesova aj v mene krajinského sudcu Petra Peréniho potvrdzuje, že prešpurský prepošťa a kapitula zaplatili panovníkom vyrúbenú daň vo výške 200 florénov.

Originál listiny na papieri, špinavý, pod textom zlomky odtlačku prstenej pečate v zelenom vosku. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly R-1-18. (Monasterium.net 663.)

2

1421.

Albert Ungi z Michaloviec, prior Vrány, potvrdzuje, že prešpurský prepošťa a kapitula zaplatili panovníkovi vojenskú daň vo výške 200 florénov.

Originál listiny na papieri, pod textom zlomky pečate v zelenom vosku. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly H-8-137. (Monasterium.net 630.)

3

15. novembra [1423],¹ Hanušovce

List prešpurského prepošťa Ladislava Sósa kapitule. 11. novembra dostal ich list o záležitostiach ohľadom prešpurských domov. Zo svojej strany sa bude snažiť urobiť všetko u panovníkova, ktorého očakávajú v Košiciach, predloží mu návrh kapituly. Pre Gregora, právnika svojej rodiny, naďalej žiada len jedno oltárníctvo.

Originál listiny na papieri, roztrhnutý, torzovitý, so zlomkami uzavieracej prstenej pečate. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly R-2-64. (DF 228334., Monasterium.net 708.) Text je ťažkopádne skoncipovaný.

¹ Najpravdepodobnejší dátum vzniku listiny. Ako rok sa dá stanoviť 1423, a to na základe pobytu kráľa Žigmunda v Košiciach, lebo vtedy sa už vedelo, že sa stretne s poľským panovníkom Vladislavom na jar 1424 niekde na Spiši. K stretnutiu sa naozaj dopracovali a to i napriek tomu, že na základe našich údajov Žigmund sa dlho nenachádzal v Košiciach. (Itineraria 1382-1438. 115.)

253: ¹ V texte sa nachádza: *impetratis*.

4

2. novembra 1424, Ostrihom

List ostrihomsého arcibiskupa Juraja Pálóciho Prešpurskej kapitule. Medzi kapitulou a prepoštom Ladislavom vznikol spor, so súhlasom jednotlivých strán na vyriešenie súdneho procesu vyznačil deň 8. novembra a to takým spôsobom, že v tento deň pošle k nim niekoľko ostrihomských kanonikov, aby oni vypočuli návrhy jednotlivých strán a vyniesli rozsudok. Preto splnomocnil ostrihomskeho lektora Matúša Vicedomonioho a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošťa, kanonika Dominika na uzatvorenie procesu, preto žiada strany o poslušnosť voči ich rozhodnutiam.

Originál listiny na papieri, deravý, uzavieracia prstenná pečať s papierovou clonou. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly R-3-82. (DF 228431., Monasterium.net 725.) — Krátky výpis: ZsO XI. č. 1219.

5

16. decembra 1424, Prešpurk

Ostrihomský lektor *Matúš Vicedomini de Placentia*, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik *Dominik*, doktor kanonického práva, osobitne vymenovaní sudcovia ostrihomského arcibiskupa *Juraja*, večného župana, primáša a *legatus natus*-a Apoštolskej Stolice, po kanonickom vyšetrení potvrdili a voviedli *Jána Nyderla* do úradu správcu oltárov svätého *Juraja* a svätého *Vojtecha* v Prešpurku, ktoré sa uvoľnili odstúpením *Jakuba* a nový obdarovaný prebendu už skôr získal so súhlasom kapituly.

Originál listiny na pergamene, s privesenými pečaťmi na prúžkoch pergamenu. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly F-1-14. (DF 228085., Monasterium.net 453.) — Vydanie: ZsO XI. č. 1492. — Fejér VIII/2. 574., s dátumom 1324. (Porovnaj: Tört. Tár 1908. 40.) — So správnou dátáciou: Anjou oklt. VIII. s. 278.

6

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor *Matúš Vicedomini de Placentia*, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik *Dominik*, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom *Jurajom*, večným županom, primášom a *legatus natus*-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, dokončili súdne vyšetrenie po vypočutí sedeckých výpovedí a obhliadnutí dôkazov v niektorých bodoch obžaloby, ktoré boli predložené kapitulou — 13. bod, obžaloby: prepošt z vylovených 39 výz si nenechal pre seba štvrtinu, ktorá mu prináležala, ale samovoľne si nechal 10 lepších a väčších kusov; 14. bod obžaloby: prepošt neprispieval k vybudovaniu priehrady na lovenie rýb. Prepošta odsúdili na zaplatenie 20 florénov vo veci neúmerného rozdelenia výz a na zaplatenie 13 florénov a 88 denárov kvôli neprispievaniu k vybudovaniu priehrady na lovenie rýb, peniaze musí zaplatiť do 25 dní, pod tarchou dvojnásobného trestu a exkomunikácie.

Originál listiny na papieri, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty zeleného vosku s odtlačkami dvoch prstenných pečatí a overovacia formula *Gregora*, syna niekdajšieho *Ondreja* z *Egédu*, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (vid. Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-11. (DF 228143., Monasterium.net 509.) — Na spodnej časti listiny na ľavej strane: *De XXXIII florenis per centum et LXXX denariis et etiam de attemptatis per ipsum dominum prepositum*. Na rube dole: *contra dominum prepositum et pro dominis de capitulo obtentis*. — Regest: ZsO XII. č. 65.

258: ¹ V texte sa nachádza: *adiciens*.

259: ²⁻⁴ V texte sa nachádza: *sellario*.

260: ⁵ V texte sa nachádza *solatio*.

7

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor *Matúš Vicedomini de Placentia*, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik *Dominik*, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi

prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, dokončili súdne vyšetrenie obžaloby, ktorú predložil prepoš — podľa ktorej kanonik Jakub z Budína v roku 1423 verejne ohováral prepošta a to pri mieste na chytanie rýb, kanonik Juraj prepoštovi spôsobil škodu vo výške skoro 100 florénov, a raz v noci s ozbrojeným sprievodom napadol prepošta v jeho vlastnom dome a hrešil ho. Podľa Jakubovho svedectva pri delení rýb prepošť svojvoľne ohováral práve jeho a vyhrážal sa mu s väzením. Podľa výpovede kanonika Juraja prepošť nechcel potrestať svojho familiára Gregora, ktorý ho ohováral a keď ho navštívil a žiadal o zadosťučinenie, prepošť ho nechal na krátky čas uväzniť. Vo veci Jakuba vypovedali viacerí kanonici, kanonik Juraj zložil prisahu vo vlastnom mene, všetky výpovede dokazovali pravý opak prepoštovej obžaloby, preto prepošta odsúdili na zaplatenie pokuty vo výške 20 zlatých a do mesiaca sa musel ospravedlniť členom kapitulou.

Originál listiny na papieri, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty dvoch odtlačkov prstenných pečatí a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (vid. Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-9. (DF 228141., Monasterium.net 507) — Pod textom inou rukou: *Condempnatus est dominus prepositus magister Iacobo et Georgio eosdem debere placare coram dominis de capitulo infra unius mensis spatium sub pena XX florenis auri. Na rube hore: Contra dominum prepositum pro quibusdam dominis de capitulo.* — Regest: ZsO XII. č. 66.

262:¹ I keď je to bod prepoštovej obžaloby, tematicky môže byť totožný s chýbajúcim 6. bodom obžaloby kapitulou.

264:² Súčasne opravený z tvaru *inventi*.

8

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošť, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, po obhliadnutí dôkazov dokončili súdne vyšetrenie v dvoch bodoch obžaloby, ktoré boli predložené kapitulou ako doplňujúce boby obžaloby — podľa týchto bodov po prvé: prepošť porušil právo kanonikov na slobodné usporiadanie poslednej vôle a skonfiškoval ich majetok; po druhé svätený olej, ktorý doteraz dostávali z prešpurského kostola Svätého Martina, na základe prepoštovej nariadenia z roku 1424, farári prešpurského dekanátu musia preberať od jeho dekana, majcichovského farára. Keďže prepošť konal v oboch veciach bezprávne, pod ťarchou exkomunikácie ho odsúdili na večné mlčanie a nariadili, aby pokračovali v zaužívanej rutine.

Originál listiny sa nezachoval: bez overovacej notárskej formuly listinu prepísal ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh 1. februára 1556, v privilégii napísanom v Prešpurku: 24. (SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-20.) — Vydania: Péterffy: *Sacra Concilia I.* 175., s vynechaním kratšieho textu; Katona: *Hist. Crit. XII.* 449.; Fejér X/6. 735., s vynechaním dlhšieho textu. — Jednoduchá kópia vznikla tiež v Prešpurku 28. júla 1551, táto verzia obsahuje aj overovaciu formulu (Príloha I/b), bez notárskeho znaku. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-13. (DF 228145.) — Pod textom inou rukou: *Huius instrumenti authenticum originale habet in sacristia sive conservatorio ecclesie capitulum Posoniense, quod 28 Iulii anno 1551 vidi, tetigi, palpavi et perlegi. Ego N. Strig. etc.* — Regest: ZsO XII. č. 67. — Uvedený text je vyhotovený na základe privilégia z roku 1556, s ohľadom na čitateľnejšie časti jednoduchej kópie z roku 1551.

268:¹ V oboch prepisoch chybne: *iniuriis*.

268:² V hodnovernom opise z r. 1556: *ultiora*.

- 270: ³ ZsO I. č. 1499. Originál listiny: SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-1. (DF 228133., Monasterium.net 500.), tamže jednoduchý prepis z 9. januára 1556, tamže G-1-2. (DF 228134., Monasterium.net 500a.)
- 270: ⁴ V hodnovornom prepise z r. 1556: *testamenti*.
- 270: ⁵ ZsO I. č. 1498. Dátum originálnej listiny je uvedený v nasledujúcej forme: *Datum Strigonii tertio die festi Beati Georgii martyris* (= 26. apríla) *anno Dominice incarnationis millesimo trecentesimo nonagesimo, indictione XIII, die vero XIII mensis Maii* (= 13. mája). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly H-2-20. (DF 228245., s dátumom 26. apr. a 13. máj, Monasterium.net 611., s. 13. májom). Druhý originálny exemplár: Primási Lt., Esztergomi káptalan mlt., Acta radicalia 51-1-30. (DF 237979.) — Prvý exemplár prepísala prešpurská kapitula 6. apríla 1464, tamže. H-2-24. (DF 228249., Monasterium.net 615 [ins. 1.]

9

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, po obhliadnutí dôkazov dokončili súdne vyšetrenie bodu obžaloby, ktorú predložila kapitula — 2. bod obžaloby: prepošt, i keď si užíva štvrtinu príjmov, napriek tomu ranné žalmy, matutinum, a primu nenavštevuje spolu s kanonikmi a to ani po častom nasľubovaní. Pod ťarchou suspendovania z úradu a z príjmov, prepošta zaväzujú na to, aby osobne slúžil počas ranných žalmov, alebo zo štvrtiny všetkých príjmov, ktoré mu prináležia, zamestnal kaplana.

Originál listiny na pergamene, ozdobená iniciálka „N“, s privesenou pečatou na prúžkoch pergamenu, pod textom notársky znak a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (Príloha I/b). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-12. (DF 228144., Monasterium.net 510.) — Na rube v hornej časti: *Privilegium de horis divinis per prepositum et capitulum insolidum decantandum etc. Dole: Littera super quartis decimarum vinorum in montibus circa Posonium provenientes et earundem divisionibus ac aliis etc.* — Prepísali: 1) rábska kapitula v listine zo 17. mája 1464: 22. Rábska kapitula. G-1-18. (DF 228150., Monasterium.net 516 [ins. 1.]) — 2) ostrihomská kapitula 10. marca 1505: 23. Ostrihomská kapitula G-1-28. (Monasterium.net 526 [ins. 1.]) — Regest: ZsO XII. č. 68.

273: ¹ V texte z nepozornosti sa nachádza tvar: *iniuriis*.

276: ² Lk 23,31.: *Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?*

276: ³ Sütő: Anjou II. 114/205. sz.

278: ⁴ V texte v tvare *mittitur*.

10

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, po vypočutí svedectiev a obhliadnutí dôkazov dokončili súdne vyšetrenie bodov obžaloby, ktoré predložila kapitula — 3. bod obžaloby: prepošt neodôvodnene zažaloval členov kapituly u panovníka; 4. bod obžaloby: prepošt sa viacerým kanonikom vyhrážal uväznením a v prípade Filipa to aj vykonal; 5. bod obžaloby: prepošt v roku 1424 sa kanonikom dvakrát vyhrážal uväznením a odobraním ich príjmov. Prepošta považovali za vinného v týchto troch bodoch obžaloby a zakázali mu, aby v budúcnosti konal podobne bezprávne.

Originál listiny na pergamene, ozdobená iniciálka „N“, s privesenou pečatou na prúžkoch pergamenu, pod textom notársky znak a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika pätkostolskej diecézy (viď: Príloha I/b). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-14. (DF 228146., Monasterium.net 512.) — Na rube pergamenu: *Sententia lata contra Ladislaum Soos prepositum*; na plike: *de iurisdictione domini prepositi Posoniensis*. — Regest: ZsO XII. č. 69.

279: ¹ V texte z nepozornosti sa nachádza tvar *iniuriis*.

11

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepoš, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku po vypočutí svedectiev a obhliadnutí dôkazov dokončili súdne vyšetrenie bodov obžaloby, ktoré predložila kapitula — 7. bod obžaloby: prepoš nepretržite nesúhlasí s titulom a funkciou dekana, ktorého zvolili kvôli tomu, aby spravoval príjmy spoločných majetkov; 8. bod obžaloby: prepoš od roku 1421 svojvoľne vymenoval oficiálov, aby oni spravovali spoločné majetky podľa prepoštovej vôle; 10. bod obžaloby: kvôli výstrednostiam prepoštových úradníkov sa obyvatelia spoločných majetkov chcú odsťahovať; 11. bod obžaloby: rozdelenie spoločných príjmov, darov a rýb sa nekoná v dome dekana, ale na prepoštov príkaz v jeho dome. Snahy prepošta považujú za neoprávnené a zaväzujú ho na odvolanie svojich oficiálov. Keďže zamestnať dekana namiesto oficiálov prepošta je spravodlivejšie a vhodnejšie, preto na spravovanie spoločných majetkov v kapitule musia zamestnať dekana a to podľa doterajších zvykov. Výsady starších kanonikov pri del'be protirečia kanonickému právu, preto sa musia zrušiť. Preto podrobne regulujú spôsob del'by.

Originál listiny na pergamene, ozdobená iniciálka „N“, s dvoma privesenými pečatmi na prúžkoch pergamenu, pod textom notársky znak a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika pätkostolskej diecézy (viď Príloha I/b). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-7. (DF 228139., Monasterium.net 505.) — Na plike: *Statutoria super divisione montium et erectione piscature et aliis quampluribus*. — Na ľavom okraji sa nachádza značenie *Nota bene* a krížik, čo svedčí o pravidelnom používaní listiny — Regest: ZsO XII. č. 70.

285: ¹ V texte z nepozornosti sa nachádza tvar *iniuriis*.

289: ² V texte chybné: *fecit*.

291: ³ Z nepozornosti vynechaný výraz dobovou rukou vsunutý nad textom.

12

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepoš, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, po vypočutí svedectiev ohľadom bodov obžaloby, ktoré boli predložené kapitulou a po preskúmaní nároku kapituly na náhradu škody, určili sumu náhrady a dokončili vyšetrenie — 9. bod obžaloby: v roku 1422 úradníci prepošta nechali, aby sa vylovená vyza pokazila; 12. bod obžaloby: v roku 1421 si prepoš samovoľne nechal pre seba viac výz; 15–16. body obžaloby: prepoš si samovoľne a bez vedomia kapituly nechal odniesť do svojho domu aj iné druhy rýb; 22. bod obžaloby: v rokoch 1421 a 1422 prepoš vylúčil kapitolu z desiatku zo pšenice a census-u z vlny na spoločnom majetku v Topoľníkoch; 23. bod obžaloby: prepoš bez vedomia kapituly bezprávne zdaniť spoločný majetok v Ohradoch; 24. bod obžaloby: prepoš bez vedomia kapituly si získal pre

seba daňový nadbytok od poddaných žijúcich na spoločnom majetku v Trhovej Hradskej; 25. bod obžaloby: v novembri roku 1421 na spoločnom majetku v Trhovej Hradskej si prepošt nechal ubytovať svojich jazdcov na dobu šiestich dní, čím zbytočne preťažil obyvateľov dediny; 26. bod obžaloby: v novembri roku 1423 ubytovaní familiári prepošta na spoločnom majetku v Trhovej Hradskej ukradli víno tamojšieho poddaného; 27. bod obžaloby: prepošt bezprávnne potrestal cukárskeho farára, ktorý musel zaplatiť 16 florénov; 28. bod obžaloby: prepošt pomocou svojich ozbrojených mužov zafažil dedinu Csukária (dnes Vinosady), ktorá zbytočne musela zaplatiť 24 florénov; 30. bod obžaloby: prepošt bezprávnne zobral 300 denárov zo štvrtiny desiatku zo Stupavy, i keď celá suma je majetkom kapituly. Výpovede svedkov potvrdili všetky body obžaloby a prepoštovi sa nepodarilo potvrdiť svoje odpovede. Preto vo všetkých vymenovaných bodoch prepošta odsúdili na zaplatenie pokuty: v 9. bode obžaloby musí zaplatiť 4 florény; v 12. bode obžaloby 8 florénov; v 15. a 16. bode obžaloby 4 florény; v 22. bode obžaloby 4 florény a 48 denárov; v 23. bode obžaloby 6 florénov; v 24. bode obžaloby 5 florénov; v 25. bode obžaloby 8 florénov; v 26. bode obžaloby 10 florénov; v 27. bode obžaloby 16 florénov; v 28. bode obžaloby 10 florénov; v 30. bode obžaloby 3 florény. Celú sumu musí zaplatiť do 3 mesiacov pod hrozbou dvojnásobnej pokuty a exkomuniacie.

Originál listiny na pôvodne zlepených papieroch, dnes už rozdelená na dve časti, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty zeleného vosku dvoch odtlačkov prstenných pečatí a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (viď Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-15. (DF 228147, Monasterium.net 513.) — Pod textom na ľavej strane: *Condempnatus est in LXXXII florenis per centum, minus II denariis*. Na rube v pravo: *Contra prepositum et pro capitulo optentis*. — Regest: ZsO XII. č. 71.

302: ¹ Suma posúdené škody bola len 7,5 florénov.

302: ² Nasledujúca časť textu: *et capitulum solvit decem florenos* sa z predchádzajúceho bodu dostala do 26. bodu obžaloby len nepozornosťou pisára.

302: ³ Porov. listinu správcu ostrihomského arcibiskupstva, kardinála Demetra z 25. júla 1384 (Süttő: Anjou II. 114/205. sz.).

13

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, 15. novembra 1424 prikázali advokátom prepošta, aby na jednej strane prepošt dokázal svoje odpovede, ktoré uviedol na 4., 9., 15-16., 26., 28., 32. body obžaloby kapituly a tiež na 30. bod, ktorý nebol po čísle pomenovaný, na druhej strane aby podobne dokázal svoje tvrdenia, ktoré vymenoval v 1-3. bodoch obžaloby a aj v ďalších, číslom neuvedených bodoch obžaloby, ktorú predložil prepošt voči kapitule. Keďže prepošt nedokázal svoje odpovede, preto kapitolu oslobodili spod prepoštových obvinení.

Kópia listiny pravdepodobne zo 16. storočia, keďže v texte sa nachádza aj *ę* caudata. Pod textom overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (viď Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-16. (DF 228148., Monasterium.net 514.) — Na rube: *Copia illarum litterarum*. — Regest: ZsO XII. č. 72.

305: ¹ Dobovou rukou napísané nad chybným a opraveným tvarom *iniuriis*.

307: ² Viď listinu č. 7!

308: ³ Meno nebolo uvedené, dá sa doplniť na základe ostatných exemplárov.

14

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepoš, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepošom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, v bodoch obžaloby predloženej kapitulou — 17. bod obžaloby: prepoš finančne nepodporoval vybudovanie priehrady na lovenie rýb, nákup lodí a siete a neprispel ani k výplate rybárov — najprv požiadali kapitolu o spresnenie 17. bodu obžaloby. Podľa toho prepoš dlhuje z roku 1421 náklady súvisiace s vybudovaním priehrady na lovenie rýb, okrem toho panovníkovi a iným osobám musí zaplatiť brannú daň a štvrtinu z poplatkov za vystavenie listín, ktorá mu prináleží, z roku 1423 z príjmov zo spoločných majetkov dlhuje kapitule o 20 denárov menej, než 20 florénov. Prepoš vo svojej odpovedi, ktorá bola rozdelená na štyri časti, jednoznačne popieral fakt dlhu, kapitula v ďalšej odpovedi sa snažila vyvrátiť tieto tvrdenia. Potom žiadali kapitolu, aby predložila vyúčtovanie o výdajoch, príjmoch a dlhoch. Po dôkladnom preskúmaní vyúčtovania kapituly z rokov 1421, 1422 a 1423, farár Mikuláš, kanonici Eliáš, Jakub a Ján Seratoris prisahou potvrdili správnosť údajov, tiež preskúmali aj zučtovanie vyhotovené kanonikom Eliášom, dokončili vyšetrenie. Na základe týchto údajov prepošta považovali za vinného v nasledujúcich prípadoch: zo svojej štvrtiny z roku 1421 je dlžný sumou 27 florénov a 17 aj pol denárov vo veci nákladov na vybudovanie priehrady na lovanie výz, z roku 1423 v tej istej veci dlhuje 61 florénov z pozostatkových príjmov dedín. Z prepoštskej štvrtiny dlhuje o 20 denárov 20 florénov, na výdavky palatínskej kongregácie a sporu, ktorý sa koná pred legátom vo veci prešpurských domov, dlhuje 39 florénov a 50 denárov. Keďže je zodpovedný aj kvôli dlhom svojho predchodcu, musí vyrovnať aj ten účet. Celú sumu musí zaplatiť do dvoch mesiacov a to pod farchou dvojnásobného trestu a exkomunikácie.

Originál listiny na pôvodne zlepenom, dnes už rozlepenom papieri, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty dvoch odtlačkov prstenej pečate s papierovou clonou a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (viď Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-17. (DF 228149, Monasterium. net 515.) — Na rube dole: [*Condep*]natio prepositi in LXXXVI florenis per centum, XLVII½ denariis. — Regest: ZsO XII. č. 73.

311: ¹ Správna suma by bola 31 florénov a 10 denárov.

311: ² Správna suma, ak prepoš dlhuje štvrtinu, je 35 florénov a 65 denárov.

313: ³ Nie v zmysle 'bod obžaloby', ale 'položka', 'časť' (t.j. replikácie).

313: ⁴ Kráľ Žigmund sa nachádzal v Prešpurku v období od 5. júna až do 26. júla roku 1421. (Itineraria 108.)

313: ⁵ Kongregácia sudcov sa začala 11. júla 1421. (ZsO VIII. č. 792.)

316: ⁶ Viď listinu legáta z 30. septembra 1421! (ZsO VIII. č. 1022.)

15

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepoš, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepošom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, v bodoch obžaloby predloženej kapitulou — 19. bod obžaloby: prepoš váha zaplatiť dlhy svojho predchodcu, Jána Jubara, ktoré sa týkajú kráľovskej dane — najprv požiadali kapitolu, aby upresnila 19. bod obžaloby. Na základe toho: z terragiumu vinice, ktorú zálohovali za 60 zlatých, z ročnej splátky 3 florénov farárov Martinovi, od ktorého si požičal 30 zlatých, z ročnej splátky 6 florénov prebendáriovi Vavrincovi, od ktorého si požičal 60 zlatých, prepoš musí zaplatiť jemu prináležiacu štvrtinu. Prepoš Ladislav by mal vykúpiť vinicu a zaplatiť zdedený dlh od svojho predchodcu vo výške 38 aj pol florénov, tiež by mal dať tri vedrá vína kapitule a štvrtinu censuz-

ov Martinovi a Vavrincovi. Odkedy ho viedli do funkcie, všetko za neho platila kapitula. Po predložení dôkazov kapituly dokončili vyšetrenie, ktoré potvrdilo obžalobu. Prepošta, keďže dlhy predchádzajúceho zdedil nástupník, odsúdili na zaplatenie 36 florénov, ktorú sumu musí zaplatiť do štyroch mesiacov a to pod ťarchou štvornásobnej pokuty a exkomunikácie.

Originál listiny na papieri, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty dvoch odtlačkov prstenej pečate v zelenom vosku a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (viď Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-19. (DF 228151., Monasterium.net 517.) — Pod textom na ľavej strane: *Condempnatio prepositi in XXXVI florenis auri capitulo Posoniensi.* — Regest: ZsO XII. č. 74.

- 321:¹ Originál listiny sa nezachoval; s udalosťou pravdepodobne súvisí prípad zálohovania medzi prepoštom a kapitulou v máji 1410 a prešpurským sudcom, keďže požičaná suma (234 zlatých) sa zhoduje s výškou dane. ZsO II. č. 7575. (9. mája 1410)

16

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, v bodoch obžaloby, ktorú predložila kapitula — 20. bod obžaloby: v roku 1421 napriek sľubu prepošta, vyberačom desiatkov nevyplatil jemu prináležiacu štvrtinu z nákladov na vyberanie desiatku z vína, ďalej niektorým kanonikom dlží ešte 9 sudov vína — potom, ako kapitula spresnila 20. bod obžaloby a predstavila vyúčtovanie za rok 1421 a kanonici Mikuláš, syn Kolomana, Cristannus, Ján Seratoris, Filip a Juraj prisahali, že podľa účtovných kníh naozaj dali prepoštovi spolu 9 sudov vína, dokončili vyšetrenie po spísaní údajov vyberačov desiatku. Prepošta v 20. bode obžaloby odsúdili na zaplatenie 42 florénov a 49 denárov, sumu musí zaplatiť do mesiaca a to pod ťarchou dvojnásobnej pokuty a exkomunikácie.

Originál listiny na papieri, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty dvoch odtlačkov prstenej pečate s papierovou clonou v zelenom vosku a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy (viď Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-37. (DF 228159. Monasterium.net 526a.) — Pod textom na pravej strane: *Condempnatus est dominus prepositus in expensis factis in montibus de anno XXI°.* Na rube priečne na ľavom okraji: *Contra dominum prepositum pro capitulo obtentis.* — Regest: ZsO XII. č. 75.

- 324:¹ V texte kvôli nepozornosti v tvare *iniuriis*.

- 328:² Predtým bodkami vymazaný výraz: *cum*.

17

20. januára 1425, Ostrihom

Ostrihomský lektor Matúš Vicedomini de Placentia, doktor oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánsky prepošt, ostrihomský kanonik Dominik, doktor kanonického práva, sudcovia v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, večným županom, primášom a legatus natus-om Apoštolskej Stolice, dávajú na vedomie, že na procese, ktorý sa na základe nariadenia arcibiskupa vykonáva v Prešpurku, dokončili vyšetrenie v 2–5., 7–17., 19–20., 22–28., 30., K1–2. bodoch obžaloby podanou kapitulou a protižaloby podanou prepoštom, tiež v bodoch obžaloby, ktoré neboli uvedené samostatným číslom: 6., 18., 21., 29. a 31., prepošta Ladislava Sosa odsúdili.

Originál listiny na papieri, ozdobená iniciálka „N“, pod textom fragmenty dvoch odtlačkov prstenej pečate v zelenom vosku a overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika pätkostolskej diecézy (viď Príloha I/a). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-8. (DF 228140., Monasterium.net 506.) — Pod textom: *Summe omnium sententiarum latarum contra dominum prepositum*. Na rube listiny: *Contra dominum prepositum et pro capitulo obtentis*. — Regest: ZsO XII. č. 76.

331:¹ V texte kvôli nepozornosti v tvare *iniuriis*.

334:² Tento bod obžaloby poznáme len z tejto zmienky, poradové číslo sme ustanovili logicky na základe predchádzajúcich textov.

335:³ Nedá sa identifikovať, v ktorom roku sa to udialo.

335:⁴ Viď listinu č. 13!

336:⁵ Viď listinu č. 7!

336:⁶ Tento bod obžaloby poznáme len z tejto zmienky, poradové číslo sme ustanovili logicky na základe predchádzajúcich textov.

336:⁷ Viď predchádzajúcu poznámku!

18

30. marca 1425, Tata

Ostrihomský arcibiskup Juraj Pálóci, večný župan, primáš a legatus natus Apoštolskej Stolice na rozkaz kráľa Žigmunda — u koho sa sťažoval prepošt Ladislav Sós kvôli nespravodlivému rozsudku — preskúmal súd sudcov, ktorých vymenoval on sám, ostrihomského lektora Matúša Vicedomini de Placentia, doktora oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta, ostrihomského kanonika Dominika, doktora kanonického práva, ktorý sa konal 20. januára 1425 v Ostrihome. Presvedčil sa o správnosti rozhodnutí v zmysle kanonického práva, na žiadosť strany, ktorá zvíťazila v spore, čiže prešpurskej kapituly, potvrdil rozhodnutie po vykonaní niekoľkých menších zmien — termín na zaplatenie pokuty prepošta sa má počítať od veľkonočnej nedele; v otázke dlhu v 19. bode obžaloby prepoštovi odpustia trest zaplatenia 36 florénov; kapitula môže v neprítomnosti dekana rozdeliť výzy a prepošt si potom môže vybrať svoju štvrtinu; od kanonikov Juraja a Jakuba z Budína sa nemusí ospravedlniť.

Originál listiny na pergamene, ozdobená iniciálka „G“, privesená pečať na plike hodvábnych spletenecov, pod textom overovacia formulka a notársky znak syna Petra Báznaiho: Jána, sedmohradského klerika, apoštolského a cisárskeho notára (viď: Príloha II). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-10. (DF 228142., Monasterium.net 508.) — Regest: ZsO XII. č. 377.

338:¹ Ez 3,17.: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel et audies de ore meo verbum et annuntiabis eis ex me.*

341:² Ide o 19. bod obžaloby kapituly, viď v listine č. 15!

341:³ Viď listinu č. 11!

341:⁴ Viď listinu č. 7!

19

12. apríla 1425, Prešpurk

Ján Kaplati potvrdzuje prešpurskému prepoštovi Ladislavovi Sósovi a kapitule, že na prikaz kráľa Žigmunda a s jeho poverením, vyplatil mu celú sumu, čiže 200 florénov za kráľovskú daň, vyrúbenú toho roku na ich cirkev, a to v prepočte na 100 dnešných kráľovských denárov za jeden florén.

Originál listiny na papieri, pod textom odtlačok pečatnej prstene. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly H-8-138. (Monasterium.net 631.) — Na rube hore uprostred dobovou rukou: *Quittantia pro capitulo Posoniensi*. — Regest: ZsO XII. č. 408.

342:¹ V texte chybne: *deputatorum*.

20

1. novembra 1427, hrad v Belehrade

Kráľ Žigmund prešpurským županom a kastelánom Štefanovi a Jurajovi z Rozhanoviec. Nech ochraňujú domy prešpurského prepošta a kapituly v meste Prešpurk, kvôli ktorým ich bezprávne obťažujú.

Na papieri, pod textom tajná pečať s papierovou clonou. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-3-70. (DF 228187., Monasterium.net 555.)

343: ¹ *Quod* je rukou kancelárskej poznámky vsunuté za slovom.

21

27. februára 1429, Prešpurk

Dominik, syn vicemagistra dvernika Sebastiána zo Solyagu, človek a familiár kastelána z Keve, Matka Tallóchio, potvrdzuje, že prešpurský prepošt a kapitula zaplatili panovníkom vyrúbenú, tohoročnú daň, 200 florénov.

Originál listiny na papieri, pod textom odtlačok pečatného prsteňa v zelenom vosku. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly H-8-139. (Monasterium.net 632.) — Na rube hore: *Quittantia fr IIe florenis pro capitulo Posoniensi.*

22

17. mája 1464.

Rábska kapitula na žiadosť prešpurského kanonika Jána z Vépu prepisuje rozsudkovú listinu ostrihomskeho lektora Matúša Vicedomini de Placentia, doktora oboch právnických vied a ostrihomo-svätoštetfánskeho prepošta, ostrihomskeho kanonika Dominika, doktora kanonického práva, sudcov v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, ktorí boli osobitne vymenovaní ostrihomo-ským arcibiskupom Jurajom, zo dňa 20. januára 1425 o tom, že prepošt, pod hrozbou suspendovania, za užívanie štvrtiny z rôznych príjmov, na ranných modlitbách musí osobne slúžiť, alebo za týmto účelom musí držať kaplana.

Originál listiny na papieri, na rube stopy pečate. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-18. (DF 228150., Monasterium.net 516.) — Prepis obsahuje aj overovací formulku notára (viď. Príloha I/b), ale znak už nie.

Tu nasleduje listina zo dňa 20. januára 1425 ostrihomo-skeho lektora a vikária Matúša Vicedomini de Placentia a ostrihomo-skeho prepošta, ostrihomo-skeho kanonika Dominika, sudcov, ktorých vymenoval ostrihomo-ský arcibiskup: (č. 9.).

23

10. marca 1505.

Ostrihomo-ská kapitula na žiadosť prešpurského kanonika magistra Jána Niethamera prepisuje rozsudkovú listinu ostrihomo-skeho lektora Matúša Vicedomini de Placentia, doktora oboch právnických vied a ostrihomo-skeho prepošta, ostrihomo-skeho kanonika Dominika, doktora kanonického práva, sudcov v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, ktorí boli osobitne vymenovaní ostrihomo-ským arcibiskupom Jurajom, zo dňa 20. januára 1425 o tom, že prepošt, pod hrozbou suspendovania, za užívanie štvrtiny z rôznych príjmov, na ranných modlitbách musí osobne slúžiť, alebo za týmto účelom musí držať kaplana.

Originál listiny pôvodne na dvoch zlepených, dnes už rozdelených papieroch, na rube stopy pečate. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-28. (Monasterium.net 526.) — Prepis listiny obsahuje aj overovaciu formulku notára (Príloha I/b) ale notársky znak už nie.

Tu nasleduje listna zo dňa 20. januára 1425 ostrihomského lektora a vikária Matúša Vicedomini de Placentia a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta, ostrihomského kanonika Dominika, sudcov, ktorých vymenoval ostrihomský arcibiskup: (č. 9.).

24

1. februára 1556, Prešpurk

Mikuláš Oláh, ostrihomský arcibiskup, večný župan, primáš a legatus natus Svätej Stolice, hlavný a tajný kancelár uhorského panovníka Ferdinanda, tiež jeho radca, na žiadosť kustoda Jána z Hallu a prešpurského kanonika, notára Jána Zákányiho, zástupcov prešpurskej kapituly, prepisuje rozsudkovú listinu ostrihomského lektora Matúša Vicedomini de Placentia, doktora oboch právnických vied a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta, ostrihomského kanonika Dominika, doktora kanonického práva, sudcov v spore medzi prešpurským prepoštom, kapitulou a kanonikmi, ktorí boli osobitne vymenovaní ostrihomským arcibiskupom Jurajom, zo dňa 20. januára 1425 o tom, že 1. kanonici majú právo slobodne napísať testament; 2. farári prešpurského dekanátu svätých olej si musia prevziať od cirkvi Svätého Martina v Prešpurku.

Originál listiny na pergamene s privesenou pečafou. SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-13. (DF 228145.) — Na plike: *Petrus Paulinus secretarius etc.*

Tu nasleduje listna zo dňa 20. januára 1425 ostrihomského lektora a vikária Matúša Vicedomini de Placentia a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta, ostrihomského kanonika Dominika, sudcov, ktorých vymenoval ostrihomský arcibiskup: (č. 8.).

Príloha

I/a

Overovacia formula Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy:

Pod textom ostrihomského lektora a vikária Matúša Vicedomini de Placentia a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta, ostrihomského kanonika Dominika, sudcov, ktorých vymenoval ostrihomský arcibiskup z 20. januára 1425 (č. 6–8., 12–17). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-8. (DF 228140., Monasterium.net 506.), G-1-9. (DF 228141., Monasterium.net 507.), G-1-11. (DF 228143., Monasterium.net 509.), G-1-13. (DF 228145., Monasterium.net 511.), G-1-15. (DF 228147., Monasterium.net 513.), G-1-16. (DF 228148., Monasterium.net 514.), G-1-17. (DF 228149., Monasterium.net 515.), G-1-19. (DF 228151., Monasterium.net 517.), G-1-37. (DF 228159., Monasterium.net 526a.)

349: ¹ Len v listine č. 13. (jednoduchý prepis): *subscripti*.

I/b

Overovacia formula a notársky znak Gregora, syna niekdajšieho Ondreja z Egédu, cisárskeho notára, klerika päťkostolskej diecézy:

Pod textom ostrihomského lektora a vikária Matúša Vicedomini de Placentia a ostrihomsko-svätoštefánskeho prepošta, ostrihomského kanonika Dominika, sudcov, ktorých vymenoval ostrihomský arcibiskup z 20. januára 1425 (č. 9–11.). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-7. (DF 228139., Monasterium.net 505.), G-1-12. (DF 228144., Monasterium.net 510.), G-1-14. (DF 228146., Monasterium.net 512.)

II

Overovacia formulka a notársky znak syna Petra Báznaiho: Jána, klerika sedmohradskej diecézy, apoštolského a cisárskeho notára, pisára ostrihomského arcibiskupa Juraja:

Pod textom listiny ostrihomského arcibiskupa Juraja z 30. marca 1425 (č. 18.). SNA, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-10. (DF 228142., Monasterium.net 508.)

351: ² Predtým sa chybné nachádza *continentes sive*.

Kötetünkben egy különleges egyházi bírósági azaz szentszéki pert mutatunk be, amely Sóvári Sós László pozsonyi prépost és a pozsonyi káptalan kanonokjai között zajlott a 15. század első negyedében. A nagyszabású, sok vádpontból álló bonyolult jogvita peraktája ugyan elveszett, de a pert lezáró ítéletlevelekből szerencsénkre részleteiben egyaránt megismerhető a per oka, lefolyása és lezárása, az ügyön keresztül pedig bepillantást nyerhetünk nemcsak a peres felek érvelési stratégiájába, de a pozsonyi társaskáptalan középkori szervezetének, működésének és gazdálkodásának részleteibe is.

A jogvita feldolgozását tágabb összefüggésekben a késő középkori magyarországi egyházi bíráskodás esettanulmányaként vizsgáljuk. Annál is inkább, mert olyan modern szakmunka még nem áll rendelkezésünkre, amelyben a magyarországi egyházi bírósági szervezet részletes vizsgálatához szükséges alapvetést megtalálná a kutató.

A feldolgozást a perre vonatkozó források teljes szöveggű közlésén kívül prozopográfiai adattár, a pozsonyi káptalan korabeli birtokainak jegyzéke, valamint a pozsonyi prépostság joghatósága alá tartozó, illetve annak tizedet fizető települések térképe egészítik ki.